

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANA BİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TRAKYA EKONOMİSİ

DOKTORA TEZİ

EDİP DURMAZ

İSTANBUL 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANA BİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TRAKYA EKONOMİSİ

DOKTORA TEZİ

EDİP DURMAZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. BÜLENT BAKAR

İSTANBUL 2015

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Doktora öğrencisi Edip DURMAZ'ın "İkinci Dünya Savaşında Trakya Ekonomisi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı doktora tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Bülent BAKAR
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Acar SEVİM
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç. Dr. Ş. Can ERDEM
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Halil BAL
Üniversitesi İstanbul Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

.....
.....
.....
.....
.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..01../..07../ 2015 tarih ve 2015-11-9 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR.....	XIII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM TRAKYA'DA ZİRAAT

1.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞINDA TRAKYA'DA VE TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN ÖNEMLİ SİYASİ, ASKERİ VE SOSYOLOJİK GELİŞMELER	22
1.2. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ TOPRAKLARININ KULLANIM ŞEKLİNE GÖRE AYRILIŞI VE GEÇİMİNİ ZİRAAT İŞLERİNDEN TEMİN EDEN AİLELER VE NÜFUS	25
1.2.1. Mera, Çayır, Otlak ve Yaylak vb. Hayvancılığa Yarayan Araziler.....	38
1.2.2. Ürün Getiren Tarlalar, Bağlar, Meyve ve Sebze Bahçeleri, Gülistanlar vb. İnsanların Beslenmesi İçin Kullanılan Topraklar.....	46
1.3. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ TARIM İŞLETMELERİ	54
1.3.1. Tarım İşletmeleri	54
1.3.2. Tam Topraklı İşletmeler	55
1.3.3. Topraksız İşletmeler	57
1.4. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE SAVAŞ YILLARINDA BÖLGEDE KULLANILAN TARIM ALET VE MAKİNELERİ	59
1.5. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ'NDE SAVAŞ YILLARINDA TARIMSAL ÜRETİM.....	64
1.5.1. Hububat, Bakliyat ve Sanayi Bitkileri Üretimi	64
1.5.2. Yaş Meyve Üretimi	87
1.6. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ'NDE BAĞCILIK, MEYVECİLİK VE FİDANCILIK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	91
1.7. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ'NDE ORMANCILIK.....	103

İKİNCİ BÖLÜM TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ'NDE HAYVANCILIK VE HAYVANCILIKLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

2.1. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ'NİN HAYVANCILIKLA İLGİLİ ÇALIŞMALARI.....	115
2.2. GEÇİMİNİ HAYVANCILIKLA SAĞLAYAN NÜFUS	120
2.3. KIRMIZI ET VE SÜT ÜRETİMİNE YÖNELİK HAYVANCILIK	123
2.3.1. Et, Deri, Yün ve Keçi Kılı Üretimi.....	132
2.3.2. Süt Üretimi	136

2.4.	HAYVAN BESLEMELİK İÇİN KULLANILAN TOPRAKLAR, ÜRETİLEN SAMAN VE OTLAR	138
2.5.	İPEKBÖCEKÇİLİĞİ VE MÜFETTİŞLİĞİN İPEKBÖCEKÇİLİĞİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI	143
2.6.	ARICILIK VE MÜFETTİŞLİĞİN ARICILIKLA İLGİLİ ÇALIŞMALARI.....	149
2.7.	KÜMES HAYVANCILIĞI VE MÜFETTİŞLİĞİN KÜMES HAYVANCILIĞI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI	153
2.8.	SU ÜRÜNLERİ, BALIKÇILIK, KONSERVEÇİLİK VE MÜFETTİŞLİĞİN SU ÜRÜNLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI	156

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SANAYİ

3.1.	TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ'NİN SANAYİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI VE SANAYİDE ÇALIŞAN NÜFUS	161
3.2.	SANAYİ ŞUBELERİ.....	172
3.2.1.	Hayvan Mahsulleri Sanayi	173
3.2.2.	Ziraat Mahsulleri Sanayi	181
3.3.	SANAYİNİN GENEL DURUMU	188
3.4.	KÜÇÜK ESNAF VE EL SANATLARI	193
3.4.1.	İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Küçük Esnaf ve El Sanatları.....	194
3.4.2.	İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Küçük Sanatlar El ve Ev İşleri.....	196

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TİCARET HAYATI

4.1.	TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ VE BANKACILIK	203
4.1.1.	Trakya Umûm Müfettişliği'nin Tarım Kredi Kooperatifleri Ve Bankalar İle İlgili Çalışmaları	203
4.1.2.	Tarım Kredi Kooperatifleri Ve Faaliyetleri	205
4.1.3.	Bankalar Ve Faaliyetleri	206
4.2.	TİCARET, NAKLİYE VE ULAŞTIRMA.....	209
4.2.1.	Geçimini Ticaret, Nakliye ve Ulaştırmadan Sağlayan Nüfus.....	209
4.2.2.	Savaş Öncesinde Ticaret – Ziraat Borsaları Ve Faaliyetleri.....	217
4.2.3.	Savaş Yıllarında Ticaret – Ziraat Borsaları Ve Faaliyetleri	222
4.2.4.	Bölge Borsaları Ve Bu Borsalarda İşlem Gören Maddelerle İlgili Genel Bir Değerlendirme.....	237
4.2.5.	Bölgedeki Et, Peynir Ve Canlı Hayvan Fiyatları İle İlgili Genel Bir Değerlendirme (1938 – 1945).....	240
4.2.6.	Savaş Yıllarında (1939-1943) Bölgedeki Borsalarda İşlem Gören Temel Besin Maddelerinin Olağanüstü Fiyat Artışlarıyla İlgili Genel Bir Değerlendirme	249

BEŞİNCİ BÖLÜM
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA (1938 -1945) TRAKYA UMÛM
MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİNDE İMAR FAALİYETLERİ

5.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA (1938 -1945) BÖLGE GENELİNDEKİ İMAR FAALİYETLERİ	254
5.2. 2. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA (1939 – 1945) BÖLGEDEKİ ANA YOLLAR VE ULAŞIM SİSTEMİ.....	257
5.3. 2. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA BÖLGE VİLAYETLERİNDE İMÂR FAALİYETLERİ.....	260
5.3.1. Çanakkale ve İlçelerinde İmâr Durumu (1939 – 1945).....	260
5.3.2. Edirne ve İlçelerinde İmâr Durumu (1939 – 1945)	272
5.3.4. Tekirdağ ve İlçelerinde İmâr Durumu (1939 – 1945)	293
5.3.5. Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Geneline Yapılan Altyapı Faaliyetleri (1939 – 1945)	304
5.3.6. Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesinde Elektrik Ve Su İşleri (1938 – 1945)	320

ALTINCI BÖLÜM
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE VE TRAKYA’NIN GENEL
EKONOMİK DURUMU, HAYAT ŞARTLARI, OLAĞANÜSTÜ VERGİ
UYGULAMALARI VE BU UYGULAMALARIN NEDENLERİ

6.1. SAVAŞ YILLARINDA TÜRKİYE VE TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ’NİN GENEL EKONOMİK DURUMU	325
6.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDAKİ OLAĞANÜSTÜ VERGİ UYGULAMALARININ NEDENLERİ VE OLAĞANÜSTÜ VERGİ UYGULAMALARI	335
6.2.1. Olağanüstü Vergi Uygulamalarının Nedenleri	335
6.2.2. Varlık Vergisi Uygulaması	343
6.2.3. Buğdayı Koruma Vergisi Uygulaması	351
6.2.4. Toprak Mahsulleri Vergisi Uygulaması	356
SONUÇ.....	366
BİBLİYOGRAFYA.....	377
EKLER	389

ÖNSÖZ

Tezde incelenen, 1939 - 1945 yılları arası, 2. Dünya Savaşı döneminde, savaşın getirdiği şartlardan, en olumsuz bir biçimde etkilenen yerler, başta İstanbul olmak üzere İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerimiz olmuştur. Bu büyük şehirlerimizle birlikte, hatta bazı açılardan bu büyük şehirlerimizden bile daha fazla, bir ölçüde bu savaştan etkilenen bölgelerimiz de olmuştur. İşte bu savaştan en çok etkilenen, bölgelerimizin başında Trakya bölgesi gelmektedir. Savaşın şahitleri bugün, halâ aramızdayken bile dönemle ilgili, yayınlanan hatıralar ve diğer yazılı eserler, oldukça sınırlıdır.

Özellikle bu dönemi, Türkiye'yi derinden sarsan, hatta tir tir titreten savaş yıllarını, şehir hatta bölge bağlamında, ele alan çalışmalar, hemen hemen hiç yoktur. Tezle alan olarak birebir örtüşmemekle birlikte, bu çalışmanın, öncesindeki dönemlerle ilgili olarak yapılan, Tevfik Bıyıklıoğlu'nun, Trakya'da Milli Mücadele ve Mehmet Oluç'un, Trakya Ziraat Ekonomisi adlı çalışmaları, zikredebilir. Doktora düzeyinde konuyla paralel, Müslime Şen'in, II. Dünya savaşı Yıllarında İzmir'in Sosyo – Ekonomik Hayatı, Murat Burgaç'ın, Trakya Umumi Müfettişliği, adlı çalışmaları, yine, yüksek lisans düzeyinde ise Mehmet Yücel'in, 1939 -1945 Dönemi Türkiye İktisat Politikaları ve İstanbul Ekonomisi, isimli çalışması, mevcuttur.

Bu çalışmalardan, Mehmet Oluç'un, Trakya Ziraat Ekonomisi adlı çalışma, Çanakkale'yi içermemekte ve sadece coğrafi Trakya'nın ziraatine değinmekte, diğer ekonomi alanları ile ilgili konulara yer vermemektedir. Murat Burgaç'ın, Trakya Umumi Müfettişliği, adlı çalışmasında ise Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurulmasına ve Umum Müfettişliğin yaptığı çalışmalara odaklanılmakta, bölgenin ekonomik faaliyetlerine ve ekonomisine tali olarak ve daha çok 1930'lu yıllar nazar-ı itibara alınmak suretiyle ve özet mahiyetinde değinilmektedir. Bu çalışmada ise bölgede mevcut tüm ekonomi dalları, mümkün mertebe ve ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, savaş öncesi yıllar ile savaş yılları ve savaşın sonunda bölgenin ekonomisinde ne gibi değişiklikler olduğu, anlaşılmaya ve anlatılmaya, gayret edilmiştir. Tezin de isminde geçtiği üzere, bu çalışma, daha çok ekonomi ağırlıklı ve bir iktisat tarihi örneği olarak, ele alınmıştır. Bununla birlikte, dönemin önemli siyasi ve sosyal olaylarına da değinilmeye, çalışılmıştır.

Başlıkta kullanılan Trakya, teriminden kasıt, Trakya Umum Mufettişliği sorumluluk alanına giren Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinden oluşan, Marmara bölgesinin kuzeyini ve batısını içine alan yaklaşık 28 bin kilometrekarelik bölgedir.

Bu çalışmada dönemle ilgili olarak; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Maliye Bakanlığı'nın Arşivi, TUIK'in ilgili yayın ve istatistikleri, Trakya Umum Mufettişliği İstatistik Bürosu Yayınlarından, yerel ve ulusal gazetelerden, yararlanılmıştır.

Tezde, Trakya bölgesinin, savaş öncesindeki ekonomik durumu, savaşın başlamasının ardından söz konusu 1939 – 1945 dönemindeki ekonomik vaziyeti ve savaşın sonundaki ekonomik görünümü, mümkün mertebe incelenmeye ve bu konu ile ilgili önemli hususlar da irdelenmeye çalışılmıştır. Bölgenin, Türkiye'nin de içinde bulunduğu savaş ortamından, Türkiye geneli ile birlikte, nasıl etkilendiği incelenmeye, bölgenin ekonomik çehresi de anlaşılmaya ve anlatılmaya çalışılmıştır. Bölgenin dönem zarfındaki ekonomik yapısı ortaya konurken, kısmen nüfus durumuna da çalışan nüfus özelinde bir miktar eğilinmiştir Çalışma yedi bölüm halinde planlanmıştır.

Birinci bölümde, Trakya Umûm Mufettişlik Bölgesi vilâyetlerinde ve bölge genelindeki ziraat ve ziraatla bağlantılı konulara değinmeye, gayret ettik. İkinci bölümde bölgedeki hayvancılık ve hayvancılıkla ilgili konuları irdelemeye çalıştık. Üçüncü bölümde bölgedeki sanayiye ve sanayi ile ilgili tali konulara yer verdik. Dördüncü bölümde, bölgedeki hizmetlerle ilgili ekonomi şubelerini incelemeye ticaret, ulaştırma, taşımacılık, bankacılık ve kooperatifçilik gibi konulara odaklanmaya çalıştık. Beşinci bölümde, bölgenin imar ve bölgedeki imar faaliyetleriyle ilgili durumunu, ortaya koymaya gayret ettik. Son olarak, altıncı bölümde ise; ülkemizin ve bölgenin, genel ekonomik durumuna ve olağanüstü vergi uygulamalarına değindik.

Bu çalışmanın yürütülmesinde ve yönlendirilmesinde bana emek ve tavsiyeleriyle yardımcı olan, yaptığı değerlendirmeler ve düzeltmeler ile tezin bu aşamaya gelmesinde çok büyük katkısı bulunan, fevkalade bir sabırla eksiklerimi ikmâl etmemi ve tezi kâmil bir hale getirmemi sağlayan, kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Bülent BAKAR'a çok müteşekkirim. Ayrıca zaman zaman yaptığımız

konuşmalarla ve mühim tavsiyeleriyle, tezin isminin belirlenmesinden başlayarak, tezin şekillenmesinde, ciddi katkıları bulunan, pek kıymetli hocam Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu’na da çok değerli katkılarından ötürü şükranlarımı sunarım.

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı kesintisiz olarak en uzun süre devam eden ve dünya tarihinin hiç şüphesiz en kanlı savaşıdır. Türkiye, bu savaşa doğrudan taraf olmamış ama buna rağmen, sahip olduğu stratejik konumun doğal bir sonucu olarak, bu savaştan çok ciddi bir şekilde etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ülkemize yansıyan olumsuz etkilerinin en fazla hissedildiği yerler şimdiye kadar, daha çok büyük şehirler olarak düşünülmüş ve dönemle ilgili olarak yapılan çalışmalar çoğunlukla, savaş süresince büyük şehirlerimizde yaşananlara odaklanmıştır. Fakat tezimizde de ayrıntılı ve net bir şekilde ortaya konulduğu üzere İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz koşullarından en fazla etkilenen yurt kesimimiz hiç şüphesiz Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ı içine alan Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası olmuştur.

Savaş öncesinde devletimiz tarafından idari bir tasarrufla ve orijinal ifadesi ile Trakya'nın şenlendirilmesi için kurulan Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası, özellikle 2. Umûm Müfettiş Kazım Dirik'in yorulma bilmez çalışmaları ve yüksek motivasyonu ile büyük bir ekonomik ve kültürel atılım faaliyeti içine girmiş ve bu dönemde ekonominin her alanında çok hızlı bir gelişme göstermiştir. Savaş öncesi 1938 yılına gelindiğinde Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası o günlerin Türkiye'sinde yurdumuzun en zengin ve müreffeh bölgelerinden birisi haline gelmiştir. Ne yazık ki bu kutlu yürüyüş, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve savaşın Balkanlar Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'e taşınması, Almanya'nın komşumuz Yunanistan'ı işgal etmesi ve Bulgaristan'a da yerleşmesi üzerine kesintiye uğramıştır. Savaşın başlamasının ardından özellikle 1940 yılı sonlarına doğru ordumuzu güçlendirip, genişletmek maksadıyla asker alımına hız verilmiş, normal askerlik çağına gelenler ve muvazzaf olanlardan başka ek olarak Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkasından binlerce ihtiyat askeri de alınmıştır. Almanların iki komşu ülkeye yerleşmeleri ile ordu mevcudumuzun kabaca beşte üçü yaklaşık 700 binden fazla asker savaş boyunca Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkasında mevzilenmiş ve bu askerlere ek olarak özellikle Yunanistan'dan kara yolu ile kaçanlar ilk etapta Uzunköprü ve Edirne'den ülkemize sığınmışlardır. Bu sırada askeri mülahazalarla Avrupa ile olan demiryolu ve kara yolu ulaşımı sekteye uğramış, Avrupa ile bağlantıyı sağlayan köprü ve yollar kullanılamaz

hale getirilmiştir. İşte bu zor günlerde Trakya halkı bir yandan bölgedeki askerin beslenmesine yardımcı olmuş, öbür yandan da bölge halkı erkek nüfusunun yokluğu nedeniyle tarım ve hayvancılık faaliyetlerini yavaşlatıp, küçültmek zorunda kalmıştır. Trakya'nın büyük şehir merkezleri çok büyük sıkıntılar çekmiş, özellikle Edirne açlık ve tifüs gibi salgın hastalıkların pençesinde binlerce evladını yitirip, feda etmiştir.

Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası geneli savaştan ekonomik anlamda olumsuz etkilenmiş, özellikle bu süreçte Edirne ve Kırklareli ekonominin her alanında zarar görmüştür. Tarım, sanayi, ticaret bu yıllarda çok büyük bir gerileme yaşamış, Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki tüm maddi ve manevi kazanımlarını kaybetmiştir. Yaklaşan savaş tehlikesi ile birlikte binlerce insan bölgeyi terk etmiş, seyrekleşen nüfusla birlikte Trakya'daki şehir merkezlerinin bazıları iyice küçülmüş bazıları da bayağı kan kaybetmiştir. İkinci Dünya Savaşı Trakya ekonomisini 1929-1930'lu yıllara bölge nüfusunu da 1933-1934'lere geri döndürmüştür.

ABSTRACT

The Second World War is no doubt the longest and bloodiest war of the World history. Although Turkey wasn't directly involved in the war, it was affected very seriously as a natural consequence of its strategic location. Until now it has been thought that, negative effects of the Second World War were mostly felt in major cities in Turkey and therefore studies regarding the period, mostly focused on what happened during the war in those major cities. However, as our thesis set forth in detail and clearly, the territory most affected by the negative effects of the Second World War is no doubt the Zone of General Inspectorate of Thrace which includes the cities of Çanakkale, Edirne, Kırklareli and Tekirdağ.

Zone of General Inspectorate of Thrace which was established by the government before the war to revitalize Thrace region, entered an action of a huge economic and cultural advancement especially with second General Inspector Kazım Dirik's tireless work and high motivation and showed a very rapid development in all fields of economy. Before the war in 1938 the zone of General Inspectorate of Thrace became one of the richest and most prosperous regions of Turkey Unfortunately this holy walk was interrupted by the beginning of the Second World War, the transportation of war to the Balkans, Eastern Mediterranean and Aegean Sea, Germany's invasion into Greece and settlement in Bulgaria. After the start of war especially towards the end of 1940s, recruiting was accelerated to strengthen and expand the army and thousands of reserve soldiers other than those at military age and active-duty were recruited from the zone of General Inspectorate of Thrace. With the German settlement in the two neighboring countries, roughly three fifths of Turkish army, more than 700 thousand soldiers, were deployed in the zone of General Inspectorate of Thrace during the war and in addition to these soldiers, people fleeing from Greece sought refuge in Uzunköprü and Edirne in the first place. Meanwhile rail and highway transport with Europe were disrupted with military considerations. During those difficult days on the one hand Thracian people helped soldiers' nutrition, on the other hand people had to slow down and shrink agricultural and livestock activities due to the absence of male population. The major urban centers of Thrace had a lot of

troubles; especially Edirne sacrificed thousands of children to hunger and epidemic diseases such as typhus.

The Zone of General Inspectorate of Thrace was affected negatively in terms of economy, especially in this period Edirne and Kırklareli suffered in all areas of the economy. Agriculture, industry and trade experienced a huge decline in these years; The Zone of General Inspectorate of Thrace lost all moral and material achievements in the early years of the Republic of Turkey. Thousands of people left Thrace along with danger of approaching war, some of the urban centers in Thrace shrunk because of the decrease of population and some of the urban centers lost a lot of blood. Second World War turned back Thrace's economy to the years 1929-1930 and population to the years 1933-1934.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.2a	Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Topraklarının Kullanım Şekillerine ve Vasıflarına Göre Ayrılışı 1934.....	27
Tablo 1.2b	Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Köy Topraklarının Kullanım Şekillerine ve Vasıflarına Göre Ayrılışı 1939.....	36
Tablo 1.2c	Trakya Umûm müfettişliği Bölgesi Köyleri Topraklarının Vilâyetlere Göre Ayrılışı 1939.....	37
Tablo 1.2.1a	Trakya U. M. B. Meralarının Vilayetlere Göre Dağılışı 1939	39
Tablo 1.2.1b	Trakya U. M. B. Köylerinin Mera Vaziyetleri Ve Meralı Köylerin Bölge Vilayetlerine Dağılışı 1939.....	39
Tablo 1.2.4	Trakya U. M. B. Köy Topraklarının Hayvancılık Maksadıyla Kullanılan Bölümlerinin Dağılışı 1934.....	44
Tablo 1.2.5a	Tarlaların Kapladığı Alan Ve Trakya U. M. B. Vilâyetlerine Dağılışı 1939	46
Tablo 1.2.5b	Trakya U. M. B. Tarlalarının Bölgedeki Köy Topraklarına Oranı Ve Vilâyetlere Dağılışı 1939.....	47
Tablo 1.2.7	Trakya U. M. B. İşlenebilir Toprakların Kullanım Amaçlarına Göre Dağılışı 1939	53
Tablo 1.3.1a	Trakya U. M. B. Zirai İşletmelerinin Büyüklüklerine Göre Vilâyetlere Dağılışı 1939	55
Tablo 1.3.1b	Trakya U. M. B. Zirai İşletmelerinin Büyüklüklerine Göre Vilâyetlere Dağılışı 1939	55
Tablo 1.3.2	Trakya U. M. B. Zirai İşletmelerini İşleten Çiftçilerin Toprak Mülkiyeti Durumlarına Göre Vilâyetlere Dağılışı 1939	56
Tablo 1.4a	Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Zirai Aletler Sayısı Ve Dağılışı 1936.....	60
Tablo 1.4b	Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Zirai Aletler Sayısı Ve Dağılışı 1940.....	61
Tablo 1.4c	Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Tohumluk Hazırlama Ve Tohum Temizleme Makinelerinin Dağılışı 1938.....	62
Tablo 2.3a	Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Hayvan Varlığı Ve Hayvanların Dağılışı 1939.....	129
Tablo 2.3b	Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Hayvan Varlığı Ve Hayvanların Dağılışı 1938	129
Tablo 2.4a	Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Tarlaların Ekiliş Amaçlarına Göre Dağılışı 1938	141
Tablo 2.4b	Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Kuru Ot Üretiminin Alan Ve Miktar Olarak Dağılışı 1938	141
Tablo 2.4c	Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Saman Üretiminin Miktar Olarak Dağılışı 1938	142
Tablo 3.2.2.	Alpullu Şeker Fabrikası'nın Savaş Yıllarındaki Şekerpancarı Alım Faaliyetleri.....	187
Tablo 4.2.3.a	Trakya Savaş Yıllarında Edirne Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri.....	224
Tablo 4.2.3.b	Savaş Yıllarında Gelibolu Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri	227
Tablo 4.2.3.c	Savaş Yıllarında Kırklareli Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri	229

Tablo 4.2.3.d	Savaş Yıllarında Gelibolu Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri	232
Tablo 4.2.3.e	Savaş Yıllarında Uzunköprü Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri	235
Tablo 4.2.5.a	Savaş Yıllarında Trakya Ve İstanbul'da Et Fiyatları	235
Tablo 4.2.5.b	Savaş Yıllarında Trakya Ve İstanbul'da Peynir Ve Tereyağı Fiyatları	235
Tablo 4.2.5.1a	Savaş Öncesi Ve Savaş Yıllarında Trakya'da Canlı Hayvan Fiyatları.	235
Tablo 4.2.5.1b	Savaş Öncesi Ve Savaş Yıllarında Trakya'da Canlı Hayvan Fiyat Artış Oranları	235
Tablo 4.2.6.a	Savaş Yıllarında Edirne – Gelibolu Zaire-Ticaret Borsalarında İşlem Gören Hububat, Bakliyat ve Sebze Fiyatları.....	250
Tablo 4.2.6.b	Savaş Yıllarında Kırklareli – Tekirdağ Zaire-Ticaret Borsalarında İşlem Gören Hububat, Bakliyat ve Sebze Fiyatları.....	251
Tablo 4.2.6.c	Savaş Yıllarında Uzunköprü (Edirne) –Trakya Borsalarında İşlem Gören Hububat, Bakliyat ve Sebze Fiyatları.....	251
Tablo 5.3.1	Çanakkale Merkezi Ve Kazalarındaki Köylerin 1938 Yılı Sonu İtibarıyla İçme Suyunu Ne Şekilde Temin Ettiğini Gösteren Tablo	264
Tablo 5.3.2	Edirne Merkezi Ve Kazalarındaki Köylerin 1938 Yılı Sonu İtibarıyla İçme Suyunu Ne Şekilde Temin Ettiğini Gösteren Tablo.....	277
Tablo 5.3.3	Kırklareli Merkezi Ve Kazalarındaki Köylerin 1938 Yılı Sonu İtibarıyla İçme Suyunu Ne Şekilde Temin Ettiğini Gösteren Tablo	290
Tablo 5.3.4	Tekirdağ Merkezi Ve Kazalarındaki Köylerin 1938 Yılı Sonu İtibarıyla İçme Suyunu Ne Şekilde Temin Ettiğini Gösteren Tablo	299
Tablo 5.3.5	İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Trakya UMB. Geneli İnşaat Ve Onarım Harcamalarını Gösteren Tablo	312

KISALTMALAR

a.g.b.	: adı geçen belge
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
BİUM	: Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü
BİGM	: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü
BİGD	: Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü
BDİE	: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BVİUM	: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
drl.	: Derleyen
Ed.	: Editör
F.	: Fon
Haz.	: Hazırlayan
İUM.	: İstatistik Umum Müdürlüğü

Neş. : Neşriyat

s. : Sayfa

S. : Sayı

TUM. : Trakya Umûm Müfettişliğı

Trakya UMB. : Trakya Umûm Müfettişliğı Bölgesi

Yay. : Yayın

TC. : Türkiye Cumhuriyeti

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı, sonuçları itibarıyla kendisinden önceki tüm savaşları hatta I. Dünya Savaşı'nı bile çok büyük ölçüde geride bırakan, onlarca devlet ve bu devletlerin siyasi sınırları içerisinde yaşayan yüzlerce ulusu ve on milyonlarca insanı derinden etkileyen muazzam bir savaştır. Bu savaş sadece yerküre üzerindeki siyasi haritaları değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda dünyanın o dönemdeki mevcut stratejik, siyasi, ekonomik, teknolojik, askeri ve kültürel yapısını da büyük ölçüde değiştirmiş ve yeniden düzenlemiştir. Bugün bile II. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan uluslararası politik-ekonomik sistemin¹ büyük ölçüde devam etmesi gözlerden kaçmaması gereken önemli bir husustur.

Avusturya'nın Almanya ve Arnavutluk'un İtalya tarafından işgali üzerine, 31 Mart 1939'da İngiltere ve Fransa, Polonya'ya bir saldırıya uğraması durumunda, derhal yardımına koşacaklarına dair bir güvenlik garantisi verdi.² Fransa ve İngiltere'nin bu diplomatik manevrasına rağmen, Stalinli Sovyet Rusya'yı Polonya'ya saldırması halinde, tarafsız kalmasını sağlayacak bir saldırmazlık paktıyla kendi yanına çeken Almanya, 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırarak II. Dünya Savaşı'nı başlattı.³

Türkiye bu büyük savaştan önce, temellerini 1934 Balkan Antantı'ndan alan bölgesel bir Balkan İttifakı ile Mihver'in Balkanlar üzerindeki emellerini dengeleyeceğini düşünmüştü.⁴ Fakat 1936'dan itibaren Avrupa'da krizlerin şiddetlenmesi ve Mihverin ağır basmaya başlaması, Balkan Antantı'nı da zayıflatmıştır. Avrupa'da meydana gelen bu gelişme özellikle 1937'den itibaren kendini göstermeye başlamıştır. Avrupa'da Almanya'nın üstünlüğü ortaya çıkınca Romanya, Almanya'dan çekinmiş ve Balkan Antantı'na ilgisini zayıflatmıştır. Anti Komintern Pakt, daha sonra Eylül 1940'tan itibaren Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşan "Üçlü Pakt'a" dönüşmüş⁵ Kasım 1940'ta Macaristan ve Romanya, Mart 1941'de de Bulgaristan Üçlü

¹ Halil İnalcık, *Osmanlılar*, İstanbul, 2011, s. 228.

² Fahir Armaoğlu, "2. Dünya Harbi'nde Türkiye", *AÜSBFD*, C. 13, S. 2, Ankara, 1958, Sayfa 142.

³ Rıfık Salim Burçak, "İngiliz- Fransız- Türk İttifakı (19 Ekim 1939)", *AÜSBFD*, C. 4, S., 3-4, Ankara, 1949, s. 355-356.

⁴ Ernest Jackh, *Yükselen Hilal Türkiye'nin Dünü, Bugünü ve Yarını*, çev. Sakıp Murat Yalçın, İstanbul, 2008, s. 242-245.

⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1995*, İstanbul, 2012, s. 454-455.

Pakt'a dâhil olmuşlardır. Balkan Antantı'nın bir diğer üyesi olan Yugoslavya da ortaya çıkan bu yeni durum karşısında İtalya ve Bulgaristan ile anlaşma yoluna gitmiştir.⁶

Avrupa ve Balkanlar'da yaşanan bu gelişmeler karşısında Türkiye, savaş tehlikesi sınırlarımıza daha da yaklaştıkça doğrudan İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etmeye gayret gösterdi. Tabii bu hareket tarzında SSCB'nin tavsiye ve teşviki de etkili olmuştur.⁷ SSCB'nin 23 Ağustos 1939'da Almanya ile bir saldırmazlık anlaşması imzalaması⁸ üzerine şaşırان ve Mihver'le tek başına karşı karşıya kalan Türkiye, sürmekte olan görüşmeleri hızlandırarak, vakit kaybetmeksizin 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa'nın Ankara Büyükelçileri ile Dışışleri Bakanlığı'nda Türkiye-İngiltere-Fransa Üçlü İttifak Antlaşması'nı imzaladı.⁹

SSCB ile Türkiye arasındaki yerleşmiş dış politika alanında karşılıklı bilgi verme temayülü uyarınca, Türk Dışışleri Bakanı Şükrü Saracoğlu, Rusları Türkiye'nin Batılı müttefiklerle yaptığı antlaşma ile ilgili bilgilendirmek için Sovyetler Birliği'ne gitti. Moskova'da yapılan ikili görüşmelerde Sovyet Rusya tarafı; Türkiye'den, Balkanlarla ilgili birtakım isteklerde bulundu ve Türkiye'yi emperyalist Fransa ve İngiltere ile antlaşma yaptığı için azarladı, Sovyetlerin, Almanya ile ilişkilerini bozmak ve kendilerini Alman karşıtı bloğa sürüklemekle suçladı.¹⁰

Bu sırada Sovyetler Birliği, Almanya ile anlaştı. Almanya, kısa sürede Polonya'nın kendine ayrılan kısmını işgal edip, Sovyetler ile bu talihsiz ülkeyi paylaşmış, ardından Sovyetlerle bir saldırmazlık antlaşması imzalayarak doğu sınırlarını büyük ölçüde güvence altına almıştı. Sovyetler Birliği ise, Polonya meselesinin bu şekilde hallinden sonra vakit kaybetmeden, Finlandiya'ya 30 Kasım 1939 sabahı saldırdı.¹¹ Almanya, Batı'ya dönmek veya kuzeyini güvenlik altına almak hususunda

⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 418.

⁷ Kemal H. Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul, 2012, Sayfa: 260-261

⁸ K.H. Karpat, *a.g.e.*, s. 261.

⁹ Mustafa Ekincikli, *İnönü Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, Ankara, 2007, s. 22.

¹⁰ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s.260-261.

¹¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 446.

harekete geçti. 9 Nisan 1940 sabahı Alman savaş makinesi, bir yıldırım savaşı ile Norveç ve Danimarka'yı bir gün içerisinde işgal etti.¹²

Bu hareketle, kuzeyini ve doğusunu güvenlik altına alan Almanya, bu sefer I. Dünya Savaşı'ndan farklı olarak, iki cephede birden savaşmadan Fransa'ya saldırabilme imkânına kavuştu. 10 Mayıs 1940'ta harekete geçen Alman silahlı kuvvetleri birkaç günde Hollanda'yı ve iki haftada Belçika'yı işgal etti. Bu gelişmeler karşısında daha fazla direnemeyen, İngiltere ve ABD'den de istediği yardım ve desteği alamayan, Fransa nihayet 22 Haziran 1940'ta Almanya ile bir barış imzaladı.¹³

İtalya'nın, Almanya'nın yanında savaşa girmesi Türkiye'yi de bir hayli sıkıntıya soktu. İngiltere ve Fransa ile imzalanan 19 Ekim 1939 Türkiye-İngiltere-Fransa Üçlü İttifak Antlaşması'nın maddelerine bağlı olarak, ortaya çıkan bu yeni durum, Türkiye'nin savaşa katılması için tetiğin çekilmesi anlamına geliyordu. Fakat Türkiye, bu antlaşmanın II. Protokolüne dayanarak; Fransa ve İngiltere'ye karşı olan, taahhütleri nedeniyle, Sovyetler Birliği'nin saldırganlığı ve bir savaş ihtimali karşısında, bu İttifak Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda olmaması, durumunu ileri sürerek, kendi dış politikasını "tarafsız kalma" şeklinde belirledi.¹⁴ Türkiye ilaveten, Almanya ile 25 Temmuz 1940'ta bir ön ekonomik anlaşma imzaladı.¹⁵ Böylelikle Türkiye'nin, 2. Dünya Savaşı'na katılması ile ilgili ilk ciddi tehlike kazasız belasız atlatılmış oldu.

Fransa'nın teslim olmasından sonra, Avrupa'da ayakta kalan ve Almanya ile savaşan tek ülke İngiltere idi. Almanya, 13 Ağustos 1940'tan itibaren İngiltere Savaşı'nı (Britanya Muharebeleri) başlatmıştır. Almanya, ilk ciddi askeri kayıplarını, bu savaşta yaşamış, yapılan tüm fedakârlıklara rağmen İngiltere Savaşı, Almanya açısından, mağlubiyetle sonuçlanmıştır.¹⁶

¹² Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 447-448.

¹³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 449-450.

¹⁴ Wayne Bowen, "Türkiye ve İkinci Dünya Savaşı: Taraflı Fakat Savaşmayan Ülke", çev. Mehmet Emin Baysal, *Türkler*, C. 16, Ankara, 2002, s. 808.

¹⁵ Wayne Bowen, *a.g.m.*, s. 808.

¹⁶ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara, 1996, s.401.

Almanya, Batı’da Fransa ile uğraşırken Sovyetler, küçük Baltık devletlerini işgal etmiş, batı sınırlarını, Baltık kıyısı boyunca güvence altına almıştır. Sovyetler, vakit kaybetmeden Romanya’dan bir ultimatomla, I. Dünya Savaşı’nda kaybettikleri Kuzey Dobruca ve Besarabya’yı aldı.¹⁷

Bu arada İtalya da boş durmuyor, İngiltere’nin Almanya ile uğraşmasından istifade ederek, 13 Eylül 1940’da kontrolündeki Libya üzerinden İngiltere için hayati önemdeki Mısır’a doğru taarruza geçiyordu. Afrika’daki savaş Almanya’nın İtalya lehine Afrika’ya müdahale etmesine kadar (1941 Şubatı sonu) İtalya’nın aleyhinde bir gelişim gösterdi.¹⁸ İtalya, bir yandan da Almanya’nın Avrupa’da elde ettiği hızlı başarılar ile bir hayli sarsılan prestijini takviye etmek ve Almanya’dan önce Balkanlar’a inmek için Almanya’nın İngiltere ile tutuştuğu savaşı fırsat bilerek, 28 Ekim 1940’ta Yunanistan’a karşı taarruza geçiyordu. Uzun zamandan beri İtalya’nın Balkanlar’a yönelik emel ve hareketlerinden kuşku duyan Türkiye, İtalya’nın bu tecavüzü karşısında, gelişmelerden büyük kaygı duymaya başladı.¹⁹

Kasım ayı Almanya ile Sovyetler arasındaki görüşmeler ve pazarlıklarla geçti. Avrupa’da Almanya ile baş başa kalan Sovyetler Birliği, Almanya ve İtalya’yla anlaştı. Dünya, Mihver’e üye ve taraftar dört devlet arasında (Almanya, İtalya, Rusya, Japonya) nüfuz bölgelerine ayrılıyor; bu taksimde Kafkasya, İran, Afganistan ve Hindistan Sovyet nüfuz bölgesine düşüyordu.²⁰ Almanya, Boğazlardan Karadeniz’e geçişte Sovyetlerin lehine bir takım düzenlemeler yapmayı taahhüt ediyor, Türkiye’yi İngiltere’den ayırabilmek için dört devletin birlikte çalışması gerektiğini vurguluyordu.²¹ Sovyetler Birliği, Türkiye’yi Batı İttifakı’ndan kurtarıp, Sovyet, Alman ve İtalyan tarafına çekmek için bir dizi gayretin içine girdi. Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov’un, “karşılıklı yardım paktının imzalanması için” Bulgaristan’a vermiş olduğu (Türkiye’yi dış politikada sıkıştırmaya yönelik olarak) nota, Bulgaristan tarafından reddedildi. 4 Aralık 1940’ta Bulgar Dışişleri Bakanı’nın verdiği bir demeçle

¹⁷ Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi 1938 – 1945*, C. 1, İstanbul 2012, s. 305.

¹⁸ Fahir Armaoğlu, , *a.g.e.*, s. 453-454.

¹⁹ Ahmet Şükrü Esmer – Oral Sander, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 – 1995)*, Ankara, 1996, s. 148.

²⁰ Fahir Armaoğlu, , *a.g.e.*, s. 457-458.

²¹ A. Ş. Esmer-O. Sander, *a.g.e.*, s. 149-150.

Bulgaristan'ın bundan sonra da Türkiye ile dost kalacağı bir kez daha teyit edildi.²² Sovyetler Birliği bu arada Almanya'dan, Hint Okyanusu yolunda ve Türk Boğazları üzerinde bir nüfuz alanı elde etmek konusunda güvence de almıştı. Böylelikle Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik dış politikası Atatürk dönemine göre köklü bir şekilde değişmiş oldu.²³

İtalya, 28 Ekim 1940'ta Arnavutluk üzerinden başlattığı Yunan taarruzundan da olumlu bir netice alamamıştı. İtalya'nın Balkanlar'da saplanıp, kalması üzerine, Alman savaş makinesi bu sefer Balkanlar için harekete geçti.²⁴

İngilizlerin, Yunanistan eliyle Balkanlara ayak basmasının doğurduğu askeri ve stratejik taktik zorunlulukla, Hitler'in İngiltere'yi yenmek için hızlı bir savaşla Sovyetleri yenmek gerektiği düşüncesi, Yugoslavya'nın, Üçlü Pakt'a üye olduktan kısa bir süre sonra (6 Nisan 1941), Sovyetlerle bir dostluk ve saldırmazlık paktı imzalaması Almanya'nın Balkan harekâtının nedenleridir. Bu nedenlere ek olarak; İtalya'nın Yunanistan, Balkanlar ve Kuzey Afrika'daki başarısızlıkları, Almanya'nın, Sovyetlere saldırmadan önce Güney Avrupa'nın emniyet altına alınmasını, bir zorunluluk olarak görmesi de birer neden olarak söylenebilir.²⁵

Balkanlar'da hâkim pozisyona gelen, hem Yunanistan - Türkiye hem de Bulgaristan Türkiye sınırında hatırı sayılır miktarda askeri kuvvet barındıran Almanya, Mart 1941'de önemli bir dönemece gelmişti. Seçim yapmak zorunda kalan Almanya, Türkiye ile savaşmaktansa Sovyetler ile savaşmayı tercih etti.²⁶ Almanya, İtalyanların ardından Balkanlarda istila hareketine giriştiğinde, askeri harekâtının son noktasının neresi olacağı kesin olarak bilinmiyordu. Bu sebeple Türkiye, Hitler'in İnönü'ye yazdığı mektuba, hatta 18 Haziran 1941 Türk - Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın imzalanmasına kadar kendisini güvende hissetmedi. Bu arada Almanya Bulgaristan'daki, Türkiye, Trakya'daki askerlerini bir miktar geriye çekerek (Çakmak

²² A. Ş. Esmer – O. Sander, a.g.e., s. 149 – 150.

²³ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 261.

²⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 454.

²⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 458.

²⁶ Selim Deringil, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul, 1994, s. 52.

Hattı'na) mevcut duruma riayet edeceklerini teyit ettiler.²⁷ Almanya, Türkiye ile antlaşma yaptıktan, dört gün sonra 22 Haziran 1941'de Sovyet Rusya'ya savaş açtı.²⁸

Japonların 7 Aralık 1941'de Pearl Harbor'a saldırması²⁹ üzerine; 8 Aralık 1941'de İngiltere ve ABD, Japonya'ya 11 Aralık'ta ABD, Almanya ve İtalya'ya savaş ilan etti.³⁰ Böylelikle başlangıçta Avrupalı devletlerarasındaki bir kıta içi savaş görünümündeki İkinci Dünya Savaşı, bir küresel savaşa dönüştü. Hem Müttefiklerle hem de Almanya ile iyi ilişkiler kuran Türkiye, Sovyet – Alman Savaşı'nda da tarafsız kalmayı tercih etti. Ancak saldırıya uğraması halinde mütecavize karşılık verecekti. Zaten Almanya da Türkiye'den tarafsız kalmasını istiyordu.³¹ Özellikle 1942 ve 1943'teki Alman yayılması ile birlikte Türkiye, Etrafı sarılmış durumda Churchill'in söylediği gibi Almanya tarafından çevrelenmiş bir halde, endişe ve korku ile bekliyordu.³²

Savaşın ilerleyen yıllarında Türkiye'ye, Batılı Müttefikler, savaşa girmesi yolunda baskı yapmışlardır. Adana görüşmeleri ile zirveye çıkan bu Müttefik baskının en önemli nedeni; Montrö Sözleşmesi uyarınca, Türkiye'nin savaşa girmesi halinde Müttefiklerin boğazlar yoluyla Sovyetlere her türlü yardımı çok kolay bir şekilde ulaştırabilmelerin mümkün olacağı gerçeğidir. Öbür yandan güçlü Müttefik donanmaları Karadeniz'de Almanya'yı çok ciddi sıkıştıracaktı. Türkiye bu isteklere hemen cevap vermemiş, savaşa girebilmesi için Müttefiklerin Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu askeri teçhizatı bir an önce Türkiye'ye gönderilmesini şart koşturmuştur.³³ Türkiye'nin bu esnadaki en büyük korkusu Müttefiklerle özellikle Sovyetler ile ittifak etmesi halinde “Boğazlara yerleşecek bir Kızılordu'nun bir daha Boğazları terk etmeyeceği idi.”³⁴ Diğer bir ihtimal; Almanya ile savaşa kalkışan ve silahlanma anlamında iyi bir durumda olmayan, bir Türkiye'nin, Almanya tarafından kısa bir

²⁷ Süleyman Tüzün ve diğerleri, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Ankara, 2006, s. 244 -245 (Kitap bölüm bölüm).

²⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 460.

²⁹ John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul, 2008, s. 17.

³⁰ Cüneyt Arcayürek, *İkinci Dünya Savaşı ve İki Cephede Türkiye*, İstanbul, 2010, s. 87.

³¹ Ramazan Çalık, “Türk Alman İlişkileri”, *Türkler*, C. 16, Ankara, 2002, s. 820.

³² Ernest Jackh, *a.g.e.*, s. 267-268.

³³ Ramazan Çalık, *a.g.m.*, s. 820.

³⁴ Gothard Jaeschke, “I ve II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası”, *Türkler*, C. 16, Ankara, 2002, s. 800.

sürede hayati bölgelerinin işgal edilmesi idi. Böyle bir durumda Türkiye'nin Sovyetlerden, Almanya'yı kovmak için yardım istemesi ve ellerine böyle bir fırsat geçen Sovyetlerin, Türkiye'den bir daha çıkmaması ihtimali ayrı bir kâbustu.³⁵ Sovyetler ayrıca bu sıralarda Türkiye'deki azınlıklarla ilgili çalışmalarını bir hayli ilerletmişlerdir.³⁶ 15 Kasım 1944'te sınırı geçerek, Türkiye'ye sığınan bir grup Ahıska Türkünün, Sovyetlere teslim edilmelerinden hemen sonra, sınırda kurşuna dizilmeleri iki ülke arasındaki sıkıntılı olaylara bir diğer örnektir.³⁷ Sovyetlerin, Türkiye'ye karşı bu tür olumsuz tavır ve davranışları, Türkiye'yi şüpheye düşürmüştür.

1943'te Müttefiklere, Türkiye'yi savaşa sokmak için baskı uygulayan Sovyetler, daha sonra Müttefiklerin yanında savaşa girmek isteyen, Türkiye'nin savaşa katılmasına karşı çıkacaktı. Bu tutumun asıl nedeni savaşa giren bir Türkiye'nin yenedünya düzeninde, aktif bir ülke olarak, yer almasının, Sovyetleri rahatsız etmesiydi.³⁸ Savaş boyunca Almanya ile iyi diyebileceğimiz ilişkiler kuran ve Almanya ile savaşmayan Türkiye, Müttefiklerin baskısı ile önce 21 Nisan 1944'te Almanya'ya krom ihraç etmeyi kesti. Müttefik baskısı devam edince, Türkiye, TBMM'de 2 Ağustos 1944'te aldığı bir kararla Almanya'yla, 3 Ocak 1945'te de Japonya ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini kesti. Ardından 23 Şubat'ta Japonya ve Almanya'ya savaş ilan etti. Bu gelişmelere rağmen Türkiye, Almanya ve Japonya ile fiilen savaş yapmadı.³⁹ Sovyetler, savaşın bitimine doğru 19 Mart 1945'te Türkiye'ye iki ülke arasındaki 1925 tarihli Tarafsızlık Antlaşması'nın bozulacağını bildirdi. 7 Haziran 1945'te ise Sovyetler Birliği, Kars ve Ardahan'ın kendilerine geri verilmesi ile ilgili isteklerini, sözlü olarak tekrarladılar. 18 Temmuz 1945 Potsdam Konferansı'nda Stalin, son savaşta (I. Dünya Savaşı) ellerinden çıkan Kuzey Doğu Anadolu'daki toprakları geri istedi ve Sovyetlerin, Boğazların yönetimine fiilen katılmaları gerektiğini söyledi.⁴⁰ Ö

³⁵ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 261.

³⁶ Süleyman Seydi, "İngiliz Özel Harekât Birimi'nin (SOE) II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'deki Faaliyetleri", *Türkler*, C. 16, Ankara, 2002, s. 828.

³⁷ Mehmet Saray, "Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemi'ne Türk – Rus (Sovyet) İlişkileri I. Çalıştay Bildirileri (14 – 15 Mayıs 2010)", "II. Dünya Savaşı'nda Türk – Sovyet İlişkileri", Ankara, 2011, s. 249.

³⁸ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 261.

³⁹ Ramazan Çalık, a.g.m., s. 821.

⁴⁰ Gothard Jaeschke, a.g.m., s. 801.

Türkiye, böylece genç iki süper güçten biri olan, Sovyetler ile baş başa kalmıştır. Türkiye, Mihver'in tehdidi altındayken, İtalya ve Almanya'nın, merkezi gücü daha çok Orta, Kuzey ve Güney Avrupa'da olduğu için biraz daha rahat iken, bu sefer Bulgaristan ve Kafkasya sınırlarından Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Üstelik bu savaş, Sovyetler Birliği'ni, yenedünya politikasında, daha önceki hiçbir Rus devletin ulaşamadığı bir konuma ulaştırmıştı.⁴¹

Sovyetler Birliği'nin savaştaki inanılmaz kayıplarına rağmen, çok önemli kazançları da vardı. İdeolojisi Avrupa'da yaygın bir saygı görüyordu, çünkü Almanya'ya karşı direnişi, büyük ölçüde Sovyet komünistler yönlendirmişti. 1945 yılında Sovyet tarzı ⁴²otoriter komünizmin, geleceğin dalgası olduğuna inanmak, en az demokratik kapitalizmin geleceğine inanmak kadar kolaydı.

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş yıllarındaki siyasi gelişmelere bu şekilde kısaca değindikten sonra şimdi de Türkiye ve Trakya'daki ekonomik gelişmelere değinmeye çalışalım.

Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı Devleti'nden, sanayi devrimine girememiş bir ülkeyi ve üst üste savaşlar sonucu yıkılmış bir ekonomiyi devralmış,⁴³ fakir bütçesiyle az zaman içinde geniş göçmen kitlelerini yurt içine nakletmek oldubittisiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu gibi nedenlerle ülkemize yerleşmek için gelen göçmenlere yeni yerleştirildikleri yörelerde üretici konuma geçmeleri için gerekli olan en iyi şartları ve çalışma araç ve gereçlerini sağlayamadık. Buna karşılık bizim gibi büyük bir göçmen sorunu olan Yunanistan⁴⁴ gerek ülke dışından yaptıkları borçlanmalarla, gerekse dışarıdan aldıkları karşılıksız yardımlarla bu işleri daha iyi organize edebilecek bir vaziyetteydi.⁴⁵ Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise, uzun süren savaş döneminin (1911 – 1922) yaralarını sarmak, işgal sırasında yakılıp yıkılan

⁴¹ J. M. Roberts, *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Dost Kitabevi, çev. Sinem Gül, Ankara, 2003, s. 398-401. (Sovyetler Birliği, 2. Dünya Savaşı'nda izlediği politikalarla iki süpergüçten biri haline gelmiş, BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği'ni elde etmiş, Kendi liderliğinde Varşova Paktı ve COMECON gibi önemli askeri, ekonomik ve siyasi nitelikte uluslararası örgütler kurmuştu.)

⁴² John Lewis Gaddis, a.g.e., s. 18 – 19.

⁴³ Mükerrrem Hiç, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye Ekonomisi", *Türkler*, C.17, Ankara, 2002, s. 542.

⁴⁴ Ömer Lütfi Barkan, "Balkan Memleketlerinin Zirai Reform Tecrübeleri", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 4, S. 4, 1944, s. 543-544.

⁴⁵ Mehmet Oluç, *Trakya Ziraat Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Ve İçtimaiyat Enstitüsü, Basılmış Doktora Tezi, İstanbul, 1946, s. 44.

ev ve binaları onarmak, Osmanlı devletinin aldığı dış borçları ödemek vb. her biri ağır birer maddi yük olan sorunlarla karşı karşıyaydı.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından bu savaşta yapılan borçlanmalarla birlikte 1919 yılında Osmanlı devletine ait olan dış borçların yekûnu 303, 7 milyon liraya ulaşmıştı. Osmanlı devleti'nin bu dış borçlarının büyük bir kısmı Almanya'ya olan borçlardı. 170 milyon sterlin civarında olan bu borç daha sonra iptal edildi. Geriye kalan Osmanlı borçları Lozan'da Osmanlı'dan ayrılıp bağımsızlığını kazanan diğer devletlerle birlikte Türkiye'ye pay edildi. Osmanlı borçlarının % 65'ini Türkiye ödeyecekti.⁴⁶ Hissemize düşen borç yaklaşık olarak dönemin TL ile 80 milyon kadardı.⁴⁷ Dış borçlanmaların alacaklıları, yabancı devletlerin uyruğunda bulunan özel kişiler olduğundan, ilgili devletlerle anlaşma olanağı yoktu. Üstelik 19 Mayıs 1919'da dış borçların % 57'sinin alacaklıları İngiltere, Fransa ve İtalya uyruklu kişilerdi ve Anadolu yer yer bu devletlerin işgali altındaydı.⁴⁸ Almanya'nın alacaklarının lağvedilmesinin ardından 1923'ten sonraki dönemde bu borçların dağılımına bakıldığında ise; Fransa'ya 75,3 milyon (% 61,2), İngiltere'ye 10,75 milyon (% 11,44), Hollanda'ya 4,61 milyon (% 3,76), İtalya'ya 1,54 milyon (% 1,25) lira borç gözüküyordu. Borçların geriye kalanı da diğer ülke vatandaşlarına ait bulunuyordu.⁴⁹ Osmanlı devletinin borçlarından Türkiye'ye düşen kısmın ödemesini yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti ancak 1954'te bitirebilecekti.⁵⁰ Osmanlıdan kalan dış borçların ödenmesi yeni Türk devletini bir hayli zorlamıştır. 1930'lu yıllarda devlet bütçesinden borçların ödenmesi için ayrılan pay toplam bütçenin % 13 – 18'i kadar olduğu göz önünde bulundurulursa bu zorluk daha net ortaya çıkar.⁵¹

Dış borçlar sorunundan başka bir diğer önemli ekonomik sorun, Lozan'ın hemen ardından yapılan mübadele ve sonrasında ortaya çıkan üretim sorunuydu. Osmanlı ekonomisinde önemli bir konuma sahip olan gayrimüslim nüfusun ülkeyi terk etmesi, buna karşılık başlangıçta hem sayıca daha az hem de nitelikçe daha düşük nitelikli Türk

⁴⁶ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, 1986, s. 241.

⁴⁷ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara, 1990, s. 150-153.

⁴⁸ Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s. 135.

⁴⁹ Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s. 150 -153.

⁵⁰ Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s. 153.

⁵¹ Selim Deringil, a.g.e., s. 17.

göçmenin gelmesi başta tarım olmak üzere, ticaret ve sanayi gibi ekonominin temel alanlarında olumsuz birtakım sonuçlar doğurdu.⁵² 1923 yılı Lozan sınırlarımız dikkate alındığında I. Dünya Savaşı'na girerken 1914'te nüfusumuz 16,3 milyon iken, 1927'deki Cumhuriyetimizin ilk nüfus sayımında nüfusumuz 13,6 milyona inmişti. 1914'te ülkemizin Kars ve Artvin haricindeki illerimizin toplam nüfusu içinde (15,9 milyon); % 80'i Müslümanlar, % 11'i Rumlar ve %9'unu da Ermeniler oluşturmakta idi. Savaş şartları ve ardından yaşanan nüfus mübadelesi ile birlikte şehirli nüfus azalırken köylü nüfus bir hayli arttı.

Ülke içi ticaret verilerine bakıldığında Osmanlı Devleti yıkılırken 1912'de; mevcut 18.000 ticaret ofisinin, % 49'u Rumlara, % 23'ü Ermenilere ve % 19'u da Levantenlere, diğer gayrimüslimlere ve Müslümanlara; sadece % 15'i de Türklere aittir.

Dış ticarete ise; Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı'nın ardından 1922'de İstanbul'da; Dış Ticaret İşletmelerinin (ofis) % 4'ü, Nakliyecilerin % 3'ü, toptancı mağazaların % 15'i ve perakendeci mağazaların % 25'i Müslümanlara aitti.

Küçük sanayi alanı diyebileceğimiz imalata yönelik işyerlerinde ise; % 12'si Türklere, % 49'u Rumlara, % 30'u Ermenilere, % 10'u da diğer kesimlere aitti. (toplam 6500 işyerinin)

Unvanlı ve genellikle serbest mesleklerde ise; % 44'ü Rum, % 22'si Ermeni ve % 14'ü Türk'tü. (Doktor, Mühendis, Eczacı, Muhasebeci, Avukat vb)

Sanayi'de çalışanların oranı Batı Anadolu incelendiğinde ise daha da dikkat çekici sonuçlar ortaya çıkmaktaydı; Türkiye'nin bu tarafındaki 3.300 kadar işyerinin % 73'ü Rumlarındı, geri kalan işyerleri (% 27) ise Ermeni, gayrimüslim ve Müslümanlar arasında paylaşılmaktaydı.⁵³

⁵² Murat Koraltürk, "Türkiye Ekonomisi (1923 – 1960)", *Türkler*, C. 17, Ankara, 2002, s. 583.

⁵³ Metin Toprak, "Osmanlı'dan Devreden Kriz Potansiyeli ve Tek Parti Dönemi Ekonomik Krizleri ", *Türkler*, C. 17, Ankara, 2002, s. 599. Makale yazarı istatistikî verileri 1912 yılı vilayet salnamelerinden aldığını belirtmektedir. Bu nedenle verilen oranlara ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Zira yukarıdaki rakamlar muhtemelen Osmanlı Rumelisi'ni ve Trablusgarp'ı da içeriyordu. Bu toprakların ve bu topraklarla birlikte önemli bir miktar bölge nüfusunun kaybıyla yukarıdaki oranlar da büyük ihtimalle değişmiştir. "Türkiye'nin bu tarafındaki" ifadesiyle kastedilen tam olarak açık değildir.

1923'te Türkiye'nin GSMH'si 952.600.000 TL olup; 377.300.000 lirası tarımdan, 125.700.000 lirası sanayiden, 449.600.000 lirası da hizmetlerden elde edilmişti. 1923'te kişi başına düşen milli gelir de 75 lira 70 kuruştur.⁵⁴

Daha Lozan Görüşmeleri tamamlanmadan, toplanan İzmir İktisat Kongresi ile yeni Türk devletinin ekonomide izleyeceği yolun ekonomik ve felsefi temeli; Üretici, işçi ve milli sanayi korunacak, demiryolu ve deniz taşımacılığı geliştirilecek, sanayici kredilerle, sanayi teşvik kanunu, yeni gümrük politikaları, devlet alımları ile desteklenecek, tarımı desteklemek için aşar kaldırılacak, yabancı uyruklular sanayi teşviklerinden yararlandırılmayacak, gibi temel ilkeler belirlenerek, oluşturulmaya çalışıldı.⁵⁵ Yeni devlet, kalkınmamız için bağımsızlığımızı zedelemeyecek tarzda ve ekonomimize yararlı yabancı sermayeye de müsamahalı ve özel teşebbüsü öne çıkaran bir ekonomi anlayışına sahipti.⁵⁶

1927 Genel Nüfus Sayımı'na göre; Türkiye'nin toplam nüfusu 13.648.270 kişidir. Bu nüfusun sadece %23,5'i şehirlerde, %76,5'i ise köylerde yaşamaktadır.⁵⁷ I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Nüfus Mübadelesinin ardından 1927 Genel Nüfus Sayımı'nda ortaya çıkan tablonun en dikkat çekici yönü ülkedeki kent nüfusunun, özellikle orta ve büyük olarak nitelendirebileceğimiz şehirlerde gözle görülür bir ölçüde, yaklaşık % 35 azalmasıdır.⁵⁸ Çalışan nüfusun % 81'i tarımda, % 9 inşaatta, yüzde beşeri de sanayi ve ticaret alanlarında çalışıyordu.⁵⁹ Fakat İstatistik Umum Müdürlüğü yayınlarında bu rakamlar; tarım % 81,6, sanayi ve madenler % 7,9, ticaret ve muvasala, % 5,1, Umumi idare ve hizmetler, serbest meslekler, % 5,4, ev iktisadiyatı, % - veri yok - şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Rakam olarak ifade edilirse; 6.480.068 kişi tarımda, 656.421 kişi sanayide, 218.308 kişi ticarete, 80.011 kişi inşaat, bina ve mobilya sanayinin içinde, 121.614 kişi nakliye, umumi idare ve hizmetler, serbest mesleklerde, 398.338 kişi, ev iktisadiyatı ve şahsi hizmetlerde 46.456 kişi

Dönemin Osmanlı Devleti topraklarının bugünkü Türkiye'yi oluşturan sınırlarının mı, yoksa Anadolu ve İstanbul mu, belli değildir.

⁵⁴ Yaşar Akbıyık, Cezmi Eraslan, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, Ankara, 2007, s. 11.

⁵⁵ Metin Toprak, a.g.m., s. 603.

⁵⁶ Mükerrerem Hiç, a.g.m., s. 542.

⁵⁷ Tahir Kodal, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti'nin Genel Nüfus Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.19, S. 1, s. 242.

⁵⁸ DPT, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara, 1963, s. 7.

⁵⁹ Metin Toprak, a.g.t. s. 599.

istihdam edilmektedir. 1935 Genel Nüfus Sayımı'nda ise; Türkiye nüfusu toplamda 16.157.450 kişidir. Çalışan nüfus, 7.921.205 kişidir. Bu nüfusun % 81,8 tarımda, 8,3 sanayi ve madenlerde, 4,3 ticaret ve muvasalada, 5,0 umumi idare ve hizmetler, serbest mesleklerde, 0,6'sı ev iktisadiyatında istihdam edilmektedir.⁶⁰ Yine 1935 Genel Nüfus Sayımına göre; toplam nüfus içinde köy nüfusu % 76,46, şehir nüfusu % 23,54 oranındadır.⁶¹

Atatürk Dönemi Türkiye ekonomisini, iki kısma ayırarak incelemek daha isabetli olacaktır. 1923 – 1933 yılları arasındaki ilk dönem “Liberal Ekonomik Rejim”, ikinci dönem ise 1933 – 1938 yılları arasındaki, “Atatürk’ün Devletçilik Rejimi” şeklinde isimlendirilebilir.⁶² Bazı araştırmacılar Atatürk dönemi ekonomi politikalarını anlatırken, 1923 -1929 arasını liberal dönem, 1930 ve sonrasını ise “devletçilik” dönemi olarak adlandırmaktadırlar.⁶³ İlk dönemin önemli ekonomik gelişme ve uygulamaları kısaca şöyle özetlenebilir:

Aşar Vergisi kaldırıldı. Tütün Rejisi'nin Fransızlardan alınmasına, Şeker Fabrikalarının kurulmasına, Sanayi ve Maadin Bankası, Ticaret ve Sanayi Odaları kurulmasına, Uluslararası Saat ve Takvim ile ilgili kanunlar, Yol Vergisi kanunu, Borçlanma, Şeker, Petrol ve Benzin, Tekeli ile İspirto ve Alkollü İçkiler, Emlak ve Eytam Bankası, Samsun Limanı'nın İnşası'na ilişkin, Petrol Arama ve İşletmesinin Devlet Tarafından İdaresi'ne dair, Teşvik-i Sanayi, Âli İktisat Meclisi, İktisat Vekâleti'nin Kuruluşu, Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları, Zirai kredi Kooperatifleri, Gümrük Tarife, Kibrit ve Çakmak Tekeli, Yol ve Köprüler Yapımına İlişkin kanunlar kabul edildi. Kabotaj, Borçlar, Ticaret kanunları yürürlüğe girdi.

İzmir Liman ve Körfez İşleri İnhasarı TAŞ kuruldu,. Ankara – Yahşihan demiryolu hattı işletmeye açıldı. Samsun – Kavak, Ankara – Yerköy – Kayseri, Samsun – Havza – Amasya-Zile ve Kütahya – Tavşanlı – Emirler ve Fevzipaşa – Gölbaşı demiryolu hatları işletmeye açıldı. Kayseri Uçak, Alpullu ve Uşak şeker, Ankara

⁶⁰ İÜM., *Küçük İstatistik Yıllığı 1939 – 40*, Basım Yeri Belirtilmemiş, 1941, s. 54 -55.

⁶¹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939 – 1940...*, s. 65.

⁶² Mükerrerem Hiç, a.g.m., s. 542-543.

⁶³ Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye (I. Dünya Savaşı'ndan 1971'e)*, C. 3, İstanbul, 1987, s. 109.

Çimento fabrikaları işletmeye açıldı. . Devlet Demiryolları ve Limanları İdaresi ve Bünyan Dokuma Fabrikası kuruldu. İlk kâğıt paralar tedavüle çıktı.⁶⁴

Dönemin Türk parasının istikrarsızlığı, piyasadaki paranın hacminin dar oluşu, Türkiye’de kayda değer bir orta sınıfın bulunmayışı, gibi şartlar milli bir tasarruf oluşumuna izin vermeyecektir. Hal böyle olunca da hükümetin elinde yalnız, ekonomik kaynak sağlayamayacak, güçsüz ve hemen hemen düzenli olarak açık veren bir bütçe kalır. Bu şartlar altında dönemin hükümeti, önce bütçeyi dengelemeyi, ikinci olarak dış ticaret açığını kapatmayı ve ancak bu işler gerçekleştirildikten sonra da ülkedeki mevcut kaynakları geliştirmeyi düşünür.⁶⁵ Yukarıdaki kronolojik gelişmelerden de anlaşılabilceği gibi devlet yatırımları bu dönemde özellikle altyapı alanında yoğunlaşmaktadır. Altyapı alanı içinde ise demiryolu yapımı ve işletmeciliği ön plana çıkmaktadır. Yabancı sermaye de bu liberal ekonomi döneminde yalnızca demiryolları yatırımları için ülkeye gelmekte ve dönemin cari kanunları mucibince yerli Türk şirketleriyle ortaklıklar kurarak, Türkiye’nin ilk milyonerlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktaydı.

Tarım, dönemin milli geliri içindeki en büyük oranı tutmaktaydı. Ziraat Bankası’nın verdiği kredilerle, tarımsal üretim 1923 – 32 yılları arasında, % 58 oranında artmış, fakat savaş öncesi (1914) düzeye bir türlü ulaşamamıştır. 1930 yılı ihracatının % 60,6’sını tütün, kuruyemişler, pamuk ve buğday oluşturmalarına rağmen, tarıma yapılan yardımlar, ülke ihracatını ne hacim, ne de değer olarak artırmaya yarar.⁶⁶ Bu durumun en önemli sebebi 1929 Ekonomik Buhranı’nın tüm hammadde ve ürün fiyatlarını özellikle de tarımsal ürün fiyatlarını, uluslararası piyasalarda düşürmesidir.⁶⁷

Ülke ekonomisinin millileştirilmesine yönelik olarak, ülkedeki yabancı şirketlerin kamulaştırılması işi de kamu sermayesi kadar özel sermayenin de yokluğu nedeniyle ciddi bir ilerleme kaydedemez. 1924 yılında 94 olan yabancı işletme sayısı güç bela ancak 1933’te 71’e iner. Bütün bu yabancı kuruluşların yatırım sermayesi 63

⁶⁴ Murat Koraltürk, “Cumhuriyet Dönemi İktisadi Kronolojisi (1923 – 2002)”, *Türkler*, C. 17, Ankara, 2002, s. 565 – 566.

⁶⁵ Stefanos Yerasimos, a.g.e., 111 – 112.

⁶⁶ Stefanos Yerasimos, a.g.e., 112.

⁶⁷ Stefanos Yerasimos, a.g.e., 116.

milyon 444 bin İngiliz Lirası'dır. Buna karşılık; 15 milyon 800 bin İngiliz liralık sermayeli 196 tane Türk şirketi bulunmaktaydı.⁶⁸

Dış ticarete ise; Bu yıllarda ihracatımızın yaklaşık % 90'ını tarım ürünleri, % 3-5'ini madenler, geriye kalanının ise zeytinyağı, palamut özü, halı, kilim vb. oluşturmaktaydı. İthalatımızın, % 15-16'sını buğday, un ve şeker, % 2, 2,5'unu çay ve kahve oluşturuyor, geri kalan % 81-83'ü ise mamul tüketim mallarından kaynaklanıyordu. 1923 – 1924'te sadece pamuk ve yünlü dokumalar ithalatın % 36-38'ini teşkil ediyordu. En çok ithal edilen ara mallar demir ve çelik, yün ve pamuk iplikleri ithalatımızın 1923'te % 9,5'unu, 1924'te ise % 14,8'ini teşkil ediyordu. 1923–24 yıllarında eldeki döviz, büyük oranda ülkenin vazgeçilmez tüketim mallarına olan ihtiyacını karşılamak için kullanıldığından dolayı bu dönemde daha çok makineler ve ziraat aletlerinden oluşan yatırım malları ithalatı genel ihracatın % 4, 4,5'unu oluşturmıştı.⁶⁹ İthalat 1930'a kadar ihracatın bir miktar üzerinde seyretti ancak 1930'da ilk defa fazla verdi.⁷⁰ 1923 – 1932 yılları arasında ithalatın ihracatı aşan miktarı yıllık ortalama olarak 38 milyon TL'dir.⁷¹

1933 -1938 Döneminde ise; Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, TMO, MTA, Etibank ve Sümerbank, Tarım Kredi Kooperatifleri gibi ekonomi için önemli kurumlar kuruldu. Ekonomik gelişme ve kalkınmanın, hukuki ve ilkesel temelleri atıldı. Ankara'yı merkeze alacak şekilde yeni devletin, demiryolu altyapısı güçlendirildi.

Sümerbank, Paşabahçe Şişe ve Cam, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi kuruldu. Denizyollarında devletçe işletme tekeli başladı.⁷²

Türk elit kesimi, ekonomi alanında izlenecek yol konusunda, bu yıllarda iki ana gruba ayrılmış bulunuyordu. Birinci grup, daha çok İsmet İnönü'nün etrafında toplanan, katı bir devletçilik uygulamasını savunan, bürokratlardan oluşuyordu. İkinci grup ise;

⁶⁸ Stefanos Yerasimos, a.g.e., 112 – 114.

⁶⁹ Memduh Yaşa ve diğerleri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923 – 1978*, İstanbul, 1980 s. 14 -15.

⁷⁰ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 126. (Yerasimos, verdiği istatistiki bilgileri dönemin Fransa'sının Ankara Büyükelçiliği'ne dayandırmaktadır. Yahya Sezai Tezel'e göre ise ilk defa ihracat 1932'de ithalatı geçti 'DİE İstatistikleri kaynak gösterilerek, Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, (1923 – 1950), İstanbul, 2002, s.116.)

⁷¹ Metin Toprak, a.g.m., s. 607.

⁷² Murat Koraltürk, a.g.m. s. 567 – 570.

Celal Bayar etrafında toplanmış, ılımlı devletçiliği savunan ve faydacı, çoğunlukla işadamları, tüccar ve sanayicilerden oluşuyordu. 1933 yılından itibaren CHF, programında yer alan, 1934'te uygulamaya başlanan ve 1937'de anayasaya giren “devletçilik” ilkesi, ılımlı ve faydacı bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir.

1934 – 1938 Birinci Beş Yıllık Sanayi planı'nın uygulamaya konulması ile birlikte, kalkınma ve sanayileşme hızı yükselmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın olumsuz etkileri, nispeten daha az hasarla geçirilebilmiştir.⁷³ Bu dönemde, madencilik, tekstil, kimya, kâğıt ve ambalaj, süttozu, şeker, taş, toprak (cam, çimento vb.) gibi genellikle ithalata dayanan sektörlerle yönelik yatırımlar ön planda olmuştur. Bu planla öngörülen en önemli milli kazanç ise ithalatın potansiyel olarak % 44 gibi önemli bir oranda gerilemesi ihtimaliydi. Zira BBYSP ile üretimi yapılacak sanayi ürünleri Türkiye'nin toplam dışalımında % 44 gibi önemli bir paya sahipti.⁷⁴

Orta ve büyük düzeydeki sanayinin üretim endeksi 1930'da 35 iken, 1939'da 100'e yükselir.⁷⁵ Türkiye'deki kamu ve özel kesim birlikte toplam yatırımların ülke gayri safi milli hâsılası içindeki payları yüzde 10'a çıkar. Ülke içinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketlerin büyük bir bölümü ise millileştirilir.⁷⁶

Dönem içinde ekonomi alanındaki en önemli sorun olarak görülen, dış ticaret açığını gidermek için kambiyo kontrolü'nden başka, ithalat yasağına, kontenjan, takas ve kliring usulleri gibi olağanüstü yollara başvurulmuştur. Dönemin hükümeti, 22.07.1931 tarihli “İthalat Sınırlamaları Sistemi'ne İlişkin” kanunla, belirli malların ithal miktarını kotaya bağlamış ve bu yetkiyi geniş ölçüde kullanmıştır. Ayrıca başta Almanya olmak üzere yabancı hükümetlerle yapılan takas ve kliring anlaşmaları ile ithalat – ihracat dengesinin sağlanmasına çalışılmıştır.⁷⁷ 1930 – 1938 Arası yıllara ait, dış ticaret istatistikleri incelendiğinde, 1938 yılında 4 milyon TL'lik açık sayılmazsa dönem içinde uygulanan yukarıda zikrettiğimiz politikaların başarılı olduğu

⁷³ Mükerrerrem Hiç, a.g.m., s. 543-544.

⁷⁴ Yakup Kepenek, *Gelişimi, üretim yapısı ve sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, Verso Yayıncılık, Ankara, 1990, s. 63.

⁷⁵ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s.132.

⁷⁶ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 132-133.

⁷⁷ Memduh Yaşa ve diğerleri, a.g.e., s. 85.

görülmektedir.⁷⁸ Gerçi Tezel'e göre; Türkiye dış ticareti 1932 yılı dâhil açık vermiş, ancak 1933 – 1938 yılları arasında sürekli hep fazla vermiştir. Tezel'in verilerini doğru kabul etsek bile bu dönem zarfında dış ticarete, dönemin iktidarını başarılı olarak değerlendirmek doğru olur.⁷⁹

1933 -1939 Dönemi dış ticareti için genel olarak başarılı demek mümkün iken, yine dönemin dış ticaretinin ülke ve dünya geneline dağılımı incelendiğinde aynı şeyi söylemek o kadar kolay değildir. Öncelikle Türkiye'nin söz konusu yıllardaki dış ticaretinde tek hâkim bölge olarak Avrupa hatta tek başına Almanya ciddi bir biçimde öne çıkmaktadır. Tüm ihracatımızda 39,28'i Almanya ile, % 73,42'si Batı ile (SSCB ve ABD dâhil) gerçekleşmiştir. Almanya'nın ardından % 11,57 ile ABD ve % 7 ile İtalya gelmektedir. İthalatımızda ise yine Almanya, % 42,42 ile açık ara birinci, İngiltere % 9 ile ikinci ve ABD, % 8,42 ile üçüncü sırada gelmektedir. Bir bütün olarak Batı ile yapılan ithalat ise % 74, 85'i geçmektedir.⁸⁰ Bu rakamlara Avrupa'nın küçük ülkeleri dâhil değildir. Türkiye'nin anılan dönem içindeki dış ticaretinde sağlanan bu denge hatta azıcık fazla verme durumu, Türkiye'nin genelde Avrupa, özelde ise Almanya'nın ekonomik bir uydusu haline gelmesi pahasına başarılabilmektedir. 2. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin dış politikası incelenirken, araştırmacıların mutlaka göz önünde bulundurmaları gereken bir durum da işte Avrupa ile ülkemiz arasındaki ciddi bir bağımlılık haline alan bu dış ticari ilişkilerdir.

1939 yılı başında 2. Dünya Savaşı başlamadan önce Türkiye, bazı sanayileşme hamlelerinin başlamasına rağmen, genel karakteristik özelliği açısından halâ ilkel bir tarım ülkesiydi.⁸¹ 1940 Sayımına göre 17.820.950 olan nüfusunun, 13.475.000'i yani % 70'i köylerde yaşıyordu.⁸² Bu nüfusun 6.928.000'i tarımla uğraşıyor, geçimini tarım sektöründen sağlıyordu. Genel nüfustan, 0-6 yaş nüfusu ile, mesleksiz nüfusu çıkardığımızda geriye kalan 8,5 milyon çalışan (faal) nüfusun yaklaşık 81,50'sinin

⁷⁸ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 126. (Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği Türkiye raporları ana kaynak olarak kullanılmıştır.),

⁷⁹ Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, (1923 – 1950)*, İstanbul, 2002, s. 116 – 117. Tezel'e göre 1930,31,32 yıllarında bütçe açık vermiş bir daha 1938'e kadar açık vermemiştir.

⁸⁰ Cemil Koçak, *Türk – Alman İlişkileri (1923 – 1939), İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, Sayfa: 242 – 243.

⁸¹ Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), *İstatistik Göstergeler 1923 -1992*, Ankara, 1994, s. 426.

⁸² Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1938 – 1950)*, C. 2, İstanbul, 1991, s. 60.

tarımla iştigal ettiği ortaya çıkmaktadır.⁸³ Tezel'e göre 1935'te tarımda çalışan nüfus toplam çalışan nüfusun % 76,4'ü, 1950'de ise % 77,7'sidir, dönem ortalaması ise % 77,05'tir.⁸⁴ Gayri Safi yurtiçi Hâsıla'da da 1936 – 1940 döneminde tarımın payı 1913 – 1914'teki % 52'8'den, % 46,8'e düştü.⁸⁵ Bu rakamlardan da ortaya çıktığı üzere, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısında zirai problem, en önemli yeri işgal ediyordu.⁸⁶

Bu alanla ilgili bir diğer önemli problem, tarım arazilerinin dağılımında görülen ciddi eşitsizlikti. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, “toprak reformu” (toprakların yeniden adil bir şekilde düzenlenip, verimli bir kullanıma ulaşılabilmesi için) konusunun üzerine gidilmiş, fakat bir başarı sağlanamamıştı.⁸⁷ Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi ile boşalan arazilerin çoğu, büyük çiftçilerin eline geçmişti. 1938 Yılında hala tarımdaki mülk sahiplerinin, %0,25'i (binde iki buçuğu), toprakların % 14'üne (binde yüz kırk) sahipti. Bu oran hemen hemen 1913'teki rakamlarla, aynıydı. Özet olarak, Cumhuriyetin 1938'e kadar olan ilk dönemi, toprakla uğraşan köylünün, yüzyıllardan beri sürdürdüğü yoksul yaşantısına hiçbir değişiklik getirmemiştir.⁸⁸

Sanayi alanında kaydedilen gelişmeler tarıma göre daha çok dikkat çekicidir. Cumhuriyetin bu ilk döneminde, en az on kişi ya da on beygircü ve fazlası güç kullanan, büyük işletmelerde çalışanların sayısı 1913'teki 315 bin sayısından 1938'e gelindiğinde bir hayli artarak 643 bine yükselmiştir. İnşaat ile ilgili olarak çalışan 82 bin kişiyi hariç tuttuğumuzda geriye kalan 561 bin kişinin 61'bini kamuya, 500'bini ise devlete aittir. 1913'te ise tüm çalışanların 15 bini kamuda 300 bini ise özel sektörde çalışmaktaydı. Bu dönemdeki büyük işletmelerde çalışanların sayısındaki oransal artış ise % 104 gibi çok yüksek bir düzeydedir.⁸⁹ Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan istifade eden işletme sayısı ise 1939 yılında 1144'tür. Bu işletmelerin 1033 tanesi özel sermayenin,

⁸³ BİUM, *İstatistik Özetleri Nüfus Sayımları 1927 – 1950*, Ankara, 1953, S. 13.

⁸⁴ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s. 112.

⁸⁵ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s.113'teki 3.3'nolu tablo.

⁸⁶ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s. 113.

⁸⁷ Selim Deringil, a.g.e., s. 19.

⁸⁸ İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul, 2007, S. 277.

⁸⁹ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s. 273.

111 tanesi ise kamunun (belediyeler dâhil) elindedir.⁹⁰ Dönemin Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı “Teşviki Sanayi Kanunu’ndan İstifade Eden İşletmelerle ilgili olarak yayınladığı istatistiklerde Teşviki Sanayi Kanunu’nun getirdiği imkânlardan yararlanan nispeten genç işletmelerin, 1939 yılı için toplam sayısı 1141 olarak gösterilmektedir.⁹¹ En az on kişinin çalıştığı dönemin istatistiklerinde büyük işletme sınıfına giren işletmelerin sayısı 1927’de 1.880 iken, 1932’de 2.240’a, 1950’de ise 2.520’ye yükselmiştir.⁹²

Sanayide çalışanların sayısı, 1927’de Birinci Dünya Savaşı öncesi düzeyi aşmıştır. Bu alanda 1926 - 1939 arasında görülen genişleme çok daha çarpıcıdır. Bu dönemde sanayi üretiminin yıllık büyümesi % 9 gibi oldukça yüksek bir orandır. Bu sektördeki istihdam da aynı dönem zarfında yılda % 3 oranında arttı. “Kişi başına düşen sanayi hâsılasının 1948 fiyatlarıyla değeri ise 1926’da 40 TL’den, 1939’da 90 TL’ye yükseldi.”⁹³ Çalışan nüfus içinde 1927’de sanayideki istihdam sayısı 1927’de 299 binken 1935’te 656 bine sıçradı. Askere almaların etkisiyle 1940’ta 547 bine düştü.⁹⁴ 1935 Genel Nüfus Sayımı rakamlarını temel alarak söylersek sanayide istihdam edilenlerin oranı da % 1927’deki % 8,9’dan, % 11,7’ye yükseldi.⁹⁵ Gayri Safi yurtiçi Hâsıla’da da 1936 – 1940 döneminde sanayinin payı 1913 – 1914’teki % 16’5’ten, % 17,6’ya çıktı.⁹⁶

Hizmetler sektörü’nde ise Cumhuriyetin ilk döneminde sanayi alanındakine benzer bir tempoda önemli birtakım gelişmeler kaydedilmiştir. 1927 yılında çalışanlar içindeki oranı % 10,2’den 1935’te 11,9’a çıkmıştır.⁹⁷ Hizmetler sektörünün gayri safi yurtiçi hâsıladaki payı 1913 – 1914’teki 30,7’den, 1936 – 40 döneminde % 35,6’ya

⁹⁰ Samet Ağaoğlu, *Teşviki Sanayi Kanunu’ndan İstifade Eden Müesseselerin Vaziyeti*, Ankara, 1941, s. 10.

⁹¹ BİGM., *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunu’ndan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 41 yılı Faaliyetleri*, İstanbul, 1945, s. 1.

⁹² Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s. 464.

⁹³ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s. 274.

⁹⁴ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunu’ndan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 41...*, s. 13.

⁹⁵ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s. 112’deki 3.2 nolu tablo.

⁹⁶ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s. 113’teki 3.3: nolu tablo.

⁹⁷ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s. 112’deki 3.2: nolu tablo.

yükselmiştir.⁹⁸ Bu alanda çalışanların toplam sayısı 1927’de 684 bin iken, 1940’ta, 1.025.000’e yükselmiştir.⁹⁹

Hizmetler sektöründe çalışan 1.025.000 kişinin dağılımı alt sektörler göre incelendiğinde karşımıza aşağıdaki tablo çıkmaktadır. Ticaret, bankacılık ve sigortacılıkla ilgili mesleklerde çalışanların sayısı, 238 bin, nakliye ve iletişim ile ilgili mesleklerde çalışanlar 96bin, umumi idare ve hizmetler ve serbest meslek sahipleri 672 bin, ev idaresi hizmetlerinde çalışanlar 19 bindir.¹⁰⁰

Özet olarak söylemek gerekirse; İkinci Dünya Savaşı öncesi 1923 – 1938 döneminde, Türkiye’nin hem milli geliri (GSMH) hem de kişi başına düşen geliri, dolar ve Türk Lirası olarak, % 100 civarında artmıştır.¹⁰¹

Askeri alanda, Türkiye’de savaş öncesi yaşanan gelişmelere kısaca değinecek olursak; Cumhuriyet’in ilanından itibaren, kaydedilen birtakım sınırlı ilerlemelere rağmen milli bir savaş sanayinden bahsetmek çok zordu. Türk Harp Endüstrisi 1939’da oldukça zayıftı. Askeri fabrikalarda sadece hafif silahlar ve bu silahların mühimmatı (tüfek, el bombası, küçük çaplı tanksavar silahları, havan topları ve bu silahların mühimmatları) üretililebiliyordu. Ordu ihtiyacı için gerekli nal ve mih gibi basit aksam bile, yurt dışından ithal ediliyordu. Askerin postal ihtiyacı için üretim yapan Beykoz Fabrikası’nda sığır derisinden imal edilen postallar kalitesiz oldukları için savaş sırasında İngiliz yapımı postallarla değiştirildi.¹⁰²

O dönemdeki askeri üretim kapasitemizle ilgili olarak Kırıkkale Silah Fabrikalarımızda; hafif piyade silahları ve küçük çaplı toplar ile bu silahlara ait cephane çeşitlerinin de imal edildiğini ileri süren çalışmalar da vardır.¹⁰³

Ordunun modernizasyonu da çok yavaş ilerlemekteydi. Ordunun cesareti moral ve motivasyonu yüksek olmasına yüksekti ama ordu donanım olarak hala I. Dünya

⁹⁸ Yahya Sezai Tezel, a.g.e. s. 113’deki 3.3: nolu tablo.

⁹⁹ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunu’ndan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 41 ...*, s. 13.

¹⁰⁰ Yahya Sezai Tezel, a.g.e. s. 113.

¹⁰¹ Yaşar Akbıyık, Cezmi Eraslan, a.g.e., s. 1.

¹⁰² Burak Çınar, “İkinci Dünya Savaşı’nda Doğu Cephesi ve Türkiye”, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007, s. 17.

¹⁰³ Mete Tunçay, “2. Dünya Savaşı’nın başlarında Türk Ordusu (1939 -1941)”, *Tarih ve Toplum, Aylık Ansiklopedik Dergi*, Kasım 1986, s. 35.

Savaşı'ndan kalma silahlarla donatılmış, motorize ve mobilize olmaktan çok uzak bir haldeydi. Ulaştırma ve lojistik büyük oranda hala hayvan gücüyle sağlanıyor, piyade ve kara ordusu esasına dayanan orduda asker genelde yük hayvanlarının çektiği nakliye arabaları eşliğinde bir yerden bir yere gidebiliyordu.¹⁰⁴ Ülke içindeki yolların hali tek kelimeyle özetlemek gerekirse perişandı. En iyi durumda olan yol altyapımız demiryolları alt yapısıydı. Buna rağmen demiryolları da kurmay subaylarımızın kendisinden beklediği hız ve standartlara ulaşmaktan çok uzaktı. Tersanelerimiz ise kâğıt üstünde vardı. Motorlu vasıtalar az ve çok çeşitliydi. Orduda birbirinden farklı 28 çeşit kamyon bulunuyordu.¹⁰⁵ Gerek sivil araçlar gerekse askeri araçlar için ülkede savaş zamanlarında kullanılmak için ayrılmış yeterli bir akaryakıt stoku bulunmuyordu. Savaş içinde petrol stoklarımız bir haftalık veya daha az bir süre için yetecek seviyeye kadar düşecekti.¹⁰⁶ Özetle söylemek gerekirse; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ikmal sistemi çok bozuk ve kötü bir haldeydi. Daha doğrusu ordumuzun ne planlı programlı bir ikmal sistemi vardı, ne de böyle bir ikmal sistemini aksamadan işletebilecek vasıtaları bulunuyordu.¹⁰⁷

Barış zamanında, 1937' ye gelindiğinde Türk Kara Ordusu, 9 kolordu, 8 Piyade Tümeni ve 3 süvari tümeni olarak kurulan kara ordusu; bir kolordu ve ona bağlı birliklerden, toplam sayı olarak 150.000 kişiden oluşuyordu.¹⁰⁸ 1938'de ise kara kuvvetleri; 20.000 subay, 174.000 askerin bulunduğu, 11 ordu grubu, 23 tümen, 1 zırhlı tugay, 3, süvari tugayı ve 7 sınır garnizonundan oluşuyordu.¹⁰⁹

1937'de Türk Hava Kuvvetleri'nin elinde sadece yarısı modern 131 adet savaş uçağı vardı. Elimizdeki bu uçaklar da Polonya, ABD, Almanya vb. farklı ülkelerden alınmış, çok çeşitte ve birbirinden değişik marka ve özellikteki uçaklardı.¹¹⁰ Türk Hava Kuvvetleri'nden olası bir savaşta, ülkenin denizden ve karadan ulaşım ve nakliyatını koruması, bir kesintiye uğratmaması bekleniyordu. Fakat Türk Hava Kuvvetleri'nin

¹⁰⁴ Selim Deringil, a.g.e., s. 30-32.

¹⁰⁵ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 133 – 134.

¹⁰⁶ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 132.

¹⁰⁷ Alparslan Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayı*, İstanbul, 1968, s. 12-13.

¹⁰⁸ Ümit Özdağ, *Ordu – Siyaset İlişkisi, (Atatürk – İnönü Dönemleri)*, Gündoğan yayınları, Ankara, 1991, s. 133; Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938 – 1945), Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma*, Ankara, 1986, s. 83.

¹⁰⁹ Selim Deringil, a.g.e., s. 32 – 33.

¹¹⁰ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, C. 1, s. 338 – 339; Burak Çınar, a.g.t., s. 23-24.

elindeki teknik altyapı, insan kaynakları ve teknik imkânlarla, 1939 yılının şartlarında kendisinden beklenen bu güç görevi başaramayacağı da biliniyordu.¹¹¹

Deniz kuvvetleri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin en zayıf noktasıydı. Gerek yabancı, gerekse yerli gözlemcilerle göre; Bu tarihteki donanmamızın elindeki savaş gemileri 20. Yüzyıl başından kalma, demode ve çok eski gemilerdi. Türk Deniz Kuvvetleri, dönemin en küçük herhangi bir çağdaş deniz kuvvetiyle bile karşılaştırıldığında çok yetersiz bir konumda bulunuyordu. Modern gemicilik ve denizaltıcılık savunma ve saldırı tekniklerinin bilmek ve uygulamaktan yoksun bir deniz kuvvetlerimiz bulunuyordu.¹¹²

II. Dünya Savaşı'nda, Türk devlet adamları, büyük fedakârlıklarla kurdukları genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, Avrupa'nın kendi çıkardığı bir savaş uğruna ölümcül bir tehlikeye atmayı göze alamazlardı. Dönem zarfında devleti yöneten kadronun, kıstaslarına göre en büyük başarı, Türkiye devletinin, kendi kaderini kendi belirlemesi oldu.¹¹³

¹¹¹ Gothard Jaeschke, *Türkiye Kronolojisi (1938 – 1945)*, çev. Gülayşe Koçak, Ankara, 1999, s. 28.

¹¹² Burak Çınar, a.g.t., s. 25.

¹¹³ Selim Deringil, a.g.e., s. 5.

I. BÖLÜM

TRAKYA'DA ZİRAAT

1.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞINDA TRAKYA'DA VE TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN ÖNEMLİ SİYASİ, ASKERİ VE SOSYOLOJİK GELİŞMELER

Bölge'nin ziraat ekonomisi ile ilgili değerlendirmelere geçmeden önce İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Türkiye ve bölgede meydana gelen gelişmeleri kısaca bir hatırlamakta fayda vardır. Zira bu gelişmeler savaş yıllarında hem Türkiye'de hem de bölgede ciddi nüfus hareketlerine yol açmış ve bölgedeki nüfusu, birçok yönden derinden etkilemiştir.

II. Dünya Savaşı'nın beklenilenin üzerinde bir hızla gelişmesi üzerine Türkiye, silahlı kuvvetlerinin mevcudunu hızla arttırmak zorunda kalmış, daha 1940 yılında ordumuzun mevcudu 1.300.000'e çıkmıştır.¹¹⁴

Türk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye'ye; Batı'dan gelecek bir istila hareketini Fransa'nın Almanya'ya karşı inşa ettiği Maginot Hattına benzer bir şekilde; Kırklareli (Kıyıköy (Midye) civarlarından, Enez'e kadar uzanacak, beton bir hat inşasıyla önlemeyi düşünüp, planlıyordu.

Bakanlar Kurulu kararıyla Mareşal Fevzi Çakmak'a izafeten, "Çakmak Hattı" olarak, isimlendirilen¹¹⁵; Kırklareli'nden başlayıp, Edirne'nin, Ege Denizi sahiline kadar uzanan,¹¹⁶ savunmaya yönelik, Çakmak Hattı'nın inşası için yine Bakanlar Kurulu kararıyla o günün şartlarında 7.301.742 lira tahsil edilmiştir.¹¹⁷ Devletin aldığı tüm bu tedbirlere rağmen, Çakmak Hattı, çimento ve inşaat demiri yetersizliği ve ekonomik sıkıntılardan dolayı daha işin başında imkânsızlıklar karşısında idi.¹¹⁸ Bu savunma hattı, daha sonraları, Trakya'nın Karadeniz kıyılarından Ege Denizi'ne kadar yaklaşık, 300 km uzunluğundaki bir hattın inşasını dönemin şartları açısından imkânsız gören ve

¹¹⁴ Mete Tunçay, a.g.m., s. 36; Ümit Özdağ, a.g.e., s. 137.

¹¹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:30.18.1.2, er No: 88.97.6.

¹¹⁶ Cemil Koçak, a.g.e., s. 335; Hilmi Uran, *Hâtıralarım*, Ankara, 1959, s. 359.

¹¹⁷ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 90.23.2.

¹¹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 132 -133.

askeri açıdan savunulmasındaki güçlüklerinin bilincinde olan, askeri ve sivil yetkililerce daha doğruya, yaklaşık 100 km. uzunluğundaki “Çatalca Hattı”na, kaydırıldı.¹¹⁹ Çakmak ve Çatalca hatlarında düşman durdurulamazsa, mütecavize karşı gerilla harbi de dâhil her türlü çareye başvurulacaktı. Trakya’nın tümü geniş bir savaş alanına dönüşecekti.¹²⁰ 1940’da elli tümene ulaşan ordumuzun büyük bir kısmı Trakya’da bulunuyordu.¹²¹

1941 Yılı İlkbaharında, Türkiye’nin askeri gücünün yarıdan fazlasını oluşturan, 24 piyade tümeni, 2 süvari tümeni ve üç piyade tugayından oluşan toplam 27 tümenlik bir askeri güç, takriben 700 bin kişilik bir askeri kuvvet, Trakya’da herhangi bir mütecavize karşı hazır bekletiliyordu.¹²²

Türk askeri ve sivil yetkilileri Almanya’nın askeri kudretini, daha yakından gördükten sonra, Çatalca’ya kaydırılan savunma hattını, daha sonraları Trakya ve İstanbul’un, Almanya’ya karşı savunulmasının mümkün olamayacağı düşüncesiyle Batı Anadolu’ya kaydırmıştır. Çanakkale’den, Balıkesir’e kadar yeniden oluşturulan askeri tahkimata ek olarak ayrıca, Kocaeli’nin gerisinde, İstanbul’u savunmak için büyük bir askeri birlik hazır tutulmuştur.¹²³

Daha savaşın başında, Bakanlar Kurulu’nca; “Trakya ve Batı Anadolu bölgelerinde ordu ihtiyacı için lüzumlu olan ambar ve sair binaların, sahiplerine tazminat verilmek suretiyle, illerce tedariki” ile ilgili karar alınmış, bu bölgeler olumsuz savaş koşullarını, daha erkenden hissetmeye başlamışlardı.¹²⁴ İlerleyen dönemlerde Trakya’daki askeri kuvvetin bir kısmı, İstanbul ve Marmara denizi çevresine yığılmıştır. Trakya’daki bir kısım askerin Anadolu’ya çekilmesi, Bulgaristan ve Yunanistan sınırında yer alan Edirne ve Uzunköprü şehirleri yakınındaki demiryolu köprülerinin tahrip edilmesi¹²⁵ bölgeyi de içine alacak şekilde sıkıyönetim ilanı ve defalarca sıkıyönetimin tekrar uzatılması gibi askeri tedbirler, bölge halkını her açıdan yakından etkilemiştir.

¹¹⁹ Cemil Koçak, a.g.e., s.335 ; Hilmi Uran, a.g.e., s. 359.

¹²⁰ Altan Öymen, *Bir Dönem Çocuk*, İstanbul, 2002, s. 255 -256.

¹²¹ Cemil Koçak, a.g.e., s. 336.

¹²² Burak Çınar, a.g.t., s. 196.

¹²³ Hilmi Uran, a.g.e., s. 359.

¹²⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.107.14; lef 1.

¹²⁵ İsmet Binark, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – VI. Dönem*, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 1116.

Çakmak Hattı'nın, savaşın gelişmeleri karşısında kısa bir zaman içinde inşa edilmesinin teknik, mali vb. nedenlerle mümkün olmaması üzerine bu savunma hattı 150-200 km. kadar doğuya Çatalca'ya kaydırılınca özellikle Edirne, Uzunköprü ve çevresindeki askeri birliklerin büyük bir kısmı da Çorlu – İstanbul'a doğru çekildi. Bu çekilme hadisesi bölge halkında ciddi bir endişe ve paniğe yol açmıştı. Bu arada bölgede halktan gönüllü olarak pasif savunma ihtiyaçları için gönüllü bayan sağlık personeli toplanması¹²⁶, bir yandan da askeri ve sivil yetkilililerin, halkı bilinçlendirmek için 1940 yılı başından itibaren yaptıkları sivil savunma faaliyetleri ve o dönemdeki ismiyle “Hava Tehlikesine Karşı Pasif Savunma Tecrübeleri”¹²⁷ bölgedeki halkı bir hayli korkutmuştur.

Bütün bu gelişmeler karşısında bölge halkının bir kısmı yaşadıkları bölgeden ayrılp, daha güvenli olarak gördükleri Çanakkale, Mudanya ve İstanbul yoluyla Anadolu'ya göç etti. Bu göç hareketinin bir bölümü alınan önlemler ve yetkililerin müdahaleleri ile engellenebildiyse¹²⁸ de daha büyük bir kısmı engellenememiştir.¹²⁹ Bölgedeki erkek nüfusun, 1317 doğumlulardan başlayarak, 1332 doğumlulara kadar olan önemli bir kısmı, yaklaşan savaş tehlikesine binaen silahaltına alınmıştır.¹³⁰

Bu nedenlerle Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinin ekonomik yapısını ve bölge nüfusunun mesleklere ayrılışını incelerken, savaş yıllarında meydana gelen göç hadiselerini, savaş yıllarında Trakya'da bulunan asker nüfusu ve yerli nüfustan da askere alınan binlerce erkeği unutmamak gerekir.

¹²⁶ Bkz. Ek 1. “Lüleburgaz'da pasif korunma ihtiyacına yönelik, bayan eleman istihdamı için kaymakamlığın ilanı”; Özdelek, 25 Birinci Kanun 1940.

¹²⁷ Bkz. Ek 2. “ 26 İkinci Kanun (Şubat) tarihinde Kırklareli'nde, hava tehlikesine karşı pasif korunma tecrübesi yapılacağı ile ilgili duyuru ve açıklamalar”, Trakya'da Yeşilyurt, 25 İkinci Kanun 1940.

¹²⁸ Bkz. Ek 3. “ Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Vilayet İdare Heyet Reisliği'nin, 30.04.1941 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği, Bir kısım Trakya bilhassa Çorlu halkının kitle halinde İstanbul'a doğru gerçekleştirmeye çalıştıkları göç hareketinin engellendiği ile ilgili yazısı.”; BCA, Fon Kodu: 030.10.00.00., Yer No.:171.188.8; lef 1-2.

¹²⁹ Bkz. Ek 4. “ Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi Umum Müdürlüğü'nün, İktisat Vekâleti'ne gönderdiği, daha sonra da Başvek'alete gönderilen, Trakya'daki pancar ziraaitin ve Alpullu Şeker Fabrikası faaliyetini anlatan bölge yaşayan halkın göç temayülüne ve bu göç temayülüne karşı alınan önlemlere de değinen resmi yazısı.”; BCA, Fon Kodu:490.01.611., Yer No.:120.5.1.

¹³⁰ Bkz. Ek 4.

Savaşın başlaması ve ardından kısa sürüde bitmeyeceğinin anlaşılması ile birlikte Çanakkale vilâyetinin, merkezinin ve önemli topraklarının Anadolu yakasında olması, güvenlik açısından, Trakya topraklarına nazaran daha güvenilir bir konumda bulunması, kısa sürede Anadolu'dan yardım gelebilmesi gibi nedenlerle savaş yıllarında bölgede Çanakkale vilâyeti ön plana çıkmaya başlamıştır. Nasıl ki II. Dünya Savaşı öncesinde en çok göç alan bölge vilayeti Kırklareli ise, 1945 Yılı Genel Nüfus Sayımı rakamlarına bakarak rahatlıkla söyleyebiliriz ki, II. Dünya Savaşı'nın bölgeye yaşattığı olumsuzlukların da etkisiyle Çanakkale vilâyetinin Asya kısmı Trakya bölgesinin yeni çekim merkezi olmuştur.¹³¹

1.2. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ TOPRAKLARININ KULLANIM ŞEKLİNE GÖRE AYRILIŞI VE GEÇİMİNİ ZİRAAT İŞLERİNDEN TEMİN EDEN AİLELER VE NÜFUS

Trakya ziraati ile ilgili olarak çalışmamıza, esas teşkil eden ana kaynak Trakya Umum Müfettişliği'nin 1939 yılı "Toprak Anketi" olacaktır. Trakya Umum Müfettişliği'nin "Trakya'da Topraksız ve topraklı köylü miktarı ve köy topraklarının inkısamı (dağılışı) ile ilgili" olarak kendi Maliye, Ziraat, Evkaf ve Tapu dairelerinden yeterli bilgiyi elde edememesi üzerine Müfettişlik, İstatistik Umum Müdürlüğü'ne bu konuda kendisine yardımcı olunması isteği ile müracaat etmiştir. Umum Müfettişliğin bu müracaatı üzerine 1939 yılında İstatistik Umum müdürlüğü'nce "1939 yılı Trakya Toprak Anketi" yapılmıştır.¹³²

Daha önce Türkiye genelinde farklı yıllarda tarım sayımları yapılmıştır. Araya giren savaş yıllarından ötürü bir daha 1939-1950 arası dönemde Türkiye geneli için tekrar bir tarım sayımı yapılamamıştır. Bu nedenle incelediğimiz İkinci Dünya Savaşı yıllarına ait ve hassaten bölgeyle ilgili yegâne, bir nevi tarım sayımı diyebileceğimiz özel çalışma işte bu "1939 yılı Trakya Toprak Anketi"dir. Ele aldığımız dönem zarfında

¹³¹ Mehmet Serez ile 20 Ağustos 2012'de yapılan röportajda, o yıllarda kendisinin 11-12 yaşlarında olduğunu hatırladığı kadarıyla Tekirdağ merkezden 2.000 ve merkez dışından da 2.000 olmak üzere toplamda 4.000 ailenin Çanakkale'ye göç ettiğini söylemiştir. Bu nedenle Çanakkale'deki erkek nüfus fazlalığının bir kısmı da bu göçle ilgilidir.

¹³² İstatistik Umum Müdürlüğü, *1939'da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi*, "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi", dış kapaksız, toplam 46 sayfalık anketin, birinci giriş sayfasından hazırlanmıştır.

Türkiye tarımıyla ilgili genel sayım çalışmaları yapılmazken hayvancılık ile ilgili bir dizi çalışma yapılmıştır. Bunun en önemli sebebi devletin hayvanlarla ilgili olarak vatandaşın her yıl düzenli olarak “hayvanlar vergisi” adı altında yıllık vergi alması olsa gerektir. Zira ülkedeki ve vilâyetlerdeki hayvan ve vergiye tabi hayvan sayılarını tespit etmeden vatandaşlardan doğru ve düzenli bir vergi akışını sağlamak mümkün olamazdı. 1939 yılı Trakya Toprak Anketi’nin özellikle hayvancılıkla ilgili verileri işte savaş yıllarında yapılabilen birkaç hayvan sayımı verileriyle ikmal edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca yine Trakya Umum Müfettişliği’nin 1939 yılında bastırdığı “Trakya İstatistik Yıllığı” isimindeki özel kaynağın da tarım ve hayvancılık ile ilgili bölümleri, boşlukları ikmâl etmek için kullanılacaktır.

Yine 1940 yılında “Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği” yayınlanmış olup, ziraatta makineleşmeyi de mümkün mertebe bölgesel anlamda bu çalışmadan ve “Trakya İstatistik Yıllığı” verilerini kullanarak, takip etmeye çalışacağız. Fakat 1939 yılı Trakya Toprak Anketi “tarım” verilerini söz konusu savaş yıllarında tarım sayımı yapılamadığı için güncelleme şansımız bulunmamaktadır.

Trakya Umum Müfettişliği’nin 1939 yılında yayınladığı anketin girişinde anket, anketin neden yapıldığı ve ankette kullanılan usul ve yöntemlerle ilgili olarak yararlanacaklar için şu özet açıklama yapılmaktadır:

“ Malûmatı verenler:

1939 senesinde Trakya’da yapılan Topraksız ve Topraklı Çiftçi anketi Umumi Müfettişliğin Maliye, Ziraat, Evkaf, ve Tapu dairelerinden Topraklı ve Topraksız köylü miktarı ve köy topraklarının inkısamı hakkında malumât elde edememesi üzerine dairemize vâki müracaatı üzerine yapılmıştır.

Umumi Müfettişlik kaymakamlar toplantısında, yapılacak anket hakkında izahat vermek suretile Kaymakamları ve Nahiye Müdürlerini tenvir etmiş ve onlara anketin kimlere yaptırılacağını ve ne suretle yapılacağını göstermiştir.

Nahiye Müdürleri ve Kaymakamlar memuriyet daireleri dahilindeki köy kâtiplerine ve ihtiyar heyetlerine meselenin ehemmiyetini anlatmışlar ve icap eden direktifleri vermişlerdir. Bu esnada İstatistik Umum Müdürlüğü’nce tertip edilerek bastırılan cetveller köylere tevzi olunmuş ve köy kâtipleri ve ihtiyar heyetleri bunları aldıkları direktif ve cetvellerde yazılı izahata göre doldurmuşlardır.

Sondaj:

Trakya'nın bin üç yüz on köyünde (mahalleler dâhildir)¹³³ yapılan anket kontrolsüz bırakılmamıştır. Trakya'nın muhtelif iki yüz elli kadar köyüne giderek ikinci bir anket yapılmış ve köylü tarafından verilen birinci cetvel ile mukayese edilmiştir. Bu iş Edirne'deki İstatistik Bürosu memurlarile Umum Müdürlük Ziraat İstatistikleri Şubesi Müdürü tarafından sondaj yapılmış ve bu kontrol neticesinde bütün köylerden gelen cetvellerin neticeyi müteessir etmiyecek pek cüzü hatalar hariç olmak üzere sureti umumyede ihtiyaca şayan bir doğrulukta bulundukları kanaati hâsıl olmuştur.

Cetveller ve Esaslar:

Anket her ne kadar Topraklı ve Topraksız köylüler hakkında ise de her şeyden evvel Topraklı ve Topraksız köylülerin üzerinde yaşadıkları ve her ne suretle olursa olsun kazanç temin ettikleri köy topraklarını tesbit etmek lâzım olduğu derpiş olunarak bir numaralı cetvel tertip olunmuştur. Bu suretle köyün her türlü toprakları tesbit olunduktan mada köyün tevsiini mucip olan veya buna mani noktalar (kum ocakları, tuğla imalâtı, kuyu açılma imkânları ve saire gibi...) toplanan malûmat meyanına dahil edilmiştir. Bundan sonra iki numaralı cetvel ile topraksız ve üç numaralı cetvel ile de topraklı çiftçilerin toprak vaziyetleri tesbit olunmuştur. Köylünün tesahup ettiği topraklar hakkındaki malûmat resmî tasarruf vesikalarına müstenit olmayıp, sadece köylünün beyanatına müstenittir.

Anket köylünün kullandığı araziye münhasır olup köyler arasındaki boş, mahlül veya miri arazi ve çiftlikler ankete dâhil değildir. Köylerden gelen cetveller Edirne'deki İstatistik bürosu'nda toplanmış ve kontrolü orada yapılmıştır. Bu cetveller bilahare merkeze celp ve İstatistik Umum müdürlüğü'nce tasnif olunarak neticeleri çıkarılmıştır.”¹³⁴

Tablo 1.2a
Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Topraklarının Kullanım Şekillerine ve Vasıflarına Göre Ayrılışı 1934

I - Her Sene Sürülüp Ekilen Topraklar	Hektar (Hektar:On Dekar)	Kendi Grubu'nda Yüzd. Ora.	Trakya Toprak. Yüzd. Ora.
Taneliler	152.969	41,13	5,43
Yetiştirme Çayırlar ve Diğer Hayvan Yiyeceği Ürünler	81.971	22,04	2,91
Öteki ekilişler ve nadas			
a) Yiyintilik Ekilişler	8.000	2,15	0,28
b) Sanayi Bitkileri	16.895	4,55	0,58
c) Nadas	112.065	30,13	3,98
d) Sair Ekilişler	45	-	0,00
TOPLAM	371.945	100,00	13,18

¹³³ Kasaba ve şehirlerdeki kırsal bölge mahalleleri olsa gerek.

¹³⁴ 1939'da Trakya ..., s. numarasız 1. giriş sayfası.

II - ayırklar, yaylaklar otlak ve meralar			
ayırklar	129.122	10,41	4,58
Yaylaklar	92.879	7,58	3,29
Meralar	1.012.162	82,01	35,87
TOPLAM	1.234.163	100.00	43,74
III - Sebze ve meyve bahçeleri, zeytinlikler, bağlar			
Sebze bahçeleri	3.739	8,69	0,13
Meyve bahçeleri	801	1.86	0,03
Bağlar	12.103	28.08	0,43
Zeytinlikler	26.455	61.37	0,94
TOPLAM	43.098	100.00	1,53
IV - Ormanlar			
Ormanlar	702.537	100.00	24,90
V - rn Getirmeyen Topraklar			
rn Getirmeyen Topraklar	469.757	100.00	16,65
Genel Toplam	2.821.500	100.00	100

Kaynak: Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Trakya İstatistik Yıllığı C. 2 1939, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1939, s. 93.

Trakya Umumî Müfettişliği Bölgesi'ne dâhil olan; Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin coğrafi büyüklüğü toplam 28.818 kilometre kare bir başka deyişle 28.818.000 dekardır.¹³⁵ Trakya Umumî Müfettişliği'nin bir başka resmi yayınında ise müfettişliğin toplam yzlm 28.215 kilometre kare bir başka deyişle 28.215.000 dekar olarak gösterilmiştir.¹³⁶

Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu'nca hazırlanan Trakya İstatistik Yıllığı 1939 adlı kaynağa göre de Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde çiftçilerin tarım ve hayvancılık için kullanabileceği; 3.719.450 dekar ekilen arazi, 12.341.630 dekar mera, ayır ve yaylak araziler, 430.980 dekar da meyve, sebze bahçeleri ve zeytinlikler olmak üzere toplam 16.492.060 dekar arazi bulunmaktadır.¹³⁷

¹³⁵ 1939'da Trakya ..., s. 3. Trakya İstatistik Yıllığı'nda; Trakya Umumi Müfettişlik bölgesi arazisi 28.215 kilometre kare bir başka deyişle 28.215.000 dekar olarak gösterilmiştir. Trakya Toprak Anketi'nde verilen Umumi Müfettişlik bölgesi toplam alanı ile yine Umumi Müfettişliğin hazırladığı Trakya İstatistik Yıllığı verileri arasında 603 kilometrekarelik yani 603 bin dekarlık bir fark göze çarpmaktadır. İki kaynağın rakamları arasındaki yüzde 2,1'lik sapma bir kaynağın bölgenin harita üzerinden hesaplanan izdüşümü yzlmnn (28.215 kilometrekare) esas kabul edilmesinden, diğerinde ise (dağların yanal yüzeylerinin de hesaba katıldığı) gerçek yzlmnn (28.818 kilometrekare) esas alınmasından kaynaklansa gerektir.

¹³⁶ Trakya İstatistik Yıllığı ..., s. 93.

¹³⁷ Trakya İstatistik Yıllığı ..., s. 93.

İki kaynak arasındaki fark 1.153.082 dekar olup, yüzdelik olarak iki kaynağın rakamları arasındaki fark yüzde 7'dir.¹³⁸ Bu durumun en önemli iki nedeninden biri yine anketin giriş kısmında belirtildiği üzere "Anket köylünün kullandığı araziye münhasır olup, köyler arasındaki boş, mahlül veya miri arazi ve çiftlikler ankete dâhil değildir." bazı arazilerin ankete dâhil edilmemiş olmasıdır. İkinci önemli neden ise daha önceki yıllarda Trakya'dan göç eden Rum ve Bulgar muhacirlerin Trakya'da az da olsa bıraktıkları metruk arazidir.¹³⁹

Yine 1939 yılında yapılan Topraksız Çiftçiler Anketi sonuçlarına göre; Trakya Umumî Müfettişliği bölgesindeki köylerin ziraat ve hayvan yetiştirmek için ellerinde bulunan her türlü toprakların miktarı 15.338.978 dekardır. Bu rakamdan da ortalama bir köye işlenebilir 11.709 dekar tarım arazisi düşmektedir.¹⁴⁰

Çiftçi (ankete mahalleler de dâhil edilmiştir) ve köylünün elinde bulunan ve kendisine kazanç getiren toprakların, mıntıkanın coğrafi büyüklüğünün yüzde 53,23'üne ulaştığı görülür.¹⁴¹ Fakat bu oransal rakam Trakya mıntıkası geneli için böyledir. İlden ile bir hayli farklılıklar görülmektedir. Mesela; Kırklareli'nin tüm arazisinin yüzde 79'u köylüye kazanç sağlarken bu oran, Tekirdağ'da çiftçiye kazanç sağlayan arazi oranı yüzde 55'e, Edirne'de yüzde 53'e ve Çanakkale'de yüzde 35'e kadar düşmektedir.¹⁴² Bu rakamlara bakarak bölgede il bazında tarımla ilgili bir saptama yapmak gerekirse Kırklareli, Tekirdağ ve Edirne vilâyetlerinin Çanakkale'ye nazaran tarım ve hayvancılık için bir miktar daha şanslı olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda en şanslı bölge ili ise hiç şüphesiz Kırklareli'dir.

Bölgede 1935 Genel Nüfus Sayımı'na göre 678.128 köylü - çiftçi - nüfus bulunmakta olduğundan, bir kilometre kareye 23 çiftçi nüfus düşmektedir. Köy

¹³⁸ 1939'da Trakya ..., s. 3; Trakya İstatistik Yıllığı ..., s. 93'ten hesaplanmıştır.

¹³⁹ Mehmet Oluç, "Trakya Ziraat Ekonomisi", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayınlarından, 2310030085, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1946, s. 45.

¹⁴⁰ 1939'da Trakya ..., s. 3.

¹⁴¹ 1939'da Trakya ..., s. 3'ten hesaplanmıştır.

¹⁴² 1939'da Trakya ..., s. 3.

toprakları 15.339 kilometre kare olduğundan¹⁴³ bir kilometre kare işlenebilir araziye 1935 Sayımına göre 44,21,¹⁴⁴ 1945 Sayımı'na göre de 44,66 köylü-çiftçi nüfus düşer.¹⁴⁵

1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ise; Trakya Umum Müfettişlik bölgesinde yaşayan çalışma çağındaki 271.735 kişi geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Elbette ki bu rakama çocuklar ve engelliler dâhil değildir.¹⁴⁶

Yine, 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Trakya Umum Müfettişlik bölgesinde 685.028 kişi köylü – çiftçi nüfusu teşkil etmektedir. 1935'e nazaran 1945'te Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesi köylü – çiftçi nüfusunda çok cüzi yüzde 1'lik bir artış gözlemlenmektedir. Elbette ki bu artış doğal nüfus artışının çok altındadır.¹⁴⁷ Dikkat çekici bir biçimde bölge illerinde kırsal kesimde yaşayan nüfusun Çanakkale hariç büyük kesimini kadın nüfus oluştururken, Çanakkale'de istisnai bir şekilde kırsalda yaşayan nüfusun 109.969'u kadın ve 131.420'si erkek nüfus oluşturmaktadır.¹⁴⁸

Trakya UMB. genelinde ziraatla uğraşanlar için de toplam sayıyı bölgedeki asker sayısını düşüktükten sonra 625 – 630 bin civarında tahmin edebiliriz. Yukarıda geçen bölgedeki asker sayısını iki ile çarparsak yaklaşan savaş tehlikesi nedeniyle Anadolu'ya kaçan yaklaşık 110 bin insanın hâla Anadolu'da bulunduğunu, bu nüfusun da yaklaşık yüzde 85'inin tarım ile meşgul bulunduğunu düşünersek, 1945'te müfettişlik bölgesinde ziraatla (tarım –hayvancılık) uğraşan 720 - 730 bin civarında insan olmalıydı sonucuna ulaşırız. Bu rakam bizlere zorunlu diyebileceğimiz İkinci Cihan Harbi Trakya göçleri nedeniyle Trakya U. M. mıntıkasında tarım istihdamında 1945 yılında bile yüzde 13,45 düzeyinde bir gerileme olduğunu göstermektedir.¹⁴⁹

¹⁴³ 1939'da Trakya ..., s. 3.

¹⁴⁴ 1939'da Trakya ..., s. 3.3'teki veriler temel alınarak, kusuratlara ortaya çıkarılması için hesaplar virgülden sonra iki basamak yürütmek suretiyle yeniden ayrıntılı olarak hesaplanmıştır. Sadece toprak genişliği ile ilgili veriler bu eserden alınmış, nüfus bilgileri içinse 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçları kullanılmıştır.

¹⁴⁵ 1939'da Trakya ..., s. 3'teki veriler temel alınarak, kusuratlara ortaya çıkarılması için hesaplar virgülden sonra iki basamak yürütmek suretiyle yeniden ayrıntılı olarak hesaplanmıştır.

¹⁴⁶ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No: 286, C. 65, Ankara, 1950, s. 262, 264, 270 ve 276'dan toplanarak elde edilmiştir.

¹⁴⁷ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17,18,22,27'den hesaplanarak elde edilmiştir.

¹⁴⁸ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17,18,22,27.

¹⁴⁹ Bölgeden savaş nedeniyle 110 bin kişi Anadolu'ya geçmiş ama askerlik nedeniyle bölgeye gelen askerler de nüfus sayımında bölgede yazılmışlardır. Bu nedenle önce tarımla uğraşan nüfustan bu 55 bin civarındaki asker nüfus çıkarılmış, ardından 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına nazaran, yaklaşık 110 bin kişi olarak kabul ettiğimiz Anadolu'ya göç eden insan sayısının yüzde 85'ini

Ayrıca 1939 – 1945 dönemi zarfında savaş koşullarının ülkeye ve bölgeye olan yansımalarından ötürü şehirli nüfusta geçinmenin, hayatı idame ettirmenin zorlaşması ile de ilgili olarak ciddi miktarlarda azalma yaşanırken köylü-çiftçi nüfusta da belirli bir ölçüde artış yaşanması normal karşılanabilir. Son rakamlar ışığında bir düzeltme yaptıktan sonra 1945 yılında Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi’nde bir kilometrekare işlenebilir araziye 44,91 köylü – çiftçi nüfusun düştüğü tahmin edilebilir.¹⁵⁰

Bir başka yöntemle farklı bir metotla ve somut bir veriden hareketle basit bir hesaplama yaparsak da Çanakkale’de şehir merkezi ve ilçe merkezlerinde yaşayan kadın sayısı ile erkek sayısını eşit olarak, kabul etsek bile Çanakkale’de kırsalda yaşayan, en azından 21.451 fazla erkek¹⁵¹ nüfusu 1945 yılı için ulaştığımız 685.028 kişilik köylü – çiftçi¹⁵² nüfustan çıkarttığımızda 663.577 rakamına ulaşırız.¹⁵³ Bu rakamı doğru kabul edersek de 1945’te bir kilometrekare işlenebilir araziye 43,26 köylü – çiftçi nüfusun düştüğünü ve bölgedeki tarımsal istihdamın en azından soyut ve ispat edilebilir bir şekilde yüzde 2,15 gerilediğini hesaplayabiliriz.¹⁵⁴ Fakat unutmamak gerekir ki 1935-1945 yılları arasında Türkiye nüfusu 16.168.000’den 18.790.000’e yükselmiş Hatay’ın nüfusu bu rakamdan düşülse bile sözkonusu 10 yılda ülke nüfusu yüzde 14,95 civarında artmıştır.¹⁵⁵ Bu hesaplama müfettişlik bölgesinde de tarımla uğraşan köylü çiftçi nüfusun 779.508’e ulaşması gerekirdi. Bu son rakam da bir başka metotla 1945 yılında, TUMB. vilâyetlerinden Anadolu’ya göç etmiş ve Anadolu’da yaşamaya devam eden yaklaşık 110 bin kişinin bulunduğu yönündeki tahminimizin doğruluğunu kanıtlamaktadır. Bu

(istatistiksel veriler ışığında Trakya’da tarımla geçinen yüzde 85) yani 93,5 bin sayısını, ekleyerek toplam 720 – 730 bin sayısına ulaşmaktayız.

¹⁵⁰ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale İli kesin ve açıklamalı sonuçlar, s. 14-15 ; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli İli kesin ve açıklamalı sonuçlar, s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne İli kesin ve açıklamalı sonuçlar, s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ İli kesin ve açıklamalı sonuçlar, s. 14-15’ten hesaplanmıştır.

¹⁵¹ T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, C. 65, Ankara, 1950, s. 17’den kırsalda yaşayan erkek nüfustan, kırsalda yaşayan kadın nüfus çıkarılarak elde edilmiştir. Halbuki 1945’te şehir ve ilçe merkezlerindeki erkek nüfus da kadın nüfusuna göre 28.347 kişi daha fazladır.

¹⁵² 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17,18,22,27’den Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ kırsal nüfusu toplanmak suretiyle elde edilmiştir.

¹⁵³ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17,18,22,27’den Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ kırsal nüfusu toplanmak suretiyle elde edilen bölgedeki kırsal nüfustan Çanakkale kırsalındaki fazla erkek nüfus çıkartılarak hesaplanmıştır.

¹⁵⁴ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17,18,22,27’den hesaplanarak elde edilmiştir.

¹⁵⁵ Nüfus Sayımları 1927 – 1950, s. 3’ten hesaplanmıştır.

son tahminde 1935 yılındaki Trakya köylüsü 678 bin nüfusun, 779 bine¹⁵⁶ ulaşması gerekirken tarımsal istihdamda yaklaşık 101 bin kişilik bir açık meydana geldiği ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁷ Unutmayalım ki bu 101 bin kişilik fark bölge nüfusunun yüzde 85'inin tarım kesiminde çalıştığı varsayılarak ulaşılmış bir rakamdır. Son bir düzeltme yaparak, bölge nüfusunun yüzde 100'ünü esas alarak bir düzeltme yaptığımızda, 116 bin kişinin¹⁵⁸ bölgeyi terk edip, Anadolu'dan bir daha dönüş yapmadıkları sonucuna ulaşabiliriz. Dolayısıyla bu yöntemle de daha ayrıntılı söylersek 100-101 bin civarında civarında göçmen Anadolu ve İstanbul'a gitmiş ve onların göç ettikleri yerlerde 24-26 bin civarında çocuk yeni göç edilen yerlerde doğmuş, 10 bin civarında göçmen yeni göç edilen topraklarda ölmüş savaş şartları dolayısıyla Anadolu'ya ve İstanbul'a gitmiş olan bu nüfus bir daha TUMB. vilâyetlerine geri dönmemişlerdir.¹⁵⁹

Yine elbette ki gerek 1935 gerekse 1945 Genel Nüfus Sayımı rakamlarına ciddi bir ihtiyatla yaklaşmak gerekir. 1935 Genel Nüfus Sayımı rakamlarına göre Trakya'da özellikle Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale vilâyetlerinde yoğunlaşan hatırı sayılır miktarda bir erkek nüfus fazlalığı bulunduğu görülmektedir. Bu durum da bize bölge vilâyetlerinde sayısı ve oranı değişen miktarlarda asker bulunduğunu göstermektedir. Değerlendirmelerimizde bir bütünlük ve geçerlilik olabilmesi için 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçları için bu başlıkta bazı sapma miktarı oranlarını tarım ile ilgili bir meslek dalında çalışan erkek nüfus için hesaplayıp, kullanacağız. Bu sapma miktarı oranları Çanakkale için yaklaşık % 7¹⁶⁰, Kırklareli için % 26,7¹⁶¹ ve son olarak da Tekirdağ için % 8,85'tir.¹⁶²

¹⁵⁶ 1939'da Trakya ..., s. 3'teki TUMB. geneli çiftçi-köylü nüfusa (678 bin) % 14,95'lik Türkiye'nin 1935-1945 yılları arası doğal nüfus artışı oranına paralel olarak 101 bin kişilik ilâve nüfus eklenerek hesaplanmıştır.

¹⁵⁷ 1939'da Trakya ..., s. 3.

¹⁵⁸ 1945Yıllarında TUMB. geneli ve Türkiye'de toplam istihdamın yaklaşık % 85'ini tarım ve tarımla ile ilgili alanlardaki istihdam oluşturmaktaydı. Dolayısıyla %85'i 101 bin olan kaybın % 100'ü, orantı kurulmak suretiyle yaklaşık 116 bin olur.

¹⁵⁹ Bu satırlardaki son rakamlar tahminidir. Bu tarihlerde ülkemizde tutulan ölüm istatistikleri ve doğum istatistikleri ayrıntısız ve yetersizdir. Daha doğru bir ifadeyle bu tarihlere ait kaba doğum ve ölüm oranları ile ilgili hem bölge vilâyetlerini hem de yurt genelini kapsayan istatistiki veriler, mevcut değildir.

¹⁶⁰ Trakya İstatistik ..., s. 46'dan tarım alanında çalışan erkek nüfusa, Çanakkale vilâyetindeki asker nüfus oranlanarak, hesaplanmıştır.

¹⁶¹ Trakya İstatistik ..., s. 47'den tarım alanında çalışan erkek nüfusa, Kırklareli vilâyetindeki asker nüfus oranlanarak hesaplanmıştır.

¹⁶² Trakya İstatistik ..., s. 47'den tarım alanında çalışan erkek nüfusa, Tekirdağ vilâyetindeki asker nüfus oranlanarak, hesaplanmıştır.

Aynı şekilde bölgenin ülkemiz için stratejik ve askeri ehemmiyeti 1945'te de artarak devam etmiş ve bölgedeki askeri varlığımız bir misli daha artarak devam etmiştir. Bu nedenle değerlendirmelerimizde bir bütünlük ve geçerlilik olabilmesi için daha önce de 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçları için kullandığımız düzeltme oranlarını aynı şekilde bu başlıkta 1945'te sanayi ile ilgili bir meslek dalında çalışan erkek nüfus için de kullanacağız. Zira 1945 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesi vilâyetleri arasında özellikle Çanakkale ve Kırklareli kadın sayısına oranla erkek nüfus fazlalığının bir hayli dikkat çektiği vilâyetlerdir.¹⁶³

Bu düzeltme oranları Çanakkale için yaklaşık % 35,52¹⁶⁴, Kırklareli için % 6,85'tir.¹⁶⁵ Tekirdağ¹⁶⁶ ve Edirne'de¹⁶⁷ erkek sayısı ile kadın sayısı hemen hemen eşit olduğundan (erkek fazlalılığı 1.000 kişiden az) bu iki ille ilgili olarak 1945'te istatistiki veriler üzerinden bir düzenleme yapmak anlamlı değildir.

Şimdi de farklı yöntemlerle ele aldığımız bölge tarımsal istihdamını bir de 1935 ve 1945 Genel Nüfus Sayımlarına ayrıntılı bir şekilde, ham ve düzeltilmiş rakamlarla bakarak savaş yıllarında bölgede tarımda istihdam edilen insanların durumunu

¹⁶³ 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Tekirdağ'daki kadın ve erkek nüfus arasındaki fark 800'ün altındadır. Bu rakam da bize 1945 yılı itibarıyla Tekirdağ'da sadece 1 Jandarma Taburu (Yaklaşık 500-950 kişi) civarında askeri gücümüz olduğunu göstermektedir. Fakat Tekirdağ ile ilgili olarak bir düzeltme yapmaya gerek yoktur. Zira vilâyetteki asker varlığını net olarak belirlememiz neredeyse imkânsızdır. Ayrıca belirlesek bile ortaya çıkacak sapma miktarı maksimum yüzde 1 civarında olacaktır. Kırklareli'nde 1945'te erkek nüfus, kadın nüfustan 3.995 kişi daha fazladır. Sapma miktarı rakamı Kırklareli ilinin 1945'teki çalışan sayısına, ildeki asker sayısının oranlanması ve ortaya çıkan oranın sanayi alanında çalışan kişi sayısına da oranlanarak yeniden hesaplanması sonucu bulunmuştur. Bu oran Kırklareli için yaklaşık olarak 0,0685'tir. 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Edirne'deki kadın ve erkek nüfus arasındaki fark 500'ün altındadır. Bu rakam da bize 1945 yılı itibarıyla Edirne'de sadece 1 Jandarma Taburu (Yaklaşık 500-950 kişi) civarında askeri gücümüz olduğunu göstermektedir. Tekirdağ vilâyeti ile ilgili olarak da açıkladığımız üzere bu asker varlığı sonuca yüzde 1 civarında etki edeceği için bir düzeltme yapmaya gerek yoktur. Çanakkale'de 1945'te erkek nüfus, kadın nüfustan 49.798 kişi daha fazladır. Sapma miktarı rakamı Çanakkale ilinin 1945'teki çalışan sayısına, ildeki asker sayısının oranlanması ve ortaya çıkan oranın sanayi alanında çalışan kişi sayısına da oranlanarak yeniden hesaplanması sonucu bulunmuştur. Bu oran Çanakkale için yaklaşık olarak 0,3552'dir.

¹⁶⁴ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17'den tarım alanında çalışan erkek nüfusa, Çanakkale vilâyetindeki asker nüfus oranlanarak sapma miktarı oransal olarak hesaplanmıştır.

¹⁶⁵ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 22'den tarım alanında çalışan erkek nüfusa, Kırklareli vilâyetindeki asker nüfus oranlanarak sapma miktarı oransal olarak hesaplanmıştır.

¹⁶⁶ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 27'den Tekirdağ vilâyetindeki asker nüfus tahmini olarak 1.000 kişinin altında hesaplanmıştır.

¹⁶⁷ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 18'den Edirne vilâyetindeki asker nüfus tahmini olarak 1.000 kişinin altında, hesaplanmıştır.

incelemeye çalışalım. Bu yöntemle göre de 1935'te bölge vilâyetlerinde ve bölgede ham verilerle:

Çanakkale'de 48.405 erkek, 36.882 kadın toplam 85.287 kişi, Edirne'de 41.367 erkek, 34.264 kadın toplam 75.631 kişi¹⁶⁸, Kırklareli'nde 41.771 erkek, 28.514 kadın toplam 70.285 kişi, Tekirdağ'da 51.473 erkek, 32.310 kadın toplam 83.783 kişi¹⁶⁹, bölgede ise toplam 314.986 kişi¹⁷⁰ tarım alanında istihdam edilmekte ve geçimini tarımla ilgili işlerden temin etmektedir.

Düzeltilmiş verilerle de 1935'te TUMB. vilâyetlerinde ve bölge genelinde tarımda istihdam şu şekildeydi:

Çanakkale'de 45.238 erkek, 36.882 kadın toplam 82.120 kişi¹⁷¹, Edirne'de 41.367 erkek, 34.264 kadın toplam 75.631 kişi, Kırklareli'nde 32.968 erkek, 28.514 kadın toplam 61.482 kişi¹⁷², Tekirdağ'da 47.288 erkek, 32.310 kadın toplam 79.598 kişi¹⁷³, bölgede ise toplam 298.831 kişi¹⁷⁴ tarım alanında istihdam edilmekte ve geçimini tarımla ilgili işlerden temin etmektedir.

1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ham verilerle TUMB. vilâyetlerinde ve bölge genelinde tarımda istihdam şu şekildeydi; Çanakkale'de 60.547 erkek, 14.453 kadın toplam 75.000 kişi¹⁷⁵, Edirne'de 49.495 erkek, 21.736 kadın toplam 71.231 kişi¹⁷⁶, Kırklareli'nde 43.390 erkek, 17.725 kadın toplam 61.115 kişi¹⁷⁷, Tekirdağ'da 49.099 erkek, 15.290 kadın toplam 64.389 kişi¹⁷⁸, bölgede ise toplam 271.735 kişi¹⁷⁹

¹⁶⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 46.

¹⁶⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 47.

¹⁷⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47'den toplanmak suretiyle hesaplınmıştır.

¹⁷¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 46'dan tarımda çalışan erkek nüfus, sapma miktarı oranına göre (%7) hesaplanıp, vilâyetteki tarımda istihdam edilen kadın nüfusla toplanmak suretiyle elde edilmiştir .

¹⁷² *Trakya İstatistik ...*, s. 47'den tarımda çalışan erkek nüfus, sapma miktarı oranına göre (% 26,7) hesaplanıp, vilâyetteki tarımda istihdam edilen kadın nüfusla toplanmak suretiyle elde edilmiştir .

¹⁷³ *Trakya İstatistik ...*, s. 47'den tarımda çalışan erkek nüfus, sapma miktarı oranına göre (% 8,85) hesaplanıp, vilâyetteki tarımda istihdam edilen kadın nüfusla toplanmak suretiyle elde edilmiştir .

¹⁷⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47'den vilâyetlerdeki tarımda çalışan erkek nüfus, sapma miktarı oranına göre (%7, % 26,7 ve % 8,85) hesaplanıp, vilâyetlerdeki tarımda istihdam edilen kadın nüfusla toplanmak suretiyle ve Edirne'de tarımda çalışan nüfus ham haliyle üst üste toplanarak elde edilmiştir .

¹⁷⁵ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, s. 17.

¹⁷⁶ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, s. 18.

¹⁷⁷ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, s. 22.

¹⁷⁸ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, s. 27.

tarım alanında istihdam edilmekte ve geçimini tarımla ilgili işlerden temin etmektedir.

Düzeltilmiş verilerle de 1945'te TUMB. vilâyetlerinde ve bölge genelinde tarımda istihdam şu şekildeydi; Çanakkale'de 44.678 erkek, 14.371 kadın toplam 59.131 kişi¹⁸⁰, Edirne'de 49.495 erkek, 21.736 kadın toplam 71.231 kişi, Kırklareli'nde 40.608 erkek, 17.725 kadın toplam 58.333 kişi¹⁸¹, Tekirdağ'da 49.099 erkek, 15.290 kadın toplam 64.389 kişi, bölgede ise toplam 253.084 kişi¹⁸² tarım alanında istihdam edilmekte ve geçimini tarımla ilgili işlerden temin etmektedir.

Bu değerlendirme yöntemine göre de savaş yıllarında bölgede tarım alanındaki istihdam ham verilerle 314.986'dan, 271.735'e gerilemiştir. Bu gerilemenin oransal olarak karşılığı da yüzde 13,74'tür.¹⁸³ Düzeltilmiş verilerle ise bölgede tarımsal alanda oluşan istihdam 298.913'ten 253.084'e gerilemiştir. Bu gerilemenin oransal olarak karşılığı da yüzde 15,34'tür.¹⁸⁴ Hangi veriyi kabul edersek edelim savaş yıllarında bölge tarımındaki istihdamın yaklaşık yüzde 14,5 civarında gerilediğini söylemek durumundayız.¹⁸⁵ Ayrıca sözkonusu 10 yılda ülke nüfusunun dolayısıyla da tarımda istihdam edilen nüfusun yaklaşık yüzde 14,95 civarında arttığını da hatırlarsak, düzeltilmiş rakamlarla bile TUMB. genelinde tarımla ilgili bir alanda istihdam edilen bölge nüfusunun normalde 343.506'ya ulaşmış olması gerekirdi.¹⁸⁶ TUMB bölgesi genelinde tarım ve ilgili alanlarda istihdam edilen nüfus için bu 343.506 rakamını esas kabul edersek de bölge tarımındaki istihdam kaybının yaklaşık 90.504 kişi ve oransal

¹⁷⁹ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17,18,22,27'den her bir vilâyetin verileri toplanmak suretiyle elde edilmiştir.

¹⁸⁰ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17'den sapma miktarı oranı dikkate alınarak hesaplanmıştır.

¹⁸¹ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 22'den sapma miktarı oranı dikkate alınarak hesaplanmıştır.

¹⁸² 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 18,22'den ham verilerle, 17 ve 22. Sayfadaki veriler sapma miktarı oranları dikkate alınarak toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁸³ Trakya İstatistik ..., s. 46-47; 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17,18,22,27'den ham verilerle toplanmak, suretiyle hesaplansmıştır.

¹⁸⁴ Trakya İstatistik ..., s. 46-47; 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17,18,22,27'den sapma oranları dikkate alınarak düzeltilmiş verilerle toplanmak, suretiyle hesaplansmıştır.

¹⁸⁵ TUMB. genelinin savaş yıllarında tarım alanında yaşadığı istihdam gerilemesinin ham verilerle, düzeltilmiş verilerin ortalaması alınmak suretiyle hesaplanmış rakamdır.

¹⁸⁶ TUMB. genelinin tarımda istihdam edilen kişi sayısına, dönem içinde meydana gelen (1935-1945 yılları arası) Türkiye ortalamasının nüfus artış oranı olan % 14,95'lik rakamın ilave edilmesi ile hesaplanmıştır.

olarak da yaklaşık, yüzde 26,35 civarında olduğunu söyleyebiliriz.¹⁸⁷ Bu rakamı esas kabul ederek ve bu tarihlerde bölge nüfusunun yaklaşık % 85'inin tarım ile ilgili bir alanda istihdam edildiğini göz önünde bulundururarak, bir tahmin yapacak olursak da resmi nüfus sayımlarının bize bildirdiği kadarıyla, savaşın olumsuz etkileri nedeniyle bölgede tarım ve tarımla ilgili sektörlerde yaklaşık 106.475 kişilik bir toplam istihdam kaybının oluştuğunu söyleyebiliriz.¹⁸⁸ Yani bir başka deyişle bu yeni usulle yaptığımız hesaplama göre de savaş yıllarında TUMB. genelinden Anadolu'ya yapılan ve tekrar bir daha bölgeye geri dönmeyen insanların göçten sonra doğanlar da dâhil yaklaşık 106.475 kişi olduğunu söyleyebiliriz. İki metotla da elde ettiğimiz veriler hem istihdam hem de TUMB. vilâyetlerinden İstanbul ve Anadolu'ya yapılan göç konusunda birbirine yakın ve birbirini destekler niteliktedir.

Tablo 1.2b
Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Köy Topraklarının Kullanım Şekillerine ve Vasıflarına Göre Ayrılışı 1939

Köy Topraklarının Ayrımı (Vasıflarına göre ayrımı)	Dekar Olarak (Hektar: 10 Dekar) Miktarı	Köy Toprakları İçin- deki Yüzdelik Oranı
Mera	2.549.854	16,62
Çayır	121.314	0,78
Otlak ve yaylak	323.960	2,12
Çayırlar, yaylaklar otlak ve meralar	2.995.128	19,52
Sazlık, bataklık	133.064	0,86
Karasuluk vb	14.423	0,09
Göl	39.440	0,26
Ürün getirmeyen topraklar	186.927	1,21
Tarla	7.565.709	49,32
Sürülüp, Ekilebilen Topraklar	7.565.709	49,32
Bağlar	142.326	0,93
Meyve bahçeleri	274.681	1,79
Sebze bahçeleri	16.067	0,11
Gülistanlar	11.026	0,08
Sebze, meyve bahçeleri, zey- tinlikler, bağlar, gülistanlar	444.100	2,91
Orman ve baltalık	1.983.365	12,93

¹⁸⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, s. 17,18,22,27'den sapma oranları dikkate alınarak düzeltilmiş verilerle toplanmak, suretiyle hesaplannmıştır.

¹⁸⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, s. 17,18,22,27'den sapma oranları dikkate alınarak düzeltilmiş verilerle toplanmak ve % 85'lik tarım istihdamı rakamları % 100'e tekrar oranlanmak suretiyle hesaplannmıştır.

Çalılık	389.378	6,45
Meşelik vb.	1.174.371	7,66
Ormanlar	3.547.114	27,04
Toplam	15.338.978	100

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939’da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi’nde yapılan Toprak anketi “Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi”, dış kapaksız, s. 5.

Tablo 1.2c
Trakya Umûm müfettişliği Bölgesi Köyleri Topraklarının Vilâyetlere Göre Ayrılışı 1939

Köy Toprakları ve vilayetlere dağılışı	Çanakkale Dekar	Edirne Dekar	Kırklareli Dekar	Tekirdağ Dekar	Trakya Top.Dekar
Mera	391.094	914.352	716.482	527.926	2.549.854
Çayır	24.123	44.931	22.839	29.421	121.314
Otlak ve yaylak	48.860	136.378	120.272	18.450	323.960
Çayırılar, yaylaklar otlak ve meralar	464.077	1.095.661	857.593	575.797	2.995.128
Sazlık, bataklık	18.125	105.615	5.360	3.964	133.064
Karasuluk vb	3.523	4.750	2.500	3.650	14.423
Göl	2.287	32.688	2.730	1.735	39.440
Ürün getirmeyen topraklar	23.935	143.053	10.509	9.349	186.927

Tarla	1.590.080	2.071.319	1.576.565	2.327.745	7 565 709
Sürülüp, Ekilebilen Topraklar	1.590.080	2.071.319	1.576.565	2.327.745	7.565.709
Bağlar	34.239	50.387	20.001	37.699	142.325
Meyve bahçeleri	257.691	12.784	1.429	2.777	274.681
Sebze bahçeleri	5.349	2.999	4.709	3.010	16.067
Gülistanlar	836	9.022	1.161	7	11.025
Sebze, meyve bahçeleri, zeytinlikler, bağlar, gülistanlar	298.115	75.192	27.300	43.493	444.100
Orman ve baltalık	431 073	298 159	1 148 149	105 984	1 983 365
Çalılık	466 389	212 747	243 804	66 438	989 378
Meşelik vb.	217 369	147 769	642 903	166 330	1 174 371
Ormanlar	1.114.831	658.675	2.034.856	338.752	4.147.114
Genel Toplam	3 491 038	4 043 900	4 508 904	3 295 136	15.338.978

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939’da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi’nde yapılan Toprak anketi “Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi”, dış kapaksız, s. 7.

1939 Yılı sonunda Trakya Umumî Müfettişlik Bölgesinde bin üç yüz on adet köy vardır. Bu köylerin kapladığı alanın toplam yüzölçümü 15.338.978 dekar'dır. Köylere ait bulunan bu alan kabaca üç kısımdan oluşmaktadır; Ekilip işlenen ve insan beslenmesine yönelik olarak, kullanılan topraklar 8.009.809 dekar, hayvan yetiştirmek için kullanılan topraklar 3.182.055 dekar, son olarak ormanlık ve orman benzeri alanlar 4.147.114 dekar¹⁸⁹ bu genel ayrımı yüzdelik olarak detaylandırdığımızda ise bölge köy topraklarının kabaca yarıdan biraz daha az bir kısmının insanların beslenmesine yönelik olarak değerlendirildiğini, bölge köy topraklarının beşte birinden biraz fazlasının hayvan yetiştirmek ve hayvanları beslemek için yani hayvancılık maksadıyla kullanıldığını ve son olarak da dörtte birinden biraz daha fazlasının da ormanlık alan olarak ve ormancılıkla ilgili kullanılabildiği söylenebilir. Fakat 1939 Trakya Toprak Anketi'ni hazırlayanların da dile getirdiği üzere Trakya UMB. köy topraklarını işlevlerine göre sınıflandırdığımızda ayrı bir tür gibi düşünülebilecek olan bölge ormanları ve orman benzeri alanların da hayvancılık için kullanıldığını kabul etmemiz gerekir. Bölge köy arazilerini bu şekilde bir ikili tasnife tabi tuttuğumuzda ise yine kabaca toprakların yarıdan biraz daha fazlasının hayvan yetiştirmek ve hayvanları beslemek için yarıdan biraz azının ise insan beslenmesi için kullanıldığı söylenebilir.

1.2.1. Mera, Çayır, Otlak ve Yaylak vb. Hayvancılığa Yarayan Araziler

“Bölge köylerinin mer'a adı ile tesahup ettikleri toprak parçaları toprak terekübü meyanında iki buçuk milyon dekar gibi büyük bir kısım teşkil etmektedir. Bu miktar köy topraklarının yüzde 16.62 sine ve coğrafi büyüklüğün de yüzde dokuzuna tekabül etmektedir. Her köy mer'aya malik değildir. Mevcut 1310 köyün yüzde 74'ü nispetinde 982 tane mer'alı köy vardır. Geriye kalan 328 köy ne yazık ki merasızdır. Mevcut mer'a arazisi Trakya Umum Müfettişlik mıntikasındaki 1310 köye dağıtıldığında ortalama bir köye 1946 dekar mer'a isabet eder. Fakat mer'alı köylerin adedi 982 olduğundan bir mer'alı köye ortalama 2595 dekar mer'a isabet ettiği meydana çıkar.”¹⁹⁰

¹⁸⁹ 1939'da Trakya Trakya ..., s.6.

¹⁹⁰ 1939'da Trakya Trakya ..., s. 7.

Tablo 1.2.1a
Trakya U. M. B. Meralarının Vilayetlere Göre Dağılışı 1939

Trakya U. M. B. Meralarının Vilayetlere Göre Dağılışı		
Vilayet İsmi	Dekar (1.000 metrekare)	Trakya meralarının %
Çanakkale	391.094	15
Edirne	914.352	36
Kırklareli	716.482	28
Tekirdağ	527.926	21
Trakya U. M. B. Toplamı	2.549.854	100

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939'da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi", dış kapaksız, s. 9.

Trakya Umum Müfettişlik mıntıkasındaki meraların yüzde 15 i Çanakkale, yüzde 36'sı Edirne, yüzde 28'i Kırklareli ve yüzde 21'i Tekirdağ vilâyetleri sınırları içindedir. Çanakkale vilâyetinde bir meralı köye ortalama 1.089 dekar mera arazisi, Edirne vilâyetinde 3.841 dekar mera arazisi, Kırklareli vilâyetinde 4.214 mera arazisi ve Tekirdağ vilâyetinde 2.455 dekar mera arazisi düşmektedir. Tekirdağ'da bazı kazalarda meralı bir köye 445 dekar mera isabet ederken, bazı kazalarda ise iki bin dekardan fazla mera arazisi düşmektedir. Genel anlamda mera büyüklüğü açısından en şanslı ve hayvancılığa en uygun vilâyetler olarak Kırklareli ve Edirne öne çıkmaktadır.

Edirne vilâyetinde ise meralı bir köye 3.841 dekar mera arazisi düşer. Edirne vilâyetinin kazalarında ise en aşağı meralı bir köye 1.975 ve en yukarı 6.514 dekar mera arazisi isabet etmektedir.¹⁹¹

Tablo 1.2.1b
Trakya U. M. B. Köylerinin Mera Vaziyetleri Ve Meralı Köylerin Bölge Vilâyetlerine Dağılışı 1939

Vilayet İsmi	Meralı köylerde mevcut mera dekar	Meralı köyler adedi	Bir meralı köye düşen mera dekar
Çanakkale	391.094	359	1.089
Edirne	914.352	238	3.841
Kırklareli	716.482	170	4.214
Tekirdağ	527.926	215	2.455
Toplam	2.549.854	982	2.596,6 (Trakya ortlm.)

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939'da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi", dış kapaksız, s. 9.

¹⁹¹ 1939'da Trakya Trakya ..., s. 8.

Kırklareli vilayetinde ise meralı bir köye ortalama 4.214 dekar mera arazisi düşer. Kırklareli'nin kazaları içinde bir köye en az mera 1.990 dekar ile Bababeski'de düşerken en çok mera arazisi ise 6.545 dekar ile merkez kazasında düşmektedir.

Tekirdağ vilayetinde meralı bir köye ortalama 2.455 dekar mera arazisi düşmektedir. Tekirdağ kazaları içinde dağlık ve ormanlık arazi yapısından dolayı en az mera ortalama 367 dekar ile Şarköy kazasında, en çok mera da 5.795 dekar ile Çorlu kazasında düşmektedir.¹⁹²

1934 Yılı Tarım Sayımı verilerine göre ise tüm Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi dâhilinde 1.012.162 hektar veya 10.121.620 dekar mera arazisi bulunmaktaydı.¹⁹³ Bu mera arazileri toplam işlenebilir arazinin yüzde 43,74'ünü neredeyse tüm işlenebilir arazinin yarısını oluşturmaktaydı.¹⁹⁴ Fakat 1939 Trakya Toprak Anketi bize göstermektedir ki aradan geçen 5–6 yıl gibi kısa bir zaman aralığına rağmen Trakya'daki mera arazilerinin 7.571.766 dekar gibi önemli bir kısmı, bir başka deyişle yüzde 74,81'i sürülerek tarla haline getirilmiştir.¹⁹⁵ Bu mera arazilerinin önemli bir kısmı bölgeye gelip yerleşen göçmenlere dağıtılmış, ya da devletçe değişik gerekçelerden ötürü köylü – çiftçi nüfusun bu yerleri ekip dikmesine bir şekilde göz yumulmuştur. Belki de iki ihtimal birlikte bu azalmanın en önemli nedenleridir. İlk bakışta meraların birden bu çapta azalışının hayvancılıkla ilgili önemli bir takım problemlere neden olabileceği akla gelse de, istatistikler bölge hayvancılığında söz konusu yıllarda önemli ve dikkat çekici bir düşüşü bizlere yansıtmamaktadır.

Bölgede çayırların, köy topraklarına oranı yüzde 0.78 ve toplam büyüklüğü 121.314 dekardır. Bu oran bölgenin hiçbir yerinde karakteristik bir özellik gösterecek tarzda yükselmemektedir. Çayırların en bol bulunduğu Edirne'nin İpsala kazasında çayırlar işlenebilir toprakların yüzde dördüne çıkmaktadır. Çanakkale merkezinde ve İmroz'da çayırlar işlenebilir toprakların yüzde üçünü, Hayrabolu'da ve Babaeski'de

¹⁹² 1939'da Trakya ..., s. 8.

¹⁹³ Trakya İstatistik ..., s. 93.

¹⁹⁴ Trakya İstatistik ..., s. 93'ten hesaplanmıştır.

¹⁹⁵ 1939'da Trakya ..., s. 8'den hesaplanmıştır.

yüzde ikisini oluşturmaktadır. Lüleburgaz, Saray ve Malkara’da ise çayırlar işlenebilir toprakların sadece yüzde birini oluşturmaktadır.¹⁹⁶

1934 Yılı Tarım Sayımı verilerine göre ise tüm Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi dâhilinde 129.122 hektar veya 1.291.220 dekar çayır arazisi bulunmaktaydı. Bu çayırlar bölgedeki toplam işlenebilir arazinin yüzde 4,58’ini oluşturmaktaydı. Aradan geçen 5-6 yıl içinde aynı meralardaki çayır arazilerinin de büyük bir kısmı kaybedilmiş ya da daha doğru bir ifade ile çayırların 90,6’sı bu kısa zaman diliminde tarlaya dönüştürülmüştür.¹⁹⁷

1939’da Trakya U. M. mıntıkasında Otlak ve Yaylak 323.960 dekar, Sazlık ve Bataklık 133.064 dekar, Karasuluk ve saire 14.423 dekar ve Göl 39.440 dekar olarak gözükmektedir. Bu türden arazilerin 1939 yılında kapladıkları alan toplamda 510.887 dekara ulaşmaktadır. Yine anketi hazırlayanlara göre:

“Bunları meraya ilâve etmek mümkündür. Bu itibarla mera sahaları genişler. Hatta bu meyanda Orman ve Baltalık, Çalılık, Meşelik ve sairenin dahi ilâve edilmesi muvafıktır.”¹⁹⁸

1934 Yılı Tarım Sayımı verilerine göre ise tüm Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi dâhilinde 92.879 hektar veya 928.790 dekar yaylak (hayvan sürülerini otlatmaya yarayan arazi türü) arazi bulunmaktaydı. Bu yaylaklar bölgedeki toplam işlenebilir arazinin yüzde 3,29’unu oluşturmaktaydı.¹⁹⁹ 1934 Yılı Tarım Sayımı’nda hayvan yayımına (otlatmaya yarayan) arazi tek başlık altında toplanmış, 1939’daki gibi, otlak ve yaylak, sazlık ve bataklık, karasuluk ve saire, göl gibi birtakım tasniflere girililmemiştir.²⁰⁰ Aradan geçen 5-6 yıl içinde aynı meralar gibi çayır arazilerinin de 604.830 dekar gibi büyük bir kısmı kaybedilmiş, ya da daha doğru bir ifade ile çayırların 65,1’i bu kısa zaman diliminde tarlaya dönüştürülmüştür.²⁰¹

¹⁹⁶ 1939’da Trakya ..., s. 8.

¹⁹⁷ Trakya İstatistik ..., s. 93.

¹⁹⁸ 1939’da Trakya ..., s. 8.

¹⁹⁹ Trakya İstatistik ..., s. 93’ten hesaplanmıştır.

²⁰⁰ Trakya İstatistik ..., s. 93.

²⁰¹ 1939’da Trakya ..., s. 7’den hesaplanmıştır.

1934 Yılı Tarım Sayımı'nda ise toprakların dağılımı yapılırken sazlık ve bataklık, karasuluk vb. ve göl arazileri ayrı ayrı değerlendirilmemiş ve ayrıntılı olarak tasnife tabi tutulmamıştır. Sadece ürün getirmeyen topraklar şeklinde, tarıma uygun olmayan topraklar olarak anlamlandırabileceğimiz bir sınıflama yapılmış ve bu sınıfa giren arazi 469.757 hektar yani 4.697.570 dekar olarak gösterilmiştir.²⁰² Oysaki 1939 Yılı Trakya Toprak Anketi'nde ise ürün getirmeyen topraklar sadece 186.927 dekar²⁰³ olarak gösterilmektedir. 1934 yılı rakamlarına oranla yaklaşık yüzde 96'luk bir kayıp söz konusudur. Elbette ki 1934 yılı rakamları bölgenin tümüne yönelik yani Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi arazisinin toplam yüzölçümünü oluşturan 28.215.000 dekar arazi üzerinden tasnif edilerek ortaya çıkarılmış rakamlardır. Dolayısıyla iki kaynak arasındaki teorik olarak da olsa yüzde 45,64'lük bir oransal fark bulunma ihtimalini de unutmamak gerekir.²⁰⁴

Trakya Umûm Müfettişliği'nin, 25.09.1939 tarihinde, Başvekâlete gönderdiği raporda; Trakya'ya 1934 – 1938 seneleri zarfında devletçe yerleştirilen göçmenler için Sıhhat ve İçtimai Muavenet (Sağlık Bakanlığı) Vekâleti'nce göçmen köyleri kurulması amacıyla 15 adet çiftlik para mukabilinde alınmıştır. Bu çiftliklerin sahip olduğu toplam arazi miktarı 295.248 dekar olarak belirtilmektedir. Yapılan iskân ve çalışmalar sayesinde bu arazilerin hareket ve bereket kaynağı olduğu ülke ekonomisine kazandırıldığı vurgulanmaktadır.

Umûm Müfettişliğin raporunun devamında, Trakya'da daha 163 adet çiftlik bulunduğu ve bu çiftliklerin 1.852.509 dekar toprağa sahip olduğu, bütün bu arazinin sadece bir kısmının işletilebildiği ve üst yanının öylece bırakıldığı belirtilmekte bu nedenle işlenmeyen topraklara tembel topraklar ismi verilmektedir. Henüz yeni çıkan II. Dünya Savaşı nedeniyle bu yıl (1940) Trakya'ya göçmen gelmeyeceği vurgulanmakta bu atıl toprakların ancak devlet gücüyle ve etraftaki (Trakya'daki) toprağı az olan göçmen köylerinin de yardımıyla işlenip, ülke ekonomisine kazandırılabilceği bu yardımları karşılığında göçmenlere de üretimden veya kârdan devletçe münasip görülen

²⁰² *Trakya İstatistik ...*, s. 93.

²⁰³ *1939'da Trakya ...*, s. 7.

²⁰⁴ 1934 Tarım Sayımı verilerine göre 28.215.000 dekar ve 1939'da Trakyada yapılan toprak anketine göre de bölgedeki köy toprakları yüzölçümü 15.338.978 dekadır. Dolayısıyla iki veri arasındaki oran 100 / 54,36'dır. Dolayısıyla teknik olarak iki veri türü arasında yüzde 46'ya kadar bir farklılık oluşabilir.

bir oranda bir ödeme yapılması teklif edilmekteydi. Yine raporun devamında Trakya’da bir cephe kurulduğundan ve cephe gerisinde menzil, yeme, içme, derleme, taşıma, işleme ve işletme gibi birbirine bağlı harekât manzumesinin organize edileceği tüm bu işleri, devlet harp ve sefer tedbirlerini hazırlamak ve tamamlamak için zaman ve hadiselerin de verdikleri imkândan istifade ederek milleti de sıkımayarak ve sıkılmayarak devamlı bir tarzda tertiplemek gerektiğinden bahsedilmektedir. Atıl, tembel toprakların teklif edildiği üzere ekonomiyeye kazandırılmasının münasip görülmesi halinde, elde edilecek zirai ürünün büyük kısmının devlet elinde ve ordu ihtiyaçları için yine ordu emrinde tutulmasının isabetli ve faydalı bir karar olacağı vurgulanmaktadır. Yine bu atıl toprakları işlemek için yapılacak teşkilat hakkında da raporda:

“Ziraat bölükleri kurmak, başlarına ziraatçı koymak, onlara gereken avadanlıkları vererek ve ihtiyaç olan mahsullerin tohumlarını şimdiden ayırarak ve çiftlik sahipleri ile yapılacak bir kira ve mükellefiyet karşılığı hemen harekete geçmek. Bu çiftlikler kalabalık köyler ile her yanı yeni fakat toprağı kâfi olmayan göçmen köyleri ile dolu ve çevrilmiştir. Tohum devlet tarafından verilmek üzere onlara hemen iş vermek ve orakta da onlara biçtirip, harman yaptırmak ve toplanan mahsulün % münasip bir kısmını vermekle büyük kısmı, Devlet emrinde, ordu hizmetinde tutmak. Bu sene de Balkan Harbi’nden ve daha evvelden beri işlenmeyen sert buzalık toprakları traktörlerle karıştırmak ve Ziraat Vekâleti emrindeki Traktörleri hemen bu işlere tahsis etmek lâzımdır.”²⁰⁵

Türkiye’ye gelen göçmenlerin çoğu iskân yardımından yararlanmayı istemişlerdir. 1923 – 1933 yılları arasında 157.736 aileye, aile başına ortalama 39,6 dekar olmak üzere 6.248.928 dekar kültür toprağı dağıtılmıştır. 1934 – 1949 yılları arasında 62.849 aileye, aile başına 45,6 dekar olmak üzere toplam 2.886.685 dekar kültür toprağı verilmiştir. Bu muhacirlere ya bir ev yaptırılmış ya da hazine elinde bulunanlardan verilmiştir. Bunun dışında üretici hale gelmelerini sağlayacak yardımlar yapılmıştır. “²⁰⁶

²⁰⁵ BCA, Fon Koudu: 030.10.0.0., Yer No: 81.531.20.

²⁰⁶ Cevat Geray, *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskâmı 1923 -1961*, Türkiye İktisadi

Bu hesapla, yapılan göl ve bataklık kurutma, arazi ıslahı vb. ciddi çalışmalarla kısa denebilecek bir süre zarfında bölgedeki tarım için kullanılamayan arazilerin önemli bir kısmının bir şekilde tarıma kazandırıldığını tahmin edebiliriz.

1934 Yılı Tarım Sayımı verilerine göre ise tüm Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi dâhilinde 702.537 hektar veya 7.025.370 dekar orman arazisi bulunmaktaydı.²⁰⁷ Yukarıdaki rakamlara bakarak aradan geçen yıllar zarfında ormanlık arazilerin nispetlerinin pek ciddi bir biçimde değişmediklerini iki veri kaynağına göre de orman arazilerinin toplam toprak büyüklüğünün yüzde 25'i civarında kaldıklarını söyleyebiliriz.²⁰⁸ Daha açık bir söyleyişle 1934 Tarım Sayımı'na göre Trakya Umum Müfettişliği bölgesi arazilerinin yüzde 24,9'u²⁰⁹ ormanlık alan, 1939 Yılı Toprak Anketi'ne göre ise tüm köy arazilerinin yüzde 27,33'lük kısmı ormanlık alanlardan oluşmaktaydı.²¹⁰

“Köy toprakları meyanında bulunan Orman ve Baltalıklar, Çalılık ve Meşelikler hayli miktara baliğ olmaktadır. Bu miktar top yekûn 4.047.114 dekar ve nispeti yüzde 27.33 dür. Evvelce de işaret olunduğu gibi bu sahaları Otlak ve Yaylak, Sazlık, Bataklık ve saire gibi sahalarla birleştirdikten sonra hepsini birden mera olarak kabul etmek muvafık olur. Bu takdirde evvelce görülen; mera sahası büyümüş ve tabîî halini almış olur. (Eğer bunlar birbirleri ile birleştirilmez ise bölgede hayvan yetiştiriciliğin bu günkü duruma nasıl geldiğini tayin etmek mümkün olamaz.).”²¹¹

Tablo 1.2.1c
Trakya U. M. B. Köy Topraklarının Hayvancılık Maksadıyla Kullanılan
Bölümlerinin Dağılışı 1934

Toprağın Cinsi	Toprağın yüzölçümü dekar olarak
Mera	2.549.854
Çayır	121.314
Otlak ve Yaylak	323.960
Sazlık ve Bataklık	133.064
Karasuluk ve saire	14.423
Göl	39.440

Gelişmesi Araştırma Projesi, Ankara Üniversitesi S.B.F. Maliye Enstitüsü, Ankara, 1962, s. 6; İlhan Tekeli, *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010, s. 161.

²⁰⁷ *Trakya İstatistik* ..., s. 93.

²⁰⁸ *Trakya İstatistik* ..., s. 93.

²⁰⁹ *Trakya İstatistik* ..., s. 93'ten hesaplanmıştır.

²¹⁰ *1939'da Trakya* ..., s. 9'dan hesaplanmıştır.

²¹¹ *1939 Trakya* ..., s. 8.

Orman ve Baltalık	1.983.365
Çalılık	989.378
Meşelik vb.	1.174.371
Toplam	7.329.169

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939’da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi’nde yapılan Toprak anketi “Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi”, dış kapaksız, s. 9.

“Mera adı ile anılan toprakların 2.549.854 dekardan ibaret bulunduğu yukarıda anlatılmışıdi. Bu miktar ile mevcut küçük baş hayvanlar mukayese edilir ise bir dekara 0.8adet küçük baş ve 0,2 büyük baş hayvan isabet ettiği görülür. Fakat mera olarak ayrılan bu topraklara Çayır, Otlak, ve Yaylak. Sazlık ve Bataklık, Karasuluk ve saire, Göl. Orman ve Baltalık, Çalılık ve Pırmallık, Meşelik ve saire gibi hayvan yayımına muvafık topraklar da ilâve olunur ise yedi küsur milyon büyüklüğünde bir toprak parçası meydana çıkar. Bunun da bir dekarına 0.27 küçükbaş ve 0,07 büyük baş hayvan isabet eder.”²¹²

1934 Yılı Tarım Sayımı verilerine göre ise tüm Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi dâhilinde 1.012.162 hektar veya 10.121.620 dekar mera arazisi bulunmaktaydı.²¹³ Yukarıdaki rakamlara bakarak aradan geçen yıllar zarfında mera arazilerinin nispetlerinin pek ciddi bir biçimde değiştiğini söyleyebiliriz. 1934 Tarım Sayımı’na göre meraların tüm bölge topraklarına oranı yüzde 35,87 iken²¹⁴ 1939 Toprak Anketi’ne göre Trakya’daki köy sınırları içinde kalan mera arazilerinin tüm köy topraklarına oranı yüzde 16,62’dir.²¹⁵ İki sayım arasında geçen beş yıl zarfında bölge mera arazilerinde hem oransal olarak hem de rakamsal olarak ciddi bir azalma yaşanmıştır. İki sayım arasında bölgedeki hayvan varlığının arttığı da hesaba katılırsa, mera arazilerindeki azalmanın daha çok kağıt üzerinde olduğunu gerçek uygulamada ise hayvanların otlatılması için kullanılan alanın köy arazileri içinde bile toplamda 7.329.169 dekarı, köy arazileri içinde oransal olarak ise hayvan yayımına yarayan yerlerin tüm köy arazilerinin yüzde 47,78’sini bulduğunu hatırlamamız gerekir.²¹⁶

²¹² 1939’da Trakya ..., s. 9.

²¹³ Trakya İstatistik ..., s. 93.

²¹⁴ Trakya İstatistik ..., s. 93’ten hesaplanmıştır.

²¹⁵ 1939’da Trakya ..., s. 9’dan hesaplanmıştır.

²¹⁶ Trakya İstatistik ..., s. 93. (1934 Tarım Sayımı’na göre yüzde 24,9; 1939 Toprak Anketi’ne göre ise de yüzde 27,33.)

1.2.2. Ürün Getiren Tarlalar, Bağlar, Meyve ve Sebze Bahçeleri, Gülistanlar vb. İnsanların Beslenmesi İçin Kullanılan Topraklar

Trakya Umum Müfettişlik bölgesi’nde tarlaların toplam büyüklüğü 7.565.709 dekara ulaşmaktadır. Bölgede köy topraklarının dağılımında birinci en yüksek oranı yüzde 49.32 ile tarlalar oluşturmaktadır. Miktarı sekiz milyon dekara yaklaşmakta olan tarlalar tüm bölgenin de coğrafi büyüklüğünün tek başına yüzde 26’sını oluşturmaktadır. Tarlaların vilayetlere dağılımı ise şu şekildedir: Çanakkale’de tüm toprakların yüzde 22’si, Edirne’de tüm toprakların yüzde 26’sı, Kırklareli’nde tüm toprakların yüzde 21’i ve Tekirdağ’da tüm toprakların yüzde 31’i tarla vasfındadır.²¹⁷

Tablo 1.2.1a
Tarlaların Kapladığı Alan Ve Trakya U. M. B. Vilâyetlerine Dağılışı 1939

Vilâyetin İsmi	Alanı Dekar (1000 metrekare)	Bölgedeki tüm tarlalara göre yüzdelik oranı
Çanakkale	1.590.080	22
Edirne	2.071.319	26
Kırklareli	1.576.565	21
Tekirdağ	2.327.745	31
Trakya UMB Toplamı	7.565.709	100

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939’da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi’nde yapılan Toprak anketi “Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi”, dış kapaksız, s. 9.

Trakya Umum Müfettişlik bölgesi’nde yer alan köy topraklarının yüzde 49,32’sini tarlalar oluşturmaktadır. Her vilâyetteki tarlaların vilâyet köy toprakları içindeki ağırlıkları birbirinden farklıdır. Mevcut vilâyet köy topraklarına nazaran tarlaların oranının en düşük olduğu bölge vilâyeti yüzde 34 ile Kırklareli iken, yüzde 45 ile Çanakkale ikinci sırada, yüzde 51 ile Edirne üçüncü sırada gelmektedir. Mevcut köy topraklarına nazaran tarlaların en yüksek orana sahip olduğu bölge vilâyeti ise yüzde 70 ile Tekirdağ vilâyetidir.²¹⁸

²¹⁷ 1939’da Trakya ..., s. 9.

²¹⁸ 1939’da Trakya ..., s. 9.

Tablo 1.2.1b
Trakya U. M. B. Tarlalarının Bölgedeki Köy Topraklarına Oranı Ve
Vilâyetlere Dağılışı 1939

Vilayet İsmi	Bölgedeki tarlaların bölgedeki köy topraklarına yüzdelik oranı
Çanakkale	45
Edirne	51
Kırklareli	34
Tekirdağ	70
Trakya U. M. B. ortalaması	50

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939’da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi’nde yapılan Toprak anketi “Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi”, dış kapaksız, s. 10.

Yukarıda verilen oranlar aynı vilâyetin ilçelerinde de bir hayli farklılıklar göstermektedir. Meselâ Kırklareli – Demirköy’de köy topraklarının ancak yüzde beşi tarla olduğu halde Kırklareli – Lüleburgaz’daki köy topraklarının yüzden yetmişden fazlasını tarlalar oluşturmaktadır. Yine aynı şekilde Tekirdağ vilâyetinin bazı ilçelerinde köy toprakları içindeki tarlaların oransal ağırlığı bir hayli düşük seviyelerde kalırken, merkez kazası, Tekirdağ - Çorlu ve Şarköy ilçelerinde tarlalar oransal olarak köy topraklarının yüzde yetmişden fazlasını oluşturmaktadır.²¹⁹ Yine aynı isimli fakat basım tarihi belirli olan başka bir istatistiki çalışmada Trakya UMB mıntıkasında Tekirdağ merkez ilçesi, Şarköy ilçesi ve Çorlu ilçesi ile Kırklareli’nin Lüleburgaz ilçesinde köy toprakları içindeki tarlaların oransal ağırlığının yüzde 75’i geçtiği kaydedilmektedir.²²⁰

Mevcut hayvanlarla tarlalar arasındaki oranlar üzerinde yapılan incelemelerde Müfettişlik bölgesinde bir dekar tarlaya ortalama canlı olarak 19 kilo hayvan (Türkiye’de bu oran dekar başına 31 kilodur) düşmektedir. Bir dekar tarlaya Çanakkale vilâyetinde 20 kg. canlı hayvan düşerken, Kırklareli’nde bu rakam 18 kg., Edirne’de 17 kg., ve son olarak Tekirdağ’da 15 kilogram canlı hayvan düştüğü hesaplanmıştır. Oysaki Türkiye geneli için bir dekar tarlaya düşen canlı hayvan kg. miktarı 31’dir. Bu

²¹⁹ 1939’da Trakya ..., s. 10.

²²⁰ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939 Toprak Anketi Köylününü İşlediği Toprakların Vüs’at ve Nevileri Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinin 1310 Köyünde Yapılmıştır, İstanbul, 1941, s. 9-10.

anlamda bölgenin bir kg. tarlaya karşılık gelen canlı hayvan kg. açısından türkiye ortalamasının bir hayli altında olduğunu söyleyebiliriz.²²¹

Trakya Umum Müfettişlik bölgesinde 1 km. kare araziye (tüm yüzölçümüne göre) 18 büyükbaş ve 68 küçükbaş hayvan düşmektedir. Trakya Umum Müfettişlik bölgesi'ndeki tarım için kullanılabilir köy topraklarının % 46'sı hayvan yetiştirmeye, yüzde 54'ü ise tarıma ayrılmıştır.²²²

1934 Yılı Tarım Sayımı verilerine göre ise tüm Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi dâhilinde 371.945 hektar veya 3.719.450 tarla (tarım arazisi) arazisi ve 43.098 hektar veya 430.980 dekar meyvelik, sebzelik, zeytinlik, bağ ve bahçelik alan bulunmaktaydı.²²³ 1934 Yılı Toprak Sayımı'na göre bu rakam oransal olarak kullanılabilir bölge topraklarının yüzde 25,17'sine karşılık gelmekteydi.²²⁴ Yine 1934 Tarım sayımı verilerine göre hayvancılık için kullanılan bölge arazilerinin toplamı da 12.341.630 dekar ve bölgenin kullanılabilir toprakları içerisinde de hayvancılık için ayrılan toprakların oranı yaklaşık 74,83'ü bulmaktaydı.²²⁵ İki sayım arasındaki beş altı yıllık süre zarfında en çok genişleme ve artışın tarla arazilerinde meydana geldiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

İki sayım arası dönemde 1934–1938 yılları arasında Trakya Umum Müfettişlik mıntıkasına devlet eli ile 87.469 göçmen yerleştirilmiştir.²²⁶ Bu göçmenlerin hem bir iş gücü sahibi olabilmesi hem de bir an önce ülke ekonomisi için faydalı bir hale gelebilmeleri için devlet bu göçmenlere karşılıksız olarak tarım arazisi vermiştir. Türkiye'ye gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu devletin sunduğu iskân yardımıyla yararlanmayı istemişlerdir. 1923 – 1933 Yılları arasında ülkemize göçmen olarak gelen 157.736 aileye, devletçe aile başına ortalama 39,6 dekar olmak üzere, toplamda 6.248.928 dekar ziraata elverişli arazi dağıtılmıştır. 1934 – 1949 Yılları arasında 62.849 aileye, devletçe aile başına 45,6 dekar olmak üzere, toplamda 2.886.685 dekar tarım arazisi verilmiştir. Bu muhacirlere ya bir ev yaptırılmış ya da hazine elinde bulunan

²²¹ 1939'da Trakya ..., s. 10.

²²² 1939'da Trakya ..., s. 26.

²²³ Trakya İstatistik ..., s. 93.

²²⁴ Trakya İstatistik ..., s. 93'ten hesaplanmıştır.

²²⁵ Trakya İstatistik ..., s. 93'ten hesaplanmıştır.

²²⁶ Trakya İstatistik ..., s. 190'dan hesaplanmıştır.

evlerden biri verilmiştir. Bu verilenlerin dışında üretici hale gelmelerini sağlayacak yardımlar yapılmıştır. “²²⁷ Bu hesaplara Trakya Umum Müfettişlik mntıkasına yerleştirilen 87.469 göçmene, bir ailede ortalama dört kişi bulunduğunu kabul edersek²²⁸ Trakya Umumi müfettişlik mntıkasına yerleştirilen 21.867 aileye devletçe toplamda 997.146 dekar tarım arazisi verildiğini tahmin edebiliriz.²²⁹ Ayrıca 1939 Toprak sayımı’nın yapıldığı yılda da ölkemize 21.458 göçmen gelmiştir. Bu göçmenlerin ne kadarının Umumi Müfettişlik mntıkasına yerleştirildiği ve bu yeni gelen göçmen ailelere ne kadar arazi dağıtıldığı ayrı bir soru konusudur. Ama bu göçün arkasının kesilmediğini belirtmek ve dağıtılan arazinin de muhtemelen bir milyon dekarın üzerinde olduğunu tahmin edebilmek için 1939 yılı göç rakamlarını da göz önünde bulundurmak gerekir.”²³⁰

Trakya Umum Müfettişlik mntıkasına yerleşen bu göçmenlere işlenmesi amacıyla devletçe dağıtılan ve tahmini olarak bir milyon dekar civarında olan bu topraklara ek olarak yine Trakya Umum Müfettişliği’ne ait, belgelere de yansıyan ölkemize yeni gelen bu göçmenlere ev yapabilmeleri ve kendi köylerini kurabilmeleri için Sıhhat ve İctimai Muavenet (Sağlık Bakanlığı) Vekâleti’nce civardaki 15 çiftlik satın alınarak dağıtılan toplamda 295.248 dekar²³¹ araziye de hesaba katarsak, 1934 – 1939 yılları arasında devletçe Trakya Umum müfettişlik mntıkasına yeni gelen göçmenlere yaklaşık 1.300.000 dekar civarında arazi dağıtıldığını söyleyebiliriz.

Yine 25.09.1939 tarihli Trakya Umûm Müfettişliği’nin “Başbakanlığa” (Yüksek Başvekâlet Makamına) yazdığı; Son dört yılda, 1935 sonundan 1939 Eylülü’ne kadar Trakya’da (Trakya Umûm Müfettişliği alanı) mevcut atıl pozisyondaki çiftliklerden 295.248 dekarlık bir alana yayılan 15 tanesinin dağıtılmak üzere Sıhhat Ve İctimai Muavenet Vekâleti’nce (devletçe) satın alınmak suretiyle kamulaştırılarak, yeni gelen göçmenlere dağıtıldığı belirtilmekteydi. Bununla birlikte harp tarımının bir gereği olarak yine Trakya’da atıl durumdaki 163 adet ve toplamda 1.852.509 dekarlık bir alana

²²⁷ İlhan Tekeli, *Göç ve Ötesi*, İstanbul, 2010, s. 161.

²²⁸ Daha çok sayıda bireyden oluşan aileler olabileceği gibi bir yetişkin erkekten oluşan aileler de olabileceği cihetiyle bir aile için fert sayısı ortalama dört olarak kabul edilmiştir.

²²⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 190.

²³⁰ M. De Vergottini, *Göçmen Hareketleri*, BİGM, çev. Nüzhet Yalkut, Ankara, 1949, s. 56.

²³¹ BCA, Fon Kodu: 030.0.10.0.0., Yer No: 81.531.20.

yayılan tembel çiftliklerin (arazilerinin küçük bir kısmı zayıf bir şekilde işlenen veya işletilen) de bu sıkışık günlerde milli ekonomiye kazandırılmasının çok iyi olacağı belirtilmekte idi. Bu yazıya Başvekâlet Makamı'nın ne şekilde cevap verdiğini tam olarak bilemiyoruz. Ama bu yazıya olumlu cevap verildiyse veya kısmen olumlu bir cevap verildiyse 1934 Yılı Tarım Sayımı verilerinin kullanıldığı Trakya İstatistik Yıllığı'nın bölge tarla ve bağ bahçe vb. işlenebilir cinsteki 4.150.430 dekar bir alanı kaplayan topraklarının,²³² 1939 Yılı Trakya Toprak Anketi'nde 8.009.809 dekara²³³ nasıl çıktığını anlamak çok kolaylaşır.

Bu rakamlar beş yıl gibi kısa bir sürede tarlaların nasıl bu ölçüde arttığını açıklamada bize önemli ölçüde yardımcı olmaktadır. Yine bu belgeye yansıdığı kadarıyla atıl halde olan boş çiftlik topraklarının yaklaşık iki milyon dekar olduğu ve bunların uygun bir şekilde ülke ekonomisine kazandırılmasının ehemmiyetine dikkat çekilmektedir. Bu atıl toprakların ekonomiye kazandırılabilmesi için devletin ve az topraklı özellikle göçmenlerin oluşturduğu bölge köylüsünün birlikte çalışması gerektiği vurgulanmakta böylelikle yaklaşan savaş tehlikesine karşı bölgenin kendisini her açıdan daha da rahat hissedeceği belirtilmektedir.²³⁴

Trakya Umûm Müfettişliği'nin, 25.09.1939 tarihinde, Başvekâlete gönderdiği bu raporda Trakya'ya 1934 – 1938 seneleri zarfında devletçe yerleştirilen göçmenler için Sıhhat ve İçtimai Muavenet (Sağlık Bakanlığı) Vekâleti'nce göçmen köyleri kurulması amacıyla 15 adet çiftliğin para mukabilinde alındığı belirtilmektedir. Bu çiftliklerin sahip olduğu toplam arazi miktarı 295.248 dekar olarak bildirilmektedir. Yapılan iskân ve çalışmalar sayesinde bu arazilerin hareket ve bereket kaynağı olduğu ülke ekonomisine kazandırıldığı vurgulanmaktadır. Umûm Müfettişliğin raporunun devamında, Trakya'da daha 163 adet çiftlik bulunduğu ve bu çiftliklerin 1.852.509 dekar toprağa sahip olduğu, bütün bu arazinin sadece bir kısmının işletilebildiği ve üst yanının öylece bırakıldığı belirtilmekte bu nedenle işlenmeyen topraklara tembel topraklar ismi verilmektedir. Henüz yeni çıkan II. Dünya Savaşı nedeniyle bu yıl²³⁵ (1940) Trakya'ya göçmen gelmeyeceği vurgulanmakta bu atıl toprakların ancak devlet

²³² *Trakya İstatistik ...*, s. 93'ten hesaplanmıştır.

²³³ *1939'da Trakya ...*, s. 10.

²³⁴ BCA, Fon Kodu: 030.0.10.0.0., Yer No: 81.531.20.

²³⁵ Söz konusu belgede geçen “bu yıl” ifadesinden kasıt 1940 Yılı'dır.

gücüyle ve etraftaki (Trakya'daki) toprağı az olan göçmen köylerinin de yardımıyla işlenip, ülke ekonomisine kazandırılabilceğı bu yardımları karşılığında göçmenlere de üretimden veya kârdan devletçe münasip görülen bir oranda bir ödeme yapılması teklif edilmekteydi. Yine raporun devamında Trakya'da bir cephe kurulduğundan²³⁶ ve cephe gerisinde menzıl, yeme, içme, derleme, taşıma, işleme ve işletme gibi birbirine bağılı harekât manzumesinin organize edileceğı tüm bu işleri, devlet harp ve sefer tedbirlerini hazırlamak ve tamamlamak için zaman ve hadiselerin de verdikleri imkândan istifade ederek milleti de sıkmayarak ve sıkılmayarak devamlı bir tarzda tertiplemek gerektiğinden bahsedilmektedir. Atıl, tembel toprakların teklif edildiğı üzere ekonomiye kazandırılmasının münasip görülmesi halinde, elde edilecek zirai ürünün büyük kısmının devlet elinde ve ordu ihtiyaçları için yine ordu emrinde tutulmasının isabetli ve faydalı bir karar olacağı vurgulanmaktadır.

Yine bu atıl toprakları işlemek için yapılacak teşkilat hakkında da raporda: “Ziraat bölükleri kurmak, başlarına ziraatçı koymak, onlara gereken avadanlıkları vererek ve ihtiyaç olan mahsullerin tohumlarını şimdiden ayırarak ve çiftlik sahipleri ile yapılacak bir kira ve mükellefiyet karşılığı hemen harekete geçmek. Bu çiftlikler kalabalık köyler ile her yanı yeni fakat toprağı kâfi olmayan göçmen köyleri ile dolu ve çevrilmiştir. Tohum devlet tarafından verilmek üzere onlara hemen iş vermek ve orakta da onlara biçtirip, harman yaptırmak ve toplanan mahsulün % münasip bir kısmını vermekle büyük kısmı, Devlet emrinde, ordu hizmetinde tutmak. Bu sene de Balkan Harbi'nden ve daha evvelden beri işlenmeyen sert buzalık toprakları traktörlerle karıştırmak ve Ziraat Vekâleti emrindeki Traktörleri hemen bu işlere tahsis etmek lâzımdır.”²³⁷

1934 Yılı verilerine göre de Trakya UMB mıntıkasındaki bağların toplam büyüklüğü 121.030 dekardır.²³⁸ Trakya'daki bağlık alanların 1934 – 1939 yılları arasında ciddi anlamda herhangi bir olumlu ya da olumsuz değışikliğe uğramadıklarını söyleyebiliriz.

²³⁶ Çakmak Savunma Hattı.

²³⁷ BCA, Fon Kodu: 030.0.10.0.0., Yer No: 81.531.20.

²³⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 93.

“Bölgede 142.326 dekar bağ vardır. Bu miktar köy topraklarının yüzde 0.93’ünü ve coğrafi büyüklüğün yüzde 0.07’sini teşkil etmektedir. (Bu oran Türkiye’de 0,45’tir.) Bölge içinde Bağların en kesif olduğu yer Şarköy kazasıdır. Bu kazada köy topraklarının yüzde 14’ü bağlıktır. Bozcaada’da bu nisbet yüzde dokuza. Lâpseki’de üçe, İmroz’da ikiye, Gelibolu’da ikiye, Edirne’de ikiye, Tekirdağ’da ikiye ve ihâk inmekte veyahut çıkmaktadır. Diğer kazalarda nispetler çok tedenni etmektedir. Bölgede mevcut 1.310 köyden 954’ünde bağ vardır. Yani umum köylerin yüzde 72’si bağlık demektir. Bu hesaba göre bir topraklı işletmeye 14 dekar bağ isabet eder. Çanakkale vilâyeti köylerinin yüzde 74’ü, Edirne vilâyeti köylerinin yüzde 78’i Kırklareli vilâyeti köylerinin yüzde 62’si ve Tekirdağ vilâyeti köylerinin yüzde 71’i bağlıktır.”²³⁹

1939 Trakya Toprak Anketi’ne göre Trakya’daki meyve ve sebze bahçeleri, gülistanların toplam alanı 301.774 dekardır.²⁴⁰ 1934 Yılı verilerine göre de Trakya mintikadaki meyve ve sebze bahçeleri ile gülistanların toplam büyüklüğü 309.950 dekardır. Trakya’daki bağlık alanların 1934 – 1939 yılları arasında bu tür arazilerde ciddi anlamda herhangi bir olumlu ya da olumsuz değişikliğin olmadığını söyleyebiliriz.²⁴¹ Dönemin resmi yazışmalarına yansıyanlar da Trakya Toprak Anketi’ni düzenleyen raportörlerin gülistanların bölge için ehemmiyeti ile ilgili yukarıdaki görüşlerini doğrulamaktadır. 1940 yılının yazında bile gülistanların bölge için daha yeni bir tecrübe olduğunu sadece Edirne Karaağaç’ta, Kırklareli Lüleburgaz’da ve Kırklareli Babaeski’de toplamda Trakya UMB mintikasında üç adet gülistan bulunduğunu doğrulamakta fakat bu gülistanların kapladığı alandan bahsedilmemektedir.²⁴²

“Meyve bahçelerini tahlil etmek, bazı kazalar zeytinlikleri bu meyana karıştırdıklarından mümkün değildir. Sebze bahçeleri mintıkada ancak mahallini idare edecek nispettedir. Gülyağı çıkarmak henüz inkişaf etmediğinden gülistanlar üzerinde de inceleme yapmak faidesizdir.”²⁴³

1939 Trakya Toprak Anketi’ne göre Trakya’daki sınıflandırılmayan “diğerleri” başlığı altında incelenen arazinin toplam alanı ise 444.100 dekardır.²⁴⁴ 1934 yılı

²³⁹ 1939’da Trakya ..., s. 10.

²⁴⁰ 1939’da Trakya ..., s. 10.

²⁴¹ Trakya İstatistik ..., s. 93.

²⁴² Bkz. Ek. 7 ”Trakya’da gülcülük çalışmaları 4 sayfa”; BCA, Fon Kodu: 030.0.10.0.0., Yer No: 166.156.13.

²⁴³ 1939’da Trakya ..., s. 10.

²⁴⁴ 1939’da Trakya ..., s. 10.

verilerine göre de Trakya mintıkasındaki “ürün getirmeyen topraklar” başlığı altında incelenen arazilerin toplam büyüklüğü 4.697.570 dekadır.²⁴⁵

1934 – 1939 Yılları arasında işte bu 4.697.570 dekar ile Trakya Umûm Müfettişlik mintıkasının en büyük arazi türlerinden biri olan ürün getirmeyen topraklar kısa bir zaman zarfında 444.100 dekara kadar gerilemiş, daha önceden de izah etmeye çalıştığımız gibi bu toprakların neredeyse tamamı bir şekilde ülke ekonomisine kazandırılmıştır. Tabii bu hususu bu şekilde belirtirken, 1934’te yapılan tarım sayımında yapılan çalışmanın tapulu araziler üzerinden yapıldığını icarla kiralanan ya da devlet hazinesine ecr-i misil ödenerek işlenen topraklara bu sayımda yer verilmediğini de göz önünde bulundurmalıyız.

Tablo 1.2.1c
Trakya U. M. B. İşlenebilir Toprakların Kullanım Amaçlarına Göre Dağılışı 1939

Trakya UMB mintıkasındaki işlenebilir (ekilip, dikilebilir) topraklar	Toprakların yüzölçümü dekar (1.000 metrekare) olarak
Bağlar	142.326
Meyve bahçeleri	274.681
Sebze bahçeleri	16.067
Gülistanlar	11.026
Toplam	444.100
Tarlalar	7.565.709
Diğerleri	444.100
Genel Toplam	8.009.809

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939’da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi’nde yapılan Toprak anketi “Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi”, dış kapaksız, toplam 46 sayfalık, s. 10.

İnsan gücü ile işlenen ve hemen hemen her yıl (nadas hariç) ürün alınan Trakya UMB mintıkası köy topraklarının toplam arazi büyüklüğü 8.009.809 dekadır. Bu miktar topraktan bir Trakya UMB mintıkası köylüsüne düşen tarla, bağ, bahçe vb. topraklar ise yaklaşık 12 dekar civarındadır. Diğer taraftan bir başka söyleyişle 100 dekar üzerinde tarım yapılan ve hâlihazırda tarım için kullanılan araziye 8,5 köylü çiftçi nüfus düşmektedir.²⁴⁶

²⁴⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 93.

²⁴⁶ *1939’da Trakya ...*, s. 11’den hesaplanmıştır.

1.3. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ TARIM İŞLETMELERİ

1.3.1. Tarım İşletmeleri

Trakya Umumî Müfettişlik bölgesini teşkil eden dört vilâyette toplamda 116.264 köylü işletmesi vardır. Bu tarım işletmelerinden 101.046'sı, bir başka deyişle yüzde 87'si tam toprak sahibi (kendi tapulu arazilerini çalışan), 9.716'sı yani yüzde 8'i bir parça toprağa sahip (diğer önemli bir kısım araziye de icarla vb. kiralayarak işleyen) ve 5.502'si yani yüzde 5'i hiç toprağa malik olmayan (üzerine kayıtlı tapulu arazisi olmayan) işletmelerdir.²⁴⁷ 1939 Yılında bölgedeki toplam 116.585 tarım işletmesine 1935 Nüfus Sayımı'na göre 678.128 nüfus düşmekte bu da bir işletmeye yine beş nüfus düştüğünü işletme başına düşen nüfus sayısının aradan geçen yıllar zarfında herhangi bir değişiklik olmadığını göstermektedir.

Bölgenin toplam coğrafi büyüklüğünün yirmi sekiz küsur milyon dekar civarında olduğunu düşünürsek bu hesaba göre bölgedeki her bir tarım işletmesine coğrafi büyüklükten 247 dekarın üzerinde bir toprak düşmektedir. Köylerin işledikleri arazi ise on beş küsur milyon dekar olduğuna göre bir tarım işletmesine 131 dekarın üzerinde arazi düşmektedir. Hâlbuki topraklı işletmelerin elinde 6.842.214 dekar arazi ve bir parça toprağı olan topraksız çiftçilerin elinde 252.557 dekar arazi olmak üzere bölgedeki tarım işletmelerinin elinde toplam ekilip dikilen 7.094.720 dekar arazi mevcuttur. Bu hesaplara Trakya Umûm Müfettişlik mıntıkasındaki tam veya bir parça toprağa sahip işletmelerin adedi 111.636 ve ellerindeki toprak da 7.094.720 dekar olduğundan bir işletmeye ortalama 63 dekar toprak düşmektedir.²⁴⁸

²⁴⁷ Birkaç dekar araziye sahip olan cüce işletmelerin de hiç tapulu araziye sahip olmayan topraksız işletmelere dahil edildiği 1939 Trakya ..., isimli anketin 11. sayfasındaki 1'nolu dipnottan anlaşılmaktadır: "Aztopraklı işletmeler, işleyen aileyi geçindiremeyen ve bu gibi ailelerin kira ile ve ortakçılıkla ayrıca arazi işleten ve bu suretle geçimini temin eden işletmelerdir. Ailenin geçimini temin edemeyen bu gibi cüce işletmeler bizzat topraksız işletmeler arasına konmuştur." Fakat bu tip işletmelerle bir parça toprağa sahip olan işletmeler arasındaki sınırın kaç dekardan itibaren çekildiği veya ne gibi kıstaslarla bu ayırımın yapıldığı hususu net değildir.

²⁴⁸ 1939'da Trakya ..., s. 11.

Tablo 1.3.1a
Trakya U. M. B. Zirai İşletmelerinin Büyüklüklerine Göre
Vilâyetlere Dağılışı 1939

Vilayetler	Topraklı işletmelerin ellerinde bulunan toprak dekar ve genel toplamdaki yüzdelik ağırlığı		Bir parça toprağı olan işletmelerin ellerinde mevcut toprak dekar ve genel toplamdaki yüzdelik ağırlığı		Toplam dekar ve genel toplam içindeki yüzdelik ağırlığı	
Çanakkale	1.306.857	19	65.984	26	1.372.841	19
Edirne	1.735.482	25	77.558	31	1.813.040	25
Kırklareli	1.518.370	23	37.820	15	1.556.190	23
Tekirdağ	2.281.505	33	71.195	28	2.352.700	33
Trakya U. M. B. Geneli	6.842.214	100	252.557	100	7.094.671	100

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939’da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi’nde yapılan Toprak anketi “Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi”, dış kapaksız, toplam 46 sayfalık, s. 11.

Tablo 1.3.1b
Trakya U. M. B. Zirai İşletmelerinin Büyüklüklerine Göre
Vilâyetlere Dağılışı 1939

Vilayetler	Tam topraklı işletmeler		Bir parça toprağı olan işletmeler		Toplam	
	Adet	Oran	Adet	Oran	Adet	Oran
Çanakkale	29.874	88	4.122	12	33.996	100
Edirne	22.182	93	1.764	7	23.946	100
Kırklareli	22.972	94	1.442	6	24.414	100
Tekirdağ	26.018	92	2.388	8	28.406	100
Trakya	101.046	100	9.716	100	110.762	100

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939’da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi’nde yapılan Toprak anketi “Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi”, dış kapaksız, toplam 46 sayfalık, s. 12.

1.3.2. Tam Topraklı İşletmeler

Trakya UMB mintikasında faaliyette bulunan tam topraklı işletmeler tüm tarım işletmelerinin Edirne’de yüzde 22’sini, Kırklareli’nde yüzde 23’ünü Tekirdağ’da yüzde 26’sını ve son olarak Çanakkale’de ise yüzde 29’unu oluşturmaktadır.

Buna karşılık bir parça toprağa sahip olan ya da başka bir deyişle kendine ait tarım yapabileceği arazileri çok az bir hacim tutan işletmelerin (cüce tarım işletmelerinin) yüzde 15'i Kırklareli'nde, yüzde 18'i Edirne'de, yüzde 25'i Tekirdağ'da ve son olarak da yüzde 42'si Çanakkale'de faaliyet göstermektedir.

Trakya Umûm Müfettişlik mıntıkası arazisinde tam topraklı ve topraksız denecek derecede az topraklı işletmeler arasındaki oranlara bakacak olursak; Çanakkale'de tam topraklı işletmeler yüzde 87 ve az topraklı işletmeler yüzde 18, Edirne'de tam topraklı işletmeler yüzde 92 ve az topraklı işletmeler yüzde 8, Kırklareli'nde tam topraklı işletmeler yüzde 94'e karşı az topraklı işletmeler yüzde 6 ve Tekirdağ'da tam topraklı işletmeler yüzde 91 ve az topraklı işletmeler yüzde 9'dur. Az topraklı işletmeler pek az olan topraklarını icar ile toprak kiralamak ve ya arazi sahipleriyle yarıcılık (ortakçılık) yapmak suretiyle tamamlamaktadırlar. Hiç toprağı olmayanlar işletmeler de icar ile toprak kiralayarak veya gerçek arazi sahipleriyle ortakçılık yaparak hayatlarını kazanırlar.²⁴⁹

Tablo 1.3.2
Zirai İşletmeleri İşleten Çiftçilerin Toprak Mülkiyeti Durumlarına Göre
Vilâyetlere Dağılışı 1939

Tarım işletmelerinin özellikleri	Çanakkale	Edirne	Kırklareli	Tekirdağ	Toplam	Yüzdelik oran (%)
Arazisini kendi işleten çiftçiler adedi	27.152	21.210	21.669	25.071	95.102	95
Arazisini kısmen kiraya veren veya ortakçı ile işleten çiftçiler adedi	1.272	390	413	411	2.486	2
Arazisini tamamen kiraya veren veya ortakçı ile işleten çiftçiler adedi	1.450	582	890	536	3.458	3
Trakya U. M. B. Toplamı	29.874	22.182	22.972	26.018	101.046	100

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939'da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi", dış kapaksız, toplam 46 sayfalık, s. 12.

²⁴⁹ 1939 Trakya'da ..., s. 12.

Tam toprağa sahip işletmeler küçük bir kısmı hariç, kendi topraklarını kendileri işletmektedirler. Bu tür 101.046 adet tarım işletmesinin yüzde 95'i yani 95.102 adet tam topraklı tarım işletmesi, işletme sahibi tarafından, bir kısmı veya tamamı kiraya verilerek veya ortakçılıkla (işleyenlerle yarı yarıya) işletilmektedir. Bölgenin topraklı işletmeleri bin üç yüz on köye dağılmaktadır. Tam topraklı tarım işletmelerinin elinde toplam 6.842.214 dekar toprak bulunmakta olup, bu araziler tüm bölge coğrafi büyüklüğünün yüzde 28'ini teşkil etmektedir.

Bu rakamdan da bir köye ortalama 5.223 dekar toprak düşmektedir. Toprak sahibi işletmelerin ellerinde bulunan toprakların yüzde 19'u Çanakkale, yüzde 25'i Edirne, yüzde 22'si Kırklareli ve yüzde 34'ü Tekirdağ'da bulunmaktadır. Toprak sahibi işletmelerin sahip olduğu bu toprakların yüzde 94'ü tarla, yüzde 2,72'si bağ, yüzde 0,19'u sebze bahçesi, yüzde 0,10'u meyve bahçesi yüzde 0,88'i zeytinlik ve yüzde 2,11'i ise diğer tür arazilerdir.²⁵⁰

1.3.3. Topraksız İşletmeler

Trakya Umûm Müfettişlik mıntıkasında mevcut topraksız işletmelerin toplam sayısı 15.218 adet olup, bu işletmelerin dağılımı aşağıda gösterilmiştir:

Topraksız işletmeler; Çanakkale'de 5.728 adet, Edirne'de 3.133 adet, Kırklareli'nde 2.561 adet, Tekirdağ'da 3.796 adet, toplamda Trakya Umum Müfettişliği mıntıkasında 15.218 adettir. Fakat bu rakamın içinde 9.716 tane de bir parça toprağa sahip olan tarım işletmeleri de bulunduğundan, hiç toprağı olmayan tarım işletmelerinin toplam sayısı 5.502 adettir.²⁵¹

Hiç toprağı olmayan bu 5.502 adet tarım işletmesi, bölgede faaliyette bulunan 15.218 adet tarım işletmesinin yüzde otuz altısını ve bölgede faaliyette olan tüm topraklı-topraksız işletmelerin ise yüzde dördünü oluşturur.

On beş bin iki yüz on sekiz topraksız işletmenin Trakya UMB mıntıkasında yer alan 832 köye yayılmıştır. Topraksız işletmelerden bir köye bölgedeki bu 832 köye

²⁵⁰ 1939 Trakya ..., s. 13.

²⁵¹ 1939 Trakya ..., s. 13.

ortalama 18 adet düşmekte ve bu 18 tane topraksız işletmenin, 6 tanesinin ise hiç toprağı bulunmamaktadır.

Bu topraksız tarım işletmelerinden 3.555'i, bir başka tarım işletmesi ile ortaklık yaparak, 4.431'i de diğer işletmelerden toprak kiralayarak, ziraat yapmakta ve bu şekilde mevcudiyetlerini devam ettirebilmektedirler. Bu tarım işletmelerinden ortakçılık (yarıcılık veya ikili - birli) yaparak geçinenler, toplamda 92.649 dekar ve kiracılık (icar ile yer işleyenler) yapanlar da toplamda 208.296 dekar arazi işlemektedirler. Bir ortakçı veya kiracıya işlemek için ortalama 30 dekar arazi düşmektedir.

Trakya Umûm Müfettişlik mıntikasındaki topraksız işletmelerden 9.168'inin yani yüzde 60'ının bir çift çeki hayvanı ve 5.729'unun yani yüzde 37'sinin ise 61.421 baş kâr hayvanı vardır. Topraksız işletmelerde yaşayan nüfus hayli kalabalıktır. Mevcut 15.218 topraksız işletmede toplamda (Topraksız işletme meyanında pek az topraklı işletmeler de karışık olduğunu hiç bir zaman hatırdan çıkarmamalıdır.) 70.278 nüfus bulunmaktadır. Bu nüfusun 39.739'u on beş yaşından yukarı ve 30.539'u on beş yaşından aşağıdır. Topraksız işletmelerde yaşayan nüfus bölge ve köy nüfusunun (1935 sayımına göre) yüzde 4,5'ini oluşturur.²⁵² Fakat bu yüzde 4,5'luk oranı verirken Trakya Toprak Anketi kendi verileriyle çelişmektedir. Zira yine anketin 3. Sayfasında

Trakya UMB mıntikasında 1935 Genel Nüfus Sayımı'na göre 678.128 köylü - çiftçi - nüfus bulunmakta olduğu ile ilgili kesin bir kayıt bulnmaktadır.²⁵³ Muhtemelen bu ciddi yanlışlık bir baskı hatasından veya matematiksel bir yanlış hesaplama kaynaklanmaktadır. Gerçekte topraksız işletmelerde yaşayan nüfus bölge ve köy nüfusunun (1935 sayımına göre) yüzde 10,36'sını oluşturmaktadır.²⁵⁴

Trakya Umûm Müfettişlik mıntikasının 1.310 köyünde ikâmet eden fakat hem toprağı olmayan ve hem de ziraat ile uğraşmayan toplam 501 aile vardır. Bunlardan başka bir de köylerde ziraat yapmayan fakat ziraat işçiliğı, çobanlık, köy koruculuğı vb. gibi ziraat ile ilgili işlerde çalışanlar 3.027 ailedir. Geçimini doğrudan toprak işleyerek sağlamayan yukarıda zikredilen iki kategorinin toplamı 3.528 ailedir. Tam topraklı, az

²⁵² 1939'da Trakya ..., s. 14.

²⁵³ 1939'da Trakya ..., s. 3.

²⁵⁴ 1939'da Trakya ..., s. 3 ve 14'ten hesaplanmıştır.

topraklı ve topraksız işletmelerin yekûnu 116.264 olduğundan köylerde oturan ve doğrudan doğruya ziraatla iştigâl etmeyen bu ailelerin oranı sadece yüzde 2.94'tür.²⁵⁵

1.4. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE SAVAŞ YILLARINDA BÖLGEDE KULLANILAN TARIM ALET VE MAKİNELERİ

Trakya Umûm Müfettişliği bünyesinde hazırlanan 1936 yılı “ziraat aletleri istatistiği”²⁵⁶ ile yine İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün 1941'de yayınladığı “Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940”²⁵⁷ isimli çalışması arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün hazırladığı çalışmada Trakya Umûm Müfettişliği mıntikasını oluşturan illerde hiç biçer döğer orak makinesi bulunmamaktadır. Oysaki Trakya Umûm Müfettişliği'nin hazırladığı “Mevcut ziraat makine ve aletleri” isimli istatistiğe göre 1936 yılında Çanakkale vilâyetinde 36 adet Kırklareli vilâyeti'nde ise 3 adet olmak üzere Trakya UMB. mıntikasında toplam 39 adet biçer döğer orak makinesi bulunmaktadır. Yine aynı şekilde İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün çalışmasında bölgede hiç “malaksör” bulunmazken, Trakya U. M.'nin hazırladığı istatistikte Trakya UMB. mıntikasında tümü Kırklareli'nde olmak üzere 7 adet malaksör bulunmaktadır. Son olarak 1936 ziraat aletleri istatistiğinde bölgede toplam 153 adet çapa makinesi olduğu belirtilirken²⁵⁸ İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün 1941'de yayınladığı “Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940” isimli çalışmasında çapa makinelerine hiç yer verilmemiştir.

İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün hazırladığı istatistikte süt ürünleri sanayinde kullanılan yayık makinelerinin, sadece motorlu veya elektrikli modellerine yer verilirken²⁵⁹, Trakya UMB istatistiği, elle çalıştırılan tüm yayıkları istatistiğine dâhil etmektedir. Bu hesaplara 1936 yılı istatistiklerine göre Trakya UMB. mıntikası illerinden Çanakkale'de elle çalıştırılan 5.540 adet madeni ve haşebi yayık, Edirne'de aynı türden elle çalıştırılan 20 adet, Kırklareli'nde 6.021 adet ve Tekirdağ'da 4.379 adet toplamda

²⁵⁵ 1939 Trakya ..., s. 14.

²⁵⁶ Trakya İstatistik ..., s. 94.

²⁵⁷ Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1941, s. 8 – 22.

²⁵⁸ Trakya İstatistik ..., s. 94'ten hesaplanmıştır.

²⁵⁹ Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, s. 22.

ise Trakya U. M. mntıkasında ise 15.960 adet madeni ve haşebi yayık bulunmaktadır.²⁶⁰

İki istatistiki veri arasında dikkati en çok çeken neredeyse tüm tarım aletleri 1936-1940 yılları arasında adet olarak ciddi artış gösterirken, tarım makinelerinde birkaç çeşit tarım makinesi hariç, tarım aletlerindeki artışın yerine tersi bir şekilde azalma söz konusudur. Trakya'daki ziraat alet ve makinelerini 1940-1944 dönemi içinde değerlendirdiğimizde ise tüm kalemlerde bir azalmanın olduğunu ve bu azalmanın bazı vilâyetlerde çok ciddi boyutlara vardığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Tablo 1.4a
Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Zirai Aletler Sayısı Ve Dağılışı 1936

Alet İsmi	Çan. adet	Edir. adet	Kırk. adet	Tek. adet	Trak. topl. adet (1936)
Pulluk	11.485	18.970	9.999	8.692	49.146
Tırmık	82	584	564	828	2.058
Kültivatör vb.	-	-	41	13	54
Tohum ekme makinesi	6	-	12	5	23
Çapa makinesi	12	-	141	-	153
Çayır makinesi	12	38	16	6	72
Orak makinesi	-	69	58	62	189
Biçer bağlar orak makinesi	17	90	52	38	197
Biçer döğer orak makinesi	36	-	3	-	39
Çayır karıştıran ve toplayan makineler	-	-	1	-	1
Harman makinesi (elle)	-	-	6	-	6
Harman makinesi (motorlu)	9	10	3	-	22
Balya makinesi	8	2	8	5	23
Tınaz ve kalbur makinesi	68	681	114	53	916
Triyör makinesi	8	64	23	33	128
Mısır daneleme makinesi	46	69	29	27	171
Lokomobil ve lokomotif	-	12	2	-	14
Traktör	39	69	22	36	166

²⁶⁰ Trakya İstatistik ..., s. 94'ten hesaplanmıştır.

Traktör pulluğu	41	20	18	44	123
Santırfuj tulumba	-	23	-	3	26
Diğer makineler	-	-	-	-	12
Toplam	11.869	20.701	11.119	9.886	53.575
Yayıklar (elle)	5.540	20	6.021	4.379	15.960
<i>Genel Toplam</i>	<i>17.409</i>	<i>20.721</i>	<i>17.140</i>	<i>14.265</i>	<i>69.535</i>

Kaynak: İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Trakya İstatistik Yıllığı C. II 1939, Ankara, 1939, s. 94.

Tablo 1.4b
Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Zirai Aletler Sayısı Ve Dağılışı 1940

Alet İsmi	Çan. adet	Ed. adet	Kırl. adet	Tek. adet	Trak. topl. adet
Pulluk (her çeşit)	9.465	17.308	13.979	17.414	58.166
Tırmık	403	4.312	2.083	909	7.707
Kültivatör vb.	-	12	-	24	36
Tohum ekme makinesi	4	8	46	7	65
Çayır makinesi	8	28	33	3	72
Orak makinesi	9	32	-	67	108
Biçerbağlar orak makinesi	19	49	26	48	142
Çayır karıştıran ve toplayan makineler	2	12	6	-	20
Harman makinesi	6	18	9	20	53
Balya makinesi	2	1	-	7	10
Tıraz ve kalbur makinesi	-	582	48	116	746
Tıyör makinesi	2	76	68	124	270
Mısır daneleme makinesi	1	220	55	115	391
Lokomobil ve lokomotif	1	7	-	2	10
Traktör	20	34	9	46	109
Traktör pulluğu	22	36	9	52	119
Santırfuj tulumba	1	15	7	1	24
Motopomb (motorlu tulumba)	8	7	1	4	20
Madeni ve haşebi makineli yayıklar	22	8	3	-	33
Diğer makineler	-	-	-	-	142
<i>Genel Toplam</i>	<i>9.977</i>	<i>22.765</i>	<i>16.382</i>	<i>18.977</i>	<i>68.243</i>

Kaynak: Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1941, s. 8-22.

Tablo 1.4c
Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Tohumluk Hazırlama Ve
Tohum Temizleme Makinelerinin Dağılışı 1938

Vilayetler	Selektör (tohum hazırlama) makinesi sayısı	Marokalbur (tohum temizleme) makinesi sayısı
Çanakkale	9	99
Edirne	8	27
Kırklareli	9	82
Tekirdağ	8	97
<i>Trakya</i>	<i>34</i>	<i>305</i>

Kaynak: İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Trakya İstatistik Yıllığı C. II 1939, Ankara, 1939, s. 107.

Trakya UMB mıntıkasında 1936 yılında; 39 adet biçerdöğer varken²⁶¹ bu sayı 1940'ta sıfıra inmiş²⁶², tekrar 1944'te 9 adede²⁶³ yükselmiştir. Tohum ekme makineleri 1936'da bölgede toplam 23 adetken²⁶⁴, 1940'ta pancar ekmek için kullanılan mibzerlerle, pamuk ekimi için kullanılan mibzerlerin de tohum ekme makineleri kalemine eklenmesiyle birlikte 16 adede²⁶⁵ yükselmiş fakat 1944'te bölgedeki tohum ekme makinesi sayısı 18 adede²⁶⁶ çıkmış, yine de bölgedeki tohum ekme makinesi toplam sayısı savaş öncesi dönemin aşağısında kalmıştır. Bölgedeki biçer-bağlar sayısı 1936'da 197 adet²⁶⁷ iken, 1940'ta 142 adede²⁶⁸ düşmüş, 1944 ise bölgede faal biçer-bağlar sayısı 46'ya²⁶⁹ gerilemiştir. Bölged mevcut orak makinesi sayısı 1936'da 189 iken²⁷⁰ bu sayı 1940'ta önce 108'e ardından da 1944'te 94'e düşmüştür. Vilâyet bazında bu gerileme ise çok daha çarpıcıdır. Edirne'de 1936'da faal olarak vilâyette iş yapan 90 adet orak makinesi varken, bu sayı 1944'te çok çarpıcı bir şekilde 5 adede düşmüştür.²⁷¹ Bölgede çalışan traktör sayısı 1936'da 166 adet²⁷² iken 1940'ta önce

²⁶¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 94'ten hesaplanmıştır.

²⁶² *Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940*, s. 19'dan hesaplanmıştır.

²⁶³ T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944*, Ankara, 1946, s. 20'den hesaplanmıştır.

²⁶⁴ *Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940*, s. 22'den hesaplanmıştır.

²⁶⁵ *Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940*, s. 22'den hesaplanmıştır.

²⁶⁶ *Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944*, s. 14-15'ten hesaplanmıştır.

²⁶⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 94'ten hesaplanmıştır.

²⁶⁸ *Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940*, s. 19'dan hesaplanmıştır.

²⁶⁹ *Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944*, s. 20'den hesaplanmıştır.

²⁷⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 94.

²⁷¹ *Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944*, s. 18-19.

²⁷² *Trakya İstatistik ...*, s. 94'ten hesaplanmıştır.

109'a²⁷³ düşmüş 1944'te ise bölgedeki traktör sayısı 65'e²⁷⁴ gerilemiştir. Vilâyetler bazında ise durum daha çarpıcıdır. Bölgede bulunan traktörlerin 1936'da 69 adedi Edirne'de²⁷⁵ iken, 1940'ta Edirne'de bulunan traktör sayısı önce 34'e²⁷⁶ gerilemiş son olarak da 1944'te Edirne'deki traktör sayısı 7 adede²⁷⁷ düşmüştür. Bölgedeki tınaz (kalbur) makinesi sayısı 1936'da 916 iken²⁷⁸ önce 1940'da 746'ya²⁷⁹ 1944'te ise 612'ye²⁸⁰ düşmüştür. Traktör benzeri lokomobil ve lokomotif sayısı bölgede 1936'da 23 iken²⁸¹ önce bu sayı 1940'ta 10'a düşmüş²⁸² ardından 1944'te ise 3'e²⁸³ inmiştir.

Bölge tarımı için daha büyük ve önemli olarak kabul edebileceğimiz selektör makinelerine de bölge tarımı açısından önemlerine binaen ayrıntılı olarak değinmekte fayda vardır. Trakya Umûm Müfettişliği mıntikasındaki hububat ve sanayi bitkilerinin tohumlarının ıslah edilip, bölge tarımının daha da gelişmesi için I. Trakya Umum Müfettişi İbrahim tali öngören'in girişimleri ile devlet eli ve Bakanlar Kurulu kararı ile Trakya UMB mıntikasına 1936'ya kadar 20 adet²⁸⁴ selektör alınması kararlaştırılmış, 1938 sonuna kadar da bölgedeki selektörlerin sayısı artarak 34'e²⁸⁵ kadar çıkmıştı. Selektörler ile elde edilen tohumlar eleniyor, bir dahaki sene ekim için kullanılacak olan tohumlar da ayrılıp, ilaçlanarak ekime hazır hale getirilyordu. Bu fonksiyonlarından dolayı Trakya Um3um Müfettişliği Bölgesi'nde yönetilen tohum ıslahı çalışmalarının belkemiği hatta gözbebbeği işte bu selektör makineleri idi. 1940 Yılında yapılan tarım sayımında bölgedeki selektör sayısının 35 olarak verildiğini bu selektörlerin de vilâyetlere Çanakkale'de 10 adet, Edirne'de 8 adet, Kırklareli'nde 9 adet ve son olarak Tekirdağı'nda 8 adet olarak dağıldığını görüyoruz.²⁸⁶ Bununla birlikte II. Dünya Savaşı'nın bölge üzerindeki yıkıcı denilebilecek ekonomik tesirlerinin doğal bir sonucu

²⁷³ Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, s. 11'den hesaplanmıştır.

²⁷⁴ Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944,, s. 32-33'ten hesaplanmıştır.

²⁷⁵ Trakya İstatistik ..., s. 94.

²⁷⁶ Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, s. 11.

²⁷⁷ Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944,, s. 32.

²⁷⁸ Trakya İstatistik ..., s. 94'ten hesaplanmıştır.

²⁷⁹ Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, s. 15'ten hesaplanmıştır.

²⁸⁰ Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944,, s. 25'ten hesaplanmıştır.

²⁸¹ Trakya İstatistik ..., s. 94'ten hesaplanmıştır.

²⁸² Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, s. 22'den hesaplanmıştır.

²⁸³ Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944,, s. 31'den hesaplanmıştır.

²⁸⁴ Murat Burgaç, Trakya Umumi Müfettişliği, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2010, s. 220-221.

²⁸⁵ Trakya İstatistik ..., s. 107'den hesaplanmıştır.

²⁸⁶ Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, s. 19-20'den hesaplanmıştır.

olarak bölgedeki selektör sayısı 1944'te 20'ye düştü.²⁸⁷ Vilâyet vilâyet ayrıntılı olarak baktığımızda ise 1940'ın ardından geçen dört yıllık süre zarfında Çanakkale'de selektör sayısı 7'ye, Edirne'de 4'e, Kırklareli'nde 4'e ve Tekirdağ'da da 5'e inmiştir. Çanakkale vilâyetini dışarıda bırakarak tekrar söylersek savaş nedeniyle coğrafi Trakya'da (Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ) selektör sayısı 1940'ta 25'e kadar çıkmışken, 13'e inmiştir.²⁸⁸ Bu durum da bize sözkonusu II. Dünya Savaşı yıllarında dönemin olumsuz şartlarından dolayı özellikle coğrafi Trakya'da çok ciddi bir tarımsal gerileme olduğunu somut olarak ispatlamaktadır.

1.5. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ'NDE SAVAŞ YILLARINDA TARIMSAL ÜRETİM

1.5.1. Hububat, Bakliyat ve Sanayi Bitkileri Üretimi

Çanakkale'de 1938'de Eceabat ve Gelibolu ve İmroz'da (Gökçeada)'da toplam 19.511 hektar hububat, bakliyat ve sanayi bitkileri ekimi yapılmıştır. Yine bu yılda adı geçen üç ilçeden toplamda 13.563 ton hububat, bakliyat ve sanayi bitkisi elde edilmiştir.²⁸⁹ Çanakkale vilâyeti toplam ekilişi 117.651 hektar ve elde edilen ürün toplamı ise aynı yıl için 270.288 ton olmuştur.²⁹⁰ Ekili alanlar açısından bu üç ilçe ekili arazisi, Çanakkale vilâyetinin toplam ekili arazisinin yüzde 16,58'ini yine elde edilen ürün açısından da yüzde 5'ini oluşturmaktadır.²⁹¹ Bu üç ilçenin hububat ve bakliyat ekili alanı 16.933 hektar, sadece bakliyat ekili arazi 2.164 hektar, yine bu üç ilçenin sanayi bitkileri ekili alanı ise 3.572 hektardır.²⁹² Hububat ve bakliyat üretmek için ekilen 16.933 hektar alandan 1938'de toplam 11.348 ton ürün, yine sanayi bitkileri üretmek için ekilen 2.578 hektar alandan ise 2.215 ton ürün elde edilmiştir.²⁹³ Çanakkale'nin Hububat üretiminde bu üç ilçenin ağırlığı 1938'de 9.606 ton ve oransal olarak yüzde 8,5 civarındadır. Bu üç ilçenin bakliyat üretimi de 1938 yılında toplam 1.742 tondur.²⁹⁴

²⁸⁷ *Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944*, s. 28-29'dan hesaplanmıştır.

²⁸⁸ *Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944*, s. 28-29'dan hesaplanmıştır.

²⁸⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 100-101'den hesaplanmıştır.

²⁹⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 101.

²⁹¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 101-102'den hesaplanmıştır.

²⁹² *Trakya İstatistik ...*, s. 100-101'den hesaplanmıştır.

²⁹³ *Trakya İstatistik ...*, s. 101.

²⁹⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 100-101'den hesaplanmıştır.

Çanakkale vilâyeti'nin bu üç ilçeyi çıkardığımızda kalan kısmında ise 1938'de 88.523 hektar hububat ve bakliyat ekimi yapılmış ve bu ekili arazilerden toplam 115.417 ton ürün elde edilmiştir.²⁹⁵ Geri kalan sanayi bitkileri üretiminde bostan % 97 civarında bir yer tutmaktadır.²⁹⁶ Söz konusu 1938 yılında Çanakkale'de sanayi bitkileri ekimi toplam alanı 9.617 hektar, yine bu bitkilerin ekildiği alanda toplam üretim 132.175 tondur.²⁹⁷ Bu önemli hususları belirttikten sonra, 1938 yılı için Trakya UMB. Avrupa kısmı topraklarında 293.314 ton hububat üretimi yapıldığını hesaplayabiliriz.²⁹⁸ 1938 Yılı bölge hububat üretiminde darı, kuşyemi ve kaplıcanın oransal ağırlığı yüzde 9,91'dir.²⁹⁹ Trakya UMB. topraklarında 1938'de Çanakkale'nin Asya'daki topraklarını çıkararak ifade edersek, toplam 377.384 hektar hububat ve bakliyat ekimi yapılmış ve yine toplamda 298.325 ton hububat ve bakliyat üretimi gerçekleştirilmiştir.³⁰⁰ Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinin Avrupa topraklarında 1938 yılında 42.248 hektar alanda sanayi bitkileri ekimi gerçekleşmiş ve tüm bu ekili alanlardan, toplamda 254.872 ton ürün elde edilmiştir.³⁰¹

1938 yılında Trakya'da pancar ekilen alanların toplamı 6.364 hektar ve elde edilen şeker pancarı miktarı ise 55.264 tondur.³⁰² Yine sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek adına Çanakkale'nin Eceabat, Gelibolu ve İmroz ilçelerini çıkararak söylersek 1938 yılında coğrafi Trakya bölgesi alanında (Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ) tespit edebildiğimiz kadarıyla pancar harici 33.853 hektar sanayi bitkileri ekili alanda toplamda 197.861 ton ürün elde edilmiştir.³⁰³

1939 Yılında karşılaştırma kolaylığı açısından Trakya Umûm Müfettişlik mıntikasındaki Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde toplam 341.195 ton hububat üretimi yapılmıştır.³⁰⁴ Çanakkale'nin 1939'da hububat üretimi toplamı 121.076

²⁹⁵ *Trakya İstatistik* ..., s. 100-101'den hesaplanmıştır.

²⁹⁶ *Trakya İstatistik* ..., s. 101'den hesaplanmıştır.

²⁹⁷ *Trakya İstatistik* ..., s. 100,101,105'ten hesaplanmıştır.

²⁹⁸ *Trakya İstatistik* ..., s. 100, 101,105'ten hesaplanmıştır.

²⁹⁹ *Trakya İstatistik* ..., s. 100-105'ten hesaplanmıştır.

³⁰⁰ *Trakya İstatistik* ..., s. 100,101,105'ten hesaplanmıştır.

³⁰¹ *Trakya İstatistik* ..., s. 100,101,105'ten hesaplanmıştır.

³⁰² *Trakya İstatistik* ..., s. 105.

³⁰³ *Trakya İstatistik* ..., s. 95-101.

³⁰⁴ *Küçük İstatistik Yılığ 1939-1940*, İstatistik Umum Müdürlüğü, C.3, Neşriyat No. 160, Mehmet İhsan Matbaası, 1941, s. 115,116,117,119'dan hesaplanmıştır.

tondur.³⁰⁵ Bu rakamlardan hareketle 1939'da Çanakkale'nin Avrupa kısmı topraklarında, eldeki veri ve resmi kayıtlar ışığında 10.291 ton hububat üretimi yapıldığını tahmin edebiliriz.³⁰⁶ Bu verilerden 1939'da Trakya UMB. Avrupa topraklarında toplamda 351.486 ton hububat üretimi yapıldığı sonucuna ulaşabiliriz.³⁰⁷ Fakat bu rakam yine de eksiktir. Zira Küçük İstatistik Yıllığı 1939 yılı hububat üretimi rakamlarını verirken kaplıca, darı ve kuşyemini bu istatistikî çalışmaya dâhil etmemiştir. Daha önce de değindiğimiz üzere bölge hububat üretiminde 1938 yılı rakamlarına nazaran, bu üç tür hububatın ağırlığı yüzde 9,91'dir.³⁰⁸ Bu durumu da gözönünde bulundurarak 1939 yılında TUM. Avrupa topraklarının hububat üretimi toplamını 390.150 ton olarak ve gerçeğe çok yakın bir şekilde tahmin edebiliriz.³⁰⁹ Her ne kadar 1939 – 1940 Küçük İstatistik Yıllığı'nda Trakya ile ilgili bakliyat ve sanayi bitkileri üretimine yer verilmemişse de Trakya İstatistik Yıllığı'nın 1936-1938 verilerinden yararlanarak bu üç ilimizde (Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'da) üç yıllık bakliyat üretimi ortalamasının 5.029 ton civarında ve bakliyat bitkilerinin ekim alanı ortalamasının da 8.472 hektar civarında olduğunu tahmin edebiliriz.³¹⁰ Bu üç vilâyetin hububat üretimi rakamlarına, Çanakkale'nin Avrupa kısmının bakliyat üretimi olan 1.742 tonu da ilâve ettiğimizde, 1938 yılı için Trakya Avrupasında 6.771 ton bakliyat üretimi yapıldığını ve bakliyat ekili toprakların yaklaşık 10.636 hektar civarında olduğunu tahmin edebiliriz.³¹¹ 1939 Yılı için Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi Avrupa kısmının hububat ve bakliyat üretiminin 396.921 ton civarında olduğunu hesaplayabiliriz.³¹² Yine 1939 yılında yurt genelindeki hububat ekim alanları toplamda

³⁰⁵ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 115'ten hesaplanmıştır.

³⁰⁶ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 115'ten, Çanakkale'nin Hububat üretiminde bu üç ilçenin ağırlığının 1938'de 9.606 ton ve oransal olarak yüzde 8,5 civarında olmasından hareket edilerek hesaplanmıştır.

³⁰⁷ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 115,116,117,119'dan, üç ilçenin ağırlığının Çanakkale içinde % 8,5 olduğu varsayılarak hesaplanmıştır.

³⁰⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 100-105'ten hesaplanmıştır.

³⁰⁹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 115,116,117,119'dan, 1938'de bölgede bu üç hububat cinsinin hububat üretimi içindeki ağırlığının % 9,91 olduğu gerçeğinden hareket ederek hesaplanmıştır.

³¹⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 96-98'den Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin üç yıllık bakliyat bitkileri ekim alanları ve üretim miktarlarının ortalamaları alınıp, hesaplanmak suretiyle (tahminimizin sağlığını arttırsın düşüncesiyle) bulunmuştur.

³¹¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 95-98'den Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin üç yıllık bakliyat bitkileri ekim alanları ve üretim miktarlarının ortalamaları alınıp, hesaplanmak suretiyle ve Çanakkale'nin 1938 yılı bakliyat ekim ve üretim rakamları da aynı eserin 100-101. sayfalarından hesaplanarak bulunmuştur.

³¹² Hububat ile ilgili olan rakam, *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 115,116,117,119'dan, üç ilçenin ağırlığının Çanakkale içinde %8,5 olduğu varsayılarak hesaplanmıştır. Bakliyat rakamları da *Trakya*

7.664.007 hektar ve hububat üretimi toplamda 8.159.987 tondur.³¹³ 1939 İstatistiklerinde 6 kalem hububat hesaba katılmış kaplıca, kuşyemi ve darı bu istatistiğin dışında kalmıştır. O nedenle tüm Türkiye için hububat üretim miktarı toplamı ton olarak 7.877.309 ton olarak gözükmetedir.³¹⁴ Hâlbuki bir yıl sonra yayınlanan istatistikte Türkiye'nin hububat üretimi toplamı 1939 için 8.159.987 ton olarak verilmektedir.³¹⁵ İki veri arasında 282.678 tonluk bir sapma söz konusudur. Bu da oransal olarak yaklaşık yüzde 3,59'a denk gelmektedir.³¹⁶ 1938 Yılında Trakya'da bu üç hububat cinsinin toplam üretim miktarı 48.539 hektar alanda toplam 29.069 tondur.³¹⁷ Çanakkale'nin Asya kısmı hariç 1938'de Trakya UMB. Avrupa arazisinde 48.091 hektarda 28.445 ton kaplıca, darı ve kuşburnu üretimi yapılmıştır, 1938'de bölgede bu üç hububat cinsinin hububat üretimi içindeki ağırlığı % 9,91'dir.³¹⁸

“1945 istatistiklerine bakılırsa buğday, çavdar, arpa, mısır, yulaf, mahlût, kaplıca, darı, darı, kuşyemi, pirinç, bakla, bezelye, nohut, fasulya, mercimek, börülce, fiğ olmak üzere (340268) hektar araziden (193655) ton mahsûl elde edilmiştir. Patates, pancar, bostan, pamuk, anason, koza, keten, süpürge, soğan, sarımsak, susam, ay çiçeği gibi sinai ve gıdai mahsulât ise (39.179) hektar araziden (243.785) tonu bulmuştur. Önemi haiz bazı rakamların üzerinde durmak istenirse 1945 buğday istihsalâtı (146972) hektar araziden (86.000) tondur.”³¹⁹

Son Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen'in 1945 yılı Trakya tarımı için verdiği bilgilere baktığımızda 1938 ile 1945 yılına ait istatistikler arasında Trakya'da hububat ve bakliyat ekilen alanların savaş koşulları dolayısıyla 29.119 hektarlık bir gerileme yaşadığı göze çarpmaktadır. Fakat bu iki istatistik yapılan tüm düzeltmelere

İstatistik ..., s. 95-98'den Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin üç yıllık bakliyat bitkileri ekim alanları ve üretim miktarlarının ortalamaları alınıp, hesaplanmak suretiyle ve Çanakkale'nin 1938 yılı bakliyat ekim ve üretim rakamları da aynı eserin 100-101. sayfalarından hesaplanarak bulunmuştur.

³¹³ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, İstatistik Umum Müdürlüğü, Cilt - 4, Neşriyat No. 192, Ankara 1942, s. 113.

³¹⁴ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 119'dan hesaplanmıştır.

³¹⁵ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 113.

³¹⁶ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 113'ten hesaplanmıştır.

³¹⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 105'ten hesaplanmıştır.

³¹⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 100-105'ten hesaplanmıştır.

³¹⁹ Abidin Özmen, *Trakya*, T.C. İçişleri Bakanlığı Yayınlarından, Seri: IV, Sayı: 2, Kanaat Basımevi, Ankara, 1948, s. 43.

rağmen yine bire bir aynı alanları kapsamamaktadır. Abidin Özmen'in 1945 yılı için verdiği istatistiklere İstanbul'un iki ilçesi Çatalca ve Silivri de dâhil bulunmaktadır.³²⁰

1945 Yılında yapılan nüfus sayımının istatistikî verilerine göre 1945 yılı itibarıyla Çanakkale'nin Avrupa Trakya kısmında üç ilçesi bulunmaktadır. Bu ilçeler 558 kilometrekare araziye sahip Eceabat, 717 kilometrekare araziye sahip Gelibolu ve 279 kilometrekare araziye sahip İmroz (Gökçeada) ilçeleridir.³²¹ Yani Çanakkale'nin Trakya kısmında kalan topraklarının toplamı 1.554 kilometrekaredir.³²² 1945 Yılında İstanbul'a bağlı Çatalca ilçesinin yüzölçümü 1.684 kilometrekare, Silivri ilçesinin yüzölçümü ise 754 kilometrekaredir.³²³ Fakat 1940 Genel Nüfus Sayımı'na göre; Silivri 735 km², Çatalca 1.862 km², Eceabat 435 km², İmroz 285 km² ve Gelibolu 730 km²'dir.³²⁴ Çanakkale'nin Avrupa yakası ile İstanbul'un ilçeleri olan Silivri ve Çatalca'nın yüzölçümü ile ilgili istatistiki bilgiler Trakya İstatistik Yıllığı'na dayandırılmıştır.³²⁵

İstanbul'un Abidin Özmen'ce Trakya içinde kabul edilen kısmının büyüklüğü de toplamda resmi kayıtlara göre 2.438 kilometrekaredir.³²⁶ Diğer yandan Trakya İstatistik Yıllığı verilerine (1935 Yılı Genel Nüfus Sayımı) göre ise Çanakkale'nin toplam alanı

³²⁰ Çatalca ve Silivri ile birlikte İstanbul'un Avrupa yakası hariç Trakya'nın toplam büyüklüğü 22.937 km²'dir. Abidin Özmen, a.g.e., s. 9, 42. Çanakkale 9.040 km², ve Gelibolu 730 km², İmroz 285 km² ve Eceabat 435 km². Çanakkale Anadolu kısmı ise toplamda 7.590 km²'dir. Böylelikle Trakya UM. arazi Toplamı 28.215 km²'dir. Çanakkale arazisinin 1.450 km²'lik kısmı Çanakkale'nin Avrupa topraklarında yer almaktadır. Kırklareli, Tekirdağ ve Edirne'nin toplam alanı 19.175 km. karedir. Çanakkale, Avrupa kısmıyla beraber Trakya'daki Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ın toplam arazisi 20.625 km. karedir. Abidin Özmen'in Trakya için verdiği 22.937 km. kareden bu rakamı çıkardığımızda Silivri ve Çatalca'nın ilçe yüzölçümleri toplamını 2.312 km kare olarak tahmin edebiliriz. Bu da coğrafi anlamda "Trakya"nın yüz ölçümünün % 10,08'ine denk gelmektedir. Bu nedenle hububat ve bakliyat ekili alanlardan 29.414 hektar alanı ve sanayi bitkilerinden ise 3.949 hektar alanı düşmemiz sırasıyla da 19.521 ton hububat ve bakliyat üretiminden 24.573 ton pancar harici ürünü de sanayi bitkileri üretiminden çıkarmamız gerekir. (Özmen'e göre Trakya'nın 1945'te pancar üretimi 162.000 tondur.) – Silivri ve Çatalca'da pancar ekimi yok denecek kadar azdır, Alpullu şeker fabrikasına uzaklıktan dolayı. Bu nedenle Pancar üretimi rakamlarına herhangi bir ilâve yapmak icap etmez. Çanakkale'nin Avrupa yakası ile İstanbul'un ilçeleri olan Silivri ve Çatalca'nın yüzölçümü ile ilgili istatistiki bilgiler Trakya İstatistik Yıllığı'na dayandırılmıştır.

³²¹ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Yayın No: 286, C. 65, TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 1950, s. 17. (Basımevi yok, belirtilmemiş.)

³²² 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 17'den hesaplanmıştır.

³²³ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, s. 20'den hesaplanmıştır.

³²⁴ İstatistik Genel Müdürlüğü, 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilâyetler, Kazalar, Nahiye ve Köyler İtibarı ile Nüfus ve yüzey Ölçü, TC. Başbakanlık (APK), Enstitüsü Kütüphane Koordinasyon Merkezi No: DİE 1285, Basım yeri ve yılı yok, s. XIII, XVI.

³²⁵ Trakya İstatistik ..., s. 10.

³²⁶ 1945 genel Nüfus Sayımı, s. 20.

9.040 km², Gelibolu 730, İmroz 285, Eceabat 435³²⁷ ve Çanakkale'nin Avrupa yakası toplam arazisi de 1.440 km²'dir.³²⁸ Düzeltmeleri yaptıktan sonra Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası Çanakkale vilâyetinin Asya kısmı, İstanbul'un ise Çatalca ve Silivri ilçeleri hariç 1945 yılı hububat ve bakliyat ekim alanını 309.110 hektar ve hububat ile bakliyat üretimini de 175.923 ton olarak tahmin edebiliriz.³²⁹

Yine aynı şekilde sanayi bitkileri ekim alanını da 35.591 hektar ve sanayi bitkileri üretimini de 231.533 ton olarak tahmin edebiliriz.³³⁰ Bu düzeltmeler ışığında II. Dünya Savaşı'nın son yılı olan 1945 yılında bile Trakya Umum Müfettişliği'nin Kırklareli, Tekirdağ ve Edirne illeri ile Çanakkale'nin üç ilçesini dâhil ederek bir karşılaştırma yaptığımızda 1938 yılına nazaran hububat ve bakliyat ekili alanlarda 68.274 hektarlık veya oransal olarak % 18,09'luk bir gerileme söz konusudur.³³¹ Hububat ve bakliyat üretimindeki gerileme ise 122.402 ton veya oransal olarak yüzde 40,03 civarındadır.³³² Elbette bu karşılaştırma 1938 yılı verileri esas alındığında bu şekildedir. Fakat 1938 yılı tarım üretimi (rekolte) Trakya UMB. genelinde mevsimin kurak gitmesi nedeniyle normal yıllara nazaran biraz düşüktür. Fakat 1939'da Trakya Avrupasının toplam hububat ve bakliyat üretimini 396.921 ton civarında olduğunu hatırlarsak, hububat üretiminde meydana gelen gerilemenin 220.998 ton civarında olduğunu, bu gerilemenin oransal olarak karşılığının da yaklaşık yüzde 55,68'e tekabül ettiğini hesaplayabiliriz.³³³

Yine hububat üretimindeki gerilemeye vilâyetler bazında ve buğday odaklı olarak bakarsak 1939 yılı resmi istatistiklerine göre; Çanakkale'de 60.661 ton

³²⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 10.

³²⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 10'dan hesaplanmıştır.

³²⁹ Abidin Özmen, *Trakya*, s. 43'ten Trakya için verilen toplam rakamdan Çatalca ve Silivri için % 10,08'lik bir eksiltme yapılmak suretiyle hesaplanmıştır.

³³⁰ Abidin Özmen, *Trakya*, s. 43'ten Trakya için verilen toplam rakamdan Çatalca ve Silivri için % 10,08'lik bir eksiltme yapılmak suretiyle hesaplanmıştır.

³³¹ Abidin Özmen, *Trakya*, s. 43; *Trakya İstatistik ...*, s. 100-105'ten hesaplanmıştır.

³³² Abidin Özmen, *Trakya*, s. 43; *Trakya İstatistik ...*, s. 100-105'ten hesaplanmıştır.

³³³ Hububat ile ilgili olan rakam, *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 115,116,117,119'dan, üç ilçenin ağırlığının Çanakkale içinde %8,5 olduğu varsayılarak hesaplanmıştır. Bakliyat rakamları da *Trakya İstatistik ...*, s. 95-98'den Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin üç yıllık bakliyat bitkileri ekim alanları ve üretim miktarlarının ortalamaları alınıp, hesaplanmak suretiyle ve Çanakkale'nin 1938 yılı bakliyat ekim ve üretim rakamları da aynı eserin 100-101. sayfalarından ve Abidin Özmen, *Trakya*, s. 43'ten hesaplanarak bulunmuştur.

buğday,³³⁴ Edirne’de 67.394 ton buğday,³³⁵ Kırklareli’nde 39.322 ton buğday³³⁶ ve Tekirdağ’ında 55.713 ton buğday³³⁷ üretimi gerçekleştirilmiş, TUM. genelinde 1939 yılı buğday üretimi toplamı 223.090 tonu bulmuştur.³³⁸ Fakat 1940 yılında bile; Çanakkale 15.679,³³⁹ Edirne 14.109,³⁴⁰ Kırklareli 12.318³⁴¹ ve Tekirdağ 28.712³⁴² ton buğday üretebilmiş, bölge buğday üretimi toplamı da 70.818 tona³⁴³ kadar gerilemiştir. 1942 Yılı istatistikleri çok ilginç ve düşündürücü bir şekilde vilâyetlere göre hububat cinsi üretimini vermemekte, sadece o cins hububatta en çok üretim yapan 18-22 ile yer vermekte, buğday ve arpa ile ilgili istatistiklerde, hiçbir bölge ili yer almamaktadır. Ayrıca istatistik bu 20 ili sıralarken 1943,1944,1945 yılları ortalamalarına göre sıralamakta, şimdiye kadar yayınlanmış istatistiki eserlerimizin hiçbirinde de 1941 ve 1942 yılı ziraat mahsulleri ile ilgili bölge illerini içine alan ayrıntılı bir veri bulunmamaktadır. İstatistikler 1938,1939,1940,1941’e kadar ayrıntılı bir şekilde iller bazında bile verilirken, 1941 ve 1942 yılı ile ilgili olarak daha genel veriler bile açıklanmamakta, sonra tekrar 1943’ten itibaren veriler daha genel bir şekilde verilmekte, 1946 yılı dâhil istatistiki verilerin genel olarak verilmesi hâli devam etmektedir. Tabii bu durumların hepsi çok ilginç ve birbirinden düşündürücü hususlardır. Sanki özellikle 1942 yılı ziraat verileri gizlenmek, saklanmak istenmektedir.

Aynı sis perdesi ve gizlilik, bulanıklaştırma teşebbüsünü son TUM. Abidin Özmen’in “Trakya” isimli ve tezde kaynak olarak zaman zaman kullandığımız eserinde de görmekteyiz. Özmen, Trakya Umum Müfettişi olmasına ve görev-sorumluluk alanına Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ’ın tamamı girmesine rağmen kendinden önceki 2. Trakya Umum Müfettişi Kazım Dirik’in yol ve metodundan ayrılmakta, Çanakkale’nin Asya kısmına eserinde hiç yer vermemekte diğer yandan

³³⁴ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 115.

³³⁵ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 116.

³³⁶ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 117.

³³⁷ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 119.

³³⁸ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 115,116,117,119’dan hesaplanmıştır.

³³⁹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, İstatistik Umum Müdürlüğü, C. 4, Neşriyat No. 192, Ankara 1942, s. 115.

³⁴⁰ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 116.

³⁴¹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 117.

³⁴² *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 119.

³⁴³ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 115,116,117,119’dan hesaplanmıştır.

kendi görev-sorumluluk sahası ile hiçbir ilgisi olmadığı halde eserinde Çatalca ve Silivri'den de yer bahsetmektedir. Ayrıca Kazım Dirik zamanında yayınlanan istatistiki veriler daha ayrıntılı ve düzenliyen Özmen'in istatistiki verileri çok daha genel ve özensizdir. Dönemin önemli bir bürokrati olan ve kaymakamlıktan gelen bir kamu görevlisinin bu şekilde hareket etmesi oldukça manidar ve şüphelidir.

Yine asıl konumuza dönecek olursak, 1943'teki ülke buğday üretimi listesine sondan giren vilâyetimiz Diyarbakır ve bu vilâyetin 1943-1945 yılları arası üç yıllık buğday üretimi ortalaması 25.666 tondur. Hâlbuki TUM. mıntıkası, Türkiye'nin buğday üretiminin 1939'da % 5,54'ünü tek başına gerçekleştirmiştir.³⁴⁴ Eldeki istatistiki veriler bize net bir şekilde en azından 1942-1945 yılları arasında hiçbir TUM. bölgesi vilâyetinin buğday üretiminin 25.666 tona çıkamadığını göstermektedir.³⁴⁵ Bir başka istatistikte de 1944-1946 yılları arası buğday üretim verileri verilmiş fakat bu istatistikte de TUM. illerinden hiçbirisi yer alamamıştır. Bu istatistikte de listeye en son sıradan dâhil olan ili Antalya ve 1944-1946 arası üç yılını buğday üretim ortalaması 27.000 tondur. Listeden anlaşıldığı üzere TUM. illerinin hiçbirisi, 1944-1946 yılları arasında yıllık ortalama 27.000 ton buğday üretimini gerçekleştirememiştir.³⁴⁶

Ülke geneli için yayınlanan buğday ve arpa ile ilgili istatistiklere hiçbir Trakya vilâyetinin girememişi TUM. genelinde savaş yıllarının çok zor geçtiğini ve bölge tarımının bu dönemde çok büyük oranlarda gerilediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bölge içinde hububat ziraatındaki gerileme, özellikle Edirne'de yıkım boyutlarında olmuştur. 1939 Yılında 67.394 ton buğday üreten Edirne,³⁴⁷ 1940'ta ancak 14.109 ton buğday üretebilmiştir.³⁴⁸ Bu rakamlara bakarak savaş yılları içerisinde Edirne'nin buğday üretiminin en azından oransal olarak 1939 yılı buğday üretimini 100 kabul edersek, 1940'ta 20,93'e gerilemiş veya 1940'ta buğday üretimi bir yıl öncesine kıyasla 1/5'e inmiştir.³⁴⁹ Resmi istatistiklerden TUM. illerinin 1941 ve 1942 yıllarına ait ziraat

³⁴⁴ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 119'dan hesaplanmıştır.

³⁴⁵ *Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945*, s. 170'ten hesaplanmıştır.

³⁴⁶ İstatistik Genel Müdürlüğü, *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, Yayın No: 290, Demirbaş No: 0014886, DİE 2901948F, basım yeri ve yılı yok, s. 232'den hesaplanmıştır.

³⁴⁷ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 116.

³⁴⁸ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 116.

³⁴⁹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 116.; *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 116'dan hesaplanmıştır.

verilerine ulaşmak ise şuan için mümkün değildir. Fakat savaşın daha başı sayılabilecek 1940'ta hâl böyleyse 1941 ve 1942'deki durum daha da kötüdür diye düşünmek doğru olur.

İster 1938 yılı verilerini esas alalım, istersek de 1939 yılı tarımsal üretim verilerini esas alalım Trakya UMB. genelinde meydana gelen Traktör, selektör ve önemli tarım araçları alanında yaşanan gerilemeye paralel ve bu tarım aracı temelinde bölgenin yaşadığı çöküşün bir benzerinin de tarımsal üretim anlamında yaşandığını ve savaş öncesi yıllara göre Trakya UMB. genelinde hububat ve bakliyat üretiminde en azından yarı yarıya bir azalmanın gerçekleştiğini ve savaşın Trakya tarımını çok olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür.

Sanayi bitkileri ekim sahalarında ise; 1945 Yılında 39.179 hektar araziden toplamda 243.785 ton ürün elde edilmiştir.³⁵⁰ Bu ürünler arasında pancar 162.000 ton ile birinci sırada gelmektedir.³⁵¹ Yine bir başka resmi istatistikî kaynakta 1945 yılı pancar üretimi; Edirne için 48.611 ton, Kırklareli için 43.950 ton ve Tekirdağ için ise 14.367 ton olarak verilmekte bu kaynağa göre de Trakya'da 1945'te gerçekleştirilen toplam pancar üretimi 106.928 ton olarak, gözükmemektedir.³⁵² Bu son olarak bahsettiğimiz istatistikî kaynakta 1945 yılında Türkiye pancar üretiminin toplamda % 96,5'unu gerçekleştiren illere yer verilmekte, geriye kalan illere ise yaptıkları pancar üretiminin istatistikî açıdan pek bir anlam ifade etmemesi nedeniyle yer verilmemektedir.³⁵³ Dolayısıyla Çanakkale ve İstanbul'un bu istatistikte yer almaması aynı zamanda bizi bu illerde pancar üretiminin hiç yok ya da çok az, ülkenin pancar üretim kapasitesi hususunda ehemmiyetsiz bir düzeyde olduğunu göstermektedir.³⁵⁴

Abidin Özmen, Trakya ile ilgili olarak naklettiği istatistiklerde pancar üretimini, ton olarak vermekte fakat ekili alan yani hektar veya dekar olarak vermemektedir. Bu

³⁵⁰ Hububat ile ilgili olan rakam, *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, s. 115,116,117,119'dan, üç ilçenin ağırlığının Çanakkale içinde %8,5 olduğu varsayılarak hesaplanmıştır. Bakliyat rakamları da *Trakya İstatistik ...*, s. 95-98'den Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin üç yıllık bakliyat bitkileri ekim alanları ve üretim miktarlarının ortalamaları alınıp, hesaplanmak suretiyle ve Çanakkale'nin 1938 yılı bakliyat ekim ve üretim rakamları da aynı eserin 100-101. sayfalarından ve Abidin Özmen, *Trakya*, s. 43'ten hesaplanarak bulunmuştur.

³⁵¹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 42.

³⁵² *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 238-239'dan hesaplanmıştır.

³⁵³ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 238-239.

³⁵⁴ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 238-239.

nedenle sanayi bitkileri ekim sahaları ile ilgili olarak, savaş öncesi ve savaş sonrası ile ilgili bir karşılaştırma yapmak güçtür. Şeker pancarını da katarak, bölgedeki savaş öncesi ve savaş sonrasında sanayi bitkileri ekim alanlarının karşılaştırılması ise mümkündür. Fakat Abidin Özmen'in bölge ile ilgili olarak verdiği rakamlarda (Silivri ve Çatalca'yı da bu rakamlara dâhil ettiği için) yüzde 10,08'lik bir düzeltme yapmak gerekir.³⁵⁵ Son haliyle Avrupa Trakyası sanayi bitkileri ekim alanı 1945'te 35.591 hektar ve üretim ise 231.533 ton civarındadır.³⁵⁶ Bu rakamlardan pancarı düşersek pancar haricindeki sanayi bitkileri üretimi ise toplamda 69.533 ton civarındadır.³⁵⁷ Savaş öncesi ve savaşın son yılındaki (1938-1945) rakamları karşılaştırdığımızda Trakya Avrupasında sanayi bitkileri ekili alanlarda 6.657 hektar veya yüzde 15,76 civarında bir azalmadan bahsedebiliriz.³⁵⁸ Fakat pancar haricinde (1938 Yılında Trakya Avrupasında toplam pancar üretimi 55.264 tondur.) savaş yıllarında bölgede üretilen sanayi bitkileri üretimi meyanında meydana gelen azalma 130.075 ton civarında veya oransal olarak yaklaşık 2/3 düzeyindedir.³⁵⁹ Bu azalmanın bir nedeni pancar ekim alanlarının genişlemesi ve pancar üretiminin artmasıdır.³⁶⁰ Diğer bir neden olarak; savaş yıllarında özellikle ayçiçeği ve keten gibi çok alan kaplayan ve diğer ürünlere nispeten daha az kilo çeken (ağırlığı nispeten daha hafif olan) diğer sanayi bitkilerinin ekiminin artması söylenebilir.

Savaşın burnunun dibine kadar geldiği bir ülke olan, Türkiye'ye dayattığı veya Türkiye'de meydana getirdiği özel şartların da bir sonucu olarak, savaş yıllarında şeker fiyatları çok korkunç bir şekilde yükseldi. Devlet vatandaşlardan kolay ve aksamayacak bir usulde vergi toplayabilmek, maksadıyla şekere düzenli bir şekilde ve fahiş zamlar yapmak suretiyle vatandaşlardan aldığı bu dolaylı verginin oranını yükseltti ve şeker tüketimi zorunlu gıda maddelerinden biri olarak değil de vergi almak için kullandığı verimli vasıtalarından biri olarak görmeye devam etti. Şekere ve müteakiben şekerpancarına gelen zamlar çiftçiler açısından, şeker pancarı üretimini, çok cazip bir

³⁵⁵ Abidin Özmen verdiği Trakya için verdiği rakamlara Silivri ve Çatalca'yı da dâhil etmiştir. O nedenle sağlıklı ve doğru bir karşılaştırma yapabilmek için verilen rakamlardan yüzde daha önceden hesapladığımız üzere yüzde 10,08'lik bir düzeltme (eksiltme) yapmak gerekmektedir.

³⁵⁶ Abidin Özmen'in 1945 yılı Trakya pancar üretimi için verdiği rakamların düzeltilmiş halidir.

³⁵⁷ Abidin Özmen, a.g.e., s. 42-43'ten hesaplanmıştır.

³⁵⁸ Abidin Özmen, a.g.e., s. 43; *Trakya İstatistik* ..., s. 100,101,105'ten hesaplanmıştır.

³⁵⁹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 43; *Trakya İstatistik* ..., s. 100,101,105'ten hesaplanmıştır.

³⁶⁰ Abidin Özmen, a.g.e., s. 9,42,43'ten hesaplanmıştır.

hale getirdi. Savaş yıllarında bölge ve türkiye genelinde tarımdaki eğilim ve değişiklikleri anlayabilmek için yukarıda kısaca anlatmaya çalışılan hususları gözden kaçırmamak gerekir. Söz konusu 1938 – 1945 yılları arası dönemde şeker pancarı ekilen arazilerde ciddi artışlar meydana gelmiş üretim ise 55.264 tondan 162.000 ton civarına kadar çıkmıştır. Oransal olarak ise bu süre zarfında yaşanan artış, yüzde 193,17’lik neredeyse bir misli gibi çok yüksek bir artışa karşılık gelmektedir. Biraz daha ihtiyatlı bir dil kullanır ve sadece devletin resmi yayınları aracağılıyla bize ulaşan verilere bakarsak da 1945’te Trakya’nın pancar üretimini toplam 106.928 ton olarak kabul etmemiz gerekir.³⁶¹ Bu hesaplara da oransal olarak pancar üretiminde yaşanan artış yüzde 93,5 civarındadır.³⁶² Pancar ekiminde ve üretimindeki bu artış bir nebze de olsa bölgedeki hububat ve bakliyat ekimi ve üretimindeki düşüşü de açıklamaktadır.

Yine Özmen’e göre 1945’te bölge çapında ciddi bir ağırlığa sahip bir diğer sanayi bitkisi ise ayçiçeğidir. 1938 Yılı gibi II. Dünya Savaşı’nın hemen öncesi bir tarihte bölgede ayçiçeği üretimi manzarası şu şekildedir; Edirne’de 35 hektar alan üzerinde toplam 100 ton ayçiçeği üretimi, Kırklareli’nde 338 hektar alan üzerinde 1.073 ton ayçiçeği üretimi, Tekirdağ’da 1.194 hektar alan üzerinde toplam 855 ton ayçiçeği üretimi yapılmıştır. Çanakkale vilâyetinde bu yıllarda ayçiçeği ekimi yapılmamaktadır. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde 1938’de toplam 1.567 hektar alan üzerinde, 2.028 ton ayçiçeği üretimi gerçekleştirilmiştir.³⁶³ 1938 Yılında Trakya’da ayçiçeği üretimi henüz yeni başlamış ve yok denecek kadar az iken, 1945’te ayçiçeği ekilen alanlar 12.000 hektara, elde edilen ayçiçeği tohumu miktarı ise Çanakkale vilâyetinin daha önce de dile getirdiğimiz üzere büyük bir kısmı hariç olmak kaydı şartıyla 7-8 bin ton civarına yükselmiştir.³⁶⁴ Bir başka deyişle Trakya’daki ayçiçeği üretimi oransal olarak yüzde 270’lik bir artış, ekilen alan açısından ise de yüzde 666’lık gibi bir artış göstermiştir.³⁶⁵ Çanakkale vilâyetinin Avrupa kısmı ile birlikte düşünersek ve Çatalca ile Silivri’ye ait yüzde 10,08’lik fazlalığı da dikkate alırsak, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi Avrupa kısmının 1945’teki ayçiçeği üretiminin yaklaşık 6.500-

³⁶¹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 238-239’dan hesaplanmıştır.

³⁶² *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 238-239’dan hesaplanmıştır.

³⁶³ *Trakya İstatistik ...*, s. 102,103,105’ten hesaplanmıştır.

³⁶⁴ Abidin Özmen, a.g.e., s. 43.

³⁶⁵ Abidin Özmen, a.g.e., s. 43; *Trakya İstatistik ...*, s. 102,103,105’ten hesaplanmıştır.

7.500 ton civarında olduğunu tahmin edebiliriz.³⁶⁶ Bu son tahmin ışığında II. Dünya Savaşı yıllarında Trakya Avrupasında ayçiçeği üretiminin yaklaşık 7.000 ton ve yüzde 245 civarında bir üretim artışının yaşandığını, yine ayçiçeği ekili alanların savaş yıllarında 10.790 hektara çıktığını ve yaklaşık yüzde 588 civarında artış gösterdiğini söyleyebiliriz.³⁶⁷ Ayçiçeği üretiminin ve ekiminin bölgede artmasının sebepleri olarak; buğdaya nazaran ekiminin ve yetiştirilmesinin daha kolay olması, ekim için kullanılan tohum miktarının buğdaya göre (Yaklaşık 1/10) çok daha düşük bir oranda olması, biçiminin ve tanelerinin ayıklanmasının nispeten buğdaydan daha kolay olması ve son olarak da savaş yıllarında yağ fiyatlarının da aynı şeker gibi ciddi oranlarda yükselmesi ve çiftçilere ayçiçeği yetiştirmeleri halinde kalan k3arın ciddi olarak artması söylenebilir.

A. Özmen'in açıkça değinmediği ama savaş yıllarında hem bölge çiftçisinin ekim ve üretim alışkanlıklarını belirli bir oranda değiştiren hem de sanayi bitkileri içindeki ağırlığı (1939 -1941 ile ilgili kesin verilere bakarak) ayçiçeğinden belki de daha fazla olan keten bitkisinin de TUM ziraatı içerisinde önemli bir mevki vardır.

“Keten ziraatı, Trakya'da büyük bir saha tutmakta ve bu saha her sene mühim nisbetlerde genişlemektedir. 939 senesi Trakyanın dört vilâyetinde 39,830 dekar olan ve geçen sene (1940 - 1941) 72,000 dekara çıkan bu miktarın bu sene (1941 - 1942) 100,000 dekarı bulduğu sanılıyor. Sebebi de diğer mahsullerden bilhassa hububattan çok fazla kazanç temin etmesidir...”³⁶⁸

Yukarıda bir kısmı alıntılanan yazıda da açıkça müşahade edildiği üzere, savaş yıllarında ortalama her yıl İstanbul ve Çanakkale'nin Avrupa toprakları hariç Trakya UMB sınırları içinde ortalama 7.000-10.000 hektar civarında keten ekilmektedir.

Resmi istatistiklerden, bölge çiftçisinin savaşın ilk yıllarındaki keten ziraatı yöneliminin, ilerleyen yıllarda güçlü ve kalıcı bir şekilde devam etmediği gözlemlenebilmektedir. 1945 Yılında Trakya UMB genelinde keten üretiminin;

³⁶⁶ Abidin Özmen, a.g.e., s. 43.

³⁶⁷ Abidin Özmen, a.g.e., s. 43; *Trakya İstatistik ...*, s. 102,103,105'ten hesaplanmıştır.

³⁶⁸ *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1942.

Çanakkale’de 98 ton, Tekirdağ’ında 720 ton ve Edirne’de 2 ton³⁶⁹ olmak üzere toplamda 820 ton olarak gerçekleştiği görülmektedir.³⁷⁰

1938 Yılında Trakya UMB. genelinde (4 Vilâyetle) toplam 4.895 hektar (48.950 dekar) alanda keten ekimi yapılmış ve bölgedeki toplam keten üretimi 792 ton olarak gerçekleştirilmiştir.³⁷¹ Bölgede keten üretiminde öne çıkan bölge vilâyeti Tekirdağ’dır. Tekirdağ, 1938’de tek başına 3.380 hektar keten ekimi yapmış ve toplam 582 ton keten tohumu üretmiştir.³⁷² Çanakkale’de 1938’de keten ziraati, Türkiye istatistiğine miktarının az oluşu dolayısıyla yansımamıştır.³⁷³ Kırklareli, Tekirdağ ve Edirne’nin ardından keten ziraatında bölge üçüncüsü, yaptığı keten ekimi 495 hektar ve ürettiği keten tohumu 78 tondur.³⁷⁴ 1945 Yılında ise Kırklareli ve Edirne’de keten ziraati bir hayli gerilemiş, buna karşılık Çanakkale’de savaş yıllarında keten ziraati önemli bir yükseliş yaşamıştır. Fakat savaş yıllarında bölgenin keten ziraatında, yaşanan en önemli düşüş, hiç şüphesiz Edirne’de görülmüştür. 1938 Yılında Edirne vilâyetinde, 1.020 hektar (10.200 dekar) alanda keten ekilmiş ve 132 ton keten tohumu elde edilmiştir.³⁷⁵ Savaş öncesi bu rakamlara bakarak 1945’te Trakya UMB. genelinde, keten ekili alanların yaklaşık olarak, 5.100 hektar (51.000 dekar) civarında olduğu sonucuna ulaşabiliriz.³⁷⁶

Trakya UMB. mıntkasında, yetiştirilmesi için birtakım denemelerin yapıldığı ama ticari çapta başarılı sonuçlar elde edilemeyen bir ürün olan pamuktan da kısaca bahsetmek gerekir. Osmanlı Devleti döneminde özellikle Tekirdağ’da 2.500 -3.000

³⁶⁹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 242.

³⁷⁰ Kırklareli’nin keten tohumu üretimi muhtemelen 1944,1945,1946 yıllarında 5 tonun altında idi. İstatistiğe dâhil olan son il Edirne ve bu yıllarda ortalama keten tohumu üretimi 5,66 ton’dur. Bu nedenle Trakya UMB. toplam keten üretimi en çok 1945’te 825 ton civarında olabilir. *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 242’den hesaplanarak tahmin edilmiştir. *Trakya İstatistik ...*, s. 100,101,105’ten hesaplanmıştır.

³⁷¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 105.

³⁷² *Trakya İstatistik ...*, s. 105.

³⁷³ *Trakya İstatistik ...*, s. 101.

³⁷⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 103.

³⁷⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 102.

³⁷⁶ Kırklareli’nin keten tohumu üretimi muhtemelen 1944,1945,1946 yıllarında 5 tonun altında idi. İstatistiğe dâhil olan son il Edirne ve bu yıllarda ortalama keten tohumu üretimi 5,66 ton’dur. Bu nedenle Trakya UMB. toplam keten üretimi en çok 1945’te 825 ton civarında olabilir. *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 242’den hesaplanarak tahmin edilmiştir. *Trakya İstatistik ...*, s. 105’teki veriler esas kabul edildiğinde, 1938 yılında TUM. mıntkasında 1 hektar keten ekili araziden ortalama 5,66 ton keten tohumu elde edildiği görülmektedir. Bu veriler ışığında 1945’te bölgedeki keten tohumu üretiminin 825 ton olduğu göz önünde bulundurulduğunda yine bölgedeki keten ekili arazinin 5.100 hektar civarında olması gerektiğini hesaplayabiliriz.

dekarlık bir pamuk ekimi yapıldığı halde ve Trakya UMB.'nin birçok yerleri pamuk ziraatine elverişli olmakla beraber, Trakya'da pamuk ziraati son yıllarda eski önemini koruyamamış, kaybetmiştir.³⁷⁷ Bölgede İkinci Dünya Savaşı öncesinde 1936'da 2.042 hektar (Tekirdağ hariç), 1937'de ise 579 hektar (Tekirdağ ve Çanakkale hariç) pamuk ekimi yapılmıştır. Eldeki bu verilerden hareketle bölgede savaş öncesinde çoğunluğu Çanakkale'de olmak üzere her yıl yaklaşık 2.000 hektar (20.000 dekar) pamuk ekimi yapıldığını tahmin edebiliriz.³⁷⁸

1938 Yılında Trakya UMB. genelinde (4 Vilâyet) toplam 1.319 hektar (13.190 dekar) alanda pamuk ekimi yapılmış ve toplam pamuk üretimi 1.312 ton saf ve ham pamuk üretimi gerçekleştirilmiştir.³⁷⁹ Pamukta üretiminde öne çıkan bölge vilâyeti Çanakkale'dir. 1938 Yılında Çanakkale'de toplam 1.111 hektar (11.110 dekar) pamuk ekimi yapılmış, 1.281 ton saf ve ham pamuk elde edilmiştir.³⁸⁰ Tekirdağ'da pamuk ekimi az olduğundan istatistiğe yansımamış,³⁸¹ Edirne'de 171 hektarda, pamuk ekimi yapılmış, 28 ton saf ve ham pamuk üretilmiştir³⁸², Kırklareli'nde ise 37 hektarda pamuk ekimi yapılmış, 3 ton pamuk üretimi gerçekleştirilmiştir.³⁸³ Savaş yılları istatistiklerinde üretimin az oluşu nedeniyle hiçbir bölge vilâyetine pamuk üretimi ile ilgili olarak yer verilmemiştir. Bu nedenle 1945'te Trakya UMB. genelinde pamuk üretimi yapılıp yapılmadığını ve yapıyorsa ne ölçüde yapıldığını tespit edemiyoruz.³⁸⁴

Trakya UMB. genelinin sanayi bitkileri üretiminde az da olsa yer eden, susam ve tütünden de bir miktar bahsedebiliriz. Savaş öncesinde bölgede 1938'de 5.458 hektarda (54.580 dekar) susam ekilmiş ve toplamda 969 ton susam üretilmiştir.³⁸⁵ Bölgede savaş öncesinde susam üretimi, sanayi bitkileri arasında, bostan ve pancarın ardından, ketenin önünde üçüncü sırada gelmektedir. Susam üretiminde öne çıkan bölge ili ilk olarak 2.745 hektar alanda (27.450 dekar) ekim yapılan Edirne³⁸⁶ ve ardından 1.553 hektar

³⁷⁷ Esat Karakoç, *Trakya'da Pamuk (Tekirdağ Vilâyeti)*, İstanbul, 1940, s. 14-15.

³⁷⁸ Esat Karakoç, a.g.e., s.46.

³⁷⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 105.

³⁸⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 101.

³⁸¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 105.

³⁸² *Trakya İstatistik ...*, s. 102.

³⁸³ *Trakya İstatistik ...*, s. 103.

³⁸⁴ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 243.

³⁸⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 105.

³⁸⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 102.

(15.530 dekar) ekim yapılan Çanakkale'dir.³⁸⁷ Edirne'de üretim 506 ton ve Çanakkale'de ise 371 tondur. Kırklareli'nde 767 hektar alanda ve toplam 52 ton susam üretimi yapılırken,³⁸⁸ Tekirdağ'da ise 393 hektar alanda toplam 40 ton susam üretimi gerçekleştirilmiştir.³⁸⁹

Savaş sonunda, 1945'te susamla ilgili ülke istatistiklerine Trakya UMB. illerinden, sadece Edirne ve Çanakkale girebilmiştir. Edirne'nin 1945 Yılı susam üretimi 183 ton, Çanakkale'nin ise 52 tondur.³⁹⁰ Ülke istatistiğinde en son kendisine yer verilen, vilayet Bilecik'in, Türkiye susam üretiminde 1944,1945,1946 yıllarında ağırlığı yüzde 0,13 ve bu üç yıldaki ortalama susam üretimi ise 29 tondur. Bu verilere bakarak, 1945'te ülke istatistiğine giremeyen, Tekirdağ ve Kırklareli'nin toplam susam üretimini azâmi 55 ton civarında tahmin edebiliriz. Bu hesaplama en abartılı bir şekilde söylersek 1945'te bölgenin susam üretimi 290 tondan fazla değildir.³⁹¹ Daha sağduyulu bir tahminle ise 275 ton civarındadır.

Trakya UMB. genelinin sanayi bitkileri üretiminde az da olsa yer tutan bir başka ürün olan tütün ise 1938 yılında, bölge illerinde Çanakkale'de 289 ton³⁹², Edirne'de 324 ton,³⁹³ Kırklareli'nde 168 ton³⁹⁴, Tekirdağ'da 119 ton miktarında üretilmiştir. Bölge genelinde ise tütün üretimi toplamı 900 ton³⁹⁵, öne çıkan vilâyetler ise Edirne ve Çanakkale'dir. Savaş sonunda 1945'te ise bölge illerinden sadece Edirne ve Çanakkale ülke tütün istatistiğine girebilmiştir. Edirne'nin tütün üretimi 717 ton ve Çanakkale'nin tütün üretimi ise 422 tondur.³⁹⁶ Ülke tütün istatistiğine en son sıradan giren il 1945'te Seyhan (Adana) ve 1944,1945,1946 yılları tütün üretimi ortalama yıllık 84 tondur. Bu verilerden hareketle ülke istatistiğinde yer alamayan Tekirdağ ve Kırklareli illerinin 1945 yılı tütün üretimleri toplam miktarı azâmi 168 tonu geçemez.³⁹⁷

³⁸⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 101.

³⁸⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 103.

³⁸⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 105.

³⁹⁰ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 239.

³⁹¹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 239'dan hesaplanarak tahmin edilmiştir.

³⁹² *Trakya İstatistik ...*, s. 101.

³⁹³ *Trakya İstatistik ...*, s. 102.

³⁹⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 103.

³⁹⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 105.

³⁹⁶ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 244'ten hesaplanmıştır.

³⁹⁷ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 244'ten hesaplanarak tahmin edilmiştir.

1939 Yılı Trakya Umûm Müfettişliği Avrupa kısmının, hububat ve bakliyat üretimleri üzerinden bir değerlendirme yaparsak, tarımdaki daralmanın daha da vahim boyutlarda olduğunu görürüz. Daha önce de değindiğimiz üzere II. Dünya Savaşı yıllarında bölgedeki hububat ve bakliyat üretimi en azından savaş öncesine nazaran yarı yarıya azalmıştır. Fakat hububat ve bakliyat üretimindeki bu önemli düşüşün ana sebebini güç 2. Dünya Savaşı koşulları olarak düşünmek çok daha mantıklı olur. Daha önce bölgeden Anadolu'ya yapılan büyük göçün ve normal asker alımına ek olarak silâh altına alınan ihtiyat askerlerinin bölgeden temini, tarım araç ve gereçlerinin savaş yıllarında çok ciddi oranlarda azalması, eldeki tarım araç ve gereçlerinin teknik yetersizlikler ve gerek duyulan enerji maddeleri ve diğer maddelerin temin edilememesi gibi nedenlerle verimli bir şekilde çalıştırılamaması bu düşüşün önemli sebeplerindendir. Biraz daha açarsak; Traktörler, selektörler, biçerdöverler vb. motorlu ziraat aletleri için, gereken benzin ve mazot gibi enerji kaynakları ile yine motor yağı, gres yağı vb. madeni yağların temin edilememesi, yedek parça, lastik vb. diğer sarf malzemelerinin savaş koşulları nedeniyle kâfi miktarda sağlanamaması vb. nedenler tarım sektöründe yaşanan bu olumsuz gelişmelerin ana sebepleri olmuştur.

II. Dünya Savaşı yıllarında Edirne'de yaşananlara da ayrıntılı olarak değinen Destan-ı Edirne isimli manzum eserde Edirne, çiftçi-köylüsünün özellikle 1941 yılı sonu ve 1942 yılı başında içinde bulunduğu durum ve yaşanan çok zor günler yerel bir kaynak tarafından anlatılırken; “Bir ineğe bir şinik buğday alındı, yanında danası verildi, cabadan.” denilmektedir. O günleri yaşayan insanlar hayatta kalabilmek için büyük baş inek ve manda gibi aynı zamanda sürüm ve çeki hayvanı da olan, sığır cinsi hayvanlarını bir şinik (Yaklaşık 7-8 kilogramlık, yarım tenekelik bir ölçü birimi, 7-8 kg. buğday alırdı.³⁹⁸) buğdaya yavrularıyla birlikte ellerinden çıkarmak zorunda kalmış, bu da tarımsal üretimi elbette güçleştirmiştir.³⁹⁹

³⁹⁸ İsmail Sevinç'le 18 Mart 2015 tarihinde yapılan röportaj. 1935 Doğumlu olan Hayrabolu /Tekirdağ'da ikâmet eden, çiftçi İsmail Sevinç aynı zamanda benim dedemdir. Bu konu ile ilgili sorular sorduğumda: “2. Dünya Savaşı yıllarında kendisinin çocuk olduğunu, babasının ihtiyat askeri olarak ordu hizmetine alındığını, kendisinin de evde analığı ile birlikte kaldığını ve kendisine babası askerde iken analığının baktığını belirtmiştir. O dönemlerde ölçü birimi olarak “şinik” isimli bir aletin kullanıldığını, bu aletin 18-20 kg.lık bir tenekinin yarısı hacminde olduğunu, buğdayla dolu olan bir şiniğin ortalama 7-8 kg. buğday aldığını söylemiştir. Ayrıca kendisi de o günlerle ilgili olarak Hayrabolu'da bir seklem buğday karşılığında (108 kg. un çuvalının yarısı ölçüsünde 40-45 kg. civarında buğday alan bir ölçü birimi.) bir

Savaş koşulları olumsuz etkisini Türkiye geneli tarımsal üretiminde bile ciddi bir biçimde göstermiştir. Özellikle Türkiye'nin savaşa çok yaklaştığı ve Almanya tehlikesinin batı sınırlarımızda belirginleştiği 1941 yılında bu durum çok açık bir şekilde kendini hissettirmiştir. 1940-1941 yıllarına ait ziraat istatistikleri bize bu konuda ciddi veriler sunmaktadır. Şöyle ki; 1940 yılında Türkiye'de 8.199.898 hektar alanda hububat ekimi yapılmış ve toplamda 8.280.736 ton ürün elde edilmiştir. Fakat 1941 yılında 8.205.870 hektarda hububat ekimi yapılmasına rağmen, alınan ürün 6.837.457 tonda kalmıştır.⁴⁰⁰ Hububat üretiminde ekili alan çok az da olsa artmasına rağmen, (5.972 Hektar) üretilen ürün miktarında yüzde 17,5'luk, neredeyse 1/5'e yakın bir gerileme söz konusudur.⁴⁰¹

Türkiye sınırları içinde bakliyat ekili alanlar 1940 Yılı'nda 401.635 hektar iken, 1941'de 428.755 hektara yükselmiş fakat ekili alanlarda yüzde 6,4'lük bir yükselmeye rağmen, üretim 1940'ta 371.618 ton iken, 1941'de 339.413 tona gerilemiştir.⁴⁰² Üretimdeki bu gerileme oransal olarak yüzde 8,67 civarındadır. Ekim alanlarındaki artışı da hesaba katarak söylersek, baklagiller üretimindeki gerileme aslında yüzde 16,66 düzeyindedir.⁴⁰³ Savaş koşulları içinde ülke ve bölgedeki yağ ve şeker fiyatlarının azami oranlarda yükselmesi aynı düşüşün sanayi bitkileri alanında yaşanmasına büyük ölçüde engel olmuştur. 1940 yılında Türkiye geneli sanayi bitkileri ekimi 728.257 hektar iken, 1941'de bir miktar düşerek, 726.591 hektara gerilemiş, buna karşılık sanayi bitkileri üretimi de 1940'ta 1.452.091 ton iken, 1941'de 1.318.594 tona düşmüştür.⁴⁰⁴ Sanayi bitkileri ekimi her iki yılda da binde ikilik bir farkla hemen hemen aynı iken, üretim ton olarak 133.497 ton gerilemiş, oransal olarak ise bu gerileme yüzde on civarında olmuştur.⁴⁰⁵ Savaşın son yılında 1945'te ise Türkiye geneli ziraat faaliyetleri

tarlaların el değiştirdiğini, bu olayda bu durumdan istifade ederek tarla sahibi olan ve ismini vermek istemediği kişinin, karakola çekilerek, sorgulandığını ve bir müddet sonra da öldüğünü belirtmekte, olayın kahramanı olan kişinin adını da hatırlamaktadır.

³⁹⁹ İ. Hakkı Soymanmaz, *Destan-ı Edirne (Destan Tarzı Edirne Halk Tarihi)*, Eser Matbaacılık, Edirne, 2003, s. 391.

⁴⁰⁰ *Küçük İstatistik Yıllığı 1941-1942*, İstatistik Umum Müdürlüğü, C. 5, Neşriyat No. 198, Ankara 1946, s. 110.

⁴⁰¹ *Küçük İstatistik Yıllığı 1941-1942*, s. 110'dan hesaplanmıştır.

⁴⁰² *Küçük İstatistik Yıllığı 1941-1942*, s. 110.

⁴⁰³ *Küçük İstatistik Yıllığı 1941-1942*, s. 110'dan hesaplanmıştır.

⁴⁰⁴ *Küçük İstatistik Yıllığı 1941-1942*, İstatistik Umum Müdürlüğü, Cilt: 5, Neşriyat No. 198, Ankara 1946, s. 111.

⁴⁰⁵ *Küçük İstatistik Yıllığı 1941-1942*, s. 111'den hesaplanmıştır.

şöyle bir görünüm arz etmektedir; 6.893.886 hektar alanda hububat ekimi yapılmış ve toplamda 4.013.439 ton ürün elde edilmiştir.⁴⁰⁶ Türkiye genelinde 1945'te 335.901 hektar baklagiller ailesi bitkileri ekilmiş ve toplam 183.912 ton ürün elde edilmiştir. Sanayi bitkileri ekimi ise 582.880 hektar alanda gerçekleştirilmiş ve bu ekili arazilerden toplam 1.048.801 ton ürün elde edilmiştir.⁴⁰⁷ 1940 Yılında 4.067.950 ton olan buğday üretimi 1945 yılında 2.189.318 tona kadar gerilemiştir.⁴⁰⁸

2. Dünya Savaşı yılları Türkiye açısından ciddi zorluk ve sıkıntılarla dolu olarak geçen yıllardır. Savaş beklenildiğinden çok daha uzun (6 yıl kadar) sürecektir, seferberlik ilanı ile birlikte Türkiye'nin asker sayısı muazzam bir şekilde artacak, özellikle ülke nüfusuna, çalışmadan tüketici vaziyette bulunan, ilâve bir milyonun üzerinde asker⁴⁰⁹ nüfusun iâşesi ve her türlü ihtiyacı da eklenecektir. Dönemin 16-17 milyonluk Türkiye'si için beslenecekler ve bakılacaklara eklenen ve hiçbir üretim yapamayan fazladan bir milyonun üzerinde bir ilave nüfus ciddi bir problem haline gelecektir. Bu süreçte, ülkedeki ekili dikili arazilerde hem azalmalar görülmüş, hem de bu yerler erkek gücü yerine geride kalan kadın ve yaşlıların gücü ile ekilip biçilebildiği için eski yıllara oranla verimde büyük düşüşler meydana gelmiştir. Özellikle gıda ürünlerinin temini, askere ve büyük şehirlere gıda maddelerinin nakil vasıtalarıyla ulaştırılmasında ciddi güçlükler ortaya çıkmıştır. Bütün bu olumsuz şartlara ilâveten iklim koşullarının da etkisiyle ülkede kıtlıklar ve sıkıntılar yaşanmıştır.⁴¹⁰

22 Mayıs 1940'ta kabul edilip, 25 Mayıs 1940 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Örfî İdare Kanunu'na dayanılarak, 23 Kasım 1940'da Kocaeli, İstanbul ile birlikte bütün Trakya illerini kapsayacak şekilde ilan edilen sıkıyönetim, 23 Aralık 1947 tarihine kadar, yani 2. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra da 2 yıl 4 ay kadar yürürlükte kaldı.⁴¹¹ Elbette bu durumun en önemli nedeni yeni bir süpergüç olarak dünya sahnesine

⁴⁰⁶ *Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945*, İstatistik Umum Müdürlüğü, , Yayın No. 253, Ankara 1947, s. 166-166.

⁴⁰⁷ *Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945*, s. 166-167.

⁴⁰⁸ *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s. 166.

⁴⁰⁹ Zafer Toprak, "Türkiye'de Muhalefetin Doğuşu: II. Dünya Savaşı ve Tek Partinin Sonu", *Toplumsal Tarih*, S. 121, Ocak 2004, s. 75. Türkiye'nin asker sayısı savaş ortalarında 1,5 milyona kadar çıkmıştır. Askere alınan gençler uzun süre (1947'ye kadar) silahaltında tutulmuş, askerlik süresi uzamıştır.

⁴¹⁰ Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 217.

⁴¹¹ Ülkü İleri, "Tekpartili Dönem'de (1923-1946) İşçi Örgütlenmelerini Güçleştiren ve Hazırlayan Etmenler", *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C. 21, S. 5-6, Ağustos - Kasım 2008, s. 78-79; M.

çıkan Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı olan düşmanca tavırları ve Boğazlar'a yönelik baskısıydı.⁴¹²

“Çiftçi pancar ziraatini buğday ve arpadan tutarak yerine göre bostan ve fasulye, patates ve tütüne kadar diğer ziraî istihisalle rekabet şartları altında (alışkinlık ve anane tesiri baki) icra ediyor. Şirketçe⁴¹³ pancara mikyas olarak buğday kabul edilmiştir. Dönüm başına 28 adam günü iş sarfediyor (Suphi Argon, 21 adam günü iş demektedir. Bizim hesaplarımız da 20-21 adam günü iş göstermektedir.) Tohum için masraf yok (buğday için 80 kuruş) sermaye ihtiyacı, buğday ziraatına ilâveten tırmık, çapa, sökme beli, bıçak, yaba ve fazla araba ile yine buğdaya nazaran iki misli hayvandır. İlâveten pancar zeriyaı sulak ve en zengin topraklarda yapılmak zaruretindedir. Bu şerait içinde çiftçinin fazla iş günü 50 kuruştan kıymetlendirilir ve fazla nakil ücreti de araba yevmiyesi 2,5 liradan tahmin edilirse dönüm başına pancar ziraatından 15 lira daha fazla gelir beklemesi tabiidir.”⁴¹⁴

Elbette ki yukarıda ele alınan örnekte; pancar ekili bir dekar araziden çiftçinin eline, tüm işlerini para karşılığında yaptırırsa, buğday ekimine nazaran fazladan geçen para hesaplanmaktadır. (Bu para 15 liradır.) Eğer çiftçinin kendi işgücü yeterli ise bir dekar pancardan buğdaya nazaran fazladan eline geçen para yaklaşık 25 lira civarına yükselmektedir. Yine çiftçinin elinde kendine ait, ürettiği pancarı fabrikaya kadar götürebileceği nakil vasıtaları da varsa, bu sefer çiftçinin bir dekar pancar ekili araziden, buğdaya göre eline geçen fazla para miktarı 30 liraya ulaşmaktadır.⁴¹⁵

Yukarıda yapılan bu hesabın 1936 – 1937 yılları arasında, Türkiye’de pancar ziraatinin buğday ziraati ile karşılaştırılması ve pancar ziraatinin buğday ziraatine kıyasla çiftçi kesim açısından, birtakım parasal avantajları hususu 2. Dünya Savaşı öncesi yıllara ait bir değerlendirmedir. Savaşın cereyan ettiği yıllarda buğday fiyatlarının aşırı yükselmesi ile birlikte pancar ekim sahasında da daralma görülmüş, kısa zaman diliminde de olsa buğdaya yönelme söz konusu olmuştur. Dönemin

Şehmus Güzel, “Türkiye’de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler)”, Sosyalist Yayınlar, 1993, s. 165.

⁴¹² Barış Ertem, “Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947)” Soviet Demands on Turkey and Turkish-Soviet Relations (1939-1947), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 3 / 11 Spring 2010, S. 266,268-270.

⁴¹³ Buradaki şirketten kasıt “Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi”dir.

⁴¹⁴ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 119.

⁴¹⁵ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 120.

tanıklarının ifadelerine göre buğdaya yönelme kısa süreli olmuş ve kendini 1941-1943 yılları arasında daha belirgin bir şekilde hissettirmiştir.⁴¹⁶

“Türkiye’de şeker pancarı yetiştiren çiftçiler sahip oldukları küçük arazileri bizzat kendi emekleriyle işleyen çiftçi aileleridir. Bu aile ziraat işletmeciliği tarzında, tarladaki işlerin büyük çoğunluğu ailenin fertlerince görüldüğünden, çiftçilerin düşüncesinde mesai fazlalığı ile nakden ödenecek bir yevmiye fazlalığı birbirine asla eşit değildir. Bugünkü halde ülkenin ziraat sahalarının ortalama büyüklüğünün Avrupa’ya nazaran bir hayli küçük olduğu gözönünde tutulursa, görülür ki, çiftçi kendi ailesinin işgücünü tam kapasitesiyle kullanma imkânını ancak şekerpancarı ziraatine girdikten sonra bulmuştur. Ve bu ziraat çeşidinden elde edilen gelir fazlalığı da köylünün çalışma azmini son derece arttırmaktadır. Ayrıca bir köylü çiftliğinde hububat ile şekerpancarı gibi münavebede kullanılan bir çapa nebatından ne Türkiye ve ne de orta ve şimalî Avrupa çiftçiliği müstağnî kalabilir. Şekerpancarı için ciddi birer rakip olabilecek kavun, karpuz ve patates gibi diğer sebzeler de Trakya’nın sadece belirli bölgelerinde üretilebilmekte ve bu nedenle de yöresel ve kısmi bir alternatiften öteye geçememektedirler.”⁴¹⁷

Yukarı da da zikredildiği üzere buğdaya nazaran pancarın; ciddi bir fiyat fazlalığına sahip olması, buğday gibi tohum parası gerektirmemesi (Buğdayda dekar başına 80 kuruş tohum parası gerekiyordu, 1945 – 1946 yılları .), 1942’den itibaren zürraa Türkiye Şeker Fabrikaları’nın fabrikaya teslim edilen her bir ton pancar için 10 kg. şeker yardımıyla bulunması⁴¹⁸, pancar yetiştirene verilen yıldan yıla değişmekle birlikte hektar (10 dekar, 10.000 metrekare arazi) başına 100 - 150 lira tutarındaki avans⁴¹⁹ ve pancarın kolaylıkla nakde tahvili gibi nedenlerle pancarın arazide rakibi azdı.

Elbette bütün bu avantajlı yönleri içinde çiftçiler için pancarın en önemli avantajı diğer ürünlere nazaran fiyatının bir hayli yüksek olmasıdır. Savaş yılları içinde bile mesela 1939 Yılı’nda bir çiftçi bir hektar (10.000 metrekare veya 10 dekar) alandan

⁴¹⁶ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 120.

⁴¹⁷ Th. Roemer ve G. Blohm, *Türkiye pancar Ziraati hakkında rapor ve Türkiye Şeker Fabrikalarına ham madde tedarikinin devamı surette temini zımında teklifler*, Zerbamat Basımevi, 1940, s. 32, 33. (Bu rapor iki Avrupalı Profesör tarafından İstanbul’da 1937’de yazılmıştır. Fakat 1940’ta Zerbamat Matbaası’nda basılan bu eserin üzerinde basıldığı yer (il) ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.)

⁴¹⁸ Ali Rıza Dursunkaya, *Kırklareli Vilâyeti’ni Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*, C. 1, Kırklareli, 1948, s.108.

⁴¹⁹ Suphi Argon, *Şeker Sanayii ve Pancar Ziraatinin Ehemmiyeti*, İstanbul, 1944, s. 28. Yazarın bahsettiği 100 – 150 liralık avans 1941 -1942 yılları için caridir. Zira eserinin önsözünde eserin 1942 yılında tamamlandığı zikredilmektedir.

arpa ekerse eline 100 birim para, buğday ekerse 80 birim para ve pancar ekerse 219 birim para geçecektir. 1941 Yılı'nda ise yine aynı çiftçi bir hektar arpa ekerse 100 birim para, bir hektar buğday ekerse 113 birim para ve son olarak da bir hektar pancar ekerse 393 birim para kazanacaktır.⁴²⁰

İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce 1938'de Trakya'da pancar ekili alan toplamı 6.944 hektar ve bu alandan üretilen şekerpancarından Alpullu Şeker Fabrikası'na gelen toplam miktar 46.779 tondur. Trakya'da üretilen bu şekerpancarı için Trakya çiftçisine ödenen pancar bedeli ise toplam 409.316 liraydı. Trakya çiftçisine ödenen bu paranın 290.463 lirası pancar ekimi ve yetiştirilmesi sırasında nisan – temmuz ayları arasında ürün fabrikaya teslim edilmeden yani avans olarak, geriye kalan 118.853 lirası da ürünün fabrikaya tesliminden sonra aralık – ocak aylarında çiftçilere ödenmekteydi. 1938'de 1 kg şekerpancarının Alpullu Şeker Fabrikası'na maliyeti 0,875 kuruştur.⁴²¹

Olağanüstü savaş koşulları nedeniyle ilerleyen yıllarda şekerpancarı fiyatlarının hızla yükseldiğini görmekteyiz. Dönemin tanıklarının yazdıklarından bu artışa örnekler verel tanıklarının ifadelerine göre buğdaya yönelme kısa süreli olmuş ve kendini 1941-1943 yılları arasında daha belirgin bir şekilde hissettirmiştir.⁴²²

'Hükümet Şekere Dair Yeni Bir Karar Verdi, Pancar Müstahsiline Ödenen Para Arttırıldı' başlığı altında 16.08.1942 tarihli Ulus'un birinci sayfasında şunlar yazıyordu:

- "Ankara 15 a.a. – Başvekâletten tebliğ edilmiştir:
- 1- 1942 senesi şeker kampanyası için şekerpancarı fiyatları 4.5, 4.75 ve 5 kuruş olarak tespit edilmiştir.
 - 2- Pancar fiyatlarının arttırılması dolayısıyla küp ve kristal şeker fiyatlarına 18-8-1942 Salı sabahından itibaren kiloda on beşer kuruş zam edilmiştir..."⁴²³

Yukarıdaki haberden anlaşılacağı üzere artan şeker fiyatlarından üretici de istifade etmiştir. 1938 Yılı'nda kilogram alım fiyatı 0,875 kuruştan 1942 Yılı'nda ortalama kilogram alım fiyatı 4,75 kuruşa yükselmiştir. Bu da pancar alım fiyatında

⁴²⁰ Suphi Argon, *a.g.e.*, s. 22.

⁴²¹ Mehmet Oluç, *a.g.t.*, s. 122.

⁴²² Mehmet Oluç, *a.g.t.*, s. 120.

⁴²³ *Ulus*, 16 Ağustos 1942.

çiftçi açısından 4 yılda yaklaşık yüzde 443'lük bir fiyat artışı anlamına gelmektedir.⁴²⁴ Resmi ve ilgili kurumların yayınlarında ise 1938 yılı pancar kilogram alım fiyatı ortalaması 0,87 kuruş olarak ve 1942 yılı pancar alım fiyatı ortalaması ise 8,14 kuruş olarak verilmektedir.⁴²⁵ Elbette bu resmi devlet istatistiklerini esas alarak hesaplarsak, 1938-1942 yılları arasında devlet ve-veya pancar işleyen, Türkiye Şeker Fabrikaları kurumu sadece dört yıl içinde pancar alım fiyatına ortalama yüzde 835'lik bir fiyat artışı uygulamıştır.⁴²⁶ Yine yapılan istatistiki bir çalışmada hektar başına Alpullu Şeker Fabrikası için Trakya'da şekerpancarı yetiştiren bir çiftçinin eline 10 dekarlık (1 Hektar) bir pancar ekimi sonunda 1938 yılında 58 lira 90 kuruşluk bir ortalama para geçerken, 1942'de 10 dekarlık pancar eken, bir çiftçinin eline 410 lira 4 kuruş, 1943'te ise 953 lira 37 kuruş gibi büyük miktarlarda para geçmektedir.⁴²⁷ Bu astronomik zam ve yine istatistiklerden de anlaşıldığı üzere 1942'de uygulamaya başlanan⁴²⁸, pancar üreticilerine şeker fabrikalarına teslim ettikleri pancara mukabil para alınmadan verilen belirli miktardaki toz şeker verilmesi, hem Türkiye genelinde hem de Trakya UMB. dâhilinde pancar ekimini arttırmış, çiftçileri pancar ekimine yöneltmiştir. Elimizdeki istatistiki verilerde bölge çiftçisinin savaş yıllarında şekerpancararı ekimine yönelmesini doğrulamaktadır. Bölgede 1938 yılında pancar eken çiftçi sayısı 12.867'iken, 1945'te bu sayı neredeyse bir misli daha artarak 23.667'ye yükselmiştir.⁴²⁹

Savaş Yılları zarfında tek seferde ve en ağır şeker zammı ise 16 Kasım 1942'de yapılan şeker zammı oldu. Bu tarihte kısa süreli de olsa şekerin kilogram fiyatı ortalama 107 – 127 kuruş arasında iken yapılan şok edici zamla birlikte şekerin kilogram fiyatı ortalama 480 – 500 kuruş'a yükselmiştir.

Yine bu yılın akabinde 1943 Yılı'nda şeker fiyatları ortalaması toz şekerde 235,6 kuruş kesme (küp) şekerde ise 279,67 kuruş olmuştur.⁴³⁰

Yine döneme tanık olmuş, Kırklareli / Trakya bölgesinde pancar ziraati ile ilgili olarak bir yazarın eserinde aynen şu ifadeler kullanılmıştır:

⁴²⁴ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 122; *Ulus*, 16 Ağustos 1942'den hesaplanmıştır.

⁴²⁵ Türkiye ŞekerFabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü, *Şeker Sanayi İstatistikleri (1926-1983)*, Ankara, 1984, s. 43.

⁴²⁶ A.g.e., s. 43'ten hesaplanmıştır.

⁴²⁷ A.g.e., s. 46.

⁴²⁸ A.g.e., s. 42.

⁴²⁹ A.g.e., s. 40.

⁴³⁰ Ömer Celal Sarc, "Memleketimizde Şeker Talebi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 5, S. 3-4, Nisan-Temmuz 1944, s. 297.

“ ... Kilosu 12 kuruştan başlayıp 7 ve 4 kuruşa kadar alınan pancarın köylümüze temin ettiği refah büyüktür.”⁴³¹

Yukarıdaki ifadelerden anladığımız kadarıyla, Alpulu Şeker Fabrikası, 1945 yılında Trakya çiftçisine, ürettiği şekerpancarının kilogramı için ortalama 8,333 kuruş para ödemiştir. Bu hesaplara 1945'te Alpulu Şeker Fabrikası'nın işlediği 162.000 ton şekerpancarı için Trakya UMB ve yakın çevre çiftçisine toplam 13.500.000 lira civarında bir ödeme yapılmıştır.⁴³² 1945 Yılı için resmi istatistiklere yansıyan pancar üretimi rakamlarına gelince; Edirne'de 48.611 ton pancar, Kırklareli'nde 43.950 ton pancar ve Tekirdağ'ında 14.367 ton pancar üretimi gerçekleştirilmiştir.⁴³³ Söz konusu istatistikte Çanakkale'nin ve Silivri Çatalca ilçelerinin pancar üretimi ile ilgili olarak herhangi bir veri bulunmamaktadır. Eldeki bu bilgiler ışığında 1945 yılı için TUMB genelinde bir miktar ihtiyat payı ile birlikte 106.928 tonluk bir üretim gerçekleştirildiğini ve Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ çiftçilerine 8.910.031 lira civarında net bir ödeme yapıldığını söyleyebiliriz.⁴³⁴ Yine başka bir istatistikte 1944 yılı için pancar alım kilogram fiyatı ortalaması 8 kuruş 6 santim ve 1945 için 5 kuruş 89 santim olarak verilmektedir.⁴³⁵ İstatistiklerde ayrıntılara yer verilmediği için II. dünya Savaşı'nın bittiği ve Japonya ile antlaşmanın da imzalanması dolayısıyla şekerpancarı alım fiyatının 1945'in son aylarında düşürüldüğünü yani 1945 Kasım veya Aralık ayında yeni şekerpancarı alım fiyatının açıklandığını öngermemiz icap eder. Elbette ki bu aylarda Trakya'da pancar söküm işi çok büyük ölçüde tamamlanmış oluyordu. Bu itibarla 1945 yılı için Trakya çiftçisine en azından bir kg. şekerpancarı mukabilinde ortalama sekiz kuruşluk bir ödeme yapıldığını ve farklı kaynakların birbirini doğruladığını söyleyebiliriz. Bölge çiftçisinin eline şekerpancarı üretiminden, bu son istatistiki veriler ışığında, 1945'te en azından 8.554.240 lira civarında bir paranın geçtiği öngörülebilir.⁴³⁶

⁴³¹ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 108.

⁴³² Abidin Özmen, a.g.e., s. 42; Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 108'den hesaplanmıştır.

⁴³³ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 238-239.

⁴³⁴ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 108; *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 238-239'dan hesaplanmıştır.

⁴³⁵ *Şeker Sanayi İstatistikleri ...*, s. 43.

⁴³⁶ *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s. 238-239; *Şeker Sanayi İstatistikleri ...*, s. 43'ten hesaplanmıştır.

1.5.2. Yaş Meyve Üretimi

Trakya Umûm Müfettişlik mıntıkasında iki vilayetin diğer vilayetlere nazaran yaş meyve üretiminde öne çıktıkları görülmektedir. Bu iki vilayet Çanakkale ve Tekirdağ'dır. Bu iki vilâyetin öne çıkmasında, coğrafi konumları ve nispeten daha ılıman ve sıcak denilebilecek bir iklime sahip olmaları etkili olmuştur. Armut, badem, ceviz, dut, elma, iğde, erik, incir, kestane ve şeftali üretiminde Çanakkale açık ara birinci sıradadır. Ayva, kayısı, kiraz, vişne ve zerdali üretiminde Tekirdağ ilk sırada, kıvılcık üretiminde ise Kırklareli ilk sıradadır. Çanakkale; Ayva, kiraz ve vişne üretiminde de ikinci sıradadır. Tekirdağ ise; armut, erik, iğde, incir, kestane ve şeftali üretiminde ikinci sıradadır. Kırklareli; ceviz, zerdali ve dut üretiminde, Edirne ise badem ve elma üretiminde ikinci sıradadır.⁴³⁷

II. Dünya Savaşı başlamadan önceki dönemle ilgili olarak, daha sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesini kolaylaştırmak, açısından savaş öncesi dönemin, son üç yıllık ortalamaları alınarak, bir karşılaştırma yapılması daha uygun olur. Zira bu dönem zarfında hem Trakya U. M. mıntıkası alanı hem de tüm Türkiye'nin tarımsal üretiminde yağışların ve hava koşullarının, hele yine meyve üretimi söz konusu olduğunda, çiçeklenme dönemindeki soğuk havaların olumsuz etkisini, hesaba katmakta hayati bir fayda vardır. Fakat savaş sonrası dönemde 1946 ve 1947'de hızlı bir normalleşme yaşandığı için ortalama bir yaklaşım, hem ziraat hem de meyve üretimi alanlarında yapılacak değerlendirme ve yorumları olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle savaş öncesi dönem için üç yıl ortalamasının rakamları kullanılacak, savaş sonrası dönem için ise 1945 yılı verilerinin kullanılmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünüldüğünden, sadece 1945 yılı verileri kullanılacaktır.

Trakya U. M. Mıntıkasında 1945 yılında yaş meyve üretimi ve elde edilen gelir vilayetler bazında şu şekildedir; Çanakkale vilâyetinin 1945 yılında yaptığı yaş meyve üretimi toplam 6.810 ton ve bu üretimden elde ettiği toplam gelir ise 1.958.340 liradır.⁴³⁸ Edirne vilâyetinin 1945 yılında yaptığı yaş meyve üretimi toplam 6.810 ton ve

⁴³⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 111-112.

⁴³⁸ *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 7, 22, 37, 50, 65, 81, 96, 120, 130, 143, 158, 167, 182, 191, 207, 221'den hesaplanmıştır.

bu üretimden elde ettiği toplam gelir ise 350.130 liradır.⁴³⁹ Kırklareli vilâyetinin yaş meyve üretimi toplam 1.681 ton ve bu üretimden elde ettiği toplam gelir ise 581.260 liradır.⁴⁴⁰ Tekirdağ vilâyetinin yaptığı yaş meyve üretimi toplam 3.885 ton ve bu üretimden elde ettiği toplam gelir ise 1.816.350 liradır.⁴⁴¹ Trakya Umum Müfettişlik mıntıkası genelinde 1945'te toplam 13.629 ton yaş meyve üretimi yapılmış ve yapılan bu üretim Trakya'daki meyve üreticilerine toplam 4.706.080 lira gelir kazandırmıştır.⁴⁴²

Savaş öncesindeki 1936-1938 yılları arasında ise TUM. mıntıkasında ortalama her yıl 7.595 ton yaş meyve üretilmiştir. Savaş öncesindeki son yıl olan 1938 yılında ise üretilen yaş meyve miktarı 8.063 tondur.⁴⁴³ Hangi rakamı karşılaştırmaya esas kabul edecek olursak olalım, savaş yıllarında TUM. mıntıkasında meyveciliğin geliştiğini ve yaş meyve üretiminin arttığını söylememiz gerekir. Bu artış, savaş öncesi üç yıllık ortalamaya göre, yüzde 86 civarında⁴⁴⁴, 1938 yılına göre ise yüzde 82 civarındadır.⁴⁴⁵

Trakya U. M. Mıntıkası vilâyetlerinde 1945 yılında; Çanakkale'de toplam 21.445 ton yaş üzüm üretimi yapılmış ve yapılan bu üretim, Çanakkale'deki üzüm üreticilerine toplam 5.153.000 lira gelir kazandırmıştır.⁴⁴⁶ Edirne'de toplam 33.630 ton yaş üzüm üretimi yapılmış ve yapılan bu üretim Edirne'deki bağcılara toplam 6.999.000 lira gelir kazandırmıştır. Kırklareli'nde toplam 9.035 ton yaş üzüm üretimi yapılmış ve yapılan bu üretim Kırklareli'ndeki bağcılara toplam 2.387.750 lira gelir kazandırmıştır.⁴⁴⁷ Tekirdağ'ında toplam 45.570 ton yaş üzüm üretimi yapılmış ve yapılan bu üretim Tekirdağ'daki bağcılara toplam 9.172.000 lira gelir kazandırmıştır.⁴⁴⁸ Trakya Umum Müfettişlik mıntıkası genelinde toplam 109.680 ton yaş üzüm üretimi

⁴³⁹ *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 9,24,39,52,67,83,98,122,132,145,169,182,193,209,223'ten hesaplanmıştır.

⁴⁴⁰ *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 9, 25, 40, 53, 68, 83, 99, 123, 132,145, 170,182, 194, 209, 224'ten hesaplanmıştır.

⁴⁴¹ *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 10, 25, 40, 53, 68, 84, 99, 123, 132, 146, ,160, 170, 194, 210, 224'ten hesaplanmıştır.

⁴⁴² *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s.7, 9, 10, 24,25, 39, 40, 52, 53, 67, 68, 81, 83, 84, 96, 98, 99, 120, 123, 130, 132, 143, 145, 146, 158, 160, 167, 169, 170, 182, 191, 193, 194, 207, 209, 210, 221, 223, 224'ten hesaplanmıştır.

⁴⁴³ *Trakya İstatistik ...*, s. 112.

⁴⁴⁴ *Trakya İstatistik 1941-1945*, s. 110'dan hesaplanmıştır.

⁴⁴⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 112'den hesaplanmıştır.

⁴⁴⁶ *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 236.

⁴⁴⁷ *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 238.

⁴⁴⁸ *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 239.

yapılmış ve yapılan bu üretim Trakya'daki bağcılara toplam 23.711.750 lira gelir kazandırmıştır.⁴⁴⁹

Bölgesel düzeyde değerlendirdiğimizde ise 2. Dünya Savaşı öncesinde Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi vilayetlerinde toplam dikili bağ alanı 1938'de 17.084 hektar ve yaş üzüm üretimi ise 45.851 tondur.⁴⁵⁰ 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise hem dikili bağ alanı artarak, 17.084 hektardan, 18.156 hektara ulaşmış hem de eş zamanlı olarak yaş üzüm üretimi de 45.570 tondan, 109.680 tona ulaşmıştır.⁴⁵¹ Trakya Umûm müfettişlik Bölgesi bağ dikili alanı 1938 – 1945 arası dönemde yüzde altı düzeyinde bir artış göstermiştir. Söz konusu dönemde yaş üzüm üretimi ise yüzde 139 düzeyinde artmıştır.⁴⁵² Bağlık alan artışı sadece yüzde altı düzeyindeyken yaş üzüm üretiminin yüzde 139 düzeyinde artması, bize Trakya Umûm Müfettişliği'nin bölge bağcılığının gelişmesi için yaptığı çalışmaların, 2. Dünya Savaşı şartlarının, bölgeyi maruz bıraktığı tüm olumsuzluklara rağmen boşa gitmediğini göstermektedir.

Vilayetler bazında bağcılık faaliyetlerine bir göz gezdirirsek şöyle bir manzarayla karşılaşırız; 2. Dünya Savaşı'ndan önce 1938 yılında üzüm üretimi en düşük bölge vilayeti 998 tonla Edirne'dir. Aynı şekilde söz konusu tarihte dikili bağ alanı olarak da Edirne, 2.568 hektar bağ alanı ile bölgenin en az bağ alanına sahip vilâyeti olarak öne çıkmaktadır. Edirne'nin yaptığı bu 998 tonluk yaş üzüm üretimi Edirne bağcısına toplamda 79.840 liralık bir gelir getirmiştir. Kırklareli'nde dikili bağ alanı, aynı yıl 3.062 hektar, söz konusu yılda gerçekleştirilen üzüm üretimi ise 3.587 tondur. Kırklareli'nin yaptığı bu 3.587 tonluk yaş üzüm üretimi yöre çiftçisine toplamda 322.830 liralık bir gelir getirmiştir. Tekirdağ'da söz konusu tarihte dikili bağ alanı toplam 5.562 hektar, aynı yıl gerçekleştirilen üzüm üretimi ise 13.683 tondur. Tekirdağ'ın yaptığı bu 13.683 tonluk yaş üzüm üretimi yöre çiftçisine toplamda 581.490 liralık bir gelir getirmiştir. Son olarak Çanakkale'de 1938 yılında 5.892 hektar dikili bağ vardır. Aynı yılda Çanakkale'de gerçekleşen üzüm üretimi ise 32.959 tondur. Çanakkale'nin yaptığı bu 32.959 tonluk yaş üzüm üretimi, yöre bağcısına toplamda 2.307.130 liralık bir gelir getirmiştir. Ayrıca Çanakkale'de 98 ton kuru üzüm

⁴⁴⁹ *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 236, 238, 239'dan hesaplanmıştır.

⁴⁵⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 108.

⁴⁵¹ *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 236, 238, 239'dan hesaplanmıştır.

⁴⁵² *Trakya İstatistik ...*, s. 108; *Meyve İstatistiği 1941-1945*, s. 236, 238, 239'dan hesaplanmıştır.

üretilmiştir. Bu kuru üzümlerden de bölge bağcısı 18.620 lira gelir elde etmiştir. Böylelikle Çanakkale'nin 1938 yılında üzümünden elde edilen geliri, toplamda 2.325.750 lira olmuştur.⁴⁵³

2. Dünya Savaşı öncesinde Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi'nde yer alan iller arasında hem üretim hem de dikili bağ alanı olarak, değerlendirdiğimizde Çanakkale öne çıkmaktadır. Bölgede ikinci sırada Tekirdağ, üçüncü sırada Kırklareli ve son olarak da Edirne gelmektedir. Bölgenin yaş üzüm üretiminden, 1938'de elde ettiği toplam gelir 3.291.290 lira ve yine bölgede, sadece Çanakkale'de üretilen kuru üzümünden elde edilen gelir ise 18.620 lira, blgenin toplam üzüm geliri de 3.309.910 liradır.⁴⁵⁴ Savaş öncesi dönemde, ekili bağ alanı büyüklüğü açısından da Çanakkale 5.892 hektar ile birinci, Tekirdağ 5.562 hektar ile ikinci, Kırklareli 3.062 hektar ile üçüncü ve Edirne 2.568 hektar ile sonuncu sıradadır.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra 1945 yılında üzüm üretimi en düşük bölge vilayeti 9.035 tonla Kırklareli'dir. Aynı şekilde söz konusu tarihte dikili bağ alanı olarak da Kırklareli, 2.034 hektar bağ alanı ile bölgenin en az bağ alanına sahip vilâyeti olarak öne çıkmaktadır. Çanakkale'de dikili bağ alanı aynı yıl 3.896 hektar, söz konusu yılda gerçekleştirilen üzüm üretimi ise 21.445 tondur. Edirne'de söz konusu tarihte dikili bağ alanı toplam 5.396 hektar, yine aynı yılda gerçekleştirilen üzüm üretimi ise 33.630 tondur. Son olarak Tekirdağ'ında 1945 yılında 6.830 hektar dikili bağ vardır. Aynı yılda Tekirdağ'ında gerçekleşen üzüm üretimi ise 45.570 tondur. Savaş yıllarında özellikle Çanakkale ve Kırklareli vilâyetlerinde bağcılık 1/3 civarında gerilemiştir.⁴⁵⁵ Diğer yandan, bağcılık ve üzüm yetiştiriciliği alanında özellikle Edirne'de yaklaşık % 109'lik bir artış, Tekirdağ'ın da da % 23'lük bir artış meydana gelmiştir. Dolayısıyla 2. Dünya Savaşı sonrasında Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi'nde bağcılıkta bölge vilâyetleri arasında, hem üretim hem de dikili bağ alanı olarak değerlendirdiğimizde Tekirdağ vilâyeti öne çıkmaktadır.

⁴⁵³ *Trakya İstatistik ...*, s. 108'den hesaplanmıştır.

⁴⁵⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 108'den hesaplanmıştır.

⁴⁵⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 108'den hesaplanmıştır.

1.6. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ'NDE BAĞCILIK, MEYVECİLİK VE FİDANCILIK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Genel olarak değerlendirdiğimizde ise II. Dünya Savaşı yıllarında özellikle Trakya Umûm Müfettişliği'nin yaptığı çalışmalar, dönemin Ziraat Bakanlığı'nın ve mülki amirlerin gayretleri, bölgeye gelip yerleşen göçmenlerin olumlu katkıları, yeni fidanların dikimi, devletin verdiği teşvikler gibi nedenler II. Dünya Savaşı öncesinde bağcılık alanında bölgede ciddi bir ilerleme yaşanmasının genel nedenlerini oluşturmuştur. Bölge bağcılığı ve meyveciliğinin savaş öncesi dönemde ciddi bir gelişme göstermesinin özel nedenleri ise; tarımsal faaliyetlere nazaran işçilik ve diğer girdilerin bağcılık ve meyvecilik alanında nispeten daha az olması, yaş meyvelerin para yapması olarak söylenebilir.

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız genel ve özel nedenlerle bölgedeki yaş meyve üretimi söz konusu dönemde savaş öncesi üç yıl ortalaması olan (1936–1938) 7.595 tondan, 13.629 tona yükselmiştir. Yüzdelik anlamda ise bölgede meydana gelen yaş meyve üretim artışı yaklaşık yüzde 79'dur.⁴⁵⁶ Bu başarıda Trakya Umûm Müfettişliği'nin düzenlediği kurslar ve gerek mülkî amirler gerekse kırsalda köy muhtarları ile yapılan ortak çalışmalar, bölge halkının bilinçlendirilmesi gibi etkenler önemli bir rol oynamıştır. Yeni açılan kolektif fidanlıkları teşvik için Trakya Umûm Müfettişliği 1938 yılı bütçesinden kendi mıntıkasındaki köylerdeki kolektif fidanlıkları geliştirmek amacıyla (938) 4.000 TL yardım parası ayırmıştır.⁴⁵⁷ Yine Umûm Müfettişlik Ziraat Şubesi meyvecilik ve bağcılık gibi ziraat dallarında üretim yapacak çiftçiler için konunun uzmanlarına bir dizi küçük kitap hazırlatarak, bölge çiftçisini ciddi bir şekilde bu ziraat dallarının modern bir tarzda nasıl yapılması gerektiği konusunda bilgilendirmiştir. Bu amaçla mülkî amirlerle de iş birliği yaparak, köy okuma odalarına ve köy muhtarlıklarına bu kaynak kitaplar dağıtılmıştır.⁴⁵⁸ Bölgede üretilen yaş meyve ve diğer ürünlerin değerlendirilmesi konusunda da bölge çiftçilerine tamamlayıcı nitelikteki birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bölge çiftçileri ürettikleri yaş ve benzeri diğer meyveleri değerinde satabilsin ve bu işten yeterince para

⁴⁵⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 108-112'den hesaplanmıştır.

⁴⁵⁷ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 73.480.1; lef 9.

⁴⁵⁸ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 72.475.5; lef 7.

kazanabilsinler diye bölgede satış ve üretim kooperatifleri kurarak, güçlerini birleştirmeleri için hem her türlü maddi ve manevi imkânlar hazırlanmış, hem de ekonomik anlamda bölgeye devlet eliyle yerleştirilen göçmenlerin bir an önce üretici hale gelmelerine çalışılmıştır.

Bu maksatla hazırlanan yayınların başlıcaları aşağıdaki listede sunulmuştur: “Köy fidanlıkları, kavaklıkları, korulukları ve dutlukları”, “Ağaç hastalıklarıyla savaş”, “Meyvecilik fidanlarının ve cinslerinin ıslahı”, “Satış kooperatifleri ve tefecilerle savaş”, “Tarım hastalık koleksiyonu”, “Okumuş köy çocuklarının küçük kursları... Aşıcılık, fidancılık, sütçülük, peynircilik, kozacılık, pekmezcilik, şarapçılık”, “Kooperatif işyarlarının kursları”, “Zeytin devşirmesi (sopa) ile kırmamak ve hafifçe el ile veya çırpma tarzı ile toplanması ve her yıl ürün almanın yolu”, “Tohum ve fidan hazırlıkları”, “Köylerin en uygun yerlerinde toplu ve kolektif fidanlıklar, çayır, yonca yetiştirme ve koruma usulleri”.

Doğrudan ve dolaylı olarak meyvecilik ve bağcılık ile ilgili olan bu çalışmalar meyvecilikle birlikte bölgede bağcılığın da gelişimini önemli ölçüde hızlandırmıştır. Örneğin 1938’de bölgenin tamamında 17.084 hektar bağ varken, yaş üzüm üretimi 45.851 tondur. 1936 – 1938 Yıllarına ait üç yıllık yaş üzüm üretimi ortalaması ise 31.116 tondur.⁴⁵⁹ Bu gelişmeyi daha iyi değerlendirebilmek, açısından ise 1936 yılı üretimine bir göz atmak yeterli olur. Zira 1936 yılında Trakya’daki üzüm üretimi sadece 17.768 tondur. Çanakkale Vilayeti’nin 1936 yılı üzüm üretimi 1.769 ton, 1937’de 11.061 ton ve 1938’de ise 32.959 tondur.⁴⁶⁰

Aradan dokuz yıl gibi çok da denilemeyecek bir zaman geçtikten sonra, 1945 yılında bölgenin üzüm üretimi 109.680 tona çıkabilmiştir. Daha da hayret verici olanı bu yüksek düzeydeki üretim artışının, Trakya bağlarına dadanan floksera adlı bağ hastalığı ve 2. Dünya Savaşı’nın tüm olumsuz şartlarına rağmen, böyle muazzam denilebilecek bir artışın bu kadar kısa bir zaman zarfında başarılabilmesidir. Zira Umûm Müfettişlik; “Bağcılık ve sofrâ üzümü arttırma, piyasa mallarını yetiştirme usulleri”, “Toprak hastalıklarıyla savaş”, “Bağ, bahçe hastalıklarıyla savaş”, “Asmacılık ve

⁴⁵⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 107’den hesaplanmıştır.

⁴⁶⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 107.

Amerika çubuğu” adları altında direk bölge bağcılığının gelişmesi için özel kitapçıklar hazırlanmış⁴⁶¹, her köye kolektif fidanlıklar kurmuş ve Trakya’nın merkezi yerlerine de devlet fidanlıkları açtırarak, bölge bağcılığının gelişmesi için elinden gelen her türlü çabayı göstermiştir. Söz konusu dönem zarfında gerek ulusal gerekse yerel basında, özellikle yerel basında bağcılık ile ilgili onlarca bilgilendirme yazısı çıkmış, yazarlara ve konunun uzmanlarına, gerek bağ hastalıkları, ilaçlama ve alınacak tedbirler, gerekse modern bağcılıkla ilgili onlarca makale ve yazı yazılmış, bu konuyla ilgili bol miktarda haber yapılmış, basın-yayın yoluyla bölge çiftçisi ve bağcısı bilgilendirilmeye çalışılmıştır.

12 Haziran 1939 Pazartesi günü yayınlanan 223 sayılı Lüleburgaz’daki Özdilek Gazetesi Trakya’daki fidanlıklar ile ilgili olarak “Trakya’da Fidanlık ve Arıcılık” başlığı adı altında şu haberi 1. sayfasında yayınlamıştır:

“Trakya’daki fidanlıkların sayısı 75’ten 120’ye çıkarılmıştır. Ayrıca öğretmenler dahil köylerde fidanlıklar kurmuşlardır. Bu yıl mevsim gayet güzel gittiği için arıcıların yüzü gülmüştür. Her yerde yeni oğullar çıkarılmakta ve ucuza mal edilen fennî kovanlara alınmaktadır.”⁴⁶²

Yine Trakya’da bağcılığın gelişmesi için yapılan çalışmalara yerel kaynaklarda da yer verilmektedir:

“Trakya’daki fidanlıkların sayısı 75’ten 120’ye çıkarılmıştır. Ayrıca öğretmenler dâhil köylerde fidanlıklar kurmuşlardır. Bu yıl mevsim gayet güzel gittiği için arıcıların yüzü gülmüştür. Her yerde yeni oğullar çıkarılmakta ve ucuza mal edilen fennî kovanlara alınmaktadır.”⁴⁶³ ... İçten bir arzu, bir iştiaf bu topraklarda yine bağlık tesis etmeği emrediyordu. Halkımızı bu gaye etrafında toplamak başta gelen bir iş olarak karşımızda idi. O zamanlarda yeni çıkmaya başlayan Yeşilyurt, gazetesile bu konu üzerinde neşriyata başladık. Bu neşriyatımızda bazı köyler ile beraber şehrimizin iklim ve toprağına ve yerli halkımızın bilgi ve alışkanlığına göre her ziraattan fazla bağ mahsulünden faydalanacağımızı ortaya atıyor, geçmiş yılların henüz hatıralardan silinmiyen ve son derece inkişaf ve itilâ derecesini bulan bağ servetimizin teminettiği refaha tekrar kavuşması için harekete geçilmesini bildiriyorduk.

⁴⁶¹ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 7.

⁴⁶² Lüleburgaz Özdilek, 12 Haziran 1939.

⁴⁶³ Lüleburgaz Özdilek, 12 Haziran 1939.

O senelerde revacta olan bir de tütün ziraatı vardı. Ve bu mahsulün iyi fiyatlarla satış edilmesi halkımızı bağcılıkla tütüncülük arasında mütereddit bırakıyordu.

Bu arada bir kısım hemşerilerimizle mühim münakaşalarımız oldu ve bu suretle tütün ve üzüm konusu önemli bir mevki aldı.

Bizim neşriyatımıza verilen cevaplarda tütüncülüğün bağcılıktan daha elverişli olduğu ve 40 paraya üzüm satmanın hiçbir iktisadi manası olmadığı, tütünün ise kilosunun aşağı yukarı o sıralarda 150 – 180 kuruş fiat bulduğu bildiriliyordu. Muarızlarımız bu muvakkat fiat yüksekliğine aldanıyor ve oraya saplanıp kalıyorlardı...⁴⁶⁴

Müellif yazının devamında, ilerleyen yıllarda yüksek fiyatın özendirmesi ile Kırklareli’nde tütün ziraatinin hızla geliştiğini fakat amatör çiftçilerin de tütün ziraatine girmesiyle birlikte, tütünün fiyatının ciddi bir biçimde düştüğünü ve yörede tütüne ilginin de mecburen azaldığını şöyle anlatmaktadır:

“Nefis tütünlerin yanında en kaba mallar da Trakya tütünü diye ortaya çıktı ve tabii olarak alıcılar azaldı. Tütünlerimiz rağbetten düştü ve fiatlar düşse, düşse kilosu 15 kuruşa kadar indi.”⁴⁶⁵

Müellif yazısına devamla kendinin de şahid olduğu ve içinde bulunduğu 1930’lu yılların sonu ve 1940’lı yılların başında Kırklareli ve Trakya yöresinde bağcılığın inkişafını ve bu inkişaftaki kısmi rolünü şöyle anlatmaktadır:

Biz; bağcılık hakkındaki iddialarımızda kuvvetli esaslara dayanıyorduk. Bağın bir memlekete yalnız mahsulünden para getirmek gibi hizmeti değil, o memleketin iş hayatı üzerinde de müessir olacağını, diğer mahsulatın ekim ve biçim zamanlarının haricinde işsiz kalan memleketin fakir ve işçi tabakasına en mükemmel bir çalışma ve yaşama sahası açacağını ısrar ediyor, bundan başka her bağ içinde gölgelenecek çoluk, çocuğunu avutacak ve bir mevsim boyunca değişecek muhtelif meyve ağaçlarının da yetişeceğini ve bu suretle ağaç ve meyve servetinin de bağcılıkla beraber artacağını haykırıyorduk.

“... Kaldı ki, yaşadığımız memleket üzüm ve üzüm istihsalatı ile kendilerini dünya piyasalarına tanıtmış, ün salmıştı.”⁴⁶⁶

Bu hakikî ve iktisadî durum üzerindeki mücadelelerimiz kısa zamanda semeresini vermeye başladı. Başta Helvacı Ali çavuş merhum olmak olduğu halde 100 kişilik ‘Bağ yetiştirmek isteyenler’ topluluğu meydana geldi ve Kırklareli’nin kuzey doğusunda Seyfi oğlu tabyeleri civarında güme çalılığı mevkiindeki boş arazi hükümetten istendi ve Vekiller hey’etinin 2/6/934 tarih ve

⁴⁶⁴ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. .99-101.

⁴⁶⁵ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. .99-101.

⁴⁶⁶ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. .99-101.

784 sayılı kararnamesiyle dörder dönüm arazi verilerek aşılı aşısız Amerikan bağları yetiştirildi. Artık merkezde bağcılık almış yürümüştü. Mahyababa mevkiinde 2000 dönüm eski bağlık yerlerine çibıklar ekildi, Paşaoğlu mevkiinde de bağlar yetiştirildi ve Kırklareli 4 çevresinden bağlıkla çevrilmişti. Paşaoğlu mevkii 940 yılında müstahkem mevkie dahil edildiğinden bu bağlar bakılamadı, harab oldu. Bu cereyan merkezden köylere doğru sur'atle yörüdü. Babaeski'de de mühim mevki alan bağcılık hareketi muntazam tertipler halinde aldı, yörüdü. Memlekete bağcılık ve meyveciliğin te'min edeceği faydaları ehemmiyetle kavramış ve bizi teşvik etmiş olan Millet vekilimiz sayın Dr. Fuat Umay da mühim maddî fedakârlıklar yaparak 60 dönüm kadar bağ yetiştirmek ve mükemmel bir meyva bahçesi kurmak suretiyle bize cesaret vermiştir.”⁴⁶⁷

Yine Trakya'da bağcılığın gelişmesi ve bölgedeki yükselişi ile ilgili olarak, savaşın son yılları esas alınarak (1945-1946 yılları) yazılmış, bir diğer önemli kaynak eserde Tekirdağ Tarım Bakanlığı Asma Fidanlığı'nın bağcılığın gelişmesi için yaptığı önemli çalışmalar bizzat bölgenin en yüksek mülkî amiri tarafından özetle şöyle anlatılmaktadır:

” Tekirdağ'ındaki Tarım Bakanlığı'na ait asma fidanlığı seneden seneye 6-7 yüz bin çubuk (asma) tevzi etmek suretiyle bağcılığın inkişafına hizmet etmektedir.”⁴⁶⁸

1939 Yılında basılan “Trakya İstatistik Yıllığı'nın 2. cildinde 1936 – 1937 yıllarına ait olarak Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi'nde bulunan fidanlıklar ve faaliyetleri ile ilgili olarak verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Trakya'da aşılı fidan üretilip dağıtan; Çanakkale Merkez'de Beylik Bahçe Fidanlığı, Edirne Merkez İl Fidanlığı, Kırklareli merkeze bağlı Pınarhisar Nahiyesi Fidanlığı adları altında üç fidanlık bulunmaktadır.

1936- 1937 Tarım sezonunda Çanakkale'deki fidanlık, 890 aşılı meyve fidanını halka ve resmi kurumlara dağıtmıştır. Edirne İl Fidanlığı, 1937 - 1938 tarım sezonunda, toplamda 35087 aşılı meyve fidanını halka ve civardaki resmi kurumlara dağıtmıştır. Kırklareli merkeze bağlı Pınarhisar Nahiyesi Fidanlığı ise 1936 – 1937 tarım sezonunda, toplamda 5.431 aşılı meyve fidanını halka ve civardaki resmi kurumlara dağıtmıştır. Söz konusu 1936-1937 sezonunda Trakya Umum Müfettişlik bölgesinde

⁴⁶⁷ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s.98.

⁴⁶⁸ Abidin Özmen, a.g.e., s. 46.

toplam 41.408 adet aşılı meyve fidanı, ismi yukarıda yazılı olan bu üç fidanlıkta üretilerek halka ve civardaki resmi kurumlara dağıtılmıştır.⁴⁶⁹

Trakya’da savaş öncesinde, aşısız meyve fidanı üreten fidanlıkların sayısı ise daha fazladır. Yukarıda zikredilen üç meyve fidanlığına ilâve olarak Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi’nde; Biga Merkez Fidanlığı, Gelibolu Merkez Çamlı Çeşme Fidanlığı, İmroz Merkez Çınarlı Mevkii Fidanlığı, Uzunköprü Birlik Fidanlığı, Kırklareli Merkez İnece Nahiyesi Fidanlığı, Tekirdağ Çorlu Kazası Muratlı Nahiyesi Fidanlığı, Çorlu Kazası Türkgücü Fidanlığı, Hayrabolu Merkez Fidanlığı, Malkara Merkez Fidanlığı ve Saray Merkez Fidanlığı olmak üzere toplamda onüç fidanlık aşısız meyve fidanı üretmektedir.

Bu onüç fidanlık 1936 – 1937 tarım sezonunda toplamda 48.341 adet aşısız meyve fidanı ve 16.391 adet aşısız akasya fidanını, halka ve civardaki resmi kurumlara dağıtmıştır. Aşısız fidan üretiminde söz konusu 1936 – 1937 sezonunda, en aktif bölge vilâyeti olarak Tekirdağ vilâyeti öne çıkmaktadır. Tekirdağ fidanlıklarında söz konusu dönemde toplam 18.350 adet aşısız meyve fidanı üretilmiştir.⁴⁷⁰ Dikkat çekici bir husus da üretilen bu aşısız fidanların tamamının tek cins meyve fidanı olmasıdır. Tekirdağ vilayeti fidanlıklarında, sadece aşısız dut fidanı yetiştirilmesi bu dönemde asıl amacın meyvecilikten çok ipekböceği yetiştirilmesine hız verilmesinin amaçlandığı izlenimini vermektedir. Tekirdağ’ın ardından, 15.435 adet aşısız meyve fidanı üretimi⁴⁷¹ ile Çanakkale, 3.723 adet aşısız meyve fidanı üretimi ile Edirne⁴⁷², ve son olarak 3.283 adet aşısız meyve fidanı üretimi ile Kırklareli vilâyeti fidanlıkları gelmektedir.⁴⁷³ Trakya Umûm Müfettişlik bölgesindeki söz konusu 1936- 1937 sezonunda aşısız meyve fidanı üretimi toplamı 40.791 adettir.⁴⁷⁴

Tekirdağ’ında sadece asma fidanı üretimi yapan fidanlık, resmi kayıtlarda Tekirdağ Merkez Asma Fidanlığı olarak gözükmekte, yine resmi kayıtlardan Kırklareli’ndeki merkez fidanlığında da asma fidanı üretimi yapıldığı anlaşılmaktadır.

⁴⁶⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 114-115.

⁴⁷⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 114.

⁴⁷¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 114’ten hesaplanmıştır.

⁴⁷² *Trakya İstatistik ...*, s. 114’ten hesaplanmıştır.

⁴⁷³ *Trakya İstatistik ...*, s. 114’ten hesaplanmıştır.

⁴⁷⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 114-115’ten hesaplanmıştır.

Kırklareli’nde 1936-1937 sezonunda dokuz farklı cinsten 250.000 asma fidanı üretilerek halka parasız olarak dağıtılmıştır. Yine aynı dönemde Tekirdağ merkez asma fidanlığı da yedi farklı cinsten toplam 411.750 asma fidanı üretilerek halka parasız olarak dağıtılmıştır.

Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi’nde faal olarak çalışan bu fidanlıkların 1936-1937 sezonundaki toplam masrafları, 60.535 lira olmuş buna karşılık; dağıtılan fidanların halka çoğunlukla parasız veya çok küçük bir maddi bedel karşılığında verilmesinden dolayı söz konusu dönemde bu fidanlıkların toplam geliri 7.184 lirada kalmıştır.⁴⁷⁵ Bu fidanlıklar içinde söz konusu yıllarda en çok harcama yapanı, 26.316 lira ile Tekirdağ vilâyeti fidanlıklarıdır. Tekirdağ’ın ardından, 16.802 liralık harcama ile Edirne vilâyeti fidanlıkları, 14604 liralık harcama ile Kırklareli vilâyeti fidanlıkları ve son olarak da 2.813 liralık harcama ile Çanakkale vilâyeti fidanlıkları gelmektedir. Yapılan bu harcamalar içinde özellikle halka tamamen parasız dağıtılan, Amerikan asma çubuklarının maliyetinin önemli bir miktar tuttuğu göze çarpmaktadır. Tekirdağ’da halka bedava Amerikan asma çubuğu dağıtmanın maliyeti toplam 22.496 liraya ulaşmış, Kırklareli’nde ise halka bedava Amerikan asma çubuğu dağıtımının yapılmasının maliyeti toplamda 8.231 lira olmuştur.⁴⁷⁶ Bağcılık için yapılan bu çalışmaların elbette ki semeresi görülecektir. Döneme ait bir doktora tezinde, “ Trakya bağcılığının bugünkü vaziyeti” başlığı altında Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinde 1940-1945 yılları arasında bağcılık faaliyetleri şöyle anlatılmaktadır:

“Filoxoranın⁴⁷⁷ önüne yalnız ve yalnız Amerikan asma çubuklarıyla geçilebileceği uzun zaman halk arasında takdir edilememiş ve bu yüzden Kırklareli, Edirne, Tekirdağ’ında kurulan asma fidanlıkları gerekli rolü oynamamış, bütün teşviklere rağmen halk harap olan bağları yeniden yerli çubukla tesis yoluna gitmiş ve bize söylendiğine göre ilk defaları parasız verilen çubukları köylü ocağında yakmakta kullanmış, bunun üzerine çubuk başına cüzî bir bedel istenince almaktan vazgeçmiş, Kırklareli ve Edirne fidanlıklarını

⁴⁷⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 115.

⁴⁷⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 115.

⁴⁷⁷ Ölümcül bir çeşit bağ hastalığı. Bu hastalık Türkiye’deki bağlara 1887 yılına doğru demiryolu taşımacılığı ile bulaşmış ilk olarak Edirne – Çatalca demiryolu hattının kuzeyinde görülmüştür. Bkz. Ali Tanoğlu, *Ziraat Hayatı Orta İklim Memleketlerinde*, C. 1, İstanbul, 1942, s. 130; Bir başka kaynağa göre ise 1887’de Aydın vilâyetinde ortaya çıkan filoksere 20 sene sonra yani 1907’de Kırklareli (Trakya bağlarında) bağlarında kendini göstermiştir. Bkz. Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s.96.

kapatmak icabetmiş ve bugün yalnız Tekirdağ fidanlığı faaliyetine devam etmekte bulunabilmiştir.⁴⁷⁸

Trakya UMB. genelinde ve özellikle Tekirdağ yöresinde savaş öncesinde 1936 – 1937 yıllarında Tekirdağ Merkez Asma Fidanlığı’nda; Rup du lot, Riferia gloin de montpelier, Riferia Rupestris 3309, Riferia Rupestris 3306, Monrvèdre Rupestris 1202, Berlandieri Riferia s. b. b., Berlandieri Riferia 151-11 isimli Amerikan asma fidanı çeşitleri yetiştirilmiştir.⁴⁷⁹ Savaşın sonlarında ise özellikle son iki yıl zarfında⁴⁸⁰ 1944 – 1945 yılları arasında ise Tekirdağ Merkez Asma Fidanlığında; Rup du lot, Rip. Rup. 3309, Gloire, Ber. Rip. Teleki 5 b, Ber. Rip. Teleki 5 c, Ber. Rip. 420 a, Rip. Rup. 101 – 104 isimli Amerikan çubuğu çeşitleri yetiştirilmiştir.⁴⁸¹

Trakya UMB. dâhilinde yaşayan bölge halkı artık filoxora ile başa çıkmanın tek çaresinin Amerikan asma çubuğu olduğuna büyük ölçüde ikna olmuştur. Bu durum bölge halkının modern tarzda Amerikan asma fidanı talebini patlatmış, mevcut fidanlıklar bu talebe yetişemeyince de bölge köylüsü savaş yıllarında eline geçen bir miktar parayı yeni bağlar tesisinde hakkı ile kullanamamıştır.⁴⁸²

Dönem içinde Trakya bölgesinde sıkça dolaşan ve Trakya ziraati ile ilgili olarak bir doktora tezi yazan Mehmet Oluç’a göre Trakya’da modern asmacılığın gelişmemişnin ana nedenleri olarak resmi kurumların yaptığı yanlış uygulamalar ve bölge çiftçisinin bol verim veren ve piyasada çok tercih edilip, iyi para getiren çeşitlere ağırlık vermesi öne çıkmaktadır. Trakya bölgesinde 1940-1945 yılları arasında bağcılık faaliyetleri şöyle anlatılmaktadır:

“Yerli asmalar her cins toprakta yetiştikleri halde Amerikan asma çeşitlerinin hepsi birden Trakya’ya uygun değildir. Uygun olanların tespiti için toprak analizlerinin ve birtakım denemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca kireçli topraklarda filoxoraya direnç daha da azalmaktadır. Bağlara dikilen Amerikan asma çubukları daha sonra aşılarmakta ve böylece istenilen üzüm cinsleri elde edilmektedir. Trakya topraklarında “Rup du lot 5 bb çeşitleri gelişme imkânı bulmakta ise de bunlardan sadece Rup du lot Trakya’nın ananevi

⁴⁷⁸ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 126.

⁴⁷⁹ *Trakya İstatistik* ..., s. 114.

⁴⁸⁰ Buradaki son iki yıl zarfından kasıt, 1944 – 1945 yıllarıdır.

⁴⁸¹ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 127.

⁴⁸² Mehmet Oluç, a.g.t., s. 126.

üzümü olan yapıncakla iyi netice vermekte, diğer Amerikan asma çubukları ise bu müspet neticeyi vermemektedir.

Trakya'daki bağcılığın bugünkü durumunu anlayabilmek için bu iki biyoloji hadisesini bilmek gerekir. İlkönce Amerikan asma çubuklarının hangi çeşitlerinin bu topraklara uyum sağlayacağı bilinmemiş, bu yüzden kuruyan bağlar, diğer köylüleri de korkutmuş ve ürkütmüş, bölge çiftçisini Amerikan asma çubuğu dikiminden soğutmuştur. Bu durumla birlikte dikildiği yerde tutulan Amerikan asma çubuklarına da kendilerine yapılan yapıncak aşısı ile uyum sağlayamamışlar bu durum da bağların yeniden modern ve düzenli bir şekilde yenilenmesi fikrini söndürmüştür. Özellikle Tekirdağ Mürefte nahiyesi ve Şarköy kazasında görüştüğüm bağcılar yeni Amerikan asma çubukları üzerine yapıncak aşısı yapmakta ısrar ediyorlar başka üzüm cinsleri ile aşı yapmayı reddediyorlardı. Bu durumun en önemli sebebi iktisadi kaygılardır. Köylü bu durumu çok güzel bir şekilde sezinlemiştir.⁴⁸³

Trakya'da 1930'lu yıllar sonu ve 1940'lı yıllar başında bağcılığın ekonomik işleyişini ve bağcılarının piyasa şartlarına uyumunu ve devletin bağcılık, üzümculük politikalarını, bölge bağcısının bu politikalara karşı duruşunu Oluç, şu şekilde izah etmektedir:

“Trakya zirai üretim açısından İstanbul'un hinterlandıdır. İstanbul sofralık üzüm piyasasında en çok tercih edilen üzüm cinslerinden biri de yapıncaktır. Yine yapıncak cinsi üzümün iyi bakılmış verimli bir bağda dönüm verimi 1000 – 1500 kg. civarındadır. Trakya'da yetiştirilen üzümlerin en kalitelipleri daima İstanbul piyasasına ihraç edilir, geriye kalan ikinci kalite üzümler öncelikle yerel piyasaya sunulur ve en aşağı kalite üzümler ise şarapçılara satılır. Bu nedenle Trakya'da şarap üreticileri tamamen tekel konumunda değillerdir. Onların piyasadaki durumları da İstanbul piyasası ile üreticilerin ilişkilerine bağlıdır.

Trakya köylüsünün elindeki topraklara uyumlu olduğu için köylüye tavsiye edilen aşı cinsleri yapıncak cinsi kadar verimli değildir. Ayrıca bu tavsiye edilen üzümlere verilen fiyat ve bu fiyatın yapıncak ile arasındaki fark köylü açısından cazip değildir. Köylü tavsiye edilen cinslerde üzüm aşısına yöneldiği takdirde İstanbul piyasasına sofralık üzüm ihraç etme şansını da yitirmekte ve sadece şarap üreticisine mal satmak zorunda kalmaktadır. Çiftçi kendi zaviyesinden bu tutumunda haklıdır. Diğer yandan hem kaliteli üzümlerin öncelikle İstanbul ve bölge içi piyasada değerlendirilmesi hem de yapıncak cinsinin şarap üretimi açısından çok değerli ve tercih edilir bir cins olmaması gibi hususlar dolayısıyla Trakya'daki mevcut bu durum şarap üretimini ve yapılan üretimin kalitesini olumsuz etkilemektedir.⁴⁸⁴

⁴⁸³ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 127.

⁴⁸⁴ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 127 - 128

İkinci Dünya Savaşı yıllarında İnhisarlar İdaresi⁴⁸⁵ Trakya’da bağcılık ve üzüm yetiştiriciliği ile ilgili olarak bir rapor yayınlamıştır. Tezin yazımı süreci içerisinde ulaşılamayan bu raporla ilgili olarak, Mehmet Oluç da raporun tarih ve sayısını belirtmemekle birlikte, rapordan şöyle bir alıntı yapmaktadır:

“Bugüne kadar varılan neticelere göre 1202 ve 3309 numaralı Amerikan çubuklarının Trakya bölgesinde bilhassa yapıncak cinsi yapıncak ile iyi neticeler veremediği müşahade edilmiştir. Üzerine yapıncak aşılantmış rupestris lu lot muayyen sahalarda ve bahusus zayıf topraklarda fazla mahsul vermekle meyve miktarının lehine olan bir rüçhaniyeti haiz ise de elde olunan usare şekerce çok fakir bulunmaktadır. Bu bakımdan sofralık olarak bağcı tarafından çok fazla rağbet gören bu cins şarapçı tarafından hiç de hoş karşılanmamıştır.

Trakya bölgesi toprakları için seçilebilecek Amerikan çubukları arasında bilhassa Berlandieri x riparia nevinde 5 bb, 8 b, 5c gibi çeşitleri tavsiye edilebilir. Bunlar yapıncak için oldukça iyi bir anaç olabilmektedir.”⁴⁸⁶

Yukarıda da dile getirildiği üzere Trakya’da modern bağcılığın gelişmemesinin dönemin resmi kurumlarına göre de en önemli nedeni şarap imalatı yapan, başta Tekel olmak üzere, şarap üreticilerinin bölgede sadece şarap üretimine yarayan ve şarap üretimi için kullanışlı olan üzüm cinslerinin yetiştirilmesinde üreticiye destek vermesidir. Hâlbuki bölge üreticisi bağının ve üzümcülüğünün kaderini şaraplık çeşitlere bağlamak istememekte çünkü bu çeşitlerin verimi oldukça düşüktür. Diğer yandan bölge üreticisinin oldukça rağbet ettiği ve başta yapıncak olmak üzere sofralık üzüm çeşitlerinin şarap üretimindeki randımanı oldukça düşük kalmaktadır. Tekel idaresi de sadece kendi istediği türde ve şarap üretimine yönelik bağ tesisleri için bölge çiftçisine destek olmakta sofralık bağ tesisine herhangi bir maddi destek sunmamaktadır. Tekel İdaresi ve şarap üreticileri ile bölge çiftçisi arasındaki bu açmaz ancak Tarım Kooperatifleri vasıtasıyla meyvecilik ve sofrta üzümcülüğü desteklenir ise çözülebilir. Bölge çiftçisi için de bağcılıkta iki alternatifli bir model ortaya konularak, piyasa şartlarından doğan mevcut riskler azaltılıp, çiftçi yeni bağlar oluşturmak için risk alabilir.”⁴⁸⁷

Yine dönem için önemli bir kaynak olan ve bölgede yapılan gözlem ve araştırmalara dayanan, bir bilimsel çalışma olması nedeniyle ayrıca önemli olan bu

⁴⁸⁵ Tekel İdaresi (Kurumu)

⁴⁸⁶ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 128.

⁴⁸⁷ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 128.

doktora tezini hazırlayan akademisyenin de vurguladığı üzere dönemin hükümeti, yerel yönetimleri, ilgili kurumları Trakya’da bağcılığın gelişmesi için önemli bir takım çalışmalar yapmışlar, hatta daha da ileri giderek yapılan planlamaya da uygun düşmesi ve talep edilen üzüm cinslerinin yetiştirilmesi şartlarıyla İnhasarlar İdaresi (Sonradan Tekel Genel Müdürlüğü) bölge bağcısına tesis kredisi bile temin etmişlerdir.⁴⁸⁸ Bu çabalara rağmen bağcılık alanındaki başarı

Çanakkale Yenice’de 500 adet kollektif kavaklık bulunduğu yine resmi kayıtlara yansımakta fakat bu kavaklıkların toplam arazi büyüklüğü ve gelir giderleriyle ilgili herhangi bir malumata rastlanmamaktadır. Bununla birlikte 1938 yılında Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinde yapılan kavak çeliği dikimi ile ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir: söz konusu olan yılda Çanakkale vilâyetinde toplam 252.232 adet kavak çeliği uygulaması, Edirne vilâyetinde toplam 237.000 adet kavak çeliği uygulaması, Kırklareli’nde 380.000 adet kavak çeliği uygulaması, Tekirdağ vilâyetinde 93.100 adet kavak çeliği uygulaması yapılmıştır. 1938 yılında Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi alanında toplam 962.332 adet kavak çeliği dikimi yapılmıştır.⁴⁸⁹

Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde İl Özel İdarelerine bağlı olarak çalışan fidanlık ve bu fidanlıkların vilâyetlere dağılımı ile yıllara göre faaliyetleri de şu şekildeydi:

Çanakkale’de 1939’da İl Özel İdaresine bağlı bir adet fidanlık bulunuyordu. Bu fidanlığın 1939 yılında kapladığı alan 9 hektar yani 90 dekardı. Çanakkale’deki bu İl Özel İdaresi Fidanlığı 1940 yılında çeşitli cinslerde olmak üzere bölgedeki ihtiyaç sahiplerine 145.856 adet fidan dağıtmıştı.⁴⁹⁰

Edirne’de 1939’da İl Özel İdaresine bağlı sekiz adet fidanlık bulunuyordu. Bu fidanlıkların 1939 yılında kapladığı alan 26 hektar yani 260 dekardı. Bu fidanlıklara bağlı 20 dekarlık bir tarla da mevcuttu. Edirne’deki bu İl Özel İdaresi Fidanlıklarının 1939 yılında çeşitli cinslerde olmak üzere bölgedeki ihtiyaç sahiplerine 93.300 adet fidan dağıtmıştı.

⁴⁸⁸ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 127 - 128.

⁴⁸⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 114.

⁴⁹⁰ *İl Özel İdareleri ...*, s. 212.

Yine bu fidanlıklardan 1942 yılında da halka 6.546 adet muhtelif cinsten fidan dağıtımı yapılmıştı. Yine 1942 yılında Edirne İl Özel İdaresi'ne bağlı fidanlıkların kapladığı alan 570 dekara yükselmiş ama fidanlıkların 1939'da sekiz olan toplam sayısı dörde düşmüştü. Son olarak 1946'da Edirne İl Özel İdaresi'ne bağlı sadece bir fidanlık istatistiğe yansımaktaydı. Bu tek fidanlığın toplam alanı sadece 160 dekara gerilemiş, buna karşılık halka dağıtılan fidan sayısı 72.000'e yükselmişti.⁴⁹¹

Özelde Edirne'de genelde ise Trakya UMB. dâhilinde gelinen noktayı ve yapılan faaliyetleri özet olarak dönemin basınında "Edirne Fidanlığından Köylüye Onbinlerce Fidan Tevzi Edildi ..." başlığı altında çıkan bir yazı şu şekilde özetlemektedir:

"Edirne Fidanlığını satın alan Ziraat Vekâleti fidanlıktaki bütün meyveli meyvasız fidanları parasız olarak bu sene Edirne Valiliğinin emrine bırakmış, yalnız bir yardım olmak üzere beş bin fidan Tekirdağ ve Kırklareli örnek göçmen köylerine gönderilmiştir. Bu sayede birçok köyler orman kanuna uyarak beş hektarlık (50 dekar) akasya korulukları tesis etmektedir. 3 – 4 senedenberi Çorludan başlayarak bir çok kazaların köylerinde kurulan bu akasya korulukları dikkati çekecek kadar çoğalıyor.

Küçükten başlanan bu koruluklar her sene birkaç hektar genişliyor. Bunun gibi köylerde damızlık meyva fidanlıkları da kurulmaktadır. Tarımbaşılardan idare ettiği büyük fidanlıklar ziraat muallimlerinin nezaretinde işletilmektedir.

... Edirne Ziraat Fidanlığının bu sene köylüye parasız verdiği 40.000 meyva, 60.000 de akasyadır. Tekirdağ Vilayetinin Vekâlet fidanlığından (Ziraat Vekâleti) 20.000 meyva (fidan) yine parasız olarak verilmiştir

Sayısı ellbeşi geçen kollektif kaza ve köy fidanlıklarında ise meyvalı ve meyvasız köylere verilen fidanların sayısı bir milyona yakındır. Bütün köylerde ve plânlı bir tarzda kurulan kavaklık ve çelikler (kavak fidanı) yetiştirilmektedir. Kavak maktaları bu sene daha çok artmıştır. Bunların da kavak sayısı dört milyon hesap edilebilir. Bu sene ayrıca valilikler köylerin hesabına değil, hususî muhasebelerin iradı olmak üzere en az ellişerbin kavak dikmektedir. Edirne Valiliği bu kavaklığı asfalt yol üzerinde Oğulpaşa köyünde kurmuştur ve devam edilmektedir. Kırklareli Valiliği Vizede açtıracaktır. Henüz mevsimindeyiz. Tekirdağ kendi merkezinde açacaktır. Çanakkale Valiliğinden henüz yeri bildirilmemiştir.⁴⁹²

Kırklareli'nde 1939'da İl Özel İdaresine bağlı bir adet fidanlık bulunuyordu. Bu fidanlığın 1939 yılında kapladığı alan 4 hektar yani 40 dekardı. Kırklareli'ndeki bu İl

⁴⁹¹ *İl Özel İdareleri ...*, s. 213.

⁴⁹² Edirne Postası, 23 Mart 1940.

Özel İdaresi Fidanlığı 1939 yılında halka farklı çeşitlerde 38.600 adet, 1940 yılında çeşitli cinslerde olmak üzere bölgedeki ihtiyaç sahiplerine 11.573 adet ve 1941’de 16.310 adet, 1942’de 16.270 adet 1943’te 12.964 adet, 1944’te 12.950 adet ve son olarak 1945’te 13.000 adet fidan dağıtımı yapılmıştı. Bu fidanlığın kapladığı alan 1940’ta 50 dekara ve 1946’da 60 dekara çıkmıştı.⁴⁹³

Tekirdağ’ında 1939’da bir adet fidanlık bulunuyordu. Bu fidanlığın 1939 yılında kapladığı alan 1 hektar yani 10 dekardı. Tekirdağ’ındaki bu İl Özel İdaresi Fidanlığı’nın sadece 1942 yılında bölge halkına muhtelif cinslerde 4.000 fidan dağıttığı istatistiklere yansımıştır. Bu fidanlığın diğer yıllardaki faaliyetleri belirtilmemiştir. Bu fidanlığın kapladığı alan 1940’ta 15 dekara çıkmış 1941’de tekrar 10 dekara inmiş, 1942’de 13 dekara, 1945’te de 100 dekara çıkmıştır.⁴⁹⁴

II. Dünya Savaşı sonrasında Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi ile ilgili olarak genel bir değerlendirmenin yapıldığı son Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen’in hazırladığı eserde de 1945 - 1946 yıllarındaki Trakya’daki fidanlıklar ile ilgili olarak şu genel değerlendirme yapılmaktadır.⁴⁹⁵

“ ... Tarım Bakanlığına ait Edirne nümune meyve fidanlığı ile Lüleburgaz istasyonu batısındaki meyvesiz ağaç fidanlığından başka İller Kalkınma Birliğine ve Belediyelere ait üç koruluk ve altı daha küçük hacimdeki fidanlıklar Trakya’da meyvacılık ve ağaçlandırma işlerinde geniş gelişmelere âmil olmaktadır.

Tekirdağ’ındaki Tarım Bakanlığına ait asma fidanlığı seneden seneye 6-7 yüz bin çubuk tevzi etmek suretiyle bağcılığın inkişafına hizmet etmektedir.”⁴⁹⁶

1.7. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ’NDE ORMANCILIK

Ormanlık arazilerin Trakya UMB. genelindeki tüm topraklara oranı ile ilgili olarak elimizde sadece 1934 Yılı Tarım Sayımı verilerinden elde edilmiş olan çok sınırlı istatistikî veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre tüm Trakya Umum Müfettişlik

⁴⁹³ TC. İstatistik Genel Müdürlüğü, *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, Ankara, 1949, s. 216.

⁴⁹⁴ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947...*, s. 219.

⁴⁹⁵ Abidin Özmen “Trakya” kavramını coğrafi olarak ele almakta ve Çanakkale’nin Asya kıtasındaki ilçelerini değerlendirmelerine katmamaktadır. Abidin Özmen’in değerlendirmelerinde ve verdiği istatistikî bilgilerde sadece Gelibolu, İmroz ve Eceabat ilçeleri dikkate alınmıştır.

⁴⁹⁶ Abidin Özmen, a.g.e, s. 46.

Bölgesi dâhilinde 702.537 hektar veya 7.025.370 dekar orman arazisi bulunmaktaydı.⁴⁹⁷ Bu rakamlara bakarak bölge toprakları içerisinde ormanlık arazilerin işgal ettikleri alanlar tüm Trakya UMB. arazisinin yaklaşık % 24,89'unu oluştuyordu.⁴⁹⁸

Bölge ile ilgili olarak yapılan son önemli çalışmada da 1939'da Trakya UMB. köy toprakları içinde ormanlık arazilerin orman ve baltalık olarak toplam büyüklüğünün 1.983.965 dekar ve oranının da % 12,93 olduğu tespiti yapılmıştır.⁴⁹⁹ Bununla birlikte ormana dâhil edilebilecek olan çalılık, meşelik vb. arazilerle birlikte ormanlık alan diyebileceğimiz alanların toplam büyüklüğü 3.547.114 dekara ulaşmaktadır. Bu miktar ormanlık arazi de bölge köy topraklarının yaklaşık olarak % 23,12'sine denk gelmektedir.⁵⁰⁰ 1939 trakya Toprak Anketi'ni hazırlayan heyet, ormanlık arazileri köy toprakları içindeki göl, sazlık-bataklık ve otlak yaylak arazileri de ormanlık arazilere dâhil ederek 4.047.114 dekar olarak yorumlamakta ve köy toprakları içindeki oranını da bu yoruma paralel olarak % 27,33 olarak vermektedir.

“Köy toprakları meyanında bulunan Orman ve Baltalıklar, Çalılık ve Meşelikler hayli miktara balığ olmaktadırlar. Bu miktar top yekûn 4.047.114 dekar ve nispeti yüzde 27.33 dır.”⁵⁰¹

Yukarıdaki verilere ve rakamlara bakarak aradan geçen yıllar zarfında ormanlık arazilerin nispetlerinin pek ciddi bir biçimde değişmediklerini iki veri kaynağına göre de orman arazilerinin toplam toprak büyüklüğünün bölge topraklarına oranının yaklaşık yüzde 25 civarında kaldığını söyleyebiliriz.⁵⁰²

Hemen hemen bölge topraklarının ¼'ünü oluşturan ormanlık arazilerden bölge insanı ticari veya geçinme amaçlı olarak ne kadar faydalanabiliyordu şimdi de biraz bu konuya eğilelim. 1935 Yılı Genel Nüfus Sayımında halkın geçimini temin etmek için, hangi işi yaptığı ile ilgili olarak, ayrıntılı tablolara yer verilmediği görülmektedir.⁵⁰³ Aynı şekilde 1935 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarını veri olarak kullanan bunun haricinde konu ile ilgili kendine ait özel bir çalışması bulunmayan Trakya Umûm

⁴⁹⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 93.

⁴⁹⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 93'ten hesaplanmıştır.

⁴⁹⁹ *1939 Trakya ...*, s. 6.

⁵⁰⁰ *1939 Trakya ...*, s. 6'dan hesaplanmıştır.

⁵⁰¹ *1939 Trakya ...*, s. 8.

⁵⁰² *Trakya İstatistik ...*, s. 93, *1939 Trakya ...*, s. 6,8'den hesaplanmıştır.

⁵⁰³ Bu istatistik eserde 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçları kullanılmıştır.

Müfettişliği'nin yayınladığı Trakya İstatistik Yıllığı 1939 isimli istatistiki eserde de halkın yaptığı işler ile ilgili ayrıntılı verilere rastlanmamaktadır.⁵⁰⁴ Bu nedenle 1939 yılı öncesine ait sadece ormancılık endüstrisi ile ilgili yani dolaylı olarak ormancılıkla ilgili bir işte çalışan, bölge nüfusunu gösteren birtakım kaba verilere sahip bulunmaktayız. Fakat 1945 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçları daha ayrıntılı olduğundan savaş sonunda Trakya'da ormancılık ile geçimini sağlayan insanların sayısını ve hangi illerde çalıştıklarını daha sağlıklı bir şekilde öğrenebilmekteyiz. Yine aynı şekilde 1945 yılı Trakya'sında orman sanayi ve bağlantılı sanayi alanları ile geçimini sağlayan nüfusu da bu istatistiklerden ayrıntılı bir şekilde takip edebilmekteyiz.

Trakya Umûm Müfettişliği'nin yayınladığı Trakya İstatistik Yıllığı 1939 isimli istatistikte Çanakkale vilayetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanların toplam sayısı 1.952'dir. Ağaç işleme sanayiinde çalışanların 548'i kadın, 1.404 tanesi erkektir.⁵⁰⁵ Sanayi alanındaki tüm işkolları içerisinde ağaç işleme sanayi Çanakkale'de birinci sırada gelmekte sanayide çalışan toplam nüfus içindeki ağırlığı da yaklaşık olarak yüzde 25'e ulaşmaktadır.⁵⁰⁶

Ormancılık ile bağlantılı olan bir diğer sektör de inşaat, bina ve mobilya sanayidir. Fakat inşaatın içinde farklı branşlar da (kalıpcı, demirci, duvarcı, fayansçı, döşemeci) olduğundan bu sektör başlığı altında çalışanların ihtiyatlı bir şekilde hareket ederek, en azından yarısının ormancılık ve ağaç işleme endüstrisi ile bağlantılı olduğunu ileri sürebiliriz. Çanakkale ve diğer vilâyetler için bundan sonra “inşaat, bina ve mobilya sanayii”nde çalışanların 1/2'si orman ürünleri ile ilgili sanayide çalışan genel nüfusa ilâve edilerek genel toplam tahmin edilmeye çalışılacaktır. Bu durumu da göz önünde bulundurduğumuzda 2. Dünya Savaşı öncesinde Çanakkale'de orman ürünleri

⁵⁰⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 10 ve diğer sayfalar.

⁵⁰⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 46.

⁵⁰⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 46'dan hesaplanmıştır.

ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısı 2.279⁵⁰⁷ ve tüm sanayi şubeleri arasındaki ağırlığı da yaklaşık yüzde 29 olarak tahmin edilebilir.⁵⁰⁸

Edirne vilayetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanların toplam sayısı 1.318'dir. Bu sanayi sektörü içinde çalışanlar içinde oldukça iyi bir rakamdır. Ağaç işleme sanayiinde çalışanların ise 1.006'sı erkek, 318 tanesi kadındır.⁵⁰⁹ Sanayi alanındaki tüm işkolları içerisinde ağaç işleme sanayi Edirne'de birinci sırada gelmekte sanayide çalışan toplam nüfus içindeki ağırlığı da yaklaşık olarak yüzde 21'i aşmaktadır.⁵¹⁰ Bina ve mobilya sanayiini de göz önünde bulundurduğumuzda, Edirne'de orman ürünleri ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısını 1.621 ve tüm sanayi şubeleri arasındaki ağırlığını da yaklaşık yüzde 26 olarak tahmin edebiliriz.⁵¹¹

Kırklareli vilayetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanların toplam sayısı 858'dir. Ağaç işleme sanayiinde çalışanların ise 101'i kadın, 757 tanesi erkektir.⁵¹² Sanayi alanındaki tüm işkolları içerisinde ağaç işleme sanayi Kırklareli'nde gıda, içki ve tütün sanayi ile demir sanayinin ardından üçüncü sırada gelmekte sanayide çalışan toplam nüfus içindeki ağırlığı da yaklaşık olarak yüzde 16'yı aşmaktadır.⁵¹³ Bina ve mobilya sanayiini de göz önünde bulundurduğumuzda, Kırklareli'nde orman ürünleri ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısı 1.053 ve tüm sanayi şubeleri arasındaki ağırlığı da yaklaşık yüzde 20 olarak tahmin edilebilir.⁵¹⁴

Tekirdağ vilayetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanların toplam sayısı 1.183'tür. Ağaç işleme sanayiinde çalışanların ise 107'si kadın, 1.076 tanesi erkektir. Sanayi

⁵⁰⁷ Çanakkale vilâyetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanlar ile inşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışanların 1 / 2'sinin toplanması suretiyle bu rakam elde edilmiş ve ortaya çıkan bu rakam esas kabul edilerek, *Trakya İstatistik ...*, s. 46'dan yüzdelik karşılığı hesaplanmıştır.

⁵⁰⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 46'dan hesaplanmıştır.

⁵⁰⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 46.

⁵¹⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 46'dan hesaplanmıştır.

⁵¹¹ Edirne vilâyetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanlar ile inşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışanların 1 / 2'sinin toplanması suretiyle bu rakam elde edilmiş ve ortaya çıkan bu rakam esas kabul edilerek, *Trakya İstatistik ...*, s. 46'dan yüzdelik karşılığı hesaplanmıştır.

⁵¹² *Trakya İstatistik ...*, s. 47.

⁵¹³ *Trakya İstatistik ...*, s. 47'den hesaplanmıştır.

⁵¹⁴ Kırklareli vilâyetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanlar ile inşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışanların 1 / 2'sinin toplanması suretiyle bu rakam elde edilmiş ve ortaya çıkan bu rakam esas kabul edilerek, *Trakya İstatistik ...*, s. 47'den yüzdelik karşılığı hesaplanmıştır.

alanındaki tüm işkolları içerisinde ağaç işleme sanayi Tekirdağ’ında inşaat, bina ve mobilya sanayinin az bir farkla ardından (28 çalışan) ikinci sırada gelmekte⁵¹⁵, sanayide çalışan toplam nüfus içindeki ağırlığı da yaklaşık olarak yüzde 17,5’e ulaşmaktadır.⁵¹⁶ Bina ve mobilya sanayiini de göz önünde bulundurduğumuzda Tekirdağ’ında orman ürünleri ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısı 2.279 ve tüm sanayi şubeleri arasındaki ağırlığı da yaklaşık yüzde 26,5 olarak tahmin edilebilir.⁵¹⁷

Trakya vilayetlerinde ağaç işleme sanayiinde çalışanların toplam sayısı 5.311, çalışanların 1.074’ü kadın, 4.237 tanesi erkektir. Sanayi alanındaki tüm işkolları içerisinde ağaç işleme sanayi Trakya’da az farkla (200 civarı çalışan daha fazla) demir sanayinin önünde, birinci sırada gelmekte sanayide çalışan toplam nüfus içindeki ağırlığı da yaklaşık olarak yüzde 20’yi aşmaktadır.⁵¹⁸ Bina ve mobilya sanayiini de göz önünde bulundurduğumuzda 2. Dünya Savaşı öncesinde Trakya’da orman ürünleri ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısı 7.232 ve tüm sanayi şubeleri arasındaki ağırlığı da yaklaşık yüzde 28 olarak tahmin edilebilir.⁵¹⁹

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından 1945 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçları ormancılık ile geçinenler hakkında daha ayrıntılı veriler ortaya koymaktadır. Toprak mahsulleri genel başlığı altında şubelere ayrılan tarım ve hayvancılık sektörleri çalışanları ayrıca ormancılık alt başlığı altında da bir değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır. 1945Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre:

Çanakkale’de geçimini ormancılıktan sağlayan sayısı sadece 30 erkek⁵²⁰, Edirne’de ormancılık ile geçimini temin eden, çalışan sayısı 17 erkek ve 3 kadın olmak

⁵¹⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 47.

⁵¹⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 47’den hesaplanmıştır.

⁵¹⁷ Tekirdağ vilâyetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanlar ile inşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışanların 1 / 2’sinin toplanması suretiyle bu rakam elde edilmiş ve ortaya çıkan bu rakam esas kabul edilerek, *Trakya İstatistik ...*, s. 47’den yüzdelik karşılığı hesaplanmıştır.

⁵¹⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47’den hesaplanmıştır.

⁵¹⁹ Trakya UMB. vilâyetlerinde ağaç işleme sanayiinde çalışanlar ile inşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışanların 1 / 2’sinin toplanması suretiyle bu rakam elde edilmiş ve ortaya çıkan bu rakam esas kabul edilerek, *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47’den yüzdelik karşılığı hesaplanmıştır.

⁵²⁰ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale İli kesin ve açıklamalı sonuçlar*, Ankara 1949, s. 14 -15.

üzere toplam 20 çalışan,⁵²¹ Kırklareli’nde ormancılık ile geçimini temin eden çalışan sayısı 256 erkek ve 16 kadın olmak üzere toplam 272 çalışan⁵²² ve Tekirdağ’da ormancılık ile geçimini temin eden çalışan sayısı sadece 18 erkektir.⁵²³ Trakya toplamında ormancılık ile geçimini sağlayan çalışan sayısı toplamda 340’a ulaşmaktadır.⁵²⁴ Fakat toprak mahsulleri başlığı altında çalışanların toplam sayısı Trakya’da 271.735’yi bulmakta bu rakam karşısında ise ormancılık alanında çalışan nüfus tabiri caizse devede kulak mesabesinde (binde 1,25) kalmaktadır.⁵²⁵

Savaş sonunda ormancılık ve ormancılık ile ilgili sanayi dallarında çalışanların vilâyetler ve Trakya bölgesi genelindeki durumuna bir bakacak olursak, 1945 yılında:

Çanakkale vilayetinde ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde⁵²⁶ çalışanların toplam sayısı 1.486’dır. Bu rakam sanayi sektörü içinde çalışanlar içinde en yüksek rakamdır. Çünkü Çanakkale ilinde sanayide çalışan toplam insan sayısı bu tarihte 7.387’dir. Çanakkale’de orman ürünleri ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısı 1.813 ve tüm sanayi şubeleri arasındaki ağırlığı da yaklaşık yüzde 25 olarak tahmin edilebilir.⁵²⁷

Edirne vilayetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanların toplam sayısı 971’dir, bunların 824’ü erkek, 147 tanesi kadındır.⁵²⁸ Sanayi alanındaki tüm işkolları içerisinde ağaç işleme sanayi Edirne’de, giyim eşyası imâlatı ve Maden işletme sanayinin ardından üçüncü sırada gelmekte sanayide çalışan toplam nüfus içindeki ağırlığı da

⁵²¹ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne İli kesin ve açıklamalı sonuçlar*, Ankara 1949, s. 14 -15,

⁵²² Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli İli kesin ve açıklamalı sonuçlar*, Ankara 1949, s. 14 -15.

⁵²³ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ İli kesin ve açıklamalı sonuçlar*, Ankara 1949, s. 14 -15.

⁵²⁴ *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s. 14 -15, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s. 14 -15, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s. 14 -15, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s. 14 -15’ten hesaplanmıştır.

⁵²⁵ *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s. 14 -15, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s. 14 -15, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s. 14 -15, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s. 14 -15’ten ormancılık ile geçinen nüfusu tarımdan geçinen nüfusa oranlamak suretiyle hesaplanmıştır.

⁵²⁶ 1935 Genel Nüfus Sayımı’nda Sanayi genel başlığı altında ağaç işleme alt başlığı tercih edilirken 1945 Genel Nüfus Sayımı’nda “ağaç, saz ve kamış işleme sanayi” şeklinde bir sınıflandırmaya gidilmiştir.

⁵²⁷ Çanakkale vilâyetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanlar ile inşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışanların 1 / 2’sinin toplanması suretiyle bu rakam elde edilmiş ve ortaya çıkan bu rakam esas kabul edilerek, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s. 14 -15’ten yüzdelik karşılığı hesaplanmıştır.

⁵²⁸ *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s. 14 -15.

yaklaşık olarak yüzde 21'i az miktar aşmaktadır.⁵²⁹ Edirne'de orman ürünleri ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısı 1.122'ye çıkmaktadır. Tüm sanayi şubeleri arasında orman ürünleri ile ilgili olarak doğrudan veya dolaylı çalışanların oranı da yaklaşık yüzde 24 olarak tahmin edilebilir.⁵³⁰

Kırklareli vilayetinde ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışanların toplam sayısı 508'dir. Sanayi alanındaki tüm işkolları içerisinde ağaç, saz ve kamış işleme sanayi Kırklareli'nde gıda, içki ve tütün sanayi, maden işletme sanayi ve giyim eşyası imalatı sanayinin ardından dördüncü sırada gelmekte sanayide çalışan toplam nüfus içindeki ağırlığı da yaklaşık olarak yüzde 12'ye yaklaşmaktadır.⁵³¹ Bina ve mobilya sanayiini de göz önünde bulundurduğumuzda Kırklareli'nde orman ürünleri ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısı 669 ve tüm sanayi şubeleri arasındaki ağırlığı da yaklaşık yüzde 15 olarak tahmin edilebilir.⁵³²

Tekirdağ vilayetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanların toplam sayısı 457, bunların 51'i kadın, 406 tanesi erkektir.⁵³³ Sanayi alanındaki tüm işkolları içerisinde ağaç işleme sanayi Tekirdağ'ında inşaat, bina ve mobilya sanayinin az bir farkla ardından (28 çalışan) ikinci sırada gelmekte sanayide çalışan toplam nüfus içindeki ağırlığı da yaklaşık olarak yüzde 11,75'e ulaşmaktadır.⁵³⁴ (5 puanlık bir düşüş) Bina ve mobilya sanayiini de göz önünde bulundurduğumuzda, Tekirdağ'ında orman ürünleri ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısı 627 ve tüm sanayi şubeleri arasındaki ağırlığı da yaklaşık yüzde 16,1 olarak tahmin edilebilir.⁵³⁵

Trakya vilayetlerinde ağaç işleme sanayiinde çalışanların toplam sayısı (1935'te 5.311) 3.422'dir. Bu sanayi sektörü içinde çalışanlar içinde oldukça iyi bir rakamdır.

⁵²⁹ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ..., s. 14 -15'ten hesaplanmıştır.

⁵³⁰ Edirne vilâyetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanlar ile inşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışanların 1 / 2'sinin toplanması suretiyle bu rakam elde edilmiş ve ortaya çıkan bu rakam esas kabul edilerek, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ..., s. 14 -15'ten yüzdelik karşılığı hesaplanmıştır.

⁵³¹ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15'ten hesaplanmıştır.

⁵³² Kırklareli vilâyetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanlar ile inşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışanların 1 / 2'sinin toplanması suretiyle bu rakam elde edilmiş ve ortaya çıkan bu rakam esas kabul edilerek, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15'ten yüzdelik karşılığı hesaplanmıştır.

⁵³³ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15.

⁵³⁴ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten hesaplanmıştır.

⁵³⁵ Tekirdağ vilâyetinde ağaç işleme sanayiinde çalışanlar ile inşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışanların 1 / 2'sinin toplanması suretiyle bu rakam elde edilmiş ve ortaya çıkan bu rakam esas kabul edilerek, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten yüzdelik karşılığı hesaplanmıştır.

Çünkü Trakya vilâyetlerinde sanayide çalışan toplam insan sayısı bu tarihte (1935'te 26.233) 20.289'dir. Bunların (1935'te 2.824) 966'sı kadın geriye kalan (1935'te 23.409) 19.323'ü ise erkektir. Ağaç işleme sanayiinde çalışanların ise (1935'te 1.074) 382'si kadın, (1935'te 4.237) 3.040 tanesi erkektir.⁵³⁶ Sanayi alanındaki tüm işkolları içerisinde ağaç, saz ve kamış işleme sanayi, Trakya'da giyim eşyası imalatı sanayi ve maden işletme sanayinin ardından üçüncü sırada gelmekte sanayide çalışan toplam nüfus içindeki ağırlığı da yaklaşık olarak yüzde (1935'te 20) 17'ye yaklaşmaktadır.⁵³⁷ Ormancılık ile bağlantılı olan bir diğer sektör de inşaat bina ve mobilya sanayidir. Bina ve mobilya sanayiini de göz önünde bulundurduğumuzda 2. Dünya Savaşı'nın bitiminde Trakya'da orman ürünleri ile ilgili bir sanayi dalında doğrudan ve dolaylı olarak çalışanların sayısı (1935'te 7.232) 4.231 ve tüm sanayi şubeleri arasındaki ağırlığı da yaklaşık yüzde (1935'te 28) 21 olarak tahmin edilebilir.⁵³⁸

Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi ile ilgili olarak savaş sırasında özellikle ağaç, saz ve kamış işleme sanayinin diğer sanayi şubeleri içindeki ayrıcalıklı konumunun epey bir aşıldığını bu sanayi şubesinin bölgede birinci sanayi dalı olma konumunu kaybettiğini söyleyebiliriz. Savaş öncesinde bölgede 5.311 ağaç işleme sanayii çalışanı⁵³⁹ mevcutken, savaşın bittiği yıl ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışanların toplama sayısı 3.422'ye gerilemiştir.⁵⁴⁰ Yine savaş öncesinde ormancılık veya ormancılıkla bağlantılı bir sanayi dalında çalışanların sayısında da ciddi bir gerileme yaşanmış gözükmemektedir. Dolaylı olarak ormancılık ile ilgili bir sanayide çalışanların sayısı 1.921 kişi kadarken⁵⁴¹, savaşın sonunda bu sayı 809'a kadar

⁵³⁶ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten hesaplanmıştır.

⁵³⁷ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...,s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten ağaç, saz ve kamış işleme sanayi dalında çalışan nüfusu sanayiden geçinen nüfusa oranlamak suretiyle hesaplanmıştır.

⁵³⁸ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...,s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten ormancılık ile bağlantılı bir sanayi dalında çalışan nüfusu sanayiden geçinen nüfusa oranlamak suretiyle hesaplanmıştır.

⁵³⁹ Trakya İstatistik ..., s. 46-47'den hesaplanmıştır.

⁵⁴⁰ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...,s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten hesaplanmıştır.

⁵⁴¹ Trakya İstatistik ..., s. 46-47'den hesaplanmıştır.

gerilemiştir.⁵⁴² Bölgede ormancılıkla doğrudan veya dolaylı olarak çalışan insan sayısı toplamı da savaş yıllarında 7.232'den⁵⁴³, 4.231'e gerilemiştir.⁵⁴⁴ Bölgede sanayi çalışanlarının toplamı içindeki ormancılıkla ilgili doğrudan veya dolaylı olarak çalışan nüfusun ağırlığı da yüzde 28'lerden⁵⁴⁵ yüzde 21'lere kadar ciddi oranda yaklaşık yüzde 25 civarında gerilemiş gözükmemektedir.⁵⁴⁶

1945 Yılında Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinde sadece ormancılık ile geçimini sağlayan çalışan sayısı toplamda 340'a ulaşmaktadır.⁵⁴⁷ Bölgede ormancılık ile geçimini sağlayan bu insanların ekonomik faaliyetlerine kısaca bir göz attığımızda karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır: Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinde; 1936-1938 yılları arasında ortalama yıllık 16.577 ton odun kömürü, 136.319 ton odun üretilmiştir. Odun kömüründen elde edilen kazanç, söz konusu üç yılda ortalama 38.235 lira, odundan ise ortalama 58.977 liradır.⁵⁴⁸

Savaş sonunda 1945'te Çanakkale vilâyeti hariç 199.356 ton odun, 27.995 ton odun kömürü üretiliyordu. Savaş öncesi Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinde Çanakkale vilâyeti hariç ortalama yılda, 11.627 ton odun kömürü ve 100.568 ton odun üretiliyordu.⁵⁴⁹ Bu rakamlarla karşılaştırıldığında savaşın sonunda odun kömürü üretimi yüzde 150'den fazla, odun üretimi de yüzde 99 civarında artmış gözükmemektedir.⁵⁵⁰

⁵⁴² 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...,s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten hesaplanmıştır

⁵⁴³ Trakya İstatistik ..., s. 46-47'den hesaplanmıştır.

⁵⁴⁴ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...,s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten hesaplanmıştır.

⁵⁴⁵ Trakya İstatistik ..., s. 46-47'den hesaplanmıştır.

⁵⁴⁶ Trakya İstatistik ..., s. 46-47; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...,s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten oranlanarak hesaplanmıştır

⁵⁴⁷ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...,s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15, 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15'ten hesaplanmıştır.

⁵⁴⁸ Trakya İstatistik ..., s.112.

⁵⁴⁹ Abidin Özmen, s. 44.

⁵⁵⁰ Trakya İstatistik ..., s.112; Abidin Özmen, s.44'ten oranlama yapmak suretiyle elde edilmiştir. Abidin Özmen'in, "Trakya" isimli eserinde Gelibolu ve Eceabat ilçeleri Trakya'nın içinde, Çanakkale merkez ve diğer Çanakkale vilâyeti ilçeleri hariç tutulmuştur. Buna karşılık Trakya Umûm müfettişlik bölgesi sınırları içinde olmayan Çatalca ve Silivri ilçeleri de Trakya'ya dâhil edilmiştir. Bu nedenle Çanakkale'nin tüm ilçelerini göz önünde bulundurduğumuzda Abidin Özmen'in Trakya için verdiği verileri, bu ilçelerin toplam yüzölçümlerini de göz önündü bulundurarak Çanakkale vilâyetinin 1/3'ü kadar kabul edip, hesapladık. Bu tahmin metodunda Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi geneli için yüzde

Fakat bir düzeltme yaptığımız takdirde odun kömürü üretimindeki artışı yüzde 132 civarında odun üretimindeki artışı da yüzde 88 civarında tahmin edebiliriz.⁵⁵¹

Ormancılıkta yaşanan gelişmeleri savaş öncesi üç yılın ortalamasına göre değil de sadece 1938 yılındaki mevcut duruma göre değerlendirirsek de; Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinde odun kömürü üretimi yaklaşık 16.857 ton ve odun kömüründen elde edilen para 58.778 lira civarındadır. Bölgenin odun üretimi de yine 1938 yılında 221.659 ton civarındadır.⁵⁵² Savaşın sonuncu yılındaki (1945) verileri 1938 yılına ait verilerle karşılaştırdığımızda bölgede odun kömürü üretimindeki artış yaklaşık yüzde 79'dur. Buna karşılık odun üretiminde yaklaşık yüzde 11'lik küçük bir gerileme söz konusudur.⁵⁵³

Ormancılık deyince ilk akla gelen ve ormancılık ile ilgili sanayi dalları arasında en önemli konumu işgal eden kerestecilikteki duruma da yakından bir bakarsak savaş öncesi dönemde karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır: Çanakkale vilayetimizde; tomruk üretiminde en fazla ağırlığa sahip olan ağaç türü çamdır. Çamın ardından tomruk üretiminde kullanılan yaygın ikinci ağaç türü olarak karşımıza meşe ve ardından kızılğış çıkılmaktadır. Edirne vilayetimizde; tomruk üretiminde en fazla ağırlığa sahip olan ağaç türü meşedir. Meşenin ardından tomruk üretiminde kullanılan yaygın ikinci ağaç türü olarak karşımıza kızılğış ve ardından kayısı çıkmaktadır.⁵⁵⁴ Kırklareli vilayetimizde; tomruk üretiminde en fazla ağırlığa sahip olan ağaç türü meşedir. Meşenin ardından tomruk üretiminde kullanılan yaygın ikinci ağaç türü olarak karşımıza kızılğış ve ardından kayısı çıkmaktadır.⁵⁵⁵ Tekirdağ vilayetimizde; tomruk üretimi ticari endüstriyel anlamda savaş öncesi dönemde yok gözükmemektedir.

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi için kereste, tomruk üretimi ile ilgili genel bir değerlendirme yaptığımızda il bazında Çanakkale ve Kırklareli'nin öne çıktığını

5 – 15 arası bir hata payı ihtimal dâhilindedir fakat çoğu başlıkta bu hata payının yüzde 10'a daha yakın olduğunu iddia edebiliriz.

⁵⁵¹ *Trakya İstatistik ...*, s.112; Abidin Özmen, s. 44'ten oranlıyarak (Çatlca, Silivri. Gelibolu, Eceabat ve İmroz ilçelerini Çanakkale'nin 1/3'ü kabul ederek) hesaplanmıştır.

⁵⁵² *Trakya İstatistik ...*, s.112'den hesaplanmıştır.

⁵⁵³ *Trakya İstatistik ...*, s.112; Abidin Özmen, s. 44'ten oranlıyarak (Çatlca, Silivri. Gelibolu, Eceabat ve İmroz ilçelerini Çanakkale'nin 1/3'ü kabul ederek) hesaplanmıştır.

⁵⁵⁴ *Trakya İstatistik ...*, s.113.

⁵⁵⁵ *Trakya İstatistik ...*, s.113.

Tekirdağ'ın da en sona kaldığını söyleyebiliriz. Hem üretim hacmi hem de bu alandan elde edilen gelir açısından Çanakkale birinci sırada gelmektedir.

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi içinde yer alan illerde; tomruk üretiminde en fazla ağırlığa sahip olan ağaç türü meşedir. Meşenin ardından tomruk üretiminde kullanılan yaygın ikinci ağaç türü olarak karşımıza çam, kızılâğaç, karaağaç ve kayısı çıkmaktadır.⁵⁵⁶ Çanakkale vilayetinde 1936 – 1938 yılları arası yapılan kereste üretiminin üç yıllık ortalaması 14.945 m³ ve elde edilen kazancın üç yıllık ortalaması da 60.109 liradır.⁵⁵⁷ 1938 Yılında yapılan kereste üretiminin Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi toplamı, 17.051 m³ ve bu üretimden ele geçen para 81.765 liradır.⁵⁵⁸

II. Dünya Savaşı'nın ardından Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinin tomruk, kereste üretimi ile ilgili elimizdeki istatistikî bilgi oldukça sınırlıdır. Son Umûm Müfettiş Abidin Özmen'in verdiği rakama göre savaşın sonunda Trakya bölgesi (Çanakkale'nin Asya toprakları hariç, Silivri ve Çatalca dâhil) tomruk kereste üretimi senede 9.697 m³ olarak verilmektedir.⁵⁵⁹ Savaş öncesi dönem için düzeltilmiş rakamlarla Trakya için kereste tomruk üretimi ortalamasını (üç yıllık 1936 – 1938) 10.301 ton civarında ve 1938 yılı üretimini de 17.786 ton civarında tahmin edebiliriz.⁵⁶⁰ Bu rakamlar ışığında savaş yılları zarfında Trakya'da kereste tomruk üretiminin savaş öncesi üç yıllık ortalamaya nazaran yüzde 6'lık bir düşüş, 1938 yılı üretimine nazaran da yaklaşık yüzde 46'ya yakın bir üretim düşüşü olduğunu tahmin edebiliriz.⁵⁶¹

Son olarak ormancılıkla ilgili Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinin yapraklı ıhlamur, palamut, mazı üretimlerine kısaca değinirsek: Çanakkale'de; sadece 1938'de 85 kilo ıhlamur üretimi ve bu üretimden elde edilen 2 liralık bir gelir istatistiklere yansımaktadır. Bu nedenle vilâyette istikrarlı ve ticari anlamda ıhlamur üretimi yapıldığını söylemek, bu yıllar için biraz zordur. Mazı üretiminin ıhlamura göre daha istikrarlı bir faaliyet olduğu söylenebilir.⁵⁶² Edirne'de; sadece ormancılık ile ilgili olarak

⁵⁵⁶ *Trakya İstatistik* ..., s.113.

⁵⁵⁷ *Trakya İstatistik* ..., s.113'ten hesaplanmıştır.

⁵⁵⁸ *Trakya İstatistik* ..., s. 113'deki verilerden derlenmiştir.

⁵⁵⁹ Abidin Özmen, a.g.e., s.44.

⁵⁶⁰ *Trakya İstatistik* ..., s.113'ten hesaplanmıştır.

⁵⁶¹ *Trakya İstatistik* ..., s.113; ' Abidin Özmen, a.g.e., s.44'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁵⁶² *Trakya İstatistik* ..., s. 116'dan hesaplanmıştır.

ticari değerde meşe palamudu üretimi yapıldığı istatistiklere yansımaktadır. Bunun haricinde ıhlamur ve mazı üretimi bulunmamaktadır. Kırklareli'nde; ormancılık ile ilgili olarak ticari değerde ıhlamur, mazı ya da meşe palamudu üretimi yapılmamaktadır. Tekirdağ'da; sadece ormancılık ile ilgili olarak ticari değerde yapraklı ıhlamur üretimi yapıldığı istatistiklere yansımaktadır. Bunun haricinde meşe palamudu ve mazı üretimi bulunmamaktadır.⁵⁶³

Trakya Umûmi Müfettişliği bölgesinde; üç yıllık yapraklı ıhlamur üretimi ortalaması 2.709 kilogram ve elde edilen gelirin üç yıllık ortalaması ise 269 liradır. Sadece 1938'de yapılan ıhlamur üretimi 7.932 kilogram ve bu üretimden elde edilen gelir 787 liradır. Üç yıllık meşe palamudu üretimi ortalaması olarak 430.083 kilogram ve 1938 yılı üretimi ise 444.083 kilogramdır. Meşe palamudu üretiminden elde edilen gelirin üç yıllık ortalaması 2.004 lira 1938 yılı meşe palamudu geliri ise 2.348 liradır. Bölgedeki mazı üretiminin 1936 – 1938 arasındaki üç yıllık üretim ortalaması kilogram olarak 12.733 kilogram ve 1938 yılı üretimi ise 13.000 kilogramdır. Mazı üretiminden elde edilen gelirin üç yıllık ortalaması 388 lira 1938 yılı mazı geliri ise 316 liradır.⁵⁶⁴ Vilâyetlerin ve Trakya Umûmi Müfettişliği bölgesinin bu konuda savaş sonrası ile ilgili istatistikleri bulunmamaktadır. Bu nedenle savaş sonrasında yukarıda zikredilen ormancılık ile ilgili bu üretim faaliyetlerinin nasıl bir seyir izlediği bilinmemektedir.

⁵⁶³ *Trakya İstatistik ...*, s. 116.

⁵⁶⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 116'dan hesaplanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ'NDE

HAYVANCILIK VE HAYVANCILIKLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

2.1. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ'NİN HAYVANCILIKLA İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Trakya Umum Müfettişliği'nin bölge halkını ve özellikle geçimin tarım ve hayvancılıktan temin eden bölge çiftçi-köylüsünü modern hayvancılık ve hayvan bakımı, hayvan hastalıkları ile mücadele, verimli hayvan ırkları oluşturma, modern hayvan barınakları inşaatı vb. hayvancılık konuları ile ilgili olarak bilinçlendirmek için bir dizi çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların başında da hiç şüphesiz ehil kurum ve kişilere hazırlatıp, köy muhtarlıkları, köy okuma odaları ve köy kahvehanelerine gönderilen hayvancılıkla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili kitaplar gelmektedir. Trakya Umum Müfettişliği'nin hazırlatıp, bastırıldığı birer örneklerine üst makamlara gönderdiği ve tüm Trakya köylerine dağıtmayı kararlaştırdığı, "Baytarlık (veterinerlik)" bugünkü kullanımıyla hayvancılık, alanındaki kitapçıklar 25 başlık altında şu şekilde toplanıyordu:

- 1-) At yetiştirme, Plevne ve Montofon damızlıkları.
- 2-) Beygir cinsinin ıslahı, suni aşı.
- 3-) Kıbrıs ve Suriye ve Musul'un eşek aygırları ve ester yetiştirilmesi, verimleri.
- 4-) Merinos yetiştirilmesi ve katım denemesi, Çeşme ve Sakız koç damızlıkları ve Trakya ırkının katılma denemesi.
- 5-) Kıvırcık cinsinin iyi tutulması ve bozulmadan kurtarılması.
- 6-) Şarbon savaşı ve insanlara geçen hayvan hastalıklardan korunma yolları.
- 7-) Bulaşık hayvan hastalıklarıyla savaş.
- 8-) Ağıl kanunu ve faydaları.

- 9-) Zararlı hayvanları tepeleme savaşı.
- 10-) Yararlı hayvanların ve kuşların gözetilmesi ve bu iki sınıfın ayırt edilmesi.
- 11-) Büyük sürek avları, yaban domuzları ve kurt, çakallar.
- 12-) Nalbant kursları ve kötü nalbantlardan kurtuluş yolları.
- 13-) Hayvan gıdaları ve küspenin faydaları.
- 14-) Ehli domuzculuk.
- 15-) Sütçülük ve mandıracılık.
- 16-) Kuduz hastalıkları ve bakımı.
- 17-) Tavşancılık ve köylünün büyük zenginliği.
- 18-) Rodeylant, Legorn tavuk cinsinin üremesi, etli ve bol yumurtalı tavuk cinsinin ortaya çıkarılması.
- 19-) Cıvciv makinesi.
- 20-) Köy kümes hastalıklarıyla savaş.
- 21-) Aşımdurakları ve damızlıkların veteriner merkezlerinde bakım tarzları ve bunların köy yardımları ile beslenmesi ve faydaları.
- 22-) Köy sergileri, büyük ve küçük merkezlerdeki hayvan sergileri ve verilecek ödülleri (ikramiyeler).
- 23-) Köylerde birleşik işler yapılması.
- 24-) Develerin bakımı ve hastalıklarla savaş.
- 25-) Yılan sokması.⁵⁶⁵

⁵⁶⁵ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., YerNo: 72.475.5.; lef 6.

Trakya Umûm Müfettişliği sadece hayvancılık alanıyla ilgili çiftçi ve köylüyü bilinçlendirmek için kitaplar hazırlatıp, bastırıp, çoğaltmak ve köylere dağıtmakla kalmamış, aynı zamanda Trakya'daki hayvan ırklarının ıslahı ile ilgili olarak da birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Gerek Trakya Umûm Müfettişliği gerekse Trakya Umûm Müfettişliği'ni oluşturan vilâyetlerin İl Özel İdareleri bölgedeki faydalı hayvan ırklarının gelişimi ve verimleri ile sahip oldukları niteliklerin arttırılması için bölge sathında birtakım kurumlar açmışlar ve önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. İl Özel İdareleri'ne bağlı olarak faaliyet gösteren aygır depoları ve bu depolardaki aygır sayıları yıl ve vilâyetler bazında şu şekilde dağılmaktaydı:

Çanakkale vilayetinde 1939 – 1945 arası dönemde İl Özel İdaresi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren sadece bir adet aygır deposu vardı.⁵⁶⁶ Edirne vilayetinde 1939 – 1940'da bir adet 1942'de beş adet ve 1945'de bir adet aygır deposu bulunuyordu. Edirne'de İl Özel İdaresi'ne bağlı olarak 1941, 1943 ve 1944 yıllarında faaliyet gösteren herhangi bir aygır deposu istatistiklere yansımıyordu.⁵⁶⁷ Kırklareli vilayetinde 1939 – 1945 yılları arasında İl Özel İdaresi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren aygır depolarının sayısı istatistikte net bir şekilde belirtilmemektedir.⁵⁶⁸ Tekirdağ vilayetinde 1939'da bir adet, 1940'da sekiz adet, 1941'de bir adet, 1942'de dokuz adet, 1943 ve 1944'de bir adet İl Özel İdaresi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren aygır deposu vardı. Tekirdağ'ında 1945'de ise İl Özel İdaresi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren herhangi bir aygır deposu bulunmuyordu.⁵⁶⁹ Bölgede yıllara göre sayısı değişiklik gösteren aygır depolarındaki demirbaş niteliğindeki aygırların sayısı da yıldan yıla değişiyordu. Bu aygır depoları ve depolarda yürütülen faaliyetler, bölgenin at varlığını ve bölge atlarının niteliklerini geliştirmeye yönelik önemli faaliyetlerdendi.

Türkiye Cumhuriyeti Tarım Bakanlığı, bölgede oldukça önemli işler yapmış ve Trakya'da hayvan ıslahı meselesini sıkı bir şekilde takip etmişlerdir.

⁵⁶⁶ TC. İstatistik Genel Müdürlüğü, *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, Ankara, 1949, s. 212.

⁵⁶⁷ *İl Özel İdareleri ...*, s. 213.

⁵⁶⁸ *İl Özel İdareleri ...*, s. 216.

⁵⁶⁹ *İl Özel İdareleri ...*, s. 219.

“Tarım Bakanlığı Muratlı istasyonunun batısında Çorlu ve Ergene sularının birleştiği alan ve dolaylarında bir inekhane ve aygır deposu meydana getirmiştir.”⁵⁷⁰

Tarım Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren İnanlı İnekhanesi ve Aygır Deposu’nun sığırcılık şubesinde; II. Dünya Savaşı sonu itibarıyla (1945) dişi inek, dana ve boğa olmak üzere toplam 238 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu kurumda yetiştirilen damızlık boğalar bölgede yapılan Boz ırk sığır ıslah çalışmalarının da bir gereği olarak bölge halkına bedeli karşılığında satılarak bölge içine dağıtılmaktadır. Kurumun her yıl düzenli olarak bölgeye yönelik olarak yaptığı damızlık Boz ırk boğası satışı 25 – 30 baş civarındadır. Bu önemli tesisin bir diğer şubesi atçılık şubesidir. Bu şubeye bağlı olarak da tesiste, II. Dünya Savaşı sonunda safkan ve yarım kan Arap ve Nonyüs at ırklarına mensup atlar ile yine Trakya Umûm Müfettişliği tarafından ıslah çalışmaları kapsamında Kıbrıs’tan getirilen Kıbrıs merkepleri bulunmaktadır. Bu şubedeki toplam hayvan sayısı 83’tür. Tesisteki damızlık at ve merkep aygırları her sene düzenli olarak bölge halkının istifadesi için Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinin muhtelif bölgelerine sevk edilir ve düzenli bir aşım sezonu için gerekli önlemler alınır. Bu şubede muhtelif türde 22 – 25 civarında yavru tay ve sığa bulunmaktadır. Tesisin üçüncü şubesi ise koyunculuk şubesidir. Bu şubede yetişkin ve kuzu, erkek (koç) ve dişi olarak toplam 291 baş koyun cinsi küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Ayrıca tesisin çatısı altında Trakya’daki koyun ırklarının ıslahı için vakfedilmiş 500 başlık bir koyun sürüş de mevcuttur. Bu müessesenin geniş bir arazisi bulunmakta ve hayvanları yedirilecek olan yemin ve otun büyük kısmını sahip olduğu personeli ile ve kendisine ait arazide ziraat yapmak yoluyla temin etmektedir.⁵⁷¹

Tarım Bakanlığı, iyi cins ve verimi yüksek hayvanların yetiştirilmesini teşvik edip, özendirmek maksadıyla bütün Trakya’nın katılımına açık olarak 1927’den 1960’a kadar “Lüleburgaz Trakya Ehli Hayvan Sergisi” adı altında her yıl iyi cins hayvan yetiştirme yarışmalarını Trakya’nın en orta noktası sayılabilecek olan Lüleburgaz’da düzenlemiştir. Ekseriyetle bahar ve yaz aylarında düzenlenen bu sergide iyi cins hayvanlar at, sığır ve koyun kategorilerinde yarıştırılır ve dereceye giren hayvanların

⁵⁷⁰ Abidin Özmen, a.g.e., s. 46.

⁵⁷¹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 46.

sahiplerine 1.000 TL ila 2.000 TL arasında para ödülü dağıtılırdı. Tarım Bakanlığı'nın büyük çaptaki destekleriyle düzenlenen bu yarışmaya dönemin en yüksek bölge mülkî amirleri valiler ve kaymakamlar, yöneticiler ve halktan büyük bir katılım olurdu. Bu yarışmadaki değerlendirme, derecelendirme komisyonunda Kırklareli vilâyetinin ve Lüleburgaz ilçesinin veterinerleri görev alırdı. Bu yarışmaya katılan hayvanlar görevli veterinerlerce daha çok mensup oldukları ırk ve verimlerine göre bir derecelendirmeye tabi tutulurlardı.⁵⁷²

Yine Trakya Umûm Müfettişliği'nin bölge halkını cins hayvanlar yetiştirmek için cesaretlendirip, teşvik etmek ve bilinçlendirmek amacıyla her yıl tespit edebildiğimiz kadarıyla asil ırktan ve verimli hayvanların yetiştirilmesini özendirmek amacıyla Umûmi Müfettişlik 'teki vilâyetlerde her yıl para ödüllü hayvan yarışmaları düzenlediğini görmekteyiz. Düzenlenen bu hayvan yarışmalarında üç hayvan cinsi at, sığır ve koyun olmak üzere sekiz ayrı kategoride yarışmışlardır. Bu kategoriler; Yarım kan Arap kısarak, Yarım kan Arap tay, Safkan Arap tay, Yarım kan Nonius tay, Boz ırk boğa, Boz ırk İnek, Kıvırcık koç ve Kıvırcık koyun kategorileridir. II. Dünya Savaşı öncesinde resmi kayıtlardan bu hayvancılık yarışmalarının bölge vilâyetlerinden Çanakkale hariç, diğer vilâyetlerin tamamında her yıl düzenli olarak yapıldığını müşahade etmekteyiz. Daha sonraları bu yarışmaların savaş yıllarında ne şekilde devam ettiği veya bu yarışmalara savaş nedeniyle ara verilip, verilmediği ile ilgili herhangi bir resmi kayda rastlanmamaktadır.

Savaş öncesi dönemde 1937 ve 1938 yıllarında bu yarışmalara Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinde bir hayli katılım olduğunu ve katılımcılara o gün için iyi sayılabilecek miktarlarda, teşvik etmeye yönelik olarak para ödülleri verildiği söylenebilir.⁵⁷³ Yukarıda bahsedildiği üzere bölgede farklı cinslerde ve nitelikli hayvan yetiştirmeye yönelik olarak düzenlenen bu faaliyetlerde başarı gösteren yetiştiricilerin taltif edildiğini, özellikle bölge yetiştiricilerinin bu faaliyetlere dikkatinin ve ilgisinin çekildiğini ve güzel örnekler göstermek surutiyle bölge yetiştiricilerinin bu tür faaliyetler için özendirildiği söylenebilir.

⁵⁷² Ali Arslan, *Kasabadan Kente Bir Cumhuriyet Yürüyüşü Lüleburgaz Ekonomi ve Siyaset Tarihi*, 2. Kitap, Görünüm Yayınları, Lüleburgaz, 2011, s. 100.

⁵⁷³ *Trakya İstatistik ...*, s. 128.

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetleri genelinde yapılan hayvan yarışmalarına 1937 yılında farklı kategorilerde Edirne’de toplam 225 adet hayvan katılmış bu hayvanlardan 75’i dereceye hak kazanmıştır. Edirne’de dereceye giren bu 75 hayvana toplamda 1.980 lira para ödülü verilmiştir. Kırklareli’nde yarışmalara toplam 206 adet hayvan katılmış bu hayvanlardan 68’i dereceye hak kazanmıştır. Kırklareli’nde dereceye giren bu 68 hayvana toplamda 1.860 lira para ödülü verilmiştir. Tekirdağ’da yarışmalara toplam 114 adet hayvan katılmış bu hayvanlardan 43’ü dereceye hak kazanmıştır. Tekirdağ’da dereceye giren bu 43 hayvana toplamda 1.280 lira para ödülü verilmiştir. Bölge genelinde 1937’de yapılan hayvan yarışmalarına toplamda 545 hayvan katılmış bu hayvanlardan 186’sı dereceye girmiş ve bu dereceye giren hayvanlara toplamda 5.120 lira para ödülü verilmiştir.⁵⁷⁴

Trakya’da düzenlenen hayvan yarışmalarına 1938 yılında farklı kategorilerde Edirne’de toplam 329 adet hayvan katılmış bu hayvanlardan 75’i dereceye hak kazanmıştır. Edirne’de dereceye giren bu 75 hayvana toplamda 2.000 lira para ödülü verilmiştir. Kırklareli’nde yarışmalara toplam 850 adet hayvan katılmış bu hayvanlardan 188’i dereceye hak kazanmıştır. Kırklareli’nde dereceye giren bu 188 hayvana toplamda 1.615 lira para ödülü verilmiştir. Tekirdağ’da yarışmalara toplam 98 adet hayvan katılmış bu hayvanlardan 41’ü dereceye hak kazanmıştır. Tekirdağ’da dereceye giren bu 41 hayvana toplamda 1.230 lira para ödülü verilmiştir. Bölge genelinde 1938’de yapılan hayvan yarışmalarına toplamda 1.277 hayvan katılmış bu hayvanlardan 304’ü dereceye girmiş ve bu dereceye giren hayvanlara toplamda 4.845 lira para ödülü verilmiştir.⁵⁷⁵

2.2. GEÇİMİNİ HAYVANCILIKLA SAĞLAYAN NÜFUS

1935 Yılı Genel Nüfus Sayımında sayım sonuçlarında halkın hangi işi yaptığı ile ilgili olarak ayrıntılı tablolara yer verilmediği görülmektedir. Aynı şekilde 1935 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarını veri olarak kullanan, bunun haricinde konu ile ilgili kendine ait özel bir çalışması bulunmayan Trakya Umûm Müfettişliği’nin yayınladığı Trakya İstatistik Yıllığı 1939 isimli istatistikte de halkın yaptığı işler ile ilgili ayrıntılı

⁵⁷⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 128’den hesaplanmıştır.

⁵⁷⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 128’den hesaplanmıştır.

verilere rastlanmamaktadır. Bu nedenle 1939 yılı öncesi ile ilgili olarak sadece tarım alanında çalışan, bölge nüfusunu gösteren, birtakım kaba verilere sahip bulunmaktayız.

1945 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçları daha ayrıntılı olduğundan, savaş sonunda Trakya’da hayvancılık ile geçimini sağlayan insanların sayısını ve hangi illerde çalıştıklarını daha sağlıklı bir şekilde öğrenebilmekteyiz. Yine aynı şekilde 1945 yılı Trakya’ında orman sanayi ve bağlantılı sanayi alanları ile geçimini sağlayan nüfusu da bu istatistiklerden ayrıntılı bir şekilde takip edebilmekteyiz. Yukarıda izah etmeye çalıştığımız nedenlerden dolayı II. Dünya Savaşı öncesindeki dönemle ilgili hayvancılık ile geçinen nüfusu tespit etmek için elimizdeki tek uygun ve ayrıntılı kaynak yine Trakya Umûm Müfettişliği’nin yaptırdığı “1939 Yılı Trakya Umûmî Müfettişlik Bölgesi Toprak Anketi”dir. Bu anketin verileri de çok ayrıntılı değildir. Bu anketin verilerinden süzme ve tahmin yoluyla II. Dünya Savaşı öncesinde Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesinde yaşayan ve hayvancılıkla geçinen insanlarla ilgili birtakım istatistikî bilgilere ulaşılabilir.

Toprak Anketi’nin yapıldığı II. Dünya Savaşı’nın da başlangıç yılı olan 1939’da bölge sınırları içinde ve kırsal kesimde (köylerde) yaşayan ailelerden 501 tanesinin hiç toprağı olmadığı ve ziraatle veya herhangi bir başka işle geçinmedikleri tespit edilmiştir. Bu ailelerde ortalama beşer kişinin yaşadığı göz önünde bulundurulursa bölge genelinde en aşağı bir tahminle 2.505 kişinin sadece hayvancılıkla geçindiği söylenebilir. Bölgede bu 501 ailenin de içinde olduğu ve ziraat yapmak için herhangi bir çeki hayvanına sahip olmayan 5.729 aile tespit edilmiştir.⁵⁷⁶ Bu 5.729 ailenin 5.228’tanesinin ya çok az toprağı vardır ya da hiç toprağı yoktur fakat icarla veya bir başkasının toprağını yarıya vb. şekillerde kiralayarak aynı zamanda hayvan bakarak geçimlerini sağlamaktadırlar. Hem küçük çapta ziraat hem de küçük ve biraz daha büyük ölçülerde hayvancılık yapan, bu ailelerde de toplam bir ailede ortalama beş kişinin yaşadığı verisinden yola çıkarak 26.140 kişinin yaşadığını tahmin edebiliriz. Böylelikle net olarak ayıramamakla birlikte Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinde az ya da çok hayvancılığın da yardımıyla geçinen beş bin civarında ailenin olduğunu ve bu ailelerde de toplam yirmi beş, otuz bin kadar insanın yaşadığını tahmin edebiliriz.

⁵⁷⁶ 1939 Trakya ..., s. 14.

Elbette ki bu ailelerde aile başına ortalama üç çocuk olduğunu da hesaba katmamız gerekir. Çocuklar nüfus sayımlarında herhangi bir işle meşgul gözükmeyeceklerdir. Bu nedenle 1939'da Trakya'da yaklaşık on – on bir bin kişinin genel nüfus sayımı istatistiklerine yansıyacak bir şekilde az veya çok hayvancılık da yaptıklarını söyleyebiliriz. Yine 1939 Trakya Toprak Anketi'nin verilerine göre bu insanlar 61.421 baş gelir getiren (kâr) hayvanına sahip olduğunu görmekteyiz.⁵⁷⁷

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde 1945 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonuçları savaş öncesinden çok daha ayrıntılıdır. Bu nedenle savaş sonunda hayvancılık ile geçinen kişi sayılarını hem tam olarak öğrenebilmekte hem de bu kişilerin, hayvancılığın hangi alt dalı ile iştigal ettiğini net bir şekilde gözlemleyebilmekteyiz. Ayrıca hayvancılıkla uğraşan bu kişilerin cinsiyetlerini de takip edebilmekteyiz. Trakya Umûmi Müfettişliği'nin görev sahası içindeki vilâyetlerimizde 1945'te hayvancılık ile uğraşan kişilere şöyle bir göz gezdirdiğimizde; Çanakkale vilâyetinde geçimini evcil büyükbaş hayvan bakarak ve arıcılık, deniz, nehir, göl ve kara avcılığı yaparak temin eden kişi sayısı 1945 yılı itibarıyla 2.725 kişi⁵⁷⁸, Edirne'de 1.004⁵⁷⁹, Kırklareli'nde 1.512⁵⁸⁰ ve Tekirdağ'da 1.630⁵⁸¹ kişidir.

Trakya vilâyetlerinde geçimini evcil büyükbaş hayvan bakarak, arıcılık, deniz, nehir, göl ve kara avcılığı yaparak, temin eden, toplam kişi sayısı 1945'te 6.279 kişidir. Bu insanların 115'i kadın, 6.164'ü ise erkektir. Deniz, nehir, göl ve kara avcılığı yaparak geçimini temin eden insanların sayısı ise 577'si erkek, 18'i kadın olmak üzere 588 kişidir. Bölge vilâyetleri genelinde hayvancılığın çeşitli dalları, su ve kara avcılığı ile meşgul olmak suretiyle geçimini sağlayan toplam insan sayısının bu tarihte 6.867 kişi olduğu söylenebilir. II. Dünya Savaşı öncesi dönemle, sonrası dönem arasında, savaş öncesi döneme ait verilerin net ve ayrıntılı olmaması nedeniyle bir karşılaştırma yapmak, neredeyse imkânsızdır.⁵⁸²

⁵⁷⁷ 1939 Trakya ..., s. 11.

⁵⁷⁸ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 14 -15.

⁵⁷⁹ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ..., s. 14 -15.

⁵⁸⁰ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14 -15.

⁵⁸¹ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14 -15.

⁵⁸² 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı verilerinden derlenmiştir.

2.3. KIRMIZI ET VE SÜT ÜRETİMİNE YÖNELİK HAYVANCILIK

Bölgede 1939 senesinde 1.979.279 küçükbaş ve 533 302 büyük baş hayvan vardı. Mevcut küçükbaş hayvanlardan bir kilometre kare coğrafi büyüklüğe 68 küçük ve 18 büyükbaş hayvan isabet eder. Küçükbaş ve büyükbaş hayvanların toplamı 1939 yılında 2.512.581 olarak tespit edilmiştir.⁵⁸³ Diğer yandan, 1938 Yılı sonunda Trakya Umûm Müfettişliği'ne bağlı çalışan İstatistik Bürosu, Trakya Umum Müfettişliği bölgesi vilâyetleri genelinde küçükbaş hayvanların toplam sayısını 1.923.955 olarak, büyükbaş hayvan sayısını 603.071 olarak ve bölgenin küçük ve büyükbaş hayvan sayısının toplamını da 2.527.027 olarak vermektedir.⁵⁸⁴ İki istatistik arasındaki fark yüzde 0,55 civarında neredeyse hemen hemen hiç yok gibidir. Ayrıca aradan bir yıl gibi bir süre geçtiği için böyle çok küçük bir farkın bulunması da normal gözükmemektedir.⁵⁸⁵

Çanakkale'de 1940 – 1945 yılları arasındaki altı yıllık dönemde istatistiklere yansıdığı kadarıyla sığır cinsi hayvan sayısının en az olduğu yıl 95.794 adet sığır cinsi hayvan sayısı 1940 yılına aittir. Yine söz konusu dönem zarfında Çanakkale vilâyetinde en fazla sığır cinsi hayvanın sayıldığı yıl 1943 yılı ve bu yılda tespit edilen sığır cinsi hayvan sayısı 119.753'tür.⁵⁸⁶

1945 Yılında ise Çanakkale'deki sığır cinsi hayvan sayısı toplamda 108.711'dir. Bu sığır cinsi hayvanların kendi içindeki dağılımı da şu şekildedir; 98.999 sığır ve 9.712 manda.⁵⁸⁷

Binek cinsi hayvanlarda da benzer bir durum söz konusudur. Binek hayvanlarının söz konusu dönem zarfında sayılarının en düşük olduğu yıl 23.656 ile 1940 yılıdır. Binek hayvanlarının sayısının en yüksek olduğu yıl 42.677 ile 1943

⁵⁸³ 1939 Trakya ..., s. 6.

⁵⁸⁴ Trakya İstatistik ..., s. 117'den sağlaması yapılarak, yeniden hesaplanmıştır. Bölgedeki develer ne küçükbaş ne de büyükbaş kategorisinde değerlendirilmiştir. Develer ayrı bir grup olarak tek başına değerlendirildiği için, istatistikte 1938 Yılı Trakya UMB. büyük ve küçükbaş hayvan varlığı toplamı 2.527.027 olarak verilmektedir.

⁵⁸⁵ Trakya İstatistik ..., s. 117'den sağlaması yapılarak, yeniden hesaplanmıştır. Bölgedeki develer ne küçükbaş ne de büyükbaş kategorisinde değerlendirilmiştir. Develer ayrı bir grup olarak tek başına değerlendirildiği için, istatistikte 1938 Yılı Trakya UMB. büyük ve küçükbaş hayvan varlığı toplamı 2.527.027 olarak verilmektedir.

⁵⁸⁶ TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Hayvanlar İstatistiği 1944*, İstanbul, 1946, s. 30.

⁵⁸⁷ T. C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, Ankara, 1952, s. 30.

yılıdır.⁵⁸⁸ Binek hayvanlarının 1945'teki sayısı toplamı ise 40.690'dır. 1945 yılında Çanakkale'deki binek hayvanlarının cinslere dağılımı da şu şekildedir; 2.584 deve, 15.487 adet at, 689 adet katır, 21.930 adet eşek olmak üzere toplam 38.106 binek hayvanı Çanakkale'de sayılmıştır.⁵⁸⁹

Küçükbaş hayvan sayısındaki hareketlilik de binek ve sığır hayvan sayılarındaki artış ve azalışlara paralel gözükmektedir. Vilâyetin en az küçükbaş hayvana sahip olduğu yıl 1940 yılı ve bu yıl içinde sahip olduğu küçükbaş hayvan sayısı 471.060'dır. Vilâyetin en çok küçükbaş hayvana sahip olduğu yıl 1941 yılı ve bu yılda sahip olduğu küçükbaş hayvan sayısı toplamda 608.159'dur.⁵⁹⁰

İstatistiğin bize ayrıntılı veri bildirdiği son yılda 1945'te ise toplam küçükbaş hayvan sayısı 553.752'dir.⁵⁹¹ 1945'te Çanakkale'deki küçükbaş hayvanların cinslere dağılımı ise şu şekildedir; 361.512 adet koyun, 192.240 adet kıl keçisi, tiftik keçisi tespit edilmemiştir. Toplam hayvan sayısının en yüksek olduğu yıl 763.039 ile 1941 yılı en düşük olduğu yıl 591.517 ile 1940 yılıdır.⁵⁹²

Edirne'de 1940 – 1945 yılları arasındaki altı yıllık dönemde istatistiklere yansıdığı kadarıyla sığır cinsi hayvan sayısının en az olduğu yıl 97.251 adet sığır cinsi hayvan sayısı ile 1942 yılına aittir. Yine söz konusu dönem zarfında Edirne vilâyetinde en fazla sığır cinsi hayvanın sayıldığı yıl 1940 yılı ve bu yılda tespit edilen sığır cinsi hayvan sayısı 110.658'dir.⁵⁹³ Hayvanlar istatistiğinin ayrıntılı veri bildirdiği son yıl olan 1945 yılında ise Edirne'deki sığır cinsi hayvan sayısı toplamda 116.781'dir. Bu sığır cinsi hayvanların kendi içindeki dağılımı da şu şekildedir; 99.040 sığır ve 17.741 manda.⁵⁹⁴

Binek cinsi hayvanlarda da benzer bir durum söz konusudur. Binek hayvanlarının söz konusu dönem zarfında sayılarının en düşük olduğu yıl 14.301 ile 1941 yılıdır. Binek hayvanlarının sayısının en yüksek olduğu yıl 18.588 ile 1940

⁵⁸⁸ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 30.

⁵⁸⁹ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 31.

⁵⁹⁰ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 30.

⁵⁹¹ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 30-31, *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 30-31.

⁵⁹² *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 30.

⁵⁹³ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 32.

⁵⁹⁴ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 32.

yılıdır.⁵⁹⁵ Binek hayvanlarının istatistiğın gösterdiği son yıl olan 1945'deki sayısı toplamı ise 15.493'tür. 1945 Yılı'nda Edirne'deki binek hayvanlarının cinslere dağılımı da şu şekildedir; 192 deve, 6.313 adet at, 73 adet katır, 9.107 adet eşek olmak üzere toplam 15.493 binek hayvanı Edirne'de sayılmıştır.⁵⁹⁶

Küçükbaş hayvan sayısındaki hareketlilik de binek ve sığır hayvan sayılarındaki artış ve azalışlara paralel gözükmektedir. Vilâyetin en az küçükbaş hayvana sahip olduğu yıl 1942 yılı ve bu yıl içinde sahip olduğu küçükbaş hayvan sayısı 301.324'tür.⁵⁹⁷ Vilâyetin en çok küçükbaş hayvana sahip olduğu yıl 1945 yılı ve bu yılda sahip olduğu küçükbaş hayvan sayısı toplamda 518.417'dir. Aynı zamanda mevcut istatistiklerin bize ayrıntılı veri bildirdiği son yıl olan 1945'de Edirne'deki küçükbaş hayvanların cinslere dağılımı ise şu şekildedir; 399.694 adet koyun, 118.723 adet kıl keçisi, tiftik keçisi mevcut değildir.⁵⁹⁸ Toplam hayvan sayısının en yüksek olduğu yıl 650.883 ile 1945 yılı en düşük olduğu yıl 415.251 ile 1942 yılıdır.⁵⁹⁹

Kırklareli'nde 1940 – 1945 yılları arasındaki altı yıllık dönemde istatistiklere yansıdığı kadarıyla sığır cinsi hayvan sayısının en az olduğu yıl 74.690 adet sığır cinsi hayvan sayısı ile 1940 yılına aittir.⁶⁰⁰ Yine söz konusu dönem zarfında Kırklareli'nde vilâyetinde en fazla sığır cinsi hayvanın sayıldığı yıl 1945 yılı ve bu yılda tespit edilen sığır cinsi hayvan sayısı 96.182'dir. Hayvanlar istatistiğinin ayrıntılı veri bildirdiği son yıl da olan 1945 yılında sığır cinsi hayvanların kendi içindeki dağılımı da şu şekildedir; 80.6678 sığır ve 15.504 manda. Binek cinsi hayvanlarda da benzer bir durum söz konusudur.⁶⁰¹

Binek hayvanlarının söz konusu dönem zarfında sayılarının en düşük olduğu yıl 14.025 ile 1941 yılıdır. Binek hayvanlarının sayısının en yüksek olduğu yıl 19.040 adet ile 1942 yılıdır.⁶⁰² Binek hayvanlarının istatistiğın gösterdiği son yıl olan 1945'teki sayısı toplamı ise 18.961'dir. 1945 yılında Kırklareli'ndeki binek hayvanlarının cinslere

⁵⁹⁵ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 32.

⁵⁹⁶ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 33.

⁵⁹⁷ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 32.

⁵⁹⁸ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 32.

⁵⁹⁹ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 32 – 33; *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 32-33.

⁶⁰⁰ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 34.

⁶⁰¹ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 34.

⁶⁰² *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 35.

dağılımı da şu şekildedir; deve mevcut değil, 7.862 adet at, 470 adet katır, 10.629 adet eşek olmak üzere toplam 18.961 binek hayvanı Kırklareli’nde sayılmıştır.⁶⁰³

Küçükbaş hayvan sayısındaki hareketlilik de binek ve sığır hayvan sayılarındaki artış ve azalışlara paralel gözükmemektedir. Vilâyetin en az küçükbaş hayvana sahip olduğu yıl 1943 yılı ve bu yıl içinde sahip olduğu küçükbaş hayvan sayısı 263.571’dir. Vilâyetin en çok küçükbaş hayvana sahip olduğu yıl 1940 yılı ve bu yılda sahip olduğu küçükbaş hayvan sayısı toplamda 396.682’dir.⁶⁰⁴ İstatistiğin bize ayrıntılı veri bildirdiği son yılda 1945’te ise toplam küçükbaş hayvan sayısı 386.924’tür. 1945’te Kırklareli’ndeki küçükbaş hayvanların cinslere dağılımı ise şu şekildedir; 292.269 adet koyun, 94.655 adet kıl keçisi, tiftik keçisi mevcut değil.⁶⁰⁵ Toplam hayvan sayısının en yüksek olduğu yıl 502.067 ile 1945 yılı en düşük olduğu yıl 365.159 ile 1943 yılıdır.⁶⁰⁶

Tekirdağ’ında 1940 – 1945 yılları arasındaki altı yıllık dönemde istatistiklere yansıdığı kadarıyla sığır cinsi hayvan sayısının en çok olduğu yıl 95.139 adet sığır cinsi hayvan sayısı ile 1945 yılına aittir. Hayvanlar istatistiğinin ayrıntılı veri bildirdiği son yıl olan 1945 yılında ise Tekirdağ’daki bu sığır cinsi hayvanların kendi içindeki dağılımı da şu şekildedir; 81.141 sığır ve 13.998 manda.⁶⁰⁷ Yine söz konusu dönem zarfında Tekirdağ vilâyetinde en az sığır cinsi hayvanın sayıldığı yıl 1944 yılı ve bu yılda tespit edilen sığır cinsi hayvan sayısı 81.903’tür.⁶⁰⁸

Binek cinsi hayvanlarda da benzer bir durum söz konusudur. Binek hayvanlarının söz konusu dönem zarfında sayılarının en düşük olduğu yıl 22.553 ile 1941 yılıdır.⁶⁰⁹ Binek hayvanlarının sayısının en yüksek olduğu yıl 28.048 ile 1945 yılıdır. Binek hayvanlarının istatistiğın gösterdiği son yıl olan 1945’teki cinslere dağılımı da şu şekildedir; 137 deve, 12.354 adet at, 185 adet katır, 15.509 adet eşek olmak üzere toplam 28.048 binek hayvanı Tekirdağ’da sayılmıştır.⁶¹⁰

⁶⁰³ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 35.

⁶⁰⁴ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 34.

⁶⁰⁵ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 34.

⁶⁰⁶ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 34-35; *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 34-35.

⁶⁰⁷ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 34.

⁶⁰⁸ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 34.

⁶⁰⁹ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 35.

⁶¹⁰ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 35.

Küçükbaş hayvan sayısındaki hareketlilik de binek ve sığır hayvan sayılarındaki artış ve azalışlara paralel gözükmektedir. Vilâyetin en az küçükbaş hayvana sahip olduğu yıl 1943 yılı ve bu yıl içinde sahip olduğu küçükbaş hayvan sayısı 326.323'tür. Vilâyetin en çok küçükbaş hayvana sahip olduğu yıl 1940 yılı ve bu yılda sahip olduğu küçükbaş hayvan sayısı toplamda 392.751'dir.⁶¹¹ İstatistiğin bize ayrıntılı veri bildirdiği son yılda 1945'te ise toplam küçükbaş hayvan sayısı 443.687'dir. 1945'te Tekirdağ'daki küçükbaş hayvanların cinslere dağılımı ise şu şekildedir; 367.261 adet koyun, 76.426 adet kıl keçisi, tiftik keçisi mevcut değil.⁶¹² Toplam hayvan sayısının en yüksek olduğu yıl 567.011 ile 1945 yılı, en düşük olduğu yıl 440.078 ile 1943 yılıdır.⁶¹³

Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi vilâyetlerinde 1940 – 1945 savaş ile geçen altı yıllık dönem içinde özet olarak hayvan sayıları ile ilgili şöyle bir manzara karşımıza çıkmaktadır:

Çanakkale'de toplam hayvan sayısının en yüksek olduğu yıl 763.039 ile 1941 yılı en düşük olduğu yıl 591.517 ile 1940 yılıdır. Çanakkale'nin diğer bölge illerinden ayrışması hatta diğer bölge illerinin zıttı bir şekilde nerdeyse II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılındaki ile hemen hemen aynı sayıdaki hayvanın⁶¹⁴ sayıldığı yılın 1941 olması tesadüfî değildir. Zira 1941 yılı Türkiye hayvancılığı açısından çok kara bir yıldır. Hayvan istatistiklerine bile bu yıl zarfında tüm ülke çapında büyük hayvan telefâtının yaşandığı bilgisi önemli, çarpıcı bir not olarak düşülmüştür.

1941 yılı kışının çok şiddetli ve uzun sürmüş olması birçok hayvanların ölmesine sebep olmuş idi. Hayvan servetimizde bu sebeple vukubulan zayıyat, Vâlilikler kanalı ile Veterinerlere gönderilen cetvellerle tespit ettirilmiştir.”⁶¹⁵ Çanakkale vilâyeti

⁶¹¹ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 34.

⁶¹² *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 34.

⁶¹³ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 34-35; *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 34-35.

⁶¹⁴ TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Hayvanlar İstatistiği 1940*, İstanbul, 1942, s. 31'de Çanakkale'nin toplam hayvan sayısı 1938 Yılı için 773.795 olarak gösterilmektedir. 1939 *Trakya ...*, s. 6'da Çanakkale'deki toplam hayvan varlığı 764.516 olarak gösterilmektedir. *Trakya İstatistik ...*, s. 117'de Çanakkale'deki toplam hayvan varlığı 1938 yılı için 771.109 olarak gösterilmektedir. TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Hayvanlar İstatistiği 1944*, İstanbul, 1946, s. 31'de de Çanakkale'nin 1938'deki toplam hayvan sayısı 773.795 olarak gösterilmiştir. Biraz ihtiyatla birlikte 1939 yılı hayvan sayıları için 1939 yılında Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan “Toprak Anketi” sonuçlarının tüm vilâyetler ve bölge hayvan varlığının tespitinde kullanılması daha uygun olacaktır.

⁶¹⁵ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. I-II.

genelinde 1941 Ekim ayı ile 1942 Mart ayı arasında çoğunluğu küçükbaş olmak üzere aşırı soğuklar nedeniyle telef olan toplam hayvan sayısı 68.511'dir.⁶¹⁶

Türkiye genelinden ve Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinin diğer vilâyetlerinden farklı olarak Çanakkale'nin söz konusu savaş yılları döneminde 1941'de en çok hayvana sahip olmasının 1941 kışının da olumsuz etkisine rağmen en mantıklı izahı; Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi illerinden Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinden savaş koşullarından olumsuz etkilenen insanların nispeten daha güvenilir bir konumda bulunan Çanakkale'ye göç etmeleri ve bu göç sırasında da beraberlerinde sahip oldukları hayvanlarını da Çanakkale'ye götürmüş olmalarıdır. Fakat tüm bunlara rağmen II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuz şartlardan elbette Çanakkale vilâyeti de etkilenmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde 773.795 olan dört ayaklı hayvan sayısına vilâyet, söz konusu yıllarda bir daha ulaşamamıştır.⁶¹⁷ Hayvancılığın zirvede olduğu 1938'deki hayvan varlığı oranına göre en düşük hayvan varlığına sahip olunan 1940 yılındaki düşüş yüzde 23,55 civarındadır. Türkiye için savaş tehlikesinin hemen hemen kalmadığı 1944 ve 1945 yıllarında hayvancılık tekrar toparlanmış ve rekor bir artışla hayvan varlığı oransal olarak yüzde 15,88 civarında artarak 703.153'e ulaşabilmiştir.⁶¹⁸

Edirne'de toplam hayvan sayısının en yüksek olduğu yıl 650.883 ile 1945 yılı en düşük olduğu yıl 415.251 ile 1942 yılıdır. Edirne, Yunanistan ile sınırımızın olduğu tek Bulgaristan ile sınırımızın olduğu iki vilâyetimizden biridir. Bu nedenle II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini en çok hisseden bölge ili de Edirne'dir. 1941 Yılı'nın yazında askeri açıdan şöyle tehlikeli ve riskli bir manzara karşımıza çıkmaktaydı: Arnavutluk, Yugoslavya ve Yunanistan Almanya'nın işgali altındaydı. Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan ile savaş halindeydi. Bulgaristan, Almanya'nın da yardım ve onayıyla Trakya ve Makedonya'yı işgal etmişti.⁶¹⁹ Ayrıca 1941 yılı kışında sert geçen hava şartlarının da Edirne'deki bu anormal sayı ve oranlardaki hayvan varlığı azalmasında bir miktar rolü vardır. Edirne vilâyeti genelinde 1941 Ekim ayı ile 1942 Mart ayı arasında çoğunluğu küçükbaş olmak üzere aşırı soğuklar nedeniyle telef olan

⁶¹⁶ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 67.

⁶¹⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 117.

⁶¹⁸ *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 30-31.

⁶¹⁹ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 458-459.

toplam hayvan sayısı 24.652'dir.⁶²⁰ Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı 1942 yılının Edirne açısından en az hayvana sahip olunan yıl olması gayet anlaşılabilir bir durumdur. Yine aynı şekilde savaşın bittiği yılda 1945'te savaş şartlarından dolayı hissedilen tehlikeler sona ermiş ve çevre illere göç eden yöre halkı tekrar Edirne'ye geri dönmüş ve beraberinde hayvanlarını da getirmiş gözükmemektedir. Savaş yılları içerisinde Edirne'deki hayvan varlığı en düşük olduğu dönemde yüzde 36,2 azalmış⁶²¹, savaşın sonunda yine yaklaşık yüzde 56,7 artarak savaştan önceki dönemin bile bir miktar üzerine çıkabilmiştir.⁶²²

Tablo 2.3a
Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Hayvan Varlığı Ve Hayvanların Dağılışı 1939

Hayvanların cinsleri	Çanakkale	Edirne	Kırklareli	Tekirdağ	TUM.
Koyunlar	366.587	402.004	330.821	432.817	1.532.229
K. Keçileri	242.271	59.788	69.643	75.345	447.047
T. Keçileri	-	3	-	-	3
Küçükbaş toplamı	608.858	461.795	400.464	508.162	1.979.279
Atlar	20.000	8.372	8.734	13.393	50.499
Eşekler	20.640	1.867	7.979	11.100	41.584
Katırlar	1.521	98	333	268	2.220
Domuzlar	281	-	-	-	281
Sığırlar	99.671	115.447	77.786	89.575	382.479
Mandalar	10.793	13.539	14.069	14.790	53.191
Develer	2.752	296	-	-	3.048
Büyükbaş Toplam	155.658	139.619	108.899	129.126	533.302
Küçükbaş ve büyükbaş hayvanların genel toplamı					2.512.581

Kaynak: 1939 Yılı'nda Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde Yapılan Toprak Anketi, s. 6.

Tablo 2.3b
Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Hayvan Varlığı Ve Hayvanların Dağılışı 1938

Hayvanların cinsleri	Çanakkale	Edirne	Kırklareli	Tekirdağ	TUM.
Koyunlar	384.245	396.291	333.477	383.947	1.497.960
K. Keçileri	199.215	72.058	66.664	88.058	425.995
T. Keçileri	-	-	-	-	-
Küçükbaş toplamı	583.460	468.349	400.141	472.005	1.923.955
Atlar	14.425	9.426	8.530	15.036	47.416

⁶²⁰ Hayvanlar İstatistiği 1944, s. 67.

⁶²¹ Trakya İstatistik ..., s. 117; Hayvanlar İstatistiği 1944, s. 32'den oranlanarak hesaplanmıştır..

⁶²² Trakya İstatistik ..., s. 117; Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950, s. 33'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

Eşekler	16.972	9.892	8.402	12.791	48.057
Katırlar	1.571	99	370	285	2.325
Domuzlar	Veri yok	-	-	-	Veri yok
Sığırlar	144.127	114.964	85.572	104.650	449.313
Mandalar	10.554	13.474	13.252	15.633	52.913
Develer	2.686	337	-	24	3.047
Büyükbaş toplamı	190.335	148.192	116.126	148.419	603.072
Sütun toplamı	773.795	616.541	516.267	620.424	2.527.027
Küçükbaş ve büyükbaş hayvanların genel toplamı					

Kaynak: Trakya İstatistik Yıllığı 1939, Cilt-II, İstatistik Genel Direktörlüğü, Trakya Umum Müfettişliği, İstatistik Bürosu, Neşriyat No. 139, Ankara Basım ve Ciltevi, 1943, s. 117.

Kırklareli’nde toplam hayvan sayısının en yüksek olduğu yıl 502.067 ile 1945 yılı en düşük olduğu yıl 365.159 ile 1943 yılıdır. Edirne gibi Kırklareli de sınır vilayetlerimizden biridir. Kırklareli’nin komşu Bulgaristan ile hatırı sayılır bir sınırı bulunmaktadır. Bu şehrimizde Edirne ile birlikte II. Dünya Savaşı gelip kapımıza dayandığında en fazla sıkıntı çeken vilâyetlerimizden birisi olmuştur. Zaten bu sıkıntılı durumu hayvan sayımları ile ilgili istatistikler de ispatlamaktadır. Yine Kırklareli vilâyeti genelinde 1941 Ekim ayı ile 1942 Mart ayı arasında çoğunluğu küçükbaş olmak üzere aşırı soğuklar nedeniyle telef olan toplam hayvan sayısı 79.762’dir.⁶²³ Kırklareli vilâyetinin II. Dünya Savaşı yılları içerisinde en çok hayvan varlığına sahip olduğu yıl 1945’tir. Ama 1945’te sahip olduğu hayvan sayısı hem 1938’den (516.267)⁶²⁴ hem de 1939’dan (509.363)⁶²⁵ bile düşüktür. Bu rakamların bize söylediği Kırklareli vilâyeti hayvancılık açısından 1945’te bile savaş öncesi haline dönememiştir. Hayvancılığın zirvede olduğu 1938’deki hayvan varlığı oranına göre en düşük hayvan varlığına sahip olunan 1943 yılındaki düşüş yüzde 29,27 civarındadır.⁶²⁶ Türkiye için savaş tehlikesinin hemen hemen kalmadığı 1944 ve 1945 yıllarında hayvancılık tekrar toparlanmış ve rekor bir artışla hayvan varlığı oransal olarak yüzde 27,27 civarında artarak 502.067’ye ulaşabilmiştir.⁶²⁷ Bu rakamlar bize açık bir şekilde II. Dünya Savaşı’nın doğurduğu olumsuz ortamdan en çok etkilenen ikinci vilâyetimizin Kırklareli olduğunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

⁶²³ Hayvanlar İstatistiği 1944, s. 67.

⁶²⁴ Trakya İstatistik ..., s. 117.

⁶²⁵ 1939 Trakya ..., s. 6.

⁶²⁶ Trakya İstatistik ..., s. 117; Hayvanlar İstatistiği 1944, s. 67’den oranlanarak hesaplanmıştır.

⁶²⁷ Trakya İstatistik ..., s.117; Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950, s. 35’den oranlanarak hesaplanmıştır.

Tekirdağ’ında toplam hayvan sayısının en yüksek olduğu yıl 567.011 ile 1945 yılı en düşük olduğu yıl 440.078 ile 1943 yılıdır. Tabi bunda Tekirdağ vilâyeti genelinde 1941 Ekim ayı ile 1942 Mart ayı arasında çoğunluğu küçükbaş olmak üzere aşırı soğuklar nedeniyle telef olan toplam hayvan sayısı 61.293’tür.⁶²⁸ Tekirdağ’ın Edirne ve Kırklareli gibi bir başka komşu devlet veya devletlerle sınırı bulunmamaktadır. Buna rağmen savaş yıllarının olumsuz ortamından Tekirdağ vilâyetimizde çok şiddetli bir şekilde etkilenmiştir. Bu etkinin büyüklüğünü hayvancılık ile ilgili dönem zarfında yapılan sayımlarda elde edilen rakamlar açıkça ortaya koymaktadır. Savaştan önce 1938’de vilâyetin toplam hayvan sayısı 620.424⁶²⁹, yine savaşın başladığı yıl 1939’daki toplam büyükbaş hayvan sayısı ise 637.288⁶³⁰’dir. Aynı Kırklareli gibi Tekirdağ da savaş öncesinin büyükbaş hayvan varlığı sayısına savaşın son yılında 1945’de bile ulaşamamıştır. Savaş öncesi zirve yılına göre (1939) Tekirdağ vilâyetinin hayvan varlığındaki gerileme oransal olarak yüzde 31 civarındadır. Ardından tehlikenin çok azaldığı ve tamamen sona erdiği 1944 ve 1945 yıllarında Tekirdağ hayvancılığı hızlı bir toparlanma yaşamış ve büyükbaş hayvan varlığı oransal olarak en düşük yıl olan 1943’e nazaran yüzde 22,4 civarında artarak tekrar 567.011’e ulaşmıştır.⁶³¹ Bu önemli miktardaki artışa rağmen savaş öncesinin zirve yılındaki büyükbaş hayvan varlığı sayısına Tekirdağ da ulaşamamıştır.

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi geneli için söz konusu altı yıllık savaş yılları döneminde toplam hayvan sayısının en çok düştüğü 1943 yılı, yine toplam hayvan sayısının en fazla yükseldiği yıl, aynı zamanda savaşın da bittiği yıl olan 1945 yılıdır. Bölge geneli de zirve yıl olan 1938’deki 2.527.027 büyükbaş hayvan varlığına 1945’te ciddi bir düşüşün ardından tekrar 2.423.114’e yükselmesine rağmen bir daha ulaşamamıştır. Fakat bölge genelinde savaş öncesi döneme göre düşüş sayısal ve oransal olarak düşük kalmıştır. Sayısal olarak düşüş 100.865, yine oransal olarak düşüş ise yüzde 4,29 civarındadır.⁶³²

⁶²⁸ *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 69.

⁶²⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 117.

⁶³⁰ *1939 Trakya ...*, s. 6.

⁶³¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 117; *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 69; *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 35’den oranlanarak hesaplanmıştır.

⁶³² *Hayvanlar İstatistiği 1944*, s. 30-35; *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, s. 30-35.

2.3.1. Et, Deri, Yün ve Keçi Kılı Üretimi

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri ile ilgili olarak hayvan ürünleri istatistikleri II. Dünya Savaşı öncesinde daha ayrıntılı ve netken muhtemelen savaş şartları ve özellikle Trakya Umûm Müfettişlerinden ikincisi Kazım Dirik'in de 1941'de vefatı nedeniyle Trakya'dan ayrıntılı istatistik elde etmek mümkün değildir. Bu açığı bir nebze de olsa verdiği genel istatistiki bilgilerle üçüncü Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen kapatmaktadır. Bu nedenle II. Dünya Savaşı öncesi dönem için Trakya İstatistik Yıllığı 1939 isimli eserin verilerini yine savaş sonrası dönem için de Abidin Özmen'in verdiği istatistiki verileri kullanacağız.

Trakya Umûmi Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde resmî mezbahalarında sığır, dana, manda, manda yavrusu, deve, koyun, kuzu, kıl keçisi, oğlak olarak bir yılda 1936'da 158.002 baş hayvan kesilmiş ve bu kesilen hayvanlardan 3.094.647 kilogram et elde edilmiştir. Bir sonraki yıl 1937'de kesilen toplam hayvan sayısı 153.088 baş ve elde edilen et miktarı 3.082.538 kilogramdır. II. Dünya Savaşı öncesindeki son yılda, 1938'de ise kesilen hayvan miktarı toplamda 161.227 baş ve elde edilen et miktarı toplamı 3.601.626 kilogramdır. Söz konusu üç yılın ortalama hayvan kesim sayısı bölge için 157.439 baş ve ortalama elde edilen et kilogram olarak 3.259.602 kilogramdır.⁶³³ Böylelikle tüm büyük ve küçükbaş hayvan cinslerinde bölgenin ortalama verimi II. Dünya Savaşı öncesindeki yıllar için hayvan başına 20,7 kilogramdır. En çok kesim yapılan vilâyet Çanakkale, en az kesim yapılan vilâyet ise Kırklareli'dir. Çanakkale'nin kesilen hayvan sayısındaki ağırlığı yüzde 36, bölgenin et üretimindeki ağırlığı ise yüzde 31,35'tir. Buna karşılık bölgede tüm hayvan cinsleri göz önüne alındığında et verimi en yüksek vilâyet hayvan başına 38,5 kilogram ile Kırklareli, en düşük vilâyet ise hayvan başına 17,6 kilogram ile Edirne'dir. Çanakkale'de ortalama hayvan başına et verimi 18 kg ve Tekirdağ'da ise 23 kilogramdır.⁶³⁴ Çanakkale vilâyetinin deri üretimindeki payı da yüzde 35,94'tür. Çanakkale'nin (157.439 baş ve 3.259.602 kg. et üretimi) hayvan kesim sayısındaki ağırlığı yüzde 36, 1/3'ünün ağırlığı yüzde 12'dir. Et üretimindeki ağırlığı ise yüzde 31,35'tir. Gelibolu ve Eceabat'ın (Kabaca Çanakkale'nin 1/3'ünün)

⁶³³ *Trakya İstatistik ...*, s. 120-121.

⁶³⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 124.

ağırlığı da yüzde 10,45'tir. Deri üretiminin üç yıl ortalaması 67.942'dir. Derideki ağırlığı yüzde 35,94 ve 1/3'ünün ağırlığı ise 11,98'dir.

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde 1945'te ise son Trakya Umûmi Müfettiş Abidin Özmen'e göre Trakya'da⁶³⁵ bölge genelinde 1945'te evde kesilenler hariç mezbahalarda 107.933 baş hayvan kesilmiş ve 178.300 adet deri üretilmiştir. Trakya bölgesinde 1945'te kesilen hayvanlardan toplamda üretilen et miktarı ise 1.911.159 kilogramdır.⁶³⁶ Düzeltmeler yapıldıktan sonra eldeki mevcut verilere dayanarak Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinde 1945'te 131.062 baş hayvan kesildiğini ve kesilen bu hayvanlardan tahmini olarak toplamda 2.272.799 kg. et üretildiğini söyleyebiliriz. Yine 1945'te Umûm müfettişlik sınırları içinde 216.450 adet küçük ve büyükbaş hayvan derisi üretildiği tahmin edilebilir.⁶³⁷

Görüldüğü üzere, II. Dünya Savaşı'nın olumsuz koşulları Trakya Umûmi Müfettişlik bölgesi vilâyetlerindeki hayvancılık faaliyetleri üzerinde olumsuz bir etki meydana getirmiştir. Savaş öncesindeki 1938 Yılı'na göre bölgede kesilen hayvan sayısındaki gerileme 1945 yılı rakamlarına göre yüzde 18,31, yine savaş öncesinin üç yıllık hayvan kesim sayısı ortalamasına göre ise gerileme yüzde 16,75'tir. Bölgede üretilen et miktarı açısından savaş koşullarının etkisi diğer hayvan ürünlerine nazaran daha da vahimdir. Bölgenin 1938'deki et üretimine göre 1945 yılı rakamları, bize gerilemenin yüzde 36,9 ve savaş öncesi üç yıllık ortalama göre de yüzde 30,27 civarında olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara bakarak savaş yıllarında insanların et ihtiyacını karşılamak için kendi ellerindeki hayvanları kullandıklarını ve ticari hayvancılığın gerilediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Yine bölgede hayvanlardaki et

⁶³⁵ Çanakkale vilâyetinin sadece Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil, diğer tüm ilçeler hariç, Silivri ve Çatalca dâhil.

⁶³⁶ Abidin Özmen, a.g.e., s. 44.

⁶³⁷ Verilen istatistiki bilgiler Çanakkale'nin Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil diğer tüm Çanakkale ilçeleri hariç, İstanbul'un Silivri ve Çatalca ilçeleri dâhildir. Abidin Özmen'in, "Trakya" isimli eserinde Gelibolu ve Eceabat ilçeleri Trakya'nın içinde, Çanakkale merkez ve diğer Çanakkale vilâyeti ilçeleri hariç tutulmuştur. Buna karşılık Trakya Umûm müfettişlik bölgesi sınırları içinde olmayan Çatalca ve Silivri ilçeleri de Trakya'ya dâhil edilmiştir. Bu nedenle Çanakkale'nin tüm ilçelerini göz önünde bulundurduğumuzda Abidin Özmen'in Trakya için verdiği verileri, Çanakkale vilâyetinin 1/3'ü olarak kabul edip, hesapladık. Bu tahmin metodunda Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi geneli için yüzde 5-15 arası bir hata payı ihtimal dâhilindedir fakat çoğu başlıkta bu hata payının yüzde 10'a daha yakın olduğunu iddia edebiliriz.

veriminin savaş öncesi yıllara göre ortalama yüzde 27,7⁶³⁸ civarında gerilediği görülmektedir.

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde savaş öncesi üç yıllık dönemde resmi istatistiklere yansıyan ortalama hayvan derisi üretimi rakamı 157.439'dur. Bununla birlikte yine bölgede üretilen derilerin resmi üç yıllık ortalaması 189.037'dir. Bölgeden elde edilen üç yıllık deri sayısı ortalaması resmi olarak üç yılda bölge mezbahalarında yapılan hayvan kesim sayısının 32 bin kadar üzerindedir. Bunun sebebi evlerde ailelerin ihtiyacı için yapılan kesimlerin resmi istatistiklere yansımaması fakat ailelerin elde ettikleri derileri yine birtakım maddi nedenlerden ötürü tekrar sistemin içine katmalarından kaynaklanmaktadır.⁶³⁹ Çanakkale vilâyetinin deri üretimindeki payı da yüzde 35,94'tür. 157.439 baş ve 3.259.602 kg. et Çanakkale'nin hayvan kesim sayısındaki ağırlığı yüzde 36, 1/3'ünün ağırlığı yüzde 12'dir. Deri üretiminin üç yıl ortalaması 67.942'dir. Gelibolu ve Eceabat'ın (Kabaca Çanakkale'nin 1/3'ünün) deri üretimindeki ağırlığı da yüzde 35,94 ve 1/3'ünün ağırlığı ise yüzde 11,98' (12) dir.

Trakya umum Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde 1936'da elde edilen koyunyünü miktarı 1.505.515 kilogram, keçi kılı miktarı 213.330 kilogram, 1937'de ise koyunyünü üretimi 1.769.689 kilogram keçi kılı üretimi 241.873 kilogramdır. II. Dünya Savaşı öncesindeki son yılda 1938'de vilâyetin koyunyünü üretimi 1.959.483 kilogram keçi kılı üretimi 238.681 kilogramdır. Söz konusu üç yılın üretim ortalaması ise koyunyününde 1.744.896 kilogram, keçi kılında 231.295 kilogramdır.⁶⁴⁰ II. Dünya Savaşı'nın bitiminde 1945'te ise son Trakya Umûmi Müfettiş Abidin Özmen'e göre Trakya'da⁶⁴¹ 1.194.000 kg. koyunyünü ve 156.000 kg. keçi kılı üretilmiştir.⁶⁴² Düzeltmeler yapıldıktan sonra eldeki mevcut verilere dayanarak Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinde 1945'te 1.455.825 kg. koyunyünü ve 199.114 kg. keçi kılı üretildiğini tahmin edebiliriz.⁶⁴³ Görüldüğü üzere, II. Dünya Savaşı'nın olumsuz

⁶³⁸ Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinin 1938 yılı et üretiminin ve bölgenin üç yıllık et üretimi ortalamasının toplanarak tekrar ikiye bölünmesi suretiyle bir daha ortalaması alınarak bulunmuştur.

⁶³⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 124.

⁶⁴⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 124.

⁶⁴¹ Çanakkale vilâyetinin sadece Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil, diğer tüm ilçeler hariç, Silivri ve Çatalca dâhil. İmroz dâhil mi hariç mi net olarak belirtilmiyor.

⁶⁴² Abidin Özmen, a.g.e., s. 44.

⁶⁴³ Verilen istatistiki bilgiler Çanakkale'nin Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil diğer tüm Çanakkale

koşulları Trakya Umûmi Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde üretilen hayvan ürünleri üzerinde olumsuz bir etki meydana getirmiştir. Savaş öncesindeki 1938'e göre bölgede yapılan koyunyünü üretimindeki gerileme 1945 yılı rakamlarına göre yüzde 25,3, yine savaş öncesinin üç yıllık koyunyünü üretimi ortalamasına göre ise yüzde 16,57'dir. Bölgedeki keçi kılı üretiminde de benzer bir gerileme söz konusudur. Savaş öncesinin son yılı 1938'e göre keçi kılı üretimindeki gerileme yüzde 16,58 ve savaş öncesindeki bölgenin üç yıllık keçi kılı üretimine göre ise yüzde 13,92'dir.⁶⁴⁴

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde 1945'te ise son Trakya Umûmi Müfettiş Abidin Özmen'e göre Trakya'da⁶⁴⁵ bölge genelinde 1945'te evde kesilenler hariç mezbahalarda 107.933 baş hayvan kesilmiş ve 178.300 adet deri üretilmiştir.⁶⁴⁶ Düzeltmeler yapıldıktan sonra eldeki mevcut verilere dayanarak Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinde 1945'te 131.062 baş hayvan kesildiğini söyleyebiliriz. Yine 1945'te Umûm müfettişlik sınırları içinde 216.450 adet küçük ve büyükbaş hayvan derisi üretildiği tahmin edilebilir.⁶⁴⁷

Deri üretiminde bir miktar yükselme var gibi gözükmektedir. Savaş öncesi üç yıllık dönem ortalaması deri üretiminde 189.037 iken savaşın sonunda 1945'te bölgenin deri üretimi 216.450'ye çıkmış gözükmektedir. Bölgenin deri üretimindeki artış yüzde 12,66 gibi gözükmektedir. Muhtemelen savaş şartları dolayısıyla Trakya Umûm

İlçeleri hariç, İstanbul'un Silivri ve Çatalca ilçeleri dâhildir. Abidin Özmen'in, "Trakya" isimli eserinde Gelibolu ve Eceabat ilçeleri Trakya'nın içinde, Çanakkale merkez ve diğer Çanakkale vilâyeti ilçeleri hariç tutulmuştur. Buna karşılık Trakya Umûm müfettişlik bölgesi sınırları içinde olmayan Çatalca ve Silivri ilçeleri de Trakya'ya dâhil edilmiştir. Bu nedenle Çanakkale'nin tüm ilçelerini göz önünde bulundurduğumuzda Abidin Özmen'in Trakya için eserinin 44. Sayfasında verdiği verileri, Çanakkale vilâyetinin 1/3'ü olarak kabul edip, hesapladık. Bu tahmin metodunda Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi geneli için yüzde 5-15 arası bir hata payı ihtimal dâhilindedir fakat çoğu başlıkta bu hata payının yüzde 10'a daha yakın olduğunu iddia edilebilir.

⁶⁴⁴ *Trakya İstatistik* ..., s. 124; Abidin Özmen, a.g.e., s. 44'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁶⁴⁵ Çanakkale vilâyetinin sadece Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil, diğer tüm ilçeler hariç, Silivri ve Çatalca dâhil, İmroz dâhil mi hariç mi net olarak belli değildir.

⁶⁴⁶ Abidin Özmen, a.g.e., s. 44.

⁶⁴⁷ Verilen istatistiki bilgiler Çanakkale'nin Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil diğer tüm Çanakkale ilçeleri hariç, İstanbul'un Silivri ve Çatalca ilçeleri dâhildir. İmroz'un durumu net olarak belirli değildir. Abidin Özmen'in, "Trakya" isimli eserinde Gelibolu ve Eceabat ilçeleri Trakya'nın içinde, Çanakkale merkez ve diğer Çanakkale vilâyeti ilçeleri hariç tutulmuştur. Buna karşılık Trakya Umûm müfettişlik bölgesi sınırları içinde olmayan Çatalca ve Silivri ilçeleri de Trakya'ya dâhil edilmiştir. Bu nedenle Çanakkale'nin tüm ilçelerini göz önünde bulundurduğumuzda Abidin Özmen'in Trakya için verdiği verileri, Çanakkale vilâyetinin 1/3'ü olarak kabul edip, hesapladık. Bu tahmin metodunda Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi geneli için yüzde 5 – 15 arası bir hata payı ihtimal dâhilindedir fakat çoğu başlıkta bu hata payının yüzde 10'a daha yakın olduğu iddia edilebilir.

Müfettişliği bölgesinde, gıda maddelerinin sıkı takibi ve hayvan kesiminin de sıkı denetim altına alınmasının etkisiyle, bireysel kesimler ve mezbaha dışı ticari maksatlı hayvan kesimleri ciddi miktarda azalmıştır. Bir başka deyişle hayvan kesimi kayıt içine alınmıştır. Hayvan derisiyle ilgili rakamların artış göstermesinin en akıllıca ve mantıklı açıklaması budur.

2.3.2. Süt Üretimi

Trakya Umûm müfettişlik bölgesi vilâyetlerinin tümünde süt üretimine baktığımızda 1936'da küçük ve büyükbaş olmak üzere toplam 1.106.835 hayvan, 1937'de 1.276.274 hayvan ve 1938'de ise 1.355.136 hayvan sağılmaktadır.⁶⁴⁸ Sağılan hayvan sayısı savaş öncesi üç yıl ortalaması ise 1.246.082'dir.⁶⁴⁹ Sağılan bu hayvanlardan 1936'da 169.470 ton, 1937'de 192.757, 1938'de 194.647 ton süt elde edilmiştir.⁶⁵⁰ Savaş öncesi üç yılın ortalaması ise 185.625 tondur.⁶⁵¹ II. Dünya Savaşı'nın bitiminde 1945'te ise son Trakya Umûmi Müfettiş Abidin Özmen'e göre Trakya'da⁶⁵² süt üretimi ise 146.538 tondur.⁶⁵³ Yine aynı şekilde birtakım düzeltmeler yaptıktan sonra 1945'te Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde 174.171 ton süt üretildiği tahmin edilebilir.⁶⁵⁴ Savaş öncesi yıllara nazaran, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesindeki süt üretimindeki düşüşün diğer hayvan ürünlerine bakarak, nispeten daha sınırlı bir çerçevede kaldığını söyleyebiliriz. Bölgedeki süt üretimi düşüşü 1938 yılına

⁶⁴⁸ *Trakya İstatistik* ..., s. 125.

⁶⁴⁹ *Trakya İstatistik* ..., s. 125'ten hesaplanmıştır.

⁶⁵⁰ *Trakya İstatistik* ..., s. 125.

⁶⁵¹ *Trakya İstatistik* ..., s. 125'ten hesaplanmıştır.

⁶⁵² Çanakkale vilâyetinin sadece Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil, diğer tüm ilçeler hariç, Silivri ve Çatalca dâhil, İmroz net olarak belli değildir.

⁶⁵³ Abidin Özmen, a.g.e., s. 44.

⁶⁵⁴ Verilen istatistiki bilgiler Çanakkale'nin Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil diğer tüm Çanakkale ilçeleri hariç, İstanbul'un Silivri ve Çatalca ilçeleri dâhildir. Abidin Özmen'in, "Trakya" isimli eserinde Gelibolu ve Eceabat ilçeleri Trakya'nın içinde, Çanakkale merkez ve diğer Çanakkale vilâyeti ilçeleri hariç tutulmuştur. Buna karşılık Trakya Umûm müfettişlik bölgesi sınırları içinde olmayan Çatalca ve Silivri ilçeleri de Trakya'ya dâhil edilmiştir. Bu nedenle Çanakkale'nin tüm ilçelerini göz önünde bulundurduğumuzda Abidin Özmen'in Trakya için eserinin 44. sayfasında verdiği verileri, Çanakkale vilâyetinin 1/3'ü olarak kabul edip, hesapladık. Bu tahmin metodunda Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi geneli için yüzde 5 – 15 arası bir hata payı ihtimal dâhilindedir fakat çoğu başlıkta bu hata payının yüzde 10'a daha yakın olduğu, iddia edilebilir.

nazaran yüzde 10,52 ve savaş öncesi üç yıllık bölge ortalamasına göre ise yüzde 6,17'dir.⁶⁵⁵

II. Dünya Savaşı öncesindeki dönemde sağılan bir hayvandan bir yılda elde edilen süt miktarı ortalaması 148,97 litedir. Tüm bölge illeri içinde küçük - büyükbaş ayrımı yapılmadan tüm sağılır hayvanlarda bir yıllık ortalama süt veriminin 96,8 litre ile en düşük olduğu bölge vilâyeti Kırklareli, en yüksek bölge vilâyeti ise 190 litre ile Edirne'dir. Çanakkale hayvan başına yıllık ortalama 151 litre süt verimi ile ikinci Tekirdağ yıllık ortalama 128,2 litre ile süt üretiminde üçüncü sırada gelmektedir.⁶⁵⁶ Süt verimi ile ilgili olarak ayrıntılara girildiğinde ise karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır:

Tablo 2.2.2.
Trakya'daki sağılır Hayvanların Süt Verimleri

Sağılır Hayvanın Cinsine Göre Ortalama Günlük Süt Verimi Kg. Olarak				
Vilâyet	İnek	Manda	Koyun	Keçi
Çanakkale	2	3	1	1
Edirne	4	5	0,375	0,7
Kırklareli	3,5	5,5	0,46	0,7
Tekirdağ	3,5	4,5	0,4	0,7
Trakya	3,25	4,5	0,56	0,78

Kaynak: *Trakya İstatistik ...*, s. 125.

Sağmal ineklerde en yüksek verim 4 kg. ile Edirne'de, sağmal mandalarda en yüksek verim 5,5 kg. ile Kırklareli'nde, sağmal koyunlarda en yüksek verim 1 kg. ile Çanakkale'de ve son olarak sağmal keçilerde yine günlük ortalama 1 kg. verimle Çanakkale'de kaydedilmiştir. Trakya UMB. genelinin ortalaması ise ineklerde günlük 3,25 kg., mandalarda günlük 4,5 kg., koyunlarda günlük 0,56 kg. ve son olarak keçilerde günlük süt verimi ortalaması 0,78 kilogramdır.⁶⁵⁷

Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinin tümünde 1938 Yılı'nda yapılan koyun sütü üretiminden 3.927.844 lira, keçi sütü üretiminden ise 87.028 lira

⁶⁵⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 125'teki veriler ve Abidin Özmen, a.g.e., s. 44'teki verilerden karşılaştırarak daha önceden belirtilmiş olan düzeltmeler (1945 verilerinde) yapıldıktan sonra hesaplanmıştır.

⁶⁵⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 125'ten hesaplanmıştır.

⁶⁵⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 125.

toplamda 4.014.872 lira gelir elde edilmiştir.⁶⁵⁸ Fakat bu noktada kaynağın Kırklareli ve Tekirdağ ile ilgili olarak verdiği rakamlar hatalı ve tutarsızdır. Çanakkale ve Edirne'nin ortalama koyun sütü kilogram fiyatı 6 kuruş 3 santime, keçi sütü kilogram fiyatı da 5 kuruş 14 santime denk gelmektedir.⁶⁵⁹ Dolayısıyla bu veriler ışığında 1938'de Kırklareli'nde mandıralarda kullanılan koyun ve keçi sütünün parasal değeri toplamda 204.628 lira ve Tekirdağ'da mandıralarda kullanılan sütün parasal değeri toplamı ise 116.021 liradır.⁶⁶⁰ Bölgede üretilen sütü bu fiyat üzerinden hesaplarsak 1938 Yılı için mandıraların bölge çiftçisine yaklaşık 689.285 liralık bir ödemede bulunduklarını hasaplayabiliriz.⁶⁶¹ Elbette bu söz konusu olan gelir kayıtlı süt geliri daha açık bir ifadeyle bölgede faaliyette bulunan mandırılarının aldıkları süte karşılık olarak süt üreticilerine yaptığı ödemeyi gösteren rakamlardır. Bu istatistiki verilere göre 1938 Yılı'nda bölgede üretilen sütün ancak 11.254.958 kilogramlık kısmı, bir başka deyişle yüzde 5,78 lik küçük bir kısmı mandıralarda peynir üretiminde kullanılabiliştir. Bölgede 1938'de üretilen tüm süt 194.647 tondur. Eğer bütün bu sütler mandıralara götürülüp, yoğurt, peynir, tereyağı vb. üretiminde kullanılabilseydi, o günün fiyatlarıyla ekonomiye en azından 10,8 milyon lira civarında bir katkı yapabilecekti.⁶⁶²

2.4. HAYVAN BESLEMEK İÇİN KULLANILAN TOPRAKLAR, ÜRETİLEN SAMAN VE OTLAR

Trakya'da söz konusu yıllarda yurdun genelindekine benzer bir şekilde tarım yapmak için kullanılan toprakların başlıca iki kısma ayrıldığını görmekteyiz. Bu toprakların büyük kısmı ziraat için ayrılırken aynı zamanda hatırı sayılır bir diğer kısmı

⁶⁵⁸ *Trakya İstatistik* ..., s. 126.

⁶⁵⁹ *Trakya İstatistik* ..., s. 126'dan hesaplanmıştır.

⁶⁶⁰ *Trakya İstatistik* ..., s. 126'daki verileri kullanarak, koyun sütü kilogramı için 6,03 kuruş ve keçi sütü kilogramı için 5,14 kuruş fiyatları esas alınarak hesaplanmıştır.

⁶⁶¹ *Trakya İstatistik* ..., s. 126'nın verileri Çanakkale ve Edirne için doğru Kırklareli ve Tekirdağ için ise yanlış görülmektedir. Doğru olan Çanakkale ve Edirne ile ilgili verilerden yola çıkarak, bölgede bir kilo koyun sütünün 1938 Yılı ortalama fiyatının 6 kuruş 3 santim ve bir kilo keçi sütünün de 5 kuruş 14 santim olduğu hesaplanabilir.

⁶⁶² Bölgede üretilen sütün parasal değerini hesaplamak çok güçtür. İnek, manda, koyun ve keçi sütlerinin kilogram fiyatı birbirinden farklıdır. Diğer yandan bölgede üretilen tüm sütün mandırılara gelmesinin, fiyatları da otomatik olarak bir hayli düşüreceği de yadsınamaz bir gerçektir. O nedenle bu tahmin bölgede üretilen sütün büyük çoğunluğunun koyun sütü ve fiyatların da sabit kalması halinde oluşabilecek bir rakamdır. Ortalama bir kilo süt fiyatı 1938 yılı Edirne ve Çanakkale'nin ortalama koyun ve keçi sütü fiyatlarının ortalamaları alınarak, tüm sütler kilogramı 5 kuruş 58 santim kabul edilerek hesaplanmıştır. Bölgede üretilen tüm sütün tahmini olarak; yaklaşık yüzde 60 kadarı koyun, yüzde 10 kadarı keçi ve yüzde 30 kadarı da inek ve manda sütüdür.

da hayvanların beslenmesini temin etmek amacıyla ayrılmaktadır. İşte bölge hayvanlarını besleyebilmek için hem direk hayvancılık için ayrılan topraklardan elde edilen ürünler hem de hububat ve bakliyat için ekilen ürünlerin arta kalan sap ve samanları bölge hayvanlarını beslemek için kullanılmaktaydı. Yine bu iki ana kaynaktan başka hayvanların ihtiyaçlarını karşılamak için doğrudan kuru ot üretilen topraklar da mevcuttu. Şimdi vilâyet vilâyet sırayla hayvancılık için tahsis edilen bu toprakları ve bu topraklardan bir yıl zarfında elde edilen hayvan yemlerini kısaca inceleyelim:

Trakya Umûmî Müfettişliği istatistiklerine yansıdığı kadarıyla 1938 yılında Çanakkale vilâyetinde hayvanların beslenebilmesi için ayrılan arazi miktarı şu şekildeydi; Hayvanların ihtiyacı için 30.940 hektar (309.400 dekar) arazi hububat ekilmişti. Yine hayvanların ihtiyacı için 11.878 hektar (118.780 dekar) arazi de bakliyat ekilmişti.⁶⁶³ Son olarak vilâyet hayvanlarının kuru ot ihtiyacını karşılamak için 1.677 hektar (16.770 dekar) da ot ekilmiştir.⁶⁶⁴ Böylelikle Çanakkale vilâyeti genelinde hayvanları beslemek için ayrılan arazinin toplam büyüklüğü hektar olarak 44.495 hektar, dekar olarak ise 444.950 dekar'dır. Bu ekili arazilerden elde edilen ürün miktarı 45.680 tonu taneli, 6.608 tonu ot olmak üzere 52.288 tonu bulmaktadır.⁶⁶⁵ Bu doğrudan hayvanlar için üretilen yemlerden başka hayvanları beslemek için 45.680 tonu taneli 252.414 tonu tanesiz, sap ve saman cinsinden toplam 298.094 tonluk bir bitkisel üretimden söz edebiliriz.⁶⁶⁶

Edirne vilâyetinde hayvanların beslenebilmesi için ayrılan arazi miktarı şu şekildeydi; Edirne vilâyeti genelinde hayvanları beslemek için ayrılan arazinin toplam büyüklüğü hektar olarak 26.537 hektar, dekar olarak ise 265.370 dekar'dır. Bu ekili arazilerden elde edilen ürün ise ton olarak hububat ekili araziden hayvan yemi olarak 17.378 ton hububat, bakliyat ekili araziden 486 ton bakliyat ve ot ekili araziden 6.668 ton ot elde edilmiştir. Toplamda vilâyet genelinde özel olarak hayvan yemi yapmak maksadıyla ekili yerlerde üretilen ürün miktarı 17.864 tonu taneli, 6.668 tonu ot olmak üzere 24.532 tonu bulmaktadır.⁶⁶⁷ Bu doğrudan hayvanlar için üretilen yemlerden

⁶⁶³ *Trakya İstatistik ...*, s. 106.

⁶⁶⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 107.

⁶⁶⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107'den hesaplanmıştır.

⁶⁶⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107'den hesaplanmıştır.

⁶⁶⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107'den hesaplanmıştır.

başka, 1938’de Edirne’de 17.864 tonu taneli 254.349 tonu tanesiz, sap ve saman cinsinden toplam 272.213 tonluk bir bitkisel üretimden söz edebiliriz.⁶⁶⁸

Kırklareli vilâyetinde hayvanların beslenebilmesi için ayrılan arazi miktarı şu şekildeydi; Kırklareli vilâyeti genelinde hayvanları beslemek için ayrılan arazinin toplam büyüklüğü hektar olarak 35.674 hektar, dekar olarak ise 356.740 dekardır. Bu ekili arazilerden elde edilen ürün ise ton olarak hububat ekili araziden hayvan yemi olarak 36.240 ton hububat, bakliyat ekili araziden 157 ton bakliyat ve ot ekili araziden 4.852 ton ot elde edilmiştir. Toplamda vilâyet genelinde özel olarak hayvan yemi yapmak amacıyla ekili yerlerde üretilen ürün miktarı 36.397 tonu taneli, 4.852 tonu ot olmak üzere 41.249 tonu bulmaktadır.⁶⁶⁹ Bu doğrudan hayvanlar için üretilen yemlerden başka, 1938’de Kırklareli’nde 36.397 tonu taneli 257.575 tonu tanesiz, sap ve saman cinsinden toplam 293.972 tonluk bir bitkisel üretimden söz edebiliriz.⁶⁷⁰

Tekirdağ vilâyetinde hayvanların beslenebilmesi için ayrılan arazi miktarı şu şekildeydi; Kırklareli vilâyeti genelinde hayvanları beslemek için ayrılan arazinin toplam büyüklüğü hektar olarak 56.433 hektar, dekar olarak ise 564.330 dekardır. Bu ekili arazilerden elde edilen ürün ise ton olarak hububat ekili araziden hayvan yemi olarak 34.428 ton hububat, bakliyat ekili araziden 439 ton bakliyat ve ot ekili araziden 14.716 ton ot elde edilmiştir. Toplamda vilâyet genelinde özel olarak hayvan yemi yapmak amacıyla ekili yerlerde üretilen ürün miktarı 34.867 tonu taneli, 14.716 tonu ot olmak üzere 49.583 tonu bulmaktadır.⁶⁷¹ Bu doğrudan hayvanlar için üretilen yemlerden başka, 1938’de Tekirdağ’da 34.867 tonu taneli 191.523 tonu tanesiz, sap ve saman cinsinden toplam 226.390 tonluk bir bitkisel üretimden söz edebiliriz.⁶⁷²

⁶⁶⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107’den hesaplanmıştır.

⁶⁶⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107’den hesaplanmıştır.

⁶⁷⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107’den hesaplanmıştır.

⁶⁷¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107’den hesaplanmıştır.

⁶⁷² *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107’den hesaplanmıştır.

Tablo 2.4a
Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Tarlaların Ekiliş
Amaçlarına Göre Dağılışı 1938

Vilayet-bölge adı	Ürün adı	İnsan yiyeceği olarak		Hayvan yemi olarak	
		Hektar (10.000 metrekare)	Ton (1.000 kg.)	Hektar	Ton
Çanakkale	Hububat	60.161	79.507	30.940	33.628
Çanakkale	% oranı	66,03	70,27	33,97	29,73
Çanakkale	Bakliyat	6.313	1.615	11.878	12.052
Çanakkale	% oranı	34,70	11,81	65,30	88,19
Edirne	Hububat	88.709	73.800	22.853	17.378
Edirne	% oranı	79,51	80,94	20,49	19,06
Edirne	Bakliyat	2.030	1.278	577	486
Edirne	% oranı	77,86	72,44	22,14	27,56
Kırklareli	Hububat	65.432	53.107	34.191	36.240
Kırklareli	% oranı	65,67	59,43	34,33	40,57
Kırklareli	Bakliyat	1.283	419	319	157
Kırklareli	% oranı	80,08	72,74	19,92	27,26
Tekirdağ	Hububat	92.051	68.505	49.926	34.428
Tekirdağ	% oranı	64,83	66,55	35,17	33,45
Tekirdağ	Bakliyat	1.478	490	1.358	439
Tekirdağ	% oranı	52,11	52,74	47,89	47,26
Trakya UMB.	Hububat	306.353	274.919	137.910	121.674
Trakya UMB.	% oranı	68,95	69,32	31,05	30,68
Trakya UMB.	Bakliyat	11.104	3.802	14.132	13.134
Trakya UMB.	% oranı	44,00	22,44	56,00	77,56

Kaynak: İstatistik Genel Direktörlüğü, Trakya İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Trakya İstatistik Yıllığı C. II 1939, Ankara, 1939, s. 117.

Tablo2.4b
Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Kuru Ot Üretiminin Alan Ve
Miktar Olarak Dağılışı 1938

Vilâyet veya bölge adı	Ekili Alan Hektar (10.000 metrakare)	Üretim miktarı ton (1.000 kg.) olarak
Çanakkale	1. 677	6.608
Edirne	3.107	6.668
Kırklareli	1.164	4.852
Tekirdağ	5.149	14.716
Trakya U. M. B. Toplamı	11.097	32.844

Kaynak: İstatistik Genel Direktörlüğü, Trakya İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Trakya İstatistik Yıllığı C. II 1939, Ankara, 1939, s. 107.

Trakya Umûm Mûfettişlik bölgesi vilâyetlerinde hayvanların beslenebilmesi için ayrılan arazi miktarı şu şekildeydi; Hayvanların ihtiyacı için 137.910 hektar (1.379.100 dekar) arazi hububat ekilmişti. Yine hayvanların ihtiyacı için 14.132 hektar (141.320 dekar) arazi de bakliyat ekilmişti.⁶⁷³ Son olarak vilâyet hayvanlarının kuru ot ihtiyacını karşılamak için 11.097 hektar (110.970 dekar) da ot ekilmiştir.⁶⁷⁴ Böylelikle bölge genelinde hayvanları beslemek için ayrılan arazinin toplam büyüklüğü hektar olarak 163.139 hektar, dekar olarak ise 1.631.390 dekardır.⁶⁷⁵ Bu ekili arazilerden elde edilen ürün ise ton olarak hububat ekili araziden hayvan yemi olarak 121.674 ton hububat, bakliyat ekili araziden 13.134 ton bakliyat ve ot ekili araziden 32.844 ton kuru ot elde edilmiştir. Toplamda bölge genelinde özel olarak hayvan yemi yapmak amacıyla ekili yerlerde üretilen ürün miktarı 134.808 tonu taneli, 32.808 tonu ot olmak üzere 167.616 tonu bulmaktadır.⁶⁷⁶ Bu doğrudan hayvanlar için üretilen yemlerden başka, bir de bölgede insan ihtiyaçları ve ticari amaçlı üretilen arpa, buğday, çavdar, darı, kaplıca, kuşyemi, mısır, pirinç ve yulafların taneleri alındıktan sonra arta kalan toplam 902.504 ton hububat samanı da mevcuttur. Yine bölgede ekilen bakla, burçak, börülce, fasulye, fiğ ve mercimekten hasatta taneleri alındıktan sonra arta kalan sap ve samanlardan 20.513 ton hayvan yemi üretilmiştir. Böylelikle Çanakkale vilâyeti genelinde hayvanları beslemek için 1938 yılında kullanılan 134.808 tonu taneli 955.825 tonu tanesiz, sap ve saman cinsinden toplam 1.090.633 tonluk bir bitkisel üretimden söz edebiliriz.⁶⁷⁷

Tablo 2.4c
Trakya U. M. B. Vilâyetleri Ve Bölge Genelindeki Saman Üretiminin
Miktar Olarak Dağılışı 1938

Hububat cinsinden elde edilen samanlar					
Ürünler (ton)	Çanakkale	Edirne	Kırklareli	Tekirdağ	Trakya
Arpa	24 507	29 931	60 731	17.345	132 514
Buğday	140 809	156 783	87 345	72 561	457 498
Çavdar	33 604	31 501	69 560	12 334	146 999
Darı	-	469	122	76	667
Kaplıca	1 010	2 910	9 180	16 297	29 397
Kuşyemi	40	5.519	4.598	16.595	26.752

⁶⁷³ *Trakya İstatistik ...*, s. 106.

⁶⁷⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 107.

⁶⁷⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107'den hesaplanmıştır.

⁶⁷⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 106-107'den hesaplanmıştır.

⁶⁷⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 106 ve 107. sayfalardaki istatistik tablolarından hesaplanmıştır.

Mısır	16.881	10.508	2.805	9.325	39.519
Pirinç	11.387	4.153	16.769	30.530	62.839
Yulaf	11.387	4.153	16.769	30.530	62.839
Toplam	228.238	246.010	252.200	176.056	902.504
Bakliyat cinsinden elde edilen samanlar					
Ürünler (ton)	Çanakkale	Edirne	Kırklareli	Tekirdağ	Trakya
Bakla	14.736	49	26	303	15.114
Burçak	1.961	375	110	62	2.508
Börülce	347	19	-	-	366
Fasulye	488	1.209	303	315	2.315
Fik (fiğ)	-	-	23	-	23
Mercimek	36	19	61	71	187
Toplam	17.568	1.671	523	751	20.513
GENEL TOPLAM	245.806	247.681	252.723	176.807	923.017

Kaynak: İstatistik Genel Direktörlüğü, Trakya İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Trakya İstatistik Yıllığı C. II 1939, Ankara, 1939, s. 106.

2.5. İPEKBÖCEKÇİLİĞİ VE MÜFETTİŞLİĞİN İPEKBÖCEKÇİLİĞİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde ipekböcekçiliğinin gelişmesi için öncelikle köylüyü bilinçlendirmek için “Okumuş köy çocuklarının küçük kursları... Aşıcılık, fidancılık, sütçülük, peynircilik, kozacılık, pekmezcilik, şarapçılık.”, “Boğma makineleri, koza kavurma fırınları.”, “İpekböceği, kozacılık.”⁶⁷⁸ ve “Koza ve ipek satışları ve kooperatifleri.”⁶⁷⁹ gibi kitapçıklar hazırlanmış, bu yayınlar bastırılarak Müfettişlik bölgesindeki köylerin köy odalarına gönderilmiştir.

Yine ipekböcekçiliğinin Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi çiftçilerine öğretilmesi ve bölge çiftçisine güzel bir ek gelir olarak çiftçi bütçesine biran önce katkı sunabilmesi için bölge çapında ipekböcekçiliği kursları düzenlenmiştir. İstatistiklere yansıdığı kadarıyla 1937 ve 1938 yıllarında Umûmî Müfettişlik’in katkılarıyla Edirne ili Uzunköprü ilçesinde bir, Edirne merkezde de bir “ ipekböcekçiliği kursu” düzenlenmiştir. Uzunköprü’de düzenlenen ipekböcekçiliği kursuna 15 erkek 2 kadın

⁶⁷⁸ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 5.

⁶⁷⁹ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 7.

toplamda 17 kursiyer katılmış, Edirne’de düzenlenen kursa ise 54 erkek 1 kadın toplam 55 kursiyer katılmıştır.⁶⁸⁰

Genel nüfus sayımları birçok konuda ayrıntılı bilgi vermekle birlikte dönem içindeki en ayrıntılı diyebileceğimiz 1945’teki genel nüfus sayımında bile ipekböcekçiliği ile uğraşan kişiler hakkında ayrıntılı bilgi verilmemektedir.⁶⁸¹ Aynı şekilde 1939 yılında yapılan “Trakya Toprak Anketi”nde de ipekböcekçiliği ile uğraşan kişiler veya bu işle ilgili herhangi bir bilgi, istatistikî bir bilgi bulunmamaktadır. Hayvan İstatistiklerinde de ipekböcekçiliği ile ilgili il, il ve ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.⁶⁸² Küçük İstatistik yıllıklarında da ipekböcekçiliği ile ilgili il, il ve ayrıntılı bilgi verilmemekte sadece Türkiye geneli ile ilgili birtakım özet bilgilere yer verilmektedir.⁶⁸³ Son olarak dönemle ilgili “Tarım İstatistik Özetleri”nde de ipekböcekçiliği ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmemekte sadece Türkiye geneli ile ilgili birtakım özet bilgilere yer verilmektedir.⁶⁸⁴ Yukarıda saymaya çalıştığımız nedenlerden dolayı ipekböcekçiliğinin II. Dünya Savaşı öncesindeki durumunu Trakya Umûm müfettişliği bölgesindeki durumunu yine Müfettişliğin yayınladığı “Trakya İstatistik Yıllığı 1939” isimli eserin istatistiklerinden yararlanarak takip etmeye çalışacağız. Bu kaynağa göre savaş yılları öncesinde Müfettişlik mıntikasındaki ipekböcekçiliği ve ipek üretimi şu şekildeydi:

Trakya Umûm Müfettişliği vilâyetlerinde 1936’da ipekböcekçiliği yapan aile sayısı 1938’de 3.869’dur. Son üç yılın ortalamasına göre ise Trakya Umûm Müfettişliği vilâyetleri genelinde ipekböcekçiliği yapan ailelerin ortalama sayısı 3.551’dir. Bu istatistiki verilerden yola çıkarak II. Dünya Savaşı öncesinde vilâyet genelinde ortalama 17.755 kişinin doğrudan meslek olarak veya aile bütçesine ek gelir sağlamak için ipekböceği bakmakta olduğunu tahmin edebiliriz.⁶⁸⁵ İpekböceği yetiştiren bu aileler

⁶⁸⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 210.

⁶⁸¹ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, ...*, Ankara, 1950.

⁶⁸² *Hayvanlar İstatistiği 1940, ...*, İstanbul, 1942; *Hayvanlar İstatistiği 1944, ...*, İstanbul, 1946;

Hayvanlar ve hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 - 1950, ..., Ankara, 1952.

⁶⁸³ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939 - 1940, C. 3*, Mehmet İhsan Matbaası, 1941; *Küçük İstatistik Yıllığı 1940 - 1941, ...*, C. 4, Ankara, 1942; *Küçük İstatistik Yıllığı 1941 - 1942, ...*, C. 5, Ankara, 1946; *Küçük İstatistik Yıllığı 1942 - 1945, ...*, Ankara, 1947.

⁶⁸⁴ TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *1944-1965 Tarım İstatistikleri Özeti*, Yayın No. 506, basım yeri ve yılı yok.

⁶⁸⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 128.

1938’de ise 5.704 kutu ipekböceği açmışlardı. Bakılan bu böceklerden 1938’de 231.445 kg. yaş ipek elde edilmiştir. Tüm bölgenin savaş öncesindeki üç yıllık yaş ipek üretimi ortalaması 170.601 kilogramdır.⁶⁸⁶

II. Dünya savaşı sonunda ise bölge ile ilgili eksik de olsa bilgi veren tek kaynak son Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen’in eseridir. Esere göre 1945’te coğrafi olarak Trakya bölgesinde ipekböcekçiliği yapan 2.369 aile bulunuyordu. Bu istatistiki verilerden yola çıkarak II. Dünya Savaşı bitiminde Trakya’da genelinde ortalama 11.845 kişinin doğrudan meslek olarak veya aile bütçesine ek gelir sağlamak için ipekböceği bakmakta olduğunu tahmin edebiliriz. Yine bölgede 3.490 adet ipekböceği kutusu açılmış ve 91.747 kilogram yaş ipek üretilmiştir.⁶⁸⁷ Bu rakamlarda bir düzeltme yaptıktan sonra bölge vilâyetlerinde 1945’te 2.828 ailenin doğrudan meslek olarak veya aile bütçesine ek gelir sağlamak için ipekböceği bakmakta olduğunu tahmin edebiliriz. Bu aile sayısından da bölge genelinde 14.140 kişinin ipekböcekçiliği ile uğraştığını söyleyebiliriz. Üretim rakamları için de bir düzeltme yaptığımızda söz konusu 1945 yılında bölgenin yaş ipek üretiminin 101.239 kilogram civarında olduğunu tahmin edebiliriz.⁶⁸⁸

Mevcut veriler ışığında bir değerlendirme yaptığımızda Trakya Umûmî Müfettişliği mıntıkasında II. Dünya Savaşı’nın bitiminde ipekböcekçiliği yapan ailelerin sayısında savaş öncesi 1938 yılına göre yaklaşık yüzde yirmiyedir. Savaş öncesi üç yılın ortalaması esas alınarak, bir karşılaştırma yaparsak da savaş sonrasında bölgede ipekböcekçiliği ile uğraşan aile sayısının yüzde yirmi civarında gerilediğini tahmin edebiliriz. Bölgede yapılan ipekböcekçiliğinin üretim açısından bir değerlendirmesini

⁶⁸⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 129.

⁶⁸⁷ Abidin Özmen, a.g.e., s. 44.

⁶⁸⁸ Verilen istatistiki bilgiler Çanakkale’nin Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil diğer tüm Çanakkale ilçeleri hariç, İstanbul’un Silivri ve Çatalca ilçeleri dâhildir. İmroz’un durumu net olarak belli değildir. Abidin Özmen’in, “Trakya” isimli eserinde Gelibolu ve Eceabat ilçeleri Trakya’nın içinde, Çanakkale merkez ve diğer Çanakkale vilâyeti ilçeleri hariç tutulmuştur. Buna karşılık Trakya Umûmî müfettişlik bölgesi sınırları içinde olmayan Çatalca ve Silivri ilçeleri de Trakya’ya dâhil edilmiştir. Bu nedenle Çanakkale’nin tüm ilçelerini göz önünde bulundurduğumuzda Abidin Özmen’in Trakya için verdiği verileri, Çanakkale vilâyetinin 1/3’ü olarak kabul edip, hesapladık. Bu tahmin metodunda Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi geneli için yüzde 5 – 15 arası bir hata payı ihtimal dâhilindedir fakat çoğu başlıkta bu hata payının yüzde 10’a daha yakın olduğunu iddia edebiliriz. Tahmin metodunu kullanarak Trakya’nın 1945 yılı için 101.239 kg. civarındaki koza üretimi rakamlarını, o dönemde Edirne’de görev yapan Yüksek Ziraat Mühendisi Vedat Pınar, 100.000 kg. olarak vermektedir. Vedat Pınar, “Edirne’de İpekböcekçiliği”, *Damla Edebî, İlmi ve Köycü Dergi*, S. 28 – 29, Ekim-Kasım 1945, s. 17.

yapmak gerekirse; II. Dünya Savaşı öncesindeki zirve rakam olan 1938 yılı üretimine nazaran 1945'te ki üretim gerilemesi yüzde ellaltı civarındadır. Bu karşılaştırmayı 1945 yılı verileri ile II. Dünya Savaşı öncesindeki üç yılın ortalama üretim rakamları arasında yaparsak da söz konusu savaş yılları zarfında bölge ipekböcekçiliğinde yaş ipek üretiminde yüzde kırkbir civarında ciddi bir gerilemenin olduğunu görürüz.

Trakya İpekböcekçiliğinin 1945-1946 yılları zarfındaki durumu ile ilgili en net ve tatmin edici genel bir değerlendirmeye, Ali Rıza Dursunkaya'nın dönem içerisinde yazılmış, yerel bir kaynak olan eserinde rastlamaktayız. Müellif savaş sonrası 1945-1946 yıllarındaki özelde Kırklareli, genelde ise Trakya ipekböcekçiliğini şu şekilde anlatmaktadır:

“İlimizin merkez ilçesile İnece merkez bucağında ve Vize ile kısmen Lüleburgaz'da eskiden pek mükemmel koza yetiştirilirdi.

Harpler ve istilâlar ve bilhassa ziraî asayiş temin edilemediği senelerde katil baltalar dutluklarımızı fena halde tahrib etmiş ipek böcekçiliğinde yalnız ve pek azolarak birkaç köyümüze inhisar etmiştir. Trakya ipeği modern sanayide pek makbul olup bilhassa büyük fabrikaların valslerinde kullanılmakta ve her vakit yüksek fiatla müşteri bulmaktadır.

Bu sanayiın tekrar kuvvetlenmesi için eski kanunların dutluk tesisi edenlere bahşettiği hakları genişletmek lâzımdır. Halen İnece bucağında 100 kutu böcek tohumu açılmış Vize'de 10 Pınarhisarda 6 Lüleburgazda 10 merkezde 20 kutu tohum açılmıştır.

Kozalarımız Edirne mizan yerine götürülerek satılmaktadır.”⁶⁸⁹

Özellikle Ziraat Bakanlığı Trakya UMB. genelinde ipekböcekçiliğinin gelişmesi için önemli adımlar atmış, Edirne'de, ipekböceği tohumu yetiştirmeye başlamıştır. Bu tesis aynı zamanda bölgede ipekböceği bakacaklar için de aşılı ve aşısız dut fidanları yetiştirerek, bölge çiftçilerine ve ipekböcekçilerine dağıtmaya başlamıştır.

Edirne'deki “Bursa Koza Tarım Satış kooperatifi”nin 1945,1946 yıllarında Trakya'da yaygın ve oldukça geniş bir yapılanması ve Trakya'ya yayılmış 2.000 ortağı vardı. Bu kooperatif ortaklarına her türlü yardımı yapıyordu. Trakya piyasasında işlem gören kozalar için düzenleyici bir pozisyon üstlenen kooperatif, bölge çiftçisinin yetiştirdiği kozaları alırken üreticiye ücretini öderken, aynı zamanda sezonluk alım satım işleri bittikten sonra da oluşan kârdan ortaklarına yine kâr payı dağıtmaktaydı.

⁶⁸⁹ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 116.

1945 – 1946 Ürün yılında kooperatif ortaklarına, kooperatife satılan her bir kilogram koza için 1 adet dut fidanını parasız olarak dağıtmıştır.⁶⁹⁰

“1945 – 1946 Ürün yılında İlimiz halkı 4.000 tanesi koza kooperatifinden 10.000 tanesi de Edirne ve Pınarhisar fidanlıklarından olmak üzere 14 bin dut ekmişlerdir.

Biz yakın yıllarda İlimizde kozacılığın inkişaf edeceğine çok inanıyoruz ve Tarım bakanlığının yardımının bu işi çabuklaştıracığını kuvvetle tahmin ediyoruz.”⁶⁹¹

Yine Ali Rıza Dursunkaya kitabının 117. Sayfasındaki dipnotunda; Kırklareli vilâyeti genelinde 1942 yılında 87, 1943’de 125, 1944’de 177 kutu ipekböceği tohumu açıldığını da belirtmekte bize o yılları anlamamız için çok değerli istatistikî veriler sunmaktadır.⁶⁹²

Trakya İstatistik Yıllığı 1939’un verilerine göre 1938 yılında 176 kutu ipekböceği yumurtası açılan Kırklareli’nde II. Dünya Savaşı’nın getirdiği olumsuz şartlar içinde ipekböcekçiliği açısından en sönük yılın 1942 yılı olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira Kırklareli vilâyetinde 1942 yılında sadece 87 kutu ipekböceği yumurtası açılabilmiştir. Bu rakamlar bize vilâyette ipekböcekçiliğinin, olumsuz savaş koşulları nedeniyle yaklaşık olarak yüzde 51 civarında gerilediğini göstermektedir. Daha sonraki yıllarda ipekböcekçiliği üretimi toparlanma yoluna gitmiş, 1943’te 125 kutu, 1944’te 177 kutu ve 1945’te 146 kutu ipekböceği yumurtası açılmıştır. Elimizde savaş yıllarına ait sınırlı kaynak ve veri bulunduğundan Trakya Umûmî Müfettişlik mıntıkası geneli için de ipekböcekçiliğinin, savaş yılları içinde aynı Kırklareli vilâyetine benzer bir şekilde bir düşüş grafiği çizdiğini tahmin edebiliriz.⁶⁹³

Yine bölgedeki ipekböcekçiliğinin savaş yıllarındaki durumu ile ilgili bu olumsuz kanaatimizi destekleyen ve dönemin birinci derecedeki şahitlerinden biri 1940’lı yıllarda Edirne’de görev yapmakta olan, Yüksek Ziraat Mühendisi Vedad Pınar’ın Edirne’de yayınlanan “Damla” dergisi’nde çıkan “Edirne’de İpekböcekçiliği”

⁶⁹⁰ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 116-117.

⁶⁹¹ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 117.

⁶⁹² Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 117.

⁶⁹³ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 116 ve 117. sayfadaki 1 nolu dipnot.

isimli yazısında belirttiği önemli hususlardır. Bu yazı ipekböcekçiliğinin tarihi gelişiminin anlatıldığı giriş kısmı hariç aynen şöyledir:

“ ... Bir zamanların o yüksek rakamlarına karşı bilhassa ikinci dünya savaşı sırasında çok zorlu günler geçiren Edirne böcekçiliği 5.000 kiloya kadar düşmüştü. Devamlı çalışmalar, teşvikler ve ahvalin uygun gitmesiyle yeniden hız bulan bu meslek bugün için merkez şehrinde 25.000 ve kazaları ile beraber 100.000 kiloya kadar tekrar yükselmiştir.

Edirne'mizin her yanı bu mesleğe uygun arazi, iklim ve içtimai şartlarla doludur. Bu meslek bu memlekette yine ilerleyebilir ve halkın eline dar dar zamanlarında kolayca ve çabucakça para geçmesini temin edebilir. Trakya'mızın ve arsalarımızın ağaçlanması bizim için içtimai ve sıhhi bir dava olarak durmaktadır. Bu ağaçların dut cinsinden olması suretile davaya aynı zamanda iktisadi bir ehemmiyet verdirir. Bu mesleğin Edirne'de tekrar eski seviyesini bulmasına çalışmak her idare, teşekkül ve kurum başında bulunan kimselere bir memleket borcudur.

Bugün Edirne'de bu mesleğin inkişafına çalışan Tarım Bakanlığı'nın bir İpek böcekçiliği istasyonu vardır. Bundan 15 sene evvel⁶⁹⁴ bir mektep olarak kurulan bu müessese sekiz sene evvel⁶⁹⁵ aynı zamanda ilmi araştırmalar yapabilme salâhiyetinde bir istasyon haline ifrağ edilerek kendisine verilen bütün Trakya illerinde mesleğinin inkişafını temin etmekle ödevlendirilmiştir. Çok yazık ki büyük bir davanın halli ile ödevlendirilen bu müessese senelerdenberi kendisinden beklenen vazifeyi başarmak için ne kadar çırpınmışsa da gerek senelerin iktisadi ve ticari cerayanları, gerekse esasen müessesenin yardımsız, teşkilatsız ve kifayetsiz durumu dolayısıyla büyük bir rol oynayamamıştır. Elinde hususi bir dut fidanlığı, kâfi kadrosu, lüzumlu malzemesi, en başta gelen nakil ve sayahat vasıtalarından mahrum olan bu müessese, şayanı şükrandır ki, son senelerde sesini bölgesinin her tarafına duyurabilmek için elindeki imkânların üstünde bir gayretle çalışmış ve oldukça da muvaffakiyet temin edebilmiştir.

Bu kabilden olarak senelerdenberi Trakya koza yetiştiricilerini mütavassıt tüccarların elinden kurtarmak ve müstahsılların mallarını değer fiatile sattırabilmek kurulmasına çalıştığı Trakya koza tarım satış kooperatifi bu sene gerek mahalli büyüklerin yardımı temin edilerek ve gerekse merkezin muvaffakati alınarak kurulabilmiştir.⁶⁹⁶ Henüz birinci mahsul senesini geçiren bu kooperatiften ilerde Böcek müstahsılları için büyük yardım ve kolaylıklar ümitlenmektedir.

Bundan başka Edirne böcekçilik istasyonu kuruluşundanberi bölgesinde bu sanatın yayılması için şu işleri yapmıştır:

1 – Halkın fenni böcek besleme bilgisinin artması için merkezde 10 köylerde 6 kura (kurs) açmış, nazari (teorik) ve ameli (uygulama, pratik) dersler yaparak konferanslar vermiş usuller göstermiştir.

⁶⁹⁴ Yazarın bu yazısı 1945 yılının sonunda yayınlandığına göre 15 yıl evvel denilerek kastedilen 1930 senesi olsa gerektir.

⁶⁹⁵ Yazarın sekiz sene evvelden kasdı 1937 yılıdır.

⁶⁹⁶ Yazarın bu seneden kasıt 1945 yılıdır.

2 – Temin ettiği aşıllı ve aşısız dut fidanlarını halka parasız dağıtmıştır. Şimdiye kadar 115.000 vermiştir.

3 – Fakir ve yardıma muhtaç böcekçiler için 29.500 kutu tohum istihsal ederek parasız dağıtmıştır.

4 – Halkın böcek tohumlarını fenni bir surette fıskırtmak için her sene merkez ve köylerde müteaddid infıcar evleri açmış ve civarın tohumlarını kuluçka etmiştir.

5 – Halkın böcekçilik heves ve bilgisini arttırmak için yekûnu 14 bin tutan afiş ve broşür bastırmış, başka müesseselerce de basılan binlerce kitap ve takvimi köylere, kahvelere kadar böcekçilere dağıtmıştır.

6 – hemen her sene bölgesinde ihtiyacının birkaç misli tohum istihsalini temin ederek Trakya'ya para girmesini devamlı olarak sağlamaktadır.

7 – Bölgede çıkan bütün gazetelerde mevsimlerde neşriyat yapmaktadır.

8 – Mevsimde böcekhaneleri gezip dolaşarak halkla temasa ve fenni usuller hakkında öğütler vermeğe de elindeki imkânlar derecesinde çalışmaktadır. Hastalıklara karşı zaman zaman parasız ilaçlar dağıtmağa çalışıyor.

Görülüyor ki müessese elinde daha geniş imkânlar olsa çıplak Trakyanın ağaçlanması, bu mesleğin yayılması, halkın bilgilendirilmesi için daha birçok şeyler yapabilecek durumdadır. Devletin, idari ve mali teşekküllerin alâka ve yardımlarının artması nispetinde ileride daha geniş faaliyetine şahit olabileceğimizi ümitle bekleyebiliriz.”⁶⁹⁷

2.6. ARICILIK VE MÜFETTİŞLİĞİN ARICILIKLA İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde arıcılığın gelişmesi için öncelikle köylüyü bilinçlendirmek için “Arıcılık, yeni ve eski kovan farkları, petek makineleri.”⁶⁹⁸ ve “Balcılık ve balmumculuk kooperatifleri.”⁶⁹⁹ gibi kitapçıklar hazırlanmış, bu yayınlar bastırılarak Umûmî Müfettişlik bölgesindeki köylerin köy odalarına gönderilmiştir.

Yine arıcılığın Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi çiftçilerine öğretilmesi ve bölge çiftçisine güzel bir ek gelir olarak çiftçi bütçesine biran önce katkı sunabilmesi için bölge çapında arıcılık kursları düzenlenmiştir. İstatistiklere yansıdığı kadarıyla 1937 veya 1938 yılında Umûmî Müfettişlik’in katkılarıyla Edirne merkezde bir “arıcılık

⁶⁹⁷ Vedat Pınar, a.g.m.,s. 17 – 18.

⁶⁹⁸ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 5.

⁶⁹⁹ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 7.

kursu” düzenlenmiştir. Edirne’de düzenlenen bu arıcılık kursuna 54 erkek 1 kadın toplam 55 kursiyer katılmıştır.⁷⁰⁰

Genel nüfus sayımları birçok konuda ayrıntılı bilgi vermekle birlikte dönem içindeki en ayrıntılı diyebileceğimiz 1945’teki genel nüfus sayımında bile arıcılık ile uğraşan kişiler hakkında ayrıntılı bilgi verilmemektedir.⁷⁰¹ Aynı şekilde 1939 yılında yapılan “Trakya Toprak Anketi’nde de arıcılık ile uğraşan kişiler veya bu işle ilgili herhangi bir bilgi veya istatistikî bir bilgi bulunmamaktadır. Hayvan İstatistiklerinde de arıcılık ile ilgili il, il ve ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.⁷⁰² Küçük İstatistik yıllıklarında da arıcılık ile ilgili il, il ve ayrıntılı bilgi verilmemekte sadece arıcılıkta Türkiye geneli ile ilgili birtakım özet bilgilere yer verilmektedir.⁷⁰³ Son olarak dönemle ilgili “Tarım İstatistik Özetleri”nde de arıcılık ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmemekte sadece Türkiye geneli ile ilgili birtakım özet bilgilere yer verilmektedir.⁷⁰⁴ Yukarıda saymaya çalıştığımız nedenlerden dolayı arıcılığın II. Dünya Savaşı öncesindeki durumunu, Trakya Umûm müfettişliği bölgesindeki durumunu yine Müfettişliğin yayınladığı “Trakya İstatistik Yıllığı 1939” isimli eserin istatistiklerinden yararlanarak takip etmeye çalışacağız. Bu kaynağa göre savaş yılları öncesinde Müfettişlik mntıkasındaki vilâyetlerde arıcılık faaliyetleri ve bal üretimi kısaca şu şekildeydi:

Trakya Umûmî Müfettişliği mntıkasındaki vilâyetlerde 1936’da eski usûlde 45.210 kovan, yeni usûlde 3.546 kovan ve 165.619 kg. bal, 22.590 kg. balmumu üretimi yapıldı. Vilâyet genelinde 1937’de 40.927 eski usûl kovan, 4.736 yeni usûl kovan bulunuyor ve bu kovanlardan yıl boyunca 103.918 kg. bal ve 13.197 kg. balmumu üretimi yapıliyordu. Savaş öncesi son yılda 1938’de ise Trakya Umûmî Müfettişliği

⁷⁰⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 210.

⁷⁰¹ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, ...*, Ankara, 1950.

⁷⁰² *Hayvanlar İstatistiği 1940, ...*, İstanbul, 1942; *Hayvanlar İstatistiği 1944*, TC.

BİGM, Hüsûtabiat Basımevi, 1946; *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 - 1950, ...*, Ankara, 1952.

⁷⁰³ *Küçük İstatistik Yıllığı 1939 - 1940*, C. 3,... Mehmet İhsan Matbaası, 1941; *Küçük İstatistik Yıllığı 1940 - 1941*, C. 4,..., Ankara, 1942; *Küçük İstatistik Yıllığı 1941 - 1942*, C. 5,..., Ankara, 1946; *Küçük İstatistik Yıllığı 1942 - 1945, ...*, Ankara, 1947.

⁷⁰⁴ *1944-1965 Tarım İstatistikleri Özeti*, TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 506, basım yeri ve yılı yok.

mıntıkasındaki vilâyetlerde eski usulde 34.772 ve yeni usulde 4.101 kovan arısı bulunuyor ve bu arılardan 124.690 kg. bal ve 11.815 kg. balmumu üretiliyordu.⁷⁰⁵

II. Dünya Savaşı öncesinde vilâyetlerin üç yıl ortalamaları ise şu şekildeydi; bölge vilâyetlerinin eski usulde 40.303 kovan, yeni usulde 4.128 kovan arısı bulunuyor ve bu arılardan yılda, üç yıllık ortalamaya göre 131.409 kg. bal ve 15.867 kg. balmumu elde edilmiş bulunuyordu.⁷⁰⁶ Bu rakamlara bakarak, bir hesaplama yaptığımızda II. Dünya Savaşı öncesi üç yıl ortalamasını esas alarak, Umûmi Müfettişlik mıntıkasında kovan başına bal üretiminin 2.957,6 gram ve balmumu üretiminin de kovan başına 357,1 gram olduğunu görürüz.⁷⁰⁷ Yine vilâyetler düzeyinde ele aldığımızda da Çanakkale vilâyetinin bal veriminde kovan başına 3.947 gramla ilk sırada, balmumu üretiminde de yine yaklaşık kovan başına 527,6 gram ile birinci sırada geldiğini söylemek mümkündür. Edirne vilâyetinde kovan başına bal verimi 2.419,5 gram ve balmumu üretiminde verim kovan başına 342,4 gramdır.⁷⁰⁸ Tekirdağ vilâyetinde kovan başına bal verimi 2.307,5 gram ve balmumu üretiminde kovan başına elde edilen verim ise 94,3 gramdır. Kırklareli vilâyetinde kovan başına ortalama bal verimi yaklaşık 2.140 gram ve balmumu üretimi ise kovan başına yaklaşık olarak 215,3 gramdır.⁷⁰⁹

II. Dünya savaşı sonunda ise bölge ile ilgili eksik de olsa bilgi veren, tek kaynak son Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen'in eseridir. Esere göre 1945'te Trakya'da (Coğrafi olarak Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki toprakları İstanbul hariç) eski usulde arıcılık yapılan 21.886 adet eski tarz (kara kovan) ve modern tarzda arıcılık yapılan 3.778 yeni kovan bulunmaktaydı. Trakya'dan (coğrafi) 1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın bitiminde elde edilen bal miktarı ise yaklaşık olarak 80.000 kilogram civarındaydı.⁷¹⁰ Savaş sonunda Trakya Umûm Müfettişliği'nin Avrupa kıtasında yer alan topraklarında bal veriminin kovan başına 3.117,2 gram olduğunu hesaplayabiliriz. II. Dünya savaşı yılları boyunca bölge genelinde arıcılıkta kovan başına bal üretiminde bir iyileşme yaşanmış gözükmektedir. Bunda herhalde bölgede yeni usuldeki, modern

⁷⁰⁵ *Trakya İstatistik* ..., s. 132.

⁷⁰⁶ *Trakya İstatistik* ..., s. 132'den hesaplanmıştır.

⁷⁰⁷ *Trakya İstatistik* ..., s. 131-132'den hesaplanmıştır.

⁷⁰⁸ *Trakya İstatistik* ..., s. 131'den hesaplanmıştır.

⁷⁰⁹ *Trakya İstatistik* ..., s. 132'den hesaplanmıştır.

⁷¹⁰ Abidin Özmen, a.g.e., s. 44.

kovan kullanımının artması etkili olmuştur. Tarım İstatistikleri Özeti, bize 1945'te Türkiye genelinde toplam 26.489 adet yeni usul modern kovan bulunduğunu göstermektedir.⁷¹¹ Bölge olarak Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası arıcılıkta en hızlı ve en yüksek oranda modernleşen bir bölge konumundadır. Zira Türkiye'deki tüm modern kovanların yaklaşık olarak yüzde 15 kadarının⁷¹² Trakya Umûm Müfettişlik mıntıkasında bulunduğunu tahmin edebiliriz.

II. Dünya Savaşı yıllarında Trakya UMB. genelinde modern arıcılık bir miktar gelişmekle birlikte, hem 1938 yılı verilerine hem de bölgenin üç yıllık ortalama rakamlarına nazaran, savaş yılları zarfında arıcılık ve bal üretiminde ciddi bir gerileme yaşanmış gözükmektedir. Zira savaş öncesi 1938'deki bölge geneli bal üretimi toplamda 124.690 kilogram ve bölgenin üç yıllık bal üretimi ortalaması ise 131.409 kilogramdır. Düzeltilmiş rakamlarla bile Trakya Umûm Müfettişlik bölgesindeki bal üretimini 1945'te 103.672 kilogram olarak tahmin edebiliriz.⁷¹³ Bu rakamlar da bize Umûm Müfettişlik bölgesindeki bal üretiminin savaşın olumsuz etkileri ile birlikte 1938 rakamlarına nazaran yüzde 16,85 ve üç yıllık bölge bal üretimi ortalamasına nazaran da yüzde 21,11 düzeyinde gerilediğini göstermektedir. Kovan sayısı açısından ise Trakya Umûm Müfettişlik mıntıkasında savaş öncesi 1938 yılına nazaran 38.773 eski ve yeni usûl kovanın 25.664'e gerilediğini müşahade etmekteyiz. Düzeltilmiş rakamlarla 1938'de Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinde toplam 31.918 adet eski ve yeni usûl kovan bulunduğunu tahmin edebiliriz.⁷¹⁴ Bu rakam da bize savaş öncesi yıllara nazaran bölgede bulunan kovan sayısındaki gerilemenin de bal üretimine benzer bir şekilde yaklaşık yüzde 17,68 oranında olduğunu göstermektedir.⁷¹⁵

⁷¹¹ 1944-1965 Tarım İstatistikleri Özeti, s.13.

⁷¹² 1944-1965 Tarım İstatistikleri Özeti, s.13; Abidin Özmen, a.g.e., s. 44'ten hesaplanmıştır.

⁷¹³ Abidin Özmen, a.g.e., s. 44'teki veriler, Çanakkale'nin savaş öncesi bal üretimi dikkate alınarak, tekrar hesaplanmıştır.

⁷¹⁴ Verilen istatistiki bilgiler Çanakkale'nin Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil diğer tüm Çanakkale ilçeleri hariç, İstanbul'un Silivri ve Çatalca ilçeleri dâhildir. İmroz'un durumu net olarak belli değildir. Abidin Özmen'in, "Trakya" isimli eserinde Gelibolu ve Eceabat ilçeleri Trakya'nın içinde, Çanakkale merkez ve diğer Çanakkale vilâyeti ilçeleri hariç tutulmuştur. Buna karşılık Trakya Umûmî müfettişlik bölgesi sınırları içinde olmayan Çatalca ve Silivri ilçeleri de Trakya'ya dâhil edilmiştir. Bu nedenle Çanakkale'nin tüm ilçelerini göz önünde bulundurduğumuzda Abidin Özmen'in Trakya için verdiği verileri, Çanakkale vilâyetinin 1/3'ü olarak kabul edip, hesapladık. Bu tahmin metodunda Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi geneli için yüzde 5 – 15 arası bir hata payı ihtimal dâhilindedir fakat çoğu başlıkta bu hata payının yüzde 10'a daha yakın olduğunu iddia edebiliriz.

⁷¹⁵ Trakya İstatistik ..., a.g.e., s. 132; Abidin Özmen, a.g.e., s. 44'ten hesaplanmıştır.

2.7. KÜMES HAYVANCILIĞI VE MÜFETTİŞLİĞİN KÜMES HAYVANCILIĞI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde kümes hayvancılığının gelişmesi için öncelikle köylüyü bilinçlendirmek amacıyla Trakya Umûm Müfettişliği tarafından “Hayvan gıdaları ve küspenin faydaları.”, “ Tavşancılık ve köylünün büyük zenginliği.”, “ Rodeylant, Legorn tavuk cinsinin üremesi, etli ve bol yumurtalı tavuk cinsinin ortaya çıkarılması.”, “Civciv makinesi.”, “Köy kümes hastalıklarıyla savaş.”, “Köy sergileri, büyük ve küçük merkezlerdeki hayvan sergileri ve verilecek ödüller (ikramiyeler).”⁷¹⁶ “Yumurtacılık ve ambalajları ve kooperatifi.”, “Köy sergileri, ürünler, el işleri, yetişmiş hayvanlar ve gürbüz çocuklar.”, “Köylerde hal ve marşeler ve loncalar.”⁷¹⁷ gibi kümes hayvancılığını doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren kitapçıklar hazırlanmış, bu yayınlar bastırılarak Umûmî Müfettişlik bölgesindeki köylerin köy odalarına gönderilmiştir.

Yine kümes hayvancılığının Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi çiftçilerine öğretilmesi ve bölge çiftçisine güzel bir ek gelir olarak çiftçi bütçesine biran önce katkı sunabilmesi için bölge çapında her vilâyette ve küçük kazalar hariç hemen hemen her kazada en az bir adet “Tavuk istasyonu” açıldığını ve burada yüksek verimli etlik ve yumurtalık tavukların damızlık olarak yetiştirildiklerini istatistikî verilerden görmekteyiz. Elbette bu yetiştirilen damızlıklardan elde edilen civcivler yöre halkına dağıtılmaktaydı. İstatistiklerden anlaşıldığı kadarıyla 1938 yılında Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi dâhilinde toplamda 84 adet tavuk istasyonu bulunuyordu. Trakya Umûmî Müfettişliği mıntukası genelindeki toplam 84 adet istasyonda 435 adet tavuk ve 105 adet horoz olarak toplam 540 adet Rodeylant ve 449 adet tavuk ve 99 adet horoz olarak toplam 548 adet Legor cinsi olmak üzere iki farklı cinste toplam 1.098 adet damızlık bulunuyordu.⁷¹⁸

Yine istatistiklerden anlaşıldığı kadarıyla 1938 yılında Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi dâhilinde toplamda 57 adet tavşan istasyonu bulunuyordu. Trakya Umûmî Müfettişliği mıntukası genelindeki toplam 57 adet istasyonda 237 adet Ankara

⁷¹⁶BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 6.

⁷¹⁷ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 7.

⁷¹⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 134.

tavşanı, 300 adet Şinşilla tavşanı ve 33 adet Viyana mavisi olmak üzere toplam üç farklı cinsten 570 adet damızlık tavşan bulunuyordu.⁷¹⁹

Bütün bu Trakya Umûmî Müfettişlik mıntıkası dâhilinde yer alan tavşan ve tavuk istasyonlarının direk Umûmî Müfettişliğe mi yoksa Tarım Bakanlığı'na mı bağlı olarak çalıştıkları ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat yüksel ihtimalle bütün bu istasyonlar Umûmî Müfettişlik denetiminde ve ona bağlı olarak çalışıyorlardı.

Genel nüfus sayımları birçok konuda ayrıntılı bilgi vermekle birlikte dönem içindeki en ayrıntılı diyebileceğimiz 1945'teki genel nüfus sayımında bile kümes hayvancılığı ile uğraşan kişiler hakkında ayrıntılı bilgi verilmemektedir.⁷²⁰ Aynı şekilde 1939 yılında yapılan "Trakya Toprak Anketi"nde de kümes hayvancılığı ile uğraşan kişiler veya bu işle ilgili herhangi bir bilgi veya istatistikî bir bilgi bulunmamaktadır. Hayvan İstatistiklerinde de kümes hayvancılığı ile ilgili il, il ve ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.⁷²¹ Küçük İstatistik yıllıklarında da kümes hayvancılığı ile ilgili il, il ve ayrıntılı bilgi verilmemekte sadece arıcılıkta Türkiye geneli ile ilgili birtakım özet bilgilere yer verilmektedir.⁷²² Son olarak dönemle ilgili "Tarım İstatistik Özetleri"nde de kümes hayvancılığı ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmemekte sadece Türkiye geneli ile ilgili birtakım özet bilgilere yer verilmektedir.⁷²³ Yukarıda saymaya çalıştığımız nedenlerden dolayı kümes hayvancılığının II. Dünya Savaşı öncesindeki durumunu, Trakya Umûmî müfettişliği bölgesindeki durumunu yine Müfettişliğin yayınladığı "Trakya İstatistik Yıllığı 1939" isimli eserin istatistiklerinden yararlanarak takip etmeye çalışacağız. Bu kaynağa göre savaş yılları öncesinde Müfettişlik mıntikasındaki yumurta üretimi ve kümes hayvanlarının sayısı şu şekildedir:

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde 1938'de 48.173.880 adet yumurta elde edilmiştir. Bölgedeki vilâyetlerin hindi sayısı 48.673'tür. II. Dünya Savaşı öncesinde bölge vilâyetlerinin üç yıllık dönemdeki ortalama tavuk sayısı 1.152.097'dir.

⁷¹⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 134.

⁷²⁰ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*, TC. BİGM, Ankara, 1950.

⁷²¹ *Hayvanlar İstatistiği 1940, ...*, 1942; *Hayvanlar İstatistiği 1944, ...*, İstanbul, 1946; *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 - 1950, ...*, Ankara Basım Ve Cildevi, Ankara, 1952.

⁷²² *Küçük İstatistik Yıllığı 1939 - 1940*, C. 3, ..., Mehmet İhsan Matbaası, 1941; *Küçük İstatistik Yıllığı 1940 - 1941*, C. 4, ..., Ankara, 1942; *Küçük İstatistik Yıllığı 1941 - 1942*, C. 5, ..., Ankara, 1946; *Küçük İstatistik Yıllığı 1942 - 1945, ...*, Ankara, 1947.

⁷²³ *1944-1965 Tarım İstatistikleri Özeti, ...*, basım yeri ve yılı yok.

Üç yıllık dönemdeki ortalama yumurta sayısı 62.514.700 ve ortalama kanatlı sayısı ise 1.208.357'dir.⁷²⁴ Bu rakamlara bakarak bölge genelinde yumurta verimliliğini hesapladığımızda bir adet tavuk cinsi hayvan başına 1938'de yılda 50 yumurta yumurtlamıştır. II. Dünya Savaşı öncesinde üç yıllık bölge ortalamasına bakacak olursak da bir tavuğa 54 yumurta düştüğünü söyleyebiliriz. Trakya Umûmi Müfettişlik bölgesi vilâyetleri içinde yumurta üretimi açısından en verimli vilâyet Tekirdağ, ikinci verimli vilâyet Edirne üçüncü sırada gelen Kırklareli ve dördüncü sırada gelen vilâyet ise Çanakkale'dir. Yumurta üretiminde bölgenin birinci ili yine Tekirdağ, ikinci Edirne, üçüncü Çanakkale ve dördüncü vilâyet ise Kırklareli'dir. Bölge genelinde en çok kümes hayvanına sahip olan vilâyet açık ara Çanakkale, ikinci en çok kümes hayvanına sahip olan vilâyet Tekirdağ, üçüncü en çok kümes hayvanına sahip olan vilâyet Edirne ve son olarak dördüncü en çok kümes hayvanına sahip olan vilâyet ise Kırklareli'dir. Tüm bölgede Çanakkale'nin kanatlı hayvan sayısı içindeki ağırlığı 32,765 ve yumurta üretiminde ise yüzde 29,94'tür.⁷²⁵

II. Dünya Savaşı sonunda ise bölge ile ilgili eksik de olsa bilgi veren tek kaynak son Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen'in eseridir. Esere göre 1945'te Trakya'da (Coğrafi olarak Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki toprakları İstanbul hariç) 583.612 adet tavuk ve horoz tavuk cinsi ve 55.000 adet hindi bulunuyordu.⁷²⁶ Daha önceki tahmin metodumuzu burada da kullanırsak; Silivri ve Çatalca'nın toplam nüfusunun 9.084 olduğunu da akılda tutarak 15.253 kişilik Gelibolu ve Enez'in nüfuslarının toplamının yüzde 59,55'i olduğunu görürüz. Gelibolu ve Eceabat ilçelerinin Çanakkale vilâyeti geneli tavuk sayısı içindeki ağırlığı yüzde 8,69 ve yumurta üretimindeki ağırlığı da 1938 yılı itibarı ile yüzde 9,21'dir.⁷²⁷ Yukarıda adı geçen dört ilçenin toprak büyüklükleri de birbirine oldukça yakındır. Bu nedenlerle Silivri ve Çatalca'nın da tavuk sayısı açısından Çanakkale vilâyetinin yüzde 5,17'si civarında bir tavuk varlığına ve yine vilâyetin yüzde 5,48 civarında bir yumurta üretimine sahip olduğunu tahmin edebiliriz. Özet olarak bu dört ilçenin yaptığımız hesaplamalara göre Çanakkale vilâyeti geneline nazaran tavuk sayısı yüzde 13,86 civarında ve yumurta üretimi de yine vilâyet geneline

⁷²⁴ *Trakya İstatistik* ..., s. 132.

⁷²⁵ *Trakya İstatistik* ..., s. 132'den oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷²⁶ Abidin Özmen, a.g.e., s. 44.

⁷²⁷ *Trakya İstatistik* ..., s. 133'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

nazaran yüzde 14,69'dur. Çanakkale vilâyeti genelinin de Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi geneli tavuk sayısı içindeki ağırlığı yüzde 32,76 ve bu yukarıda adı geçen 4 ilçenin de bölge içindeki ağırlığı yaklaşık yüzde 4,54'tür.⁷²⁸ Bu verileri açıkça ortaya koyduktan sonra Abidin Özmen'in 1945 yılı Trakya'sı için verdiğimiz rakamlara bir düzeltme yaptığımızda ve bu rakamları Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi toplam rakamları olarak tahmin edip düzenlediğimizde bölgedeki tavuk cinsi (tavuk ve horoz) sayısının 1945 yılı itibarı ile yaklaşık olarak 741.155 civarında olduğunu tahmin edebiliriz. Bu veriler bize açıkça göstermektedir ki savaş öncesinde Trakya Umûmi Müfettişliği sahasında 1938 yılı itibarı ile 962.661 adet tavuk cinsi hayvan (tavuk ve horoz) mevcutken, savaşın sonunda 1938'e nazaran bölgenin tavuk varlığı dramatik bir şekilde yüzde 23 azalmıştır. 1936-1938 Yılları ortalamasına göre ise savaş yıllarında bölgenin tavuk cinsi hayvan varlığı daha da dramatik bir biçimde rakamsal olarak 1.208.357'den, yukarıda zikrettiğimiz 962.661'e ve oransal olarak da yüzde 30,34 gerilemiştir.⁷²⁹ Bu nedenle II. Dünya Savaşı'nın bölgedeki kümes hayvancılığı sektörünü bir hayli olumsuz olarak etkilediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Savaş sonunda Trakya Umûm Müfettişliği'nin Avrupa kıtasında yer alan topraklarında yumurta veriminin tavuk başına yılda kaç adet olduğu ile ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır.

2.8. SU ÜRÜNLERİ, BALIKÇILIK, KONSERVECİLİK VE MÜFETTİŞLİĞİN SU ÜRÜNLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde su ürünlerinin ve balıkçılığın gelişmesi, bölge köylüsünün bilinçlendirilmesi için “Satış kooperatifleri ve tefecilerle savaş.”⁷³⁰ ve “Konservencilik ve aile konservencililiği. Reçel marmelât ve benzerleri. “, “Balıkçılık, balık ve deniz avları ve iyi şartları, sardalyecilik ve kooperatifleri.”⁷³¹ gibi kitapçıklar hazırlanmış, bu yayınlar bastırılarak Umûmî Müfettişlik bölgesindeki köylerin köy odalarına gönderilmiştir. Ama 1945 Genel Nüfus Sayımında en azından “Toprak Mahsulleri” genel başlığı adı altında, Deniz, nehir, göl ve kara avcılığı yan

⁷²⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 133'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷²⁹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 44; *Trakya İstatistik ...*, s. 132'den oranlanarak ve gerekli düzeltmeler yapılarak hesaplanmıştır.

⁷³⁰ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 7.

⁷³¹ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 7.

başlığı kullanılarak vilâyet vilâyet avcılıkla geçimini sağlayan kişiler ile ilgili genel bir bilgi verilmektedir. Her ne kadar verilen bu istatistiklerde yer alan kişilerin hepsi deniz mahsulleri ile geçinen kişiler değilse de nüfus istatistiklerine konu olan bu kişilerin en azından yüzde doksandan fazlasının su ürünleri avcılığı ile geçinenler olduğunu tahmin edebiliriz. Bu kısa açıklamadan sonra 1945 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetlerindeki “Deniz, nehir, göl ve kara avcılığı” yan başlığı altında çalışanların sayıları ve vilâyetlere dağılımı şu şekildeydi:

Çanakkale’de; 247 erkek,⁷³² kadın çalışan mevcut değil, Edirne’de 24 erkek,⁷³³ 2 kadın toplam 26 kişi, Kırklareli’nde sadece 1 erkek⁷³⁴ çalışan ve Tekirdağ’da sadece 43 erkek kadın çalışan mevcut değil bulunmaktadır.⁷³⁵ Böylelikle 1945 yılı itibarı ile Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde 315 erkek 2 kadın toplam 317 kişinin geçimini deniz, nehir, göl ve kara avcılığı yapmak suretiyle sağladığını tespit edebiliyoruz. Tüm bu kişilerden en azından 300’ünün sadece su ürünleri avcılığı yaptığını da tespit edebiliriz.⁷³⁶

Abidin Özmen daha çok 1945 verilerini kullanarak yazdığı kitabında Trakya’da su ürünleri ile ilgili olarak şunları kaydetmektedir:

tütüne ilginin de mecburen azaldığını şöyle anlatmaktadır:

“ Deniz Mahsulleri:

Trakya’nın geniş olan kıyılarındaki köy ve kasabalarda küçük ve geniş mikyasta balıkçılık yapılmaktadır. Süngercilik yoktur.

Balıkçılıkta ileri giden yer Gelibolu’dur. Gelibolu’da senede (115500) kilo Kolyos, (164000) kilo Sardalya, (21500) kilo kefal, (18300) kilo Lüfer, (2700) kilo Levrek, (9900) kilo Kupa, (5500) kilo İzmarit, (1700) kilo Barbunya, (17.000) kilo mahlut ve (15000) çift taze balık elde edildiği vardır.

Dalyanlarda, ırıklarda alamana ve tarata takımlarında (100) kadar kaptan ve tayfa çalışır. Bundan başka (60) kadar balıkçı kayığı olup, bunlarda da (200) kişi çalışmaktadır.

⁷³² 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s.14 – 15.

⁷³³ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., . s.14 – 15.

⁷³⁴ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s.14 – 15.

⁷³⁵ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ..., . s.14 – 15.

⁷³⁶ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s.14 – 15; 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., . s.14 – 15; 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s.14 – 15; 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ..., . s.14 – 15’den hesaplanmıştır

Gelibolu’da dört adet konserve fabrikası var. Konserve olacak balıklar buralara devredilir. Diğerleri mahallinde ve diğer şehir ve kasabalara sevk ile satılır. Balıkçılıktan Gelibolu’nun kazancı senelik (180 – 200) bin liradır.

Edirne’nin Enez bucağında Meriç nehrinin Ege Denizine döküldüğü yere yakın Bingala gölü denen yer vardır, buraya hem tatlı su, hem deniz balığı gelir. Buradaki teşkilât da, senede 300 ton kadar balık tutar. Yayın, Sazan, Yılan, Levrek, Kefal, kanca ile tutulup siyah havyar veren Morina cinsindendir. Bu istihsal hemen hemen tamamıyla Yunanistan’a gönderilir.

Diğer kıyılar mahalli ihtiyacı tatmin edememektedirler. Hâlbuki bütün kıyılarımız balıkçılığa heves etse ve bu iş teşkilatlandırılrsa denizler büyük servet kaynağı olacaktır.”⁷³⁷

Abidin Özmen’in ifadelerinden 1945 yılı itibarı ile Trakya Umûmi Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde, ciddi ve kayda değer anlamda ticari balıkçılığın, Çanakkale Gelibolu ilçesi ile Edirne Enez bucağında yapıldığını sırasıyla Gelibolu’da yılda yaklaşık 367.350 kilo civarında Enez’de ise 300.000 kilo civarında balık vb. su ürünü avlandığını tespit etmekteyiz.⁷³⁸ Bu rakamlara bakarak 1945’te Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi genelinde 1.000.000 kiloya yakın su ürünleri üretimi yapıldığını ileri sürebiliriz. Zira Abidin Özmen’in verdiği veriler arasında hem Çanakkale vilâyetinin Gelibolu hariç su ürünleri verileri hem de az da olsa Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin su ürünleri ile ilgili verileri bulunmamaktadır. Bu verilerin savaş boşunca sabit kaldıklarını varsayarak güncellersek, en azından 1945’te Umûmi Müfettişlik bölgesi genelinde yaklaşık olarak, 1.076.273 kilo civarında bir su ürünleri üretimi yapıldığını tahmin edebiliriz.⁷³⁹ Bu rakamlar da bize savaş yılları boyunca Edirne vilâyetinin su ürünleri üretiminin ciddi bir biçimde yaklaşık yüzde 50 oranında artarak, 199.415 kilogramdan 300.000 kilograma çıktığını net olarak göstermektedir. Bu artış oranının Gelibolu için de geçerli olaması halinde savaş öncesi Gelibolu’nun su ürünleri üretimini 244.900 kilogram olarak tahmin edebiliriz.

Savaş yılları esnasında Edirne’de su ürünleri üretiminde yaşanan yaklaşık yüzde ellilik artışı, tüm bölge geneline teşmil edersek de Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri genelinde 1945’te su ürünleri üretimini 1.464.410 kilogram olarak tahmin

⁷³⁷ Abidin Özmen, a.g.e., s. 47 - 48.

⁷³⁸ Abidin Özmen, a.g.e., s. 47.

⁷³⁹ *Trakya İstatistik...*, a.g.e., s. 134; Abidin Özmen, a.g.e., s. 47’den Çanakkale ve Tekirdağ’ın su ürünleri üretim rakamlarının sabit kaldığı varsıyılarak hesaplanmıştır .

edebiliriz. Önemli bir ihtiyat payı bırakarak bölge genelinin su ürünleri üretiminin savaş yılları boyunca minimum yüzde 9,35 ile maksimum yüzde 33,38 oranında yükseldiğini düşünebiliriz. Asgari ve azami yüzdeliklerin ortalamasını alırsak da savaş yıllarında bölge geneli su ürünleri üretiminin daha mütevazı bir tahminle yüzde 21,37 civarında arttığını ve 1.184.193 kilogram civarında olduğunu söyleyebiliriz. Bu su ürünleri üretiminden elde edilen gelirin de 1945'te bölge geneli için yaklaşık 600.000 lira civarında olduğunu tahmin edebiliriz.⁷⁴⁰ Bu tahmini rakamlar bize 1938-1945 yılları arasında bölgenin su ürünleri üretiminden elde ettiği gelirin, 113.521' liradan, yaklaşık yüzde 428 artarak, 600.000 liraya çıktığını göstermektedir.⁷⁴¹ Bu rakamlara bakarak, Trakya UMB. genelinde su ürünlerinin fiyatlarının savaş yıllarında ortalama dört kat civarında arttığını da söyleyebiliriz.

Yine Özmen'e göre Gelibolu'da su ürünleri işinde çalışan ve bu işten geçimini sağlayan kişilerin sayısı üçyüz kişidir. Özmen, Edirne ve diğer vilâyetlerle ilgili olarak su çalışan kişiler hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.⁷⁴²

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi genelinde 1939 yılında yapılan "Trakya Toprak Anketi"nde de su ürünleri ile uğraşan kişiler veya bu işle ilgili herhangi bir bilgi veya istatistikî bir bilgi bulunmamaktadır. Hayvan İstatistiklerinde de su ürünleri ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.⁷⁴³ Küçük İstatistik yıllıklarında da su ürünleri ile ilgili il, il ve ayrıntılı bilgi verilmemektedir. Son olarak dönemle ilgili "Tarım İstatistik Özetleri"nde de su ürünleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmemektedir.⁷⁴⁴ Yukarıda saymaya çalıştığımız nedenlerden dolayı su ürünleri II. Dünya Savaşı öncesindeki durumunu, Trakya Umûm müfettişliği bölgesindeki durumunu yine Müfettişliğin yayınladığı "Trakya İstatistik Yıllığı 1939" isimli eserin istatistiklerinden yararlanarak takip etmeye çalışacağız. Bu kaynağa göre savaş yılları öncesinde Müfettişlik mıntikasındaki vilâyetlerde su ürünleri faaliyetleri ve deniz mahsulleri üretimi şu şekildeydi:

⁷⁴⁰ Bölgedeki su ürünleri üretiminin toplam parasal değeri Abidin özmen'in 1945 yılı için verdiği ortalama fiyatlara göre oranlanmak suretiyle hesaplanıp tahmin edilmiştir.

⁷⁴¹ *Trakya İstatistik...*, a.g.e., s. 134; Abidin Özmen, a.g.e., s. 47'den hesaplanmıştır.

⁷⁴² Abidin Özmen, a.g.e., s. 47.

⁷⁴³ *Hayvanlar İstatistiği 1940*, ..., İstanbul, 1942; *Hayvanlar İstatistiği 1944*, ..., İstanbul, 1946; *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 - 1950*, ..., Ankara, 1952.

⁷⁴⁴ *1944-1965 Tarım İstatistikleri Özeti*, ..., basım yeri ve yılı yok.

Çanakkale vilâyeti genelinde 1938 yılında çeşitli balıklar, midye ve ıstakoz vb . deniz mahsulleri üretimi 652.996 kilogram ve bu ürünlerden elde edilen gelir 93.305 lira idi. Edirne vilâyeti genelinde 1938 yılında çeşitli balıklar, midye ve ıstakoz vb . deniz mahsulleri üretimi 199.415 kilogram ve bu ürünlerden elde edilen gelir 27.029 lira idi. Kırklareli’nde deniz mahsulleri üretimi 11.578 kilogram ve bu ürünlerden elde edilen gelir 449 lira, Tekirdağ’da 111.699 kilogram ve bu ürünlerden elde edilen gelir 12.783 lira, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetleri genelinde deniz mahsulleri üretimi 975.688 kilogram ve bu ürünlerden elde edilen gelir 133.521 lira idi.⁷⁴⁵

⁷⁴⁵ *Trakya İstatistik...*, s. 134.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SANAYİ

3.1. TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ'NİN SANAYİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI VE SANAYİDE ÇALIŞAN NÜFUS

Trakya Umûm Müfettişliği, kuruluşundan sonra Müfettişlik mıntıkasında yer alan vilâyetlerde sanayi ve endüstriyel üretimi arttırmaya ve geliştirmeye çalışmış, bölge halkını bu konuda bilinçlendirip, bu amaca yönelik olarak kollektif bir şuurla hareket etmelerini sağlamak maksadıyla:

“ Mandıracılık ve mandıraların temizlik ve tutum şartları ve teknik bilgiler., “ Boğma makineleri, koza kavurma fırınları.”, Aşıcılık, fidancılık, sütçülük, peynircilik, kozacılık, pekmezcilik, şarapçılık.”, “ Trakya’da araba tiplerinin ıslahı ve en iyi tipin alınması.”, “ Triyörler, maro kalbur makineleri, ot ve saman balya makineleri.”⁷⁴⁶, “ Sütçülük ve mandıracılık.”, “ Cıvciv makinesi.”⁷⁴⁷, “ Peynircilik ve kaşar peynirciliği, İmroz peyniri ambalajları.”, “ Soğuk hava mahzenleri, buzhaneler, küçük endüstri.”, “ Yağ, pirinç, un motorlu değirmenleri.”, “ Şarapçılık, şıra ve hardaliyecilik.”, “ Pekmezcilik ve yeni teknik.”, “ Konservecilik ve aile konserveciliği. Reçel marmelât ve benzerleri.”, “ Zeytinyağı ve susamyağlarının eski ve yeni usullerle çıkarılması.”, “ Domates peltesi, bamya enginar, bezelye konserveleri.”, “ Balıkçılık, balık ve deniz avları ve iyi şartları, sardalyecilik ve kooperatifleri”, Yaş meyve ambalajı, standardı ve kooperatifçiliği. “, “ Kaymakçılık ve tereyağı kooperatifi. “, “ Kavunculuk standardı ve ambalajı ve kooperatifi, soğuk hava mahzenlerinde saklanması. “ Yaş üzüm, sofrâ üzümü ve dış piyasaya sürümü, köfünlerin ambalajı, soğuk hava mahzeni, yaş meyve kurutulması, ambalajı ve istifi.”, “ Yumurtacılık ve ambalajları ve kooperatifi. “, “ Yerli malı kullanması ulusal benlik işaretidir.”, “Ekonomi filmleri ve projeksiyonları.”, “ Endüstri afişleri ve bu yolda köylü terbiyesi ve fikir kalkınması. “, “ Köy kumbaraları ve biriktirme. “, “Köy kamyonetleri (kollektif).”, “Büyük fabrikalar ve bunlara ilk maddeyi verecek köylü çalışması ve endüstri sevgisi.”, “ Okullarda çocuk kooperatifleri (büyük ve orta sınıflarda ve ilkokulları 4 – 5 sınıflarında.)”, “ Küçük endüstri, ev işleri,

⁷⁴⁶ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 5.

⁷⁴⁷ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 6.

ev tezgâhları.”, “ Taş kömürü ve elektrik nedir.”, “ Et ve sucuk konservesi.”, “Fenni sebze kurutulması.”, “ Kuru meyvecilik ve ambalajı, dış piyasaya sürümü.”⁷⁴⁸ gibi isimler altında onlarca doğrudan ve dolaylı olarak, sanayi ile ilgili kitap ve kitapçıklar hazırlamıştır. Hazırlanan bu kitaplar daha sonraları yöre çiftçisinin, köylüsünün ve vatandaşların hizmetine ve kullanımına sunulmuştur. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi sınırları içinde elinden geldiği kadar sanayileşmeyi ve yöre çiftçisinin modern teknikleri kullanarak, modern şartlarda ve endüstriyel üretim gerçekleştirmesini teşvik edip, özendirmiştir.

1935 Genel Nüfus Sayımı rakamlarına göre Trakya’da özellikle Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale vilâyetlerinde yoğunlaşan hatırı sayılır miktarda bir erkek nüfus fazlalığı bulunduğu görülmektedir. Bu durum da bize bölge vilâyetlerinde sayısı ve oranı değişen miktarlarda asker bulunduğunu göstermektedir. Değerlendirmelerimizde bir bütünlük ve geçerlilik olabilmesi için 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarıyla ilgili olarak, bu başlıkta, sanayi ile ilgili bir meslek dalında çalışan erkek nüfusu net olarak tespit edebilmek maksadıyla, mevcut istatistiki verilerde, birtakım düzeltme oranları kullanacağız. Bu düzeltme oranları; Çanakkale için yaklaşık % 7, Kırklareli için % 26,7 ve son olarak da Tekirdağ için % 8,85’tir.

Aynı şekilde bölgenin ülkemiz için stratejik ve askeri ehemmiyeti 1945’te de artarak devam etmiş ve bölgedeki askeri varlığımız da bir misli daha artarak bölgedeki varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle, değerlendirmelerimizde bir bütünlük ve geçerlilik olabilmesi için daha önce de 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçları için kullandığımız, düzeltme oranlarını aynı şekilde bu başlıkta 1945’te sanayi ile ilgili bir meslek dalında çalışan erkek nüfus için de kullanacağız. Bu düzeltme oranları 1945 Yılı sonuçları ile ilgili olarak; Çanakkale için % 35,52, Kırklareli için % 6,85’tir. Tekirdağ ve Edirne’de erkek sayısı ile kadın sayısı hemen hemen eşit olduğundan (erkek fazlalığı 1.000 kişiden az) bu iki ille ilgili olarak 1945’te istatistiki veriler üzerinden bir düzeltme yapmak anlamlı değildir.

1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Çanakkale vilayetinde çalışanların tüm nüfusa oranı yüzde 49,18’dir. Tüm bu çalışan nüfus içinde, çalışanların yüzde

⁷⁴⁸ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72.475.5; lef 7.

63,62'si erkek yüzde 36,38'i kadındır. Nüfusun sanayide çalışan kısmının, tüm nüfusa oranı yüzde 3,53'tür. Sanayide çalışan nüfusun, çalışan nüfusa oranı ise yüzde 7,19'dur. Sanayide çalışanların, yüzde 80,77'si erkek, yüzde 19,23'ü kadındır. Sanayi iş kolları arasında, kadınların erkekleri geçtiği tek alan ise “dokuma sanayidir”. Dokuma sanayinde çalışan nüfusun yüzde 81,35'i kadın yüzde 18,65'i ise erkektir.⁷⁴⁹

1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Çanakkale vilayetinde nüfusun sanayide çalışan kısmının tüm nüfusa oranı yüzde 2,32'dir. Sanayide çalışan nüfusun çalışan nüfusa oranı ise yüzde 4,98'dir. Sanayide çalışanların yüzde 94,89'ı erkek, yüzde 5,11'i kadındır. Ticaret ile uğraşanlar, tüm nüfusun yüzde 1,14'ü çalışan nüfusun ise yüzde 2,45'idir. Sanayi iş kolları arasında kadınların erkekleri geçtiği tek alan ise “dokuma sanayidir”. Dokuma sanayinde çalışanların yüzde 59,1'i kadın yüzde 40,9'u ise erkektir.⁷⁵⁰

1945 Genel Nüfus Sayımı'nda sanayi ve küçük sanatlar alt başlığı altında 1935 Genel Nüfus Sayımı'ndan farklı olarak onyedici tane sanayi ile ilgili alt başlık bulunuyordu. 1935'teki istatistiklerde, “demir sanayii”, alt başlığı kullanılırken, 1945'teki istatistiklerde “makine, cihaz ve alet imalatı”, alt başlığı kullanılmıştır. Yine 1935'ten farklı olarak 1945'te “deri, kösele, kauçuk, seloit, kemik boynuz, kehribar eşya sanayii”, alt başlığı ikiye bölünerek, “deri, kösele ve kürk imalatı sanayi” ve “kauçuk, selüoit, kemik boynuz ve kehribar imalatı sanayii”, şeklinde, istatistiklerdeki yerini alıyordu.

1935 Yılı verilerine göre Çanakkale vilâyeti genelinde “sanayi” üst başlığı adı altında 6.366'sı erkek, 1.515'i kadın toplamda 7.881 çalışan bulunuyorken,⁷⁵¹ bu sayı 1945'te 7.009'u erkek, 378'i kadın toplamda 7.387'e düşmüş gözükmemektedir.⁷⁵² Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi Çanakkale vilâyeti dâhilinde bu tarihlerde toplam sayısı, dönemsel olarak değişmekle beraber 50 ila 75 bin arasında asker bulunduğunu⁷⁵³ ve nüfus sayımında bu askerlerin de yerli halkla birlikte sayıldıklarını unutmamak gerekir.

⁷⁴⁹ *Trakya İstatistik...*, s. 46'dan oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁵⁰ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s.16-17'den oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁵¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 46.

⁷⁵² *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale...*, s.16-17.

⁷⁵³ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s.16-17'de kadın erkek nüfus sayısı arasındaki farktan tahmin edilip, hesaplanmıştır..

Çanakkale nüfusunda, askerlerin durumunu somut bir örnekle izah etmek gerekirse; 1935'te Çanakkele'nin şehir nüfusu 11.495'tir. Vilayet merkezinin nüfusu, askerlerin gelmesiyle birlikte 1940'ta 24.621'e yükselir, ardından 1945'te 22.869'a ve 1950'de 2. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve dünyanın normale dönmesiyle birlikte, tekrar 1935'dekine çok yakın bir şekilde, 11.633'e geriler.⁷⁵⁴ Bu durumu da hesaba katarak bir düzeltme yaparsak, Çanakkale vilâyeti dâhilinde sanayide çalışan nüfusu (2.490 çalışanı da erkek istihdamından eksilterek⁷⁵⁵) 4.519'u erkek 378'i kadın olmak üzere yaklaşık olarak 4.897 civarında tahmin edebiliriz. Diğer yandan 1935'te de Çanakkale'de daha önce bahsettiğimiz üzere bir miktar asker bulunmaktaydı. Bu nedenle 1935 yılı içinde düzeltmelerin ardından, sanayi başlığı altında çalışan toplam nüfus 7.465 kişi olarak, tahmin edilmişti. Bu tahminler doğrultusunda, savaş şartları ve Anadolu'ya doğru yapılan göçler vb. nedenlerle Çanakkale vilâyetinde sanayideki toplam istihdamın 1935-1945 yılları arasında yüzde 34,6 oranında gerilediği söylenebilir.⁷⁵⁶ Bu tahmini destekleyen, eldeki en önemli somut veri ise 1935'te Çanakkale vilâyetinde sanayide çalışan, kadın sayısının 1.515 iken⁷⁵⁷ çok ciddi bir şekilde, yüzde 84,85 oranında düşerek, 1945'te sanayide çalışan kadın sayısının, 378'e kadar gerilemesidir. Sanayide çalışan kadın nüfusta, böyle yüzde 85 civarında bir gerileme gerçekleşirken, 1935'e nazaran, sanayide çalışan erkek nüfusun yüzde 9,18 kadar artması, teknik olarak pek mümkün değildir.⁷⁵⁸

1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Edirne vilayetinde çalışanların tüm nüfusa oranı yüzde 50,23'tür. Tüm bu çalışan nüfus içinde, çalışanların yüzde 61,30'si erkek, yüzde 38,70'i kadındır. Nüfusun sanayide çalışan kısmının, tüm nüfusa oranı yüzde 3,39'dur. Sanayide çalışan nüfusun, çalışan nüfusa oranı ise yüzde 6,76'dır. Sanayide çalışanların yüzde 84,06'si erkek, yüzde 15,94'ü kadındır. Sanayi iş kolları

⁷⁵⁴ *Nüfus Sayımları 1927-1950...*, s. 4.

⁷⁵⁵ Bu rakam Çanakkale ilinin 1945'teki çalışan sayısına, ildeki asker sayısının oranlanması ve ortaya çıkan oranın sanayi alanında çalışan kişi sayısına da oranlanarak yeniden hesaplanması sonucu bulunmuştur. Bu oran Çanakkale için yaklaşık olarak 0,3552'dir.

⁷⁵⁶ *Trakya İstatistik...*, s. 46'dan ve *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s.14-15'ten, 1935 Genel Nüfus Sayımı verileri için yaklaşık % 7'lik, 1945 için ise % 35,52'lik sapma rakamı, sanayide çalışan erkek nüfusa ve iki sayım rakamlarına oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁵⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 46.

⁷⁵⁸ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s.16-17'den oranlanarak hesaplanmıştır..

arasında, kadınların erkekleri geçtiği tek alan ise “dokuma sanayidir”. Dokuma sanayinde çalışan nüfusun yüzde 65,05’i kadın, yüzde 34,95’i ise erkektir.⁷⁵⁹

1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Edirne vilayetinde çalışanların tüm nüfusa oranı yüzde 43,23’tür.⁷⁶⁰ 1935 Yılına nazaran çalışan nüfusta, genel nüfusa oranla yüzde 7’lik bir gerileme yaşandığı görülmektedir.⁷⁶¹ Tüm bu çalışan nüfus içinde çalışanların yüzde 73,83’ü erkek, yüzde 26,17’si ise kadındır. Nüfusun sanayide çalışan kısmının, tüm nüfusa oranı ise yüzde 2,33’tür. Sanayide çalışan nüfusun, çalışan nüfusa oranı ise yüzde 5,39’dur. Sanayide çalışanların yüzde 94,29’u erkek, yüzde 5,71’i kadındır.⁷⁶²

1935 Yılı verilerine göre; Edirne vilâyeti genelinde “sanayi” üst başlığı adı altında 5.268’i erkek, 999’u kadın toplamda 6.267 çalışan bulunuyorken,⁷⁶³ bu sayı 1945’te 4.357’si erkek, 264’ü kadın toplamda 4.621’e düşmüş gözükmemektedir.⁷⁶⁴ Edirne vilâyetinin 1945’te Çanakkale gibi stratejik ve Soğuk Savaş koşullarından kaynaklanan, bölgede fazladan asker tutmayı gerektirecek, özel şartları yoktur.⁷⁶⁵ Bununla birlikte yine de II. Dünya Savaşı’nın beraberinde getirdiği şartlar ve vilâyetten Anadolu’ya doğru yapılan göçler vb. nedenlerle, Edirne vilâyetinde sanayideki toplam istihdamın, 1935-1945 yılları arasında yüzde 26,27 oranında gerilediği söylenebilir. Elbette, bu rakamlar daha önceden Çanakkale ile ilgili olarak, yapılan düzeltmenin de doğruluk, güvenilirlik ve geçerliliğini arttıran, bir nevi o tahminin sağlaması niteliğinde, bir özellik taşımaktadır. Yine aynen Çanakkale örneğindeki gibi Edirne vilâyeti genelinde de dönemin konjonktüründen kaynaklanan özel şartlar nedeniyle, sanayide çalışan kadın istihdamındaki gerileme, çok ciddi boyutlardadır. Sanayi alanındaki istihdamda genel gerileme oranı, her iki cins birlikte değerlendirildiğinde yüzde 26,27

⁷⁵⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 46’dan oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁶⁰ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s.14-15’ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁶¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 46; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s.14-15’ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁶² *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s.14-15’ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁶³ *Trakya İstatistik ...*, 1939, s. 46.

⁷⁶⁴ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s.14-15.

⁷⁶⁵ 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Edirne’deki kadın ve erkek nüfus arasındaki fark 500’ün altındadır. Bu rakam da bize 1945 yılı itibarıyla Edirne’de sadece 1 Jandarma Taburu (550-950 kişi) civarında askeri gücümüz olduğunu göstermektedir. Bir düzeltme yapılırsa çalışan erkek nüfusunu 63.292 kişiden 62.342’ye düşürmemiz ve sanayi alanında çalışan erkek nüfusunu da 0,015 oranında azaltarak (65 kişi) 4.292 erkek çalışan ve toplam 4.556 sanayi alanında çalışan nüfusa ulaşırız.

iken, sadece sanayide çalışan kadın nüfus açısından, bir değerlendirme yapıldığında, bu gerilemenin, yüzde 73,58 olduğu görülmektedir.⁷⁶⁶ Edirne vilâyetindeki asker sayısını gözönünde bulundurarak, bir düzeltme yaparsak da sanayi alanındaki istihdamda genel gerileme oranı, her iki cins birlikte değerlendirildiğinde yüzde 27,31'e ulaşır.⁷⁶⁷

1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Kırklareli vilâyetinde çalışanların tüm nüfusa oranı yüzde 56,89'dır. Tüm bu çalışan nüfus içinde çalışanların yüzde 70,11'i erkek, yüzde 29,89'u kadındır. Nüfusun sanayide çalışan kısmının, tüm nüfusa oranı yüzde 3,08'dir. Sanayide çalışan nüfusun, çalışan nüfusa oranı ise yüzde 5,41'dir. Sanayide çalışanların yüzde 89,26'sı erkek, yüzde 10,74'ü kadındır.⁷⁶⁸

1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Kırklareli vilâyetinde çalışanların tüm nüfusa oranı yüzde 42,23'tür.⁷⁶⁹ 1935 yılına nazaran, çalışan nüfusta, genel nüfusa oranla yüzde 14,66'lık bir gerileme yaşandığı görülmektedir.⁷⁷⁰ Tüm bu çalışan nüfus içinde, çalışanların yüzde 76,15'i erkek yüzde 23,85'i kadındır. Çalışan nüfusun çok büyük bir kısmını tarımda çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışan nüfusun 79,82'si, tarım kesiminde çalışmaktadır. Nüfusun sanayide çalışan kısmının, tüm nüfusa oranı yüzde 2,46'dır. Sanayide çalışan nüfusun, çalışan nüfusa oranı ise yüzde 5,73'tür. Sanayide çalışanların yüzde 95,38'i erkek, yüzde 4,62'si kadındır.⁷⁷¹

1935 Yılı verilerine göre; Kırklareli vilâyeti genelinde "sanayi" üst başlığı adı altında 4.746'sı erkek, 571'i kadın toplamda 5.317 çalışan bulunuyorken⁷⁷², bu sayı 1945'te 4.188'i erkek, 203'ü kadın toplamda 4.391'e düşmüş gözükmektedir.⁷⁷³ Kırklareli vilâyetinin de bazı özellikleri itibarıyla aynı Edirne vilâyetine, diğer bazı

⁷⁶⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 46; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s.14-15'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁶⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 46; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s.14-15'ten sapma oranı 0,015 kabul edilerek oranlanmak suretiyle hesaplanmıştır.

⁷⁶⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 47'den oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁶⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 47'den oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁷⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁷¹ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁷² *Trakya İstatistik ...*, s. 47, 1935 Yılında Kırklareli'nde erkek sayısının, kadın sayısının 18.299 kişi üzerinde olduğunu ve bu nedenle erkek çalışan sayısının bu asker nüfus düşüldükten sonra tespit edebildiğimiz kadarıyla % 26,7 civarında bir sapma oranıyla düzeltilmesi gereklidir. Düzeltilmiş rakamlarla 1935'te Kırklareli'ndeki sanayide çalışan erkek nüfus 3.746 ve sanayide çalışan toplam nüfus da 4.317'dir.

⁷⁷³ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15.

özellikleri itibarıyla da Çanakkale vilâyetine benzediği görülmektedir. Bununla birlikte, yine de II. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği özel şartlar ve vilâyetten Anadolu'ya doğru yapılan göçler vb. nedenlerle, Edirne vilâyetine benzer bir şekilde, Kırklareli'nde de sanayideki toplam istihdamın 1935-1945 yılları arasında, yüzde 17,42 oranında gerilediği söylenebilir. Sanayi alanındaki istihdamda, genel gerileme oranı, her iki cins birlikte değerlendirildiğinde yüzde 17,42 iken, sadece sanayide çalışan kadın nüfus açısından bir değerlendirme yapıldığında, bu gerilemenin çok daha yüksek, yüzde 64,45 olduğu görülmektedir.⁷⁷⁴ Aynı Çanakkale gibi, 1945'te Kırklareli'nde de vilâyetin özel stratejik şartlarından ve Soğuk Savaş koşullarından kaynaklanan, birtakım nedenlerle, genel nüfus sayımı rakamlarına da açıkça yansıyan bir şekilde, dört bin kadar askeri nüfus sayımı esnasında, bünyesinde barındırdığı müşahade edilebilir.⁷⁷⁵ Bu bakımdan, Çanakkale gibi Kırklareli'nin istihdam rakamlarına da bir müdahalede bulunmak gerekir. Kırklareli'nde toplam çalışan erkek nüfus 58.319'dur.⁷⁷⁶ Bu çalışan erkek nüfustan 3.995 asker nüfusu çıkarıp, yeniden bir hesaplama yapılması gerekir. İhtiyatlı bir düzeltmenin ardından, Kırklareli vilâyet genelinde 1945'te 3.920'si erkek, 203'ü kadın, toplam 4.123 kişinin sanayide çalıştığı tahmin edilebilir.⁷⁷⁷ Bu düzeltmenin ardından, Kırklareli vilâyeti geneli için sanayi istihdamındaki savaş yılları küçülmesi (4.317'den 4.123'e gerilemiş) yaklaşık yüzde 4,5 olarak tahmin edilebilir.⁷⁷⁸ Elbette, bu rakamlar daha önceden Çanakkale ile ilgili olarak yapılan düzeltmenin de doğruluk, güvenilirlik ve geçerliliğini arttıran, bir nevi o tahminin sağlaması niteliğinde

⁷⁷⁴ Bu rakam Çanakkale ilinin 1945'teki çalışan sayısına, ildeki asker sayısının oranlanması ve ortaya çıkan oranın sanayi alanında çalışan kişi sayısına da oranlanarak yeniden hesaplanması sonucu bulunmuştur. Bu oran Çanakkale için yaklaşık olarak 0,3552'dir. 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Edirne'deki kadın ve erkek nüfus arasındaki fark 500'ün altındadır. Bu rakam da bize 1945 yılı itibarıyla Edirne'de sadece 1 Jandarma Taburu (Yaklaşık 950 kişi) civarında askeri gücümüz olduğunu göstermektedir. Bir düzeltme yapılırsa çalışan erkek nüfusunu 63.292 kişiden 62.342'ye düşürmemiz ve sanayi alanında çalışan erkek nüfusunu da 0,015 oranında azaltarak (65 kişi) 4.292 erkek çalışan ve toplam 4.556 sanayi alanında çalışan nüfusa ulaşırız. *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'ten, Kırklareli için yaklaşık olarak 0,1715'lük sapma miktarı dikkate alınarak oranlanmak suretiyle hesaplanmıştır.

⁷⁷⁵ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'te kadın erkek nüfus sayısı arasındaki farktan tahmin edilip, hesaplanmıştır.

⁷⁷⁶ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'ten hesaplanmıştır.

⁷⁷⁷ Bu rakam Kırklareli ilinin 1945'teki çalışan sayısına, ildeki asker sayısının oranlanması ve ortaya çıkan oranın sanayi alanında çalışan kişi sayısına da oranlanarak yeniden hesaplanması sonucu bulunmuştur. Bu oran Kırklareli için yaklaşık olarak 0,3143'tür.

⁷⁷⁸ *Trakya İstatistik...*, s. 47'den ve *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'ten, 1935 Genel Nüfus Sayımı verileri için yaklaşık % 26,7'lik, 1945 için ise % 6,85'lik sapma rakamı, sanayide çalışan erkek nüfusa ve iki sayım rakamlarına oranlanarak hesaplanmıştır.

bir özellik taşımaktadır. Yine aynen Çanakkale ve Edirne örneklerindeki gibi, Kırklareli vilâyeti genelinde de dönemin konjonktüründen kaynaklanan özel şartlar nedeniyle, sanayide çalışan kadın istihdamındaki gerileme, çok daha dramatik boyutlardadır. Savaş öncesi vilâyette sanayi alanında çalışan kadın sayısı 571'ken, savaşın sonunda bu sayı 203'e düşmüştür. Bir başka deyişle, sanayide çalışan her 100 kadından 64,55'i işini kaybetmiştir.⁷⁷⁹

1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Tekirdağ vilayetinde çalışanların tüm nüfusa oranı yüzde 52,31'dir. Tüm bu çalışan nüfus içinde, çalışanların yüzde 67,19'u erkek yüzde 32,81'i kadındır. Çalışan nüfusun çok büyük bir kısmını tarımda çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışan nüfusun 82,43'ü tarım kesiminde çalışmaktadır. Tarımda çalışan nüfusun yüzde 61,44'ü erkek, yüzde 38,56'sı ise kadındır. Tekirdağ'da nüfusun sanayide çalışan kısmının, tüm nüfusa oranı ise yüzde 3,48'dir. Sanayide çalışan nüfusun, çalışan nüfusa oranı ise yüzde 6,65'tir. Sanayide çalışanların yüzde 90,74'ü erkek, yüzde 9,26'sı kadındır.⁷⁸⁰

1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Tekirdağ vilâyetinde çalışanların tüm nüfusa oranı yüzde 37,98'dir.⁷⁸¹ 1935 Yılına nazaran, çalışan nüfusta genel nüfusa oranla, yüzde 14,33'lük bir gerileme yaşandığı görülmektedir. Tüm bu çalışan nüfus içinde, çalışanların yüzde 79,52'si erkek, yüzde 20,48'i kadındır. Çalışan nüfusun çok büyük bir kısmını, tarımda çalışanlar oluşturmaktadır. Tekirdağ'da çalışan nüfusun 83,68'i tarım kesiminde çalışmaktadır. Tarımda çalışan nüfusun yüzde 76,25'i erkek, yüzde 23,75'i ise kadındır. Nüfusun sanayide çalışan kısmının, tüm nüfusa oranı yüzde 1,92'dir. Sanayide çalışan nüfusun, çalışan nüfusa oranı ise yüzde 5,05'tir. Sanayide çalışanların yüzde 96,89'u erkek, yüzde 3,11'i kadındır.⁷⁸²

⁷⁷⁹ *Trakya İstatistik...*, s. 47'den ve *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'ten, 1935 Genel Nüfus Sayımı verileri için yaklaşık % 26,7'lik, 1945 için ise % 6,85'lik sapma rakamı, sanayide çalışan erkek nüfusa ve iki sayım rakamlarına oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁸⁰ *Trakya İstatistik...*, s. 47'den oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁸¹ *Trakya İstatistik...*, s. 47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s.14-15'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

⁷⁸² *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s.14-15'ten oranlanarak hesaplanmıştır.

1935 Yılı verilerine göre; Ham rakamlarla Tekirdağ vilâyeti genelinde “sanayi” üst başlığı altında 6.141’i erkek, 627’si kadın toplamda 6.768 çalışan bulunuyorken,⁷⁸³ bu sayı 1945’te 3.769’u erkek, 121’i kadın toplamda 3.890’a düşmüş gözükmemektedir.⁷⁸⁴ Tekirdağ vilâyetinin de aynen Edirne vilâyetine benzer bir şekilde, 1945’te Çanakkale gibi stratejik ve Soğuk Savaş koşullarından kaynaklanan, bölgede fazladan asker tutmayı gerektirecek özel şartları yoktur. Bununla birlikte yine de II. Dünya Savaşı’nın beraberinde getirdiği şartlar ve vilâyetten Anadolu’ya doğru yapılan göçler vb. nedenlerle aynı Edirne vilâyetindeki gibi sanayideki toplam istihdamın, 1935-1945 yılları arasında ham rakamlara bakarak, yüzde 42,53 oranında gerilediği söylenebilir. Fakat 1935 yılı rakamlarını düzelttikten sonra elde edilen 6.269 sanayi çalışanı ile 1945 yılı sanayi çalışanı rakamları karşılaştırılsa bile, yine de savaş yıllarında Tekirdağ’daki sanayi alanı istihdamının, yüzde 38,05’lik bir gerileme yaşadığı göze çarpmaktadır. Elbette, bu rakamlar daha önceden Çanakkale ile ilgili olarak, yapılan düzeltmenin de doğruluk, güvenilirlik ve geçerliliğini arttıran, bir nevi o tahminin sağlaması niteliğinde bir özellik taşımaktadır. Yine aynen Trakya Umûm Müfettişlik bölgesini oluşturan, diğer vilayetlere benzer bir şekilde, Tekirdağ vilâyeti genelinde de dönemin konjonktüründen kaynaklanan, özel şartlar nedeniyle, sanayide çalışan kadın istihdamındaki gerileme, çok ciddi boyutlardadır. Sanayi alanındaki istihdamda genel gerileme oranı, her iki cins birlikte değerlendirildiğinde yüzde 42,53 iken, sadece sanayide çalışan kadın nüfus açısından bir değerlendirme yapıldığında bu gerilemenin çok daha artarak, yüzde 80,7’ye ulaştığı görülmektedir. Trakya Umûm Müfettişlik bölgesini oluşturan vilayetler içinde, II. Dünya Savaşı’nın getirdiği özel koşullardan sanayii alanında, en çok ve en olumsuz şekilde etkilenen vilâyet olarak, düzeltilmiş veya düzeltilmemiş rakamlarla, Tekirdağ ön plana çıkmaktadır.

Sanayi alanında çalışan nüfusa bakıldığında Trakya vilayetleri arasında ham rakamlarla 1935’te şöyle bir sıralama ortaya çıkmaktadır; Kırklareli’nde çalışan nüfusun yüzde 5,41’i, Tekirdağ’da çalışan nüfusun yüzde 6,65’i⁷⁸⁵, Edirne’de çalışan nüfusun

⁷⁸³ *Trakya İstatistik...*, s. 47.

⁷⁸⁴ 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s.14-15.

⁷⁸⁵ *Trakya İstatistik...*, s. 47’den çalışan nüfus, sanayide çalışan nüfusa oranlanarak elde edilmiştir.

yüzde 6,76'sı ve Çanakkale'de ise çalışan nüfusun yüzde 7,19'u sanayide istihdam edilmektedir.⁷⁸⁶ Sanayi alanında çalışan erkeklerin en yüksek ortalama gösterdiği vilayet yüzde 90,74 ile Tekirdağ'dır.⁷⁸⁷ Sanayi alanında çalışan kadınlarda, istihdamın en yoğun olduğu vilayet ise yüzde 19,23 ile Çanakkale'dir.⁷⁸⁸ Düzeltilmiş rakamlarla da; Çanakkale'de sanayi alanında çalışan nüfusun, çalışan nüfusa oranı yüzde 7,11⁷⁸⁹ ve Kırklareli'nde yine aynı şekilde sanayi alanında çalışan nüfusun, çalışan nüfusa oranı yüzde 5,4⁷⁹⁰ olmakta ve ham rakamlarla oluşturulan, sıralama yine değişmemekte fakat Tekirdağ'da, düzeltmelerden sonra sanayide çalışan nüfusun oranı, 7,25'e⁷⁹¹ yükselmekte ve listede Çanakkale'nin de önüne geçerek, liste başı olmaktadır.

1945 Yılında sanayi alanında çalışan nüfusa bakıldığında ise Trakya vilayetleri arasında şöyle bir sıralama ortaya çıkmaktadır; Kırklareli'nde çalışan nüfusun yüzde 5,91'i⁷⁹², Tekirdağ'da çalışan nüfusun yüzde 5,05'i⁷⁹³, Edirne'de çalışan nüfusun yüzde 5,25'i⁷⁹⁴ ve Çanakkale'de çalışan nüfusun yüzde 2,9'u⁷⁹⁵ sanayide istihdam edilmektedir. Düzeltilmiş rakamlarla ise çalışan nüfusun; Çanakkale'de 5,67'si⁷⁹⁶, Kırklareli'nde de yüzde 5,54'ü sanayide istihdam edilmektedir.⁷⁹⁷ 1945 Yılı ham rakamları ile sanayide istihdam sıralaması yüksekten alçağa doğru; Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve Çanakkale şeklinde iken, düzeltmelerden sonra sıralama Çanakkale,

⁷⁸⁶ *Trakya İstatistik...*, s. 46'dan çalışan nüfus, sanayide çalışan nüfusa oranlanarak elde edilmiştir.

⁷⁸⁷ *Trakya İstatistik...*, s. 47'den sanayide çalışan nüfus, sanayide çalışan erkek ve kadın nüfusa oranlanarak elde edilmiştir.

⁷⁸⁸ *Trakya İstatistik...*, s. 46'dan sanayide çalışan nüfus, sanayide çalışan erkek ve kadın nüfusa oranlanarak elde edilmiştir.

⁷⁸⁹ *Trakya İstatistik...*, s. 46'dan sanayide çalışan nüfus, tüm çalışan nüfusa oranlanarak, yüzde 7'lik sapma da dikkate alınarak, elde edilmiştir.

⁷⁹⁰ *Trakya İstatistik...*, s. 47'den sanayide çalışan nüfus, tüm çalışan nüfusa oranlanarak, yüzde 26,7'lik sapma da dikkate alınarak, elde edilmiştir.

⁷⁹¹ *Trakya İstatistik...*, s. 47'den sanayide çalışan nüfus, tüm çalışan nüfusa oranlanarak, yüzde 8,85'lik sapma da dikkate alınarak, elde edilmiştir.

⁷⁹² *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'ten çalışan nüfus, sanayide çalışan nüfusa oranlanarak elde edilmiştir.

⁷⁹³ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s.14-15'ten çalışan nüfus, sanayide çalışan nüfusa oranlanarak elde edilmiştir.

⁷⁹⁴ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s.14-15'ten çalışan nüfus, sanayide çalışan nüfusa oranlanarak elde edilmiştir.

⁷⁹⁵ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s.14-15'ten çalışan nüfus, sanayide çalışan nüfusa oranlanarak elde edilmiştir.

⁷⁹⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 46; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s.14-15'ten 0,3552'lik sapma miktarı dikkate alınarak tekrar hesaplanmıştır.

⁷⁹⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'ten sanayide çalışan erkek nüfus için yüzde 6,85'lik sapma miktarı dikkate alınarak, hesaplanmak suretiyle bulunmuştur .

Kırklareli, Edirne ve Tekirdağ şeklinde olmaktadır. Düzeltilmiş rakamlarla II. Dünya Savaşı yıllarında bölgede sanayi istihdamında en büyük gerileme, Tekirdağ'da yaşanmış gözükmektedir. Bu ilimizde savaş öncesine göre sanayide istihdam, oransal anlamda yaklaşık yüzde 30,35 gerilemiştir.⁷⁹⁸ Bölgedeki ikinci en büyük gerileme, oransal olarak Edirne'de ve yüzde 22,34 civarında⁷⁹⁹, üçüncü en yüksek gerileme ise yüzde 20,26⁸⁰⁰ ile Çanakkale'de olmuştur. Kırklareli'nde ise düzeltilmiş rakamlarla, savaş yıllarında sanayide istihdam yaklaşık, yüzde 2,53 civarında yükselmiş gözükmektedir.⁸⁰¹

Ham rakamlarla, 1945'te sanayi alanında çalışan erkeklerin en yüksek ortalama gösterdiği vilayet yüzde 96,89 ile Tekirdağ'dır⁸⁰². Yine ham rakamlarla sanayi alanında çalışan kadınlarda istihdamın en yoğun olduğu vilayet ise yüzde 5,71 ile Edirne'dir.⁸⁰³ Fakat rakamları net olarak düzeltme şansı olmadığından, sanayideki kadın istihdamın en yüksek oranda olduğu vilâyet olarak, Edirne ön plana çıkmaktadır. Elli bin civarındaki askerin Çanakkale'de kendini hangi işle meşgul gösterdiğini, sağlıklı bir şekilde tespit etmek mümkün değildir. Bu durum elbette ki sanayi istihdam verilerine de ciddi bir şekilde yansımış ve sanayide çalışan erkek sayısı da gerçekte olduğundan çok daha yüksek gözükmiştir.

Trakya UMB. genelinde savaş yıllarında sanayide meydana gelen istihdam rakamları bir hayli gerilemiş, savaşın sonunda bile (1945 Ekim) sanayide çalışan nüfustaki istihdam, 1935'e göre, yüzde 19 oranında düşmüştür.⁸⁰⁴ Oysaki aynı yıllarda

⁷⁹⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s.14-15'ten sanayide çalışan erkek nüfus için 1935'te yüzde 8,85'lik sapma miktarı da dikkate alınarak, oranlanarak hesaplanmak suretiyle bulunmuştur .

⁷⁹⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 46; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s.14-15'ten, oranlanarak ,hesaplanmak suretiyle bulunmuştur .

⁸⁰⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 46; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s.14-15'ten sanayide çalışan erkek nüfus için 1935'te yüzde 7'lik ve 1945'te yüzde 35,52'lik sapma miktarı da dikkate alınarak, oranlanarak hesaplanmak suretiyle bulunmuştur .

⁸⁰¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s.14-15'ten sanayide çalışan erkek nüfus için 1935'te yüzde 26,7'lik ve 1945'te yüzde 6,85'lik sapma miktarı da dikkate alınarak, oranlanarak hesaplanmak suretiyle bulunmuştur .

⁸⁰² *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s.14-15'ten sanayide çalışan nüfusa, sanayide çalışan erkek nüfus oranlanarak elde edilmiştir.

⁸⁰³ *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s.14-15'ten sanayide çalışan nüfusa, sanayide çalışan kadın nüfus oranlanarak elde edilmiştir.

⁸⁰⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s.14-15'ten oranlanmak suretiyle hesaplanmıştır.

Türkiye genelindeki sanayide istihdam oranı, yüzde 2,27 civarında artmıştır.⁸⁰⁵ Savaş öncesinde 1935'te, bölge genelinde çalışan nüfusun yaklaşık, yüzde 6,63'ü sanayide istihdam edilirken, 1945'te savaşın sonunda bu rakam yüzde 5,37'ye düşmüştür.⁸⁰⁶ Türkiye geneli gibi, Trakya UMB. genelinde de 1935-1945 arasında, sanayi istihdamı yüzde 2,27 büyüse idi, bölgenin sanayi alanında çalışan insan sayısının, tüm çalışan nüfusa oranının yaklaşık yüzde 6,78 civarında olması gerekirdi. Bu rakam da bize sanayi alanında yaşanan küçülmenin, aslında yüzde 20,8 civarında olduğunu göstermektedir.⁸⁰⁷

3.2. SANAYİ ŞUBELERİ

Trakya Umûmi Müfettişlik bölgesi dâhilinde sanayi deyince, akla ilk öncelikle sağlır hayvanlardan elde edilen sütlerin işlenmesine yönelik olarak kurulan mandıralar gelmektedir. Yine ziraat mahsullerinin işlenmesine yönelik olarak kurulan; şeker sanayi, un sanayi, yağ sanayi, alkollü içecekler sanayi vb. sanayi dalları ile hayvancılıktan elde edilen ham ürünleri işlemeye yönelik, sanayi dalları da bölgedeki diğer belli başlı sanayi dallarını oluşturmaktadır. Yukarıda kabaca saymaya çalıştığımız bu sanayi dalları, hem parasal olarak sanayiden elde edilen gelirin yüzde doksandan fazlasını karşılamakta, hem de sanayi alanındaki istihdamın büyük bölümünü, kendi bünyesinde toplamaktadır.

II. Dünya Savaşı öncesindeki yıllarla ilgili olarak, sanayi üretimine ait ayrıntılı veriler elimizde bulunmakta, bu nedenle bu dönemin tüm boyut ve yönleri anlaşılabilmekte ve ölçülüp hesaplanabilmektedir. Fakat II. Dünya Savaşı sonrasındaki, yıllarla ilgili olarak elimizde bulunan veriler, hem özet ve sınırlı, hem de bölgenin tümünü kapsayan bir nitelikte değildir. II. Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarla ilgili olan veriler, daha çok ya coğrafi olarak İstanbul dışındaki tüm Trakya'yı içine alan, buna karşılık, Çanakkale vilâyetinin büyük kısmını dışarıda bırakan ya da sadece Trakya

⁸⁰⁵ *Nüfus Sayımları 1927-1950...*, s. 13.

⁸⁰⁶ *Trakya İstatistik...*, s. 46-47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s.14-15'ten oranlanmak ve basit usulde her vilâyetin sanayideki istihdamının yüzdelik oranlarının toplanıp 4'e bölünmesi suretiyle hesaplanmıştır.

⁸⁰⁷ *Trakya İstatistik...*, s. 46-47; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s.14-15'ten oranlanmak ve aynı Türkiye geneli gibi Trakya UMB. genelinde de sanayi istihdamının yüzde 2,27 büyümesi önkabulü üzerinden, basit usulde her vilâyetin sanayideki istihdamının yüzdelik oranlarının toplanıp 4'e bölünmesi suretiyle hesaplanmıştır.

Umûmî Mûfettişlik bölgesini oluşturan, vilâyetlerin tek tek ele alındığı, daha küçük ölçekli niteliktedir. Bu nedenle savaş sonrası dönem için eksikler, tahmin yoluyla tamamlanmaya çalışılacaktır. Bu açıklamalardan sonra sırasıyla Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesinde kurulan ve II. Dünya Savaşı öncesinde bölgede faaliyette bulunan sanayi şubelerine kısaca bir göz gezdirecektir.

3.2.1. Hayvan Mahsulleri Sanayi

Bu sanayi dalı bölgede faaliyette bulunan tüm sanayi dalları içerisinde, hem parasal anlamda, hem bölge ekonomisine yaptığı toplam katkı anlamında, hem de bölge istihdamına yönelik olarak sunduğu istihdam hacmi anlamında, en ön sırada gelen sanayi dalıdır, denilebilir. Küçük el sanatları içerisinde, ele alacağımız dericilik ile yine küçük el sanatları içerisinde düşünülen, hayvan boynuzlarının ve tüylerinin de kullanıldığı birtakım küçük el sanatlarını saymazsak, bu başlık altında faaliyet gösteren en önemli sanayi şubesi mandıracılıktır. Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesi dâhilinde 1938 yılında, faaliyette olan mandıralar ve bu mandıraların üretim miktarları, ürettikleri mamul maddelerin, fiyatları işledikleri hammadde miktar ve değerleri, imalatları, oluşturdukları istihdam, şu şekildeydi:

Trakya Umûm Mûfettişliği bölgesi dâhilindeki dört vilâyet merkezi ve bu vilâyetlere bağlı ilçelerde toplamda 252 adet mandıra faaliyette bulunuyordu. Trakya Umûm Mûfettişliği bölgesi dâhilindeki mandıralarda, 1938 yılında 9.641.093 kilogram koyun sütü, 1.613.865 kilogram keçi sütü olmak üzere, toplamda 11.254.958 kilogram çiğ süt işlenmiş, 3.007.540 kilogram beyaz peynir ve 678.062 kilogram kaşar peyniri üretilmiştir. Trakya Umûm Mûfettişliği bölgesi dâhilindeki mandıralarda işlenen, koyun sütünün parasal değeri 3.927.844 lira, keçi sütünün parasal değeri ise 87.028 liradır. İşlenen tüm sütün parasal değeri ise 4.014.872 liradır. Trakya Umûm Mûfettişliği bölgesi dâhilindeki mandıralarda, çalışan peynir ustası sayısı 230 ve mandıralarda çalışan işçi (amele) sayısı ise 607'dir. 1938 Yılında vilâyet dâhilinde istihdam edilen,

toplam 937 adet usta ve amele, ödenen maaş tutarı 67.189 liradır.⁸⁰⁸ Savaşın başladığı 1939 yılında ise TUMB dâhilinde, 267 adet mandıra faaliyette bulunuyordu.⁸⁰⁹

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde faaliyette bulunan mandıralarla ilgili olarak, Trakya İstatistik Yıllığı'nda verilen bilgilerin, tespit edilebildiği kadarıyla tamamına yakını doğrudur. Fakat özellikle Kırklareli vilâyetinin ve Tekirdağ vilâyetinin işlenen koyun sütünden elde ettikleri gelir, istatistiklerde sırasıyla 3.132.550 lira ve 513.686 lira olarak belirtilmiştir. Aynı yılda Edirne'de bir kilogram koyun sütünün tüm ilçeler dâhil ortalama fiyatı 6 kuruş 68 santimdir. Yine Çanakkale'de bir kilogram koyun sütünün tüm ilçeler dâhil ortalama fiyatı 5 kuruş 38 santimdir. Bu rakamlar ortadayken, 1938 yılında Kırklareli vilâyeti ve ilçeleri dâhil koyun sütü ortalama kilogram fiyatı istatistiğe göre 108 kuruş 22 santim olarak gözükmemektedir. Bu durumun teknik açıdan olabilmesi imkânsızdır.

Aynı şekilde Tekirdağ vilâyeti ve ilçeleri dâhil koyun sütü ortalama kilogram fiyatı, istatistiğe göre 28 kuruş 37 santim gözükmemektedir ve bu durum da teknik açıdan imkânsızdır.⁸¹⁰ Yine döneme ait Lüleburgaz'ı anlatan daha çok Lüleburgaz Belediyesi'nin kendi özel arşivinin kullanıldığı “kasabadan kente bir cumhuriyet yürüyüşü” Lüleburgaz 2. Kitap, isimli kitabın “1940 – 50 Arasında Lüleburgaz” isimli bölümünde 1941 bu yıllarda (1940, 1941, 1942 yılları kastedilerek söylenmiş) Lüleburgaz'da bir kilogram sütün fiyatının 9 kuruş olduğu kaydedilmektedir.⁸¹¹ Dönemin bölgesel şartları içerisinde, 1938 yılında Kırklareli ve Tekirdağ'da koyun sütünün kilogram fiyatı, 7 kuruş civarında tahmin edilebilir. Bu yeni rakamın ışığında Kırklareli'nin tüm mandıralarında işlenen sütün toplam parasal değeri 232.265 lira civarında, Tekirdağ'ın tüm mandıralarında işlenen sütün toplam parasal değeri de 137.320 lira civarında olarak tahmin edilebilir. Bu düzeltmelerden sonra Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde, faaliyette bulunan mandıralarda işlenen sütün

⁸⁰⁸ *Trakya İstatistik...*, s. 126.

⁸⁰⁹ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul, 1940, s. 429.

⁸¹⁰ Buradaki rakamlar *Trakya İstatistik...*, s. 126'dan hesaplanmıştır.

⁸¹¹ Ali Arslan, a.g.e., s. 33.

parasal değerini, 738.221 lira civarında bir rakam olarak tahmin etmek daha doğru olur.⁸¹²

Verilerin derlendiği 1938 yılında, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinde yer alan beş borsada, beyaz peynir ve kaşar peyniri ile ilgili olarak herhangi bir alım yapılmamış, yine herhangi bir fiyat da piyasa araştırılarak derlenmemiştir.⁸¹³ Bu nedenle Trakya Umûm Müfettişliği bölgesine en yakın bölgesel borsa olan İstanbul Borsası'nın peynir fiyatlarına bakarak, bölgede yapılan peynirciliğin bölgenin ekonomisine olan katkısı ortaya konabilir. II. Dünya Savaşı öncesindeki son yıl olan 1938 yılında, İstanbul'da bir kilogram tam yağlı beyaz peynirin, bir yıllık ortalama kilogram fiyatı 34 kuruş 78 santim ve bir kilogram tam yağlı kaşar peynirin, bir yıllık ortalama kilogram fiyatı ise 54 kuruş 29 santimdir.⁸¹⁴ Tam yağlı beyaz peynirin ve yine tam yağlı kaşar peynirin, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinde yer alan vilâyetlerde 1938 yılı için sırasıyla tam yağlı beyaz peynirde kilogram fiyatının ortalama 34 kuruş ve tam yağlı kaşar peynirde de 54 kuruş civarında olduğunu tahmin edebiliriz. Bu fiyatlar üzerinden, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinde yer alan vilâyetlerin mandıralarında, 1938 yılı içinde yapılan, beyaz peynir üretimi 3.007,5 ton ve parasal değeri 1.022.564 lira, kaşar peyniri üretimi 678 ton ve parasal değeri de 366.153 lira olarak tahmin edilebilir. Bölgenin toplam peynir üretiminden kaynaklanan parasal değer de 1.388.717 lira civarında tahmin edilebilir.⁸¹⁵

II. Dünya Savaşı'nın sonunda, 1945 yılında ise Abidin Özmen'in aktardığına göre coğrafi Trakya⁸¹⁶ bölgesinde 245 adet faaliyetteki mandırada, toplam 13.305.000

⁸¹² Buradaki rakamlar *Trakya İstatistik...*, s. 126'dan düzeltme yapılarak hesaplanmıştır. Normalde koyun sütünün bir kilosu Çanakkale'de 5 kuruş 37 santim, Edirne'de ise 6 kuruş 68 santimdir. Kırklareli ve Tekirdağ göreceli olarak İstanbul'a daha yakın ve aynı zamanda peynir üretimi ve buzhane imkânları açısından da Edirne'den daha avantajlı bir durumdadırlar. O nedenle Kırklareli ve Tekirdağ'da 1938'de sütün ortalama kilo fiyatını 7 kuruş olarak tahmin etmek daha gerçekçidir.

⁸¹³ *Trakya İstatistik...* s. 137-141.

⁸¹⁴ TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri 1935 – 1943 Ticaret Borsalarında İşlem Gören Maddelerin Aylık ve Yıllık Miktarları ve Tartılı Ortalama Fiatları*, Ankara, 1947, s. 229.

⁸¹⁵ *Fiat İstatistikleri 1935 – 1943 Ticaret Borsalarında İşlem Gören ...*, s. 229; *Trakya İstatistik ...*, s. 126'dan hesaplanmıştır.

⁸¹⁶ Verilen istatistiki bilgiler Çanakkale'nin Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil diğer tüm Çanakkale ilçeleri hariç, İstanbul'un Silivri ve Çatalca ilçeleri dâhildir. Abidin Özmen'in, "Trakya" isimli eserinde Gelibolu ve Eceabat ilçeleri Trakya'nın içinde, Çanakkale merkez ve diğer Çanakkale vilâyeti ilçeleri hariç tutulmuştur. Buna karşılık Trakya Umûmî müfettişlik bölgesi sınırları içinde olmayan Çatalca ve Silivri ilçeleri de Trakya'ya dâhil edilmiştir. Bu nedenle Çanakkale'nin tüm ilçelerini göz önünde bulundurduğumuzda Abidin Özmen'in Trakya için verdiği verileri, Çanakkale vilâyetinin 1/3'ü olarak

kilogram süt işlenmiş ve 3.009.000 kilogram beyaz peynir ve 425.000 kilogram kaar peyniri üretilmiştir.⁸¹⁷

Yine İstanbul Borsasında, 1945 yılında bir kilogram tam yağlı beyaz peynirin bir yıllık ortalama kilogram fiyatı 164 kuruş 23 santim ve bir kilogram tam yağlı kaar peynirinin bir yıllık ortalama kilogram fiyatı ise 272 kuruş 11 santimdir.⁸¹⁸ Herhangi bir düzeltme yapmadan, II. Dünya Savaşı sonunda Trakya’da yapılan beyaz peynir üretiminin, parasal değeri 4.941.681 lira ve kaar peyniri üretiminin parasal değeri 1.156.467 lira ve peynir üretiminden elde edilen toplam gelir 6.098.148 lira, olarak tahmin edilebilir.⁸¹⁹

Abidin zmen’in verdiği rakamlarda, birtakım zorunlu düzeltmeler yapacak olursak; 1938 Yılı verilerine göre Gelibolu ve Eceabat ilçelerinin toplam beyaz peynir rimi 67.228 kg. ve bu iki ilçenin toplam kaar peyniri rimi de toplam 38.957 kilogramdır.⁸²⁰ Coğrafî Trakya’nın içine giren, Silivri ve Çatalca ilçelerinin de peynir rimleri, Gelibolu nüfusuna oranlanmak suretiyle (1945 Yılı nüfus sayımına göre, bu iki ilçenin toplam nüfusu 9.100 ve Gelibolu’nun toplam nüfusu ise 12.712’dir.⁸²¹ Bu iki ilçenin Gelibolu nüfusuna oranı ise yüzde 71,6’dır.) beyaz peynirde 41.834 kg. ve kaar peynirinde ise 22.565 kg. olarak, tahmin edilebilir. Bu halde yukarıda adı geçen söz konusu dört ilçenin beyaz peynir rimi toplamı 109.062 kg. civarında ve kaar peyniri rimi toplamı da 61.522 kg. civarında olarak, tahmin edilebilir. Bu rakamlara göre de Abidin zmen’in verdiği rakamlarda⁸²² bir düzeltme yaptıktan sonra, TUM. mntikasına dâhil olan illerde beyaz peynir rimi toplamını 3.039.166 kg. ve kaar peynir rimi toplamını da 612.007 kg. olarak, düzeltmemiz gerekir. Bu yeni ve son rakamlar üzerinden bölgenin peynir üretiminden elde ettiği rakamı da beyaz peynirde 4.862.666 lira ve kaar peynirinde 1.652.419 lira ve peynirden elde edilen toplam geliri de 1945

kabul edip, hesapladık. Bu tahmin metodunda Trakya Umûm Mfettilik bölgesi geneli için yüzde 5 – 15 arası bir hata payı ihtimal dâhilindedir fakat çoğu başlıkta bu hata payının yüzde 10’a daha yakın olduğunu iddia edebiliriz.

⁸¹⁷ Abidin zmen, a.g.e., s. 45.

⁸¹⁸ TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 Ticaret Borsalarında İşlem Gören Maddelerin Aylık ve Yıllık Miktarları ve Tartılı Ortalama Fiatları*, Ankara, 1950, s. 366.

⁸¹⁹ Yapılan bu tahminde beyaz peynirin kilogram fiyatı yuvarlanarak 160 kuruş ve kaar peynirinin kilogram fiyatı da yuvarlanarak 270 kuruş olarak hesaplanmıştır.

⁸²⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 126.

⁸²¹ Abidin zmen, a.g.e., s. 36-42.

⁸²² Abidin zmen, a.g.e., s. 45.

yılında 6.515.085 lira olarak, düzelterip, tahmin edebiliriz.⁸²³ Bu tarihte bölge genelinde faaliyette bulunan mandıraların, toplam sayısı da 270 adet civarında tahmin edilebilir.⁸²⁴

Diğer yandan bir başka resmi kaynağa göre ise; TUM. mıntıkasına dâhil olan illerde 1938 yılında 210'u beyaz peynir üretimi yapan, 41'i ise kaşar peyniri üretimi yapan, toplam 251 adet faal mandıra vardı. Yine 1938'de bu kaynağa göre TUM. mıntıkasına dâhil olan illerde 2.880 ton beyaz peynir ve 580 ton kaşar peyniri olmak üzere, toplamda 3.460 ton peynir üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu resmi kaynak mandıralarda kullanılan 1 kilogram sütün fiyatını 5 kuruş 30 santim olarak, vermektedir.⁸²⁵ 1945 Yılında ise bölge genelinde 215'i beyaz peynir üretimi yapan, 44'ü ise kaşar peyniri üretimi yapan, toplam 259 adet faal mandıra vardı. Yine 1945'te bu kaynağa göre TUM. mıntıkasına dâhil olan illerde, 1.039 tonu beyaz peynir ve 613 tonu kaşar peyniri olmak üzere toplamda 1.652 ton, peynir üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu resmi kaynak mandıralarda kullanılan 1 kilogram sütün fiyatını da 1945'te 27 kuruş olarak vermektedir. İstanbul borsasında 1 kg. beyaz peynirin fiyatı 1938'de 34 kuruş 78 santim ve 1 kg. kaşar peynirinin kg. fiyatı da 54 kuruş 29 santimdir. Yine bu kaynağa göre İstanbul borsasında 1 kg. beyaz peynirin fiyatı 1945'te 164 kuruş 23 santim ve 1 kg. kaşar peynirinin kg. fiyatı da 272 kuruş 11 santimdir.⁸²⁶

Son olarak yukarıda verilerini sıralamaya çalıştığımız resmi kaynağa göre TUM. mıntıkası peynir üretimi toplamı 1945'te 1.039.000 kg. beyaz peynir, 613.000 kg. kaşar peynir, olmak üzere toplamda 1.652.000 kilogramdır. Daha önce de dile getirdiğimiz üzere Abidin Özmen'in 2. Dünya Savaşı sonrası, Trakya geneli için verdiği, 245 adet faaliyetteki mandırada, toplam 13.305.000 kilogram süt işlenmiş ve 3.009.000 kilogram beyaz peynir ve 425.000 kilogram kaşar peyniri olmak üzere toplamda 3.434.000 kg.

⁸²³ Yapılan bu tahminde beyaz peynirin kilogram fiyatı yuvarlanarak 160 kuruş ve kaşar peynirinin kilogram fiyatı da yuvarlanarak 270 kuruş olarak heseplanmıştır.

⁸²⁴ Yukarıda ve dipnotlarda izah etmeye çalıştığımız yöntemlerle dört ilçenin mandıra sayılarını Abidin Özmen'in a.g.e., s. 45'de verdiği genel toplamdan (245 adet) çıkarıp, ardından 1938 yılında Çanakkale'de faaliyette bulunan tüm mandıraların sayısını tekrar elde edilen bu rakama ekleyerek, savaş yıllarında Çanakkale'de mandıra sayısında ciddi bir bir değişiklik olmadığını da düşünerek, eldeki veriler ışığında hesaplanarak, tahmin edilmiştir (245-10 (Gelibolu ve Eceabat'taki mandıralar) =235, 235+35=270 Adet mandıra).

⁸²⁵ Verilen süt kilogram fiyatı ilgili tarihlerdeki İstanbul mandıralarının süt alım fiyatıdır. Bu verilen alım fiyatı ayrıntılı değildir. O nedenlerle verilen bu fiyat ile ilgili olarak inek, koyun, keçi sütü ortalama fiyatı olarak, düşünmek daha mantıklıdır.

⁸²⁶ T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, Ankara, 1949, s. 8.

peynir üretilmiştir.⁸²⁷ Fakat devletin kendi resmi yayınında 1945'te Çanakkale vilâyetinin tamamında 86 tonu beyaz peynir, 176 tonu kaşar peyniri olmak üzere peynir üretimi toplamı 262 ton veya 262.000 kilogramdır. Yine 1943'te resmi istatistiğe göre; İstanbul'un beyaz peynir üretimi 58.000 kg. ve kaşar peyniri üretimi de 10.000 kilogramdır. Maalesef bu resmi istatistik, 1943 yılının iller bazında tereyağı, beyaz peynir ve kaşar peyniri üretimin vermekte fakat 1945 yılındaki beyaz peynir ve kaşar peyniri üretimini ise iller bazında ve ayrıntılı olarak vermemektedir.⁸²⁸ Fakat her ne olursa olsun, bölgenin 1945 yılı peynir üretimi Çanakkale hariç, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ dâhil, toplam 1.390.000 kg. olmakta, bu rakama tüm İstanbul'un 1943'teki peynir üretiminin tamamını eklese bile, bölgenin peynir üretimi 1.458.000 kilograma zar zor ulaşmaktadır. Bu rakamlar hiçbir surette Abidin Özmen'in açık açık belirtmesi de, 2. Dünya Savaşı sonunda, Trakya peynir üretimi için verdiği 3.434.000 kilogram miktarına ulaşamamaktadır.⁸²⁹ Bu rakamlar da bize maalesef, bu acaip durumun izahında, Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen'in aldığı bir talimat üzerine veya farklı bir takım nedenlerle, eserinde Trakya'nın peynir üretimi ile ilgili olarak ve çok net bir şekilde yanlış bilgi verdiğini ve bölgenin peynir üretim rakamlarını kasdi olarak en az % 136 civarında fazla gösterdiğini kanıtlamaktadır.⁸³⁰ Daha önce de kısmen dile getirildiği üzere Özmen'in kitabı, maalesef dönemin kamuoyunu ve kendisinden sonra bu konularla ilgili araştırma yapacak olan insanları yanıltmak, şaşırtmak ve bölge ile ilgili verileri karartıp, anlaşılmasını zorlaştırmak, amacıyla yazılmış bir kaynak intibasını uyandırmaktadır.

Bu acayip durumla ilgili olarak, Abidin Özmen'in, Trakya peynir üretimi için verdiği 3.434.000 kilogram toplam peynir üretimi rakamına, bölgenin ancak 1946 yılında ulaştığı söylenebilir. Fakat coğrafî olarak tüm Trakya'nın (Çanakkale'nin Asya kısmı ve İstanbul hariç) peynir üretimi; Yine resmi rakamlara göre 1946'da 4.259.000 kg. ve 1947'de 4.242.000 kilogramdır.⁸³¹ Hâlbuki Abidin Özmen'in "Trakya" isimli kitabı 1948'de basılmıştır. Uzun lafın kısası Abidin Özmen'in, savaş sonunda bölgenin

⁸²⁷ Abidin Özmen, a.g.e., s. 45.

⁸²⁸ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8.

⁸²⁹ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8'den hesaplanmıştır.

⁸³⁰ Abidin Özmen, a.g.e., s. 45; *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8'den oranlanarak hesaplanmıştır.

⁸³¹ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8.

peynir üretimi ile ilgili olarak verdiği rakamlar, boşa da koysak, doluya da koysak bir türlü yerine oturmamakta bu durum da eserle ilgili birtakım şüpheleri arttırmaktadır.

Yine, 1943'te 2. Dünya Savaşı'nın tam ortasında bu resmi kaynağa göre; Çanakkale'de 11 adet beyaz peynir, 22 adet de kaşar peyniri üreten mandıra, Edirne'de 81 adet beyaz peynir, 16 adet de kaşar peyniri üreten mandıra, Kırklareli'nde 65 adet beyaz peynir, 52 adet de kaşar peyniri üreten mandıra, Tekirdağ'da ise 68 adet beyaz peynir, 47 adet de kaşar peyniri üreten mandıra faaliyette bulunuyordu.⁸³² TUM. mıntıkasına dâhil olan illerde 1943'te 2.488 ton beyaz peynir ve 489 tonu kaşar peyniri olmak üzere toplamda 2.977 ton peynir üretimi gerçekleştirilmiştir.⁸³³ 1943 Yılı'nın en önemli özelliği, bu yıl Türkiye peynir üretimi istatistiklerinin ayrıntılı olarak verilmiş olmasıdır. Bu nedenle bu istatistik bize ayrıntılı bir karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Bu istatistiğe göre 1943'te; Çanakkale'de 86 ton beyaz peynir, 176 ton kaşar peyniri, Edirne'de 1.003 ton beyaz peynir, 107 ton kaşar peyniri, Kırklareli'nde 801 ton beyaz peynir, 101 ton kaşar peyniri ve son olarak Tekirdağ'da 598 ton beyaz peynir, 105 ton da kaşar peyniri üretilmiştir.⁸³⁴ 1943 Yılında İstanbul borsasında 1 kg. beyaz peynirin fiyatı 1938'de 34 kuruş 78 santim ve 1 kg. kaşar peynirinin kg. fiyatı da 54 kuruş 29 santimdir. Yine bu kaynağa göre; İstanbul borsasında 1 kg. beyaz peynirin fiyatı 1943'te 155 kuruş 10 santim ve 1 kg. kaşar peynirinin kg. fiyatı da 245 kuruş 30 santim, 1 kg. tereyağının fiyatı da 379 kuruş 90 santimdir.⁸³⁵

II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası ile ilgili genel bir değerlendirme yapacak olursak; Savaş şartları dolayısıyla Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde peynir üretimi, mandıracılık alanında resmi istatistikler dikkate alındığında ciddi değişiklikler olduğu gözlenmektedir. Bölge vilâyetlerinin mandıralarında 1938 yılı içinde yapılan

⁸³² İstatistikte verilen mandıralar sadece kaşar peyniri veya sadece beyaz peynir üretmiyorlardı. Fakat bu iki çeşit peyniri üreten mandıralar ayrı ayrı verildiğinden sayı yüksek gözükmemektedir. Bu 1943 yılı mandıraları ile ilgili rakamlar değerlendirilirken incelenen ildeki en yüksek mandıra sayısı esas alınmalıdır. Örneğin Çanakkale için 1943'te faaliyette olan mandıra sayısı toplamı gerçekte 22'dir. Yine aynı şekilde Edirne'de faaliyetteki mandıra sayısı 81'dir. Kırklarelinde 65 adet, Tekirdağ'da ise 68 adettir. Böylelikle bölge genelinde peynir üreten, aslında toplam 236 adet mandıra bulunmaktadır. Aksi takdirde 1938'de 86 adet mandıranın faaliyet gösterdiği Edirne'de olağanüstü savaş şartlarına ve resmi istatistiki verilerin de belirttiği önemli miktarda peynir üretimi azalmasına rağmen 97 adet mandıra olduğunu kabul etmemiz gerekecektir, bu da akla yatkın bir yorum olmaz.

⁸³³ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8'den hesaplanmıştır.

⁸³⁴ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8.

⁸³⁵ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8.

beyaz peynir üretiminin (3.007,5 ton) parasal değeri 1.022.564 lira ve kaşar peyniri üretiminin (678 ton) parasal değeri 366.153 lira, toplam peynir üretiminden (3.685,5 ton) doğan parasal değer de 1.388.717 lira⁸³⁶ civarındadır. Bölge peynir üretimi savaş yıllarında; İlkönce 1943'te 2.977 tona, ardından da 1945'te 1.652 tona düşmüştür.⁸³⁷ Bölgenin peynir üretiminden elde ettiği parasal gelir de, 1945 yılı İstanbul piyasası fiyatlarıyla 3.339.566 lira civarında olmuştur.⁸³⁸ Hâlbuki bölgenin 1938 yılındaki beyaz ve kaşar peyniri üretimi sabit olarak kalsaydı, bölgenin peynir üretiminin parasal karşılığı yine 1945 İstanbul piyasası fiyatlarıyla yaklaşık olarak 6.784.124 lira civarında olacaktı.⁸³⁹ Bu durum da bize savaş yıllarının olumsuz şartlarının, bölge peynir sanayiine kötü bir biçimde yansıdığını göstermektedir. Bölge peynir üretimi, savaş yıllarında kilogram cinsinden yaklaşık, yüzde 55,18'lik, parasal anlamda da yaklaşık 50,79'luk bir gerileme yaşamış gözükmemektedir.⁸⁴⁰ Savaş öncesi ve savaş sonrası bölge ile ilgili, iki istatistiki verinin tam olarak eşdeğer olmadığını göz önünde bulundurarak; savaş öncesi peynir üretiminden, Çanakkale'nin Asya'daki ilçelerinin peynir üretimi de çıkarılıp, yeni bir hesaplama yapılırsa, bölge peynir üretimi yaklaşık 3.404 ton ve peynir geliri de yaklaşık 1.251.068 lira civarında olarak hesaplanabilir.⁸⁴¹ Bölgenin bu 3.404 tonluk, peynir üretimi ile 1945 yılı İstanbul fiyatlarıyla, yine 1945'te 6.097.168 lira civarında peynir geliri elde etmesi gerekirdi. Bu rakamlarla da savaş yıllarında bölgenin peynir üretiminde, kilogram cinsinden yaklaşık yüzde 51,47'lik, parasal anlamda da yaklaşık 45,33'lük bir gerileme yaşandığını gözlenmektedir.⁸⁴² Hangi karşılaştırmayı esas kabul edersek edelim, bölge peynir imalatı sanayi savaş yıllarında yaklaşık olarak yarı yarıya küçülmüştür.

⁸³⁶ *Fiat İstatistikleri 1935 – 1943 Ticaret Borsalarında İşlem Gören ...*, s. 229; *Trakya İstatistik ...*, s. 126'dan hesaplanmıştır.

⁸³⁷ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8.

⁸³⁸ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8'den hesaplanmıştır.

⁸³⁹ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8; *Trakya İstatistik ...*, s. 126'dan hesaplanmıştır.

⁸⁴⁰ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8; *Trakya İstatistik ...*, s. 126'dan oranlanarak hesaplanmıştır.

⁸⁴¹ *Fiat İstatistikleri 1935 – 1943 Ticaret Borsalarında İşlem Gören ...*, s. 229; *Trakya İstatistik ...*, s. 126'dan hesaplanmıştır.

⁸⁴² *Fiat İstatistikleri 1935 – 1943 Ticaret Borsalarında İşlem Gören ...*, s. 229; *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8; *Trakya İstatistik ...*, s. 126'dan oranlanarak hesaplanmıştır.

3.2.2. Ziraat Mahsulleri Sanayi

Un, Yağ, Alkol ve Helva Sanayi:

II. Dünya Savaşı öncesinde Trakya’da bölgesel nitelikli bir un fabrikasının, işler hale gelebilmesi için gereken, makine ve teçhizatın ortalama fiyatı on altı bin yüz doksan dokuz lira civarındaydı. Bölgedeki bu un fabrikaları bir tanesi hariç⁸⁴³ kendi ihtiyaçları olan enerjiyi kendileri üretmekteydi. Bu un fabrikalarından 1936’da 4’ü buharlı, 6’sı tenvir gazı ve gazojen motorlu, 10’u akaryakıtlı, 1 tanesi elektrik motorlu ve 1 tanesi de karma yapıda bir enerji kaynağına sahipti.

Bölgedeki un fabrikaları 1936’da toplam 5.348 iş günü, 1937’de ise 4.283 iş günü açık kalmıştır. Bu fabrikaların açık kaldığı sezon boyunca her bir un fabrikasında 1936’da ortalama 8,11 işçi ve ustabaşı personel, 1937’de ise 10,25 işçi ve ustabaşı personel görev yapmıştır. Her bir fabrika 1936’da ortalama 243 gün, 1937’de ise 225,4 gün çalışmıştır.⁸⁴⁴

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi mıntıkasında, faaliyette bulunan un fabrikaları 1936’da 520.656 liralık buğday işlemişler ve toplamda 696.640 lira değerinde un üretmişlerdir. Yine 1937 yılında Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi mıntıkasında faaliyette bulunan un fabrikaları 871.356 liralık buğday işlemişler ve toplamda 1.086.621 lira değerinde un üretmişlerdir.⁸⁴⁵

II. Dünya Savaşı öncesinde Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi mıntıkasında, bölgesel ölçekli bir yağ fabrikasının işler hale gelebilmesi için gereken, makine ve teçhizatın ortalama fiyatı üç bin beş yüz yirmi lira civarındaydı. Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi mıntıkasındaki bütün bu yağ fabrikaları, Kırklareli’ndeki fabrika hariç⁸⁴⁶ kendi ihtiyaçları olan enerjiyi kendileri üretmekteydi. Bu yağ fabrikalarının ikisi de akaryakıtlı çalışıyordu. Yağ fabrikaları 1936’da toplam 471 iş günü, 1937’de ise 473 iş günü açık kalmıştır. Bu fabrikaların açık kaldığı sezon boyunca, her bir yağ

⁸⁴³ 1936 Yılında sadece bir un fabrikası enerji ihtiyacını fabrika dışından karşılarken 1937’de tüm un fabrikaları ihtiyaç duydukları enerjiyi kendi içlerinde üretilip, kullanıyorlardı.

⁸⁴⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 145.

⁸⁴⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 146.

⁸⁴⁶ Kırklareli’nde 1937’de açılan bu küçük yağ fabrikası ile ilgili ayrıntılı bilgi istatistiklerde yer almamaktadır. Bu nedenle bu fabrikanın enerjisini ne şekilde temin ettiği belli değildir.

fabrikasında, 1936'da ortalama 2,87 işçi ve ustabaşı personel, 1937'de ise 3,14 işçi ve ustabaşı personel görev yapmıştır. Her bir fabrika 1936'da ortalama 235,5 gün, 1937'de ise Edirne yağ fabrikaları ortalama 221,5 gün, Kırklareli'ndeki yağ fabrikası ise sadece 30 gün çalışmıştır.⁸⁴⁷

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi mıntıkasında faaliyette bulunan bu iki yağ fabrikası 1936'da 24.184 liralık hammadde işlemler ve toplamda 31.651'lira değerinde bitkisel yağ üretmişlerdir. Yine 1937 yılında bölgedeki bu üç yağ fabrikası 27.399 liralık hammadde işlemler ve toplamda 33.109'lira değerinde bitkisel yağ üretmişlerdir.⁸⁴⁸

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi mıntıkasında sadece Tekirdağ'ında faaliyet gösteren, bir adet resmi nitelikli alkollü içecekler fabrikası bulunuyordu. Tekirdağ merkezdeki fabrikanın tam ismi, Tekirdağ Şarap Fabrikası'ydı. II. Dünya Savaşı sonunda 1945, 1946 yıllarında bu fabrikada ve bölgedeki diğer alkollü içecekler üreten özel fabrikalarda ortalama bir yılda 50.000 kg. rakı, 5.000.000 kg. şarap ve 150.000 kg. kanyak üretiliyordu.⁸⁴⁹ Bu bölgenin tek resmi alkollü içecekler fabrikasının; Bina ve arsalarının tahmini emlak değeri 1936'da 425.735 lira, 1937'de ise 480.941 liradır. Tekirdağ'ında II. Dünya Savaşı öncesinde faaliyet gösteren, bu alkollü içecekler fabrikasının makine ve teçhizatlarının toplam değeri, 1936'da 94.534 lira, 1937'de ise 185.847 liradır. Tekirdağ'ında faaliyet gösteren bu alkollü içecekler fabrikası; Faaliyeti için gereken enerjiyi 1936'da tamamen kendisi üretirken, 1937'de hizmete giren ek yatırımlarla birlikte, enerjisinin bir kısmını kendisi üretmeye devam etmiş, bir kısmını da dışarıdan almaya başlamıştır. İstatistiklerde fabrikanın kuvvet kaynağı türü karma (muhtelit) olarak yer almış, başkaca bir ayrıntı verilmemiştir.⁸⁵⁰

Tekirdağ Şarap Fabrikası, 1936'da 350 iş günü açık kalmış, 1937'de ise 347 iş günü açık kalmıştır. Bu fabrikanın açık kaldığı sezon boyunca, 1936'da fabrikada ortalama günlük 77 mesai yapılmıştır. Fabrika 'da 1937 sezonunda ise ilave yatırımların

⁸⁴⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 145.

⁸⁴⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 146.

⁸⁴⁹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 45.

⁸⁵⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 147.

etkisiyle, büyüyen iş hacmine paralel olarak, günlük mesai ortalaması, 104,4 mesaiye yükselmiştir.⁸⁵¹

Tekirdağ Şarap Fabrikası, 1936 yılında 73.444 liralık hammadde işlemiş ve toplamda 189.042 lira değerinde, alkollü içecek üretmiştir. Tekirdağ Şarap Fabrikası, 1937 yılında ise 85.437 liralık hammadde işlemiş ve toplamda 328.376 lira değerinde alkollü içecek üretmiştir.⁸⁵²

Tekirdağ Şarap Fabrikası, 1939 yılında üretim rekorları kırmış, 150.312 liralık hammadde (üzüm) işlemiş ve toplamda 825.126 lira değerinde alkollü içecek üretmiştir. Trakya Umum Müfettişliği bölgesinin erkek nüfusunun, 1941 yılında büyük bir kısmının askerde bulunması, erkeklerin işgücüne katılamamasının ve savaşın olumsuz koşullarının da etkisiyle, bölgenin üzüm üretimi iyice düşmüştür. Bu düşüş nedeniyle Tekirdağ Şarap Fabrikası, 1941’de sadece 75.717 liralık hammadde (üzüm) işleyebilmiş ve toplamda 282.852 lira değerinde, alkollü içecek üretebilmiştir. Yine fabrikanın işgünü sayısı da 1939’da 23.468 iken, olumsuz savaş şartlarından dolayı 1940’da 19.680 işgününe, 1941’de ise 20.748 işgününe gerilemiştir.⁸⁵³

II. Dünya Savaşı öncesinde, Trakya Umûm Müfettişlik mıntikasındaki vilâyetlerde, resmi kurum niteliğinde ve büyük ölçekteki Tekirdağ Şarap Fabrikası haricinde, küçük çapta alkollü içecek üretimi yapan ve imalathane olarak nitelenen birtakım işletmeler de faaliyette bulunuyordu. Özel sermayeye ait bu işletmelerin sayısı 1936’da toplam 68 adet ve 1937’de toplam 67 adedi buluyordu. Çanakkale’de bu küçük işletmelerden, 1936’da 1’i rakı, 27’si şarap ve 1’i kanyak üretiyor ve toplam sayıları 29’u buluyordu. Edirne’de bu küçük işletmelerden, 1936’da 2’si rakı, 6’sı şarap üretiyor ve toplam sayıları 8’i buluyordu. Kırklareli’nde bu küçük işletmelerden 1936’da 1’i rakı, 2’si şarap üretiyor ve toplam sayıları 3’ü buluyordu. Tekirdağ’ında 1936’da sadece şarap üretimi yapan, küçük imalathanelerin sayısı 28’di. Çanakkale’de bu küçük işletmelerden 1937’de 1’i rakı, 28’i şarap ve 1’i kanyak üretiyor ve toplam sayıları 30’u buluyordu. Edirne’de bu küçük işletmelerden 1937’de 2’si rakı, 4’ü şarap

⁸⁵¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 148.

⁸⁵² *Trakya İstatistik ...*, s. 149.

⁸⁵³ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanununundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 Yılları Faaliyeti*, İstanbul, 1945, s. 91.

üretiyor ve toplam sayıları 6'yı buluyordu. Kırklareli'nde bu küçük işletmelerden, 1937'de 1'i rakı, 2'si şarap üretiyor ve toplam sayıları 3'ü buluyordu. Tekirdağ'ında 1937'de de sadece şarap üretimi yapan, küçük imalathanelerin toplam sayısı 28'di. Bu küçük imalathaneler de 1936'da 172.342 liralık rakı, 1.455.303 liralık şarap ve 2.566 liralık kanyak üretmişlerdi. Bu küçük imalathaneler 1937'de ise 164.905 liralık rakı, 2.325.526 liralık şarap ve 876 liralık kanyak üretmişlerdi. Böylelikle alkollü içecekler üretimi ile uğraşan sektörün II. Dünya Savaşı öncesi toplam parasal büyüklüğü 1936'da 1.819.253 lira ve 1937'de ise 2.819.683 lirayı buluyor 3 milyon liraya yaklaşıyordu.⁸⁵⁴ 1937 yılında Tekirdağ Şarap Fabrikası'nın bölge alkollü içeceklerinin 328.376'liralık yani oransal olarak 11,65'lik bir kısmını ürettiğini göz önünde bulundurursak, 1939 yılı için bölgenin zirve alkollü içecekler üretimi parasal hacmi, 7 milyon lira civarında bir rakam olarak tahmin edilebilir.⁸⁵⁵

Şeker Sanayi:

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi mintikasında şeker üreten fabrika olarak, karşımıza Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de sanayi alanında yaptığı ilk büyük yatırımlardan biri olan, Alpullu şeker Fabrikası çıkmaktadır. Kırklareli'nde faaliyet gösteren, Alpullu Şeker Fabrikası bu yıllarda toz şeker, kuru küspe, ham alkol ve melas gibi ürünler üretmekteydi.⁸⁵⁶ Elbette bütün bu ürünler içerisinde en önemlisi şekerdi. Kırklareli'nin Babaeski ilçesi Alpullu kasabasında 1926'da açılan bu fabrika, 26 Kasım 1926'da faaliyete geçerek üretime başlamıştır.⁸⁵⁷ Yine bir başka kaynakta, fabrikanın ilk şeker üretimini 17 Kasım 1926 Salı günü gerçekleştirdiği kaydedilmektedir. Bu yerel ve dönem içi sayılabilecek kaynağa göre; fabrikanın resmi açılışı da 25 Kasım 1926 Cuma günü yapılmıştır. Bu kaynağın naklettiğine göre; Alpullu Şeker Fabrikası'nın toplam maliyeti, 1926 yılı hesabıyla 2 milyon lira olmuştur.⁸⁵⁸ Bu bölgenin, tek şeker fabrikası olan fabrika binasının emlak değeri, 1936'da 3.027.246 lira, 1937'de ise 3.224.323 liradır. Kırklareli'nde, II. Dünya Savaşı öncesinde faaliyet gösteren, fabrikanın makine

⁸⁵⁴ *Trakya İstatistik ...*, s.162.

⁸⁵⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 162; *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanununundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 ...*, s. 91.

⁸⁵⁶ *Trakya İstatistik ...*, s.161.

⁸⁵⁷ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 122.

⁸⁵⁸ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 111-112.

ve teçhizatlarının toplam değeri, 1936'da 3.554.493 lira, 1937'de ise 3.313.935 liradır. Fabrika, faaliyeti için gereken, enerjiyi tamamen kendisi üretmekteydi. İstatistiklerde fabrikanın, kuvvet kaynağı türü karma olarak yer almış, ayrıntı verilmemiştir. Alpullu Şeker Fabrikası, 1936'da 74 iş günü açık kalmış, 1937'de ise 50 iş günü açık kalmıştır. Bu fabrikanın açık kaldığı sezon boyunca; 1936'da ortalama 2.407 işçi veya usta personel, 11 Türk Fen Memuru, 5 Ecnebi Fen Memuru, 31 Türk İdare amiri görev yapmıştır. Bu fabrikanın açık kaldığı sezon boyunca, 1937'de ise ortalama 2.993 işçi veya usta personel, 11 Türk Fen Memuru, 2 Ecnebi Fen Memuru, 27 Türk İdare amiri görev yapmıştır. Alpullu Şeker Fabrikası, 1936 yılında 955.174 liralık hammadde işlemiş ve toplamda 3.643.042 lira değerinde şeker vb. maddeleri üretmiştir. Alpullu Şeker Fabrikası 1937 yılında ise 723.305 liralık hammadde işlemiş ve toplamda 2.861.349 lira değerinde şeker vb. maddeleri üretmiştir.⁸⁵⁹

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru; Alpullu Şeker Fabrikası, 1944'te 113.320.447 kg. (113.320,4 ton) şekerpancarı işlemiş, bu şekerpancarlarından toplam 17.529.650 kg. şeker 5.019.922 kg. melas elde etmiştir. Alpullu Şeker Fabrikası, 1945'te II. Dünya Savaşı'nın bittiği yılda ise; 111.749.650 kg. (111.749,6 ton) şekerpancarı işlemiş bu şekerpancarlarından toplam 17.754.100 kg. şeker 7.507.022 kg. melas elde etmiştir. Fakat 1944 ve 1945 savaş dönemi yılları içerisinde randıman verim ve diğer şartlar açısından en uygun şartların yaşandığı yıllardır.⁸⁶⁰ Savaşın ilk yıllarında özellikle 1940'da işlenen, şekerpancarı miktarı ve elde edilen şeker miktarı bir hayli düşüktür. Alpullu şeker Fabrikası'nın Savaş öncesinde en iyi yılı olan 1939'da fabrikada 168.502 ton şekerpancarı işlenmiştir. Bölge çiftçisinden alınan, bu pancara karşılık kilosu 75 paradan (0,75 kuruş) toplamda 1.262.681 liralık ödeme yapılmıştır. Fakat bir yıl sonra, 1940'ta II. Dünya Savaşı'nın etkileri, geniş ölçüde ülkede ve bölgede de hissedilmeye başlamasıyla birlikte, fabrikanın işlediği şekerpancarı miktarı yüzde 56 düşerek 74.785 tona gerilemiştir.⁸⁶¹

II. Dünya Savaşı yılları içerisinde Alpullu Şeker Fabrikası'nın, Trakya UMB geneline ve ülke ekonomisine yaptığı en büyük hizmet, 1941 yılı sezonu pancar

⁸⁵⁹ *Trakya İstatistik ...*, s.149.

⁸⁶⁰ Abidin Özmen,a.g.e., s. 45.

⁸⁶¹ Dr. Mehmet Oluç, a.g.t., s. 122.

ücretlerini çiftçilere daha pancar ekim mevsiminin başında yani Nisan – Mayıs 1941 gibi ve peşin olarak, ödemesi olmuştur. Fabrikanın bu risk alan davranışı karşısında, devletin Trakya'yı savunup savunamayacağı ile ilgili bölge halkının duyduğu kuşku, büyük ölçüde giderilmiş, panik ve korku ile “Alamanlar geliyor” diyerek bölgeden Anadolu'ya kaçan yerli halkın sayısı azalmış ve bölgede kalanlar da bu olumlu ve akıllıca hareket tarzı üzerine teskin olmuştur.⁸⁶²

1939 Yılında fabrikanın yaptığı üretimin parasal değeri 6.377.717'liraya ulaşmıştır. Bu üretilen katmadeğere karşılık, çiftçiye fabrika 1.262.681 liralık pancar karşılığı ödeme yapmıştır. 1940 Yılında ise çiftçiden alınan 1 kg. pancara 1,5 kuruştan, yapılan ödeme, toplamda 1.121.783 lirada kalmış, üretilen şeker vb. ürünlerin toplam parasal değeri de 2.517.457 lira olmuştur.⁸⁶³ II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri 1940 yılında kendini şiddetli bir şekilde hissettirmiş ve fabrikanın üretimi şekilde düşmüştür. Şeker fiyatlarının artmasına rağmen, fabrikada üretilen şekerin parasal değeri yüzde 60'dan fazla düşmüştür. Fabrika, 1939-40 sezonunda 88.669 ton şeker üretirken, bu rakam 1942-43 sezonunda 57.309 tona kadar gerilemiştir. Alpulu Şeker Fabrikası'nın şeker üretiminin, yıldan yıla değişmekle birlikte 1939 yılına nazaran, 1943'te % 36 oranında azaldığı söylenebilir.⁸⁶⁴

Alpulu Şeker Fabrikası, 1936'da 92.584 ton şeker pancarı, 1937'de 65.768 ton şeker pancarı, 1938'de ise 46.779 ton şekerpancarı işlemiştir. Yine istatistiklerden anlaşıldığı kadarıyla fabrika kendine ait tarım arazilerine 1936'da 6.602 dekar, 1937'de 7.083 dekar ve 1938'de ise 6.994 dekar şekerpancarı ekmiştir. İşlenen bu şekerpancarına karşılık olarak, 1936'da fabrikada 14.063 ton şeker, 4.781 ton melas, 2.144 ton kuru pancar küspesi, 4.503 ton da işlenmiş melas üretilmiştir. Alpulu Şeker Fabrikası'nda buradaki istatistiğe göre 1936'da 83 daimi statülü memur, 154 daimi statüde işçi, 1.002 adet sezonluk işçi, 8 de Ecnebi Uzman çalışmıştır. Bir yıl sonra 1937'de fabrikada çalışan daimi statülü memur sayısı 100 yükselmiş, daimi statülü işçi

⁸⁶² Bkz. Ek. 5, Ahmet Emin Yalman'ın, Alpulu Şeker Fabrikası'nın erken para ödemesi ile ilgili “Örnek, İşte Hazır Duruyor”, isimli yazısı, Vatan, 16 Mayıs 1942.

⁸⁶³ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanununundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 Yılları Faaliyeti*, ..., s. 91.

⁸⁶⁴ Türkiye ŞekerFabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü, *Şeker Sanayi İstatistikleri (1926-1983)*, Ankara, 1984, s. 69.

sayısı 166'ya çıkmış, geçici sezonluk işçi sayısı 767'ye gerilemiş ve Ecnebi Uzman sayısı da 5'e düşmüştür. II. Dünya Savaşı öncesi son yıl olan, 1938 de ise fabrikada; çalışan daimi statülü memur sayısı 77'ye gerilemiş, daimi statülü işçi sayısı 164'e düşmüş, geçici sezonluk işçi sayısı 1.048'e yükselmiş ve son olarak Ecnebi Uzman sayısı da 4'e düşmüştür.⁸⁶⁵

Sorunlu bir yıl olan 1939'da fabrikanın 195.420 olan toplam işgünü sayısı, 1940'ta daha da gerileyerek 163.678'e düşmüştür.⁸⁶⁶

Savaş yıllarında 1939-1945 arasında Alpullu Şeker Fabrikası'nın şeker pancarı alımı kampanya süreleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.2.2.
Alpullu Şeker Fabrikası'nın Savaş Yıllarındaki Şekerpancarı Alım Faaliyetleri

Alpullu Şeker Fabrikası	Şekerpancarı Alım Kampanyası		
	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Toplam Süresi
1939 Yılı	2.8.1939	23.11.1939	111 Gün
1940 Yılı	15.8.1940	12.10.1940	55,5 Gün
1941 Yılı	14.8.1941	5.12.1941	110 Gün
1942 Yılı	30.8.1942	3.10.1942	32 Gün
1943 Yılı	26.7.1943	6.12.1943	130 Gün
1944 Yılı	25.8.1944	14.11.1944	82 Gün
1945 Yılı	26.7.1945	21.10.1945	84 Gün

Kaynak: Şeker Sanayi İstatistikleri (1926-1983), Türkiye ŞekerFabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü, Ankara, 1984, s. 56.

⁸⁶⁵ *Trakya İstatistik ...*, s.161.

⁸⁶⁶ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanununundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 Yılları Faaliyeti, ...*, s .91.

3.3. SANAYİNİN GENEL DURUMU

Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesi mıntıkasındaki sanayi işletmeleri 1936'da toplamda 2.046.698 liralık hammadde alımı yapmış, 1937 yılında ise 2.471.896 liralık hammadde alımı gerçekleştirmiştir. Bu işletmelerin 1936'daki üretimlerinin parasal değeri 5.306.313 lira, 1937'de ise 5.363.793 liradır. Elektrik santrallerinin satışlarını düşersek net olarak bölgedeki sanayi tesislerinin üretimlerinin toplam parasal değeri 1937 yılı için 5.179.348 liradır.⁸⁶⁷

Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesi mıntıkasında 1936'da sanayi alanında faaliyet gösteren toplam 47 adet işletme mevcuttu. Bu işletmelerin toplam sayısı 1937'de 51 adete ulaşmıştır. Bu işletmelerin çok büyük bir kısmı, neredeyse tamamına yakını (1936'da Sadece 3 adet, 1937'de ise sadece 2 adet işletme faaliyetlerine kirada devam etmekteydi.) kendilerine ait bina ve arazilerde faaliyet göstermekteydiler. Bölgede sanayi alanında faaliyet gösteren, bu işletmelerin üzerinde faaliyet gösterdiği binaların emlak ve arazi değerleri toplamı 1936'da 4.944.289 lira, bu işletmelerdeki makine ve teçhizatların toplam değeri ise yine 1936'da 4.617.995 liradır.⁸⁶⁸

Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesi mıntıkasındaki bu işletmeler 1936'da azami faaliyet aylarında (sezonda) 279.275 işçi ve ustabaşı personel yevmiyesi ödemiş, 30 Türk Fen memuru, 5 Ecnebi Fen memuru, 65 Türk İdare memuru, 2 Ecnebi İdare memuru çalıştırmıştır. Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesi mıntıkasındaki bu işletmeler 1937 yılında ise 277.855 işçi ve ustabaşı personel yevmiyesi ödemiş, 23 Türk Fen memuru, 2 Ecnebi Fen memuru, 60 Türk İdare memuru, 2 Ecnebi İdare memuru çalıştırmıştır. Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesi mıntıkasında faaliyette bulunan bazı sanayi işletmelerin büyük kısmının kaç gün faaliyette bulundukları ile ilgili olarak istatistiklerde ayrıntılı bir bilgi yokken bu istatistiğin sonunda 1936'da bölgede faaliyet gösteren 47 sanayi işletmesinin toplamda 10.508 gün ve 1937'de ise yine bölgede faaliyet gösteren 51 sanayi işletmesinin toplamda 11.627 gün üretim yaptıkları ve faaliyette olduğu belirtilmektedir.⁸⁶⁹

⁸⁶⁷ *Trakya İstatistik ...*, s.158'den hesaplanmıştır.

⁸⁶⁸ *Trakya İstatistik ...*, s.156.

⁸⁶⁹ *Trakya İstatistik ...*, s.157.

Trakya Umûmî Mufettişlik bölgesi mintikasında 1936'da faaliyette olan bu 47 sanayi işletmesi 2.046.698 liralık hammadde işlemiş, buna karşılık aynı yılda bu 47 sanayi işletmesi 5.306.613 liralık mamul madde ve elektrik üretmiştir. Yine 1937 yılında bölgede faaliyette bulunan, 51 sanayi işletmesi toplam 2.471.896 liralık hammadde işlemiş, buna karşılık aynı yılda bu 51 sanayi işletmesi 5.363.793 liralık mamul madde ve elektrik üretmiştir.⁸⁷⁰

Yukarıda söz konusu edilen, 51 büyük tesis Trakya UMB sınırları içerisinde faaliyet gösteren ve Teşvik-i Sanayi Kanunun'ndan istifade eden belirli büyüklükteki sanayi işletmeleridir. Bir de bu istatistiğin dışında kalan ve bölgede faaliyette bulunan 400'ü geçen sayıda daha küçük sanayi işletmesi bulunmaktadır.⁸⁷¹ Fakat bu küçük olarak nitelendirebileceğimiz sanayi işletmeleri ile ilgili sayılarından başka daha farklı bir veriye rastlanamamıştır. Son olarak bölgede daha çok yaz sezonunda hayvan sağım mevsiminde faaliyet gösteren ve 1938'de sayıları toplamı 252'yi⁸⁷² bir başka kaynaktan da 251'i⁸⁷³ bulan, mandıradan bahsedilebilir. Bu mandıralarda, sezonluk da olsa, 230 peynir ustası, 607 amele olmak üzere toplamda 937 kişi civarında insan çalışmaktaydı.⁸⁷⁴

2. Dünya Savaşı'nın başlaması ve ardından kısa bir süre sonra Trakya Umûm mufettişi Kazım Dirik'in vefatı ile birlikte Trakya ve yine savaş şartlarının olumsuzluklarından dolayı da Türkiye ile ilgili istatistiki çalışmaların önemli ölçüde azaldığını söylemek gerekir. İstatistiki çalışmalardaki bu azalmadan dolayı savaş yılları ile ilgili verilere ulaşmak ya çok güç ya da çoğu zaman imkânsızdır. Bu güçlükten, sanayi istatistikleri de kendi payına düşen, zorluğu almış gözükmektedir. Bununla birlikte bazı kısmi nitelikteki çalışmalardan, genelleme yapmadan dönemle ilgili birtakım saptama ve tahminlerde bulunabilmek mümkündür.

Savaşın başladığı yıl olan 1939 yılında büyük sanayi işletmeleri olarak nitelendirebileceğimiz, sanayi tesisi sayısı Trakya UMB geneli için toplamda 18

⁸⁷⁰ *Trakya İstatistik ...*, s.158.

⁸⁷¹ Osman Nuri Peremeci, s. 430.

⁸⁷² *Trakya İstatistik ...*, s.126.

⁸⁷³ *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, s. 8.

⁸⁷⁴ *Trakya İstatistik ...*, s.126.

adettir.⁸⁷⁵ 1941 Yılı'nın sonunda Trakya UMB geneli içinde büyük sanayi işletmesi niteliğini koruyan ve devletten teşvik alan bu büyük müesseselerin sayısı 14 adete gerilemiştir. Tüm bu büyük sanayi müesseseleri, 1939 yılı içinde özellikle bölge genelinden, çoğu tarımsal nitelikli toplam 1.973.628 liralık, bir hammadde alımı gerçekleştirmişken, 1941 yılı sonunda bölge genelinden sadece 1.372.256 liralık hammadde alımı gerçekleştirebilmişlerdir.⁸⁷⁶ Oysaki savaşın başından (1939 Eylül'ü) 1941 yılı sonuna kadar ülkedeki hayat pahalılığı dolayısıyla da hammadde fiyatlarında ortalama yüzde yetmişdörtlük bir artış söz konusudur.⁸⁷⁷ Yine dönem içi bir makalede insanların en çok ihtiyaç duyduğu sekiz temel maddeye bakarak, 1938 Yılı sonunu 100 kabul ederek 1941 Yılı sonunda fiyatların, 241'e yükseldiği hesaplanmıştır. Yine bu yazara göre bu yüzde 141'e varan yükselme, resmi fiyatlarladır. Makale yazarı 1939 Yılı için ayrı bir hesaplama yapmamıştır. Fakat 1939 Yılı sonunda yıllık enflasyon rakamı 1938'e nazaran yüzde 4,8'dir. Dolayısıyla 1939 sonundan 1941 sonunan kadar geçen devrede Türkiye'de en çok tüketilen sekiz temel maddeye nazaran fiyatlar yüzde 136 düzeyinde yükselmiştir. Hâlbuki karaborsada vatandaşın bu sekiz ana ihtiyaç maddesini alması durumunda 1938'e nazaran, yüzde 200'ü aşan bir oranda daha fazla bir ödeme yapması gerekiyordu.⁸⁷⁸ Son olarak, bir başka uzman DİE verilerini esas alarak, 1939 sonundan 1941 sonuna kadar ülkede yaşanan enflasyonu, yüzde 72,64 olarak vermektedir.⁸⁷⁹ Bu fiyat artışlarına rağmen, bölge geneli büyük sanayi müesseselerinin, yine büyük çoğunluğu bölge içinden yaptıkları hammadde alımlarında, yüzde 30,5'lik bir düşüş yaşanmıştır. Hâlbuki bu müesseselerin bölge

⁸⁷⁵ Bünyesinde en az on kişi çalıştıran veya işletmesinde on beygir gücünden az olmamak şartıyla makine kullanan işletmeler. Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923 – 1950)*, İstanbul, 2002, s. 273, tablo altı 1 nolu ek açıklama.

⁸⁷⁶ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941, ...*, İstanbul, s. 84, 85, 86 ve 88'den derlenerek hesaplanmıştır.

⁸⁷⁷ Asım Yücel, *Türkiye'de Para Politikası ve Fiyatlar (1923 – 1972)*, Türkiye Ekonomisinin 50. Yıl Semineri, İstanbul, 1973, s. 526. Yücel, çalışmasında 1938 Yılı fiyatlarını 100 olarak taban endeksi olarak seçmekte ve 1941 yılında hayat pahalılığının 175,0'a çıktığını kaydetmektedir. Yücel'e göre 1939 yılında ise toptan eşya fiyatları endeksi 101,0'dır. Dolayısıyla 1939 – 1941 yılları arasındaki hayat pahalılığı artışı yüzde 74'tür. Dönem içinde yaşanan hayat pahalılığı konusunda daha farklı hesaplamalarda bulunan uzmanlar da vardır. Bu bölüm hesaplamalarında söz konusu 1939 – 1941 yılları arasında ülkede yaşanan hayat pahalılığını yüzde 74, yüzde 72,64 ve yüzde 136'nın ortalaması olan yüzde 94'ü temel alarak bu bölümün hesaplamalarında kullanacağız.

⁸⁷⁸ Refii Şükrü Suvla, “Dünyada ve Türkiye’de Buğday Meselesi”, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 4, S. 1, İstanbul, 1943 – 1944, s. 37 – 38.

⁸⁷⁹ Erdiç Tokgöz, *Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, Ankara, 2007, s. 329.

genelinden, yapmaları gereken hammadde alım toplam fiyatının, dönemin yüksek enflasyonu gözönünde bulundurulduğunda, 3.828.839 lirayı bulması gerekirdi.⁸⁸⁰ Bu düzeltme ve açıklamadan sonra bölge sanayisinin ve ekonomisinin, savaştan ne çapta ve ne şekilde etkilendiğini tahmin etmek hiç de güç değildir. Eldeki istatistiki veriler ışığında, Trakya UMB. genelindeki büyük sanayi işletmelerinin savaşın ilk 2,5 yılında yaklaşık 1/4'ünün kapandığı söylenebilir. Ayakta kalan ve faaliyetlerine devam eden büyük sanayi işletmelerinin de faaliyetlerine güç bela devam etmekle birlikte, iş hacimlerini yaklaşık, yüzde 73 -81 civarında küçültmek zorunda kaldıkları tahmin edilip, hesaplanabilir.⁸⁸¹

Bölge vilâyetleri bazında tek tek büyük sanayi müesseselerinin durumuna baktığımızda ise bu genel tablo biraz daha farklıdır. Bölge vilâyetlerini üç gruba ayırarak, incelemek çok daha uygun olur. Birinci grupta; Savaş şartlarından istifade ederek, mevcut sanayi yapısını büyütüp güçlendiren, şehirler vardır. Bu gruba bölge genelinde giren, tek şanslı istisna vilâyetimiz Çanakkale'dir. Dönemin yüksek enflasyonunu unutmadan, bu şehrimizin büyük sanayi müesseselerinin, işlediği hammaddelerin toplam parasal değerini, 1939'da sadece 121.239 lira iken, aradan geçen iki yılda 1941 sonunda 568.957 liraya çıkardığını görmekteyiz.⁸⁸² Bu istatistiki veriler, bize savaşın ilk iki yılında, Çanakkale büyük sanayi müesseselerinin bir atılım yaptığını ve gerçek fiyatlar üstünden (enflasyondan arındırarak) vilâyet sanayiinin yaklaşık kabaca yüzde 223 civarında büyüdüğünü göstermektedir.⁸⁸³ Çanakkale ile ilgili bu tahmini, 1939'da vilâyetin büyük sanayi müesseselerinin, yaptıkları üretimin parasal değerinin, 142.900 liradan 1941 sonunda 816.200 liraya çıkması da doğrulamaktadır.⁸⁸⁴

İkinci grupta; Savaşın getirdiği şartlardan olumsuz etkilenen ve sanayisi ciddi oranda gerileyen, vilâyetler yer almaktadır. Bu gruba da bölgeden, Edirne çok güzel bir

⁸⁸⁰ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941*, s. 84, 85,86 ve 88'den derlenerek ve Erdiñ Tokgöz, a.g.e., s. 329'daki enflasyon rakamı (% 72,64 temel alınarak) hesaplanmıştır.

⁸⁸¹ Orantıya dayalı hesaplamalar yapılırken, Trakya UMB ve bölge vilâyetlerinin tümü için 1939 yılı büyük sanayi tesislerinin yaptıkları hammadde alımları kullanılmış, bu alımlara herhangi bir büyüme payı eklenmemiştir.

⁸⁸² *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 ...*, s. 84.

⁸⁸³ Bu rakamlar istatistiki veriler ışığında 1939 ve 1941 yılı verileri orantılanarak hesaplanmıştır. Aslında hesaplanan küsurlu rakkam 270,77'dir.

⁸⁸⁴ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 ...*, s. 84.

örnektir. Bu eski Osmanlı başkenti güzel şehir, savaşın başında bölgenin en büyük sanayi kenti ve bölgedeki büyük sanayi işletmelerinin 7 adetle yaklaşık yüzde 39'ına sahipken, 1941'de sahip olduğu büyük sanayi tesisi sayısı 4'e ve bölge içindeki ağırlığı da yüzde 29'a düşmüştür. Yine 1939'da Edirne'deki bu 7 büyük sanayi tesisi 1.054.995 liralık hammadde alımı yapmış (bölge geneli tüm alımlarının yüzde 53,5'u) iken, 1941 Yılı sonunda ayakta kalan 4 büyük sanayi tesisi, sadece 195.492 liralık alım (bölge geneli tüm alımlarının yüzde 14,2'si) yapabilmıştır.⁸⁸⁵ Yine dönem içi yüksek enflasyon rakamlarını da unutmadan, kabaca ayakta kalan bu tesislerin de üretimlerini ortalama yüzde 83 - 84 civarında azaltmak zorunda kaldıklarını unutmamak gerekir. Kapanan büyük sanayi tesisleri ile birlikte bir hesaplama yapılırsa da vilâyetteki büyük sanayi müesseselerinin, olumsuz savaş koşulları dolayısıyla, üretim rakamları anlamında da yüzde 83 civarında bir kayıp, yaşadıklarını söylenebilir.⁸⁸⁶ Edirne'deki büyük sanayi müesseselerinin, 1939'daki üretimlerinin toplam parasal değeri 1.333.387 lira iken, 1941 sonunda bu parasal değer, onca yüksek enflasyona rağmen sadece 247.752 lira olabilmıştır.⁸⁸⁷

Son olarak üçüncü grupta; Savaşın getirdiği şartlardan kısmen olumsuz etkilenen ve sanayisi de belirli bir ölçüde gerileyen, vilâyetler yer almaktadır. Bu gruba da bölgeden Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetleri güzel bir örnektir. İkisi de aynı grupta yer alsa da iki vilâyeti tek tek incelemek daha doğru olur. Öncelikle Kırklareli'ndeki büyük sanayi müesseseleri; 1939 Yılı'nda 3 adet ve bu müesseseselerin toplam hammadde alımları 219.001 liradır. 1941 Yılı'nda ise Kırklareli'ndeki büyük sanayi tesisi sayısı 2'ye gerilemiş, bu iki sanayi tesisinin yaptıkları hammadde alımlarının parasal değeri 246.090 liraya yükselmiş gözükmemektedir.⁸⁸⁸ Oysaki enflasyonun aradan geçen sürede, hammadde fiyatlarını, yüzde 74'lük yükseltmesi hesaba katıldığında, bu tesislerin yapması gereken alımların parasal değerinin 424.862 liraya ulaşması gerekirdi. Bu da bize, Kırklareli büyük sanayi tesislerinin, söz konusu yıllarda yaklaşık, yüzde 42'lik bir kapasite gerilemesi yaşadığını göstermektedir.⁸⁸⁹

⁸⁸⁵ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 ...*, s. 85.

⁸⁸⁶ Bu rakamlar istatistiki veriler ışığında 1939 ve 1941 yılı verileri orantılanarak hesaplanmıştır.

⁸⁸⁷ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 ...*, s. 85.

⁸⁸⁸ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 ...*, s. 86.

⁸⁸⁹ Bu rakamlar istatistiki veriler ışığında 1939 ve 1941 yılı verileri orantılanarak hesaplanmıştır.

Son olarak Tekirdağ’ındaki büyük sanayi müesseseleri; 1939 Yılı’nda 3 adet ve bu müesseseselerin, toplam hammadde alımları 578.393 liradır. 1941 Yılı’nda ise büyük sanayi tesisi sayısı 2’ye gerilemiş, bu iki sanayi tesisinin, hammadde alımlarının parasal değeri ise 361.717 liraya kadar düşmüştür.⁸⁹⁰ Oysaki enflasyonun aradan geçen sürede, hammadde fiyatlarını yüzde 94’lük yükseltmesi hesaba katıldığında, bu tesislerin yapması gereken alımların parasal değerinin 1.122.083 lira olması gerekirdi. Bu da bize Tekirdağ büyük sanayi tesislerinin, söz konusu yıllarda yaklaşık yüzde 68’lik bir üretim kapasite gerilemesi yaşadığını göstermektedir.⁸⁹¹

3.4. KÜÇÜK ESNAF VE EL SANATLARI

Trakya Umûm Müfettişliği mıntikasındaki sanayi incelerken, karşımıza yaptığı üretim ve yine çalıştırdığı işçi sayısı açısından, bölge için önemli bir pozisyona sahip, küçük esnaf ve el sanatları ile uğraşan, bir kesim çıkmaktadır. Toplumun bu kesimi ile ilgili olarak, düzenlenen istatistikler oldukça sınırlıdır. Bu kesim ile ilgili olarak; “Cumhuriyet Dönemi’nde” ilk kez, yine Trakya Umûm Müfettişliği bünyesinde faaliyet gösteren, “İstatistik Bürosu’nun” yardım ve katkılarıyla hazırlanan, “Trakya İstatistik Yıllığı 1939”⁸⁹² isimli eserde, birtakım bilgilere rastlanmaktadır. İkinci olarak, “ T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü’nün, Trakya Küçük Sanatlar, El ve İşleri İstatistiği 1939”⁸⁹³ adlı müstakil bir çalışmada, bu kesim konu edilmektedir. Küçük sanatlar, el ve ev işleri konu başlıklı, bu çalışma dönemin, İstatistik Umum Müdürü’nün de eserin önsözünde vurguladığı üzere, bu alanda ve Türkiye genelinde yapılan, ilk orijinal çalışma olma niteliğini taşımaktadır. Bu açıdan da Türkiye İktisat Tarihi açısından kıymetli ve orijinal bir çalışmadır.⁸⁹⁴ Bu çalışmanın ardından, dönem zarfında bu tür bir çalışma hem bölge için hem de Türkiye geneli için yapılmamıştır. Bu nedenle tezde, zaruri olarak, bu iki çalışmanın derleyip, hazırladığı istatistiki veriler kullanılacaktır.

⁸⁹⁰ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 1941 ...*, s. 88.

⁸⁹¹ Bu rakamlar istatistiki veriler ışığında 1939 ve 1941 yılı verileri orantılanarak hesaplanmıştır.

⁸⁹² *Trakya İstatistik ...*, isimli bu eserde küçük esnaf ve el sanatlarından bir bölüm olarak özet şeklinde bahsedilmektedir.

⁸⁹³ T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Trakya Küçük Sanatlar, El ve İşleri İstatistiği 1939*, İstanbul, 1942.

⁸⁹⁴ *Trakya Küçük Sanatlar ...*, isimli eserin sayfa numarası belirtilmemiş, 1 sayfalık önsözünde.

3.4.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Küçük Esnaf ve El Sanatları

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde, faaliyette olan ve daha önceden bahsedilen, büyük sanayi tesislerine ek olarak, küçük çapta üretim yapan çok sayıda işletme de mevcuttu. Bu işletmelerde zanaatkârlar olarak isimlendirilen, bir grup çalışıyor ve bu zanaatkarlar aynı zamanda bu küçük işletmelerin sahibi bulunuyorlardı. Bu küçük çaplı işletmeler, bölgedeki ekonomi açısından, görmezden gelinemeyecek derecede, önem taşımaktaydılar. Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkasında geçerli olan ve bölge ekonomisi için bir hayli önem arz eden, bu küçük işletmelerin, icra ettikleri sanatların isimleri, işyerleri sayısı, bu işyerlerinde çalışan personel sayısı ve söz konusu işyerlerinin, yaptıkları üretimin parasal değeri ise 1938 yılı itibarıyla şu şekildeydi:

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntıkasında küçük el sanatları olarak karşımıza; El dokuması, kadın terziliği, erkek terziliği, şapkacılık, sobacılık, saraciye, deri işleri, fırçacılık, dabağlık, peynircilik, bakırcılık, kalaycılık, mermercilik, halıcılık, kilimcilik, gergef işi, nakışçılık, kadın çamaşırı imalatı, oyacılık, dantelcilik, el trikosu üretimi, bıçakçılık, yorgancılık, yazmacılık, döşemecilik, gazozculuk, hasırcılık, sabunculuk, tornacılık, oymacılık, suni çiçekçilik, sepetçilik, kıl dokumacılığı, kuyumculuk, kürkçülük, fıçıcılık, kürekçilik, süpürgecilik, toprak sanayi, ip ve halat üretimi, keçecilik, makine ve motor tamiri, şekercilik, şayak üretimi, nalbantlık, marangoz ve dülgerlik, berberlik, kunduracılık, tenekecilik, saatçilik, araba yapımı ve tamiri, fırıncılık gibi, toplam sayısı elli ikiye ulaşan, meslek dalları çıkmaktadır.⁸⁹⁵

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi, mıntıkasındaki vilâyetlerde; 1938 Yılı sonu itibarıyla küçük esnaf ve el sanatları ile meşgul olan esnafın, yukarıda sayılan iş kollarına dağılan, toplam 10.385 adet küçük işyeri, (dükkân) faaliyet gösteriyordu. Vilâyet dâhilinde faaliyet gösteren, toplam 10.385 küçük işletmede, 15.891 çalışan istihdam ediliyordu. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntıkasındaki vilâyetlerde, küçük el sanatları icracıları ve küçük esnaf olarak faaliyet gösteren, bu 10.385 küçük işletme, 1938 yılında toplam 3.377.121 liralık üretim gerçekleştirmiştir.⁸⁹⁶ Bu küçük işletmeler bölge ekonomisine de hem istihdam hem de ortaya çıkarılan parasal zenginlik

⁸⁹⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 159-160.

⁸⁹⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 160.

(bölgesel hâsıla) anlamında, hatırı sayılır bir katkıda bulunmuşlardır. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntikasındaki vilâyetlerde, yukarıda bahsi geçen 10.385 küçük işletmenin, toplam 15.891 kişilik istihdam oluşturmaları, bize bu dönemde her bir küçük işletmenin ortalama 1,53 kişiyi istihdam ettiğini ifade etmektedir. Bir başka deyişle bu rakamlar, bize her 100 küçük işletmenin, elli üçünde 2 kişi çalışırken, sadece 47'sinde bir kişi çalıştığını göstermektedir.⁸⁹⁷

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntikasındaki vilâyetler içinde, küçük işletmelerin sayısında, birinci sırada gelen vilâyet, Çanakkale'dir. Yine aynı şekilde bu küçük işletmelerde oluşturulan istihdamda, en önde gelen vilâyet, Çanakkale'dir. Bölge vilâyetlerindeki küçük işletmelerdeki, ortalama istihdam büyüklüğü açısından ise birinci sırada, Edirne vilâyeti gelmektedir. Küçük işletmelerin vilâyet ve bölge ekonomisine yaptığı ekonomik katkı, bir başka deyişle ürettiği katma değer açısından, birinci sırada gelen vilâyet ise açık ara ile Edirne'dir. Edirne'de bir küçük işletme yılda 763,5 liralık üretim yapmaktadır. Bu rakam sırasıyla; Kırklareli için 231,2 lira, Tekirdağ için 206 lira ve Çanakkale içinse 169,7 Türk lirasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bölgedeki en verimli küçük işletmeler, Edirne'de bulunurken, en verimsizleri ise Çanakkale'de bulunmaktadır.⁸⁹⁸

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntikasındaki, el sanatları ve küçük esnafın faaliyetleri içerisinde, bir yılda 80 bin liranın üzerinde gelir getiren ve nispeten büyük olarak kabul edilebilecek, iş kolları ise büyüktan küçüğe doğru şunlardır:

Bir yılda oluşturduğu 640.280 liralık parasal hacimle süpürgecilik, 551.744 liralık parasal hacimle kunduracılık, 425.734 liralık parasal hacimle fırıncılık, 281.089 liralık parasal hacimle marangozluk ve dölgerlik, 266.150 liralık parasal hacimle peynircilik, 143.392 liralık parasal hacimle berberlik, 123.106 liralık parasal hacimle araba yapımı ve tamiri, 100.164 liralık parasal hacimle demircilik, 84.525 liralık parasal hacimle toprak sanayi ve son olarak da 80.015 liralık parasal hacimle şekercilik gelmektedir.⁸⁹⁹

⁸⁹⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 160'tan hesaplanmıştır.

⁸⁹⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 159-160'tan hesaplanmıştır.

⁸⁹⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 159-160.

3.4.2. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Küçük Sanatlar El ve Ev İşleri

II. Dünya Savaşı'nın çıktığı ilk yılın sonunda, 1939'da küçük sanatların, el ve ev işlerinin isimleri, işyerleri sayısı, bu işyerlerinde çalışan personel sayısı ve söz konusu işyerlerinin yaptıkları üretimin parasal değeri ise 1939 yılı itibarıyla şu şekildeydi:

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntıkasında küçük el sanatları olarak karşımıza; Araba yapı ve tamiri sanayi, bakırcılık, bıçakçılık, çanak - çömlek - testi vesaire imalatı, çorapçılık, debağat (deri işleri), demircilik, deri işleri, divarcılık (duvarcılık), döşemecilik ve mobilyacılık, el dokuması, el trikosu, fiçicilik, fırıncılık, gazozculuk, kadın çamaşırı – dantela – oya – gergef işi, halı ve kilim, hasırcılık, ip ve halat imalatı, kahvecilik, kalaycılık, keçecilik, kunduracılık, kuyumculuk, kürek imalatı, makine ve motor tamiri, marangoz ve dülgerlik, mermercilik, mutaf işleri, nalbantlık, nalıncılık, oyacılık, saatçılık, sabunculuk, saraciye, semercilik, sepetçilik, sobacılık, suni çiçekçilik, süpürgecilik, şapkacılık, şayakçıyılık, şekercilik, tarakçılık (hayvan yünü), tenekecilik, terlikçilik, erkek terziliği, kadın terziliği, torna işleri, tuğla ve kiremit ocakları sanayi, tüfekçilik, yazmacılık, yorgancılık, balık ağcılığı, fırçacılık, kireç ocağı işletmeciliği, kremacılık (kaymakçılık), kürkçülük, oyuncakçılık, şarapçılık gibi toplam sayısı altmışa ulaşan meslek dalları çıkmaktadır.

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi, mıntıkasındaki vilâyetlerde 1939 yılı sonu itibarıyla, küçük esnaf ve el sanatları ile meşgul olan, esnafın yukarıda sayılan iş kollarına dağılan, toplam 16.877 adet küçük işyeri (dükkân) faaliyet gösteriyordu. Bölge vilâyetleri dâhilinde faaliyet gösteren, toplam 16.877 küçük işletmede, 22.220 çalışan istihdam ediliyordu. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntıkasındaki vilâyetlerde, küçük el sanatları icracıları ve küçük esnaf olarak, faaliyet gösteren bu 16.877 küçük işletme, 1939 yılında toplam 2.709.088 liralık bir üretim gerçekleştirmiştir.⁹⁰⁰ Bu küçük işletmeler, bölge ekonomisine de hem istihdam, hem de ortaya çıkarılan parasal zenginlik (bölgesel hâsıla) anlamında hatırı sayılır bir katkıda bulunmuşlardır. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi, mıntıkasındaki vilâyetlerde yukarıda bahsi geçen, 16.877 küçük işletmenin, toplam 22.220 kişilik istihdam oluşturmaları, bize bu dönemde her bir küçük işletmenin, ortalama 1,32 kişiyi istihdam ettiğini, ifade etmektedir. Bir başka

⁹⁰⁰ *Trakyada Küçük Sanatlar ...*, s. 4.

deyişle, bu rakamlar bize her 100 küçük işletmenin, altmış sekizinde 1 kişi çalışırken, sadece 32'sinde iki kişi çalıştığını göstermektedir.⁹⁰¹

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mintıkasındaki vilâyetler içinde, küçük işletmelerin sayısında, birinci sırada gelen vilâyet, Çanakkale'dir. Yine aynı şekilde bu küçük işletmelerde oluşturulan, toplam istihdamda en önde gelen vilâyet, yine Çanakkale'dir. Bölge vilâyetlerindeki küçük işletmelerde, ortalama istihdam büyüklüğü açısından ise birinci sırada, Edirne vilâyeti gelmektedir. Küçük işletmelerin vilâyet ve bölge ekonomisine yaptığı, ekonomik katkı, bir başka deyişle ürettiği katma değer açısından, birinci sırada gelen vilâyet ise açık ara ile Edirne'dir. Edirne'de bir küçük işletme, yılda 263 lira 61 kuruş karşılığı, üretim yapmaktadır. Bu rakam sırasıyla Kırklareli için 135 lira 23 kuruş, Tekirdağ için 189 lira 81 kuruş ve Çanakkale içinse 106 lira 71 kuruştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bölgedeki en verimli küçük işletmeler, Edirne'de bulunurken, en verimsizleri ise Çanakkale'de bulunmaktadır.⁹⁰² Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinde, 1939'da İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün yaptığı bu önemli çalışma, daha önce Trakya Umûm Müfettişliği İstatistik Bürosu'nun yaptığı çalışmalardan, hem çok daha ayrıntılı, hem de daha titiz ve daha güvenilir niteliklidir. Bu nedenle, 1939 yılı için verilen istatistiklerde, daha önceki 1938 yılı verilerinin aksine, Trakya Umûm Müfettişlik bölgesindeki vilâyetlerde faal olan, küçük el sanatları, el ve ev işleri ile ilgili, iki farklı karşılaştırma daha yapmamız mümkündür. 1939 Yılında yapılan, yukarıda da kısaca bahsedilen istatistik düzenlenirken, bölgedeki işletmeler, evde faaliyet gösteren ve ev haricinde faaliyet gösteren, küçük işletmeler şeklinde, iki farklı türde tasnife tâbi tutulmuşlardır. İlk tasnif kategorisine göre; Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri içinde, evde faaliyet gösteren, küçük işletmelerin sayısında, Çanakkale birincidir. Yine bu tarz işletme türünde en çok istihdamın yapıldığı vilâyet Çanakkale'dir. Fakat evde faaliyet gösteren, bu tarz küçük işletmelerde bölgedeki vilâyetler arasında en verimlisi, küçük işletme başına 26 lira 71 kuruşla Edirne'dir. Küçük işletmelerdeki çalışan verimliliği, açısından da Edirne 24 lira 80 kuruşluk ortalama ile en verimli çalışanlara sahip vilâyettir. Her iki tür verimlilik hesaplamasında da en kötü vilâyet ise Tekirdağ'dır.

⁹⁰¹ *Trakya'da Küçük Sanatlar ...*, s. 4'ten hesaplanmıştır.

⁹⁰² *Trakya'da Küçük Sanatlar ...*, s. 5-64'teki istatistiki verilerden hesaplanarak düzenlenmiştir.

Ev dışında bir dükkânda veya bir ofiste faaliyet gösteren, küçük işletmelere vilâyet vilâyet baktığımızda ise Trakya Umûm Müfettişliği vilâyetlerinin durumu şu şekildedir:

Çanakkale’de; Bu tarz 1.254 işletme faaliyet göstermekte ve bu işletmeler 2.040 çalışan istihdam etmekte, bu çalışanlar da yılda 662.434 liralık parasal değer üretebilmektedir. Bu hesapla evde üretim yapan, bir küçük işletme Çanakkale’de ortalama bir yılda 528 lira 26 kuruşluk, bir parasal değer üretebilmektedir. Bu evde faaliyet gösteren küçük işletmelerde, bir çalışan başına düşen, üretimin parasal değeri ise bir dükkân veya ofiste faaliyet gösteren küçük işletmelere nispeten, yüzde 63 daha düşük, yani 324 lira 72 kuruş düzeyindedir. Bir başka deyişle vilâyet genelinde evde faaliyet gösteren, bir küçük işletmede istihdam edilen, bir çalışanın ortalama yıllık verimi 325 liranın biraz altındadır.⁹⁰³

Edirne’de; Bu tarz 968 işletme faaliyet göstermekte ve bu işletmeler 2.535 çalışan istihdam etmekte, bu çalışanlar da yılda 895.775 liralık parasal değer üretebilmektedir. Bu hesapla evde üretim yapan bir küçük işletme, Edirne’de ortalama bir yılda 925 lira 39 kuruşluk, bir parasal değer üretebilmektedir. Bu, evde faaliyet gösteren küçük işletmelerde, bir çalışan başına düşen üretimin parasal değeri ise biraz daha düşük, 353 lira 36 kuruş düzeyindedir. Bir başka deyişle vilâyet genelinde evde faaliyet gösteren, bir küçük işletmede istihdam edilen bir çalışanın ortalama yıllık verimi, 353 liranın biraz üzerindedir.⁹⁰⁴

Kırklareli’nde; Bu tarz 565 işletme faaliyet göstermekte ve bu işletmeler 1.042 çalışan, istihdam etmekte bu çalışanlar da yılda 328.205 liralık parasal değer üretebilmektedir. Bu hesapla evde üretim yapan, bir küçük işletme Kırklareli’nde ortalama bir yılda 580 lira 89 kuruşluk, bir parasal değer üretebilmektedir. Bu, evde faaliyet gösteren, küçük işletmelerde bir çalışan başına düşen, üretimin parasal değeri ise biraz daha düşük, 314 lira 98 kuruş düzeyindedir. Bir başka deyişle vilâyet genelinde

⁹⁰³ *Trakya Küçük Sanatlar ...*, s. 5-64’teki istatistiki verilerden hesaplanarak düzenlenmiştir.

⁹⁰⁴ *Trakya Küçük Sanatlar ...*, s. 5-64’teki istatistiki verilerden hesaplanarak düzenlenmiştir.

evde faaliyet gösteren, bir küçük işletmede istihdam edilen bir çalışanın, ortalama yıllık verimi 315 liranın biraz altındadır.⁹⁰⁵

Tekirdağ'da; Bu tarz 741 işletme faaliyet göstermekte ve bu işletmeler 1.509 çalışan istihdam etmekte, bu çalışanlar da yılda 507.340 liralık, parasal değer üretebilmektedir. Bu hesaplama evde üretim yapan bir küçük işletme, Tekirdağ'da ortalama bir yılda 684 lira 67 kuruşluk, bir parasal değer üretebilmektedir. Bu, evde faaliyet gösteren küçük işletmelerde, bir çalışan başına düşen üretimin parasal değeri ise dükkânda faaliyet gösterenlere nazaran, yüzde 103,64 daha düşük, 336 lira 21 kuruş düzeyindedir. Bir başka deyişle vilâyet genelinde evde faaliyet gösteren bir küçük işletmede, istihdam edilen bir çalışanın ortalama yıllık verimi, 363 liranın biraz üstündedir.⁹⁰⁶

Bölgedeki küçük işletme sayısında, yine Çanakkale birincidir. Bu tarz, ev haricinde üretim yapan küçük işletme türünde en çok istihdamın yapıldığı vilâyet Edirne'dir. Yine ev haricinde faaliyet gösteren, bu tarz küçük işletmelerde bölgedeki vilâyetler arasında en verimli, küçük işletme başına 925 lira 39 kuruşla Edirne'dir. Küçük işletmelerde çalışan verimliliği açısından da Edirne, 353 lira 36 kuruşluk ortalama ile en verimli çalışanlara sahip vilâyettir. Ev haricinde üretim yapan küçük işletme başına verimlilik hesaplamasında en kötü vilâyet küçük işletme başına ortalama yıllık 528 lira 26 kuruşla Çanakkale'dir. Çalışan başına üretilen 314 lira 98 kuruşluk, katma değerle de küçük işletmelerde çalışan verimliliği açısından, en verimsiz bölge vilâyeti, Kırklareli'dir.

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntıkasındaki, el sanatları ve küçük esnafın faaliyetleri içerisinde, bir yılda 80 bin liranın üzerinde gelir getiren ve nispeten büyük olarak kabul edilebilecek, iş kolları ise büyüktan küçüğe doğru şunlardır:

Kunduracılık iş kolunda, evde 1.800 lira, ev haricinde 610.054 lira toplamda ise 611.854 liralık bir üretim, fırıncılık iş kolunda, evde 14.915 lira, ev haricinde 358.259 lira toplamda ise 373.174 liralık bir üretim, marangozluk ve dölgerlik iş kolunda, evde 31.486 lira, ev haricinde 226.700 lira toplamda ise 258.186 liralık bir üretim, erkek

⁹⁰⁵ *Trakya Küçük Sanatlar ...*, s. 5-64'teki istatistiki verilerden hesaplanarak düzenlenmiştir.

⁹⁰⁶ *Trakya Küçük Sanatlar ...*, s. 5-64'teki istatistiki verilerden hesaplanarak düzenlenmiştir.

terziliği iş kolunda, evde 6.062 lira, ev haricinde 187.347 lira toplamda ise 193.409 liralık bir üretim, debağat olarak isimlendirilen deri hammaddesi üretiminde, evde 1.000 lira, ev haricinde 130.950 lira toplamda ise 131.950 liralık bir üretim, tuğla ve kiremit ocakları sanayi iş kolunda, evde 1.925 lira, ev haricinde 129.046 lira toplamda ise 130.971 liralık bir üretim, araba yapımı ve tamiri iş kolunda, evde 16.155 lira, ev haricinde 104.881 lira toplamda ise 121.036 liralık bir üretim, şekerçilik iş kolunda, evde 760 lira, ev haricinde 102.750 lira toplamda ise 103.510 liralık bir üretim, nalbantlık iş kolunda, evde 14.663 lira, ev haricinde 81.482 lira toplamda ise 96.145 liralık bir üretim, demircilik iş kolunda, evde 16.602 lira, ev haricinde 70.765 lira toplamda ise 87.367 liralık bir üretim, söz konusudur.⁹⁰⁷

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi için yapılan, iki çalışma arasında sadece takvimsel açıdan bir yıl olması, İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün çalışmasının ön sözünde de belirtildiği üzere her ne kadar bu istatistiki çalışma 1939 yılı ile ilgili küçük sanatlar, el ve ev işleri ile ilgili de olsa çalışma, teknik nedenlerle defalarca anket formlarındaki eksik ve yanlışlıkları düzeltmek amacıyla, köylerde muhtarlar, nahiyelerde, nahive müdürleri, vilâyet ve kaza merkezlerinde eğer varsa ticaret ve sanayi odaları, yoksa belediyelere geri gönderilmiştir. İstatistik Umûm Müdürü'nün kendi ifadesiyle, bu durum, eserin hazırlanması için gösterilen, titizlik ve dikkatten ileri gelmiştir:

“Eserin tab ve neşrinin bu kadar gecikmesi toplanan malûmatın çok dikkatli ve esaslı bir tetkike tabi tutulması ve sual varakalarının müteaddit defalar mahalline iade edilmesinden ileri gelmiştir.”⁹⁰⁸

Eser bu düzeltme ve eksik tamamlamalardan dolayı, ancak 1942’de basılabilmektedir. Dolayısıyla bu istatistiki veriler daha fazla 1940 hatta 1941 yıllarında derlenip, toparlanabilmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen iki çalışma arasındaki zaman farkı 1,5 yılı aşmamaktadır. Bu süre zarfında tarihi açıdan çok ciddi bir gelişme yaşanmış, “II. Dünya Savaşı patlak vermiş” fakat savaşın etkileri, henüz Trakya sınırına kadar, tam anlamıyla ulaşmamıştır. Bununla birlikte bu bölgede yaşayan halk, her ne

⁹⁰⁷ *Trakya Küçük Sanatlar ...*, s. 3-4.

⁹⁰⁸ *Trakya Küçük Sanatlar ...*, isimli eserin önsözü, sayfa belirtilmemiş.

kadar, yeni de başlasa, tüm dünyayı etkileyecek olan, bir savaştan hiç etkilenmedi şeklinde bir iddiada bulunmak, hele gene böyle bir iddiayı ispatlamak imkânsızdır. Bu nedenle iki çalışma arasındaki bariz farklılıklara, kısaca ve genel olarak değinmek yerinde olacaktır.

Trakya Umûm Müfettişliği'nin yaptığı – yaptırdığı, “Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi Genelinde Küçük El Sanatları”, çalışmasında, 1938 yılı sonu itibarıyla 52 iş kolu istatistiğe dâhil edilmiştir. İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün, çalışmasında ise incelenen iş kolu sayısı 60 olmuştur. Yine İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün yaptığı çalışmada, peynircilik, bir iş kolu olarak, incelemeye alınmamıştır. Oysaki Umûmî Müfettişliğin çalışmasında, peynircilik, oluşturduğu 266.150 liralık parasal hacimle, bölge genelinde, 1938 yılında küçük el sanatları tarafından oluşturulan, 3.377.121 liralık toplam katmadeğerin, yaklaşık yüzde sekizini gerçekleştirmekteydi.⁹⁰⁹

Her ne kadar, her iki çalışmanın yapıları arasında, en az bir takvim yıllık bir ,zaman farkı bulunsa da Umûm Müfettişliğin yaptığı çalışmada; Tüm bölge dâhilinde toplam 10.385 işletme faaliyette bulunuyor, tüm bu işletmelerde toplam 15.891 çalışan istihdam ediliyor ve tüm bu işletmeler, 1938 yılı zarfında toplam 3.377.121 liralık bir üretim gerçekleştiriyorlardı.⁹¹⁰

Umûm Müdürlüğün yaptığı çalışmaya göre ise; Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi dâhilinde, toplam 16.877 küçük işletme faaliyette bulunuyor, tüm bu küçük işletmelerde toplam 22.220 çalışan istihdam ediliyor ve tüm bu küçük işletmeler 1939 yılı zarfında toplam 2.709.088 liralık bir üretim gerçekleştiriyorlardı.⁹¹¹

İki çalışma arasında, bölgedeki toplam küçük işletme sayısı açısından, yaklaşık yüzde 38'lik, bu küçük işletmelerde istihdam edilen toplam çalışan sayısı açısından ise yaklaşık yüzde 28'lik bir sapma söz konusudur. İki çalışma arasında bölgedeki küçük işletmelerin ürettiği, toplam parasal değer açısından ise yaklaşık yüzde 20'lik bir sapma söz konusudur. Peynircilik, İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün yaptığı çalışmada, küçük el sanatı olarak değerlendirilmediği için küçük bir düzeltme yaparsak, iki çalışmada

⁹⁰⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 159-160'tan oranlanarak hesaplanmıştır.

⁹¹⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 160.

⁹¹¹ *Trakyada Küçük Sanatlar ...*, s. 4.

ortaya çıkan, toplam parasal değer arasındaki sapmanın, yaklaşık yüzde 13 civarında olduğu görülür.⁹¹² Dolayısıyla iki çalışmada birbirine en yakın iki bulgu, küçük el sanatlarının, bu dönem zarfındaki bir yıllık, toplam üretimlerinin parasal değeridir. (2.709.088 Lira ve 3.110.971 lira, son rakam düzeltilmiş haliyle.)

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntıkasındaki vilâyetlerde, 1939 yılı sonu itibarıyla küçük esnaf ve el sanatları ile meşgul olan esnafın, yukarıda sayılan iş kollarına dağılan, toplam 16.877 adet küçük işyeri faaliyet gösteriyordu. Bölge vilâyetleri dâhilinde, faaliyet gösteren toplam 16.877 küçük işletmede, 22.220 çalışan istihdam ediliyordu. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntıkasındaki vilâyetlerde, küçük el sanatları icracıları ve küçük esnaf, olarak faaliyet gösteren bu 16.877 küçük işletme, 1939 yılında toplam 2.709.088 liralık bir üretim gerçekleştirmiştir.⁹¹³ Bu küçük işletmeler bölge ekonomisine de hem istihdam, hem de ortaya çıkarılan parasal zenginlik (bölgesel hâsıla) anlamında, hatırı sayılır bir katkıda bulunmuşlardır. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi mıntıkasındaki vilâyetlerde, yukarıda bahsi geçen 16.877 küçük işletmenin, toplam 22.220 kişilik istihdam oluşturmaları, bize bu dönemde her bir küçük işletmenin, ortalama 1,32 kişiyi istihdam ettiğini, ifade etmektedir. Bir başka deyişle, bu rakamlar bize her 100 küçük işletmenin, altmış sekizinde 1 kişi çalışırken, bu küçük işletmelerin sadece 32'sinde iki kişi çalıştığını göstermektedir.⁹¹⁴

⁹¹² Trakya Umûm Müfettişliği'nin tespit ettiği 3.377.121 liradan peynircilikten elde edilen 266.150 lirayı çıkarıp yeniden oranladığımızda iki çalışma arasındaki parasal sapmanın yaklaşık yüzde 13 civarında olduğu görülür.

⁹¹³ *Trakya'da Küçük Sanatlar ...*, s. 4.

⁹¹⁴ *Trakya'da Küçük Sanatlar ...*, s. 4'ten hesaplanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TİCARET HAYATI

4.1. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ VE BANKACILIK

4.1.1. Trakya Umûm Müfettişliği'nin Tarım Kredi Kooperatifleri Ve Bankalar İle İlgili Çalışmaları

Kısa aralıklarla yaşanan, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ve ardından ülkedeki azınlıkların, değişik nedenlerle Anadolu ve Trakya'yı terk etmeleri ülke tarımına, ciddi darbeler indirmişti. Türk çiftçisinin sıkıntılarını bir nebze olsun hafifletebilmek için yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar, 1924 yılında “ İtibari Ziraî Birlikler Kanunu ” adı altında bir kanun çıkararak, çiftçinin finansman yükünü bir nebze olsun hafifletmeye çalışmışlardır.⁹¹⁵ Bu kanunun ardından, kooperatiflerle ilgili olarak, eksik kalan hususların ikmali amacıyla, bir nizamname (yönetmelik) çıkarılarak, bu kurumların, daha da elverişli şartlarda çalışması için gerekli zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kooperatiflerin, 1929'da çıkarılan, “Ziraî Kredi Kooperatifleri Kanunu” ile mevduat toplama yetkisini de elde etmeleri ile birlikte, ülke ziraatinin gelişmesi için önemli bir konuma geldikleri söylenebilir.⁹¹⁶ Yeni çıkan bu son kanunun, oluşturduğu olumlu havanın da etkisiyle, beş altı yıl gibi kısa bir sürede 1935 yılı sonunda, Türkiye'de toplam 668 adet kooperatif kurulmuştur.⁹¹⁷ Türkiye'de “ Ziraî Kooperatif Hareketi, 1935'lerdeki düzenlemeden, sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme devletin teşviki ve gözetiminde olmuştur. 1935'te 2836 sayı ile Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu da çıkarılmıştır.”⁹¹⁸

Türkiye genelindeki bu gelişmelere paralel olarak Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi içindeki vilâyetlerde de bu Ziraî Kredi Kooperatifleri” kurulmaya başlanmıştır.

⁹¹⁵ Nurettin Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi: Tarım Kredi Kooperatifleri*, Ankara, 1970, s. 257.

⁹¹⁶ T. C. Ziraat Bankası Kooperatifler Müdürlüğü Yayınları, *1967 Yılında Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri*, Ankara, 1968, s. 23.

⁹¹⁷ *1967 Yılında Tarım Kredi ve Satış ...*, s. 23.

⁹¹⁸ Memduh Yaşa ve diğerleri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, İstanbul, 1980, s. 194.

Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, Trakya Umûm Müfettişliği, hem kurumsal olarak, hem de bu kurumun en yetkili kişileri olmaları hasebiyle, bizzat Umûm Müfettişleri eliyle, bölge genelinde, kooperatifçilik davası desteklenmiştir. Bizzat Trakya Umûm Müfettişliği; Zirai Kredi Kooperatifleri, Satış Kooperatifleri ve tefecilerle savaş, Balıkçılık, balık ve deniz avları ve iyi şartları, sardalyecilik ve kooperatifleri, Balcılık ve balmumculuk kooperatifleri, Yaş meyve ambalajı, standardı ve kooperatifçiliği, Koza ve ipek satışları ve kooperatifleri, Kaymakçılık ve tereyağı kooperatifi, Kıvırcık yün ve yapağı satışları ve kooperatifleşme yolları, Kavunculuk standardı ve ambalajı ve kooperatifi, soğuk hava mahzenlerinde saklanması, Yumurtacılık ve ambalajları ve kooperatifi, Okullarda çocuk kooperatifleri”⁹¹⁹ gibi, değişik isimler altında kooperatifçilik ile ilgili kitapçıklar bastırarak, bölge çiftçisini ve insanını bilgilendirme yoluna gitmiştir. Bununla da yetinilmeyerek, Trakya’da kooperatifleşmek işi, bizzat Trakya Umûm Müfettişi Kazım Dirik tarafından ele alınmıştır. Kazım Dirik’in, 1936 yılında Ankara’da dönemin İçişleri Bakanı ve diğer Umûm Müfettişlerle yaptığı toplantıda, tutanaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Trakya’da kooperatifleşme ve kooperatifçilikle ilgili olarak yapılan çalışmalar, bizzat Dirik tarafından şu şekilde ortaya konulmaktadır:

“İkinci Umumî Müfettiş Kazım Dirik:

- Arkadaşların kurduğu esas üzerinde maruzatta bulunacağım; ... Kooperatifleşmek lâzımdır. Geçen sene yanlış kurumlar yüzünden beş altı kredi kooperatifi yanmıştır. Bu sene 57 kooperatif esası hazırlanmış ve paraları bankaya yatmıştır. İktisat ve ziraatla mutabakat hâsıl olmuş, organizatörler gelmiş. 83 tarım kooperatifi Trakya bölgesini sarmıştır. Bunları gelecek sene yüze çıkarmak için icap eden tedbirler alınmaktadır. Bu teşekkül 3.280 köyü⁹²⁰ pek iyi sarar ve halkı faizci ve tefecinin elinden kurtarır. Altı sene önce İzmir’de olduğu gibi Ziraat Bankası’nın yardımıyla Edirne ve Tekirdağ’ında 75 muhasip kursu açılmış ve bunların çoğunu da Bulgarya’dan gelen gençler teşkil etmiştir. Kooperatifleri kurarken tekniğe ve bilgiye dayanmak lâzımdır.

Ziraat Bankası propaganda şebekesine ehemmiyet vermiştir. Kuşyemi ve buna mümasil mahsulâtı avans vermek suret ile ... (üreticilerin ellerindeki ürünleri sezonun başlamasından önce ucuz fiyattan kapatarak, İstanbul’da yüksek fiyattan satan açığöz tüccarların suiistimali) su- i istimalin önüne geçmek için tedbirler alınmış ve İstanbul piyasasından her gün bültenler getirtip

⁹¹⁹ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 72-475-5, lef 7.

⁹²⁰ Trakya Umumî Müfettişliği’nin resmi belgelerinde ve yayınlarında anılan dönem içinde (1935-1937) Trakya Umûm müfettişliği mıntukasındaki köy sayısı 1.280’dir.

ilân etmek suretile hakikî fiyattan halk haberdar edilmektedir. Bu tarz-ı hareketimiz çok iyi neticeler vermiştir.

...Yapılan teşebbüslerle banka (ipekböcekçiliği yapanlara) para verdi. Ve bu suretle sönük olan dutçuluğa ehemmiyet verdik. Koyunculara iki defa da ikişer yüz bin lira aldık. Sümer Bank yapağıcılık ile alâkadar oldu.

... 83 Kooperatif üzerinde bağcılık ve saire gibi 12 madde üzerinde İktisât Vekâleti ile mutabık kalınmıştır. Bundan sonra satış kooperatifleri Trakya'mıza girdiği zaman devletin bankalarına dayanarak ferahlık olacaktır
...⁹²¹

4.1.2. Tarım Kredi Kooperatifleri Ve Faaliyetleri

Trakya İstatistik Yıllığı 1939 adlı esere göre; Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri genelinde 1935 yılı sonunda Çanakkale vilâyeti genelinde 7, Edirne vilâyeti genelinde 6, Kırklareli vilâyeti genelinde 5 ve Tekirdağ vilâyeti genelinde ise 9 ziraat kredi kooperatifi olmak üzere toplam 27 ziraat kredi kooperatifi bulunmaktaydı.⁹²² Bu işe verilen ciddiyet ve yapılan çalışmaların ardından, II. Dünya Savaşı öncesinde 1938 yılı sonu itibarıyla, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde faaliyette olan, ziraat kredi kooperatifleri ve bu kooperatiflerin durumları özet olarak şu şekildeydi:

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde, 1938 yılı sonunda, toplam 76 adet kooperatif faaliyette bulunuyordu. Bu kooperatifler, 474 tane şehir, kasaba ve köye hitap ediyorlar ve toplam 18.066 ortağa sahip bulunuyorlardı. Bölgede faaliyet gösteren, bu ziraat kredi kooperatiflerinin, “ taahhüt olunmuş adi sermayeleri toplamı 525.299 lirayı, ödenmiş adi sermayeleri toplamı 271.057 lirayı ve ödenmiş ihtiyat sermayeleri toplamı 67.655 lirayı buluyordu. Bu kooperatifler; 1938 Yılı sonu itibarıyla üyelerine 2.130.359 lira para ayırmışlar, bu paranın 1.156.478 lirası kullanılmıştı. Yine Trakya Umûm Müfettişliği bölgesindeki, Ziraat Bankası şubeleri aracılığıyla, bölge vilâyetlerinde, bölge çiftçisinin ihtiyaçları için, 1938 yılı zarfında 1.956.683 lira para ayrılmış, bölge çiftçileri bu paranın 1.067.459 lirasını kullanmışlardı.⁹²³

⁹²¹ *Umumî Müfettişler Toplantı Tutanakları – 1936*, Yayına Hazırlayan: M. Bülent Varlık, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s. 168 – 175. (T.C. Dâhiliye Vekâleti Umumî Müfettişler Konferansında görüşülen ve Dahiliye Vekâletini ilgilendiren işlere dair toplantı zabıtlarile rapor ve hulâsası 1936, Ankara, 1937 adlı kitap belgeden aslına sadık kalınarak bire bir olarak yayına hazırlanmıştır.)

⁹²² *Trakya İstatistik ...*, s.142-143.

⁹²³ *Trakya İstatistik ...*, s.142-143.

Bölge vilâyetlerinde 1939 yılı sonunda, faaliyette bulunan toplam kooperatif sayısı ise 80'den fazladır. Savaş öncesi dönemle ilgili olarak bölge içinde ulaşılan en yüksek rakam ve bize kadar ulaşabilen, bu konudaki son ve net bilgi bu şekildedir.⁹²⁴

“İz Bırakan Mülki İdare Amirleri” isimli eserde; Trakya Umûm 2. Müfettişi General Kazım Dirik'in, bu göreve atandığı 9.8.1935 tarihinden, bu görevdeyken vefat ettiği 3.7.1941 tarihine kadar, geçen yaklaşık altı yıllık süre zarfında, toplam 73 adet yeni kooperatifi bölgeye kazandırdığı kaydedilmektedir.⁹²⁵ Yukarıda da yer aldığı üzere; 1936 Yılında Ankara'da İçişleri Bakanlığı'nda yapılan Umûm Müfettişleri Toplantısı'nda da, bizzat 2. Trakya Umum Müfettişi Kazım Dirik tarafından belirtildiği gibi, sadece 1936 yılında bölgede yeni 57 tarım kooperatifi açılmış, buna karşılık, yanlış kurum nedeniyle 5-6 tarım kooperatifi de yanmıştır.

Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen'in eserinde de; 1945 Yılı sonu itibarıyla; Çanakkale'nin Eceabat ve Gelibolu ilçeleri ve İstanbul'un Çatalca ve Silivri ilçeleri dâhil olmak üzere, Trakya'da 60 kadar kredi kooperatifinin kurulduğu kaydedilmekte ve bu kooperatiflerin toplam 22.000 kadar üyeye sahip oldukları belirtilmektedir.⁹²⁶ Bir düzeltme yaptıktan sonra, II. Dünya Savaşı'nın bitiminde 1945'te, Trakya Umûm Müfettişliği genelinde, çiftçiye imkân sağlamak amacıyla toplam 80 – 85 civarında kredi kooperatifinin faaliyette olduğu ve bu kooperatiflere üye olan çiftçi sayısının da yaklaşık olarak, 25.000 ila 30.000 arasında bulunduğu söylenebilir.⁹²⁷

4.1.3. Bankalar Ve Faaliyetleri

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde; Devlet bankası olarak, 1937 yılı sonunda faaliyette bulunan 4 tane merkez ilçe şubesi, 14 tane ilçe de de Ziraat Bankası'nın vilâyet merkezlerindeki şubelerine bağlı olarak çalışan, ajans olmak üzere, bugünkü anlamda bankacılık hizmeti veren, toplam 18 adet ofis bulunmaktadır. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde; 1937 Yılı sonunda faaliyette bulunan Ziraat

⁹²⁴ Osman Nuri Peremeci, a.g.e., s. 432.

⁹²⁵ Mehmet Aldan, *İz Bırakan Mülki İdare Amirleri*, Ankara, 1990, s. 381.

⁹²⁶ Abidin Özmen, a.g.e., s. 46.

⁹²⁷ Abidin Özmen'in verdiği rakamdan 1938 yılında Çanakkale vilâyeti geneli için verilen 18 kredi kooperatifi ve 2.266 ortak göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır. Silivri ve çatalca ile ilgili kredi kooperatifi ve ortak üye sayısı net ve belirli olmadığından dolayı bu iki ilçe ile ilgili veriler tahmin edilmiştir.

Bankası şubeleri ve ajanslarının, ödenen sermayesi toplamı, Edirne Uzunköprü ajansı, Kırklareli Vize ajansı, Tekirdağ Merkez Şube ve Hayrabolu'daki ajans hariç, 1.373.508 lira, mevduatı toplamı 3.734.157 lira ve ikrazatı (kredileri) toplamı 2.643.840 liradır.⁹²⁸

Bölge vilâyetlerinde; 1937 Yılı sonunda faaliyette bulunan, yukarıda adı geçen resmi banka şubeleri ve bu şubelere bağlı ajansların haricinde, İş Bankası ve Osmanlı Bankası'nın muhtelif şubeleri ile yine bölgesel nitelikteki Tekirdağ Türk Ticaret Bankası ile Lüleburgaz Türk Ticaret Bankası isimli özel bankalar ve bunların şubeleri de bulunuyordu. Edirne'de Ziraat bankası haricinde faaliyette bulunan, iki özel banka şubesi daha bulunuyordu. Bu özel bankalardan biri İş Bankası, diğeri de Osmanlı Bankası idi. İş Bankası'nın, Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası dâhilinde, Edirne'den başka şubesi bulunmuyordu. Özel Osmanlı Bankası'nın, Edirne'de ve Tekirdağ'da birer şubesi bulunuyordu. Edirne İş Bankası şubesi 1934'te kurulmuştu. Merkezi Ankara'da bulunan bu şubenin, 1937 yılı sonu itibarıyla, ödenen sermayesi 5.000 lira, mevduatı 308.000 lira ve kredileri 194.300 liradır. Osmanlı Bankası'nın Edirne'deki şubesinin, 1937 yılı sonu itibarıyla ödenen sermayesi 10.000 lira, mevduatı 151.643 lira ve kredileri 280.597 liradır. Osmanlı Bankası'nın Tekirdağ'daki şubesinin, 1937 yılı sonu itibarıyla, ödenen sermayesi 10.000 lira, mevduatı 108.881 lira ve kredileri 222.744 liradır. Bölgesel nitelikli olarak faaliyet gösteren Lüleburgaz Türk Ticaret Bankası'nın, 1937 yılı sonu itibarıyla ödenen sermayesi 50.000 lira, ihtiyat akçesi 3.980 lira, mevduatı 14.751 lira ve kredileri 78.782 liradır. Bölgesel nitelikli olarak, faaliyet gösteren, ikinci özel banka, Tekirdağ Türk Ticaret Bankası'dır. Tekirdağ Türk Ticaret Bankası'nın 1937 yılı sonu itibarıyla, ödenen sermayesi bilinmiyor, ihtiyat akçesi bulunmuyordu. Bu bankanın mevduatı 85.156 lira ve ikrazatı (kredileri) 49.491 liraydı.⁹²⁹

Bölgede özel banka olarak, 1937 yılı sonunda faaliyette bulunan 4 tane banka bulunuyordu. Bu özel bankalar İş Bankası, Osmanlı Bankası, Lüleburgaz Türk Ticaret Bankası ve Tekirdağ Türk Ticaret Bankası idi. Bu özel bankalardan sadece Osmanlı Bankası'nın, hem Edirne merkezde, hem de Tekirdağ merkezde şubesi bulunuyordu. İş Bankası'nın sadece Edirne merkezde bir şubesi, Lüleburgaz Türk Ticaret Bankası'nın,

⁹²⁸ *Trakya İstatistik ...*, s.163'ten hesaplanmıştır.

⁹²⁹ *Trakya İstatistik ...*, s.163.

sadece Lüleburgaz’da bir şubesi ve Tekirdağ Türk Ticaret Bankası’nın sadece Tekirdağ merkezde bir şubesi bulunuyordu. Böylelikle; Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkasında faaliyette olan, özel banka şubesi toplam sayısı, ikisi Edirne ve ikisi Tekirdağ merkezde, bir tane Lüleburgaz ilçesinde olmak üzere, toplamda beş tane idi.

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerinde; 1937 Yılı sonunda faaliyette bulunan, bu özel bankaların, ödenen sermayeleri toplamı, Tekirdağ Türk Ticaret Bankası hariç, 75.000 lira, mevduatı toplamı 668.431 lira ve kredileri toplamı, 825.914 liradır.⁹³⁰

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetleri içinde, 1937 yılı verilerine göre; Edirne 2.806.836 lira mevduat ile bölgenin sermaye açısından en zengin vilâyetidir. Bölgedeki tasarrufun büyük bir kısmı, yaklaşık yüzde 63,75 ‘i bu Edirne’de toplanmıştır. Edirne’nin ardından, tasarrufun yoğun olduğu ikinci vilâyet, 604.165 lira ile Çanakkale’dir. Bölgedeki tasarrufun, yaklaşık yüzde 13,72 ‘si bu vilâyetinde toplanmıştır. Kişisel tasarrufun büyüklüğü açısından, Kırklareli 509.923 lira ile üçüncü sırada gelmekte ve bölgedeki kişisel tasarrufun, yaklaşık yüzde 11,58’i burada toplanmış bulunmaktadır. Son olarak, kişisel tasarrufun büyüklüğü açısından, Tekirdağ vilâyeti 481.664 lira ile en sonuncu sırada gelmektedir. Bölgedeki kişisel tasarrufun, yaklaşık yüzde 10,94’ü, burada toplanmış, bulunmaktadır. Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetleri dâhilinde, 1937 yılı sonu itibarıyla, özel şahıslara ait, kamu bankalarında ve özel bankalarda yatmakta olan, toplam 4.402.588 liralık bir tasarruf bulunmaktaydı. Bu tasarrufun yüzde 84,82’si, bir başka deyişle 3.734.157 lirası, kamu bankalarında, geriye kalan, yüzde 15,18’i, yani 668.431 lirası ise özel bankalarda bulunmaktadır. Diğer taraftan, bölge halkının özel ve resmi bankalardan kullandıkları kredilerin tutarı, 825.914 lirası özel bankalardan, 2.643.840 lirası devlet bankalarından olmak üzere, toplamda 3.469.754 lirayı bulmaktadır.⁹³¹ Toplam banka şubesi sayısı açısından da Edirne ve Tekirdağ ön plana çıkmakta, temsilcilikleri de katarsak, toplam sayı açısından yedi şube ve temsilcilik ile Tekirdağ birinci sırada gelmektedir.

⁹³⁰ *Trakya İstatistik ...*, s.163’ten hesaplanmıştır.

⁹³¹ *Trakya İstatistik ...*, s.163’ten hesaplanmıştır.

4.2. TİCARET, NAKLİYE VE ULAŞTIRMA

4.2.1. Geçimini Ticaret, Nakliye ve Ulaştırmadan Sağlayan Nüfus

Tezde, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde ticaret, nakliye ve ulaştırma alt başlıkları, tek bir bölüm başlığı altına toplanmıştır. Bunun nedeni, daha önceden zikredilen bölümlerin, hacim ve önem olarak, bölge geneli için, çok daha mühim bir konumda bulunmalarıdır. Oysaki bu başlıkların her biri tarım, sanayi ve hayvancılık gibi müstakil birer başlık, halinde incelenecek olsa, karşımıza nispeten çok daha cılız ve önceki bölüm başlıklarına nispeten, çok daha önemsiz diyebileceğimiz başlıklar çıkacaktır. Bu başlıkların biraraya toplanmalarının bir diğer nedeni de günümüzde ekonominin birer bölümü olan ticaret, ulaştırma bankacılık gibi alanların, hizmetler ana başlığı altında (veya kategorisinde) değerlendiriliyor olmasıdır.

II. Dünya Savaşı öncesinde yapılan son genel nüfus sayımı, 1935 Genel Nüfus Sayımı'dır. Bu sayım sonuçlarına göre bölgeyi oluşturan vilâyetlerde ticaretle uğraşanlar ve bu kişilerle ilgili bazı genel bilgiler, ham olarak, vilâyet vilâyet şu şekildeydi:

Çanakkale vilâyetinde 2.349 erkek ve 113 kadın olmak üzere toplam 2.462 kişi Edirne'de 2.687'si erkek, 157'si kadın olmak üzere toplamda 2.844 kişi⁹³², Kırklareli'nde 1.505 erkek ve 62 kadın toplam 1.567 kişi, Tekirdağ'da ise 1.915 erkek, 105 kadın olmak üzere toplam 2.020 kişi ticaretle uğraşıyordu.⁹³³ Bölgede ticaretle uğraşanların toplam sayısı 8.456'sı erkek, 437'si kadın olmak üzere 8.893'ü buluyordu.⁹³⁴ Askerlerin de bulundukları yerde sayılmalarından kaynaklanan, fiili durum nedeniyle Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale vilâyetleri için verilen rakamlarla ilgili olarak, bir düzeltme yapmak gerekir. 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına bir kez daha baktığımızda, Kırklareli'nde 18.296 erkek nüfus fazlalığı⁹³⁵, Tekirdağ'da

⁹³² *Trakya İstatistik ...*, s. 46.

⁹³³ *Trakya İstatistik ...*, s. 47.

⁹³⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47'den her vilâyetin ticaretle ilgili iş kollarında çalışanların toplanması suretiyle hesaplanmıştır.

⁹³⁵ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 31; *Trakya İstatistik ...*, s. 47'ye göre vilâyetteki erkek nüfus fazlalığı 18.299 kişidir.

6.130 erkek nüfus⁹³⁶ fazlalığı ve Çanakkale’de de 4.612 kişilik erkek⁹³⁷ nüfus fazlalığı dikkati çekmektedir. Bu durum da daha ziyade askerlerin o günün kanunları gereğince askerde bulundukları yerde sayılmaları ile ilgilidir.⁹³⁸ Bu sayım esnasında, askerlik yapanların, 20 yaş ve üzeri bir yaşta oldukları ve hemen hemen tamamının bir mesleğe sahip bulunduğu unutulmamalıdır. 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre karşımıza şu rakamlar çıkmaktadır: Kırklareli’nde 1935’te toplam 68.878 kişi bir meslek sahibiydi.⁹³⁹ Bu rakamdan, kabaca 18.299 askeri çıkarırsak, yaklaşık 50,5 bin toplam istihdam rakamına ulaşırız. Bu rakam da Kırklareli için maksimumunu düşündüğümüzde, bize 1935 Genel Nüfus Sayımı’nda ortaya çıkan ticaret ve muvasala ile ilgili rakamlara bakarken, erkek işgücü istihdamında yüzde 26,7’lik bir hata payının ihtimal dâhilinde olduğunu hatırlatır.⁹⁴⁰ Düzeltmeleri yaptıktan sonra, Kırklareli’nde 1.075 erkek, 62 kadın, toplam 1.137 kişi, ticaretle uğraşmakta, nakliye ve ulaştırma ile de 739 erkek, 4 kadın, toplamda 743 kişi, iştilal etmektedir.⁹⁴¹

Tekirdağ’da da toplam çalışan erkek nüfus, 1935 Genel Nüfus Sayımı’na göre, 69.290’dır. Bu vilâyette askerlik yapan, 6.130 civarında asker, toplam erkek istihdam sayısından, çıkarılırsa 63.160 toplam erkek istihdam sayısına ulaşılır. Bu sayı da düzeltme yaparken, maksimum yüzde 8,85’lik, bir düzeltme yapılması anlamına gelir.⁹⁴² Bu düzeltme yapıldığında da Tekirdağ vilâyetinde; 1935 Yılında, 1.759 erkek ve 105 kadın olmak üzere, toplam 1.864 kişinin ticaretle uğraştığı, nakliye ve muvasala ile uğraşanların 1.264’ü erkek, 28’i kadın, olmak üzere toplamda 1.292 kişi olduğu söylenebilir.⁹⁴³ Son olarak, Çanakkale’de toplam çalışan erkek nüfus, 1935 Genel Nüfus Sayımı’na göre 70.528’dir. Bu vilâyette askerlik yapan, 4.612 civarında asker, toplam

⁹³⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 47’den hesaplanmıştır.

⁹³⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 46’dan hesaplanmıştır.

⁹³⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 46’dan hesaplanmıştır.

⁹³⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 47.

⁹⁴⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 47’ye göre, ticaret ve nakliyede çalışan erkek nüfusa, asker nüfus oranlanmak suretiyle ve vilâyetteki erkek nüfus fazlalığı (18.299) dikkate alınarak hesaplanmıştır.

⁹⁴¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 47’ye göre, oranlanmak suretiyle ve vilâyetteki erkek nüfus fazlalığı (18.299) dikkate alınarak hesaplanmıştır. *Trakya İstatistik ...*, s. 47’ye göre, oranlanmak suretiyle ve vilâyetteki erkek nüfus fazlalığı (18.299) dikkate alınarak, sapma miktarı da dikkate alınıp, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra yeniden hesaplanmıştır.

⁹⁴² *Trakya İstatistik ...*, s. 47’ye göre, ticaret ve nakliyede çalışan erkek nüfusa asker nüfus oranlanmak suretiyle ve vilâyetteki erkek nüfus fazlalığı (6.130) dikkate alınarak hesaplanmıştır.

⁹⁴³ *Trakya İstatistik ...*, s. 47’ye göre, oranlanmak suretiyle ve vilâyetteki erkek nüfus fazlalığı (6.130) dikkate alınarak, sapma miktarı da dikkate alınıp, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra yeniden hesaplanmıştır.

erkek istihdam sayısından çıkarılırsa, 65.916 toplam erkek istihdam sayısına ulaşılır. Bu sayı da düzeltme yaparken, erkek çalışan nüfusunda maksimum yüzde 7'lik bir düzeltme yapılması anlamına gelir.⁹⁴⁴ Bu düzeltme yapıldığında da Çanakkale vilâyetinde, 1935 yılında 2.195 erkeğin ve 113 kadının, toplamda 2.308 kişinin ticaretle uğraştığı, nakliye ve muvasala ile uğraşan kişilerin toplam sayısının da 2.066 erkek, 83'ü de kadın, olmak üzere 2.149 olduğu söylenebilir.⁹⁴⁵ Bütün bu düzeltmelerden sonra, 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Trakya Umûm Müfettişlik mıntikasını oluşturan vilâyetlerde, ticaretle uğraşan erkeklerin toplam sayısı 7.703 olarak, tahmin edilebilir. Bölgede ticaretle uğraşan tüm nüfusun, kadın erkek birlikte de 8.140 rakamına ulaştığı görülebilir.⁹⁴⁶ 1935 Genel Nüfus Sayımı verilerinde, herhangi bir düzeltme yapılmazsa, ticaretle uğraşan, erkek nüfus için 8.456, toplam nüfus için ise 8.893 sayısına ulaşılır.⁹⁴⁷

II. Dünya Savaşı'nın öncesinde, 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre bölgede, nakliye ve ulaştırmadan geçimini sağlayanların sayısı ve bu kişilerle ilgili bazı bilgiler ise vilâyet vilâyet ve ham olarak, (düzeltme yapmadan) şu şekildeydi:

Çanakkale vilâyetinde 2.211 ve 83 kadın olmak üzere toplam 2.294 kişi, Edirne'de 1.143'ü erkek, 25'i kadın olmak üzere toplamda 1.168 kişi⁹⁴⁸, Kırklareli'nde 1.035 erkek ve 4 kadın toplam 1.039 kişi ve Tekirdağ'da ise 1.354 erkek, 28 kadın olmak üzere toplam 1.382 kişi nakliye ve ulaştırma ile uğraşıyordu.⁹⁴⁹ Bölge genelinde geçimini nakliye ve ulaştırmadan, sağlayanların sayısı ise 5.743 erkek, 140 kadın olmak üzere toplamda 5.883'i buluyordu.⁹⁵⁰

⁹⁴⁴ *Trakya İstatistik* ..., s. 47'ye göre, ticaret ve nakliyede çalışan erkek nüfusa asker nüfus oranlanmak suretiyle ve vilâyetteki erkek nüfus fazlalığı (4.612) dikkate alınarak hesaplanmıştır.

⁹⁴⁵ *Trakya İstatistik* ..., s. 46'ya göre, oranlanmak suretiyle ve vilâyetteki erkek nüfus fazlalığı (4.612) dikkate alınarak, sapma miktarı da dikkate alınıp, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra yeniden hesaplanmıştır.

⁹⁴⁶ *Trakya İstatistik* ..., s. 46-47'ye göre, oranlanmak suretiyle ve üç vilâyetteki erkek nüfus fazlalığı dikkate alınarak, sapma miktarı da dikkate alınıp, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra yeniden hesaplanmıştır.

⁹⁴⁷ *Trakya İstatistik* ..., s. 46-47'den hesaplanmıştır.

⁹⁴⁸ *Trakya İstatistik* ..., s. 46.

⁹⁴⁹ *Trakya İstatistik* ..., s. 47.

⁹⁵⁰ *Trakya İstatistik* ..., s. 46-47'den her vilâyetin ticaretle ilgili iş kollarında çalışanların toplanması suretiyle hesaplanmıştır.

Tekirdağ, Kırklareli ve Çanakkale vilâyetleri için yukarıda ticaret ile ilgili olarak, yapılan düzeltmeler, nakliye ve ulaştırma ile ilgili istatistiki veriler için de yapıldıktan sonra; Kırklareli vilayetinde, nakliye ve ulaştırma ile geçimini sağlayanların 817'si erkek ve 4'ü kadın olmak üzere toplam 821 kişi, Tekirdağ vilâyetinde 1.244'ü erkek, 28'i kadın olmak üzere toplam 1.276 kişi⁹⁵¹ ve Çanakkale vilâyetinde de 2.066'sı erkek, 83'ü kadın olmak üzere toplam 2.149 kişi olduğu tahmin edilebilir. Trakya Umûm Müfettişlik mıntıkasını oluşturan vilâyetlerde, 1935'te nakliye ve ulaştırma ile uğraşanların toplam sayısı, ham rakamlarla 5.743'ü erkek, 140'ı kadın olmak üzere 5.883'ü, düzeltilmiş rakamlarla da 5.270'i erkek 140'ı kadın olmak üzere 5.410'u buluyordu.⁹⁵²

Ticaret⁹⁵³ alanında öne çıkan il 1935 yılında tüm istihdamın yüzde 3,06'sı ile Edirne, Nakliye ve ulaştırmada öne çıkan vilayet ise 1,95'ile Çanakkale'dir.⁹⁵⁴ Yukarıda verilen bu oranlara bakarken, iki siyasi durumu yerinde ve doğru olarak tespit etmek gerekir. Bu siyasi durumlardan birincisi Çanakkale vilâyetinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanana kadar sadece jandarma kuvveti veya küçük askeri birlikler bulundurabildiği gerçeği. İkinci bir siyasi durum olarak da 1938 yılında, Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile Meteksas Antlaşması gereğince silahtan arındırılmış bölge statüsündeki Edirne vilâyeti dâhiline Türk ordusunun girmesi hadisesidir. Bu durum bize, 1938 tarihinden önce Edirne vilâyeti dâhilinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sadece belirli sayıda jandarma kuvveti

⁹⁵¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 47'den her vilâyetin ticaretle ilgili iş kollarında çalışanların toplanması suretiyle hesaplanmıştır.

⁹⁵² *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47'den daha önce de belirttiğimiz usullerle hesaplanmıştır.

⁹⁵³ 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Tekirdağ'daki kadın ve erkek nüfus arasındaki fark 800'ün altındadır. Bu rakam da bize 1945 yılı itibarıyla Tekirdağ'da sadece 1 Jandarma Taburu (Yaklaşık 500-950 kişi) civarında askeri gücümüz olduğunu göstermektedir. Fakat Tekirdağ ile ilgili olarak bir düzeltme yapmaya gerek yoktur. Zira vilâyetteki asker varlığını net olarak belirlememiz neredeyse imkânsızdır. Ayrıca belirlesek bile ortaya çıkacak sapma miktarı maksimum yüzde 1 civarında olacaktır. Bu rakam Kırklareli ilinin 1945'teki çalışan sayısına, ildeki asker sayısının oranlanması ve ortaya çıkan oranın sanayi alanında çalışan kişi sayısına da oranlanarak yeniden hesaplanması sonucu bulunmuştur. Bu oran Kırklareli için yaklaşık olarak 0,0685'tir. 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Edirne'deki kadın ve erkek nüfus arasındaki fark 500'ün altındadır. Bu rakam da bize 1945 yılı itibarıyla Edirne'de sadece 1 Jandarma Taburu (Yaklaşık 500-950 kişi) civarında askeri gücümüz olduğunu göstermektedir. Tekirdağ vilâyeti ile ilgili olarak da açıkladığımız üzere bu asker varlığı sonuca yüzde 1 civarında etki edeceği için bir düzeltme yapmaya gerek yoktur. Bu sapma miktarı rakamı Çanakkale ilinin 1945'teki çalışan sayısına, ildeki asker sayısının oranlanması ve ortaya çıkan oranın sanayi alanında çalışan kişi sayısına da oranlanarak yeniden hesaplanması sonucu bulunmuştur. Bu oran Çanakkale için yaklaşık olarak 0,3552'dir.

⁹⁵⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47.

bulundurabildiğini, bu jandarma kuvvetinin haricinde Edirne'ye başka bir askeri kuvveti sokamadığını göstermektedir. Bu iki nedeni akıldan tutarak, 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına bir kez daha baktığımızda; Kırklareli'nde kadın nüfusa nazaran, 18.290 civarındaki erkek nüfus fazlalığı ve Tekirdağ'da da 6.130 erkek nüfus fazlalığı, dikkati çekmektedir. Bu durum da daha ziyade askerlerin, o günün kanunları gereğince askerde bulundukları yerde sayılmaları ile ilgilidir.⁹⁵⁵ Bu nedenlerle 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçları özellikle vilâyet nüfuslarının ve bu nüfusların özelliklerinin, daha sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi açısından, 1940 ve 1945 Genel Nüfus Sayımları sonuçlarına göre çok daha fazla önemlidir. 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçları, kullanılırken de özellikle hemen hemen hiç askerin bulunmadığı, Edirne ve nispeten daha az askerin bulunduğu Çanakkale vilâyetleri ile ilgili rakamlar, Tekirdağ ve Kırklareli ile ilgili olan rakamlardan, çok daha sağlıklıdır.

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde yapılan, 1945 Yılı Genel Nüfus Sayımı'nda da Türkiye olağanüstü birtakım şartlar içerisindeydi. Sovyetler Birliği, Türkiye'den, boğazlar ve Kuzey Doğu Anadolu'daki bazı vilâyetler ile ilgili olarak, bir takım taleplerde bulunuyordu. Sovyetler Birliği ayrıca daha önceden imzalanan, dostluk ve saldırmazlık antlaşmalarının, sürelerini uzatmıyor, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin şartlarını ve getirdiği yeni statükoyu eleştiriyordu. Bu şartlar altında, savaşın bitiminde 1945 yılında bile, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Trakya'da ve Çanakkale'de hatırı sayılır bir miktarda, asker bulundurmaya devam etmiştir. Bölgedeki asker sayısı, zaten istatistiklere de yansımıştır. Mesela Çanakkale'de; 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 1945'te, 183.526 erkek, buna karşılık 133.728 kadın, nüfus bulunmaktaydı. 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçları kullanılırken de özellikle hemen hemen hiç askerin bulunmadığı, Edirne ve Tekirdağ vilâyetleri (jandarma hariç) ile ilgili rakamlar, Çanakkale ve Kırklareli ile ilgili olan rakamlardan çok daha sağlıklıdır. Kırklareli'nde de 91.099 erkek nüfusa karşılık 87.104 kadın nüfus bulunuyordu. Normal şartlar altında, demografi bilimine göre, doğumda kadın nüfusun yüzde 50,1 civarında erkek nüfusun da yüzde 49,9 civarında olması gerekmektedir.

⁹⁵⁵ Mehmet Oluç, a.g.e., s. 31; *Trakya İstatistik ...*, s. 47. Mehmet Oluç, 1935'teki Kırklareli'nde kadın erkek nüfus farkını 18.296 olarak hesaplamıştır. Fakat Trakya İstatistik Yıllığı nüfus verilerine göre bu fark 18.299'dur, biz de farkı çok az bir farklılık bulunsada 18.299 olarak kullanmaya çalıştık.

Bu durum da bize, bölge vilâyetlerinde sayısı ve oranı değişen miktarlarda asker bulunduğunu göstermektedir. Yapılan değerlendirmelerde bir bütünlük ve geçerlilik olabilmesi için, daha önce de 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçları için kullanılan düzeltme oranları, aynı şekilde bu başlıkta da ticaretle ve nakliye ile ilgili bir meslek dalında çalışan erkek nüfus için de kullanılacaktır. Bu düzeltme oranları; Çanakkale için yaklaşık % 35,52⁹⁵⁶, Kırklareli için % 6,85'tir⁹⁵⁷. Edirne ve Tekirdağ'da, 1945'te erkek ve kadın nüfus arasındaki fark çok az olduğu için, bu iki vilâyetle ilgili olarak bir düzeltme yapılması çok doğru değildir. Zira Edirne'de erkek sayısı 99.378 ve kadın sayısı da 98.893'tür. Yine benzer şekilde Tekirdağ'da erkek sayısı 100.908 ve kadın sayısı da 101.698'dir.

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde, 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, bölgede geçimini ticaretten sağlayanların sayısı ve bu kişilerle ilgili bazı ham bilgiler ise vilâyet vilâyet şu şekildeydi:

Çanakkale'de, 3.539 erkek ve 89 kadın, olmak üzere toplam 3.628 kişi,⁹⁵⁸ Edirne'de 2.342'si erkek, 67'si kadın, olmak üzere toplamda 2.409 kişi,⁹⁵⁹ geçimini ticaretten sağlıyordu. Kırklareli'nde, 1.906 erkek ve 47 kadın, toplam 1.953 kişi⁹⁶⁰, Tekirdağ'da ise 2.036 erkek, 33 kadın, olmak üzere toplam 2.069 kişi, ticaretle uğraşıyordu.⁹⁶¹ II. Dünya Savaşı'nın bitiminde Trakya Umûm Müfettişlik mıntkasını oluşturan vilâyetlerde ticaretle uğraşanların toplam sayısı 9.823'ü erkek, 236'sı kadın, olmak üzere 10.059'u buluyordu.⁹⁶²

⁹⁵⁶ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17'den bu sapma miktarı rakamı Çanakkale ilinin 1945'teki çalışan sayısına, ildeki asker sayısının oranlanması ve ortaya çıkan oranın sanayi alanında çalışan kişi sayısına da oranlanarak yeniden hesaplanması sonucu bulunmuştur. Bu oran Çanakkale için yaklaşık olarak 0,3552'dir.

⁹⁵⁷ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15'ten bu sapma miktarı rakamı Kırklareli ilinin 1945'teki çalışan sayısına, ildeki asker sayısının oranlanması ve ortaya çıkan oranın sanayi alanında çalışan kişi sayısına da oranlanarak yeniden hesaplanması sonucu bulunmuştur. Bu oran Kırklareli için yaklaşık olarak 0,0685'dir.

⁹⁵⁸ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17.

⁹⁵⁹ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., s. 14-15.

⁹⁶⁰ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15.

⁹⁶¹ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14-15.

⁹⁶² 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14-15'teki ticaretle uğraşanlara ait veriler toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, bölgede geçimini nakliye ve ulaştırmadan sağlayanların sayısı ve bu kişilerle ilgili bazı ham bilgiler ise vilâyet vilâyet şu şekildeydi:

Çanakkale vilâyetinde 2.548 erkek ve 11 kadın, olmak üzere toplam 2.559 kişi⁹⁶³, Edirne'de 1.015'i erkek, 22'si kadın, olmak üzere toplamda 1.037 kişi⁹⁶⁴ geçimini nakliye ve ulaştırmadan sağlıyordu. Kırklareli'nde ise; 1.019 erkek ve 14 kadın, toplam 1.023 kişi⁹⁶⁵, Tekirdağ'da 906 erkek, 8 kadın, olmak üzere toplam 914 kişi, nakliye ve ulaştırma ile uğraşıyordu.⁹⁶⁶ Trakya Umûm Müfettişlik mıntikasını oluşturan vilâyetlerde, nakliye ve ulaştırma ile uğraşanların, toplam sayısı 5.488'i erkek, 55'i kadın olmak üzere 5.543'ü buluyordu.⁹⁶⁷

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde, 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, bölgede geçimini ticaretten sağlayanların sayısı ve bu kişilerle ilgili bazı düzeltilmiş bilgiler ise vilâyet vilâyet şu şekildeydi:

Çanakkale'de 2.611 erkek ve 89 kadın, olmak üzere toplam 2.700 kişi⁹⁶⁸, Edirne'de 2.342'si erkek, 67'si kadın, olmak üzere toplamda 2.409 kişi⁹⁶⁹ geçimini ticaretten sağlıyordu. Kırklareli'nde, 1.784 erkek ve 47 kadın toplam 1.831 kişi⁹⁷⁰, Tekirdağ'da ise 2.036 erkek, 33 kadın olmak üzere toplam 2.069 kişi ticaretle uğraşıyordu.⁹⁷¹ II. Dünya Savaşı'nın bitiminde Trakya Umûm Müfettişlik mıntikasını oluşturan vilâyetlerde, ticaretle uğraşanların toplam sayısı 8.773'ü erkek, 236'sı kadın olmak üzere 9.009'u buluyordu.⁹⁷²

⁹⁶³ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17.

⁹⁶⁴ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., s. 14-15.

⁹⁶⁵ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15.

⁹⁶⁶ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14-15.

⁹⁶⁷ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14-15'teki nakliye ve muvasala ile uğraşanlara ait veriler toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

⁹⁶⁸ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17.

⁹⁶⁹ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., s. 14-15.

⁹⁷⁰ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15.

⁹⁷¹ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14-15.

⁹⁷² 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14-15'teki verilere uygun olarak ve daha önceden belirlenen sapma rakamları

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde, 1945 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, bölgedeki vilâyetlerde, geçimini nakliye ve ulaştırmadan sağlayanların sayısı ve bu kişilerle ilgili bazı düzeltilmiş bilgiler ise vilâyet vilâyet şu şekildeydi:

Çanakkale'de 1.880 erkek ve 11 kadın olmak üzere toplam 1.891 kişi⁹⁷³, Edirne'de 1.015'i erkek, 22'si kadın olmak üzere toplamda 1.037 kişi⁹⁷⁴, Kırklareli'nde 954 erkek ve 14 kadın toplam 968 kişi⁹⁷⁵, Tekirdağ'da ise 906 erkek, 8 kadın olmak üzere toplam 914 kişi, nakliye ulaştırma ile uğraşıyordu.⁹⁷⁶ Bölgede nakliye ve ulaştırma ile uğraşanların toplam sayısı, 4.755'i erkek, 55'i kadın, olmak üzere 4.810'u buluyordu.⁹⁷⁷ Bu düzeltmelerden sonra, II. Dünya Savaşı sonunda, bölgenin ticaret, nakliye ve ulaştırma alanlarıyla ilgili, daha sağlıklı değerlendirmelerde bulunulabilir.

II. Dünya Savaşı'nın ardından, bölgede ticaretle uğraşanların toplam sayısını, rakamlarda herhangi bir düzeltme yapmadan, ham olarak değerlendirdiğimizde, bu işkolunda çalışan sayısında, bir miktar artış olduğunu ve çalışanların sayısının 8.893'ten 10.059'a yükseldiği söylenebilir. Fakat her iki nüfus sayımı ile de ilgili düzeltmeler yapıldıktan sonra, bölgede ticaretle uğraşan kişilerin sayısının, savaşın sonunda 8.140'tan 9.009'a yükseldiği ve bölgede ticaretle uğraşanların sayısında, meydana gelen artışın yüzde 9,65 düzeyinde olduğu görülür.⁹⁷⁸ II. Dünya Savaşı'nın ardından, bölgede nakliye ve ulaştırma ile uğraşanların toplam sayısında, rakamlarda herhangi bir düzeltme yapılmadan, ham olarak değerlendirildiğinde bir miktar gerileme olduğu ve bu iş kolunda çalışanların sayısının, 5.583'ten 5.543'e düştüğü söylenebilir. Savaş bölgedeki nakliye ve ulaştırma alanında, ticaretten daha da büyük değişimlere yol açmıştır. Düzeltilmiş rakamlarla da nakliyede çalışan bölge nüfusu, 5.410'dan 4.810'a

dikkate alınarak hesaplanmıştır.

⁹⁷³ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17.

⁹⁷⁴ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., s. 14-15.

⁹⁷⁵ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15.

⁹⁷⁶ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14-15.

⁹⁷⁷ 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14-15'teki verilere uygun olarak ve daha önceden belirlenen sapma rakamları dikkate alınarak hesaplanmıştır.

⁹⁷⁸ Trakya İstatistik ..., s. 46-47; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ..., s. 16-17; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ..., s. 14-15; 21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ..., s. 14-15'teki verilere uygun olarak ve daha önceden belirlenen sapma rakamları dikkate alınarak hesaplanmıştır.

düşmüş, oransal olarak da bu işkolundaki mevcut istihdam, % 11,1 civarında gerilemiştir.⁹⁷⁹ Bölgede hem ticaret, hem de nakliye ve ulaştırma alanında, öne çıkan il 1945 yılında, Çanakkale'dir.⁹⁸⁰ Son olarak, savaş yılları şartlarının ticarete olan ilgiyi arttırdığını ve bölgede ticaretle uğraşanların sayısının ve oranının hatırı sayılır bir şekilde arttığını, buna karşılık nakliye ve ulaştırma ile uğraşan nüfusun ise hem sayı, hem de oransal olarak, ticaretin tersine, ciddi bir oranda azaldığı söylenebilir.

4.2.2. Savaş Öncesinde Ticaret – Ziraat Borsaları Ve Faaliyetleri

II. Dünya Savaşı öncesi ve savaş yıllarına ait, ticaret ve zaire borsaları faaliyetleri ile ilgili resmi istatistiki bilgiler, oldukça doyurucudur. Fakat işgal edeceği hacim açısından, tüm savaş öncesi ve savaş yıllarına ait, verilerin burada yer alması teknik açıdan mümkün değildir. O nedenle, bu bölümde, hem savaş öncesi denemle ilgili olarak, sadece 1937 ve 1938 yılları borsa verilerine, yine savaş dönemiyle ilgili kısımda da 1939, 1942 ve 1945 yıllarının borsa verilerine, yer verilecektir. Bu yılların seçilmesinin özel nedenleri kısaca şu şekildedir: Savaştan önceki son iki yıl, 1937 ve 1938'dir. Savaş yılları içinde, bölge borsalarının en yüksek hacim ve ciddi satış rakamlarına ulaştığı yıl, 1939'dur. Savaş döneminin olağanüstü şartları nedeniyle, savaşın bölge borsalarına yaptığı yıkımın etkilerinin, en çarpıcı bir şekilde ortaya çıktığı yıl, hiç şüphesiz 1942 yılıdır. Son olarak, savaşın sona erdiği yıl da, 1945 yılıdır.

İncelenen bu yıllarda, savaş öncesi ve savaş yıllarına ait borsa bilgilerinin, farklı yıllara ait olarak verilmesi, ayrıca dönem öncesi ve dönemle ilgili karşılaştırmayı, daha tarafsız bir gözle yapabilmek, içindir. Zira bu yıllarda, borsalarda işlem gören maddelerin, hemen hemen hepsi, tarımsal üretimle ya doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı maddelerdir. Bu dönemde, ülke tarımındaki verim, daha çok doğal nedenlere bağlı olarak, ciddi azalışlar ve artışlar gösterebilmektedir. İşte savaş öncesi ve savaş yıllarına ait ,borsa verilerinin farklı yılları içerecek şekilde verilmesi, tarımda meydana

⁹⁷⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 46-47; *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale ...*, s. 16-17; *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne...*, s. 14-15; *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli ...*, s. 14-15; *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ ...*, s. 14-15'teki verilere uygun olarak ve daha önceden belirlenen sapma rakamları dikkate alınarak hesaplanmıştır.

⁹⁸⁰ *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale...*, s. 16 -17, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne ...*, s. 14 -15, *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli...*, s. 14 -15; *21Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ...*, s. 14 -15.

gelen verim artış ve azalışlarının, bu dönemle ilgili, objektif bir değerlendirmeyi engellememesi içindir.

II. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş yıllarında, Trakya Umûm müfettişliği mıntıkasında, aktif bir şekilde faaliyette olan, Edirne borsası, Gelibolu Borsası, Kırklareli Borsası, Tekirdağ Borsası ve Uzunköprü Borsası olmak üzere, toplamda beş adet borsa bulunmaktaydı. Bu borsalarda işlem gören, maddeler ile bu maddelerle ilgili işlem hacmi, isim sırasına ve yıllara göre şu şekildedeydi:

Edirne Borsası'nda 1937 yılında; 24 Kalem meta işlem görmüş, bu metaların toplam ağırlığı ise 12.673.987 kg. olmuştur.⁹⁸¹ Edirne Borsası'nda 1938 yılı itibarıyla, toplam yirmi dört kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu yirmi dört çeşit madde arasında, en pahalı madde 65 kuruş ile yaş ipekböceği kozası, en ucuz madde ise 2 kuruş 38 santimlik kg. fiyatı ile süpürge tohumudur.⁹⁸² Borsada işlem gören maddelerin, hem kg. olarak, hem de değer açısından, en büyük kısmını, hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da kızılca denilen, buğday cinsi, hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Bu kızılca buğdayın, 1938'deki işlem hacmi, 4.752.871 kilogram, kilogram fiyatı 5 kuruş 60 santim, toplam parasal değeri de 266.160 lira 77 kuruştur.⁹⁸³ İşlem hacmi en düşük, ürün ise sadece 125 kg. ile ketendir. Borsada işlem gören ketenin, kilogram fiyatı 7 kuruş, toplam parasal değeri, 8 lira 75 kuruştur.⁹⁸⁴ Borsada işlem gören, bu yirmi dört kalem maddenin, toplam ağırlığı 15.408.904 kilogram, başka bir deyişle yaklaşık, 15.409 tondur.⁹⁸⁵ Edirne Borsası'nda 1938'de işlem gören, bu 15.409 ton maddenin, satıcılara getirisi 938.059 lira 72 kuruştur.⁹⁸⁶ Edirne Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kg. başına getirisi ise 6 kuruş 8 santim olmuştur.⁹⁸⁷

⁹⁸¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den hesaplanmıştır.

⁹⁸² *Trakya İstatistik ...*, s. 138.

⁹⁸³ *Trakya İstatistik ...*, s. 137'den Edirne Borsası'işlem gören kızılca buğdayın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle 4.752.871 kg. x 5,6 kuruş) hesaplanmıştır .

⁹⁸⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 138'den Edirne Borsası'nda işlem gören ketenin tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle 4.752.871 kg. x 5,6 kuruş) hesaplanmıştır .

⁹⁸⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Edirne Borsası'nda satılan emtianın, miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

⁹⁸⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den borsada satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

⁹⁸⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Edirne Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak

Gelibolu Borsası'nda, 1937 yılında 10 kalem meta işlem görmüş, bu metaların toplam ağırlığı ise 2.342.799 kg. olmuştur.⁹⁸⁸ Gelibolu Borsası'nda, 1938 yılı itibarıyla, toplam on kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu on çeşit madde arasında en pahalı madde, 16 kuruş 60 santim ile susam, en ucuz madde ise 3 kuruş 13 santimlik kg. fiyatı ile çavdardır. Borsada işlem gören, maddelerin hem kg. olarak, hem de değer açısından en büyük kısmını, hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da buğday hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Bu buğdayın, 1938'deki işlem hacmi 1.077.000 kilogramdır ve kilogram fiyatı 4 kuruş 54 santim, toplam parasal değeri de 48.895 lira 80 kuruştur. İşlem hacmi en düşük ürün ise sadece 3.000 kg. ile cevizdir. Borsada işlem gören cevizin, kilogram fiyatı 9 kuruş 45 santim, toplam parasal değeri ise 283 lira 50 kuruştur. Borsada işlem gören, bu on kalem maddenin toplam ağırlığı, 3.217.000 kilogram, başka bir deyişle yaklaşık 3.217 tondur.⁹⁸⁹ Gelibolu Borsası'nda, 1938'de işlem gören, bu 3.217 ton maddenin, satıcılara getirisi 125.008 lira 70 kuruştur. Gelibolu Borsası'nda, işlem gören bu maddelerin, kilogram başına getirisi ise 3 kuruş 88 santim olmuştur.⁹⁹⁰

Kırklareli Borsası'nda, 1937 yılında 19 kalem meta işlem görmüş, bu metaların toplam ağırlığı ise 5.717.475 kg. olmuştur.⁹⁹¹ Kırklareli Borsası'nda, 1938 yılı itibarıyla, toplam on yedi kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören bu on yedi çeşit madde arasında, en pahalı madde, 18 kuruş 29 santim ile pirinç⁹⁹², en ucuz madde ise 2 kuruş 42 santimlik kg. fiyatı ile fiğdir⁹⁹³. Borsada işlem gören maddelerin, hem kg. olarak, hem de değer açısından, en büyük kısmını hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da buğday, hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Buğdayın, 1938'deki işlem hacmi, 1.345.824 kilogram ve

ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır. Ortaya çıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların, toplam kg. ağırlığına bölünmek, suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

⁹⁸⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 138.

⁹⁸⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Gelibolu Borsası'nda satılan emtianın, miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

⁹⁹⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Gelibolu Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle ortaya çıkan toplam fiyat borsada satılan metaların toplam kg. ağırlığına bölünmek suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

⁹⁹¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 138.

⁹⁹² *Trakya İstatistik ...*, s. 138.

⁹⁹³ *Trakya İstatistik ...*, s. 138, Hayvan yemi olarak kullanılan fiğ, dönemin istatistiklerinde "fık" olarak, geçmektedir.

kilogram fiyatı 5 kuruş 49 santim, toplam parasal değeri de 73.885 lira 70 kuruştur.⁹⁹⁴ İşlem hacmi, en düşük ürün ise sadece 18 kg. ile mercimektir. Borsada işlem gören mercimeğin, kilogram fiyatı 7 kuruş 55 santim ve toplam parasal değeri 1 lira 36 kuruştur.⁹⁹⁵ Borsada işlem gören, bu on yedi kalem maddenin, toplam ağırlığı 5.560.732 kilogram, başka bir deyişle, yaklaşık 5.561 tondur.⁹⁹⁶ Kırklareli Borsası'nda, 1938'de işlem gören, bu 5.561 ton maddenin, satıcılara getirisi 274.063 lira 30 kuruştur.⁹⁹⁷ Kırklareli Borsası'nda, işlem gören bu maddelerin, kg. başına getirisi ise 4 kuruş 69 santim olmuştur.⁹⁹⁸ Savaş öncesi yıllarda, Kırklareli Borsası'nın, en dikkat çekici hamlesi, bölge çapında ilk defa unu işlem gören maddeler arasına katmasıdır. Kırklareli Borsası'nda, 1937'de ilk defa mısır unu, 703 çuval (35.150 kg.) ve 1938'de de ilk defa buğday unu 102 çuval (5.100 kg.) olarak işlem görmüştür.⁹⁹⁹

Tekirdağ Borsası'nda, 1937 yılında 11 kalem meta işlem görmüş, bu metaların toplam ağırlığı ise 16.793.008 kg. olmuştur.¹⁰⁰⁰ Tekirdağ Borsası'nda, 1938 yılı itibarıyla, toplam on bir kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu on bir çeşit madde arasında, en pahalı madde 9 kuruş ile keten, en ucuz madde ise 2 kuruş 42 santimlik kg. fiyatı ile fiğdir¹⁰⁰¹. Borsada işlem gören maddelerin, hem kilogram olarak, hem de değer açısından, en büyük kısmını hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da kuşyemi, hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Kuşyeminin, 1938'deki işlem hacmi, 16.335.671 kilogram ve kilogram fiyatı 5 kuruş 3 santim, toplam parasal değeri de 821.684 lira 30 kuruştur¹⁰⁰². İşlem hacmi en düşük, ürün ise sadece 7.389 kg. ile darıdır. Borsada işlem gören darının,

⁹⁹⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 137'den Kırklareli Borsası'nda işlem gören buğdayın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

⁹⁹⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 138'den Kırklareli Borsası'nda işlem gören buğdayın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

⁹⁹⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Kırklareli Borsası'nda satılan emtianın, miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

⁹⁹⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Kırklareli Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

⁹⁹⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Kırklareli Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle ortaya çıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların toplam kg. ağırlığına bölünmek suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

⁹⁹⁹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943, ...*, s. 316'dan hesaplanmıştır.

¹⁰⁰⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 138.

¹⁰⁰¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 137.

¹⁰⁰² *Trakya İstatistik ...*, s. 137'den Tekirdağ Borsası'nda işlem gören kuşyeminin tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

kilogram fiyatı 3 kuruş 9 santim ve toplam parasal değeri 228 lira 32 kuruştur¹⁰⁰³. Borsada işlem gören, bu on bir kalem maddenin, toplam ağırlığı 25.289.479 kilogram, başka bir deyişle yaklaşık 25.289 tondur¹⁰⁰⁴. Tekirdağ Borsası'nda, 1938'de işlem gören, bu 25.289 ton maddenin, satıcılara getirisi 1.235.468 liradır¹⁰⁰⁵. Tekirdağ Borsası'nda, işlem gören bu maddelerin, kilogram başına getirisi ise 4 kuruş 88 santim olmuştur.¹⁰⁰⁶

Edirne Postası'nda, 06.07.1938 tarihinde, yayınlanan bir haberde; 1937 Yılı içerisinde, Tekirdağ Borsası'nda 12 milyon lira kıymetinde ve 17 milyon kilo miktarında, zahire satışı yapıldığı ve borsada satışı yapılan, bu ürünlerden 17 bin ton kuşyemi, 250 ton buğday ve 7.152 ton baklanın dış memleketlere ihraç edildiği kaydedilmektedir.¹⁰⁰⁷ Ne yazık ki, eldeki resmi veriler, bu haberi teyit eder, bir nitelikte değildir. Haberde verilen, kuşyemi ihraç rakamları, devrin şartlarına göre, oldukça yüksek, bir düzeyde gözükmektedir.

Uzunköprü Borsası'nda, 1937 yılında, 17 kalem meta işlem görmüş, bu metaların toplam ağırlığı ise 3.552.516 kg. olmuştur.¹⁰⁰⁸ Uzunköprü Borsası'nda, 1938 yılı itibarıyla, toplam on beş kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu on beş çeşit madde arasında, en pahalı madde 68 kuruş ile yaş ipekböceği kozası,¹⁰⁰⁹ en ucuz madde ise 3 kuruş 8 santimlik kilogram fiyatı ile çavdardır.¹⁰¹⁰ Borsada işlem gören maddelerin, hem kg. olarak, hem de değer açısından, en büyük kısmını, hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da buğday, hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Buğdayın, 1938'deki işlem hacmi

¹⁰⁰³ *Trakya İstatistik ...*, s. 137'den Tekirdağ Borsası'nda işlem gören darının tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰⁰⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Tekirdağ Borsası'nda satılan emtianın, miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁰⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Tekirdağ Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁰⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Tekirdağ Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle ortaya çıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların toplam kg. ağırlığına bölünmek suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

¹⁰⁰⁷ Edirne Postası, 6 Temmuz 1938. Bu yılda (1937) Tekirdağ'da üretilen kuşyemi miktarı 11.579 tondur. Haberde 17.000 ton kuşyemi ibaresi ya 10.000 ton, 10.700 ton ya da 7.000 ton olmalıdır. Yoksa 11.579 ton kuşyeminin işlem gördüğü bir borsadan 17.000 ton kuşyemi ihracatının gerçekleştirilmesi, teknik olarak mümkün değildir. Haberde 17.000 kuşyemi ibaresi sehven yanlış yazılmış olabilir.

¹⁰⁰⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 138.

¹⁰⁰⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 138.

¹⁰¹⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 137.

2.407.225 kilogram ve kilogram fiyatı, 5 kuruş 32 santim, toplam parasal değeri de 128.064 lira 40 kuruştur.¹⁰¹¹ İşlem hacmi, en düşük ürün ise sadece 159 kg. ile pamuktur. Borsada işlem gören pamuğun, kilogram fiyatı 38 kuruş ve toplam parasal değeri, 60 lira 42 kuruştur.¹⁰¹² Borsada işlem gören, bu on beş kalem maddenin, toplam ağırlığı 4.645.242 kilogram, başka bir deyişle, yaklaşık 4.645 tondur.¹⁰¹³ Uzunköprü Borsası'nda, 1938'de işlem gören, bu 4.645 ton maddenin, satıcılara getirisi 339.412 liradır.¹⁰¹⁴ Uzunköprü Borsası'nda, işlem gören bu maddelerin, kilogram başına getirisi ise 7 kuruş 30 santim olmuştur.¹⁰¹⁵

4.2.3. Savaş Yıllarında Ticaret – Ziraat Borsaları Ve Faaliyetleri

Savaş yıllarında, borsalarda dikkati çeken en önemli gelişme, savaş öncesinde bölge borsalarında ufak ufak başlayan, un satışlarının yavaş yavaş hızlanmasıdır. Kırklareli Borsası'nın ardından Tekirdağ Borsası'nda 1939'da işlem görmeye başlamıştır. Tekirdağ Borsası'nda işlem gören un çeşitleri; Birinci has yumuşak un, has yumuşak un, birinci sert un, sert un, ikinci düz un ve ikinci adi un olmak üzere altı çeşittir. Bu altı çeşit unun toplam ağırlığı da 543.092 kilogramdır.¹⁰¹⁶ Tekirdağ Borsası'nın ardından Edirne Borsası'nda da un işlem görmeye başlamıştır. İlk defa Edirne Borsası'nda istatistiklere yansıyan un satışı, Ekim, Kasım ve Aralık 1942'de toplam 5.768 çuval, kilogram hesabıyla da 288.400 kilogram olarak yapılmıştır.¹⁰¹⁷

Sözkonusu 2. Dünya Savaşı yıllarında, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde, faaliyette bulunan borsa sayısı, aynen savaş öncesindeki gibi beştir. Bu ticaret ve zahire borsaları sırasıyla; Edirne Borsası, Gelibolu Borsası, Kırklareli Borsası,

¹⁰¹¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 137'den Uzunköprü Borsası'nda işlem gören buğdayın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰¹² *Trakya İstatistik ...*, s. 138'den Uzunköprü Borsası'nda işlem gören pamuğun tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰¹³ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Uzunköprü Borsası'nda satılan emtianın, miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰¹⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Uzunköprü Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰¹⁵ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Uzunköprü Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle ortaya çıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların toplam kg. ağırlığına bölünmek suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

¹⁰¹⁶ *Fiat İstatistikleri 1935-1943, ...*, 1947, s. 322'den hesaplanmıştır.

¹⁰¹⁷ *Fiat İstatistikleri 1935-1943, ...*, s. 314'ten hesaplanmıştır.

Tekirdağ Borsası ve son olarak da Uzunköprü Borsası'dır. Çanakkale Vilâyeti'nin, Anadolu yakasında faaliyette bulunan, sadece bir borsa bulunmaktadır.

Bu bölümde sırasıyla savaşın başında, ortasında ve sonunda, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi borsalarında, işlem gören maddeler ile bu maddelerin ortalama kilogram fiyatları, toplam parasal değerleri, incelenecektir. Ayrıca bu borsaların işlem hacimleri, vb. durumları da birbirleriyle, karşılaştırmalı olarak, yine savaşın başı, ortası ve sonu itibarıyla incelenecektir.

Savaş Yıllarında (1939 – 1945) Edirne Borsası Faaliyetleri

Edirne Borsası'nda, 1939'da toplam yirmisekiz kalem emtia işlem görmüştür. Bütün bu emtialar içinde, en pahalı olanı, kilogram fiyatı 58 kuruş ile yaş ipek kozası ve en ucuz olanı ise 1 kuruş 64 santim ile süpürge tohumudur.¹⁰¹⁸ Bütün bu ürünler içinde, hacim olarak, ilk üçte normal buğday 7.171,5 tonla birinci, kızılca buğday 6.333,1 tonla ikinci ve arpa 2.263,6 tonla üçüncüdür.¹⁰¹⁹ Borsada işlem gören, emtianın parasal değeri açısından ise ilk iki yine 331.327 lira ile normal ve 300.680 lira ile kızılca buğday olarak değişmezken, üçüncü sırada 965,2 ton olarak, işlem gören fakat fiyatının yüksekliği nedeniyle, parasal değeri 118.432 lira olan, susam gelmektedir.¹⁰²⁰ Bütün bu emtiaların, 1939 yılındaki toplam hacmi, 22.459,6 tonu aşmakta ve parasal değeri de 1.102.553 liraya ulaşmaktadır. Edirne Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kg. başına getirisi ise 4 kuruş 90 santim olmuştur.¹⁰²¹

¹⁰¹⁸ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 7,18.

¹⁰¹⁹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 56,24.

¹⁰²⁰ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 18,143, 272,397'den hesaplanmıştır.

¹⁰²¹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 7,18,31,36,37,39,43,47,56,60,76,81,85,88,93,102,107,118,121, 140,141,143,148,156,157,161,167,224,256,257,261,272,285,290,291,293,297,301,310,314,330,335,342, 347,356,361,373,376,394,395,397,410,411,414,415,421,478,479,510,511'den hesaplanmıştır.

Tablo 4.2.3.a
Trakya Savaş Yıllarında Edirne Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri

EDİRNE ZAİRE-TİCARET BORSASI						
Metanın Adı	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira
	1939 İşlem Yılı			1942 İşlem Yılı		
Arpa	2.263.669	3,62	81.945	12.146	53,31	6.775
Buğday	7.171.572	4,62	331.327	14.715	81	11.919
Çavdar	1.454.777	3,16	45.971	2.382	65,78	1.567
Kaplıca	5.561	3,15	175	-	-	-
Kızılca buğday	6.330.100	4,75	300.680	8.237	77,34	6.371
Karışık	704.661	4,03	28.398	2.671	63,15	1.687
Kumdarı	15.790	3,01	475	264.753	26,01	68.862
Kuşyemi	900.871	3,59	32.341	10.829	31,27	3.386
Mısır	616.178	3,54	21.813	18.647	66,78	12.453
Yulaf	266.112	4,49	11.948	16.626	33,8	5.620
Burçak	1.941	3,45	67	382	37,43	143
Birinci un	-	-	-	288.400	115,37	332.727
Hububat topl.	19.751.579	4,33	854.690	639.406	70,61	451.510
Süpürge teli	525.233	10,99	57.723	372.473	23,14	86.190
Süpürge toh.	15.841	1,64	260	126.744	24,33	30.837
Bakla	3.040	3,85	117	-	-	-
Fasulye	74.749	11,97	8.947	74.003	47,21	34.937
Mercimek	6.235	6,13	382	1.436	49,09	705
Nohut	11.733	8,04	943	131	65,65	86
Ayçiçeği	556.833	3,91	21.772	683.257	32,45	221.717
Keten toh.	78	7	5	245	65,31	160
Patates	136.953	4,25	5.821	30.653	25,42	7.792
Rabissa	46.084	6,84	3.152	3.876	38,84	1.505
Susam	965.217	12,27	118.432	67.931	59,43	40.372
Soğan	43.464	4,4	1.912	32.070	17,85	5.725
Soğan arpacık	2.437	9,15	223	26.299	29,22	7.685
Badem kabuk.	74	14	10	340	13,11	45
Ceviz kabuk.	2.671	9,25	247	1.928	31,43	606
Yaş ipek koz.	47.869	58	27.764	21.106	176	37.147
Çipez (ipek ko.)	-	-	-	508	35	178
Lekeli kuru koz.	-	-	-	410	80	328
İğde	1.584	9,66	153	3.251	47,09	1.531
Hub.harici top.	2.708.094	9,15	247.863	1.449.865	32,93	477.546
TOPLAM	22.459.673	4,9	1.102.553	2.089.271	44,47	929.056

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Fiyat İstatistikleri 1935-1943, Ankara, 1947, s. 7, 18, 31, 36, 37, 39, 43, 47, 56, 60, 76, 81, 85, 88, 93, 102, 107, 118, 121, 140, 141, 143, 148, 156, 157, 161, 167, 224, 256, 257, 261, 272, 285, 290, 291, 293, 297, 301, 310, 314, 330, 335, 342, 347, 356, 361, 373, 376, 394, 395, 397, 410, 411, 414, 415, 421, 478, 479, 510, 511' den hesaplanarak düzenlenmiştir.

Edirne Borsası'nda, savaş döneminin borsa açısından en kötü yılı olan, 1942'de ise toplam yirmidokuz kalem emtia, işlem görmüştür. Bütün bu emtialar içinde, en pahalı olanı, kilogram fiyatı 176 kuruş ile yaş ipek kozası ve en ucuz olanı ise 13 kuruş 11 santim ile kabuklu bademdir.¹⁰²² Bütün bu ürünler içinde, hacim olarak ilk üçte; ayçiçeği 683,2 ton ile birinci, süpürge teli 372,4 tonla ikinci, un 288,4 tonla üçüncüdür.¹⁰²³ Borsada işlem gören, emtianın parasal değeri açısından ise un 332.727 lira ile birinci, ayçiçeği 221.717 lira ile ikinci ve 86.190 lira ile süpürge teli üçüncüdür.¹⁰²⁴ Bütün bu emtiaların 1942 yılındaki toplam hacmi, 2.089,2 tonu aşmakta ve parasal değeri de 929.056 liraya ulaşmaktadır. Edirne Borsası'nda işlem gören bu maddelerin, kilogram başına getirisi ise 44 kuruş 47 santim olmuştur.¹⁰²⁵

Edirne Borsası'nda 1942'den itibaren, işlem görmeye başlayan, buğday ununun, ilerleyen yıllarda borsadaki işlem hacminin artarak, 1945 yılında toplamda 21.128 çuval una (1.056.400 kg.) ulaştığı müşahade edilmektedir. Ayrıca 1942'de, sadece bir çeşit un borsada işlem görürken, 1945'te işlem gören un, normal un ve nula tabir edilen ekstra un olmak üzere iki çeşide çıkmıştır.¹⁰²⁶ Edirne Borsası'nda 1945 yılı itibarıyla, toplam yirmi beş kalem madde, işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu yirmi beş çeşit madde arasında, en pahalı madde 357 kuruş ile yaş ipekböceği kozası¹⁰²⁷, en ucuz madde ise 10,7 kuruş kg. fiyatı ile süpürge tohumudur.¹⁰²⁸ Borsada işlem gören maddelerin, hem kg. olarak, hem de değer açısından, en büyük kısmını hububat ve un oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da buğday cinsi, hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Buğdayın 1945'teki işlem hacmi, 1.135.235 kilogramdır ve kilogram fiyatı 28,4 kuruş, toplam parasal değeri de 322.406 lira 74 santimdir. Kızılca buğday denilen, bir başka buğday cinsinin de işlem hacmi 663.643 kg. ve kilogram fiyatı 28,5 kuruş, toplam parasal değeri de 189.138 lira 25

¹⁰²² *Fiat İstatistikleri 1935-1943* ..., s. 56,161.

¹⁰²³ *Fiat İstatistikleri 1935-1943* ..., s. 314,372,373.

¹⁰²⁴ *Fiat İstatistikleri 1935-1943* ..., s. 56,68,118,314,372,373'ten hesaplanmıştır.

¹⁰²⁵ *Fiat İstatistikleri 1935-1943* ..., s. 7,18,31,36,37,39,43,47,56,60,76,81,85,88,93,102,107,118,121,140, 141,143,148,156,157,161,167,224,256,257,261,272,285,290,291,293,297,301,310,314,330,335,342,347,3 56,361,373,376,394,395,397,410,411,414,415,421,478,479,510,511'den hesaplanmıştır.

¹⁰²⁶ *Fiat İstatistikleri 1944-1948* ..., s. 90-91'den, toplanarak hesaplanmıştır.

¹⁰²⁷ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948* ..., s. 358-359.

¹⁰²⁸ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948* ..., s. 60-61.

kuruştur.¹⁰²⁹ Borsada işlem gören metalar arasında buğdayın ardından, ikinci sırada un gelmektedir. Edirne Borsası'nda bu yıl biri yüksek kaliteli ve kg. fiyatı yaklaşık 60 kuruş 38 santimden ve diğeri de normal kalitede ve kg. fiyatı yaklaşık 57 kuruş 66 santimden olmak üzere, iki çeşit un işlem görmüştür. Bu unların toplam ağırlığı 1.056.400 kg. ve toplam parasal değeri de 625.954 lira 77 kuruştur.¹⁰³⁰ Bu dönem, Türkiye ve bölge için, yeni bir ürün sayılan ayçiçeğinin, işlem hacmi, borsada üçüncü sırada gelmektedir. Ayçiçeğinin, 1945 yılındaki ortalama kilogram fiyatı 35,4 kuruş ve borsada işlem gören toplam miktarı, 1.210.023 kilogramdır. Bu ürünün toplam parasal değeri ise 428.348 lira 14 kuruş olarak, ortaya çıkmaktadır.¹⁰³¹ İşlem hacmi en düşük ürün ise sadece 85 kg. ile keten tohumudur. Keten tohumunun, kilogram fiyatı 37 kuruş, borsada işlem gören kısmının toplam parasal değeri de 31 lira 45 kuruştur.¹⁰³² Borsada işlem gören, bu yirmi altı kalem maddenin, toplam ağırlığı 8.226.150 kilogram, başka bir deyişle, yaklaşık 8.226,15 tondur. Edirne Borsası'nda 1945'de işlem gören bu 8.226,15 ton maddenin,¹⁰³³ satıcılara getirisi 3.144.156 liradır.¹⁰³⁴ Edirne Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kg. başına getirisi ise 38 kuruş 22 santim olmuştur.¹⁰³⁵

Savaş Yıllarında (1939 – 1945) Gelibolu (Çanakkale) Borsası Faaliyetleri

Gelibolu Borsası'nda, 1939'da toplam onyediyi kalem emtia işlem görmüştür. Bütün bu emtialar içinde, en pahalı olanı, kg. fiyatı 39 kuruş, 41 santimle pamuk ve en ucuz olanı ise 2 kuruş 70 santim ile yulaftır.¹⁰³⁶ Bütün bu ürünler içinde, hacim olarak ilk üçte buğday 1.497,1 tonla birinci, yulaf 1.126,7 tonla ikinci ve arpa 537,7 tonla üçüncüdür.¹⁰³⁷ Borsada işlem gören emtianın, parasal değeri açısından ise ilk iki yine

¹⁰²⁹ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 18-19'dan hesaplanmıştır.

¹⁰³⁰ *Fiat İstatistikleri 1944-1948 ...*, s. 90-91'den, hesaplanmıştır.

¹⁰³¹ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 176-177'den hesaplanmıştır.

¹⁰³² *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 178-179'dan hesaplanmıştır.

¹⁰³³ *Fiat İstatistikleri 1944-1948 ...*, s. 5, 35,49, 57, 61, 67, 81, 111, 113, 123, 131, 153, 163, 177, 179,203,207,359,439' dan Edirne Borsası'nda satılan miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰³⁴ Edirne Borsası'ndada satılan emtianın toplam miktarı, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰³⁵ *Fiat İstatistikleri 1944-1948 ...*, s. 4,5,34,35,48,49,56,57,60,61,66,67,80,81,110,111,112, 113, 122, 123,130,131,152,153,162,163,176,177,178,179,202,203,206,207,358,359,438,439' borsada satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak, suretiyle ortaya çıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların toplam kg. ağırlığına bölünmek suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

¹⁰³⁶ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 77,128.

¹⁰³⁷ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 273,331,262.

58.838 lira ile buğday ve 30.424 lira ile yulaf olarak değişmezken, üçüncü sırada 225 ton olarak, işlem gören fakat fiyatının yüksekliği nedeniyle parasal değeri 26.103 lira olan susam gelmektedir.¹⁰³⁸ Bütün bu emtiaların, 1939 yılındaki toplam işlem hacmi 4.415,7 tonu aşmakta ve parasal değeri de 171.956 liraya ulaşmaktadır. Gelibolu Borsası'nda işlem gören bu maddelerin, kilogram başına getirisi ise 3 kuruş 89 santim olmuştur.¹⁰³⁹

Tablo 4.2.3.b
Savaş Yıllarında Gelibolu Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri

GELİBOLU ZAİRE-TİCARET BORSASI						
Metanın Adı	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira
	1939 İşlem Yılı			1942 İşlem Yılı		
Arpa	537.733	2,77	14.895	748	16,13	121
Buğday	1.497.155	3,93	58.838	2.401	82,09	1.971
Çavdar	101.746	3,16	3.215	-	-	-
Kuşyemi	115.178	3,62	4.169	487	26,28	128
Mısır	154.798	3,09	4.783	9.500	56	5.320
Yulaf	1.126.799	2,7	30.424	7.434	23,67	1.760
Burçak	61.939	3,36	2.081	-	-	-
<i>Hububat topl.</i>	<i>3.595.348</i>	<i>3,29</i>	<i>118.405</i>	<i>20.570</i>	<i>45,21</i>	<i>9.300</i>
Bakla	449.934	3,18	14.308	22.673	27,78	6.299
Fasulye	4.647	11,38	529	6.916	43,78	3.028
Nohut	32.260	5,63	1.816	1.019	37,19	379
Ayçiçeği	845	2,08	18	-	-	-
Keten toh.	98.559	8,83	8.703	5.270	56,87	2.997
Pamuk	3.740	39,41	1.474	2.933	90,62	2.658
Susam	225.023	11,6	26.103	6.766	59,22	401
Hardal toh.	132	6,82	9	-	-	-
Badem (tatlı)	2.334	13,11	306	30.680	33,59	10.305
Ceviz kabuk.	2.952	9,65	285	2.959	43,9	1.299
<i>Hub.harici top.</i>	<i>820.426</i>	<i>6,53</i>	<i>53.551</i>	<i>56.543</i>	<i>46,1</i>	<i>26.067</i>
TOPLAM	4.415.774	3,89	171.956	77.113	45,86	35.367

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Fiat İstatistikleri 1935-1943, Ankara,1947,s.8,19,31,43,48,77,82,85,88,93,108,119,122,128,143,158,161,167,262,273 ,285,297,302,331,336,342,342,347,362,373,376,382,397,412,415,421'den hesaplanarak düzenlenmiştir.

¹⁰³⁸ Fiat İstatistikleri 1935-1943..., s. 77,128, 273,331,262,397'den hesaplanmıştır.

¹⁰³⁹ Fiat İstatistikleri 1935-1943..., s. 4,5,20,21,34,35,40,41,48,49,112,113,122,123,132,133,162,163, 180,181,188,189,206,207,224,225,234,235,240,241'den hesaplanmıştır.

Gelibolu Borsası'nda, savaş döneminin borsa açısından en kötü yılı olan, 1942'de ise toplam ondört kalem emtia, borsada işlem görmüştür. Bütün bu emtialar içinde, en pahalı olanı, kilogram fiyatı 90 kuruş 62 santimle pamuk ve en ucuz olanı ise 16 kuruş 13 santim ile arpadır.¹⁰⁴⁰ Bütün bu ürünler içinde, hacim olarak ilk üçte, bağdem 1.497,1 tonla birinci, bakla 1.126,7 tonla ikinci ve mısır 537,7 tonla üçüncüdür.¹⁰⁴¹ Borsada işlem gören, emtianın parasal değeri açısından ise sıralama yine, 10.305 lira ile badem birinci, 6.299 lirayla bakla ikinci ve 5.320 lira ile mısır üçüncü olarak gözükmektedir.¹⁰⁴² Bütün bu emtiaların, 1939 yılındaki toplam işlem hacmi 77,1 tonu aşmakta ve parasal değeri de 35.367 liraya ulaşmaktadır. Gelibolu Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise 45 kuruş 86 santim olmuştur.¹⁰⁴³

Gelibolu Borsası'nda, 1945 yılı itibarıyla, toplam onbeş kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu on beş çeşit madde arasında, en pahalı madde 162,1 kuruş¹⁰⁴⁴ ile pamuk, en ucuz madde ise 15,3 kuruş¹⁰⁴⁵ kilogram fiyatı ile yulaftır. Borsada işlem gören maddelerin, hem kilogram olarak, hem de değer açısından, en büyük kısmını, hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da buğday, hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Buğdayın 1945'teki işlem hacmi, 1.569.741 kilogramdır ve kilogram fiyatı 30 kuruş, toplam parasal değeri de 470.922 lira 30 kuruştur.¹⁰⁴⁶ İşlem hacmi en düşük ürün ise sadece 694 kg. ile pamuktur. Pamuğun kilogram fiyatı, 162,1 kuruş, borsada işlem gören kısmının toplam parasal değeri ise 1.124 lira 97 kuruştur.¹⁰⁴⁷ Borsada işlem gören, bu on beş kalem maddenin, toplam ağırlığı 3.013.204 kilogram, başka bir deyişle, yaklaşık 3.013,2 tondur¹⁰⁴⁸. Gelibolu Borsası'nda, 1945'te işlem gören, bu 3.013,2 ton

¹⁰⁴⁰ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 77,8.

¹⁰⁴¹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 302,336,415.

¹⁰⁴² *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 48,82,161,302,336,415 'den hesaplanmıştır.

¹⁰⁴³ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 4,5,20,21,34,35,40,41,48,49,112,113,122,123,132,133,162,163, 180,181,188,189,206,207,224,225,234,235,240,241'den hesaplanmıştır.

¹⁰⁴⁴ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 188.

¹⁰⁴⁵ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 40.

¹⁰⁴⁶ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 20-21'den Gelibolu Borsası'nda işlem gören buğdayın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır . .

¹⁰⁴⁷ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 188-189'dan Gelibolu Borsası'nda işlem gören pamuğun tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰⁴⁸ *Fiat İstatistikleri 1944-1948 ...*, s. 5,21,35,41,49,113,123,133,163, 181, 189, 207, 225, 235, 241'den Gelibolu Borsası'nda satılan emtianın, miktarlarının tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

maddenin, satıcılara getirisi 818.796 lira 52 kuruştur. Gelibolu Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise 27 kuruş 17 santim olmuştur.¹⁰⁴⁹

Savaş Yıllarında (1939 – 1945) Kırklareli Borsası Faaliyetleri

Kırklareli Borsası'nda, 1939'da, toplam yirmiyedi kalem emtia, işlem görmüştür. Bütün bu emtialar içinde, en pahalı olanı, kilogram fiyatı 59 kuruş, 44 santimle, normal kırkım yapağı ve en ucuz olanı ise 2 kuruş 55 santim ile soğandır.¹⁰⁵⁰ Bütün bu ürünler içinde, hacim olarak ilk üçte, kızılca buğday 2.400,1 tonla birinci, çavdar 2.140,6 tonla ikinci ve buğday 2.059 tonla üçüncüdür.¹⁰⁵¹ Borsada işlem gören emtianın parasal değeri açısından ise birinci yine 111.609 lira ile kızılca buğday, ikinci 80.922 lira ile buğday ve üçüncü sırada, 68.073 lira ile çavdar gelmektedir.¹⁰⁵² Bütün bu emtiaların, 1939 yılındaki toplam hacmi, 9.601,9 tonu aşmakta ve parasal değeri de 438.008 liraya ulaşmaktadır. Kırklareli Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise 4 kuruş 56 santim olmuştur.¹⁰⁵³

Tablo 4.2.3.c
Savaş Yıllarında Kırklareli Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri

KIRKLARELİ ZAİRE-TİCARET BORSASI						
Metanın Adı	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira
	1939 İşlem Yılı			1942 İşlem Yılı		
Arpa	1.238.764	3,36	41.623	1.297	47,49	616
Buğday	2.059.074	3,93	80.922	1.154	74,78	863
Çavdar	2.140.650	3,18	68.073	1.008	63	635
Kaplıca	204	2,61	5	-	-	-
Kızılca buğday	2.400.192	4,65	111.609	2.209	73,78	1.630
Karışık	511.189	3,78	19.323	-	-	-
Kumdarı	23.445	2,96	694	111.425	21,45	23.901
Kuşyemi	18.959	3,46	656	-	-	-
Mısır	457.218	4,34	19.843	4.150	64,63	2.682

¹⁰⁴⁹ *Fiat İstatistikleri 1944-1948 ...*, s. 4,5,20,21,34,35,40,41,48,49,112,113,122,123,132,133, 162,163,180,181,188,189,206,207,224,225,234,235,240,241'den Gelibolu Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle ortayaçıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların, toplam kg. ağırlığına bölünmek, suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

¹⁰⁵⁰ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 156,235.

¹⁰⁵¹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. ,274,288,291.

¹⁰⁵² *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 19,31,37,274,288,291'den hesaplanmıştır.

¹⁰⁵³ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 8,19,31,36,37,39,43,48,53,62,77,93,103,108,119,122,140,144, 156,159,167,227,235,242,316'dan hesaplanmıştır.

Pirinç	8.301	22,3	1.851	-	-	-
Yulaf	326.920	3,32	10.854	19.091	35,5	6.777
Mısır unu	90	4,21	4	-	-	-
<i>Hububat ve un topl.</i>	<i>9.184.916</i>	<i>3,87</i>	<i>355.457</i>	<i>140.334</i>	<i>26,44</i>	<i>37.104</i>
Börülce	-	-	-	19	15	3
Fasulye	29.723	12,64	3.757	16.430	44,08	7.242
Mercimek	1.180	6,25	74	-	-	-
Nohut	2.858	8,05	230	-	-	-
Ayçiçeği	5.142	3,8	195	34.496	30,28	10.445
Keten toh.	72	8	6	-	-	-
Patates	4.245	3,93	167	310	27,73	84
Rabissa	800	7	56	-	-	-
Susam	283.795	10	28.380	5.535	67,82	3.754
Soğan	3.402	2,55	87	-	-	-
Hardal toh.	27	8,5	2	-	-	-
Ceviz kabuk.	609	9,48	58	177	41,24	73
Kıl (Keçi)	2.992	53,89	1.612	-	-	-
Yapağı normal kırkım	72.049	59,44	42.826	-	-	-
Yapağı bacak	3.945	51,12	2.017	-	-	-
Yün	6.232	49,48	3.084	-	-	-
<i>Hub.harici top.</i>	<i>417.071</i>	<i>19,79</i>	<i>82.551</i>	<i>57.656</i>	<i>37,47</i>	<i>21.601</i>
TOPLAM	9.601.987	4,56	438.008	197.990	29,65	58.705

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, Ankara, 1947, s.8, 19, 31, 36, 37, 39, 43, 48, 53, 62, 77, 93, 103, 108, 119, 122, 140, 144, 156, 159, 167, 227, 235, 242, 316'dan hesaplanarak düzenlenmiştir.

Kırklareli Borsası'nda, savaş döneminin borsa açısından en kötü yılı olan, 1942'de ise toplam onüç kalem madde, işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu on beş çeşit madde arasında, en pahalı madde 74,78 kuruş ile buğday, en ucuz madde ise 15 kuruş¹⁰⁵⁴ kilogram fiyatı ile börülcedir. Borsada işlem gören, bu maddeler içinde hacim olarak, ilk üçte kumdarı 111,4 tonla birinci, ayçiçeği 34,4 tonla ikinci ve yulaf 19 tonla üçüncüdür.¹⁰⁵⁵ Borsada işlem gören, emtianın parasal değeri açısından ise birinci yine 23.901 lira ile kumdarı, ikinci ve 10.445 lira ile ayçiçeği ve üçüncü ise 7.342 lira ile fasulyedir.¹⁰⁵⁶ Bütün bu emtianın, 1942 yılındaki toplam hacmi 197,9 tonu aşmakta

¹⁰⁵⁴ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 19,85.

¹⁰⁵⁵ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 293,331,373.

¹⁰⁵⁶ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 293,331,347,39,93,119'dan hesaplanmıştır.

ve parasal değeri de 58.705 liraya ulaşmaktadır. Kırklareli Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise 29 kuruş 65 santim olmuştur.¹⁰⁵⁷

Kırklareli Borsası'nda 1945 yılı itibarıyla, toplam yirmibir kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu yirmi bir çeşit madde arasında, en pahalı madde 161,1 kuruş ile yapağı¹⁰⁵⁸, en ucuz madde ise 13,4 kuruş fiyatı ile kumdarıdır.¹⁰⁵⁹ Borsada işlem gören maddelerin, hem kilogram olarak, hem de değer açısından, en büyük kısmını, hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da çavdar, hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Borsada işlem gören çavdarın, 1945'teki işlem hacmi, 2.243.972 kilogram ve kilogram fiyatı 19,4 kuruş, toplam parasal değeri de 435.330 lira 56 kuruştur.¹⁰⁶⁰ İşlem hacmi en düşük ürün ise sadece 79 kilogram ile kaplıcadır. Borsada işlem gören kaplıcanın, kilogram fiyatı 17,3 kuruş ve toplam parasal değeri, 13 lira 67 kuruştur.¹⁰⁶¹ Borsada işlem gören, bu yirmi bir kalem maddenin, toplam ağırlığı 5.805.802 kilogram, başka bir deyişle yaklaşık 5.805,8 tondur.¹⁰⁶² Kırklareli Borsası'nda 1945'te işlem gören, bu 5.805,8 ton maddenin, satıcılara getirisi 1.262.275 lira 92 kuruştur.¹⁰⁶³ Kırklareli Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise 21 kuruş 74 santim olmuştur.¹⁰⁶⁴

Savaş Yıllarında (1939 – 1945) Tekirdağ Borsası Faaliyetleri

Savaş yıllarında, Tekirdağ Borsası'ndaki en önemli gelişme, hiç şüphesiz 1939'dan itibaren, işlem görmeye başlayan, un olmuştur. Bu yıllarda, bölge borsaları içinde 541 tonla, hem miktar olarak, altı farklı un çeşitiyle hem de tür olarak, en fazla

¹⁰⁵⁷ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 8,19,31,36,37,39,43,48,53,62,77,93,103,108,119,122,140,144, 156,159,167,227,235,242,316'dan hesaplanmıştır.

¹⁰⁵⁸ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 386.

¹⁰⁵⁹ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 60.

¹⁰⁶⁰ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 176-177'den Kırklareli Borsası'nda işlem gören çavdarın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰⁶¹ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 200-20'den Kırklareli Borsası'nda işlem gören kumdarının tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰⁶² *Fiat İstatistikleri 1944-1948 ...*, s. 177, 201, 205, 211, 243, 363, 383, 387 'den Kırklareli Borsası'nda satılan emtianın, miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁶³ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 176, 177, 200, 201, 204, 205, 210, 211, 242, 243, 362, 363, 382, 383, 386, 387'den Kırklareli Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁶⁴ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 176, 177, 200, 201, 204, 205, 210, 211, 242, 243, 362, 363, 382, 383, 386, 387'den Kırklareli Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle ortaya çıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların toplam kg. ağırlığına bölünmek suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

unun işlem gördüğü vilâyet borsası, Tekirdağ Borsası'dır.¹⁰⁶⁵ Tekirdağ Borsası'nda, 1939'da, toplam onsekiz kalem emtia, işlem görmüştür. Bütün bu emtia içinde, en pahalı olanı, kilogram fiyatı 12 kuruş 26 santimle, birinci has yumuşak un ve en ucuz olanı ise 2 kuruş 76 santim ile fiğdir.¹⁰⁶⁶ Bütün bu ürünler içinde, hacim olarak, ilk üçte sert buğday 10.186,8 tonla birinci, kuşyemi 6.826 tonla ikinci ve yulaf 2.392,2 tonla üçüncüdür.¹⁰⁶⁷ Borsada işlem gören emtianın, parasal değeri açısından ise birinci yine 451.279 lira ile sert buğday, ikinci 280.553 lira ile kuşyemi ve üçüncü 84.447 lira ile yulaftır.¹⁰⁶⁸ Bütün bu emtiaların, 1939 yılındaki toplam hacmi, 23.794 tonu aşmakta ve parasal değeri de 1.061.982 liraya ulaşmaktadır. Tekirdağ Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise 4 kuruş 46 santim olmuştur.¹⁰⁶⁹

Tablo 4.2.3.d
Savaş Yıllarında Gelibolu Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri

TEKİRDAĞ ZAİRE-TİCARET BORSASI						
Metanın Adı	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira
	1939 İşlem Yılı			1942 İşlem Yılı		
Arpa	1.054.487	3,53	37.223	2.262	51,45	1.164
Sert buğday	10.186.819	4,43	451.279	4.339	70,39	3.054
Çavdar	308.291	3,49	10.759	11.310	-	-
Kumdarı	2.796	5,96	167	5.150	21,08	1.086
Kuşyemi	6.826.098	4,11	280.553	275.686	28,5	78.571
Mısır	1.442.084	3,7	53.357	154	64,63	100
1.Has yumuşak un	80.200	12,26	9.833	-	-	-
Has yumuş. un	82.250	11,9	9.788	-	-	-
1.Sert un	295.950	10,84	32.081	-	-	-
Sert un	3.192	9,97	318	-	-	-
2.Düz un	159.600	10,10	16.120	-	-	-
2.Adi un	2.100	9,16	192	-	-	-
Yulaf	2.392.279	3,53	84.447	58.805	31,19	18.341
Hububat ve un topl.	22.907.904	4,3	986.117	357.706	28,6	102.316

¹⁰⁶⁵ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 322'den hesaplanmıştır.

¹⁰⁶⁶ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 68,101.

¹⁰⁶⁷ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 281,298,334.

¹⁰⁶⁸ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 27,44,80, 281,298,334'ten hesaplanmıştır.

¹⁰⁶⁹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 13,27,34,42,44,50,68,80,84,101,113,123,267,281,288,296,298,304, 322,334,339,355,367,373,377,395'ten hesaplanmıştır.

Bakla	81.409	3,47	2.825	-	-	-
Fiğ	2.173	2,76	60	-	-	-
Nohut	8.977	8,15	732	-	-	-
Ayçiçeği	-	-	-	882.702	32,94	290.762
Keten toh.	779.673	9,14	71.262	85.963	54,37	46.738
Rabissa	13.952	7,07	986	117.966	43,38	51.174
Hub.ve un harici top.	886.184	8,56	75.865	1.090.358	35,46	386.674
TOPLAM	23.794.088	4,46	1.061.982	1.448.064	33,91	490.990

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Fiat İstatistikleri 1935-1943, Ankara,1947,s.13,27,34,42,44,50,68,80,84,101,113,123,267,281,288,296,298,304,322,334,339,355,367,373,377,395'ten hesaplanarak düzenlenmiştir.

Tekirdağ Borsası'nda, savaş döneminin borsa açısından en kötü yılı olan, 1942'de ise toplam on kalem madde, işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu on çeşit madde arasında, en pahalı madde 70,39 kuruş ile sert buğday, en ucuz madde ise 21 kuruş 8 santim kg. fiyatı ile kumdarıdır.¹⁰⁷⁰ Borsada işlem gören, bu maddeler içinde hacim olarak ilk üçte, ayçiçeği 882,7 tonla birinci, kuşyemi 275,6 tonla ikinci ve rabissa 117,9 tonla üçüncüdür.¹⁰⁷¹ Borsada işlem gören, emtianın parasal değeri açısından ise birinci yine 23.901 lira ile ayçiçeği, ikinci ve 10.445 lira ile kuşyemi ve üçüncü ise 7.342 lira ile rabissadır.¹⁰⁷² Bütün bu emtianın, 1942 yılındaki toplam hacmi 1.448 tonu aşmakta ve parasal değeri de 490.990 liraya ulaşmaktadır. Tekirdağ Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise 33 kuruş 91 santim olmuştur.¹⁰⁷³ Savaş şartlarının bir sonucu olarak, bu yılda borsada işlem gören maddelerin, çok büyük bir kısmını, yağlı tohumlar oluşturmuş, hubbuat arzı ise çok ciddi miktarlarda gerilemiştir.

Tekirdağ Borsası'nda, 1945 yılı itibarıyla, toplam on sekiz kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu on sekiz çeşit madde arasında, en pahalı madde 1 lira 15 kuruş ve 11,5 santim ortalama kilogram fiyatı ile irmik¹⁰⁷⁴, en ucuz madde ise

¹⁰⁷⁰ Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ..., s. 27,42.

¹⁰⁷¹ Fiat İstatistikleri 1935-1943..., s. 373,298,395.

¹⁰⁷² Fiat İstatistikleri 1935-1943..., s. 119,44,141, 373,298,395'ten hesaplanmıştır.

¹⁰⁷³ Fiat İstatistikleri 1935-1943..., s. 13,27,34,42,44,50,68,80,84,101,113,123,267,281,288,296,298,304, 322,334,339,355,367,373,377,395'ten hesaplanmıştır.

¹⁰⁷⁴ Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ..., s. 104.

11,8 kuruş ortalama kilogram fiyatı ile kepektir¹⁰⁷⁵. Borsada işlem gören, maddelerin hem kilogram olarak hem de değer açısından en büyük kısmını, hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da sert buğday hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Sert buğdayın, 1945'teki işlem hacmi 5.678.861 kilogram, ortalama kilogram fiyatı 27,9 kuruş ve toplam parasal değeri de 1.584.402 lira 22 kuruştur¹⁰⁷⁶. İşlem hacmi en düşük ürün ise sadece 133 kg. ile bakladır. Borsada işlem gören baklanın, ortalama kilogram fiyatı 13,5 kuruş ve toplam parasal değeri 17 lira 96 kuruştur¹⁰⁷⁷. Borsada işlem gören, bu on sekiz kalem maddenin, toplam ağırlığı 15.924.171 kilogram, başka bir deyişle, yaklaşık 15.924,17 tondur¹⁰⁷⁸. Tekirdağ Borsası'nda, 1945'te işlem gören, bu 15.924,17 ton maddenin, satıcılara getirisi 5.248.254 lira 64 kuruştur¹⁰⁷⁹. Tekirdağ Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin, kilogram başına getirisi ise 32 kuruş 96 santim olmuştur.¹⁰⁸⁰

Savaş Yıllarında (1939 – 1945) Uzunköprü (Edirne) Borsası Faaliyetleri

Uzunköprü Borsası'nda, 1939'da, toplam yirmiiki kalem emtia, işlem görmüştür. Bütün bu emtia içinde, en pahalı olanı kilogram fiyatı 58 kuruş 89 santimle normal kırkım yapağı ve en ucuz olanı ise 2 kuruş 25 santim ile kaplıcadır.¹⁰⁸¹ Bütün bu ürünler içinde, hacim olarak ilk üçte, buğday 4.165,1 tonla birinci, susam 804,5 tonla ikinci ve arpa 496,1 tonla üçüncüdür.¹⁰⁸² Borsada işlem gören, emtianın parasal değeri açısından ise birinci yine 174.522 lira ile buğday, ikinci 104.033 lira ile susam ve üçüncü 54.692 lira ile yaş ipek kozasıdır.¹⁰⁸³ Bütün bu emtiaların, 1939 yılındaki

¹⁰⁷⁵ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 110.

¹⁰⁷⁶ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 30-31'den Tekirdağ Borsası'nda işlem gören buğdayın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰⁷⁷ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 116-117'den Tekirdağ Borsası'nda işlem gören baklanın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰⁷⁸ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 31, 13, 37, 43, 45, 53,83, 103,105, 111, 117, 169, 177, 183,305'den Tekirdağ Borsası'nda satılan emtianın, miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁷⁹ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 30,31,12,13,36,37,42,43,44,45,52,53,82,83, 103,104,105, 110,111,116,117,168,169,176,177,182,183,304,305'ten Tekirdağ Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁸⁰ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 30,31,12,13,36,37,42,43,44,45,52,53,82,83, 103,104,105, 110,111,116,117,168,169,176,177,182,183,304,305'ten Tekirdağ Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle ortaya çıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların toplam kg. ağırlığına bölünmek suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

¹⁰⁸¹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 68,101.

¹⁰⁸² *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 281,298,334.

¹⁰⁸³ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 27,44,80, 281,298,334'ten hesaplanmıştır.

toplam hacmi 7.260 tonu aşmakta ve parasal değeri de 489.094 liraya ulaşmaktadır. Uzunköprü Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram. başına getirisi ise 6 kuruş 74 santim olmuştur.¹⁰⁸⁴

Tablo 4.2.3.e
Savaş Yıllarında Uzunköprü Zaire-Ticaret Borsası Faaliyetleri

UZUNKÖPRÜ ZAİRE-TİCARET BORSASI						
Metanın Adı	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira	Miktar Kg.	Fiyat Kg. Kuruş	Kıymet Lira
	1939 İşlem Yılı			1942 İşlem Yılı		
Arpa	496.126	2,97	14.735	2.765	49,76	1.376
Buğday	4.165.191	4,19	174.522	14.914	84,56	12.611
Çavdar	266.200	3,01	8.013	9.531	21,24	2.024
Kaplıca	2.180	2,25	49	-	-	-
Kızılca buğday	81.256	4,11	3.340	900	84,67	762
Kumdarı	3.722	2,66	99	17.636	28,55	5.035
Kuşyemi	353.586	3,39	11.987	6.091	26,32	1.603
Mısır	388.512	3,14	12.200	13.058	64,76	8.456
Yulaf	21.098	2,82	595	-	-	-
Hububat topl.	5.777.871	3,9	225.540	64.895	49,11	31.867
Börülce	11.307	5,3	599	23.749	40,94	9.723
Fasulye	444.134	11,57	51.386	296.360	51,87	153.722
Mercimek	302	5,63	17	-	-	-
Nohut	10.794	7,33	791	658	28,27	186
Ayçiçeği	2.910	2,88	84	211.826	31,4	66.514
Keten toh.	15.395	7,45	1.147	315	48,57	153
Patates	-	-	-	1.710	28,89	494
Rabissa	5.278	5,97	315	-	-	-
Susam	804.588	12,93	104.033	48.643	68,72	33.428
Soğan	-	-	-	180	22,55	41
Hardal toh.	1.476	7,05	104	70	31,43	22
Kabak çeki.	-	-	-	20	35,5	7
Badem kabuk.	-	-	-	2.349	40,7	956
Ceviz kabuk.	-	-	-	250	40,88	102
İğde	-			800	47*	376
Yaş ipek koz.	95.783	57,1	54.692	61.016	175,46	107.059
Kuru ipek koz.	-	-	-	5.424	604,74	32.801
Kuru çipez	5.663	23	1.303	826	43,1	356
Kıl (Keçi)	1.961	42,99	843	1.070	158,5	1.696
Yapağı nor-	81.777	58,89	48.240	8.373	123,72	10.359

¹⁰⁸⁴ *Fiat İstatistikleri 1935-1943...*, s. 13,27,34,42,44,50,68,80,84,101,113,123,267,281,288,296,298,304, 322,334,339,355,367,373,377,395'ten hesaplanmıştır.

mal kırkım						
Susam yağı	-	-	-	177	137	243
Hub.harici top.	1.398.430	18,85	263.554	656.183	63,74	418.238
TOPLAM	7.260.039	6,74	489.094	721.078	62,42	450.105

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Fiat İstatistikleri 1935-1943, Ankara,1947,s.13,27,34,37,42,45,51,57,80,86,87,101,113,123,124,140,141,147,159,160 ,163,169,226,228,241,243,253,267,281,288,291,296,299,305,311,334,340,354,359,367, 373,378,394,395,401,411,413,414,417,423,453,480,482,495,507'ten hesaplanarak düzenlenmiştir.

Uzunköprü Borsası'nda, savaş döneminin borsa açısından en kötü yılı olan, 1942'de ise toplam yirmialtı kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu yirmialtı çeşit madde arasında, en pahalı madde 70,39 kuruş ile kuru ipek kozası, en ucuz madde ise 21 kuruş 24 santim kg. fiyatı ile çavdardır.¹⁰⁸⁵ Borsada işlem gören, bu maddeler içinde hacim olarak, ilk üçte fasulye 296,3 tonla birinci, ayçiçeği 211,8 tonla ikinci ve yaş ipek kozası 61 tonla üçüncüdür.¹⁰⁸⁶ Borsada işlem gören, emtianın parasal değeri açısından ise birinci yine 153.722 lirayla fasulye, ikinci ve 107.059 lira ile yaş ipek kozası ve üçüncü ise 66.514 lira ile ayçiçeğidir.¹⁰⁸⁷ Bütün bu emtianın, 1942 yılındaki toplam hacmi, 721 tonu aşmakta ve parasal değeri de 450.105 liraya ulaşmaktadır. Uzunköprü Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise 62 kuruş 42 santim olmuştur.¹⁰⁸⁸ Savaş şartlarının bir sonucu olarak, bu yılda borsada işlem gören maddelerin, çok büyük bir kısmını sebzeler ve yağlı tohumlar oluşturmuş, hubuat arzı ise eski yıllara oranla, çok ciddi miktarlarda gerilemiştir.

Uzunköprü Borsası'nda, 1945 yılı itibarıyla, toplam yirmi beş kalem madde işlem görmüştür. Borsada işlem gören, bu yirmi beş çeşit madde arasında, en pahalı madde 3 lira 54 kuruş ile yaş ipekböceği kozası¹⁰⁸⁹, en ucuz madde ise 14,1 kuruşluk ortalama kilogram fiyatı ile kaplıcadır¹⁰⁹⁰. Borsada işlem gören maddelerin, hem kilogram olarak, hem de değer açısından, en büyük kısmını hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da buğday, miktar olarak ikinci, fiyat olarak da birinci sırada

¹⁰⁸⁵ Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ..., s. 27,42.

¹⁰⁸⁶ Fiat İstatistikleri 1935-1943..., s. 373,298,395.

¹⁰⁸⁷ Fiat İstatistikleri 1935-1943..., s. 119,44,141, 373,298,395'ten hesaplanmıştır.

¹⁰⁸⁸ Fiat İstatistikleri 1935-1943..., s. 13,27,34,42,44,50,68,80,84,101,113,123,267,281,288,296,298,304, 322,334,339,355,367,373,377,395'ten hesaplanmıştır.

¹⁰⁸⁹ Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ..., s. 360.

¹⁰⁹⁰ Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ..., s. 44.

gelmektedir. Buğdayın, 1945'teki işlem hacmi 745.944 kilogramdır ve kilogram fiyatı 27,9 kuruş, toplam parasal değeri de 208.118 lira 37 kuruştur¹⁰⁹¹. Bununla birlikte, 1945'te Uzunköprü Borsası'nda, miktar bazında en çok işlem yapılan madde, az farkla da olsa 763.001 kilogram ve ortalama kilogram fiyatı 19 kuruş ile mısırdır. Uzunköprü Borsası'nda satılan, mısırın toplam parasal değeri 144.970 lira 19 kuruştur.¹⁰⁹² İşlem hacmi en düşük ürün ise sadece 30 kilogram ile rabissadır. Borsada işlem gören rabissanın, kilogram fiyatı 28 kuruş ve toplam parasal değeri 8 lira 40 kuruştur.¹⁰⁹³ Borsada işlem gören, bu yirmi beş kalem maddenin, toplam ağırlığı 2.992.981 kilogram, başka bir deyişle, yaklaşık 2.992,9 tondur.¹⁰⁹⁴ Uzunköprü Borsası'nda, 1945'te işlem gören, bu 2.292,9 ton maddenin, satıcılara getirisi 1.138.142 lira 55 kuruştur.¹⁰⁹⁵ Uzunköprü Borsası'nda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise 38 kuruş 3 santim olmuştur.¹⁰⁹⁶

4.2.4. Bölge Borsaları Ve Bu Borsalarda İşlem Gören Maddelerle İlgili Genel Bir Değerlendirme

Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi borsalarında, işlem gören maddelerin, hem kilogram olarak, hem de değer açısından, en büyük kısmını, hububat oluşturmaktadır. Hububat çeşitleri arasında da kuşyemi, hem miktar olarak, hem de toplam fiyat olarak, birinci sırada gelmektedir. Kuşyeminin, 1938'deki işlem hacmi toplamı, 19.302.701 kilogram ve kilogram fiyatı ortalaması, 4 kuruş 80 santim, toplam parasal değeri de

¹⁰⁹¹ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 30,31'den Uzunköprü Borsası'nda işlem gören buğdayın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰⁹² *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 52,53'ten Uzunköprü Borsası'nda işlem gören mısırın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰⁹³ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 204,205'ten Uzunköprü Borsası'nda işlem gören rabissanın tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır .

¹⁰⁹⁴ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 31, 13, 37, 43, 45, 53, 83, 121, 147, 159, 171, 179, 183, 205, 213, 227, 229, 231, 235, 361, 385'ten Uzunköprü Borsası'nda satılan emtianın, miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁹⁵ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 30, 31, 12, 13, 36, 37, 42, 43, 44, 45, 52, 53, 82, 83, 120, 121, 146, 147, 158, 159, 170, 171, 178, 179, 182, 183, 202, 203, 204, 205, 212, 213, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 235, 360, 361, 384, 385'ten Uzunköprü Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁹⁶ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 30, 31, 12, 13, 36, 37, 42, 43, 44, 45, 52, 53, 82, 83, 120, 121, 146, 147, 158, 159, 170, 171, 178, 179, 182, 183, 202, 203, 204, 205, 212, 213, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 235, 360, 361, 384, 385'ten Uzunköprü Borsası'nda satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle ortaya çıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların toplam kg. ağırlığına bölünmek suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

975.399 lira 53 kuruştur.¹⁰⁹⁷ Bütün bu bölge borsalarında, işlem gören bu yirmi altı kalem maddenin, toplam ağırlığı 1937’de 41.079,5 ton, 1938’de ise yaklaşık 54.121,3 tondur.¹⁰⁹⁸ Bölge borsalarında, 1938’de işlem gören, bu 54.121,3 ton maddenin, satıcılara toplam getirisi, 2.912.011 lira 70 kuruştur.¹⁰⁹⁹ Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası dâhilinde, 1938 yılı itibarıyla, faaliyet gösteren borsalarda işlem gören, bu maddelerin kilogram başına getirisi ise ortalama 5 kuruş 38 santim olmuştur.¹¹⁰⁰

Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası dâhilinde, faaliyet gösteren bu borsalar içinde, çeşit açısından, yıldan yıla değişmekle birlikte, en fazla maddenin işlem gördüğü borsa, Edirne ve Uzunköprü borsalarıdır. Kırklareli Borsası da işlem gören madde çeşidi açısından, oldukça zengindir. Yine çeşit açısından, en az maddenin işlem gördüğü, borsa ise Gelibolu Borsası’dır. Tekirdağ Borsası da en az çeşitte işlem yapılan, iki borsadan biridir. Bütün bölge borsaları içinde, hem kilogram olarak, hacim açısından, hem de elde edilen toplam gelir açısından, yıldan yıla değişmekle birlikte ya Tekirdağ Borsası, ya da Edirne Borsası birinci sırada, birinci olamayan diğeri ise ikinci sırada geliyordu. Hacim ve toplam büyüklük açısından, en küçük borsa ise Gelibolu Borsası idi. Her ne kadar, Edirne Borsası toplam hacim büyüklüğü ve toplam parasal değer açılarından, Tekirdağ Borsası’nın bazen gerisinde kalsa da -Gelibolu borsasını saymazsak ve coğrafi nedenlerden ötürü de bu bir zorunluluktan- tek iki borsalı vilâyet, Edirne vilâyetiydi. Bu açıdan, Edirne borsasını değerlendirirken, Uzunköprü Borsası’nda işlem gören maddelerin, miktarını ve bu maddelerin parasal değerini de Edirne Borsasına dâhil ederek, tekrar bir değerlendirmeye tabi tutmak daha adil olur. Böyle bir değerlendirmeyi yaptığımız takdirde, bu iki Edirne vilâyeti borsası, incelenen yıllardan sadece 1939’da, toplamda 29.719,6 tonluk bir hacme ve 1.591.647 liralık bir parasal değere, ulaşmaktadır.¹¹⁰¹ Edirne borsaları birlikte, 1938 yılında da hem toplam

¹⁰⁹⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 137’den TUMB. borsalarında işlem gören kuşyeminin tartılı ağırlığı, kg. alım fiyatıyla çarpılmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁹⁸ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138’den TUMB. borsalarında satılan emtianın, miktarların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁰⁹⁹ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138’den TUMB. borsalarında satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹¹⁰⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138’den TUMB. borsalarında satılan miktarlar, birim kg. fiyat ile çarpılmak ve bulunan sonuçların tümü toplanmak suretiyle ortaya çıkan toplam fiyat, borsada satılan metaların toplam kg. ağırlığına bölünmek suretiyle 1 kg. metanın ortalama fiyatı bulunmuştur.

¹¹⁰¹ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138’den Edirne ve Uzunköprü borsalarında işlem gören emtianın toplam ağırlığı ve bu emtianın toplam parasal değeri toplanarak hesaplanmıştır.

kilogram hacim olarak, Tekirdağ Borsası'na yaklaşmakta, hem de toplam parasal değer anlamında, (1.235.468 Liraya karşılık, 1.277.471 lira 70 kuruş.) az farkla da olsa Tekirdağ Borsası'nı geçmektedir.¹¹⁰² Bütün bu bölge borsaları içerisinde, satılan maddelerin, katma değerlerinin en yüksek olduğu borsa, kilogram başına her yıl değişmekle birlikte, incelenen tüm yıllarda, Uzunköprü Borsası'dır. Yine kilogram başına, katma değeri en düşük borsa da 1942 olağanüstü yılı hariç, incelenen tüm yıllarda, Gelibolu Borsası'dır. Edirne Borsası da incelenen bu yıllarda 1942 yılı hariç, kilogram başına katma değer açısından, bölgedeki en yüksek ikinci katma değer oranına sahiptir.¹¹⁰³

Bölge borsaları, faaliyetlerini savaş öncesi ve savaş sonunda karşılaştırıp, net olarak değerlendirmenin birtakım zorlukları vardır. Bu zorlukların en önemlisi, savaş yıllarında bölgede ve Türkiye genelinde işlem gören, metaların fiyatlarının defalarca yükselmesi ve dolayısıyla fiyatlar üzerinden bir değerlendirme yapmanın çok güç, hatta neredeyse imkânsız olamasıdır. Bununla birlikte, savaş yıllarında, bölge borsalarında meydana gelen gelişmeleri, borsalarda işlem gören metaları, miktarları yönünden incelemek, özel ve genel birtakım sonuçlara varmak mümkündür.

İncelenen yıllar zarfında, (1937-1945) bölge borsalarının faaliyetleri açısından, zirve yılı, hiç şüphesiz 1939 yılıdır. Bu yıl zarfında, bölge borsalarının toplam işlem hacmi, 67.531,2 tonu aşmıştır. Yine bu dönem zarfında, bölge borsalarının, neredeyse yıkıma uğradığı, en kötü yıl ise 1942 yılıdır. Bu felaket yılında, bölge borsalarının toplam işlem hacmi, 4.553,2 tona kadar gerilemiş, dönem içinde, en yüksek yıl olan 1939'a nazaran, borsalardaki hacim düşüşü, % 93'ü geçmiş, başka bir deyişle, bölge borsalarının işlem hacmi, ağırlık bazında 1939'a nazaran, 1942'de 1/15'e gerilemiştir. Oysaki savaştan önce, bölge borsalarının işlem hacmi, hem parasal, hem de ağırlık açısından, düzenli bir şekilde artıyordu.

¹¹⁰² *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den Edirne ve Uzunköprü borsalarında işlem gören emtianın toplam ağırlığı ve bu emtianın toplam parasal değeri toplanarak hesaplanan rakam aynı şekilde Tekirdağ Borsası'nın ağırlık ve parasal olarak mevcut işlem hacmiyle karşılaştırılması suretiyle hesaplanmıştır.

¹¹⁰³ *Trakya İstatistik ...*, s. 137-138'den TUMB. borsalarındaki işlem gören emtia için hesaplanan kg. - fiyat ortalamalarının karşılaştırılması suretiyle elde edilmiştir.

Bölge borsalarında işlem gören, malların toplam ağırlığı, 1937’de 41.079,5 tondan, 1938’de 54.120,8 tona ve en iyi yıl olan 1939’da ise 67.531,2 tona çıkmıştır. Söz konusu 1937-1939 yılları arasında, bölge borsalarının işlem hacmi, ağırlık anlamında, yaklaşık % 39’luk bir artış göstermiştir. Bir tahmin yapacak olursak, bu artış hızı, bölge için aynı 1937-1939 döneminde, yaşandığı şekilde kümülatif olarak, her yıl yaklaşık 13 bin ton artarak devam etseydi, 1945’te bölge borsalarının işlem hacminin, 145.000 ton civarına ulaşması gerekirdi. Ya da bu tahmini geometrik olarak, her iki yılda bir 1937-1939 arasında yaşanan yaklaşık %39’luk artışı esas kabul ederek, yenilersek de bölge borsalarının, işlem hacminin 1945’te yaklaşık olarak, 182.000 tona ulaşması gerekirdi. Fakat normal şartlar altında, bölge borsalarının ortalama 160 – 165 bin tona yükselmesi gerekirken, 1945’te ise savaş yıllarında yaşanan, ağır sıkıntı ve kayıplardan dolayı ancak 35.262,1 tona ulaşabilmiştir.

Bölge borsaları, 1942’den sonra, mühim bir toparlanma gerçekleştirmiş fakat bu toparlanma, bölge borsalarının işlem hacmini 4.553,2 tondan ancak 35.262,1 tona taşıyabilmiştir. Bu rakamlar da bize, 1939’a nazaran, bölge borsalarının 1943-1945 arasındaki toparlanmaya rağmen, 1945 yılı esas alındığında, % 47,49’luk yani yaklaşık olarak, yarı yarıya bir hacim kaybı yaşadığını, göstermektedir. Vilâyetler bazında ise bölge borsalarında; 1939 Yılına nazaran, en büyük kayıp % 68,42’yle, Uzunköprü Borsası’nda ve % 63,38 ile Edirne Borsası’nda yaşanmış, Tekirdağ Borsası, bu acı yılları % 33,08’lik, Gelibolu Borsası % 31,77’lik nispeten daha hafif bir kayıpla atlattır. Bu dönemin, 1939’a nazaran, en az zarar gören bölge borsası ise Kırklareli Borsası olmuş, bu borsa savaşın tüm olumsuz etkilerine rağmen, 1939’a nazaran, 1945’te işlem hacmini, % 4,4 arttırmayı başarmıştır.

4.2.5. Bölgedeki Et, Peynir Ve Canlı Hayvan Fiyatları İle İlgili Genel Bir Değerlendirme (1938 – 1945)

II. Dünya Savaşı öncesinde, Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi mıntıkası vilayetleri piyasalarında, savaş koşullarının bir sonucu olarak, bazı hayvansal gıda maddelerinde, bizatihi et fiyatlarında ve canlı hayvan fiyatlarında, çok ciddi artışlar, dalgalanmalar yaşanmıştır. Bazı hayvansal gıda maddelerinin ve canlı hayvanların fiyatları, savaş öncesi yıllara nispeten, onlarca kez artmıştır. Bütün bu artışları, resmi

kaynaklardan ve dönem içinde yayınlanan, birtakım yayınlardan, takip etmek mümkündür.

Dönem içerisinde yaşanan fiyat artışlarına sadece hububat fiyatları yörüngesinden bakmak, eksik bir yaklaşım olacaktır. Bu nedenle bu dönemde yaşanan fiyat artışlarına, et, peynir ve süt gibi diğer gıdaları da katarak, bir tür temel gıda maddeleri, çerçevesinden bakmak, daha tutarlı bir yaklaşım arzedecektir. Hem bu yaklaşım, temel gıda maddelerinin, insan beslenmesindeki önemi ve dönemle ilgili kaynaklarda, temel gıda maddelerinin fiyatlarına, daha sık ve düzenli olarak rastlanabilmesi gibi nedenlerle bizlere, daha geniş ve daha kolay bir gözlem imkânı sunacaktır. Bu nedenle dönem içerisinde, kemiksiz hayvan eti fiyatları, peynir fiyatları, canlı hayvan fiyatları, kısaca incelenmeye çalışılacaktır.

Savaş Yıllarında Et Ve Peynir Fiyatları

II. Dünya Savaşı öncesinde, Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi mıntıkası vilayetleri piyasalarında, kemiksiz hayvan eti fiyatları, 1938 yılı ağustos ayı itibarıyla bölge genelindeki et fiyatları şu şekildeydi:

Trakya Umûm Müfettişliği vilâyetlerinde; Sığır etinin ortalama kilogram fiyatı, 26 kuruş 25 santim, manda etinin 21 kuruş 67 santim, koyun etinin ortalama kilogramı 36 kuruş 25 santimdir. Yine kıl keçisi etinin, ortalama kilogram fiyatı 27 kuruş 50 santim, kuzu etinin 33 kuruş 75 santim, oğlak etinin 23 kuruş 33 santim, dana etinin 27 kuruş 50 santimdir.¹¹⁰⁴

Tablo 4.2.5.a
Savaş Yıllarında Trakya ve İstanbul'da Et Fiyatları

Metanın Adı	1938 İşlem Yılı'nda Kg. Fiyatı (Kuruş)				İstanbul Piyasası'nda Kg. Fiyatı (Kuruş)	
	Çanak.	Edir.	Kırk.	Tekir.	1938	1945
Sığır eti	30	30	25	20	13,54	70,3
Manda eti	-	30	15	20	-	83,5
Koyun eti	40	40	35	30	19,59	83,5
Kılkeçisi eti	-	35	27,5	20	-	65,2

¹¹⁰⁴ *Trakya İstatistik ...*, s. 140'tan hesaplanarak düzenlenmiştir.

Kuzu eti	40	30	35	30	20,86	102,55
Oğlak eti	-	30	25	15	-	63,1
Dana eti	30	30	30	20	-	62,1

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri 1944-1948*, Ankara,1950, s.434; İstatistik Genel Direktörlüğü, Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, *Trakya İstatistik Yıllığı*, C. II, Ankara,1939, s.140; T. C. İstatistik Genel Müdürlüğü, *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, Ankara, 1949, s. 8.

II. Dünya Savaşı sonrasında ise bölge ile ilgili istatistikler susmaktadır. Tabi bu susmanın bu işlere gayet meraklı olan, Trakya Umûm Müfettişi Kazım Dirik'in, 1941 yılında vefatı ile yakın bir ilgisi bulunmakla beraber savaş yıllarının getirdiği birtakım yoklukların ve olumsuzlukların da ciddi bir etkisi söz konusudur. Bu nedenlerle döneme ait fiyatlarla ilgili bir karşılaştırma yapabilmek günümüzde mevcut verilerle neredeyse imkânsızdır. için Trakya Umûm Müfettişliği bölgesinin en yakınındaki vilâyet olan İstanbul'un dönemle ilgili istatistiki verilerine müracaat edilecektir.

II. Dünya Savaşı sonunda 1945 yılında, İstanbul Borsası'nda; Öküz etinin ,ortalama kilogram fiyatı 69,9 kuruş, inek etinin ortalama kilogram fiyatı 70,7 kuruş¹¹⁰⁵, boğa etinin ortalama kilogram fiyatı 87,3 kuruş, manda etinin ortalama kilogram fiyatı 83,5 kuruş, malak etinin ortalama kilogram fiyatı 63,4 kuruş ve dana etinin ortalama kilogram fiyatı 62,1 kuruş¹¹⁰⁶, kıvırcık koyun etinin ortalama kilogram fiyatı 83,5 kuruş, kuzu etinin ortalama kilogram fiyatı 102,55 kuruş¹¹⁰⁷, tiftik keçisi etinin ortalama kilogram fiyatı 54,25 kuruş, keçi etinin ortalama kilogram fiyatı 65,2 kuruş, oğlak etinin ortalama kilogram fiyatı 63,1 kuruştur.¹¹⁰⁸

Verilen istatistiki bilgilerden de anlaşılacağı gibi, savaş yılların getirdiği olumsuz hava, iktisadi, sosyal, ekonomik, askeri vb. belirsizlikler ve olağandışı ortamın etkisiyle, İstanbul'daki et fiyatlarında yaşanan artış; Sığır etinde yüzde 419, koyun etinde yüzde 326 ve kuzu etinde ise yüzde 392 civarındadır.¹¹⁰⁹

¹¹⁰⁵ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 434.

¹¹⁰⁶ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 436.

¹¹⁰⁷ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 432.

¹¹⁰⁸ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 ...*, s. 434.

¹¹⁰⁹ T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri 1944-1948*, Ankara,1950, s.434; T. C. İstatistik Genel Müdürlüğü, *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, Ankara, 1949, s. 8.

İstanbul Piyasası'ndaki, savaş yılları et fiyatları yükselişine bakarak, bu dönem zarfında, Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi genelinde, kemiksiz et fiyatlarında, ortalama yüzde 300-400 civarında bir artış, meydana geldiği tahmin edilebilir.¹¹¹⁰ Fakat bu tahmin, İstanbul piyasasında, savaş yıllarında yaşanan et fiyatları yükselişi, esas kabul edilerek, yapılmıştır. Bir sonraki başlıkta da ele alınacağı üzere, savaş yıllarında Trakya UMB. genelinde, canlı hayvan fiyatlarında yaşanan artış, neredeyse yüzde 500 civarındadır. Bu nedenle, yukarıda yapılan tahmini de yine yukarı yönlü revize etmek ve savaş yıllarında, bölgede yaşanan et fiyatı artışını, yüzde 500'ler civarında olarak düşünmek, daha doğru olur. Savaşın başında, Lüleburgaz – Kırklareli havalisindeki bir teneke beyaz peynir, 5 - 6 liradan, İstanbul piyasasında kendine alıcı bulabilirken, savaşın sonunda (1945) aynı şekilde bir teneke Kırklareli yöresi beyaz peynir, İstanbul piyasasında, ortalama 20 liraya alıcı bulabilmektedir.¹¹¹¹

Bu itibarla söz konusu dönem zarfında özelde Kırklareli'nde genelde de Trakya Umûm Müfettişlik mıntıkası genelinde beyaz peynirin fiyat artışının yüzde 264 civarında olduğu söylenebilir.¹¹¹²

Beyaz peynirdeki, kilogram bazında satışlarda ise fiyat artışı daha da dikkat çekici düzeydedir. Ali Arslan'ın verdiği rakamlara göre, 1938'de tenekesi 5-6 liraya satılan beyaz peynirin, 1938 yılı için, kilogram fiyatı ortalama 31 kuruş 58 santim olarak, tahmin edilebilir.¹¹¹³ İstanbul piyasasında da 1938'de, beyaz peynirin kg. fiyatının 34 kuruş 78 santim olduğu, göz önünde bulundurulduğunda, yapılan hesap ve tahminin, doğruluğu da büyük ölçüde kanıtlanmış olur.¹¹¹⁴

¹¹¹⁰ T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri 1944-1948*, Ankara, 1950, s.434; T. C. İstatistik Genel Müdürlüğü, *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, Ankara, 1949, s. 8.

¹¹¹¹ Ali Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 122.

¹¹¹² Ali Arslan, eserinde 1946 yılı için bir teneke Lüleburgaz beyaz peynirinin İstanbul'da 17 liraya, bir kilogram beyaz peynirin de 160 kuruşa alıcı bulunduğunu söylemekte; 'Ali Arslan, a.g.e., s. 36.' Bununla birlikte Ali Rıza Dursunkaya a.g.e. s.7'de 1945 yılı için Kırklareli beyaz peynirinin bir tenekesinin ortalama 20 liraya satıldığını belirtmektedir. Dursunkaya'nın verileri 1945 yılı verileri olduğu için yukarıda yapılan karşılaştırmada bu veri tercih edilmiştir.

¹¹¹³ Ali Rıza Dursunkaya'ya göre bu yıllarda Kırklareli – Lüleburgaz, hatta Trakya yöresinde kullanılan peynir tenekeleri ortalama 19 kg. peynir almaktadır. Ali, Rıza Dursunkaya, a.g.e., s. 122.

¹¹¹⁴ İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948 ..., s. 8.

Lüleburgaz’da üretilen beyaz peynirler, 1938 yılı itibarıyla, İstanbul piyasasında tenekesi 5-6 liradan, kendilerine alıcı bulabilmektedir.¹¹¹⁵ Savaşın ilk yıllarında, 1941’de Lüleburgaz’da, sütün kilogram fiyatı 9 kuruş, kaşar peynirinin kilogram fiyatı ise 150 kuruştur. Lüleburgaz’da, 1942 yılı mart ayında, inek ve manda sütü 17,5 kuruş koyun sütü 22,5 kuruş ve koyun yoğurdunun kilogram fiyatı ise 30 kuruştur.¹¹¹⁶

Tablo 4.2.5.b
Savaş Yıllarında Trakya ve İstanbul’da Peynir ve Tereyağı Fiyatları

Metanın Adı	1943 İşlem Yılı’nda Kg. Fiyatı (Kuruş)					İstanbul Piyasası’nda (Borsasında) Kg. Fiyatı (Kuruş)	
	Çanak.	Edir.	Kırk.	Tekir.	İstan.	1938’de	1945’te
Tamyağlı beyaz peynir	158,8	134,7	-	-	155,1	34,78	164,23
Kaşar Peyniri	268,7	259,2	226,2	358,5	245,3	54,29	272,11
Tereyağı	451,8	349,6	384,3	328,1	379,9	-	455

Kaynak: T. C. İstatistik Genel Müdürlüğü, *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, Ankara, 1949, s. 8; T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri 1944-1948*, Ankara, 1950, s.414.

Yukarıdaki rakamlardan da net olarak, tespit edilebildiği kadarıyla, savaş yıllarında, TUMB. genelinde temel gıda maddesi olarak, nitelendirebileceğimiz süt, yoğurt, peynir ve tereyağı çok yüksek oranlarda pahalılaşmıştır. Lüleburgaz’da (Kırklareli) 1941’de kaşar peynirinin kg. fiyatı 150 kuruş’ken, 1943’te kaşar peynirinin Kırklareli’ndeki kg. fiyatı 384 kuruş 30 santime yükselmiştir. Bu rakamlar bize göstermektedir ki, 1941-1943 yılları arasındaki iki yıllık devrede, Kırklareli vilâyetinde kaşar peynirinin fiyat artışı, yaklaşık yüzde 156’dır. Lüleburgaz ve Kırklareli’nin İstanbul’a olan yakınlığını ve İstanbul piyasasında satılan peynirlerin büyük bir kısmının Trakya mahreçli olduğu da göz önünde bulundurup, İstanbul piyasasıyla peynir fiyatlarının hemen hemen aynı olacağı varsayılabilir. Bu durumda, şöyle bir tespitte bulunulabilir; 1938 Yılı’nda, savaştan önce, bölgede kaşar peynirinin kg. fiyatı 54 kuruş 29 santim civarındayken, 1943’te, 384 kuruş 30 santime yükselmiş, aradan

¹¹¹⁵ Ali Arslan, a.g.e., s. 32.

¹¹¹⁶ Ali Arslan, a.g.e., s. 33 - 34.

geçen 5 yılda savaşın etkisiyle, kaşar peynirindeki fiyat artışı, yaklaşık yüzde 608 civarında olmuştur.¹¹¹⁷

Kırklareli ve Trakya yöresinde üretilen peynirlerin, en büyük alıcısı olan, İstanbul piyasasında, 1945 yılında, bir kilogram tam yağlı beyaz peynirin, fiyatı 162 kuruş 64 santim, yağlı kaşar peynirinin bir kilogram fiyatı ise 272 kuruş 11 santimdir.¹¹¹⁸ II. Dünya Savaşı yıllarında, kısa bir süre içinde tam yağlı beyaz peynirin kilogram fiyatının, 31 kuruş 58 santimden, 162 kuruş 64 santime çıkması, bize söz konusu dönem zarfında, beyaz peynirin, kilogram fiyat artışının yüzde 415 civarında olduğunu göstermektedir. Peynirde teneke bazındaki artış, yaklaşık 2,64 kat iken, kilogram bazındaki artışın ise 4,15 kat civarında gerçekleştiği gözlenmektedir.¹¹¹⁹ Küçük bir düzeltme yaptıktan ve Trakya'daki beyaz peynir kilogram fiyatını 145 kuruş olarak, öngördükten sonra bile, söz konusu yıllarda Trakya'da, beyaz peynirin perakendede, fiyat artışının yüzde 359 düzeyinde olduğu, tahmin edilebilir.¹¹²⁰ Bu tahminlerin, ne kadar sağlıklı olduğunun sağlamasını da 1946'da Lüleburgaz'da bir kilogram beyaz peynirin, 160 kuruş fiyatla satıldığını kaydeden, Ali Arslan, büyük ölçüde doğrulamaktadır.¹¹²¹ Yine Lüleburgaz'da, 1946'da sütün kilogram fiyatı, 30 kuruş'a yükselmiştir. Aynı kaynağa göre, 1941'in başında, bahar aylarında sütün kilogram fiyatı 9 kuruş, tereyağının kilogram fiyatı ise 15 kuruştur.¹¹²² Yine 1941 – 1946 yılları arasında, Lüleburgaz'da ve dolaylı olarak Trakya'da, süt fiyatının, yüzde 233 oranında yükseldiğini ve süt fiyatının 2,3 kattan fazla arttığı hesaplanabilir.¹¹²³

Bölge Vilâyetlerinde Canlı Hayvan Fiyatları (1938-1945)

Trakya Umum Müfettişliği bölgesinde, II. Dünya Savaşı yıllarında, canlı hayvan fiyatları, savaş öncesine nispetle, hatırı sayılır oranlarda yükselmiştir. Elbette bu

¹¹¹⁷ İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948 ..., s. 8'den kaşar peynirinin 1938 ve 1943'teki Lüleburgaz, Kırklareli ve İstanbul fiyatlarının oranlanarak karşılaştırılması sonucunda hesaplanmıştır.

¹¹¹⁸ *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948* ..., a.g.e., s. 366.

¹¹¹⁹ İstanbul piyasasında satılan peynire yörede satılan peynirden fazla olarak bir de nakliye masrafı eklenmektedir. Bu nedenle Trakya'daki peynir fiyatlarının İstanbul piyasasına göre, nakliye avantajı ve üretim bolluğu gibi nedenlerden dolayı bir yüzde 10 civarında daha düşük olduğu ve kilogram fiyatının 145 kuruş civarında olduğu hesap edilebilir.

¹¹²⁰ Trakya'da bir kilogram beyaz peynirin 1945 yılındaki fiyatı ortalama 145 kuruş olarak tahmin edilmiş ve artış bu rakama göre yeniden hesaplanmıştır.

¹¹²¹ Ali Arslan, a.g.e., s. 36.

¹¹²² Ali Arslan, a.g.e., s. 33.

¹¹²³ Ali Arslan, a.g.e., s. 33-34'ten 1938-1946 yılları süt, kg. satış fiyatları oranlanarak hesaplanmıştır.

durum, savaş yılları içerisinde yaşanan yüksek enflasyonla bire bir alakalı bir durumdur. Fakat bu ciddi fiyat artışlarını, sadece ülkede ve bölgede yaşanan, yüksek enflasyona bağlamak da tek başına eksik bir değerlendirme olur.

Bölgedeki canlı hayvan fiyatlarında yaşanan bu yükselişin, nedenleri arasına, Trakya için öncelikle ve özellikle, bölgeden fazladan (ihtiyat askeri) askere almaların bir sonucu olarak, ortaya çıkan, tarım ve hayvancılık iş kollarında yaşanan erkek istihdamı düşüşünü, eklemek zaruridir. Yine tarım ve hayvancılıkta yaşanan, erkek istihdamı düşüşüne paralel olarak, bölgedeki tarımsal üretim azalmıştır. Tarımsal üretimin azalması beraberinde, hayvanları beslemek için kullanılan, hem arpa, mısır vb. ürünlerin azalmasını getirmiş, hem de bölgede tarım ürünlerinden arta kalan ve hayvanları beslemek için kullanılan, saman vb. hayvan gıdalarının, üretimini de düşürmüştür. Son olarak, savaş yıllarında özellikle insan beslenmesi için kullanılan, hububat fiyatlarının aşırı yükselmesi ve bölgede ve ülkede yaşanan hububat kıtlığı da savaş yıllarında, çiftçiler ve hayvancılıkla uğraşanlar açısından, hayvancılığı, savaş öncesine nispetle, cazip olmaktan çıkarmıştır. Piyasaya yönlendirilen, hayvan arzı azalınca, canlı hayvan ve et fiyatlarının yükselmesi de hem kaçınılmaz, hem de normal olmuştur.

Bölgede hayvancılıkla ilgili olarak yaşanan, gelişmelere kısaca değinilmesinden sonra, şimdi de bölge vilayetlerinin piyasalarında, savaş öncesi ve savaş yıllarında, canlı hayvan fiyatları üzerinde yaşanan gelişmelere, tablolarla, kısaca değinilecektir.

Tablo 4.2.5.1.a
Savaş Öncesi Ve Savaş Yıllarında Trakya’da Canlı Hayvan Fiyatları

Canlı Hayvanın Cinsi	Çanak.		Edir.		Kırk.		Tekir.		Artış Oranı
	Canlı Hayvanın Fiyatı Lira								Yüzde (%)
	1938	1945	1938	1945	1938	1945	1938	1945	
Çeki Öküzü	65	360	65	275	70	400	55	325	491
Kasaplık Öküz	45	130	44	215	45	200	40	250	525
Damızlık İnek	40	190	50	275	60	350	50	300	500
Kasaplık İnek	30	110	28	160	30	180	30	185	517
Dana ve Düve	20	80	17	-	17	-	17	-	-
Manda Öküzü (çeki için)	50	430	70	500	75	500	70	275	614

Manda Öküzü (kasaplık)	33	300	45	315	50	280	50	275	450
Damızlık Manda İneği	-	400	60	300	75	450	80	375	400
Kasaplık Manda İneği	-	190	33	215	35	250	45	220	369
Deve	-	440	-	-	-	-	-	-	-
Deve Yavrusu	-	160	-	-	-	-	-	-	-
Koç	20	70	9	45	8	50	-	-	-
Koyun	15	45	6	38	5	30	8,5	38	347
Kuzu	5	23	3	22	2	20	3	23	667
Kılkeçi Tekesi	-	25	6	35	5	45	4	28	600
Tiftikkeçi Tekesi	-	20	-	-	-	-	-	-	-
Kılkeçisi	-	-	4	28	4	25	3,5	25	614
Kılkeçi Oğlak	1	14	2	11	1,5	12	1,25	10	700
At	45	380	60	350	100	600	75	275	267
Beygir	40	350	50	225	70	400	50	215	330
Kısrak	40	340	50	225	80	400	65	275	323
Tay	20	110	30	90	30	200	47	120	155
Katır	80	440	70	450	80	500	-	-	-
Merkep	9	70	12	40	15	100	10	55	450

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945-1950*, Ankara,1952, s. 70-75; İstatistik Genel Direktörlüğü, *Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Trakya İstatistik Yıllığı*, C. II, Ankara,1939, s.141.

Tablo 4.2.5.1.b
Savaş Dolayısıyla Trakya’da Yaşanan Canlı Hayvan Fiyatları Artış Oranları

1938-1945 Arası Yaşanan Canlı Hayvan Fiyatları Artışı % Olarak					
Canlı Hayvanın Cinsi	Çanak.	Edir.	Kırk.	Tekir.	Trakya
Çeki Öküzü	354	323	471	491	410
Kasaplık Öküz	189	389	344	525	362
Damızlık İnek	375	450	483	500	452
Kasaplık İnek	267	471	500	517	439
Dana ve Düve	300	?	?	-	300
Manda Öküzü (çeki için)	760	614	667	614	664
Manda Öküzü (kasaplık)	809	600	460	450	580
Damızlık Manda İneği	-	400	500	400	433
Kasaplık Manda	-	552	614	369	512

İneği					
Koç	250	400	625	-	425
Koyun	200	533	500	347	395
Kuzu	360	633	900	667	640
Kılkeçi Tekesi	-	483	800	600	628
Kılkeçisi	-	600	525	614	580
Kılkeçi Oğlak	1.300	450	700	700	788
At	744	483	500	267	499
Beygir	775	350	471	330	482
Kısrak	750	350	400	323	456
Tay	450	200	567	155	343
Katır	450	543	525	-	506
Merkep	678	233	567	450	482

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945-1950*, Ankara,1952, s. 70-75; İstatistik Genel Direktörlüğü, Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, *Trakya İstatistik Yıllığı*, C. II, Ankara,1939, s.141.

Özet olarak söylemek gerekirse, II. Dünya Savaşı'nın bitiminde canlı hayvan fiyatlarındaki artış Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası dâhilindeki vilâyetlerde, en yüksek, 5,23 kat ile Kırklareli'nde gerçekleşmiştir. Yine bölge vilâyetleri dâhilinde, en düşük fiyat artışı ise 4,58 kat ile Edirne'de gerçekleşmiştir. İstatistiki tutarlılık açısından, canlı hayvan fiyatlarının, söz konusu zaman dilimindeki değişimi bağlamında, en tutarlı vilâyetler, bu karşılaştırmaların en geniş şekilde, yirmişer kalem canlı hayvan fiyatı üzerinden yapılabilirdiği, Kırklareli ve Edirne vilâyetleridir. İstatistiki tutarlılık açısından, en zayıf değerlendirme, ancak onyedici kalem canlı hayvan fiyatı üzerinden bir değerlendirme yapılabilirdiği için, Çanakkale'yle ilgili olan değerlendirmedir. Son olarak, istatistiki tutarlılık açısından, en zayıf tutarlılığa sahip olan, ikinci il de ancak onsekiz kalem canlı hayvan üzerinden, bir değerlendirme yapılabilirdiği için Tekirdağ vilâyetidir. Çanakkale ile ilgili, kıl keçisi oğlağında, söz konusu zaman diliminde yaşanan, onüç katlık rekor fiyat artışını, ortalama canlı hayvan fiyat artışlarının dışında tutup, onaltı kalem canlı hayvanın fiyatının, ortalaması üzerinden bir değerlendirme yapıldığında bile, bölge genelinde, en az ve en çok artışın yaşandığı, vilâyetlerin sıralaması, değişmemektedir. Bölge genelinde, söz konusu zaman diliminde, en yüksek fiyat artışı, yüzde 1200 ile Çanakkale vilâyetinde, kıl keçisi oğlağı fiyatında gerçekleşen, oniki katlık artıştır. Yine söz konusu zaman diliminde, canlı hayvan fiyatları üzerinde, meydana gelen en düşük artış ise yüzde 155 ile tay

fiyatında, Tekirdağ vilâyetinde görülmüştür. Bu istatistiki bilgilere dayanarak, savaş yıllarında Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası dâhilindeki vilâyetlerde, canlı hayvan fiyatlarının ortalama yüzde 4,9 kat¹¹²⁴ ile yüzde 4,77 kat¹¹²⁵ civarında arttığı söylenebilir. Bir başka deyişle II. Dünya Savaşı yıllarının zor hayat koşulları Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası dâhilindeki vilâyetleri oldukça olumsuz bir şekilde etkilemiş ve bölge dâhilinde canlı hayvan fiyatları üzerinde ortalama beş kata yakın çok ciddi bir artış yaşanmıştır.¹¹²⁶

Savaş öncesi ve sonrasında, bölgedeki piyasalarda, et fiyatlarının ortalama canlı hayvan fiyatlarından daha da yüksek bir seviyede arttığı söylenebilir. Daha çok insanların sofralarında tükettikleri, en yaygın ve en ulaşılabilir et kaynağı olan, sığır, koyun, kuzu, keçi ve oğlak gibi hayvanlarda, savaş yıllarında yaşanan fiyat artışı ortama, yüzde 571 civarında, yani yaklaşık 6 kat olmuştur. Bölge insanının, 1938'e nispeten, 1945 Yılı'nda, tencerisine giren bir kilogram etin fiyatının, yaklaşık 6 kat arttığını söylemek, yanlış olmaz.¹¹²⁷

4.2.6. Savaş Yıllarında (1939-1943) Bölgedeki Borsalarda İşlem Gören Temel Besin Maddelerinin Olağanüstü Fiyat Artışlarıyla İlgili Genel Bir Değerlendirme

Trakya Umum Müfettişliği bölgesinde, II. Dünya Savaşı yıllarında, hububat, bakliyat ve sebze fiyatları, savaş öncesine nispetle, çok aşırı oranlarda yükselmiştir. Elbette bu durum, savaş yılları içerisinde yaşanan yüksek enflasyonla bire bir alakalı bir durumdur. Fakat bu ciddi fiyat artışlarını, sadece ülkede ve bölgede yaşanan, yüksek enflasyona bağlamak da tek başına eksik bir değerlendirme olur.

Bölgedeki, bitkisel temel gıda maddeleri fiyatlarında yaşanan bu yükselişin, nedenleri arasına, Trakya için öncelikle ve özellikle, bölgeden fazladan (ihtiyat askeri)

¹¹²⁴ Çanakkale vilâyetindeki ortalama canlı fiyat artışını 17 kalem canlı hayvan fiyatı üzerinden hesaplar ve yüzde 515 kabul edersek.

¹¹²⁵ Çanakkale vilâyetindeki ortalama canlı fiyat artışını 16 kalem canlı hayvan fiyatı üzerinden hesaplar ve yüzde 466 kabul edersek.

¹¹²⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 141; *Hayvanlar ve Hayvan ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, ..., s. 70-75'ten, 1938 fiyatı ile 1945 fiyatı oranlanarak elde edilmiştir.

¹¹²⁷ *Trakya İstatistik ...*, s. 141; *Hayvanlar ve Hayvan ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, ..., s. 70-75'ten, 1938 fiyatı ile 1945 fiyatı oranlanarak elde edilmiştir.

askere almaların bir sonucu olarak, ortaya çıkan, tarım ve hayvancılık iş kollarında yaşanan erkek istihdamı düşüşünü, eklemek zaruridir. Yine tarım ve hayvancılıkta yaşanan, erkek istihdamı düşüşüne paralel olarak, bölgedeki tarımsal üretim azalmıştır. Tarımsal üretimin azalması beraberinde, bölgede üretilen, bitkisel temel gıda maddelerinin üretimini de düşürmüştür.

Bölgede hayvancılıkla ilgili olarak yaşanan, gelişmelere kısaca değinilmesinden sonra, şimdi de bölge vilayetlerinin piyasalarında, savaşın başlangıcında ve savaşın en şiddetli olduğu yıllarda, bitkisel temel gıda maddelerinin fiyatlarında meydana gelen, yükselişlere, tablolarla, kısaca değinilecektir.

Tablo 4.2.6.a
Savaş Yıllarında Edirne – Gelibolu Zaire-Ticaret Borsalarında İşlem Gören
Hububat, Bakliyat ve Sebze Fiyatları

Metanın adı	Edirne				Gelibolu			
	Kg.- kuruş		Ay - Yıl (Son iki rakam)		Kg. - kuruş		Ay - Yıl (Son iki rakam)	
	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek
Arpa	2,63	87,35	Eyl. 39	Nis. 43	2,28	22,85	Eyl. 39	Ekim 43
Buğday	4,53	112,8	Eyl. 39	Nis. 43	3,3	89,25	Eyl. 39	Kas. 42
Çavdar	2,45	104,3	Eyl. 39	Haz. 43	2,27	23,85	Eyl. 39	Ek. 43
Mısır	2,75	104,85	Eyl. 39	Nis. 43	3	56	Eyl. 39	Kas. 42
Bakla	3,5	56	Eyl. 39	May. 43	2,33	43,3	Eyl. 39	Arl. 42
Fasulye	12,13	78,25	Eyl. 39	Nis. 43	12	79,75	Eyl. 39	Haz. 43
Mercimek	6,5	67,5	Eyl. 39	Şub. 43	-	-	-	-
Nohut	8	74,5	Eyl. 39	Arl. 42	5,28	70	Eyl. 39	May. 43
Patates	3,63	48,25	Eyl. 39	Nis. 43	-	-	-	-

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Fiat İstatistikleri 1935-1943, Ankara,1947,s.7,8,18,19,31,47,48,81,82,93,102,107,108,140,261,262,272,273,285,301, 302,335,336,347,356,361,362,394'ten incelenerek düzenlenmiştir.

Tablo 4.2.6.b
Savaş Yıllarında Kırklareli – Tekirdağ Zaire-Ticaret Borsalarında İşlem Gören
Hububat, Bakliyat ve Sebze Fiyatları

Metanın adı	Kırklareli (* İşareti borsada o metanın yıllık fiyat ortalaması anlamına gelmektedir. Aylık fiyat belirlenmemiştir.)				Tekirdağ			
	Kg.- kuruş		Ay - Yıl (Son iki rakam)		Kg. - kuruş		Ay - Yıl (Son iki rakam)	
	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek
Arpa	3,36	91,5	Eyl. 39	Nis. 43	2,55	92,81	Eyl. 39	Nis. 43
Buğday	4,47	117,75	Eyl. 39	Nis. 43	4,38	112,78	Eyl. 39	Nis. 43
Çavdar	3,18	86	39 Yılı*	May. 43	2,56	26,58	Eyl. 39	Ağs. 43
Mısır	3,38	101,62	Eyl. 39	Nis. 43	2,5	93,19	Eyl. 39	Haz. 43
Bakla	-	-	-	-	2,88	25,92	Eyl. 39	Ek. 43
Fasulye	12,64	69,75	39 Yılı*	-	-	-	-	-
Nohut	8,05	60	39 Yılı*	Şub. 42	6,34	66,54	Eyl. 39	Ara.. 42
Patates	3,93	28,4	39 Yılı*	Ek. 42	-	-	-	-

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik GenelMüdürlüğü, Fiat İstatistikleri 1935-1943, Ankara,1947,s.8,13,19,27,31,34, 48,50,84,93,103,108,113,140,262,267,273,274,281, 285,288,302,304,339,347,362,367,394’ten incelenerek düzenlenmiştir.

Tablo 4.2.6.c
Savaş Yıllarında Uzunköprü (Edirne) –Trakya Borsalarında İşlem Gören
Hububat, Bakliyat ve Sebze Fiyatları

Metanın adı	Uzunköprü (Edirne)				Trakya UMB. Borsalarında İşlem Gören Dokuz Maddenin En Yüksek Ve En Düşük Değerleri			
	Kg.- kuruş		Ay - Yıl (Son iki rakam)		Kg. - kuruş		Ay - Yıl (Son iki rakam)	
	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek	En Düşük	En Yüksek
Arpa	2,25	82,93	Eyl. 39	Nis. 43	2,25	92,81	Eyl. 39	Ekim 43
Buğday	4	123,9	Eyl. 39	Nis. 43	3,3	123,9	Eyl. 39	Nis. 43

Çavdar	2,5	90,49	Eyl. 39	Nis. 43	2,27	104,3	Eyl. 39	Haz. 43
Mısır	2,5	94,58	Eyl. 39	Haz. 43	2,5	104,8 5	Eyl. 39	Ek. 43
Bakla	-	-	-	-	2,33	56	Eyl. 39	May. 43
Fasulye	11	79,45	Eyl. 39	Nis. 43	11	79,75	Eyl. 39	Haz. 43
Mercimek	6	60	Eyl. 39	Ağs. 43	6	67,5	Eyl. 39	Şub. 43
Nohut	7	90,71	Eyl. 39	Nis. 42	5,28	90,71	Eyl. 39	Nis. 42
Patates	-	35	39* Yılı	Ara. 42	3,63	48,25	Eyl. 39	Nis. 43

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Fiat İstatistikleri 1935-1943, Ankara, 1947, s. 7, 8, 13, 18, 19, 27, 31, 34, 47, 48, 50, 51, 81, 82, 84, 93, 100, 102, 103, 105, 107, 108, 113, 140, 261, 262, 267, 272, 273, 274, 281, 285, 288, 301, 302, 304, 305, 335, 336, 339, 347, 354, 356, 359, 361, 362, 367, 394'ten incelenerek düzenlenmiştir.

Arpa, en düşük, Eylül 1939'da kg. 2,25 kuruş ile Uzunköprü'de, en yüksek, Ekim 1943'te 92,81 kuruş kg. fiyatı ile Tekirdağ'da işlem görmüştür. Buğday, en düşük, Eylül 1939'da kg. 3,3 kuruş ile Gelibolu'da, en yüksek, Nisan 1943'te 123,9 kuruş kg. fiyatı ile Uzunköprü'de, işlem görmüştür. Çavdar, en düşük Eylül 1939'da kg. 2,27 kuruş ile Gelibolu'da, en yüksek, Haziran 1943'te 104,3 kuruş kg. fiyatı ile Edirne'de işlem görmüştür. Mısır en düşük Eylül 1939'da kg. 2,5 kuruş ile Uzunköprü ve Tekirdağ'da, en yüksek Ekim 1943'te 104,85 kuruş kg. fiyatı ile Edirne'de işlem görmüştür. Bakla, en düşük, Eylül 1939'da kg. 2,33 kuruş ile Gelibolu'da, en yüksek, Mayıs 1943'te 56 kuruş kg. fiyatı ile Edirne'de işlem görmüştür. Fasulye, en düşük, Eylül 1939'da kg. 11 kuruş ile Uzunköprü'de, en yüksek, Haziran 1943'te 79,75 kuruş kg. fiyatı ile Gelibolu'da işlem görmüştür. Mercimek, en düşük, Eylül 1939'da kg. 6 kuruş ile Uzunköprü'de, en yüksek, Şubat 1943'te 67,5 kuruş kg. fiyatı ile Edirne'de işlem görmüştür. Nohut, en düşük, Eylül 1939'da kg. 6 kuruş ile Uzunköprü'de, en yüksek, Şubat 1943'te 67,5 kuruş kg. fiyatı ile Edirne'de işlem görmüştür. Patates, en düşük, Eylül 1939'da kg. 3,63 kuruş ile Edirne'de, en yüksek, Ekim 1943'te 48,25 kuruş kg. fiyatı ile yine Nisan 1943'te Edirne'de işlem görmüştür.¹¹²⁸

Bölge genelindeki, en düşük ve en yüksek fiyatları, esas kabul ederek, bölgede yaşanan, fiyat artışları ile ilgili genel bir değerlendirme yapılırsa da; Değerlendirmeye

¹¹²⁸ Fiat İstatistikleri 1935-1943, ..., s. 7, 8, 13, 18, 19, 27, 31, 34, 47, 48, 50, 51, 81, 82, 84, 93, 100, 102, 103, 105, 107, 108, 113, 140.

esas alınan, dokuz temel gıda maddesi arasında, Eylül 1939’a nazaran, en yüksek artış 44,94 kat ile çavdarda, ardından 44,81 kat ile arpada, 40,92 kat ile mısırdı, 36,54 kat ile buğdayda, 23,03 kat ile baklada, 16,17 kat ile nohutta, 12,29 kat ile patatest, 10,25 kat ile mercimekte ve 6,22 kat ile de fasulyede meydana gelmiştir.¹¹²⁹

Daha çok, ekmek ve tatlı gibi hamurlu gıdaların yapımında kullanılan ve una dönüştürülebilen, hubububat grubundaki artış, ortalamada 41,8 katı bulmuştur. Hububatın ardından, patates ve bakladan oluşan sebze grubunda, bölgesel fiyat artışı, ortalama 17,66 kata ulaşmış, son olarak da fasulye, mercimek ve nohuttan oluşan, baklagiller grubunda, fiyat artışı, ortalama 10,88 kat olmuştur. Tüm gruplar birlikte ele alındığında ise günlük besin ihtiyacınının çok önemli bir kısmını karşılayan, bu dokuz temel gıda maddesinde, savaş öncesine nazaran, ortalama fiyat artışı, 26,13 kat olarak, gerçekleşmiştir.¹¹³⁰ Elbette bu tespit, her gıda maddesinin, savaş öncesinde, bölgedeki en düşük ve savaş sırasındaki, yine bölge borsalarındaki en yüksek, fiyatlara göre hesaplanıp, yapılmıştır. Bütün bu, dokuz çeşit temel gıda ürününün, fiyat artışları, vilâyet vilâyet aynı yerde, en düşük ve en yüksek fiyatlar, göz önüne alınarak yapılsa, bu ortalama 26,13 kat fiyat artışı, biraz daha düşerek, 23,24 kata kadar, gerileyebilirdi. Ama unutulmamalıdır ki, yukarıda derleyip, hesaplanan fiyatlar, T.C. Devleti’nin, mevzubahis edilen yıllara ait olarak, devlet zaire – ticaret borsalarında, resmi olarak işlem gören, ürünler dikkate alınarak, yapılmıştır. Hâlbuki hepimizin malumudur ki, bu yıllarda, kara borsada yaşanan, fiyat artışları, yukarıda bahsedilen fiyat artışlarından, çok çok daha yüksektir.

¹¹²⁹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943, ...*, s.7,8,13,18,19,27,31,34,47,48,50,51,81,82,84,93,100,102, 103,105,107,108,113,140’tan hesaplanmıştır.

¹¹³⁰ *Fiat İstatistikleri 1935-1943, ...*, s.7,8,13,18,19,27,31,34,47,48,50,51,81,82,84,93,100,102, 103,105,107,108,113,140’tan hesaplanmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA (1938 -1945) TRAKYA UMÛM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİNDE İMAR FAALİYETLERİ

5.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA (1938 -1945) BÖLGE GENELİNDEKİ İMAR FAALİYETLERİ

Trakya’da, imar faaliyetleri ele alınırken, dönem içi kaynak olarak, büyük ölçüde, müelliflerin dönem içindeki, kendi gözlemlerini de yansıtan, iki önemli kaynak, göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen’in “Trakya” isimli eseri,¹¹³¹ diğeri de Dr. Mehmet Oluç’un, “Trakya Ziraat Ekonomisi” isimli doktora tezidir.¹¹³² Yine dönemle ilgili, önemli ve resmi bir kaynak olarak, “İl Özel İdareleri İstatistikleri”ni de belirtmek, gerekir.

Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesinde, kırsal kalkınma ile ilgili olarak, eldeki derli toplu tek kaynak, Trakya Umûm Müfettişliği’nin isteği üzerine,¹¹³³ İstatistik Umûm Müdürlüğü’nün, müfettişlik sahasında yer alan, vilâyetleri kapsayacak şekilde yapılan, “1939 Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde Yapılan Toprak Anketi”dir. Anket, her ne kadar, 1939 yılı sonu verilerini içeriyorsa da anketin takdim yazısında, dönemin genel müdürünün de belirttiği üzere, çıkan pürüzlerin yerinde giderilmesi için sıkıntılı yerler tekrar ilgili muhtarlıklara ve mülkî amirlere gönderilmiş, hata ve eksiklikler düzeltilmiştir. Fakat bununla birlikte, anket verilerinin güvenilirliğini, yerinde tespit etmek amacıyla, Trakya’nın 250 farklı köyüne gidilerek, anketteki sorular ve bu sorulara verilen cevaplar, yerinde tetkik edilmiş, bölgedeki vatandaşlara, doldurulması için verilen anketlerin, büyük bir isabet ve dikkatle dolduruldukları, belirlenmiştir. Bu ankette; 1939 Yılı sonu, 1940 yılı başında, Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetleri genelindeki, imâr faaliyetleri, oldukça ayrıntılı bir biçimde, ele alınmaktadır.

Yine bu konu ile ilgili olarak, II. Dünya Savaşı yılları öncesi döneme ait, özellikle 1937 ve 1938 yılı verilerine sahip, Trakya Umûm Müfettişliği’nin, “Trakya

¹¹³¹ Abidin Özmen, a.g.e.

¹¹³² Mehmet Oluç,a.g.t.

¹¹³³ 1939 Trakya ..., “Usul” başlıklı giriş sayfası, sayfa numarası yok.

İstatistik Yıllığı 1939” isimli, çalışmasından da faydalanılacaktır. Bu eserde de Trakya Umûmî Mufettişlik bölgesi vilâyetlerinin, II. Dünya Savaşı öncesindeki, imâr durumları, en ayrıntılı ve güzel bir şekilde anlatılmaktadır.¹¹³⁴ Önemine binaen ve resmi arşiv belgelerine yansıyan, bazı imâr faaliyetleri de resmi belgeler ışığında, dönemin Trakya’sındaki, imâr faaliyetlerini anlayabilmek açısından, kullanılacaktır.

Bu dönem zarfında, dikkati çeken, sınırötesi iki devletli bir proje olarak, Edirne yakınlarında, Meriç nehri üzerine, Yunanistan ile birlikte ortak, bir köprü yapılması projesidir. Fakat II. Dünya Savaşı’nın, 1 Eylül 1939’da başlaması ve kısa bir süre sonra Alman ordularının, Yunanistan ve Bulgaristan’a yerleşmesi üzerine, bu proje tamamlanamamıştır. Karar Sayısı 2 / 12122 ve kabul tarihi, 9 Teşrinievvel 1939 olan, Bakanlar kurulu Kararnamesi ile Trakya Umûmî Mufettişliği Nafia Müşavirliği görevinde bulunan, Hüsnü Okatan, bu işi takip etmesi için Nafia Vekâleti bütçesinden karşılanmak üzere, 300 liralık döviz verilerek, Yunanistan’a gönderilmiştir.¹¹³⁵ Nihayetinde, yukarıda da kısmen değinildiği üzere, ülke güvenliği ile ilgili nedenlerden dolayı, Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin, bu ortak projesi, tamamlanıp, hayata geçirilememiştir.

Bir başka iki devletli, yine Yunanistan ve Türkiye ortaklığıyla yapılmak istenen proje, “ Meriç Anlaşması” olarak isimlendirilen ve tahmini bedeli 20 milyon Türk Lirası olarak hesaplanan, (1939-1940 Yılları fiyatlarıyla) büyük imar projesidir. Bu proje ile hedeflenen, Türk ve Yunan devletlerinin işbirliği halinde, Meriç nehrinin yatağını, Ege Denizi’ne döküldüğü Enez’den başlayarak, Edirne’ye kadar derinleştirip, genişletmektir. Böylelikle, hem Osmanlı zamanındaki gibi Ege Denizi’nden, belirli büyüklükteki gemiler, en azından belirli mevsimlerde, Edirne’ye kadar, nehir yoluyla gelebilecekler, hem de iki devletin taşkın altında kalan ve bataklık arazilere dönüşüp kullanılamayan toprakları, tarıma ve hayvancılığa kazandırılacak, böylece iki ülke halkının, bölgede yaşayan insanları, ciddi bir refah artışı yaşayacaklardır.¹¹³⁶ Fakat bu büyük proje de 1940’lara kadar, gündemde kalmasına rağmen, II. Dünya Savaşı’nın hızlı gelişmeleri ve Almanya’nın Yunanistan’a girmesi üzerine, akim kalmıştır.

¹¹³⁴ *Trakya İstatistik*, ..., s. 165.

¹¹³⁵ BCA, Fon Kodu: 020.18.01.02., Yer No: 88.99.3.

¹¹³⁶ Osman Nuri Peremeci, a.g.e., s. 418.

Trakya Umûmî Müfettişliği'nin, İçişleri Bakanlığı'na yazdığı, resmi yazılardan, Müfettişliğin en önemli vazifelerinden birinin de Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesindeki, kırsal kalkınma ve imâr faaliyetlerini gerçekleştirmek olduğu, hususu net bir şekilde, ortaya çıkmaktadır.

Trakya Umûmî Müfettişi ünvanıyla Kazım Dirik'in, dönemin İçişleri Bakanı olan Faik Öztrak'a, 11.06.1940 tarihinde, Edirne'den çektiği, 925 numaralı telgrafta, Umûmî Müfettiş; Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, Trakya'ya yaptığı beş günlük teftiş ziyaretinden bahsetmekte, bu ziyaret esnasında, Trakya'nın gezildiğini, bölgedeki imâr ve zirai faaliyetlerden, Cumhurbaşkanının pek memnun kaldığı belirtilmektedir. Ayrıca, Cumhurbaşkanının, geçen sene geldiği Trakya'ya göre, 1940 yılındaki Trakya'da, gözlü görülür bir şekilde imâri açıdan, bir gelişme ve değişimin olduğu hususu ve bu teftişten memnuniyet duyarak ayrıldığı, İçişleri Bakanı'na bildirilmektedir.¹¹³⁷ İçişleri Bakanlığı da bu telgrafi, 15.06.1940 tarihinde, 1 / 300 sayılı üst yazı ile Başvekâlet Makamına, “Reisi Cumhur’un Trakya Teftişi ile ilgili Trakya Umûmî Müfettişi'nin Raporu”, ibaresiyle sunmuştur.¹¹³⁸

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesinde, kırsal kalkınma ile ilgili, eldeki derli toplu tek kaynak, Trakya Umûm Müfettişliği'nin isteği üzerine¹¹³⁹ İstatistik Umûm Müdürlüğü'nün, müfettişlik sahasında yer alan vilâyetleri kapsayacak şekilde yaptığı, “1939 Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde Yapılan Toprak Anketi”dir. Ankette daha önceden de değinildiği üzere, 1939 yılı sonu 1940 yılı başında, Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetleri genelindeki, imâr faaliyetleri oldukça ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesinde, inşa edilen, sivil ve resmi yapılar ile ilgili olarak, elimizde bulunan tek kaynak, II. Dünya Savaşı yılları öncesi, döneme ait, özellikle 1937 ve 1938 yılı verilerine sahip, Trakya Umûm Müfettişliği'nin, “Trakya İstatistik Yıllığı 1939” isimli, çalışmasıdır. Bu konu ile ilgili olarak, bu çalışmadan da faydalanılacaktır. Bu eserde de Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinin, II. Dünya Savaşı öncesindeki imâr durumları, en ayrıntılı ve güzel bir şekilde

¹¹³⁷ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 73.481.9; lef 2.

¹¹³⁸ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 73.481.9; lef 1.

¹¹³⁹ 1939 Trakya ..., “Usul” başlıklı giriş sayfası, sayfa numarası yok.

anlatılmaktadır.¹¹⁴⁰ Önemine binaen ve resmi arşiv belgelerine yansıyan, bazı imâr faaliyetleri de resmi belgeler ışığında, dönemin Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetlerindeki imâr faaliyetlerini anlayabilmek, açısından kullanılacaktır.

Bu açıklamaların ardından, bundan sonra, sırasıyla Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesindeki genel imâr durumu, yolların genel durumu, yol ve geçitler ile köprülerin durumu, sivil ve resmi bina inşaatları ve onarımları, kırsal bölgelerdeki imâr faaliyetleri ve bu işler için yapılan, kamu harcamalarına, değinilecektir.

5.2. 2. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA (1939 – 1945) BÖLGEDEKİ ANA YOLLAR VE ULAŞIM SİSTEMİ

Dönemin, Trakya'daki ulaşım sistemini ve yollarını en iyi anlatanlardan biri, Abidin Özmen'dir. Özmen'e göre, 1945-1946 yıllarında Trakya'daki yollar ve ulaşım özetle şu şekildedir:

“İstranca ve Tekirdağı dağları bölgesi hariç olmak üzere Trakyamız hafif yükseklikte sırtlarla tatlı meyilli vadilerden teşekkül ettiği için yollarında dik ve uzun çıkış ve inişler görülmez.

Bütün Trakya yollarında sırası geldikçe söyleneceği üzere Kuru Dağı'ndan Gelibolu Yarım adasına geçen Keşan Gelibolu yolu ile Istrancadan Demirköy'e geçen Poyralı – Demirköy yollarından başka yollarda esaslı çıkış ve iniş yok gibidir.

Bunun için yazın Trakya'nın bu alanı müstesna diğer yerlerinde bütün köylerini tekerlekli ve serî vasıta ile gezmek kabildir.

İstanbul – Avrupa Demir yolu Trakya'nın başlıca nakliye damarı olmakla beraber Enez, İbrice, Gelibolu, Tekirdağ, Ereğli, Silivri, Midye ve İğne ada iskeleleri deniz vasıtaları ile Trakya ithalat ve ihracatına hizmet etmektedir. Kamyonlar çoğaldıkça Edirne'ye kadar uzayacak asfalt yol bunlara esaslı bir rakip olacaktır.

Trakyanın esaslı yolları şunlardır:

- 1- İstanbul – Edirne arası karadan 238 kilometre tutar. Silivri, Çorlu, Lüleburgaz, Babaeski ve Havsa kasabalarından geçen bu yolun Babaeski ile Havsa arasındaki Kuleli Köyü yakınına kadar olan kısmı asfaltdır. İstanbul'dan itibaren asfalt kısmı 191 kilometre tutar. Geri kalan 47 kilometre parça parça şose blokajlarla her mevsimde tekerlekli vasıtaların geçmesine müsait bir yoldur. ... Bu asfalt yol Edirne şehrinin ortasından geçerek Türkiye Bulgaristan¹¹⁴¹ hududunda Kapıkule sınır hattına kadar Meriç vâdisini tâkip ederek uzanacaktır...

¹¹⁴⁰ *Trakya İstatistik ...*, s. 165.

¹¹⁴¹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 30.

- 2- Tekâmül edecek: Asfalttan Havsa kasabası içinden ayrılan ve Uzunköprü istasyonu, Uzunköprü kasabası, Keşan, Bolayır, Gelibolu üzerinden Eceabata kadar uzanan yol da önemli ve işlek bir yoldur. Tam uzunluğu 191 kilometre tutan tutan bu yol Gelibolu yarımadasını Trakya'ya bağlayan biricik esaslı bir yoldur. Yarım adadan Trakya'yı geçerken sıfırdan itibaren 570 metrelik Kuru dağda bir irtifaa az bir mesafe içinde tırmanmakta ce sonra uzun ve tatlı bir inişle iç Trakyaya inmekte olan bu yol Keşan, İpsala ve Malkara ve Gelibolu havalesini bir taraftan Uzunköprü istasyonuna, diğer taraftan bu dolayları Gelibolu deniz iskelesine bağlamaktadır. ... Havsa – Eceabat yolu kısmen blokaj kısmen şose halindedir. Bakımı da Bayındırlık Bakanlığınca yapılmakta olup her mevsimde tekerlekli vesait geçer.
- 3- Keşan – Malkara – Tekirdağ – Muratlı – Karıştıran yolu da Devlete ait yollardandır. İç kısmı Tekirdağ iskelesine ve Tekirdağ'ı Muratlı istasyonuna ve asfalta bağlayan bu yolun önemi zahirdir. 127 kilometre tutan bu yolun bir çok yerleri güzel şose ise de Tekirdağ – Malkara arasındaki kısmının bazı yerleri blokaj ve bozuktur...
- 4- Edirne – Kırklareli – Vize – Saray – Çerkezköy istasyonu yolu; 180 kilometre olan bu yol kuzey Trakyayı bir tarftan öbür tarafa kat etmekte olup bu bölgenin esaslı kan damarı halinde bulunmaktadır. Yol bozuk şose halindedir.

Bu yollardan başka hemen hemen her ilçe merkezini ve bucağı vilâyet merkezlerine bağlayan yollar üzerinde çalışılmış, bazıları tesviye bir kısmı blokaj ve pek azı da şose haline getirilmiş, ârızalarının izalesile tekerlekli vasıtaların geçmesine müsait hale konmuştur. Yalnız bu son kısım yollar hükümet programına göre özel idarelere bırakılmış ve¹¹⁴² vilayetler üzerinden geniş ve mühim yol işi kaldırılmış olduğundan, bundan sonra bu yolların yapımı ve bakımı daha esaslı bir halde temin edileceğine şüphe yoktur. Köy yollarına gelince: esaslı şose haline getirilmiş her hangi bir köyce yapılmış yol yoktur. Bununla beraber köylüler kendi yollarında çalışmışlardır.¹¹⁴³

Trakya'da Demir ve Denizyolları:

Daha önce, Osmanlı Devleti zamanında, Baron Hirsch'e imtiyaz verilerek yaptırılan, daha sonra da imtiyazı, Fransız Şark Şimendifer Kumpanyası'na, geçen,¹¹⁴⁴ Trakya'da mevcut bulunan, 337 km. demiryolu, 1936-1937 yılında, imtiyazı 20 senede ödenmek üzere, 21 milyon İsviçre Frangı'na, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından satın alınmış, bu hattın işletmesi de devletin eline geçmişti.¹¹⁴⁵

¹¹⁴² Abidin Özmen, a.g.e., s. 31.

¹¹⁴³ Abidin Özmen, a.g.e., s. 32.

¹¹⁴⁴ İbrahim Fazıl Pelin, *Finans İlmi*, İstanbul, 1942, s. 94 – 95; Osman Nuri Peremeci, a.g.e., s. 418.

¹¹⁴⁵ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 152.

“ Demiryolu, İstanbul – Küçükçekmece – Çatalca – Sinekli – Çerkesköy – Çorlu – Muratlı – Lüleburgaz – Alpullu – Mandıra’ya gelmekte, buradan iki kola ayrılarak biri Bbaeski – Taşagıl’dan kırklareli’ye gitmekte, diğer kol da Pehlivan köy, Uzunköprü’den geçerek Yunan hududuna dahil olmakta ve 33 kilometresi Yunan topraklarında kaldıktan sonra Karaağaca vasıl olmaktadır. Meriç vadisini takiben Svilengrad’da Bulgar hududuna girmektedir.

Ergene vadisini takip eden demiryolu hattı Çorlu’dan Babaeski’ye kadar âdeta İstanbul – Edirne asfaltına muvazi denebilecek şekilde ve ona pek yakın mahallerden geçmekte, Babaeski’den itibaren aradaki zaviye gittikçe açılmakta ve Edirne’de tekrar asfalta mülâki olmaktadır. Asfaltın uzunluğu 256 km. demiryolunun uzunluğu – 46 kilometrelik Kırklareli kısmını çıkarırsak – 287 km. olduğuna göre asfalt bazı noktalarda kestirme ve müstakim bir yol takip ettiğinden demiryolundan daha kısa mesafeli bulunmaktadır.”¹¹⁴⁶

Mehmet Oluç’a göre; Edirne – İstanbul demiryolu hattı ile Edirne – İstanbul asfalt yolu birbirlerine rakip bir durumda iken, Kırklareli – Pınarhisar – Vize – Saray – Çerkezköy şosesi, İpsala, Enez ve Malkara da Keşan – Uzunköprü şosesi üzerinden demiryoluna bağlanmakta ve yukarıda sayılan bu şoseler, Trakya’daki demiryolu hattını düzenli bir şekilde besleyip, desteklemektedir.¹¹⁴⁷ Her ne kadar, Mehmet Oluç, eserinde bahsetmese de Hayrabolu –Alpullu (Babaeski) ve Hayrabolu – Uzunköprü bozuk şoseleri veya blokaj yolları da yine bu şekilde, Edirne – İstanbul demiryolu hattını düzenli olarak, besleyip, desteklemektedir.

Malkara ilçesi, Trakya içlerine Keşan – Uzunköprü¹¹⁴⁸ şosesi veya Hayrabolu – Alpullu (Babaeski) şosesi ile bağlanmakta fakat Malkara, İstanbul’a ulaşım için, Malkara – Tekirdağ şosesine, ihtiyaç duymaktadır. Özmen’in bahsetmediği, Malkara’yı, Şarköy’e ve dolayısıyla denizden, İstanbul ve çevre illere bağlayan, başka bir şose daha vardır. Bu son, iki şose yol da Tekirdağ ve Şarköy iskelelerini, insan ve eşya taşımacılığı açısından beslemektedir.¹¹⁴⁹

Mehmet Oluç’un, Trakya’daki yolların, 1945’teki durumunu gösterir haritasında, Özmen’in 191 km olarak belirttiği, Havsa-Eceabat yolu, Gelibolu’da sona

¹¹⁴⁶ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 152.

¹¹⁴⁷ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 152.

¹¹⁴⁸ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 152-153.

¹¹⁴⁹ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 153.

ermektedir. Gerçi bu haritada, Oluç, sadece demiryollarını ve şoseleri göstermekte, diğer yol türlerine (blokaj, bozuk şose, taş kaplama vb. yollara) yer vermemektedir.¹¹⁵⁰

Trakya'dan, Şarköy - Mürefte – Tekirdağ - İstanbul hattı üzerinden, haftada iki defa, vapur seferleri yapılmaktadır. Kırklareli – Istrancalar bölgesinin orman ürünleri, denizden, Kırklareli İğneada ve Midye (Bugünkü Kırıkköy), yoluyla İstanbul'a ulaştırılmaktadır. Yine aynı bölgenin, orman ürünleri ve diğer ürünler, Sinekli ve Çerkezköy tren istasyonlarından, İstanbul'a demiryolu ile gönderilmekte, son olarak, Kırklareli – Istrancalar kesiminin, tüm ürünleri kara yolu ile Trakya bölgesi içlerine veya İstanbul'a gönderilecekse de Kırklareli ve Lüleburgaz üzerinden, bozuk yollarda ve pahalı bir şekilde gönderilebilmekteydi.¹¹⁵¹

5.3. 2. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA BÖLGE VİLAYETLERİNDE İMÂR FAALİYETLERİ

5.3.1. Çanakkale ve İlçelerinde İmâr Durumu (1939 – 1945)

Çanakkale vilâyetinde:

Gelibolu ilçesinde, Kazım Dirik'in Umûm Müfettişliği döneminde (1934-1941); Süleyman Paşa Anıtı yaptırılmış, Sarucapaşa Türbesi, Daimî Mehmet Efendi Medresesi ve Kaptan-ı Derya İbrahim Bey Çeşmesi onarılmış, yine Gelibolu merkezde Sarucapaşa Parkı düzenlenip hizmete açılmıştır. Ayrıca Gelibolu'da bir Halkevi yaptırılmıştır.¹¹⁵²

II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945 – 1946 yıllarında Gelibolu ilçesinin imar durumu son Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen'in izlenimleriyle şu şekildeydi:

“Gelibolu kasabasında ordunun da himmetiyle geniş bir imar hareketi vardır.

Bir zamanlar adeta dolmuş bir hale gelen iç liman ve yolu temizlenmiş, iskele meydanı genişletilmiş, tanzim edilmiş iskele karşısındaki tepe üzerinde bulunan hükûmet konağı, sahile paralel ordu anbarları kolordu, tümen karargâhları, emsali başka yerde olmayan ve Çanakkale Boğazının en güzel bir

¹¹⁵⁰ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 155'teki Trakya yollarını gösteren harita.

¹¹⁵¹ Mehmet Oluç, a.g.t., s. 153.

¹¹⁵² Mehmet Aldan, a.g.e., s. 381.

tezyini sayılabilen Orduevi, geniş ve güzel Halkevi binalarıyla bunlar önünden geçen geniş caddesiyle Gelibolu birçok yerlere nisbetle imar görmüş ve görmekte olan bir yerdir. Elektriği ve bir sineması vardır.”¹¹⁵³

Trakya Umûm Müfettişi, Gn. Kazım Dirik döneminde, Çanakkale Biga’da, bir halkevinin inşa ettirildiği, anlaşılmaktadır.¹¹⁵⁴ Umum Müfettiş Abidin Özmen’in, Çanakkale vilâyetinin, Eceabat ilçesi ile ilgili, II. Dünya Savaşı sonrasında yaptığı değerlendirme, şu şekildedir:

“ Birinci Cihan Harbi’nde hemen hemen tamamen yanan, Eceabat o harabeyi tamamilen silecek surette yeniden yapılmış oldukça mâmur bir kasaba olarak meydana çıkmıştır.

Eceabat denize paralel uzanmış bir sokakla ona dikey inen birkaç kısa sokaktan ibarettir. ” ¹¹⁵⁵

Savaş Döneminde Çanakkale Vilâyetinde Yol, Köprü ve Geçitlerin İnşa ve Onarımları ve Yapılan Devlet Harcamaları

II. Dünya Savaşı yılları zarfında, 1939-1945 yılları arasında, Çanakkale vilâyeti genelinde, tesviye, blokaj, şose ve parke türü toplam, 51.557 metre, yeni yol inşa edilmiştir. Yeni inşa edilen, bu yolların da 23.614 metre gibi önemli bir kısmı, yaklaşık yüzde 45,8’i, savaşın henüz etkilerinin tam olarak hissedilmediği, 1939’da gerçekleştirilmiştir.¹¹⁵⁶

Söz konusu, 6 yıllık savaş dönemi boyunca, Çanakkale vilâyeti genelinde, şose ve asfalt yol türü, toplam 65.846 metre, eskimiş yol, tamir edilmiştir. Yeniden tamir edilen, bu yolların da 47.684 metre gibi önemli bir kısmı, yaklaşık yüzde 72,4’ü, savaşın, henüz etkilerinin tam olarak hissedilmediği, 1939 yılında ve savaşın sona erdiği 1945 yılında, gerçekleştirilmiştir.¹¹⁵⁷

¹¹⁵³ Abidin Özmen, a.g.e., s. 36 - 37.

¹¹⁵⁴ Mehmet Aldan, a.g.e., s. 381.

¹¹⁵⁵ Abidin Özmen, a.g.e., s. 37.

¹¹⁵⁶ TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, Ankara, 1949.s. 132’den hesaplanmıştır.

¹¹⁵⁷ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 132’den hesaplanmıştır.

Yine bu zaman zarfında, yeni inşa edilen, köprü ve menfezlere baktığımızda ise; Çanakkale vilâyeti genelinde, 1939'da 15 adet beton menfez, 1941'de 1 adet beton köprü ve 1945'te ise 1 adet beton köprü ve 15 adet beton menfezin, yeni olarak inşa edildiği, görülmektedir. Söz konusu dönem zarfında, vilâyet genelinde, toplam 32 adet köprü ve menfez inşa edilmiştir. Söz konusu, altı yıllık savaş dönemi boyunca, Çanakkale vilâyeti genelinde, toplam 55 adet eskimiş köprü ve menfezin tamiri, yapılmıştır.¹¹⁵⁸ Çanakkale vilâyeti genelinde, inşaat ve onarma giderleri olarak; Devlet, 1939 yılında, 43.325 lira, 1940'ta 8.088 lira, 1941'de 10.770 lira, 1942'de 15.408 lira, 1943'te 203.192 lira, 1944'te 197.001 lira ve son olarak, 1945 yılında ise 119.588 lira para harcamıştır.¹¹⁵⁹ Söz konusu dönem içinde, devletin yaptığı bu tür harcamaların toplamı, 439.029 lira para harcamıştır.¹¹⁶⁰

Çanakkale Vilâyetinde Sivil ve Kamu Binaları İnşa ve Onarımları ve Yapılan Devlet Harcamaları (1937 – 1945)

Çanakkale vilâyeti'nde, 1937 yılında, kamu ve özel müteşebbislerce, 1.124 adet ev, 10 adet okul, 12 adet cami, 121 adet dükkân ve mağaza, 1 adet hamam, 43 adet resmî binalar, 284 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 1.595 adet yeni yapı, inşa edilmiştir.

Çanakkale vilâyeti'nde 1938 yılında ise 934 adet ev, 13 adet okul, 2 adet cami, 105 adet dükkân ve mağaza, 4 adet hamam, 14 adet resmî binalar, 69 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 1.141 adet yeni yapı inşa edilmiştir.¹¹⁶¹ Böylece, II. Dünya Savaşı öncesinde, son iki yıla bakarak, vilâyet genelinde, bir yılda ortalama; 1.029 Adet ev, 12 adet okul, 7 adet cami, 113 adet dükkân ve mağaza, 3 adet hamam, 29 adet resmî bina, 177 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 1.368 adet yeni yapının, inşa edildiği hesaplanabilir.¹¹⁶²

Çanakkale vilâyeti genelinde 1939 yılında; Bina ve kurum inşaatı olarak, sadece 1 adet okul inşaa edilmiş ve devletin bu okul inşaatı için yaptığı harcama ise 1.000 lira

¹¹⁵⁸ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 132'den hesaplanmıştır.

¹¹⁵⁹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 151.

¹¹⁶⁰ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 151'den hesaplanmıştır.

¹¹⁶¹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 165.

¹¹⁶² *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 165'ten hesaplanmıştır.

olmuştur. Diğer yıllarda, 1940 – 1945 yılları arasında, başka hiçbir yeni sivil kamu binası inşaatı, gerçekleştirilmemiştir. Dönem içinde, vilâyet dâhilinde, yeni sivil kamu binası inşaatları için harcanan para da 1.000 lira ile sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, 1939 yılında, 29 adet okulun onarımı yapılmış, 6 adet çeşitli tipte binanın onarımı gerçekleştirilmiş, toplamda bu 35 adet onarım işi için devlet, toplam 4.275 lira para harcamıştır. 1940 Yılında ise vilâyet genelinde, 20 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 5 adet binanın da onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 26 adet bina onarımı için devlet, 1.850 lira, para harcamıştır. 1941 Yılında, 17 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 5 adet binanın da onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 23 adet bina onarımı için devlet, 2.649 lira, para harcamıştır. 1942 Yılında, 19 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 4 adet binanın da onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 24 adet bina onarımı için devlet, 2.046 lira, para harcamıştır.

1943 Yılında, 15 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 9 adet binanın da onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 25 adet bina onarımı için devlet, 8.865 lira, para harcamıştır. 1944 Yılında, 22 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 7 adet binanın da onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 30 adet bina onarımı için devlet, 15.811 lira para harcamıştır. 1945 Yılında, 18 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 4 adet binanın da onarımı, gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 23 adet bina onarımı için devlet 39.802 lira, para harcamıştır.¹¹⁶³ II. Dünya Savaşı yılları boyunca, devletin yaptığı onarımların maliyeti, 75.298 lirayı, inşaat ve onarımların toplam maliyeti ise 76.298 lirayı bulmuştur.¹¹⁶⁴

Çanakkale Vilâyetinde Kırsal Alanda (Köylerde) Yapılan İmar Faaliyetleri

1939 Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde Yapılan Toprak Anketi, 1939 yılı sonu itibarıyla, 1940 yılı başında, Çanakkale Merkez ilçesi ve diğer ilçelerdeki köylerin

¹¹⁶³ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 160.

¹¹⁶⁴ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 160'tan hesaplanmıştır.

içme suyu meselesinin mevcut durumunu, ilçe ilçe ayrıntılara da yer vermek suretiyle, şu şekilde ortaya koymuştur:

Çanakkale vilayeti genelinde ise 63 köy içme suyunu dereden, 3 köy gölden, 22 köy pınardan, 303 köy, köy içindeki çeşmelerden 225 köy köy içindeki kuyulardan, 4 köy de artezyenlerden temin etmektedir. Yine yukarıda da karşılaştığımız gibi bazı köylerin birden fazla su kaynağından dere ve pınar veya çeşme ve kuyu gibi iki veya daha fazla farklı yerden içme suyu sağladığı hususu istatistiğe yansımaktadır. Çünkü Çanakkale vilâyetinin toplam 541 adet köy varken vilâyet köylerinde toplam 620 tane içme suyu temin edilen yer bulunmaktadır. Yine istatistiğe de yansıdığı üzere Gelibolu ilçesi'nin 4 ve Lâpseki ilçesinin de 1 köyünde yani Çanakkale vilâyetinin toplam 5 köyünde düzenli ve temiz içme suyu temin edilebilen bir yer, mevcut değildir.¹¹⁶⁵

Tablo 5.3.1
Çanakkale Merkezi Ve Kazalarındaki Köylerin 1938 Yılı Sonu İtibarıyla İçme Suyunu Ne Şekilde Temin Ettiğini Gösteren Tablo

Kazalar	Köy Adedi	İçme Suyu						Merasında yeterli su	
		Dereden	Gölden	Pınardan	Çeşmeden	Kuyudan	Artezyen-den	Olan Köyler Adet	Olmayan Köyler Adet
Çanakkale M. Kazası	40	4	-	1	29	16	1	31	9
Ayvacık	48	6	1	1	24	21	-	39	9
Bayramiç	91	10	-	2	49	35	-	75	16
Biga	146	24	-	6	74	67	1	97	49
Bozcaada	1	-	-	-	1	-	-	1	-
Eceabat	16	-	-	-	-	8	8	16	-
Ezine	43	2	1	3	19	24	-	29	14
Gelibolu	30	1	-	-	19	6	-	13	17
İmroz	6	-	-	1	5	-	-	5	1
Lapseki	51	5	-	2	31	12	-	39	12
Yenice	69	11	1	6	43	35	2	65	4
Toplam	541	63	3	22	303	225	4	402	139

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939'da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi", dış kapaksız, s. 22.

¹¹⁶⁵ 1939 Trakya ..., s. 22'den hesaplanmıştır.

Çanakkale (kırsalının) köylerinin, içme suyu durumu, kısaca bu şekilde izah edildikten sonra, yine Çanakkale vilâyeti köylerindeki meraların, içme suyu durumuna da kısaca değinmek gerekir. Zira bu yıllarda, yöre halkı için hayvancılık, tarımla birlikte en önemli, gelir kaynağıdır. Bölge hayvanlarının, ilkbahardan, sonbahara kadar, neredeyse yılın sekiz ayında, beslendikleri alanlar, meralardır. Dolayısıyla bu gibi nedenlerle, bölge köyleri meralarında, hayvanların sulanabileceği, temiz su kaynaklarının bulunması hususu önem arz etmektedir. Çanakkale vilâyeti sınırları içerisindeki, toplam 541 köyün 402'sinin, meralarında da hayvanlarını sulamak için yeterli miktarda su, bulunmaktadır. Vilâyet genelinde, toplam 139 köyün meralarında ise yeterli miktarda içme suyu, bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle Çanakkale'deki her yüz köyün, 74'ünün merasında temiz içme suyu mevcutken, 26'sının merasında ise temiz içme suyu bulunmamaktadır.¹¹⁶⁶

Çanakkale Vilâyetinde Yapılan İmâr Faaliyetlerinin Bakanlar Kurulu Kararları'na Yansımaları 1939 – 1945 Yılları İtibarıyla

Özellikle II. Dünya Savaşı esnasında, Çanakkale Boğazı'nın stratejik konumu ve Çanakkale'nin savunulmasının, aynı zamanda Trakya ve İstanbul'un da savunulması anlamına gelmesinden dolayı, 1939 – 1945 yılları arasında, Çanakkale'deki imar faaliyetleri, özellikle de askeri alandaki imar faaliyetleri, söz konusu dönem içindeki, Bakanlar Kurulu Kararlarına, hatırı sayılır bir biçimde yansımıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla, bu söz konusu dönemde, Çanakkale'deki imar faaliyetleri ile ilgili olarak, Bakanlar Kurulu, tam 24 adet karara imza atmıştır. Bu alınan kararlar, dönem içerisinde, Çanakkale vilâyet sınırları dâhilinde yapılan, daha çok askeri nitelikli, bir miktar da sivil imar faaliyetlerine, ciddi anlamda, ışık tutmaktadır. Askeri imar faaliyetleri, güvenlik nedeniyle, söz konusu dönem zarfındaki, resmi devlet kayıtlarında, gösterilmemektedir. Sansür nedeni ile de yerel ve ulusal basında, bu tarz imar faaliyetlerine, yer verilmemektedir.¹¹⁶⁷ Bu gibi nedenlerle ancak bu dönemle ilgili Çanakkale'deki imar faaliyetleri, Bakanlar Kurulu Kararları ile bir miktar gün yüzüne çıkabilmektedir. Söz konusu dönemde, Çanakkale vilâyeti dâhilindeki, imar faaliyetleri

¹¹⁶⁶ 1939 *Trakya* ..., s. 22'den hesaplanmıştır.

¹¹⁶⁷ Dönem içinde uygulanan sansürle ilgili olarak bakınız, Cemil Koçak, 'II. Dünya Savaşı ve Türk Basını', *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 35, Kasım 1986, s. 29 -33.

ile ilgili olarak alınan, Bakanlar Kurulu kararları, kronolojik sıraya göre, sıralandığında aşağıdaki gibi bir tablo ile karşılaşılmaktadır:

15.04.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'yla, Çanakkale'deki Üvecik, Alibey ve Geyikli köyleri arasındaki yolların tamiri için Çanakkale Vilâyeti eemrine, 5.200 lira yardım yapılması, kararlaştırılmıştır.¹¹⁶⁸

06.05.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'yla, Çanakkale'de düşman denizaltılarının, Çanakkale Boğazı'ndan izinsiz girişine engel olmak maksadıyla, yaptırılmakta olan, ağ mania bölgelerinde çalıştırılacak olan, beş İngiliz uyruklunun, (askeri mühendis) Çanakkale'deki adı geçen mahallere girişine, izin verilmiştir.¹¹⁶⁹

20.05.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'yla, Çanakkale'de yapılmakta olan liman, iskele ve havaalanı inşaatlarında çalıştırılacak mühendislerin, Çanakkale'deki yasak bölgelere, (askeri yasak bölgeler) girmelerine izin verilmesi, kararlaştırılmıştır.¹¹⁷⁰

27.10.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'yla, Çanakkale'nin Subaşı köyünde, heyelandan evleri yıkılan Mehmet Güzel isimli vatandaş ile bu vatandaşın 19 arkadaşına, devlet eliyle, parasız kereste verilmesi, kararlaştırılmıştır.¹¹⁷¹

30.01.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'de İngiliz mühendis, uzman ve ustalarının yardımıyla, olası bir düşman tecavüz ve saldırısına karşı, sahil müdafaa inşaatı gerçekleştirildiği, anlaşılmaktadır. “ *Çanakkale sahil müdafaa inşaatında çalıştırılan İngiliz mühendis ve uzman ustaları ile tercüman ve memurlara ait kadronun tasdiki.* ”¹¹⁷²

¹¹⁶⁸ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 94.17.8.

¹¹⁶⁹ BCA, Fon Kodu 030.18.1.2., Yer No: 91.42.19.

¹¹⁷⁰ BCA, Fon Kodu 030.18.1.2., Yer No: 91.47.18.

¹¹⁷¹ BCA, Fon Kodu 030.18.1.2., Yer No: 93.101.19.

¹¹⁷² BCA, Fon Kodu 030.18.1.2., Yer No: 93.127.20.

01.03.1941 Tarihinde alınan Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'de boğaz bölgesinde, bir dinleme ve ihbar istasyonunun, pazarlık usulüyle yaptırılmasının, kararlaştırıldığı görülmektedir.¹¹⁷³

07.03.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'nin Lapseki ilçesinde bulunan, iskelenin yakınındaki dalyan faaliyet sahasının, (yöre balıkçılarının balık avlamak için kullandıkları bir bölge) Milli Müdafaa ihtiyaçları için, istimlak edilmesinin, kararlaştırıldığı görülmektedir.¹¹⁷⁴

11.06.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'nin Gelibolu ilçesinde, inşaa ettirilecek olan, iskele için bu tarihten daha önceki bir tarihte, iskele yakınındaki bazı yerlerin, kamulaştırıldığını fakat bu önceki kamulaştırmada, iskele için yapılan istimlakın, yeterli gelmediği görülmektedir. Bu durum üzerine, Bakanlar Kurulu, bu bölgede yer alan, bazı gayrimenkullere yönelik olarak, ikinci bir istimlak, kararnamesi imzalamıştır.¹¹⁷⁵

13.06.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, İzmir ve Çanakkale'nin, ikinci yasak bölgesinde (askeri yasak bölge), bir havaalanı (askeri nitelikli) inşa edilmekte olduğu ve bu iki hava alanı inşaatında, toplam 18 adet İngiliz uyruklu teknisyenin (muhtemelen askeri) çalıştırıldığı anlaşılmaktadır.¹¹⁷⁶

16.06.1942 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Milli Müdafaa ihtiyaçları için Çanakkale'nin Gelibolu ilçesinde, bir takım askeri binaların yaptırıldığını ve bu maksatla, Gelibolu ilçesinde bulunan bir kısım gayrimenkullerin de istimlakının kararlaştırıldığını öğrenmekteyiz.¹¹⁷⁷

16.11.1942 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Eceabat (Kilyos) Hava Meydanı için Eceabat'ta mukim, Ayet Gülme isimli, vatandaşa ait, Eceabat

¹¹⁷³ BCA, Fon Kodu 030.18.1.2., Yer No: 94.17.8.

¹¹⁷⁴ BCA, Fon Kodu 030.18.1.2., Yer No: 94.19.4.

¹¹⁷⁵ BCA, Fon Kodu 030.18.1.2., Yer No: 95.49.17.

¹¹⁷⁶ BCA, Fon Kodu 030.18.1.2., Yer No: 95.50.6.

¹¹⁷⁷ BCA, Fon Kodu 030.18.1.2., Yer No: 98.52.12.

Ayazma mevkiinde bulunan arazinin, Milli Müdafaa ihtiyaçları için istimlakinin, kararlaştırıldığı görülmektedir.¹¹⁷⁸

21.11.1942 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'de, devlet tarafından, elektrik üretmek için ihale ile bir adet dizel motoru, satın alındığını ve bu motordan elde edilecek elektriğin, Çanakkale Hastahanesi ile Karargâh ve civarının, aydınlatılması için kullanılacağı anlaşılmaktadır.¹¹⁷⁹

08.01.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'de bir iskele inşaatının, yaptırılmasının kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Çanakkale'de yaptırılacak olan, bu iskelenin, ihaleye gerek duyulmaksızın, pazarlık usulü ile yaptırılması, kararından da bu iskele inşaatının, askeri bir yönü bulunduğu ve ülke güvenliği ile ilgili bir mesele olduğundan, en kısa zamanda, bu iskelenin yapılabilmesi için mevcut, standart devlet ihale prosedürünün, bu iskele inşaatı için uygun görülmediği, meselenin ivedilikle halli için iskele inşaatında, pazarlık usulünün benimsendiği hususu, göze çarpmaktadır.¹¹⁸⁰

08.01.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale Nara burnu mevkiindeki, Vakıf Nara tekkesi ile bu tekkenin müstemilatının, Milli Müdafaa ihtiyaçları için istimlak edildiği anlaşılmaktadır.¹¹⁸¹

08.01.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı ile Çanakkale'nin Gelibolu ilçesinde, yaptırılması gerekli görülen, iki transit ambarı muhafaza pavyonları, çevre duvarları ve rıhtım inşaatının, emaneten yaptırılacağının kararlaştırıldığı, görülmektedir.¹¹⁸² Bu işlerin, emaneten yaptırılmasının, nedenleri ile ilgili, herhangi bir bilgi, bulunmamaktadır. Fakat bölgedeki başka sivil askeri projelerde de mevcut iş veya işlerin, emaneten yaptırılması hususu, Bakanlar Kurulu Kararlarına, sıkça yansımıştır. Bu durumun nedenleri hakkında, ilk akla gelen birkaç neden, sırasıyla:

¹¹⁷⁸ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 100.93.13.

¹¹⁷⁹ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 100.96.14.

¹¹⁸⁰ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 100.110.4.

¹¹⁸¹ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 101.12.7.

¹¹⁸² BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 101.18.12.

Birinci neden olarak, bu işlerin asıl sebebinin askeri ihtiyaçlardan kaynaklanması ve bu nedenle, belirli bir tarihe kadar, hızla projelerin bitirilip, fayda sağlayacak şekilde, hizmete alınmalarının gerekmesi, yani takvim - zaman kısıtı. İkinci neden olarak, bu projelerin, kalıcı ve düzgün bir şekilde inşa edilebilmeleri için devletin elinde yeterli para, malzeme, işgücü ve ekipmanın, bulunmaması. Son olarak da, yapılacak olan bu tip projelerin, özellikle ve öncelikle askeri amaç ve nitelikli projeler olması bu nedenle kalıcı bir ihtiyaçtan çok konjüktürel ve dönemsel bir ihtiyaçtan kaynaklanmaları. Bu projeler için geçici bir çözüm üretilerek, devletin, hem zamandan (kalıcı bir çözüme göre daha hızlı bir şekilde olabilmesi) hem de para, malzeme ve işgücünden ciddi miktarlarda tasarruf yapılabilmesine, olanak tanınması.

Yukarıda sıralanmaya çalışılan, nedenlerin birinden veya birkaçından ya da burada öngürülemeyen, bazı nedenlerden dolayı, devlet, bu tip projelerde, kesin ve sürekli bir çözüm yerine, emaneten, yani geçici olarak, birtakım çözümler geliştirme yoluna, gitmiş gözükmektedir.

22.05.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'nin merkezinde bulunan, Askerlik Dairesi binasının, genişletilmesine karar verildiği ve bu kararı hayata geçirebilmek için de Çanakkale merkezde, bir miktar gayrimenkulün Milli Müdafaa hizmetleri için istimlak edildiği, anlaşılmaktadır.¹¹⁸³

22.07.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'nin Ezine ilçesinde, bir "Jandarma Hastahanesi" inşaatına başlandığı fakat bu hastahane inşaatının, ihale şartnamesinde, belirtilen sürede tamamlanamadığı, bu nedenle bu hastahane inşaatı için verilen, normal sürenin sonunda alınan, Bakanlar Kurulu Kararı ile "Jandarma Hastahanesi" inşaatı süresinin, uzatılarak sözleşmesinin yenilendiği, görülmektedir.¹¹⁸⁴

11.09.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'de "Müstahkem Mevkii" içinde, mayın depoları yaptırılacağı ve bu maksatla da söz konusu

¹¹⁸³ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 102.36.12.

¹¹⁸⁴ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 102.57.9.

mayın depolarının, inşası için Çanakkale’de birtakım gayrimenkullerin, askeri kullanım amaçlı olarak, istimlak edilmesinin kararlaştırıldığı, anlaşılmaktadır.¹¹⁸⁵

11.10.1943 Tarihinde alınan Bakanlar Kurulu Kararı’ndan, Çanakkale’de “Müstahkem Mevkii dâhilinde bulunan, Eceabat ilçesi ve Kocadere’de, (Çanakkalede bir köyün ismi veya Çanakkale’de bir mevki adı?) mevcut askeri tesisatın emniyetini, temin amacıyla, bölgede yer alan, bir miktar arazinin, istimlak edilmesinin kararlaştırıldığı, görülmektedir.¹¹⁸⁶

11.10.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı’ndan, Çanakkale’nin Nara mevkiindeki, (Nara Burnu) 1. Yasak Bölge’de, (askeri yasak bölge) yaptırılacak olan, tesisat (askeri tesisler) için bölgedeki lüzumlu olan arazinin, istimlak edilmesinin kararlaştırıldığı, anlaşılmaktadır.¹¹⁸⁷

Yukarıdaki son iki Bakanlar Kurulu kararı, birbirini tamamlar niteliktedir. Her iki kararda da anılan tesisler aynı bölgenin, 1. Yasak Bölge’de bulunmaktadır. Bu iki karardan, anlaşıldığı kadarıyla, daha önceden bölgede inşa edilmiş olan, askeri nitelikli tesislerin, güvenliğini daha rahat sağlayabilmek amacıyla, bölgede bir miktar arazi istimlakinin yapılmıştır. Yine bu kararı müteakiben, aynı bölgede, ilave birtakım askeri nitelikli yeni tesisler inşası için yeni arazilere, ihtiyaç duyulmasından ötürü, yeni bir istimlak kararı daha alınmıştır.

26.10.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı’ndan, Çanakkale’nin, Umurbey Köyü ile arasında açılması planlanan, askeri nitelikli yolun, geçtiği gayrimenkullerin, Milli Müdafaa ihtiyaçları için istimlak edilmesinin kararlaştırıldığı, görülmektedir.¹¹⁸⁸

¹¹⁸⁵ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 103.66.9.

¹¹⁸⁶ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 103.73.18.

¹¹⁸⁷ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 103.74.1.

¹¹⁸⁸ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 103.80.10.

25.01.1944 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'nin Sarıca Ali Köyü civarında bulunan, sekiz adet tarlanın, Milli Müdafaa ihtiyacına yönelik olarak, istimlak edilmesinin kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır.¹¹⁸⁹

24.06.1944 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale'nin Merkez ilçesi dâhilindeki, havaalanı için lüzumlu olan arazinin, istimlakinin kararlaştırıldığı görülmektedir.¹¹⁹⁰

20.08.1945 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Çanakkale 2. Yasak Bölgesi sınırları içinde yer alan, Marmara Denizi adaları (Marmara adası, Avşa adası vb.) ve civarına, balık almak maksadıyla gelecek olan, yabancı gemi ve motorların, bir yıl süre ile bu bölgeye girmelerine izin verilmesinin, kararlaştırıldığı, anlaşılmaktadır.¹¹⁹¹

Yukarıda genel hatları ile özetlenmeye çalışılan, 2. Dünya Savaşı yıllarında, Bakanlar Kurulu Kararları'nda, Çanakkale'de imar faaliyetlerinin, en çok dikkat çeken yönü, bu dönemde daha önce de bahsedildiği üzere, alınan Bakanlar Kurulu Kararlarının, 18 tanesi, doğrudan askeri nitelikli kararlardır. Diğer altı adet kararın da büyük bir kısmı, askeri ve sivil faydanın, bir arada bulunduğu, projelerdir.

Elbette bu projelere, devletin ne kadar para harcadığı, belgelere, askeri niteliklerinden ve diğer teknik nedenlerden ötürü, büyük ölçüde yansımamıştır. Fakat dönemle ilgili, bölgedeki birtakım imar faaliyetlerinden, genel hatları ile de olsa, bahsedilmektedir. Söz konusu dönem zarfında, yani 1939 – 1945 yılları arasında, Çanakkale vilâyeti genelinde, devletin yaptırdığı belli başlı imar projeleri, kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Çanakkale merkezde ve Çanakkale'nin Eceabat ilçesinde, birer adet havaalanı yaptırılmıştır. Çanakkale ile Umurbey köyü arasında, askeri amaçlarla kullanılmak üzere, askeri bir yol açılmıştır. Çanakkale'de Eceabat ilçesi, Nara ve Kocadere mevkiilerinde, sayısı ve büyüklüğü belirtilmeyen, ama külliyyatlı miktarda olduğu

¹¹⁸⁹ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 104.9.9.

¹¹⁹⁰ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 105.40.4.

¹¹⁹¹ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 109.51.14.

belgelere yansıyan, askeri nitelikli tesisler yaptırılmış ve bu tesislerin yanlarında bulunan arazilerin, istimlak edilmesi suretiyle, bu tesislerin bulunduğu alan genişletilmiştir. Çanakkale Merkez’de, Müstahkam Mevkii sınırları içinde, mayın depoları yaptırılmış ve yakınındaki araziler istimlak edilmek suretiyle, depoların bulunduğu alan, bir hayli geniş tutulmuştur. Çanakkale’nin Ezine ilçesinde, bir “Jandarma Hastahanesi” yaptırılmış, Çanakkale Merkez’de bulunan Askerlik Dairesi Binası da genişletilmiştir. Çanakkale’nin Gelibolu ilçesinde, iki transit ambarı, muhafaza pavyonları, çevre duvarları ve rıhtım inşaatı yaptırılmıştır. Çanakkale Nara Burnu mevkiindeki, Vakıf Nara Tekkesi ve müstemilatı, istimlak edilmek suretiyle, bu stratejik bölgede, sivil bina ve yerleşim bırakılmamıştır. Çanakkale merkezde, bir iskele ve Çanakkale’nin Gelibolu ilçesinde, birtakım askeri nitelikli, bilinmeyen sayıda askeri binalar, inşa edilmiştir. Yine Çanakkale Gelibolu ilçesinde, bir iskele inşa ettirilmiştir. Çanakkale’de “Boğaz Bölgesi’nde”, bir dinleme ve ihbar istasyonu inşa edilmiştir. İngilizlerin de yardımıyla, Çanakkale’de Boğaz çevresinde bir sahil müdafaa inşaatı (Acaba bir hat şeklinde yan yana birden fazla bina ve vb. yapıdan mı oluşuyordu? Ya da tek duvar benzeri büyük bir hat mıydı ?) yapılmıştır. Yine Çanakkale Merkez’de, liman ve iskele inşaatları, yapılmıştır. Çanakkale Boğazı girişinde, düşman denizaltılarının, izinsiz girişine ve herhangi bir tecavüzüne, engel olmak maksadıyla, İngilizlerin yardımıyla, ağ mania bölgesi, inşa edilmiştir. Çanakkale’de, bazı köy yolları, (askeri amaçla da kullanılan) tamir ettirilmiştir.

5.3.2. Edirne ve İlçelerinde İmâr Durumu (1939 – 1945)

Savaş Yıllarında Edirne ve İlçelerinde Genel İmâr Durumu

Edirne:

II. Trakya Umûm Müfettişi, Kazım Dirik döneminde, 09.08.1935 – 03.07.1941 tarihleri arasında, Edirne’de tamamlanan, bayındırlık işleri, şu şekilde sıralanabilir:

“Selimiye Camii müstemilatından Dar-ül Kur’an’ın onarılarak Etnoğrafya Müzesi haline getirilmesi, Gazi Mihâl, Yahyabey v Muradiye Camileri çevrelerinin kamulaştırılarak düzenlenmesi, Edirne Bedesteni’nin onarımı, Beyazıt Camii müstemilatından eski Tıp Medresesi’nin onarımı, Merzifonlu Karamustafa Paşa ve Hacılbey Çeşmelerinin onarımı, Ekmekçioğlu

Ahmet Paşa kervansarayı'nın ve Sarucağa Camii'nin onarımı, Süloğlu Parkı'nın düzenlenmesi ve Atatürk anıtı yaptırılması (parkın içinde), Havsa'da Hasköy Parkının ve şehitliğinin düzenlenmesi ve (bu şehitlikte bir) abide dikilmesi, (Edirne ilçesi) Havsa'da Sokollu Mehmet Paşa Camii'nin ve mimar Sinan Hamamı'nın, Keşan'da Hersekli Ahmet Camii'nin onarımı.”¹¹⁹²

Abidin Özmen'in, ifadeleri ile 1943-1946 yılları arasında, Edirne'de yapılan ve yapılmaya çalışılan, imar faaliyetleri kısaca şu şekildeydi:

“Edirne'nin önce yapılan genel imar plânını tâdili icap etmiş, bir taraftan bu işle uğraşılırken diğer taraftan Edirne içinden geçecek Avrupa asfaltının geçiş yeri tesbit ve yıkmak ve temizlemekle başlanabileceği cihetle bir senedenberi bu işe hızla devam edilmektedir.

Edirnenin imarı söz konusu olunca eskiden yapılmış büyük binalar ve kışlalarla eski eserlere dahil cami, medrese, köprü, çeşme, hamam, şifahane, bedesten ve çarşı gibi çok kıymetli binaların açık durumunu da gözönüne getirmek lâzımdır.

Büyük binalardan eski Müşirlik dairesi Trakya Genel Müfettişliğine tahsis edilmiş olup bina eski şekli üzere tamir edilmek suretiyle zerafetile muhafazasına gayret edilmiş, öteden beri mülkî idarenin¹¹⁹³ oturduğu hükûmet binası mimari zevke uygun düşürülemiyen bir şekilde de olsa bile küllî bir para sarfı ile tarsin ve tâmir olunmuştur.

Bir çok zamandan beri adeta boş kalıp harabiye yüz tutan karaağaçtaki eski küçük subay kışlası göçmen evi Sağlık Bakanlığınca tâmir edilmiştir.

Su tesisatı, oldukça kuvvetli elektrik tesisatı iki sineması da vardır. Spor sahası ve kapalı salonu ihtiyaca kâfi gelmektedir.”¹¹⁹⁴

Son olarak, yine bir başka dönem kaynağında, Edirne'nin 1945-1950 yılları arasındaki durumu, şu şekilde tasvir edilmektedir:

“Edirne'mizin Türkiye'de bilhassa coğrafi, siyasi, kültürel ve turistik yönlerden büyük ve müstesna bir yeri vardır. Edirne de bu aziz vatanın bütün bir medenî aleme açılan ilk kapısıdır. Dikkat buyrulursa batı demedik, dünya dedik. Zira doğudaki şehirlerimizin bugün için sadece birkaç komşu ile irtibatı olup sık sık görülmesi ve içinden geçilmeyi icap ettirecek durumları yoktur. Boğazlar, dünya politikasında bugünkü önemini muhafaza ettikçe, Edirne muhteris gözlerin önünde bulundukça Edirneli kendisini emniyette his edebilecek imkânlara sahip olmalıdır. Bunun için de bu güzel şehri bugünkü “Terk edilmiş “ vaziyette değil (Benimdir ve ebediyen benim olacaktır.) diyebileceğimiz şekilde mamur ve müreffeh görmek hakkımızdır.

¹¹⁹² Mehmet Aldan, *İz Birakan Mülki İdare Amirleri*, a.g.e., s.380-381.

¹¹⁹³ Abidin Özmen, a.g.e., s. 33.

¹¹⁹⁴ Abidin Özmen, a.g.e., s. 34.

Bu şehir en son 1940 tahliyesinden sonra bir daha belini doğrultamadı. Her geçen gün inkıraza doğru gitti. Harbe girmedi fakat harpten çıkmış bir hale geldi. Bugün şüphesiz iyi niyetlerle ve sırf Edirne'yi kalkındırmak için yıkıldığını gördüğümüz evlerin sakinleri kendilerine barınacak yer temin edemediklerinden ve maddi durumları da ayrı bir barınak yapmalarına elvermediğinden eşyalarıyla birlikte kamyon kamyon başka şehirlere göç ediyorlar. 1945 sayımında nüfusu 26 bin küsur olan bu şehirde bugün 20 bin insanı bile bulacağımız şüphelidir.¹¹⁹⁵

Bugün elde nasılsa sağlam kalmış birkaç eserimiz var. Bunlar için zaman zaman uzak diyarlardan yabancı turistler gelir. Şaheser Selimiye'nin kubbesine, Üçşerefeli'nin kapısına ve Muradiye'nin (cami) o canım çinilerine¹¹⁹⁶ sadece hayranlıkla bakarlar. Bunlara bu eserlerin hakiki değerleri hakkında izahat verecek ve memleketimizi bu vesile ile propoganda edecek tek yetkili memurumuz yoktur. ...

Edirne'nin düştüğü bu hazin hali mâruz gösteren nikbin hemşehrilerimiz de yok değildir. Onlara sorarsanız şu cevabı verirler:

- Ne yapsın? Şehir evvelki hinterlandına malik değil. Eskiden nerede ise Selaniğe dayanan hudud şimdi Meriç'ten öteye geçemiyor. Demiryolu hattının acayip durumu zaman zaman münakaleyi sekteye uğrattıyor. Öte yandan Bulgaristan durdukça ve Yunanistanla demiryolu işinde bir anlaşmaya varılamadıkça tabi tabii ve mukadderdir. Bu sebeplerle de burada kimse haklı olarak yerleşmeğe, gayrimenkule para yatırmağa cesaret edemez. Ve servetini daima nakid olarak elinde tutmayı tercih eder. ...¹¹⁹⁷

Uzunköprü:

Cumhuriyet devrinde, Uzunköprü Hükümet konağı ve İnhisarlar (Tekel) tütün deposu inşa edilmiştir. Uzunköprü istasyon – Keşan şosesi, ilçenin ortasından geçirilmiş ve bu yol vasıtasıyla, ilçeye hareketlilik, kazandırılmaya çalışılmıştır. İlçede, elektrik tesisatı ve faal bir sinema bulunmaktadır. İlçenin, su sorunu, açılan arteziyen kuyusuyla çözülmüştür.¹¹⁹⁸ İlçeye kapalı bir spor salonu, kazandırılması için bu yıllarda, çalışmalar yapıldığı da Özmen'in eserinden anlaşılmaktadır.¹¹⁹⁹

¹¹⁹⁵ Yazarın bugünden kastı 1947 – 1948 yıllardır.

¹¹⁹⁶ Nejat Köknar, Bugünkü Edirne, Edirne, 1949, s. 6.

¹¹⁹⁷ Nejat Köknar, a.g.e., s. 7.

¹¹⁹⁸ Abidin Özmen, a.g.e., s. 35.

¹¹⁹⁹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 35.

Keşan:

İlçede, son zamanlarda (muhtemelen 1946 ve sonrasında) göçmen iskân edilirken, yapılan evlerden başka, önemli ve ciddi bir imar hareketi yoktur. İlçenin, elektriği mevcuttur. İlçe, ekonomik yönden de gelişmeye çalışmaktadır.¹²⁰⁰

Özmen'e göre, Edirne'nin diğer üç küçük ilçesi, Lâlapaşa, Meriç ve İpsala ise hem nüfus açısından hem de imar bakımından, ehemmiyetsiz bir mevkidedir. Bu ilçeler, ilçeden çok, bir köy görünümüne, sahiptirler.¹²⁰¹

Savaş Yıllarında Edirne Vilâyetinde Yol, Köprü ve Geçitlerin İnşa ve Onarımları ve Yapılan Devlet Harcamaları

II. Dünya Savaşı yılları zarfında, Edirne vilâyeti genelinde tesviye, blokaj, şose ve parke türü, toplam 108.980,6 metre, yeni yol, inşa edilmiştir. Yeni inşa edilen, bu yolların da 86.877,6 metre gibi önemli bir kısmı, yaklaşık yüzde 79,7'si, savaşın artık kaderinin belli olduğu, 1944 yılında, gerçekleştirilmiştir.¹²⁰²

Söz konusu, altı yıllık savaş dönemi boyunca, Edirne vilâyeti genelinde, şose, blokaj ve tesviye edilmiş yol türünde, toplam 37.920,6 metre, eskimiş yol, tamir edilmiştir. Yeniden tamir edilen, bu yolların da 19.513 metre gibi önemli bir kısmı, yaklaşık yüzde 51,5'i, savaşın, henüz etkilerinin tam olarak hissedilmediği, ilk yılında, 1939'da, gerçekleştirilmiştir.¹²⁰³

Yine bu zaman zarfında, Edirne vilâyeti genelinde, toplam 4 adet köprü ve menfez inşa edilmiş, toplam 67 adet eskimiş köprü ve menfezin tamiri de yapılmıştır.¹²⁰⁴ Edirne vilâyeti genelinde, yollar, köprüler, menfezler inşaat ve onarma giderleri olarak, söz konusu dönem içinde, toplam 337.968 lira, para harcanmıştır.¹²⁰⁵

Edirne Vilâyetinde Sivil ve Kamu Binaları İnşa ve Onarımları ve Yapılan Devlet Harcamaları (1937 – 1945)

¹²⁰⁰ Abidin Özmen, a.g.e., s. 35.

¹²⁰¹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 35.

¹²⁰² *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 134'ten hesaplanmıştır.

¹²⁰³ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 134'ten hesaplanmıştır.

¹²⁰⁴ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 134'ten hesaplanmıştır.

¹²⁰⁵ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 151'den hesaplanmıştır.

Edirne vilâyeti'nde, 1937 yılında, 878 adet ev, 6 adet okul, 4 adet cami, 124 adet dükkân ve mağaza, 51 adet resmî binalar, 165 adet sair binalar, olmak üzere toplamda, 1.228 adet yeni yapı, inşa edilmiştir.

Edirne vilâyeti'nde, 1938 yılında, 744 adet ev, 24 adet okul, 8 adet cami, 106 adet dükkân ve mağaza, 6 adet resmî binalar, 52 adet sair binalar, olmak üzere toplamda, 940 adet yeni yapı, inşa edilmiştir.¹²⁰⁶ Böylece, II. Dünya Savaşı öncesindeki son iki yıla bakarak, vilâyet genelinde, bir yılda ortalama; 811 adet ev, 15 adet okul, 6 adet cami, 115 adet dükkân ve mağaza, 29 adet resmî binalar, 109 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 1.084 adet yeni yapının, inşa edildiği hesaplanabilir.¹²⁰⁷

Edirne vilâyeti genelinde, 1939 yılında; istatistiklere yansıdığı kadarıyla, yeni bina ve kurum inşaatı yapılmamıştır. Diğer yıllarda, 1940-1945 yılları arasında, sadece 1944 yılında, çeşitli başlığı altında, bir adet kamu binası inşaatı, gerçekleştirilmiştir. Bu kamu binası inşaatı için devletin kasasından, 8.465 lira, para çıkmıştır. Dönem içinde, vilâyet dâhilinde, yeni sivil kamu binası inşaatları için harcanan para da işte bu 8.465 lira, rakamıyla sınırlı kalmıştır.

Bu dönemde, tamiratlarda ise durum bambaşkadır. II. Dünya Savaşı yılları boyunca, devletin 1939 – 1945 yılları arasında yaptığı, onarımların maliyeti, 42.643 lirayı, inşaat ve onarımların toplam maliyeti ise 51.108 lirayı bulmuştur.¹²⁰⁸ Vilâyet genelinde, kamu binaları onarımı için harcanan paranın, büyük bir kısmı, yaklaşık yüzde 40,9'u, II. Dünya Savaşı'nın son yılında, 1945'te, harcanmıştır. Yine, yapılan kamu binaları, onarım harcamalarının, yaklaşık yüzde 12,6'sı da II. Dünya Savaşı'nın bitmesinden, bir yıl önce, 1944 yılında, gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, dönem içinde yapılan, yeni kamu binaları onarım harcamalarının, toplamda yaklaşık yüzde 53,5'i gibi yarından daha fazla bir kısmının,¹²⁰⁹ II. Dünya Savaşı'nın bitiminde, nispeten Türkiye ve bölge için riskin en az olduğu, bir dönemde gerçekleştirildiği, söylenebilir.

¹²⁰⁶ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 165.

¹²⁰⁷ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 165'ten hesaplanmıştır.

¹²⁰⁸ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, s. ...*, 162'den hesaplanmıştır.

¹²⁰⁹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, s. ...*, 165. 162'den hesaplanmıştır.

Edirne Vilâyetinde Kırsal Alanda Yapılan İmar Faaliyetleri

1939 Yılında Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesi'nde Yapılan Toprak Anketi verilerine göre; 1939 Yılı sonu, 1940 yılı başında, Edirne Merkez ilçesi ve diğer ilçelerdeki köylerin, içme suyu meselesi şu şekilde ortaya konulmuştur:

Edirne vilayeti genelinde, 12 köy, içme suyunu dereden, 1 köy, gölden, 30 köy, pınardan, 110 köy, köy içindeki çeşmelerden, 140 köy de köy içindeki kuyulardan, temin etmektedir. Yine yukarıda da karşılaşıldığı gibi Edirneye bağlı, 269 köy varken, bu köylerin, toplam 293 adet, temiz içme suyu kaynağı, bulunmaktaydı. Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi bazı köylerde, birden fazla sayıda, temiz içme suyu kaynağı bulunuyordu.¹²¹⁰

Tablo 5.3.2
Edirne Merkezi Ve Kazalarındaki Köylerin 1938 Yılı Sonu İtibarıyla İçme Suyunu Ne Şekilde Temin Ettiğini Gösteren Tablo

Kazalar	Köy Adedi	İçme Suyu						Merasında yeterli su	
		Dereden	Gölden	Pınardan	Çeşmeden	Kuyudan	Artezyen-den	Olan Köyler Adet	Olmayan Köyler Adet
Edirne Merkez Kazası	97	9	-	14	31	51	-	65	32
İpsala	25	1	-	4	16	7	-	20	5
Keşan	63	-	-	4	23	43	-	55	8
Kavaklı (Meriç)	26	2	1	3	11	9	-	21	5
Uzunköprü	58	-	-	5	29	30	-	35	23
Toplam	269	12	1	30	110	140	-	196	73

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939'da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi", dış kapaksız, toplam 46 sayfalık, s. 22.

¹²¹⁰ 1939 Trakya ..., s. 22.

Edirne vilâyeti sınırları içerisindeki toplam 269 köyün 196'sının meralarında da hayvanlarını sulamak için yeterli su bulunmaktadır. Vilâyet genelinde toplam 73 köyün meralarında ise yeterli miktarda içme suyu bulunmamaktadır.¹²¹¹

Edirne (kırsalının) köylerinin, içme suyu durumu, kısaca bu şekilde izah edildikten sonra, yine Edirne vilâyeti köylerindeki meraların, içme suyu durumuna da kısaca değinmek gerekir. Zira bu yıllarda, yöre halkı için hayvancılık, tarımla birlikte en önemli, gelir kaynağıdır. Bölge hayvanlarının, ilkbahardan, sonbahara kadar, neredeyse yılın sekiz ayında, beslendikleri alanlar, meralardır. Dolayısıyla bu gibi nedenlerle, bölge köyleri meralarında, hayvanların sulanabileceği, temiz su kaynaklarının bulunması hususu önem arz etmektedir. Edirne vilâyeti sınırları içerisindeki, toplam 269 köyün 196'sının, meralarında da hayvanlarını sulamak için yeterli miktarda su, bulunmaktadır. Vilâyet genelinde, toplam 73 köyün meralarında ise yeterli miktarda içme suyu, bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle, Edirne'deki her yüz köyün, 73'ünün merasında temiz içme suyu mevcutken, 27'sinin merasında ise temiz içme suyu bulunmamaktadır.

Edirne Vilâyetinde Yapılan İmâr Faaliyetlerinin Bakanlar Kurulu Kararları'na Yansımaları 1939 – 1945 Yılları İtibarıyla

Özellikle, II. Dünya Savaşı esnasında, Edirne'nin stratejik konumu dolayısıyla Edirne vilâyeti, 1939-1945 yılları arasında, dokuz adet, Bakanlar Kurulu Kararı'na konu olmuştur. Çanakkale'den farklı olarak, Edirne ile ilgili alınan, Bakanlar Kurulu kararlarının, önemli bir kısmı, sivil karakterli ve ulaşım – altyapı faaliyetleri ile ilgilidir. Sansür nedeni ile Bakanlar Kurulu'nda alınan, bazı kararlar ülke güvenliği nedeniyle yerel ve ulusal basında, ya hiç yer almamış ya da gecikmeli olarak ve çok genel hatları ile özet niteliğinde, bu konulara, şöyle bir değinilmiştir. Bu gibi nedenlerle ancak bu dönemle ilgili, Edirne'deki rutin dışı imar faaliyetleri, Bakanlar Kurulu Kararları ile bir miktar, gün yüzüne, çıkabilmektedir. Şimdi de sözkonusu dönemde, Edirne vilâyeti dâhilindeki, imar faaliyetleri ile ilgili olarak alınan, Bakanlar Kurulu kararları, kronolojik sıraya göre sıralandığında, ortaya şöyle bir tablo, çıkmaktadır:

¹²¹¹ 1939 Trakya ..., s. 22.

27.06.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan; Edirne – İstanbul arasındaki asfalt yol ile diğer yolların, (Askeri ulaştırma amaçlı olan yollar mı? Ya da asfalt yol haricindeki şose ve tesviye yollar mı kastediliyor? Pek belli değildir.) inşaatı için ayrılan ödeneğin, hizmetlere tevziinin kararlaştırıldığı görülmektedir.¹²¹²

22.07.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Edirne'deki Hasköy – Süloğlu ve Edirne – Lalapaşa yollarının tamirinin kararlaştırıldığı ve bu yolların tamirati için, Bakanlar Kurulu Kararı ile Edirne'ye 10.000 lira yardım yapıldığı anlaşılmaktadır.¹²¹³

28.09.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan; Edirne'deki Arda ve Tunca nehirlerinin, taşkınlarından, Edirne ahalisini korumak maksadıyla yaptırılmış olan, Bosnaköy Seddi ile sahil müdafaa tahkimatının, emaneten yaptırılmasının kararlaştırıldığı görülmektedir.¹²¹⁴

10.03.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan; Edirne – Lüleburgaz asfalt yolunun, Lüleburgaz – Kuleli köyü (Kırklareli ili, Babaeski ilçesinin bir köyü) kısmında, yaptırılacak olan, ek inşaat ve köprülerin, emaneten yaptırılmasının, kararlaştırıldığı, anlaşılmaktadır.¹²¹⁵

Daha önceden, “Çanakkale Vilâyetinde Yapılan, İmar Faaliyetlerinin Bakanlar Kurulu Kararları'na Yansımaları, 1939 – 1945 Yılları İtibarıyla”, başlığı altında, bu emaneten yaptırmaların nedenlerine, değinildiği için bir daha değinilmeyecektir. Fakat Çanakkale Vilâyeti'nde de görüldüğü üzere, dönemin hükümeti tarafından, Edirne vilâyeti dâhilinde de bazı imar projelerinin, emaneten, yani geçici bir surette yaptırıldığı, gözlenmektedir.

¹²¹² BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 91.61.9.

¹²¹³ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 92.73.8.

¹²¹⁴ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 92.95.1.

¹²¹⁵ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 94.20.7.

02.04.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan; Edirne "Süleoğlu – Hasköy ve Lalapaşa – Edirne yollarının, tamiri için dönemin Bakanlar Kurulu'nun, Edirne Vilâyeti'ne para yardımı yapılmasını kararlaştırdığı, görülmektedir.¹²¹⁶

30.06.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan; Edirne'nin "Uzunköprü ilçesi ile Bulgaristan'ın Sivilegrad şehri arasında, Türk toprağı dışında kalan, eskiden Balkan Savaşları öncesinde, Osmanlı Devleti elinde bulunan, eski Dimetoka Sancağı'na ait, bir bölge mevcuttur. II. Dünya Savaşı yılları zarfında ise büyük kısmı Yunanistan, bir kısmı da Bulgaristan sınırları içinde yer alan, bu bölgedeki, demiryolu hattı kısımlarının, işletilmesi hakkındaki kanun tasarısının, kabul edildiği anlaşılmaktadır.¹²¹⁷

31.07.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan; Edirne'deki, Arda ve Meriç nehirleri üzerinde, yapılacak köprülerin, Alman firmalarına, pazarlıkla yaptırılmasının kararlaştırıldığı görülmektedir.¹²¹⁸

07.04.1942 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan; Demiryolları için ayrılan ödenekten, İstanbul – Edirne asfalt yolu için açılan, hususi fasla, aktarma yapılmasının, kararlaştırıldığı, anlaşılmaktadır.¹²¹⁹

22.06.1942 Tarihinde, alınan Bakanlar Kurulu Kararı'ndan; Arda Nehri üzerinde, kurulacak olan demir köprünün, bedeli Türkiye – Almanya Ticaret Antlaşması çerçevesinde, ödenmek şartı ile Almanya'daki firmalardan, pazarlıkla satın alınmasının, kararlaştırıldığı, görülmektedir.¹²²⁰

11.09.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Edirne Merkez'de bir İnhisarlar İdaresi (Tekel) binasının, inşa ettirildiği, öğrenilmektedir.¹²²¹

Yukarıda, genel hatları ile özetlenmeye çalışılan, 2. Dünya Savaşı yıllarında ,Bakanlar Kurulu Kararları'nda, Edirne'de imar faaliyetlerinin, en çok dikkat çeken

¹²¹⁶ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 94.25.17.

¹²¹⁷ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 95.56.5.

¹²¹⁸ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 95.67.1.

¹²¹⁹ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 98.27.20.

¹²²⁰ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 99.55.7.

¹²²¹ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer No: 103.67.19.

yönü, bu dönemde, daha önce de bahsedildiği üzere, alınan Bakanlar Kurulu Kararlarının, hemen hemen hepsinin, sivil nitelikli kararlar olmasıdır. Bu dönem zarfında, Edirne ile ilgili olarak alınan kararların, yedi tanesi ulaştırma ile ilgili bir tanesi Edirne'yi taşkınlardan korumak için yapılan toprak sed ile ilgili ve bir tanesi ise bir kamu binası inşaatı ile ilgilidir. Edirne vilâyeti'nin, özellikle ulaştırma ile ilgili olarak, Bakanlar Kurulu Kararlarında yer almasının, elbette en önemli nedeni, Yunanistan'ın, 1941 Yılı'nın ilkbaharında, Almanya tarafından, işgal edilmesiydi.¹²²²

Yunanistan'ın, Almanya tarafından işgali ile birlikte, hem Türkiye'nin, batı sınırlarının önemli bir bölümü, Almanya'nın, eline geçiyor, hem de Kuzey Ege'de bulunan, Semadirek adası gibi birtakım adalar, Almanya'nın, askeri işgali altına, giriyordu. Böylece, Trakya ve Çanakkale Boğazı, hem karadan, hem de denizden, bir çembere, alınıyordu. Bulgaristan da kısmen kendi isteği, kısmen de mecbur bırakılması dolayısıyla, Aralık 1940'tan itibaren, Almanya'nın siyasi ve askeri kontrolüne girdi.¹²²³ Bu gelişmeler, Türkiye'nin batı sınırlarında, karadan 391 km. boyunca, Alman siyasi ve askeri gücünün, uzanması demektir.¹²²⁴ Bu duruma ek olarak, tüm Yunan adaları ve Onikiada da Almanya – İtalya'nın, askeri denetimi, altında idi. İşte bu gelişmeler, ilk önceleri, savunma maksadıyla, daha sonraları da ticari ve sivil nedenlerle, Trakya'daki yolları, önemli hale, getirdi. Zira, hem tehlikeli bir durumda, bölgeye asker, silah ve cephane sevk edebilmek, hem de asker ve sivil, özellikle şehirlerde yaşayan halkı, besleyebilmek için yollara, ihtiyaç, duyuluyordu. Bu iç nedenlere ek olarak, yolları önemli hale getiren, dış nedenler de mevcuttu. O dönemde de (1930 – 1939) şimdiki duruma benzer bir şekilde, Türkiye'nin dış ticaretinde, Avrupa'nın ciddi bir ağırlığı, söz konusuydu. Türkiye'nin ihracatında, ilk dört ülke sırasıyla, Almanya, İtalya, ABD ve İngiltere, yine Türkiye'nin ithalatında da ilk dört ülke, Almanya, İtalya, ABD ve İngiltere olarak, sıralanmaktaydı. Adı geçen, bu dört ülkenin, Türkiye ihracatındaki payları toplamı, yüzde 63 ve Türkiye'nin ithalatındaki payları toplamı da yüzde 61'di.

¹²²² Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul, 2012, s.234.

¹²²³ Nuri Karakaş, “2.Dünya Savaşı'nda Krom Ticareti”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV, S. 2, Aralık 2010, s. 454.

¹²²⁴ Esat Karakoç, a.g.e., s. 5'te Türkiye – Yunanistan sınırı 172 km. ve Türkiye – Bulgaristan sınırı da 219 km. olarak verilmekte böylece iki komşu ülke ile olan kara sınırlarımızın toplamı 391 km. olmaktadır.

Bu dönemde, sadece Almanya'nın, Türk dış ticaretindeki ağırlığı, yüzde 30'un üzerindeydi.¹²²⁵

İşte yukarıda kısaca belirtmeye çalışıldığı üzere, II. Dünya Savaşı başlarında, Türkiye ekonomisi için Avrupa'nın varlığı, hayati bir önem, arz ediyordu. Elbette ki bu hayati derecede önemli ilişkinin, devamını ve sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlayan da kara, deniz ve demiryolları hatlarının varlığı ve kapasitesi idi. Almanya'nın, Türkiye'ye karşı duyduğu, bu özel ekonomik - ticari ilginin, tarihsel – kültürel ve stratejik temelleri fazlasıyla mevcuttu. Fakat bu özel ilginin, bir de ciddi bir askeri boyutu ve nedeni bulunuyordu. Almanya, kendi dev askeri endüstrisini, idame ettirebilmek için Türkiye'nin, sağladığı kroma, çok ciddi anlamda, ihtiyaç duyuyordu.¹²²⁶ İki ülke ve Avrupa ile Türkiye arasındaki dış ticaretin, önemli bir kısmı da demiryolu ile yapılıyordu. Çünkü Akdeniz'de, İngiltere'nin ciddi bir askeri üstünlüğü, bulunmaktaydı. Bu gibi nedenlerle, dönem içinde, Edirne ile ilgili olarak alınan, Bakanlar Kurulu Kararları arasında, hem Uzunköprü – Sivilengrad Demiryolu hattının, Türkiye tarafından işletilmesi, hem de Arda Nehri üzerine kurulacak, demir köprüünün, Alman firmalarından satın alınması gibi bazı kararlara rastlanması, gayet normaldir. Basında da bu hattın, işletmesi ile ilgili olarak, zaman zaman birtakım haberlere rastlanmaktadır. Örneğin, 28 Birinci Teşrin 1941 tarihli Cumhuriyet gazetesinin, 3. Sayfasında yer alan, bir haberde, dönemin Münakalât (ulaştırma) Vekili (bakanı) Cevdet Kerim İncedayı'nın, bir konuşmasına istinaden, şu malumat verilmektedir:

“ ... Kuleliburgaz – Sivilengrad hattını işletmek için Devlet Demiryolları, buradaki (Bulgaristan'ın Edirne sınırındaki - eski Dimetoka Sancağı - arazisi) işletme tesisatı ve istasyonların tesellümünü ikmal etmiştir. Bu hat bu suretle tamamen elimize geçmiş bulunuyor.

Arda ve Meriç üzerindeki köprüler inşaatının tevakkuf etmeden ikmal edilmek üzere başlamış olduğunu ve şubat başında köprülerin inşaatının mutlak şekilde tamamlanacağını söyleyebilirim. Bu suretle bir müddetten beri karadan doğrudan doğruya kesilmiş olan tren münakalatı tekrar başlamış olacaktır.”¹²²⁷

¹²²⁵ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s.179.

¹²²⁶ Nuri Karakaş, a.g.m., s.465 – 467.

¹²²⁷ Cumhuriyet, 28 Birinciteşrin 1941.

Münakalât Vekili Cevdet Kerim İncedayı'nın, bu konuşmasına rağmen, Avrupa ile tren seferleri ancak 17 Haziran 1942 tarihinde, İstanbuldan hareket eden saat 21.00 Treni ile başlayabilmiştir. Yine İstanbul – Edirne tren ulaşımı da yine bu tarihte, sabah 08.30 Sirkeci'den kalkan, Edirne treni ile başlamıştır.¹²²⁸

Elbette dönem zarfında, bu projelere, devletin ne kadar para harcadığı, belgelere askeri niteliklerinden ve diğer teknik nedenlerden ötürü, büyük ölçüde yansımamıştır. Fakat dönemle ilgili, bölgedeki birtakım imar faaliyetlerinden, genel hatları ile de olsa bahsedilmektedir. Söz konusu dönem zarfında, yani 1939 – 1945 yılları arasında, Edirne vilâyeti genelinde, devletin yaptırdığı belli başlı imar projeleri, kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Edirne merkezde, bir adet İnhasarlar İdaresi binası, yaptırılmıştır. Edirne'yi su taşkınlarından korumak için Bosnaköy Toprak Seddi ile Sahil Müdafaa Tahkimatı, yaptırılmıştır. Türkiye'nin, ilk asfalt yolu olan Edirne – İstanbul Asfaltı'nın, inşası bir müddet durdurulmuş, ama daha sonra, bu asfalt yol için çalışmalar tekrar başlamıştır. Edirne – İstanbul Asfaltı'nın, Lüleburgaz ilçesine kadar olan, yaklaşık 155 km. tutan bölümü, 26.09.1937'de, hizmete açılmış¹²²⁹, daha önce de belirtildiği üzere, 1946 yılı sonu gibi, bu hattın ancak Lüleburgaz ilçesi ile Babaeski ilçesi Kuleli köyü arasında kalan, yaklaşık 35 - 36 kilometrelik kısmı, tamamlanabilmiştir.¹²³⁰ Bu kısmın da büyük bölümü, 1937 – 1939 yılları arasında savaşın başlamasından hemen önce ve 1945'ten sonra, yapılmıştır. Edirne'de, Süleoğlu – Hasköy ve Lalapaşa – Edirne yolları, (askeri amaçlarla da kullanılan) tamir ettirilmiştir. Ayrıca Arda ve Tunca nehirleri üzerinde, bazı yeni köprüler, inşaa ettirilmiştir.

¹²²⁸ *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1942.

¹²²⁹ Ali Arslan, a.g.e., s. 32.

¹²³⁰ Abidin Özmen, a.g.e., s. 30. Özmen'e göre; bu tarihte 1946 sonu gibi bu asfalt yolun 191 kilometrelik kısmı asfalt ile kaplı idi.

5.3.3. Kırklareli ve İlçelerinde İmâr Durumu (1939 – 1945)

Savaş Yıllarında Kırklareli ve İlçelerinde Genel İmâr Durumu

Kırklareli:

II. Trakya Umûm Müfettişi Kazım Dirik döneminde, 09.08.1935 – 03.07.1941 tarihleri arasında, Kırklareli’nde tamamlanan, bayındırlık işleri de şu şekilde sıralanmıştır:

“ Kırklareli Merkezinde Hızırbey Camii’nin onarımı, İnece Bucak Merkezi parkının düzenlenmesi (Parkın içinde) ve Atatürk anıtının yaptırılması, Üsküp Bucak Merkezi’nde Atatürk anıtının yaptırılması, park düzenlenmesi.”¹²³¹

Trakya Umûm Müfettişliği’nin, son Umûm Müfettişi Abidin Özmen de 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki Kırklarelini, şöyle anlatmaktadır:

“Yolları, binaları, elektriği kâfi temiz suyu, bir sineması olan mâmurca bir yerdir. Yeni çok güzel ve büyük hükümet konağı civarında büyük bir ilkokul, kasabanın ortasında geniş ve muntazam bahçe içine kurulmuş olan yeni Halkevi, yeni Çocuk yuvası ve hastane binası, beton yolları kasabaya güzellik vermektedir.”¹²³²

Vize kasabası:

II. Trakya Umûm Müfettişi, Kazım Dirik döneminde, 09.08.1935 – 03.07.1941 tarihleri arasında, Kırklareli’nde, tamamlanan bayındırlık işleri de şu şekilde sıralanmıştır:

“ İkinci Murad devrine ait hamam ve imâretin onarımı, Cumhuriyet alanının açılıp düzenlenmesi.”¹²³³

Abidin Özmen de 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki Kırklarelini, şöyle anlatmaktadır:

¹²³¹ Mehmet Aldan, a.g.e., s. 381.

¹²³² Abidin Özmen, a.g.e., s. 40.

¹²³³ Mehmet Aldan, a.g.e., s. 381.

“ Bugün Vize kasabası harap bir görünümde olmayan, kısmen imar görmüş ortasından batı tarafına doğru Kırklareli’ne giden şose yolunun geçtiği, doğu tarafına doğru da Saray şose yolu uzanan şirin bir kasabadır.”¹²³⁴

Özmen’in, yukarıdaki bu ifadesinden, Vize ilçesinde, II. dünya Savaşı sonu itibarıyla 1945, 1946’lı yıllarda su, elektrik ve sinemanın bulunmadığı, bu şehrin daha çok, büyükçe bir köy görünümünde olduğu, anlaşılmaktadır.

Pınarhisar:

2. Dünya Savaşı yıllarında, Pınarhisar, Kırklareli ile Vize arasında bulunan, bir bucak merkezidir.¹²³⁵ Özmen’in, bu kasaba ile ilgili değerlendirmesi ve yorumları çok sınırlıdır. Eldeki kayıtlardan, sadece Kazım Dirik’in, bu ilçede 1935 – 1941 yılları arasında, Binoklu Ahmet Gazi Türbesi’ni onarttığı, tespit edilebilmektedir.¹²³⁶

Lüleburgaz:

Lüleburgaz, Abidin Özmen’e göre, Trakya’nın imar alanında, en ileri giden, yerlerinden biridir. Lüleburgaz’ın bölgede, imar açısından en önde gelmesinin birinci nedeni, Edirne – İstanbul asphalt yolunun, içinden geçmesidir. İkinci bir neden olarak da Lüleburgaz’ın, Türkiye’nin en eski şeker fabrikası olan, Alpullu Şeker Fabrikası’na olan yakınlığı söylenebilir. Bu avantajlar, Lüleburgaz’ı, içinden ülkenin ilk asfaltı geçen ve hemen dışarısından da demiryolu geçen bir ilçeye dönüştürmüştür. Dolayısıyla uluaşımın kolaylığı anlamında Lüleburgaz’ın, bölgenin en şanslı birkaç şehrinden biri olduğu, söylenebilir. Yine Özmen, Lüleburgaz’da pirekari (pirket ?) modern evlerin, işte bu Edirne – İstanbul yolunun iki tarafında sıralandığını belirtmekte, bu mamur ilçenin, su probleminin ise yörede açılan artezyen kuyularıyla çözüldüğünü, belirtmektedir. İlçede bu yıllarda hem elektrik, tesisatı bulunmakta, hem de bir sinema salonu faaliyet göstermektedir.¹²³⁷ Eldeki kayıtlardan, Kazım Dirik’in bu ilçede, 1935 – 1941 yılları arasında, Lüleburgaz’da Kadı Camii’nin (Kadı Ali Camii) onarımını yaptırdığı, Lüleburgaz’ın Büyükkarıştıran Bucak Merkezi’nde, Rüstempaşa Camii’ni

¹²³⁴ Abidin Özmen, a.g.e., s. 40.

¹²³⁵ Abidin Özmen, a.g.e., s. 40.

¹²³⁶ Mehmet Aldan, a.g.e., s. 381.

¹²³⁷ Abidin Özmen, a.g.e., s. 40 - 41.

onarttığı, yine Büyükkarıştıran Bucağı'ndaki, tarihi su tesislerini (Muhtemelen bu yöredeki su kemerleri) onarttığı, tespit edebilmektedir.¹²³⁸

Babaeski:

İmar durumu açısından, Babaeski, Kırklareli vilâyetinin, en mamur şehirlerinden biri, hemen hemen Lüleburgaz gibidir. Evler, yine Lüleburgazdaki gibi Edirne – İstanbul asfaltının, iki yanına dizilmiştir. Babaeski'de, bu yol, Lüleburgaz'a nispeten, ilçenin neredeyse, tam ortasından geçer. Yine bu ilçede de evler, oldukça modern bir tarzda,pirekari biçimde, inşa edilmiştir. Lüleburgaz'a nispeten, Babaeski, Alpulu Şeker Fabrikası'na, daha yakın bir konumdadır. Alpulu, Babaeski ilçesine bağlıdır. Bununla birlikte, bu ilçe aynı Lüleburgaz gibi demiryolu ve karayolu ile Alpulu'ya ulaşım açısından, en elverişli bir konumdadır. Babaeski, aynı zamanda, vilâyet merkezi Kırklareli'ne de bir demiryolu hattı ile bağlıdır. Babaeski, Lüleburgaza nazaran, Edirne'ye ve Kırklareli'ne daha yakın, buna karşılık, İstanbul'a ise Lüleburgaz'dan, daha uzak bir konumdadır. Lüleburgaz'a nispeten, Babaeski su problemini halledebilmiş, değildir.¹²³⁹ Eldeki kayıtlardan, Kazım Dirik'in, Babaeski'de 1935 – 1941 yılları arasında, Pehlivan köy kasabasına, Atatürk ve Mehmetçik anıtlarını yaptırdığını ve Pehlivan köy Şehir Parkı'nı düzenlettiği anlaşılmaktadır.¹²⁴⁰

Kırklareli Vilâyetinde Yol, Köprü ve Geçitlerin İnşa ve Onarımları ve Yapılan Devlet Harcamaları (1939 – 1945)

Kırklareli vilâyetinde:

II. Dünya Savaşı yılları zarfında, Kırklareli vilâyeti genelinde, blokaj, şose ve beton türü toplam, 50.135 metre yeni yol, inşa edilmiştir. Yeni inşa edilen, bu yolların 49.114 metre gibi önemli bir kısmı, yaklaşık yüzde 97,9'u, Almanya'nın, yönünü Sovyet Rusya'ya dönmesinden ve Balkanlar'daki askeri ağırlığını azaltmaya başlamasından sonra, gerçekleştirilmiştir. Fakat Çanakkale ve Edirne'den farklı olarak,

¹²³⁸ Mehmet Aldan, a.g.e., s. 381.

¹²³⁹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 41.

¹²⁴⁰ Mehmet Aldan, a.g.e., s. 381.

bu yeni yol inşaatı faaliyetleri söz konusu altı yıllık savaş döneminde dört yıla yayıldığı için diğer Trakya bölgesi vilâyetlerine nispeten, Kırklareli'ndeki yeni yol inşaatlarının, daha dengeli bir şekilde, farklı yıllara dağıldığı söylenebilir.¹²⁴¹

Altı yıllık savaş dönemi boyunca, Kırklareli vilâyeti genelinde şose, blokaj ve tesviye edilmiş yol türünde, toplam 32.239 metre eskimiş yol, tamir edilmiştir. Yeniden tamir edilen, bu yolların da 10.767 metre gibi önemli bir kısmı, yaklaşık yüzde 33,4'ü, savaşın, henüz etkilerinin tam olarak hissedilmediği, 1939'da, gerçekleştirilmiştir. Yine Almanya, Sovyet Rusya'ya saldırdıktan ve savaşın yönünü belirledikten sonra, 1943'te de Kırklareli'nde, 12.959 metre yol tamirâtı, gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, 1939 ve 1943 yıllarında, vilâyet genelinde yapılan, tüm yol tamirâtı toplamının, yüzde 73,6 gibi önemli bir kısmı, söz konusu bu iki yılda, gerçekleştirilmiştir.¹²⁴²

Yine bu zaman zarfında, Kırklareli'nde sadece bir adet beton köprü, yeni olarak inşa edilmiştir. Söz konusu dönem zarfında, (1939 – 1945) vilâyet genelinde, bu bir adet beton köprünün dışında, başka bir köprü veya menfez inşa edilmemiştir.¹²⁴³ Kırklareli vilâyeti genelinde, toplam 14 adet eskimiş köprü ve menfezin tamiri yapılmıştır.¹²⁴⁴

Kırklareli vilâyeti genelinde, yollar, köprüler, menfezler inşaat ve onarma giderleri olarak, 1939 yılında devlet, 26.859 lira, 1940 yılında 43.715 lira, 1941 yılında 21.208 lira, 1942 yılında 25.720 lira para harcamıştır. Devletin, 1943 Yılında bu iş için yaptığı harcamalar, ciddi olarak artmış ve 134.633 liraya ulaşmıştır. Devlet, bu işler için 1944 yılında 64.648 lira ve son olarak 1945 yılında ise 49.999 lira¹²⁴⁵ olmak üzere, söz konusu dönem içinde toplam, 366.782 lira, para harcamıştır.¹²⁴⁶

Kırklareli Vilâyetinde Sivil ve Kamu Binaları İnşa ve Onarımları ve Yapılan Devlet Harcamaları (1937 – 1945)

¹²⁴¹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 140'dan hesaplanmıştır.

¹²⁴² *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 140'tan hesaplanmıştır.

¹²⁴³ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 140.

¹²⁴⁴ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 140'tan hesaplanmıştır.

¹²⁴⁵ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 153'ten hesaplanmıştır.

¹²⁴⁶ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 153'ten hesaplanmıştır.

Kırklareli vilâyeti'nde, 1937 yılında, 1.055 adet ev, 4 adet okul, 5 adet cami, 124 adet dükkân ve mağaza, 39 adet resmî binalar, 263 adet sair binalar olmak üzere toplamda, 1.490 adet yeni yapı, inşa edilmiştir.

Kırklareli vilâyeti'nde, 1938 yılında, 540 adet ev, 29 adet okul, 5 adet cami, 95 adet dükkân ve mağaza, 2 adet hamam, 3 adet resmî binalar, 108 adet sair binalar olmak üzere toplamda, 940 adet yeni yapı, inşa edilmiştir.¹²⁴⁷ Böylece II. Dünya Savaşı öncesindeki, son iki yıla bakarak, vilâyet genelinde bir yılda ortalama; 811 adet ev, 15 adet okul, 6 adet cami, 115 adet dükkân ve mağaza, 29 adet resmî binalar, 109 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 782 adet yeni yapının, inşa edildiği hesaplanabilir.¹²⁴⁸

Kırklareli vilâyeti genelinde, 1939 yılında; istatistiklere yansıdığı kadarıyla, 2 adet yeni okul binası ve 2 adet de hastahane ve dispanser binası inşa edilmiştir. Bu binalardan, 2 adet okul binası için devlet, 5.638 lira ve diğer 2 adet hastane ve dispanser binası inşaatı için de 800 lira, olmak üzere toplamda, 6.438 lira, para harcamıştır. 1940 Yılında, 1 adet okul, 2 adet çeşitli tipte kamu binası, inşa edilmiş, okullar için 450 lira diğer çeşitli binalar için 1.386 lira, toplamda ise 1.836 lira, para harcanmıştır. 1941 yılında, sadece 1 adet okul inşa edilmiş, bu okul için de devlet, 172 liralık bir harcama, yapmıştır. Vilâyet dâhilinde 1942 ve 1943 yıllarında, yeni bir kamu binası, inşa edilmemiştir. 1944 Yılında, sadece 1 adet okul binası inşaatı, gerçekleştirilmiş ve bu okul binası için devlet, 19.602 lira, harcamıştır. 1945 Yılında ise büyük bir okul binası inşa edilmiş ve bu okulun inşaatı için 55.000 lira, para harcanmıştır.¹²⁴⁹ Dönem içinde, vilâyet dâhilinde, yeni sivil kamu binası inşaatları için harcanan paranın toplamı da 83.048 lirayı, bulmuştur.¹²⁵⁰ Vilâyet genelinde, yeni kamu binası inşaatı için harcanan paranın, büyük bir kısmı, yaklaşık yüzde 66,2'si, II. Dünya Savaşı'nın son yılında, 1945'te harcanmıştır. Yine yapılan yeni inşaat harcamalarının, yaklaşık yüzde 7,8'i de II. Dünya Savaşı'nın başladığı ilk yılda, 1939'da, gerçekleştirilmiştir. Böylelikle dönem içinde yapılan, yeni kamu binası inşaat harcamalarının, toplamda yaklaşık yüzde 74'ünün, II. Dünya Savaşı'nın başlangıcında ve bitişinde gerçekleştirildiği söylenebilir.

¹²⁴⁷ *Trakya İstatistik...*, s. 166.

¹²⁴⁸ *Trakya İstatistik...*, s. 166'dan hesaplanmıştır.

¹²⁴⁹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 168.

¹²⁵⁰ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 168'den hesaplanmıştır.

Kırklareli vilâyetinde, söz konusu dönem içinde, yapılan kamu onarım faaliyetlerine, bir göz atıldığında ise şöyle bir manzara ortaya çıkmaktadır:

1939 Yılında, 7 adet okulun onarımı yapılmış, 1 adet hastahane ve dispanserinin onarımı gerçekleştirilmiş, toplamda bu 8 adet onarım işi için devlet, toplam 895 lira, para harcamıştır. 1940 Yılında ise 9 okul onarılmış, 1 adet klinik onarımı yapılmış, çeşitli tipte 5 adet binanın da onarımı, gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 15 adet bina onarımı için devlet, 5.006 lira, para harcamıştır. 1941 Yılında, 9 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 3 adet binanın da onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 13 adet bina onarımı için devlet, toplamda 3.340 lira, para harcamıştır. 1942 Yılında, 6 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser ve 3 adet de çeşitli tipte kamu binasının, onarımı yapılmıştır. Bu, toplam 10 adet kamu binası onarımı için devlet 6.821 lira, para harcamıştır. 1943 Yılında, 10 okul onarılmış, 2 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 6 adet binanın da onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 18 adet bina onarımı için devlet 22.208 lira para harcamıştır. 1944 Yılında, 10 okul onarılmış, 1 adet klinik, 2 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 6 adet binanın da onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 19 adet bina onarımı için devlet 9.015 lira, para harcamıştır. 1945 Yılında, 4 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı, 4 tane de çeşitli kamu binasının, onarımı yapılmıştır. Bu, toplam 9 adet bina onarımı için devlet 8.090 lira para harcamıştır.¹²⁵¹ II. Dünya Savaşı yılları boyunca devletin, Kırklareli vilâyetinde yaptığı onarımların maliyeti, 55.375 lirayı, inşaat ve onarımların toplam maliyeti ise 138.423 lirayı, bulmuştur.¹²⁵² Vilâyet genelinde, kamu binaları onarımı için harcanan paranın büyük bir kısmı, yaklaşık yüzde 40,1'i, Almanya'nın, Türkiye ile bir saldırmazlık anlaşması imzalayıp, yüzünü Sovyetler Birliği'ne dönmesinden sonra, 1943 yılında gerçekleşmiştir. Yine yapılan kamu binaları onarım harcamalarının, yaklaşık yüzde 35,4'ü de II. Dünya Savaşı'nın bitmesinden bir yıl önce, 1944 yılında, gerçekleştirilmiştir. Son olarak, dönem içindeki onarım harcamalarının, yaklaşık yüzde 14,6 lık bir kısmı da savaşın son yılı olan, 1945 yılında, gerçekleştirilmiştir. Böylelikle dönem içinde yapılan, yeni kamu binaları onarım harcamalarının, toplamda yaklaşık

¹²⁵¹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 168.

¹²⁵² *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 168'den hesaplanmıştır.

yüzde 90,1'i gibi önemli bir kısmının,¹²⁵³ II. Dünya Savaşı'nın bitiminde, nispeten Türkiye ve bölge için riskin, en az olduğu bir dönemde, gerçekleştirildiği söylenebilir.

Kırklareli Vilâyetinde Kırsal Alanda Yapılan İmar Faaliyetleri

1939 Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde Yapılan Toprak Anketi verilerine göre, 1939 yılı sonu 1940 yılı başında, Kırklareli Merkez ilçesi ve diğer ilçelerdeki köylerin içme suyu meselesi şu şekilde ortaya konulmuştur:

Kırklareli vilayeti genilinde ise 32 köy içme suyunu dereden, 1 köy gölden, 11 köy pınardan, 22 köy köy içindeki çeşmelerden 67 köy de köy içindeki kuyulardan, 4 köy de artezyenlerden temin etmektedir. İstatistiklerden tespit edilebildiği kadarıyla tüm vilâyet dâhilinde Demirköy ilçesine bağlı 1 köyde ve Vize ilçesine bağlı 3 köyde düzenli ve yeterli içme suyu bulunmamakta fakat vilâyet genelindeki toplam 199 köyde yeterli içme suyu rahatlıkla temin edilebilmektedir. Kırklareli vilâyetinin toplamda 203 köyü varken, bu köylere bağlı toplamda 215 adet içme suyu kaynağı mevcuttur. Buradan da anlaşılabileceği gibi bazı köylerin iki veya daha fazla temiz içme suyu kaynağı bulunmaktadır.

Tablo 5.3.3
Kırklareli Merkezi Ve Kazalarındaki Köylerin 1938 Yılı Sonu İtibarıyla İçme Suyunu Ne Şekilde Temin Ettiğini Gösteren Tablo

Kazalar	Köy Adedi	İçme Suyu						Merasında yeterli su	
		Dereden	Gölden	Pınardan	Çeşmeden	Kuyudan	Artezyen-den	Olan Köyler Adet	Olmayan Köyler Adet
Kırklareli Merkez	75	15	-	15	24	39	-	57	18
Babaeski	45	5	-	3	10	29	-	29	16
Demirköy	15	-	-	1	11	2	-	15	-
Lüleburgaz	39	4	-	3	12	16	4	19	20
Vize	29	8	1	-	10	7	-	20	9
Toplam	203	32	1	-	22	67	4	140	63

¹²⁵³ İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ..., s. 168'den hesaplanmıştır.

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939'da *Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi"*, dış kapaksız, toplam 46 sayfalık, s. 23.

Kırklareli vilâyeti sınırları içerisindeki toplam 203 köyün 140'ının meralarında da hayvanlarını sulamak için yeterli su bulunmaktadır. Vilâyet genelinde toplam 63 köyün meralarında ise yeterli miktarda içme suyu bulunmamaktadır.¹²⁵⁴

Kırklareli (kırsalının) köylerinin, içme suyu durumu, kısaca bu şekilde izah edildikten sonra, yine Kırklareli vilâyeti köylerindeki meraların, içme suyu durumuna da kısaca değinmek gerekir. Zira bu yıllarda, yöre halkı için hayvancılık, tarımla birlikte en önemli, gelir kaynağıdır. Bölge hayvanlarının, ilkbahardan, sonbahara kadar, neredeyse yılın sekiz ayında, beslendikleri alanlar, meralardır. Dolayısıyla bu gibi nedenlerle, bölge köyleri meralarında, hayvanların sulanabileceği, temiz su kaynaklarının bulunması hususu önem arz etmektedir. Kırklareli vilâyeti sınırları içerisindeki, toplam 203 köyün 140'ının, meralarında da hayvanlarını sulamak için yeterli miktarda su, bulunmaktadır. Vilâyet genelinde, toplam 63 köyün meralarında ise yeterli miktarda içme suyu, bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle Kırklareli'ndeki her yüz köyün, 69'unun merasında temiz içme suyu mevcutken, 31'inin merasında ise temiz içme suyu bulunmamaktadır.

Kırklareli Vilâyetinde Yapılan İmâr Faaliyetlerinin Bakanlar Kurulu Kararları'na Yansımaları 1939 – 1945 Yılları İtibarıyla

II. Dünya Savaşı esnasında, Kırklareli'nin konumu, Trakya'dan ve İstanbul'dan Avrupa'ya açılan yolların kesişme noktasında bulunan, Edirne ve çok daha stratejik bir pozisyonda bulunan, Çanakkale'den farklı bir noktadadır. Kırklareli vilâyeti, karadan sadece Bulgaristan ile denizden ise Karadeniz ile sınırdadır. Kırklareli vilâyeti 1939 – 1945 yılları arasında, imar durumu ile ilgili olarak, sadece 3 adet Bakanlar Kurulu Kararı'na, konu olmuştur. Kırklareli'nde, imar faaliyetleri ile ilgili alınan, Bakanlar Kurulu kararlarının, hepsi de sivil karakterlidir. Daha önce de değinildiği üzere, bu dönemle ilgili Kırklareli'ndeki rutin dışı imar faaliyetleri, Bakanlar Kurulu Kararları ile

¹²⁵⁴ 1939 *Trakya...*, "Usul" başlıklı giriş sayfası, sayfa numarası yok.

bir miktar gün yüzüne çıkabilmektedir. Söz konusu dönemde, Kırklareli vilâyeti dâhilindeki imar faaliyetleri ile ilgili olarak alınan, Bakanlar Kurulu kararları, kronolojik sıraya göre sıralandığında, aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

11.09.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Kırklareli'ndeki Düzova Köyü'nde, bir yangın çıktığı ve bu yangında, bir grup vatandaşın ev ve binalarının yandığı, köy sakinlerinden bu yangında evleri yananlara, devletin, kendilerine yeni bir ev inşa edebilmeleri için parasız kereste yardımı yapmayı, kararlaştırdığı anlaşılmaktadır.¹²⁵⁵

14.02.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Kırklareli'nin Demirköy ilçesindeki Hacı Adil Bey Camii'nin, özel veya tüzel şahıslarca satın alınmasına, izin verilmesinin kararlaştırıldığı, görülmektedir.¹²⁵⁶

01.11.1944 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Kırklareli ilinin Camikebir Mahallesinin Eriklice yolunda bulunan, Devlet Hazinesi'ne ait binanın, Çocuk Esirgeme Kurumu'na satılmasının kararlaştırıldığı, öğrenilmektedir.¹²⁵⁷

Yukarıda genel hatları ile özetlenmeye çalışılan, 2. Dünya Savaşı yıllarında Bakanlar Kurulu Kararları'nda, Kırklareli'nde imar faaliyetleri ile ilgili olarak, elde ayrıntılı ve doyurucu bilgi bulunmamaktadır. Fakat dönemle ilgili bölgedeki olağandışı, birtakım imar faaliyetlerinden, genel hatları ile ilgili de olsa bahsedilmektedir. Söz konusu dönem zarfında, yani 1939 – 1945 yılları arasında, Kırklareli vilâyeti genelinde, devletin yaptırdığı belli başlı imar projeleri kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Kırklareli'nin Düzova Köyünde yaşayan ve köyde çıkan bir yangında ev ve binaları yanarak, kullanılamaz hale gelen, bir grup köy sakininin, Devlet, yardımına koşmuştur. Bu mağdur şahısların kendilerine, yeni bir ev inşa edebilmeleri için ücretsiz kereste vermek suretiyle, söz konusu vatandaşlara, devlet tarafından, sahip çıkılmıştır. Kırklareli merkezde, daha önceden inşa edilmiş olan, atıl bir kamu binası, Çocuk Esirgeme Kurumu'na devredilmiş, bu bina daha sonra, kimsesiz çocuklar için

¹²⁵⁵ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 92.89.13.

¹²⁵⁶ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 94.10.20.

¹²⁵⁷ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 106.77.10.

pansiyon (yurt) binası olarak, kullanılmıştır. Tapusunun, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne veya Devlet hazinesine ait olduğunun, net olarak tespit edilemediği, Kırklareli vilâyeti Demirköy ilçesindeki, Hacı Adil Bey Camii'nin, özel veya tüzel şahıslara satılarak, devredildiği hususu da dönemin Bakanlar Kurulu Kararları'na, yansımaktadır.

5.3.4. Tekirdağ ve İlçelerinde İmâr Durumu (1939 – 1945)

Savaş Yıllarında Tekirdağ ve İlçelerinde Genel İmâr Durumu

Tekirdağ:

Tekirdağ vilâyet merkezinin, bayındırlık ve imar faaliyetleri açısından mevcut durumunu, yine dönemin Trakya Umûm Müfettişi Abidin Özmen, bizzat kendi yazdığı eserinde ve büyük ölçüde yine kendi gözlemlerine dayalı olarak, şöyle anlatmaktadır:

“ Tekirdağ, bir taraftan (kendi) deniz iskelesi olduğu gibi diğer taraftan 23 kilometrelik bir şose ile Muratlı kasabası demiryolu istasyonuna ve 38 kilometrelik bir şose ile de Tekirdağ - Muratlı – Büyükkarıştıran hattı üzerinden İstanbul – Edirne asfaltına bağlanır. Bu mühim asfalt ile mevcut demiryolu hattına olan uzaklığı Tekirdağ'ın kendi hinterlandını küçültmüş adeta bu şehri kendisi ve az miktarda da yakın köyleri ile sınırlandırmıştır. Tekirdağ kasabası ana yollara olan uzaklığı nedeniyle imar görememiştir. Her türlü tarıma ve tesislere müsait olan Tekirdağ'ın mevcut mamur vaziyeti bilhassa kendi halkının çalışması neticesinde ortaya çıkmıştır. “

Şehrin su tesisatı, elektriği, sineması bulunmaktadır.¹²⁵⁸

Özmen, yukarıdaki ifadesinin devamında; Tekirdağ şehir merkezinde, elektrik şebekesinin ve su tesisatının bulunduğunu ve bir sinemanın da faaliyette olduğunu, belirtmektedir.¹²⁵⁹

1937 Yılıının başından, 1941 yılı, şubat ayının 5. gününe kadar, Tekirdağ kırsalında, İl Özel İdaresi ve Trakya Umûm Müfettişliği'nin de katkılarıyla yapılan, imar faaliyetleri, dönemle ilgili bir başka resmi kaynağa göre, özet olarak şu şekildedir:

“Doksan dokuz adet köy konuk odası, 111 adet köy konağı (muhtarlık binası), 8 adet işyar evi (işçilerin kalması için), 41 dekarlık bahçe ve park, 15

¹²⁵⁸ Abidin Özmen, a.g.e., 1948, s. 41.

¹²⁵⁹ Abidin Özmen, a.g.e., 1948, s. 41.

yerde 12 dekarlık spor alanı, 97 yerde yangın havuzu, 10 dükkân yapılmış, 30 yerde Atatürk heykeli dikilmiş, 223 köye telefon makinesi alınmış, 474 km. telefon hattı direklerle temdit edilmiş, 4 yerde fenni damızlık bakım yeri yapılmıştır.”¹²⁶⁰

Çorlu:

Abidin Özmen’e göre Çorlu; Trakya’nın en güzide ve mamur ilçelerinden biridir. Özmen, Çorlu’yla ilgili tasvirinde, bu ilçeyi Lüleburgaz ve Babaeski ilçeleriyle kıyaslamakta, ilçenin içinden geçen Edirne – İstanbul asfaltından, ilçenin, bir hayli istifade ettiğini, nakletmektedir. Yine Özmen’e göre; Çorlu, bölge şehirlerine nispeten, 2. Dünya Savaşı yılları ve savaşın hemen öncesinde yapılan, askeri inşaat ve yapılardan, bölgede en çok yararlanan, şehirdir. Şehrin içinden geçen, İstanbul asfaltı ve yapılan askeri yapılar, şehrin çevresini bir hayli değiştirmiş, şehre mamur bir görüntü, vermiştir. Özmen’in ifadelerinden, 1945-1946’da ilçede elektrik ve sinema bulunduğunu, su şebekesi için de birtakım çalışmalara başlandığı, anlaşılmaktadır.”¹²⁶¹

Abidin Özmen, o yıllarda Çorlu’nun bir bucağı konumunda bulunan Marmara Ereğlisi’ni de şu cümleyle anlatmaktadır:

“Marmara denizi kıyısında, kapalı bir koy içinde kurulmuş, bir bucak merkezidir.”¹²⁶²

Özmen’in bu ifadesinden bu küçük yerleşim biriminde su, elektrik ve sinemanın bulunmadığını, bu şehrin daha çok büyükçe bir köy görünümünde olduğu, tahmin edilebilir.

Hayrabolu ve Saray:

2. Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde Hayrabolu ilçesinde 33 KVA gücünde ve “Hayrabolu Elektrik İşletmesi” adıyla bir elektrik fabrikasının (santral) k0urulduğu anlaşılmaktadır. Hayrabolu’nun 1939 yılında yani 2. Dünya Savaşı’nın başında, 182

¹²⁶⁰ *Tekirdağ Valisi Salim Gündoğan’ın Konuşması; Tekirdağ Vilâyeti Birinci Köycülük Kongresi Kararları 1941*, Tekirdağ, basım yılı belli değil, s. 79,80.

¹²⁶¹ Abidin Özmen, a.g.e., s. 41.

¹²⁶² Abidin Özmen, a.g.e., s. 42.

adet elektrik abonesi bulunuyordu. Yine savaş yıllarında Hayrabolu Elektrik Müessesesi'nin faaliyetini sürdürememesi ve abonelerine elektrik verememesi hususu, istatistiklere yansımıştır.

2. Dünya Savaşı yılları ve savaşın hemen sonrasında, Abidin Özmen'in, bölgenini iki küçük kasabası, Hayrabolu ve Saray ile ilgili gözlem ve yorumları ise şu şekildedir:

“Hayrabolu esaslı imardan hisse alamamış, büyük bir köy halinde bir kasabadır. Saray da “Hayrabolu ile aynı durumda, imardan nasibini alamamış, bir vaziyettedir.”¹²⁶³

Malkara:

Eldeki kayıtlardan, Kazım Dirik'in, bu ilçede, 1935 – 1941 yılları arasında, Tameşvar Fatih İbrahim Bey Camii ile Mora Fatihlerinden, Gazi Ömerbey Camii'ni, tamir ettirdiği anlaşılmaktadır.¹²⁶⁴

Abidin Özmen, 2. Dünya Savaşı'nın sonrasında, Malkara kasabasını, şu cümlelerle anlatmaktadır:

“ Daha önceden bir yangında yanan mahallelerin bulunduğu yerleri oldukça imar görmüştür. Mâmurca bir kasabadır. Bu kasabanın elektrik tesisatı ve sineması mevcut, su şebekesi ise henüz yapılmamıştır.

Özmen'in, bu ifadelerinden, ilçenin bir bölümünün, zikredilen bu yangından sonra tekrar inşa edildiğini, bu nedenle de ilçenin, bu yeni yapılaşmadan dolayı kısmen iyi bir durumda ve modern bir görünümde olduğu, çıkarılabilir.¹²⁶⁵

Şarköy, Mürefte:

Abidin Özmen; Bu iki kasabanın, deniz kenarında olduğunu söyleyerek, kasbaların coğrafi konumlarına, dikkati çekmekte, ardından, bu iki yerleşim biriminin,

¹²⁶³ Abidin Özmen, a.g.e., s. 41.

¹²⁶⁴ Mehmet Aldan, a.g.e., s. 381.

¹²⁶⁵ Abidin Özmen, a.g.e., s. 41.

oldukça küçük, elektrik, su ve sinemanın olmadığı, adeta çok büyükçe bir köy görünümünde olduğunu, kaydetmektedir. Bu olumsuz yanlarla beraber, yine Özmen tarafından, bu kasabaların, yapılarının oldukça yeni ve bu nedenle de görünüş açısından, şehir görünümüne sahip, bulundukları hususu da zikredilmektedir.¹²⁶⁶

Tekirdağ Vilâyetinde Yol, Köprü ve Geçitlerin İnşa ve Onarımları ve Yapılan Devlet Harcamaları (1939 – 1945)

1939 ve 1945 Yılları arasında, yedi yıllık II. Dünya Savaşı esnasında, Tekirdağ vilâyeti genelinde, sadece 1940 yılında, yeni yol inşaatı yapılmıştır. 1940 Yılında, yeni inşa edilen bu yol, blokaj yol cinsinden olup, toplam uzunluğu ise 2.107 metredir. Bu yeni yol inşaatının, haricinde, söz konusu dönem zarfında, başka bir yol inşaaşı, gerçekleştirilmemiştir.¹²⁶⁷

Söz konusu 6 yıllık savaş dönemi boyunca, Tekirdağ vilâyeti genelinde şose, blokaj ve tesviye edilmiş yol türünde, toplam 39.877 metre, eskimiş yol, tamir edilmiştir. Yeniden tamir edilen bu yolların da 12.881 metre gibi önemli bir kısmı, yaklaşık yüzde 32,3'ü, savaşın henüz etkilerinin tam olarak hissedilmediği, 1939'da, tamir edilmiştir. Yine bu yolların, 17.915 metre gibi önemli bir kısmının, yaklaşık yüzde 44,9'unun tamiri de savaşın bitmesinden bir yıl önce, yani 1944'te gerçekleştirilmiştir.¹²⁶⁸

Bu zaman zarfında, vilâyet genelinde, toplam 14 adet köprü ve menfez inşa edilmiş, toplam 11 adet eskimiş köprü ve menfezin tamiri yapılmıştır.¹²⁶⁹ Tekirdağ vilâyeti genelinde yollar, köprüler, menfezler inşaat ve onarma giderleri olarak, 1939 yılında, devlet, 52.044 lira, 1940 yılında 3.218 lira, 1941 yılında 984 lira, 1942 yılında 3.850 lira, para harcamıştır. Onarma giderleri, 1943'te 47.364 lira, 1944 yılında

¹²⁶⁶ Abidin Özmen, a.g.e., s. 42.

¹²⁶⁷ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 146.

¹²⁶⁸ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 146'dan hesaplanmıştır.

¹²⁶⁹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 146'dan hesaplanmıştır.

129.428 lira ve son olarak 1945 yılında ise 86.331 lira¹²⁷⁰ olmak üzere, söz konusu dönem içinde, toplam 323.219 liraya ulaşmıştır.¹²⁷¹

Tekirdağ Vilâyetinde Sivil ve Kamu Binaları İnşa ve Onarımları ve Yapılan Devlet Harcamaları (1937 – 1945)

Tekirdağ vilâyeti'nde, 1937 yılında, 1.416 adet ev, 10 adet okul, 4 adet cami, 126 adet dükkân ve mağaza, 1 adet hamam, 41 adet resmî binalar, 299 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 1.897 adet, yeni yapı, inşa edilmiştir.

Tekirdağ vilâyeti'nde, 1938 yılında, 1.025 adet ev, 6 adet okul, 7 adet cami, 120 adet dükkân ve mağaza, 5 adet resmî binalar, 266 adet sair binalar olmak üzere toplamda 1.429 adet, yeni yapı, inşa edilmiştir.¹²⁷² Böylece, II. Dünya Savaşı öncesindeki son iki yıla bakarak, vilâyet genelinde, bir yılda ortalama; 1.221 Adet ev, 8 adet okul, 6 adet cami, 123 adet dükkân ve mağaza, 1 adet hamam, 23 adet resmî binalar, 283 adet sair binalar olmak üzere toplamda 1.663 adet yeni yapının, inşa edildiği, hesaplanabilir.¹²⁷³

Tekirdağ vilâyeti genelinde, 1939 yılında; 1 Adet yeni okul binası ve 1 adet çeşitli tipte kamu binası inşaatı, gerçekleşmiştir. Okul binası için 1.800 lira, çeşitli tipteki kamu binası inşaatı içinse 400 lira, harcama yapılmış, bu yılda, yeni kamu binası için devletin, yaptığı harcamaların toplamı, 2.200 lirayı, bulmuştur. 1940 Yılında ise sadece 1 adet yeni okul inşaa edilmiş ve devlet, bu okul binası için 900 lira para harcamıştır.¹²⁷⁴ Diğer yıllarda, 1941 – 1945 yılları arasında, yeni kamu binası inşaatı, gerçekleştirilmemiştir. Dönem içinde, vilâyet dâhilinde, yeni sivil kamu binası inşaatları için harcanan, toplam para da 3.100 lirayla, sınırlı kalmıştır.¹²⁷⁵ Vilâyet genelinde, yeni kamu binası inşaatı için harcanan paranın, büyük bir kısmı, yaklaşık yüzde 71'i, 2. Dünya Savaşı'nın ilk yılında, 1939'da, harcanmıştır. Yine yapılan, yeni inşaat harcamalarının yaklaşık yüzde 29'u da 2. Dünya Savaşı'nın ikinci yılında, 1940'ta,

¹²⁷⁰ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 154.

¹²⁷¹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 154'ten hesaplanmıştır.

¹²⁷² *Trakya İstatistik* ..., s. 166.

¹²⁷³ *Trakya İstatistik* ..., s. 166'dan hesaplanmıştır.

¹²⁷⁴ *Trakya İstatistik* ..., s. 174.

¹²⁷⁵ *Trakya İstatistik* ..., s. 174'ten hesaplanmıştır.

savaşın etkileri, Türkiye ve bölgeye, sınırlı bir düzeydeyken, gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, dönem içinde yapılan yeni kamu binası, inşaat harcamalarının, toplamda yaklaşık yüzde 100'ünün, II. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, gerçekleştirildiği söylenebilir.

Tekirdağ vilâyetinde, söz konusu dönem içinde yapılan, kamu onarım faaliyetlerine, bir göz atılırsa, şöyle bir manzara ile karşılaşılır:

1939 Yılında, 6 adet okulun onarımı yapılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, 1 adet çeşitli tipte binanın onarımı gerçekleştirilmiş, toplamda bu 8 adet onarım işi için devlet, 2.881 lira, para harcamıştır. 1940 Yılında ise 5 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 6 adet binanın da onarımı, gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 6 adet bina onarımı için devlet 1.446 lira, para harcamıştır. 1941 Yılında, sadece 12 okul onarılmış, bu onarımlar için devlet, toplamda 2.000 lira, para harcamıştır. 1942 Yılında 6 okul onarılmış, 1 adet çeşitli tipte kamu binası onarımı yapılmıştır. Bu, toplam 7 adet kamu binası onarımı için devlet, toplamda 2.972 lira, para harcamıştır. 1943 Yılında, 1 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 2 adet bina onarımı için devlet, toplamda 9.122 lira, para harcamıştır. 1944 Yılında 6 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı yapılmış, çeşitli tipte 2 adet binanın da onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu, toplam 9 adet kamu binası onarımı için devlet, toplamda 27.788 lira, para harcamıştır. 1945 Yılında 6 okul onarılmış, 1 adet hastane ve / veya dispanser onarımı, 1 adet çeşitli tipte kamu binası onarımı yapılmıştır. Bu, toplam 8 adet kamu binası onarımı için devlet, toplamda 35.301 lira, para harcamıştır.¹²⁷⁶ II. Dünya Savaşı yılları boyunca, devletin, yaptığı onarımların toplam maliyeti, 81.510 lirayı, inşaat ve onarımların toplam maliyeti ise 84.610 lirayı, bulmuştur.¹²⁷⁷ Vilâyet genelinde, kamu binaları onarımı için harcanan paranın, büyük bir kısmı, yaklaşık yüzde 43,3'ü, 2. Dünya Savaşı'nın son yılında, 1945'te harcanmıştır. Yine yapılan kamu binaları onarım harcamalarının, yaklaşık yüzde 34,1'i de 2. Dünya Savaşı'nın bitmesinden, bir yıl önce, 1944 yılında, gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, dönem içinde yapılan, yeni kamu binaları

¹²⁷⁶ *Trakya İstatistik ...*, s. 174.

¹²⁷⁷ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 174'ten hesaplanmıştır.

onarım harcamalarının, toplamda yaklaşık yüzde 77,4'ü gibi önemli bir kısmının,¹²⁷⁸ 2. Dünya Savaşı'nın bitiminde, nispeten Türkiye ve bölge için riskin en az olduğu bir dönemde, gerçekleştirildiği söylenebilir.

Tekirdağ Vilâyetinde Kırsal Alanda Yapılan İmâr Faaliyetleri

1939 Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde Yapılan Toprak Anketi verilerine göre, 1939 yılı sonu 1940 yılı başında, Tekirdağ Merkez ilçesi ve diğer ilçelerdeki köylerin içme suyu meselesi şu şekilde ortaya konulmuştur:

Tablo 5.3.4
Tekirdağ Merkezi Ve Kazalarındaki Köylerin 1938 Yılı Sonu İtibarıyla İçme Suyunu Ne Şekilde Temin Ettiğini Gösteren Tablo

Kazalar	Köy Adedi	İçme Suyu						Merasında yeterli su	
		Dereden	Gölden	Pınardan	Çeşmeden	Kuyudan	Artezyen-den	Olan Köyler Adet	Olmayan Köyler Adet
Tekirdağ Merkez	57	-	-	1	45	24	-	35	22
Çorlu	50	5	-	2	18	26	-	27	23
Hayrabolu	53	2	-	4	31	22	-	39	14
Malkara	74	4	-	1	53	37	-	42	32
Saray	32	6	-	2	6	17	-	15	17
Şarköy	31	1	-	1	23	6	-	12	19
Toplam	297	18	-	11	176	132	-	170	127

Kaynak: İstatistik Umum Müdürlüğü, *1939'da Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi"*, dış kapaksız, toplam 46 sayfalık, s. 23.

Tekirdağ vilayeti genelinde ise 18 köy içme suyunu dereden, 11 köy pınardan, 176 köy köy içindeki çeşmelerden ve 132 köy de köy içindeki kuyulardan temin etmektedir. Tekirdağ vilâyeti genelinde, toplam 297 adet köy mevcutken, bu köylerde, toplam 337 adet, temiz içme suyu kaynağı, bulunmaktaydı. Dolayısıyla, Teikrdağ vilâyetine bağlı bazı köylerin, birden fazla, temiz içme suyu temin etme kaynağı,

¹²⁷⁸ İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ..., s. 174'ten hesaplanmıştır.

mevcuttu.¹²⁷⁹ İstatistiklerden tespit edilebildiği kadarıyla, tüm vilâyet dâhilindeki köylerde, sadece Saray ilçesine bağlı 1 köy hariç, düzenli ve yeterli içme suyu bulunmaktaydı. Vilâyet genelinde sadece 1 köyde, yeterli içme suyu, bulunmuyordu. Tekirdağ vilâyeti sınırları içerisindeki toplam 297 köyün 170'inin meralarında da hayvanlarını sulamak için yeterli su bulunmaktadır.¹²⁸⁰

Tekirdağ (kırsalının) köylerinin, içme suyu durumu, kısaca bu şekilde izah edildikten sonra, yine Tekirdağ vilâyeti köylerindeki meraların, içme suyu durumuna da kısaca değinmek gerekir. Zira bu yıllarda, yöre halkı için hayvancılık, tarımla birlikte en önemli, gelir kaynağıdır. Bölge hayvanlarının, ilkbahardan, sonbahara kadar, neredeyse yılın sekiz ayında, beslendikleri alanlar, meralardır. Dolayısıyla bu gibi nedenlerle, bölge köyleri meralarında, hayvanların sulanabileceği, temiz su kaynaklarının bulunması hususu önem arz etmektedir. Tekirdağ vilâyeti sınırları içerisindeki, toplam 297 köyün 170'inin, meralarında da hayvanlarını sulamak için yeterli miktarda su, bulunmaktadır. Vilâyet genelinde, 127 köyün merasında ise yeterli miktarda içme suyu, bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle, Tekirdağ'ındaki her yüz köyün, 57'sinin merasında temiz içme suyu mevcutken, 43'ünün merasında ise temiz içme suyu, bulunmamaktadır.

Tekirdağ Vilâyetinde Yapılan İmar Faaliyetlerinin Bakanlar Kurulu Kararları'na Yansımaları 1939 – 1945 Yılları İtibarıyla

II. Dünya Savaşı esnasında, Tekirdağ'ın konumu, Trakya'dan ve İstanbul'dan Avrupa'ya açılan, yolların kesişme noktasında bulunan, Edirne ve çok daha stratejik bir pozisyonda bulunan, Çanakkale'den, hatta Bulgaristan'la sınırı olan Kırklareli'nden bile farklı bir noktadadır. Bunlarla birlikte, Tekirdağ vilâyeti karadan, hem Edirne ve Kırklareli vilâyetleri ile sınırdaştı, hem de İstanbul ve Çanakkale ile sınırı olan, bir konumda, bulunuyordu. Bu yönleriyle Tekirdağ, Trakya denilen coğrafi sahanın, tam göbeğinde, yer almaktaydı. Denizden ise hem Marmara Denizi'ne, hem de kısa da olsa, Karadeniz'e kıyısı bulunuyordu. Tekirdağ vilâyeti, yukarıda saymaya çalışılan, bu nedenlerin de etkisiyle, 1939 – 1945 yılları arasında, imar durumu ile ilgili olarak, 9

¹²⁷⁹ 1939 Trakya ..., s. 23'den hesaplanmıştır.

¹²⁸⁰ 1939 Trakya ..., s. 23.

adet Bakanlar Kurulu Kararı'na, konu olmuştur. Tekirdağ'da, imar faaliyetleri ile ilgili alınan bu Bakanlar Kurulu kararlarının, 3'ü doğrudan askeri nitelikli, 1 tanesi muhtemelen sivil – askeri nitelikli, geriye kalan 5 tanesi de sadece sivil niteliklidir. Daha önce de değinildiği üzere, bu dönemle ilgili, rutin dışı imar faaliyetleri, hele de askeri yönü varsa ancak Bakanlar Kurulu Kararları ile bir miktar gün yüzüne çıkabilmektedir. Söz konusu dönemde, Tekirdağ vilâyeti dâhilindeki, imar faaliyetleri ile ilgili olarak alınan, Bakanlar Kurulu kararları, kronolojik sıraya göre sıralandığında, aşağıdaki gibi bir tablo, meydana çıkmaktadır:

23.07.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, milli müdafaa ihtiyaçları için yeniden inşaatı kararlaştırılan, Tekirdağ iskelesine, lüzumlu olan arazinin, istimlak edilmesinin kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır.¹²⁸¹

07.04.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Tekirdağ – Malkara yolu, tamiratının emaneten yaptırılmasının ve bu yol tamirâtı için Tekirdağ vilâyetine, para yardımı yapılmasının kararlaştırıldığı görülmektedir.¹²⁸²

07.08.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Tekirdağ vilâyeti, Hayrabolu ilçesi bölgesinde, meydana gelen, don ve selden, tarlalarındaki mahsulleri zarar gören, Tarım Kredi Kooperatifi ortaklarının, mevcut borçlarının ertelenmesinin, kararlaştırıldığı, anlaşılmaktadır.¹²⁸³

09.02.1942 Tarihinde alınan Bakanlar Kurulu Kararı'ndan milli müdafaa ihtiyaçları için yeniden inşaatı kararlaştırılan Tekirdağ iskelesinin betonarme olarak ve pazarlık usulüyle yaptırılmasının kararlaştırıldığını görmekteyiz.¹²⁸⁴

25.05.1942 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Marmara havzasında inşa edilecek (Tekirdağ) Şarköy iskelesi'nin, meydanlığı için Şarköy Belediyesi'ne ait

¹²⁸¹ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 92.74.1.

¹²⁸² BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 94.29.10.

¹²⁸³ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 95.68.18.

¹²⁸⁴ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 97.114.12.

çocuk bahçesi ve parkın bir kısmının, istimlak edilmesinin, kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır.¹²⁸⁵

18.06.1943 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Şarköy Gümrük Muhafaza Teşkilatı'nın, kullanımında iken, bu kurumca, tahliye edilen ve mülkiyeti Devlet hazinesi'ne ait bulunan binanın, parasız olarak, Milli Müdafaa Vekâleti (Milli Savunma Bakanlığı) emrine, verilmesinin kararlaştırıldığı, görülmektedir.¹²⁸⁶

02.10.1944 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Nafia Vekâleti (Bayındırlık İşleri ve İskân Bakanlığı) 1944 Yılı Mali Bütçesi'nin, “Şose ve Köprüler” tahsisatından, Tekirdağ iline, parasal yardım yapılmasının kararlaştırıldığı, anlaşılmaktadır.¹²⁸⁷

18.07.1944 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Tekirdağ'da konuşlanmış, 5. Hava Alayı'na ait bir uçağın düşmesi ile evleri yanan, dört kişiye, Maliye Vekâleti (Bakanlığı) bütçesinden, tazminat ödenmesinin kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır.¹²⁸⁸

06.12.1945 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Tekirdağ - Hayrabolu - Alpulu yollarının, yapım ve onarımları için Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi'nden, Tekirdağ vilâyetine, 20.000 liranın, yardım olarak, verilmesinin kararlaştırıldığı, görülmektedir.¹²⁸⁹

Yukarıda genel hatları ile özetlenmeye çalışılan, 2. Dünya Savaşı yıllarında, Bakanlar Kurulu Kararları'nda, Tekirdağ'ında imar faaliyetleri ile ilgili olarak, alınan Bakanlar Kurulu Kararlarının, sonucunda ortaya çıkan, parasal (finansal) tablo ile ilgili olarak, elde ayrıntılı ve doyurucu bir bilgi, bulunmamaktadır. Dönemle ilgili Bakanlar Kurulu Kararları'nda, sadece 1945 yılı sonunda, Tekirdağ il emrine, bazı yolların tamiri için verilen, 20.000 liralık, artı bir ödenekten, bahsedilmiştir. Fakat dönemle ilgili, bölgedeki sıradışı birtakım imar faaliyetlerinden, genel hatları ile de olsa

¹²⁸⁵ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 98.44.9.

¹²⁸⁶ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 102.44.11.

¹²⁸⁷ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 106.67.11.

¹²⁸⁸ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 104.10.35.

¹²⁸⁹ BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2., Yer No: 109.70.15.

bahsedilmektedir. Söz konusu dönem zarfında, yani 1939 – 1945 yılları arasında, Tekirdağ vilâyeti genelinde, devletin yaptırdığı, belli başlı imar projeleri, kısaca şu şekilde, özetlenebilir:

Tekirdağ merkezde, milli savunma ihtiyaçları için Tekirdağ iskelesinin betonarme tarzda ve yeniden inşa edildiği, görülmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak, eski Tekirdağ iskelesinin, ya ahşap tarzda ya da beton ve ahşap birlikte fakat küçük kapasiteli, bir iskele olduğu, tahmin edilebilir. Yine Tekirdağ'a bağlı, Şarköy ilçesindeki iskele meydanının, muhtemelen milli müdafaa ihtiyaçlarına binaen, (Her ne kadar belgede açık açık bu askeri amaçlar belirtilmese de.) genişletilerek, yeniden düzenlendiği, mevcut bilgilerden, anlaşılmaktadır. Fakat döneme ait belgeler, Şarköy İskelesi'nin, sıfırdan mı inşa edildiğini, yoksa ciddi bir tadilatla, kapasitesinin mi artırıldığını, kesin olarak, söylememektedir. Sadece Şarköy İskelesi meydanının, etrafta bulunan Şarköy Belediye'sine ait, araziler istimlak edilmek suretiyle, genişlemesinden bahsedilmektedir. Fakat her şeye rağmen, Şarköy'ün, Çanakkale ve Gelibolu'ya ve Saroz Körfezi'ne olan yakınlığı ve dönemin askeri – coğrafi konjüktürünün, doğal bir sonucu olarak, bu dönemde, sıfırdan olmasa bile Şarköy İskelesi'nin, en azından ciddi bir tadilat ve yenilemeden geçtiği, tahmin edilebilir.

1941 Yılı'nın, Ocak – Şubat ve Mart aylarının, Tekirdağ vilâyeti genelinde, sert geçtiğini, özellikle Hayrabolu ilçesi bölgesinde, çok ciddi don yaşandığını ve ardından da ilkbaharla birlikte, yine Hayrabolu bölgesinde, sel felaketinin meydana geldiğini, öğrenmekteyiz. Yörede, yaşanan bu olumsuz hava koşulları, Hayrabolu çiftçisini, çok olumsuz etkilemiş, bölgedeki ekinlerin, çok büyük miktarda zarar görmesi üzerine de Bakanlar Kurulu, bölge çiftçilerinin, Tarım Kredi Kooperatifi'ne olan borçlarını, ertelemiştir. Şarköy'de, yine bir deniz gümrüğünün bulunduğu ve Gümrük Teşkilatı'nın, kullandığı bu binanın, milli savunma ihtiyaçları kapsamında, Milli Müdafaa Vekâleti'ne (Milli Savunma Bakanlığı'na) devredildiği, belgelerden anlaşılmaktadır. Yine Tekirdağ'da konuşlanmış, bir hava alayının varlığını ve bu alayın isiminin 5. Hava Alayı olduğu, yine bu belgelerden, öğrenilmektedir. Bir şekilde, bu durum, Tekirdağ vilâyeti dâhilinde, askeri amaçlı bir hava alanının kullanımda olduğunu, kanıtlamakta fakat bu hava alanının yeri, (Acaba Çorlu Askeri Hava alanı

mı?) tam olarak, belirtilmemektedir. Daha önceden, Çanakkale ve Edirne vilâyetlerinde de karşılaşıldığı üzere, Dönemin Hükümeti'nin, bazı yolları ihtiyaca rağmen, ülkenin içinde bulunduğu zor koşullardan dolayı, emaneten tamir ettirme yoluna gittiği, görülmektedir. Son olarak, devletin, bu sıkıntılı dönem boyunca, zaman zaman (II. Dünya Savaşı yılları) Maliye ve Bayındırlık Bakanlığı aracılığıyla, Tekirdağ vilâyetine, yolların tamiri için para yardımıyla, bulunması hususu da müşahade edilmektedir.

5.3.5. Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Genelinde Yapılan Altyapı Faaliyetleri (1939 – 1945)

Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Genelinde Yapılan Yol, Köprü ve Geçitlerin İnşaa ve Onarımları ve Yapılan Devlet Harcamaları 1939 – 1945

II. Dünya Savaşı yılları zarfında, Trakya Umûm Müfettişliği vilâyetleri genelinde, tesviye, blokaj, beton, şose ve parke yol türlerinde, toplam 208.554,6 metre, yeni yol, inşa edilmiştir. Yeni inşa edilen, bu yolların da 141.200,6 metre gibi önemli bir kısmı, yaklaşık yüzde 67,7'si, Almanya'nın, Sovyet Rusya'ya saldırmasının ardından, Türkiye ve bölge için savaş riskinin, ciddi oranda azalmasından sonra, 1943, 1944 ve 1945 yıllarında, inşa edilmiştir.¹²⁹⁰

Söz konusu 6 yıllık savaş dönemi boyunca, Trakya Umûm Müfettişliği vilâyetleri genelinde, tamir gören yolların durumu da şu şekildedir:

II. Dünya Savaşı yılları zarfında, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde, şose, blokaj, tesviye ve asfalt yol türünde, toplam 180.765,16 metre, eskimiş yol, tamir edilmiştir. Yeniden tamir edilen, bu yolların da 102.978 metrelik kısmı, yaklaşık yüzde 57'si, savaşın henüz etkilerinin tam olarak hissedilmediği, 1939'da ve savaşın sona erdiği, 1945 yılında, gerçekleştirilmiştir.¹²⁹¹ Yine, bir başka dikkat çekici husus da savaş tehlikesinin, Balkanlar'ın işgali üzerine, Türkiye'nin ve dolayısıyla Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesinin, kapısına dayandığı, 1940 ve 1941 yıllarında, sırasıyla yenilenen yol miktarının, 6.724 metre ve 9.677 metreye, düşmesidir. Bir başka deyişle, söz konusu bu iki yılda, yol tamirâtı, bölge genelinde neredeyse durma noktasına, gelmiştir.

¹²⁹⁰ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 132, 134, 140 ve sayfa 146'dan hesaplanmıştır.

¹²⁹¹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 132, 134, 140 ve sayfa 146'dan hesaplanmıştır.

Söz konusu dönem zarfında, Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesi vilâyetleri genelinde, toplam 49 adet yeni köprü ve menfez inşa edilmiştir. Yeni inşa edilen, bu köprü ve menfezlerin, çok önemli bir kısmı, 24 adedi, bir başka deyişle yüzde 49'u, II. Dünya Savaşı'nın, başlangıç yılı olan 1939'da, 20 adedi de yani yaklaşık yüzde 41'i de II. Dünya Savaşı'nın, bittiği yıl olan 1945'te, inşa edilmiştir. Söz konusu dönem zarfında, bölge genelinde inşa olunan, köprü ve menfezlerin sayısal olarak 44'ü ve oransal olarak da yaklaşık yüzde 90'ı, 1939 ve 1945 yıllarında, inşa edilmiştir.¹²⁹²

Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesi genelinde, toplam 147 adet köprü ve menfez onarılmıştır. Yeni inşa edilen, bu köprü ve menfezlerin, çok önemli bir kısmı, 80 adedi, bir başka deyişle, yüzde 54,4'ü, II. Dünya Savaşı'nın başlangıç yılı olan, 1939'da, 28 adedi de yani yaklaşık yüzde 19'u da II. Dünya Savaşı'nın bittiği yıl olan, 1945'te, inşa edilmiştir. Söz konusu dönem zarfında, bölge genelinde, tamir edilen, köprü ve menfezlerin, sayısal olarak 108'i ve oransal olarak da yaklaşık yüzde 73,4'ü, 1939 ve 1945 yıllarında, onarılmıştır.¹²⁹³

II. Dünya Savaşı yılları boyunca, Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesi vilâyetleri genelinde, devletin, çoğunlukla “il özel idareleri” aracılığıyla gerçekleştirdiği yollar, köprüler ve menfezler (geçiş, viyadük) inşaatı ve onarımları harcama rakamları da şu şekildedir:

Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesi vilâyetleri genelinde, devlet, yollar, köprüler ve geçitlerin, inşaatı ve onarımını yapmak adına, toplamda 1.602.201 lira, para harcamıştır. Söz konusu yedi yıllık, II. Dünya Savaşı yılları zarfında, yapılan bu harcamaların, çok önemli bir kısmı, 462.026 lirası, bir başka deyişle, yüzde 28,8'i, II. Dünya Savaşı'nın sonunda, 1944 yılında yapılmıştır. Yine bu harcamaların, 456.479 liralık bir kısmı da yani yaklaşık yüzde 28,5'i de Almanya tehdidinin, Sovyet Rusya'ya yönelmesi ve Alman askeri gücünün, Sovyetler birliği içine iyice yayılıp, dağılmasının ardından, 1943 yılında, yapılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın bittiği yıl olan, 1945'te ise harcamalar, bir miktar düşerek, 279.180 liraya gerilemiş, oransal olarak da bu yılda yapılan harcamalar, yüzde 17,4 düzeyinde, kalmıştır. Özet olarak söylemek

¹²⁹² *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 132, 134, 140 ve sayfa 146'dan hesaplanmıştır.

¹²⁹³ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 132, 134, 140 ve 146'dan hesaplanmıştır.

gerekirse, II. Dünya Savaşı'nın son üç yılında, bölgede yapılan altyapı faaliyetleri harcamaları toplamı, 1.197.685 lirayı ve savaş dönemi içinde de oransal olarak, yüzde 74,8'i, bulmuştur.¹²⁹⁴

Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Genelinde Kamu Binaları İnşaa ve Onarımları ile Yapılan Devlet Harcamaları 1939 – 1945

II. Dünya Savaşı yılları boyunca, Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesi vilâyetleri genelinde, devletin, çoğunlukla “il özel idareleri” aracılığıyla gerçekleştirdiği, kamu binaları inşaat faaliyetleri ve harcama rakamları da şu şekildedir:

II. Dünya Savaşı yıllarında, yani 1939 – 1945 yılları arasındaki yedi yıllık dönem zarfında, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde, devlet, 15 adet yeni kamu binası inşa etmek için toplamda 95.613 liralık, bir harcama yapmıştır. Bu harcamaların, 55.000 liralık çok büyük bir kısmı ve oran olarak, yaklaşık yüzde 57,5'i 1945'te, savaşın son yılında ve yine 28.067 liralık, yani yüzde 29'luk bir kısmı da savaşın bitiminden bir yıl önce, 1944'te, yapılmıştır.¹²⁹⁵

II. Dünya Savaşı yılları boyunca, Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesi vilâyetleri genelinde, devletin, çoğunlukla yine “il özel idareleri” aracılığıyla gerçekleştirdiği, kamu binaları onarım faaliyetleri ve harcama rakamları da şu şekildedir:

Devletin, II. Dünya Savaşı yılları boyunca, 1939 – 1945 arasında onarttığı, kamu binalarının toplam sayısı 407 olmuş, bu kamu binalarının tamiri için harcanan toplam para da 253.375 lirayı, bulmuştur. Söz konusu yedi yıllık, II. Dünya Savaşı yılları zarfında, devletin, kamu binası inşaatları ve onarımlarının toplam maliyeti ise 349.526 lirayı bulmuştur.¹²⁹⁶

¹²⁹⁴ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 132,134,140 ve 146'dan hesaplanmıştır.

¹²⁹⁵ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 160,162,168 ve 174'ten hesaplanmıştır.

¹²⁹⁶ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 160,162,168 ve 174'ten hesaplanmıştır.

Trakya Umûm Mûfettişlik Bölgesi Vilâyetleri Geneline Kırsal Alanda Yapılan İmâr Faaliyetleri

Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesi vilâyetleri ile ilgili olarak, kırsal alandaki imâr faaliyetleri ile ilgili genel bir değerlendirme, yapmak gerekirse:

1939 Yılı sonu itibarıyla, Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesi vilâyetlerine bağlı, toplam 1.310 adet köy, bulunmaktadır. Bu köylerden 125 adedi, temiz içme suyu ihtiyacını, köyün yakınından veya içinden geçen dereden, karşılamaktadır. Bu köylerden, 5 adedi yine köy yakınındaki göl veya göletten, temiz içme suyu ihtiyacını, karşılamaktadır. Köy içi veya yakınındaki pınarlardan, temiz içme suyu ihtiyacını karşılayan, köylerin toplam sayısı ise 85'tir. Trakya Umûmî Mûfettişlik bölgesi vilâyetlerine bağlı köylerin, büyük bir çoğunluğu, toplam 656 adedi ise temiz içme suyu ihtiyaçlarını, köylerin içindeki değişik zamanlarda yaptırılmış çeşmelerden, karşılamaktadır. Yine Trakya Umûmî Mûfettişliği bölgesindeki köylerin, önemli bir kısmı da temiz içme suyu ihtiyaçlarını, köy içlerindeki kuyulardan, karşılamaktadırlar. Son olarak, bölgedeki köylerin 8 adedinde, artezyan açılmış ve bu köyler, temiz içme suyu ihtiyaçlarını, artezyanlardan temin etmeye başlamışlardır. Mevcut istatistiki verilerden anlaşıldığı üzere, Trakya Umûmî Mûfettişliği bölgesindeki köylerin, toplam sayısı 1.310 iken, bu köylerde, temiz içme suyu elde edilen yer sayısı toplamı 1.469'dur. Bu sayılardan da rahatça anlaşılabileceği üzere, bazı köylerin, birden fazla sayıda, muhtemelen iki belki de üç adet, temiz içme suyu temin etme yerleri, mevcuttur. Bununla birlikte, Trakya Umûmî Mûfettişliği bölgesindeki köylerin, değişik vilâyetlere dağılan, toplam 10 tanesinde, düzenli ve temiz bir içme suyu kaynağı, mevcut değildi. Elbette ki bu sayı, toplam köy sayının, yaklaşık yüzde 0,76'lık gibi çok küçük bir kısmını, teşkil etmekteydi.

Yine bu istatistiki verilerden de anlaşılabileceği üzere, bu yıllarda yaşanan önemli bir gelişme de Trakya Umûmî Mûfettişliği bölgesindeki köylerde, yavaş yavaş artezyen kuyularının açılmaya başlaması, hususudur. Umûmî Mûfettişliği tarafından açılan, bu kuyuların toplam sayısı, 1939 yılı Eylül başında (2 Eylül 1939) 15'i bulmuş, gözükmemektedir. Trakya Umûmî Mûfettişliği bölgesindeki köylerin, temiz içme suyu ihtiyacını, hızlı ve ucuz bir şekilde temin edebilmek için Umûmî Mûfettişlik, 2.400 lira

bedelle sondaj makineleri almıştır. Satın alınan sondaj makineleri ile Trakya'nın değişik yerlerindeki köylerinde, toplam 15 adet artezyan açılmış, bu artezyanların fotoğrafları da bir albüm halinde, dönemin Trakya Umûmî Müfettişi, Kazım Dirik tarafından, Başvekâlet (Başbakanlık) makamına, arz edilmiştir.¹²⁹⁷ Umûmî Müfettişlik eliyle, 150 metre derinliğinde açılan bu artezyan kuyularının, tamamının neden “1939 Trakya Toprak Anketi” istatistiklerine, tam olarak yansımadığını, açıklamak zordur. Eldeki bilgilerle bu durumun nedenlerini, şu an için net olarak belirlemek mümkün değildir. Fakat üçüncü Trakya Umûmî Müfettişi Abidin Özmen'in, “Trakya” isimli eserinde, “Türkiye Trakyasında Su Meselesi” başlığı altında, bölgenin içme ve sulama ihtiyaçları için açılan, artezyanlara, kısaca şu şekilde değindiği görülmektedir:

“ Bugün adedi 52'ye çıkan, arteziyen kuyuları da içme ve sulama bakımından Trakya'ya, oldukça önemli hizmetler, yapmaktadır.”¹²⁹⁸

Özmen'in, verdiği rakamlar, sadece coğrafi Trakya bölgesi, içindir. Yani İstanbul hariç, Silivri ve Çatalca dâhil yine Gelibolu ve Eceabat ilçeleri dâhil Çanakkale merkez ve Çanakkale vilâyetinin diğer tüm ilçeleri hariçtir. Özmen'in diğer başlıklarda, daha da net bir şekilde ortaya çıktığı kadarıyla, verdiği bu rakamlar, büyük ihtimalle 1945 veya 1946 yılının, rakamlarıdır.¹²⁹⁹ Bu açıklamalardan sonra, yine savaş sonrası 1945 veya 1946 yılları için Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi genelindeki, artezyan sayısı, aşağıdaki yoldan giderek, doğruya en yakın bir biçimde tahmin edilebilir:

Kazım Dirik'in raporunda, 1939 yılı Eylül başı itibarıyla, Trakya Umûmî Müfettişliği bölgesindeki, artezyan sayısı, 15 gözükürken, 1939 Yılı Trakya Toprak Anketi'nde, Umûmî Müfettişlik bölgesinde, içme suyu amacıyla kullanılan, 8 adet artezyan, gözükmemektedir. Bu iki veriden yola çıkarak, 1939 yılı sonuna kadar bölgede açılan artezyenlerin, içme suyu temini ve tarımsal sulama için neredeyse yarı yarıya eşit bir biçimde, açtırıldığı, gözlenmektedir. Dolayısıyla Özmen'in, verdiği 52 rakamını

¹²⁹⁷ BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0., Yer No: 158.107.7 nolu belge, 1 sayfa ve ekte fotoğraflardan oluşan bir albüm var, fakat fotoğraflar kayıp, albüm boş.

¹²⁹⁸ Abidin Özmen, a.g.e., s. 51.

¹²⁹⁹ Özmen'in Belediyeler ile ilgili olarak verdiği istatistiki bilgiler 1945 yılına göre iken, Özel idareler ile ilgili olarak verdiği bilgiler ise 1946'ya göredir.

orantılı olarak, bölgedeki artezyan sayısı tahmin edilebilir.¹³⁰⁰ Bu nedenle bir orantı kurarak, tahmin edilirse, II. Dünya Savaşı'nın sonunda, 1945 – 1946 yıllarında, Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesindeki, toplam artezyan sayısı, 70-71 civarında, tahmin edilebilir. Yine yukarıda özetlenen, bilgilerden yola çıkarak, bölgedeki 71 civarındaki artezyanın, 37-38'inin, içme suyu temini için 33 – 34'ünün ise tarımsal sulama veya hayvan sulama amacıyla kullanıldığı, tahmin edilebilir.

Yine 1939 Yılı sonu itibarıyla, Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetlerine bağlı, toplam 1.310 adet köyden, 908'inin, köy meralarında, kendi hayvanlarını sulamak için yeterli miktarda temiz içme suyu bulunmaktadır. Yine 1939 yılı sonu itibarıyla, Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetlerine bağlı, toplam 402 köyün ise meralarında, kendi hayvanlarını sulamak için yeterli miktarda temiz içme suyu, bulunmamaktadır.¹³⁰¹

Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetleri, vilâyet vilâyet değerlendirilse, içme suyu açısından, bölgede en fazla temiz içme suyu kaynağına sahip, vilâyet olarak, toplam 620 adet, temiz içme suyu kaynağı ile birinci sırada, gelmektedir. İkinci sırada, toplam 337 adet, temiz içme suyu kaynağı ile Tekirdağ gelmekte, ardından, üçüncü sırada, toplam 293 adet, temiz içme suyu kaynağı ile Edirne vilâyeti, gelmekte son olarak, dördüncü ve son sırada da 215 adet, temiz içme suyu kaynağı ile Kırklareli vilâyeti, bulunmaktadır.¹³⁰² Oransal olarak, bakıldığında da bu tablo, çok anlamlı bir şekilde, değişmemektedir. Çanakkale vilâyeti genelinde, ortalama bir köye, 1,147 temiz içme suyu kaynağı, Tekirdağ vilâyetinde, bir köye 1,135 temiz içme suyu kaynağı, Edirne vilâyetinde, bir köye 1,089 temiz içme suyu kaynağı ve Kırklareli vilâyetinde, bir köye, 1,059 adet, temiz içme suyu kaynağı, düşmektedir.¹³⁰³

¹³⁰⁰ Abidin Özmen bu rakamı verirken, Çanakkale'nin iki ilçesi ile İstanbul'un iki ilçesini de dâhil ederek vermiştir. Oysaki Çanakkale vilâyetinin, o yıllarda toplamda, merkez ilçe de dâhil olmak üzere, 11 adet ilçesi, vardır. Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ın da merkez ilçeleri ile birlikte, toplamda 16 adet ilçesi, bulunmaktadır. Özmen'in verdiği rakamlara dâhil olan, Gelibolu, Eceabat, Silivri ve Çatalca ilçelerinin toplam sayısı ve kabaca kapladığı alan, Çanakkale'nin tüm ilçelerinin, yüzde 36'sına, denk gelir, diye tahmin edilebilir. Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesindeki, toplam 27 adet ilçe yerine, Özmen, toplamda, 20 ilçede bulunan, artezyanların sayısını, vermektedir. Bu durumda verilen artezyan sayısı Umûmî müfettişlik bölgesindeki artezyanların yaklaşık yüzde 74'ünün sayısıdır.

¹³⁰¹ 1939'da Trakya ..., s. 22-23.

¹³⁰² 1939'da Trakya ..., s. 22- 23.

¹³⁰³ 1939'da Trakya ..., s. 22- 23'den hesaplanmıştır.

Yine Trakya Umûmî Mufettişlik bölgesi vilâyetleri meralarında, hayvan sulamak için yeterli temiz içme suyu, bulunup bulunmadığı hususu, vilâyet vilâyet değerlendirilirse de; Bölgede, meralarda, en fazla, temiz içme suyu kaynağına sahip, vilâyet olarak, meralarında toplam 402 adet temiz içme suyu kaynağı bulunan, Çanakkale vilâyeti, birinci sırada, gelmektedir. İkinci sırada, meralarında, toplam 196 adet, temiz içme suyu kaynağı ile Edirne, gelmekte, ardından, üçüncü sırada, meralarında, toplam 170 adet, temiz içme suyu kaynağı ile Tekirdağ vilâyeti, gelmektedir. Son olarak, dördüncü sırada da meralarında, toplam 140 adet, temiz içme suyu kaynağı ile Kırklareli vilâyeti, bulunmaktadır.¹³⁰⁴

Oransal olarak, bakıldığında da bu tablo, çok anlamlı bir şekilde, değişmemekte, bununla birlikte, Tekirdağ vilâyeti, sonunculuğa düşmekte, Edirne ikinciliğe, Kırklareli vilâyeti de üçüncülüğe, yükselmektedir. Çanakkele vilâyeti genelinde, ortalama bir köye, merasında temiz içme suyu kaynağı olarak, 0,743 temiz içme suyu kaynağı düşmektedir. Edirne vilâyetinde bir köye, merasında ortalama 0,728 adet, temiz içme suyu kaynağı, Kırklareli vilâyetinde bir köye, merasında 0,689 adet, temiz içme suyu kaynağı ve son olarak da Tekirdağ vilâyetinde bir köye, merasında ortalama 0,572 adet, temiz içme suyu kaynağı düşmektedir.¹³⁰⁵

Dolayısıyla, hayvanlar için kullanılan, temiz içme suyu kaynakları varlığı, oransal anlamda, değerlendirildiğinde de yukarıdaki vilâyet sıralamaları, büyük ölçüde aynı kalmakta, yukarıdaki tablo, pek değişmemektedir.

Trakya Umûm Mufettişliği Bölgesi Genelinde Yapılan Altyapı Çalışmaları, Kamu İnşaa ve Onarımları 1939 - 1945

II. Dünya Savaşı yılları zarfında, 1939 – 1945 yılları arasındaki yedi yıllık dönemde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, Trakya Umûmî Mufettişlik bölgesi vilâyetleri genelinde, yollar, köprüler ve geçitlerin inşaa ve onarımını gerçekleştirmek adına, toplamda 1.602.201 liralık, bir harcama, yapması söz konusudur.¹³⁰⁶ Diğer yandan, aynı kaynakta söz konusu, yedi yıllık, zaman zarfında, devletin, yaptığı

¹³⁰⁴ 1939'da Trakya ..., s. 22- 23.

¹³⁰⁵ 1939'da Trakya ..., s. 22- 23'den hesaplanmıştır.

¹³⁰⁶ İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ..., s. 140 ve 146'dan hesaplanmıştır.

harcamalar, vilâyet vilâyet ve 1939 -1946 yılları arasında verilmekte, ayrıntıya girilmeden, söz konusu vilâyet için o yıl yapılan, inşaat ve onarım harcamalarının, toplam miktarı, zikredilmektedir. Bu tasnife göre de Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi genelinde, devlet, 1939 yılında; Bölgede yeni yapılan ve onarılan yol, geçit ve köprüler için toplamda, 183.044 lira, para harcamıştır. 1940 Yılında, Trakya bölgesi geneli için yapılan toplam altyapı harcaması tutarı, iç ve dış politik şartların etkisiyle, ciddi bir biçimde gerileyerek, 82.142 liraya, düşmüştür. İç ve dış olumsuz gelişmelerin, artarak devam etmesi ile 1941 yılında, devletin, bölge için yaptığı altyapı harcamaları, dip noktası olan, 47.688 liraya, düşmüştür.

Almanya'nın, yüzünü Sovyet Rusya'ya dönmesi ile birlikte, siyasi tansiyonun düşmesi ve Türkiye için olası bir savaş riskinin azalması ile devletin, bölge için yaptığı altyapı harcamalarının miktarı da tekrar, artmaya başlamıştır. 1942 Yılında, bölgenin altyapısı için yapılan, devlet harcamaları, 91.642 liraya, 1943 yılında, 456.479 liraya ve 1944 yılında da dönem içi zirve noktası olan, 462.026 liraya, yükselmiştir. Savaşın son yılı olan 1945'te ise devletin, bölge altyapısı için yaptığı harcama miktarı, bir miktar gerileyerek, 302.320 liraya, düşmüştür. Bu hesaplara da devletin, söz konusu yedi yıllık II. Dünya Savaşı yılları zarfında, bölge altyapısı için yaptığı harcamaların toplam tutarı, 1.625.341 lirayı, bulmuştur.¹³⁰⁷ Yukarıda da izah edilmeye çalışıldığı üzere bölge vilâyetleri için yapılan, altyapı yatırımlarının, ayrıntılı olarak verildiği sayfalarda, söz konusu rakamın, toplam büyüklüğü 1.602.201 lira olarak, ortaya çıkarken daha genel bir değerlendirmenin yapıldığı kısımda, kaynak, bu harcama rakamının toplam büyüklüğünü, 1.625.341 lira olarak, ortaya koymaktadır. İki rakam arasındaki fark, yaklaşık yüzde 1,43 civarında olup, bu fark da çok ciddi bir fark değildir. Bununla birlikte daha ayrıntılı ve yapılan harcamaların yerinin de ayrıntılı olarak belirtildiği bölümde, ortaya konulan, 1.602.201 lira rakamını daha doğru ve tercih edilebilir olarak, değerlendirmek gerekir. Dönem içinde, Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi geneli için devletin, yaptığı altyapı harcamalarının, çok önemli bir kısmı, 462.026 lirası, bir başka deyişle yüzde 28,8'i, II. Dünya Savaşı'nın sonunda, 1944 yılında yapılmıştır. Yine, bu harcamaların, 456.479 liralık, bir kısmı da yani yaklaşık yüzde 28'5'i, Almanya tehdidinin, Sovyet Rusya'ya yönelmesi ve Alman askeri gücünün, Sovyetler Birliği

¹³⁰⁷ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 151 ve 154'ten hesaplanmıştır.

içine iyice yayılıp, dağılmasının ardından, 1943 yılında, yapılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın bittiği yıl olan, 1945'te ise yapılan harcamalar, bir miktar düşerek, 279.180 liraya gerilemiş, oransal olarak da bu yılda, yapılan harcamalar, yüzde 17,4 düzeyinde, kalmıştır.¹³⁰⁸ Özet olarak söylemek gerekirse; II. Dünya Savaşı'nın son üç yılında, bölgede yapılan, altyapı faaliyetleri harcamaları toplamı, 1.197.685 lirayı ve oransal olarak da yüzde 74,8'i, bulmuştur.

Tablo 5.3.5
2. Dünya Savaşı Yıllarında Trakya UMB. Geneli İnşaat Ve
Onarım Harcamalarını Gösteren Tablo

İl	Yıl	İnşaat ve onarım gideri (lira)	Savaş yılları içindeki yüzdelik karşılığı %
Trakya	1939	183.044	11,3
Trakya	1940	82.142	5,1
Trakya	1941	47.688	2,9
Trakya	1942	91.642	5,6
Trakya	1943	456.479	28,4
Trakya	1944	462.026	28,1
Trakya	1945	302.320	18,6
Trakya	1939 - 1945	1.625.341	100

Kaynak: T.C. İstatistik Genel Müdürlüğü, İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, Ankara, 1949.s. 151-154'ten hesaplanarak düzenlenmiştir.

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri'nde, 1937 yılında, 4.473 adet ev, 30 adet okul, 25 adet cami, 495 adet dükkân ve mağaza, 2 adet hamam, 174 adet resmî binalar, 1.011 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 6.210 adet, yeni yapı, inşa edilmiştir.

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri'nde, 1938 yılında, 3.243 adet ev, 72 adet okul, 22 adet cami, 426 adet dükkân ve mağaza, 6 adet hamam, 28 adet resmî binalar, 495 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 4.292 adet, yeni yapı, inşa edilmiştir.¹³⁰⁹ Böylece, II. Dünya Savaşı öncesinde, son iki yıla bakarak, Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri genelinde, bir yılda ortalama, 3.858 adet ev, 51 adet okul,

¹³⁰⁸ İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, s. 132,134,140 ve 146'dan hesaplanmıştır.

¹³⁰⁹ Trakya İstatistik ..., a.g.e., s. 166.

24 adet cami, 461 adet dükkân ve mağaza ile 4 adet hamam, 101 adet resmî binalar, 753 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 5.251 adet, yeni yapı, inşa edildiği hesaplanabilir.¹³¹⁰

II. Dünya Savaşı yıllarındaki, yedi yıllık dönem zarfında, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde, devlet, sadece 15 adet, yeni kamu binası, inşa edebilmiş ve bu binaları inşaa etmek için toplamda 95.613 liralık, bir harcama yapmıştır. Bu harcamaların, 55.000 liraya karşılık gelen ve oran olarak yaklaşık yüzde 57,5'luk kısmı, 1945'te, savaşın son yılında ve yine 28.067 liralık, yani yüzde 29'luk bir kısmı da savaşın bitiminden bir yıl önce, 1944'te, yapılmıştır.¹³¹¹

Elde bu dönemle ilgili, tek istatistiki kaynak olarak, “İl Özel idareleri İstatistikleri” bulunmaktadır. Bu istatistiklerin ilki, “ İl Özel idareleri İstatistiği 1939 – 1944” isimli çalışmadır.¹³¹² Yine ikinci bir çalışma “ İl Özel idareleri İstatistiği 1939 – 1947 isimli çalışmadır.¹³¹³ Son olarak dönemle ilgili “ İl Özel idareleri İstatistiği 1940 – 1948 “ isimli çalışma yayınlanmıştır.¹³¹⁴ Bütün bu çalışmaların, ortak özelliği, istatistiklerin ilk başlangıç tarihi olarak, 1939 yılının, belirlenmiş olmasıdır. Tüm II. Dünya Savaşı dönemini, tek başına kapsayan çalışma, “ İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947 isimli, çalışma olduğundan, muhtemel hataları, en aza inderebilmek adına, tezde bu yayın, savaş dönemi için esas kaynak, kabul edilmiştir. II. Dünya Savaşı öncesindeki, dönemle ilgili olarak, eldeki tek kaynak ise yukarıda da değinildiği üzere “Trakya İstatistik Yıllığı 1939” isimli çalışmadır. Bölgesel olarak yapılan ama bazı açılardan, daha ayrıntılı olan, bu istatistik çalışmasında, bölgede yapılan sivil inşaatlar, evler, dükkânlar, iş yerleri, hamamlar, camiler vb. binalara da yer verilmiştir. Buna karşılık, bu çalışmada, yeni inşa edilen veya onarımı yapılan binaların, inşaat ve onarım maliyetleri ile ilgili, herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İl Özel İdareleri İstatistiklerinde ise sadece kamu binalarının, inşaat ve onarımlarına, yer verilerken, bu inşaat ve onarım faaliyetleri için devletin, yaptığı harcamalara da değinilmekte, yapılan

¹³¹⁰ *Trakya İstatistik ...*, a.g.e., s. 166'dan hesaplanmıştır. Buçuklar tama tamamlanmıştır. O nedenle en sondaki genel toplam rakamları çok ufak farklılıklar gösterebilir.

¹³¹¹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*,..., s. 160,162,168 ve 174'ten hesaplanmıştır.

¹³¹² *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1944*, ..., Ankara, 1947.

¹³¹³ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., Ankara, 1949.

¹³¹⁴ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1940 – 1948*, ..., Ankara, 1950.

işlerin, parasal büyüklüğü ve boyutu da ayrıntılı bir biçimde, ortaya konulmaktadır. Bu nedenle savaş öncesi ve savaş dönemi arasında, kıyaslamalar ve değerlendirmeler yaparken, yapılabilecek olan tek kıyaslama ve değerlendirme şekli, kamu binalarının inşaat ve onarımlarının, sayısal büyüklükleri üzerinden, olabilmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, savaş öncesi dönemde, yapılan inşaat ve onarımların, parasal değeri ile ilgili, elde mevcut bir veri olmamasından ötürü, iki dönemde yapılan, kamu binaları inşaat ve onarımlarının, maliyetlerini, parasal açıdan karşılaştırılmak, imkânsızdır. Bu nedenlerden dolayı, iki dönem, sadece rakamsal büyüklükler açısından, mukayese edilip, değerlendirilecektir.

İstatistiklerden de net bir şekilde anlaşılacağı üzere, II. Dünya Savaşı'nın öncesinde, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde, devlet, ortalama bir yılda, 51 adet okul ve 101 adet çeşitli nitelikte, resmi kamu binası, inşa etmektedir. Toplamda, savaş öncesi dönemde, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde, devlet, her yıl ortalama, 152 adet, çeşitli nitelikte kamu binası, inşaatı gerçekleştirirken, savaş yıllarında, bu sayı, çok çarpıcı bir şekilde, yılda ortalama 2,14 adet, kamu binası inşaatına kadar düşmüş, bir başka deyişle, yüzde 98,6 oranında, gerilemiştir.¹³¹⁵ Bu rakamların ortaya koyduğu husus, bölgede, özellikle savaşın meydana getirdiği, güvenlik ortamındaki radikal değişikliklerin etkisiyle, kamu binası yatırımlarının, durmasıdır.

Trakya Umûm müfettişlik bölgesi dâhilinde, tamir gören yapıların durumu da şu şekildedir:

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetlerinde, 1937 yılında 808 adet ev, 4 adet okul, 1 adet cami, 103 adet dükkân ve mağaza, 2 adet hamam, 7 adet resmî binalar, 29 adet sair binalar olmak üzere, toplamda 954 adet yapı ise esaslı tamir görmüştür.

Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri'nde, 1938 yılında, 472 adet ev, - adet okul, - adet cami, 70 adet dükkân ve mağaza, 2 adet hamam, 1 adet resmî binalar, 24 adet sair binalar olmak üzere toplamda 569 adet yapı ise esaslı tamir görmüştür.¹³¹⁶ Böylece, II. Dünya Savaşı öncesindeki son iki yıla bakarak, Trakya Umûm Müfettişlik

¹³¹⁵ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 160,162,168 ve 174'ten hesaplanmıştır.

¹³¹⁶ *Trakya İstatistik...*, a.g.e., s. 181.

bölgesi vilâyetleri genelinde, bir yılda ortalama; 640 adet ev, 2 adet okul, 1 adet cami, 87 adet dükkân ve mağaza, 2 adet hamam, 4 adet resmî binalar, 27 adet sair binalar olmak üzere toplamda 762 adet, eski yapının, ciddi bir şekilde tamir edildiği, hesaplanabilir.¹³¹⁷

II. Dünya Savaşı yılları boyunca, yedi yıllık süre içinde, Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri'nde, devletin, gerçekleştirdiği kamu binası onarımı toplam sayısı, 407 olmuş, devletin, bu kamu binalarının tamiri için harcadığı toplam para da 253.375 lirayı, bulmuştur. Söz konusu yedi yıllık, II. Dünya Savaşı yılları zarfında, devletin, kamu binası inşaatları ve onarımlarının, toplam maliyeti ise 349.526 lirayı, bulmuştur.¹³¹⁸

İstatistiklerden de net bir şekilde, anlaşılacağı üzere, II. Dünya Savaşı'nın öncesinde, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde, devlet, ortalama bir yılda 2 adet okul ve 4 adet çeşitli nitelikte resmi kamu binası, inşa etmektedir. Savaş öncesi dönemde, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde, devlet her yıl ortalama 6 adet, çeşitli nitelikte kamu binasının, tamiratını gerçekleştirmektedir. Savaş yıllarında bu sayı, çok çarpıcı bir şekilde artarak, yeni inşaatların aksine, yılda ortalama 58,14 adet, kamu binası onarımına, kadar yükselmiştir.¹³¹⁹ Bu rakamların gösterdiği husus, bölgede özellikle savaşın meydana getirdiği, güvenlik durumundaki değişikliklerin etkisiyle, devletin, kamu binası inşaatı yatırımlarının, durması fakat buna karşın, devletin, mevcut kamu binası yatırımlarını da ciddi bir biçimde, korumaya ve muhafaza etmeye, çalışmasıdır. Çünkü dönem içinde yapılan, kamu binası tamirat ve tadilatları, çok ciddi bir şekilde ve astronomik boyutlarda, yaklaşık yüzde 866 gibi bir oranda, artmıştır.

Son olarak, söz konusu dönemle ilgili olarak, genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesi vilâyetleri genelinde, II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılından, savaşın bittiği 1945 yılına kadar, yeni yol, köprü ve geçitlerin inşaatı ve tamiri ile yeni kamu binalarının inşaatı ve

¹³¹⁷ *Trakya İstatistik...*, a.g.e., s. 181'den hesaplanmıştır. Buçuklar tama tamamlanmıştır. O nedenle en sondaki genel toplam rakamları çok ufak farklılıklar gösterebilir.

¹³¹⁸ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 160,162,168 ve 174'ten hesaplanmıştır.

¹³¹⁹ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, ..., s. 160,162,168 ve 174'ten hesaplanmıştır.

ihtiyaç duyulan, kamu binalarının onarımları için toplamda 1.951.727 liralık, bir harcama yaptığı söylenebilir.¹³²⁰

Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Genelinde Yapılan İmar Faaliyetlerinin Bakanlar Kurulu Kararları'na Yansımaları 1939 – 1945 Yılları İtibarıyla

II. Dünya Savaşı esnasında, Türkiye'nin en fazla öneme sahip toprak parçası, hiç şüphesiz, Trakya olarak adlandırılan, coğrafi-siyasi yöreydi. Daha önce de belirtildiği üzere, bu yöre, 1941 baharından itibaren, Yunanistan ve Bulgaristan sınırı aracılığıyla, karadan, Ege Denizi ile adalar üzerinden de denizden, bir kuşatma ve güvenlik riski ile karşı karşıya, bulunuyordu. Hatta Karadeniz üzerinden de Kırklareli Kıyıköy civarları itibarıyla, bir çıkarma tehdidi, bulunmuyor değildi.¹³²¹ Ayrıca her zamanki gibi, stratejik öneme sahip, Çanakkale Boğazı da Gelibolu yarımadasının tamamı ile birlikte Trakya'nın, ya önemli bir parçası ya da hemen yanı başında bir konumda, bulunuyordu. İşte bu saymaya çalışılan, jeopolitik – stratejik nedenler, Trakya'yı, Türkiye için vazgeçilemez öneme sahip, bir yöre, yapmaktaydı. Bu nedenlere, elbette İstanbul'a denizden ve karadan ulaşmak için en kısa yolların, karadan veya denizden, Trakya'dan geçmesini de eklemek, gerekir.

II. Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye'nin, olası bir Alman istilasına karşı, askeri açıdan en çok hazırlık yapılan kısmı da yine Trakya, idi. II. Dünya Savaşı yıllarında, olası bir Alman saldırısı ve işgaline karşı, Trakya'yı, merkeze alan, bu savunma planı, kısaca şu şekilde, özetlenebilir:

Oldukça tahkim edilmiş bir vaziyette bulunan, Kırklareli kampı (askeri yığınak ve yerleşkesi) kuzeyden ve nispeten Trakya'nın, yüksek kesimlerinden, Edirne – İstanbul yolunu gözetleyip, koruyordu. Kırklareli askeri alanı, kuzeydeki sınır tahkimatları aracılığıyla, hem Kırklareli'yi kolluyor hem de Edirne'nin savunmasını, kuzey doğu yönünden, güçlendiriyordu. Edirne'nin etrafına da şehri batıdan çevreleyen, güçlü bir tahkimat, yapılmıştı. Bu ilk savunma hazırlığının arkasında, Kırklareli

¹³²⁰ *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947, ...*, s. 160,162,168 ve 174'ten hesaplanmıştır.

¹³²¹ Burak Çınar, a.g.t., s. 201; “Alman General von Mittelberger'in raporunda olası bir Türkiye işgali için Karadeniz yoluyla Kıyıköy'e veya Ege – Akdeniz yolu ile de Enez'e bir çıkarma yapmanın mümkün olabileceği değerlendirilmekteydi. Türk Genelkurmayı'nın da o günün şartları içerisinde Almanya'dan böyle bir tehditin gelebileceğini değerlendirmiş olması olasılığı oldukça yüksektir.”

vilâyetinin, Karadeniz kıyısındaki Midye'den (Kıyıköy) başlayıp, Tekirdağ'ın Marmara denizi kıyısındaki, Marmara Ereğlisi bucağına (Günümüzde ilçe merkezi) kadar uzanan, bir hat, bulunuyordu. Bu hattın iki ucu, kuş uçuşu aşağı yukarı, 60 – 70 km. uzunluğundaydı. Son olarak, Çatalca hattı, Karadeniz'den Marmara denizine kadar, aşağı yukarı, 50 kilometrelik bir mesafede, uzanmaktaydı.

Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası illerinin, her biri ve müstakil olarak Trakya ismi, yukarıda sayılmaya çalışılan, nedenlerin de etkisiyle, 1939 – 1945 yılları arasında yapılan, bakanlar kurulu toplantılarında, oldukça sık olarak, geçmektedir. Daha önce de değinildiği üzere, bu dönemle ilgili, rutin dışı imar faaliyetleri, hele de askeri yönü varsa ancak Bakanlar Kurulu kararları ile bir miktar, gün yüzüne, çıkabilmektedir. Söz konusu dönemde, Trakya Umûm Müfettişliği mıntıkası vilâyetleri dâhilindeki, imar faaliyetleri ile ilgili olarak, alınan Bakanlar Kurulu kararlarına daha önce değinilmişti. Şimdi de müstakil olarak, Trakya isminin geçtiği, Bakanlar Kurulu kararları, kronolojik sıraya göre sıralandığında, ortaya, II. Dünya Savaşı yılları ile ilgili olarak, şöyle bir tablo çıkmaktadır:

09.11.1939 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Trakya ve Batı Anadolu¹³²² bölgelerinde, Ordu ihtiyacı için, lüzumlu olan ambar vesair binaların sahiplerine, tazminat verilmek suretiyle, illerce, (valiliklerce) tedarikinin kararlaştırıldığı, görülmektedir.¹³²³ Bu el koyma, muhtemelen savaş yılları esnasında geçerli olacak, zaruri ve acil ihtiyaçtan dolayı gerçekleşmiş, bir işlem olarak, değerlendirilmelidir.

30.07.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Trakya ve Batı Anadolu'da yaptırılmakta olan, askeri inşaatı görmek üzere, İngiltere'den gelecek olan, David Morris isimli şahsın, yukarıda adı geçen bölgelere (Trakya ve Batı Anadolu'daki askeri bölgeler) girmesine, izin verilmesinin, kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır.¹³²⁴

¹³²² Bu dönem resmi devlet belgelerinde sıkça geçen Batı Anadolu'dan kasıt daha çok Çanakkale, İzmir ve Kocaeli vilâyetleridir. Bu husus dönemin resmi belegelerinden oldukça net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

¹³²³ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 89.107.14.

¹³²⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 92.76.15.

30.12.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Trakya Tahkimat Komutanlığı emrinde çalışan, yedek subayların, ordudaki hizmet müddetlerinin, bir devre daha uzatılmasının, kararlaştırıldığı görülmektedir.¹³²⁵

30.12.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Trakya'da, emaneten yaptırılması kararlaştırılan, yollar için gerekli olan, inşaat malzemelerinin, pazarlık usulü ile satın alınmasının, kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır.¹³²⁶

06.05.1941 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı'ndan, Trakya'daki hayvan sürülerinin, Anadolu'ya nakil masraflarına karşılık olarak, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale emvallerine, (valiliklerine) sözü edilen, canlı hayvan naklinin, gerçekleştirilebilmesi için ödenek verilmesinin, kararlaştırıldığı görülmektedir.¹³²⁷

Yukarıda genel hatları ile özetlemeye çalışılan, 2. Dünya Savaşı yıllarında, Bakanlar Kurulu Kararları'nda, Trakya ve Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi vilâyetlerindeki, imar faaliyetleri konusu ile ilgili olarak, sınırlı miktarda bilgi, bulunmaktadır. Bu dönem içinde, alınan Bakanlar Kurulu kararlarının, sonucunda ortaya çıkan, parasal (finansal) tablo ile ilgili olarak, ortada ayrıntılı ve doyurucu bilgi, bulunmamaktadır. Devlet tarafından, bölge vilâyetlerine yapılan, parasal yardımlar, zaman zaman belgelere, kısmen yansısı da alınan Bakanlar Kurulu kararları, daha çok dönem içinde yapılan iş ve projelerin, hukuki altyapısal boyutunu oluşturduğundan, bu işlerin, parasal boyutu, geri planda kalmaktadır. Yukarıda dördüncü sıradaki kararda, "Trakya'da emaneten yaptırılması kararlaştırılan yollardan ve bu yollar için lâzım olan inşaat malzemelerinin, pazarlık usulüyle satın alınmasından bahsedilmekte ama bu iş için ayrılan paradan, bahsedilmemektedir. Fakat dönemle ilgili olarak, bölgedeki sıradışı birtakım imar faaliyetlerinden, genel hatları ile de olsa, söz konusu dönem içinde alınan, Bakanlar Kurulu kararlarında, zaman zaman bahsedilmektedir. Söz konusu dönem zarfında, yani 1939 – 1945 yılları arasında, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi genelinde, vilâyet bazında en çok değinilen ve kararlarda en çok adı geçen

¹³²⁵ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 93.121.3.

¹³²⁶ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 94.20.3.

¹³²⁷ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 94.37.2.

vilâyet, 24 adet kararla Çanakkale, ardından 9’ar adet kararla Tekirdağ ve Edirne ve son olarak da 3 adet kararla, Kırklareli vilâyetidir.

Ayrıca söz konusu dönem zarfında, Trakya Umûm Müfettişliği genelinde yer alan, tüm vilâyetleri ilgilendiren tarzda da 5 adet karar, alınmıştır. Böylelikle, II. Dünya Savaşı yılları zarfında, Trakya Umûm Müfettişliği geneli ve vilâyetleri ile ilgili olarak, toplamda 50 adet, Bakanlar Kurulu kararı alındığı, söylenebilir. Trakya Umûm Müfettişliği geneli ile ilgili olarak, devletin, yaptırdığı belli başlı imar projeleri, kısaca şu şekilde özetlenebilir:

II. Dünya Savaşı’nın başlamasından çok kısa bir süre sonra, dönemin hükümetinin, 09.11.1939’da (Savaşın başlamasından 68 gün sonra), Trakya’da, ordunun ihtiyaç duyacağı ambar, depo, kışla vb. binalar için sahiplerine, para tazminatı verilerek, el konulmasının, kararlaştırıldığı, görülmektedir.¹³²⁸ Daha önceden, Çanakkale ve Edirne vilâyetlerinde de karşılaşıldığı üzere, Dönemin Hükümeti’nin, Trakya’daki, bazı yolları, ihtiyaca rağmen ülkenin içinde bulunduğu zor koşullardan dolayı emaneten, tamir ettirme yoluna gittiğini ve Hükümet’in bu davranışının, vilâyet bazında değil de topyekûn Trakya bölgesi bazında, böyle olduğu da idrak edilmektedir. Zaten yukarıda son sırada yer alan, Bakanlar Kurulu kararı da bu işin, bölgesel çapta bir uygulama olduğunu, açıkça göstermektedir.

Hükümet’in aldığı bir kararla, Trakya’daki hayvan sürülerini, Anadolu tarafına geçirttirilmesi de bölgenin, en azından bir savaş meydanı haline gelmesi ihtimalinin, ciddi bir biçimde Hükümetçe, düşünüldüğünü, kanıtlamaktadır. Son olarak, devletin, bu sıkıntılı dönem zarfında aldığı, Trakya’daki insanların, gönüllü tahliyesi de dâhil¹³²⁹ bir dizi pasif korunma tedbirleri, Hükümetin, bölge ile ilgili değerlendirmelerinin, yukarıda özetlenmeye çalışılan şekilde, olduğuna dair, ciddi bir kanıttır.¹³³⁰

Yine, dönem zarfında alınan Bakanlar Kurulu kararlarından, Trakya ve Batı Anadolu’da (İzmir, Çanakkale, Kocaeli), bir hayli askeri tesis ve inşaatın yaptırıldığı, bu

¹³²⁸ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 89.107.14.

¹³²⁹ Sabit Çetin, *İkinci Dünya Savaşı’nda İstanbul ve Trakya’da Alınan Tedbirler: Pasif Korunma ve Tahliye*, Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 73-74.

¹³³⁰ Trakya’da Hükümetçe alınan pasif korunma tedbirleri ve Trakya’nın tahliyesi girişimi ile ilgili olarak daha fazla malûmat için bkz. Sabit Çetin, a.g.t.

inşaatların, tek tek tespitinin pek mümkün olmasa da bir kısmının yerlerinin ve isimlerinin, belgelere yansıdığı görülmektedir. Trakya ve Batı Anadolu’da, askeri amaçlarla yaptırılan, bu tesis ve inşaatların, İngiliz uzmanların denetimi ve gözetimi altında yaptırıldığı hususu da ayrıca dönemin kararlarına, yansımaktadır.

Son olarak, söz konusu dönemdeki, askeri – imar faaliyetleri ile ilgili olarak alınan, en önemli karar, 30.12.1940 Tarihinde alınan, Bakanlar Kurulu Kararı’dır. Bu karardan, öğrenildiği kadarıyla, 30 Aralık 1940’tan önce, “Trakya Tahkimat Komutanlığı” ismi altında, stratejik önemi haiz, müstakil bir komutanlığın kurularak, Trakya’daki tüm askeri tesis ve inşaatların, yapım ve kontrolü ile yapılacak olan askeri savunma hazırlıklarının, istihkâm ayağını, tek bir elden gözetleyip, organize edecek, bir çatı komutanlığının, oluşturulduğuur.

5.3.6. Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesinde Elektrik Ve Su İşleri (1938 – 1945)

II. Dünya Savaşı’nın başında, 1939 yılında, Çanakkale’de aktif olarak elektrik üretimi ve dağıtımı yapan, beş adet santral, bulunuyordu. Bu elektrik santrallerinin tamamı, il ve ilçe belediyelerine bağlı olarak çalışıp, faaliyetlerini yürütmekteydiler. Çanakkale vilâyetinde, 1939’da, kurulu güç büyüklüklerine ve abone sayılarına göre, elektrik işletmeleri, şu şekilde, sıralanmaktaydı:

Çanakkale elektrik santrali, 250 KVA gücünde ve 691 aboneye sahip, Biga elektrik santrali, 128 KVA gücünde ve 604 aboneye sahip, Gelibolu elektrik santrali, 36 KVA gücünde ve 268 aboneye sahip, Bayramiç elektrik santrali, 50 KVA gücünde ve 228 aboneye sahip, son olarak da Lapseki elektrik santrali, 50 KVA gücünde ve 84 aboneye sahip, bulunuyordu.¹³³¹

Savaşın sonunda, 1945’te ise Çanakkale vilâyetinde, faaliyette bulunan, elektrik müesseselerinin abone sayısı, Çanakkale merkezde, 1.015’e, Biga’da 1.217’ye,

¹³³¹ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:7, S. 5, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1940.

Gelibolu'da 332'ye¹³³² ve son olarak da Bayramiç'te 245'e yükselmiştir.¹³³³ Lapseki Belediyesine ait elektrik işletmesi, savaş yıllarında, muhtemelen maddi ve teknik yetersizlikler nedeniyle, elektrik üretimini, sürdürememiştir. Lapseki elektrik santraline, 1941'deki istatistiklerde, çalışmadığı belirtilip, yer verilmiş¹³³⁴, anlaşılan o ki bu santral, 1941 – 1945 yılları arasında, faaliyetlerini durdurarak, kapanmış, bu nedenle, 1945 istatistiklerinde, santralden hiçbir şekilde, bahsedilmemiştir.¹³³⁵ Buna rağmen, savaşın başında, 1939'da, vilâyetteki toplam elektrik abonesi sayısı, 1.875'ken, savaşın sonunda, vilâyetteki elektrik abonesi sayısı, ciddi bir şekilde, yaklaşık yüzde elli artarak, 2.809'a yükselmiştir.¹³³⁶

Edirne vilâyetinde ise 1939'da, kurulu güç büyüklüklerine ve abone sayılarına göre, elektrik işletmeleri, şu şekilde, sıralanmaktaydı: Edirne elektrik santrali 700 KVA gücünde ve 2.210 aboneye sahip, Uzunköprü elektrik santrali,¹³³⁷ 85 KVA gücünde ve 221 aboneye sahip, bulunuyordu.¹³³⁸ Savaşın ilk yıllarında Keşan Belediyesi'ne ait, 55 KVA kurulu güce sahip, elektrik santrali de faaliyete geçmiş ve 1941'de, bu santralin de 149 abonesi, bulunmaktaydı.¹³³⁹ Bütün bu santrallerin tamamı, il veya ilçe belediyelerine bağlı olarak, faaliyette bulunuyorlardı. Savaş yıllarında, Edirne vilâyetindeki, elektrik işletmelerinin abone sayısı, muntazaman artmış, gözükmemektedir. Edirne elektrik işletmesinin, abone sayısı, 1941'de 2.347'ye, Uzunköprü elektrik işletmesinin, abone sayısı da 279'a, yükselmiştir.¹³⁴⁰

¹³³² 1945 Yılında Gelibolu Elektrik santrali çalışmamıştır. Verilen 332 adet elektrik abone sayısı 1941 yılı sonu elektrik abonesi sayısıdır.

¹³³³ *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193.

¹³³⁴ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:10, S. 5-6, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1943.

¹³³⁵ *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193.

¹³³⁶ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:7, S. 5, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1940; *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193'ten hesaplanmıştır.

¹³³⁷ Bkz. Ek. 9; "Uzunköprü Elektrik Santrali, Uzunköprü Hükümet konağı vb. fotoğraflar", Edirne Postası, 29.10.1939, s. 2.

¹³³⁸ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:7, S. 5, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1940.

¹³³⁹ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:10, S. 5-6, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1943.

¹³⁴⁰ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:10, S. 5-6, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1943.

Savaşın sonunda, 1945'te ise Edirne vilâyetinde faaliyette bulunan, elektrik müesseselerinin abone sayısı, Edirne merkezde, 2.013'e gerilemiş, buna karşılık, Uzunköprü elektrik işletmesinin, abone sayısı 519'a, yine Keşan elektrik işletmesinin, abone sayısı da 337'ye, yükselmiştir.¹³⁴¹ Savaşın başlamasından sonra, faaliyete geçen, Keşan santrali de hesaba katılarak söylenirse, Edirne vilâyetindeki, elektrik abonesi sayısı, savaşın başında, 2.580 iken¹³⁴², savaşın sonunda, 2.869'a, yükselmiş¹³⁴³, bu rakam da 1941'deki, toplam 2.775 adetlik, elektrik abonesi sayısını, zar zor geçebilmiştir. Hâlbuki Edirne merkezi, dışarıda tutarak bir değerlendirme yaparsak, 1941'de, vilâyet ilçelerinde, 428 olan abone¹³⁴⁴ sayısı, 4 yıl içinde tam yüzde yüzlük bir artış göstererek, 856'ya, ulaşmıştır. Bu son değerlendirmede, Uzunköprü'nün, abone sayısı, Keşan santralinin, 1941'de faaliyete geçmesinden dolayı, mecburen 1941'deki 279 sayısı, kabul edilmiştir. 1939 Yılındaki, Uzunköprü elektrik müessesinin, 221 abonesi esas kabul edilerek, bir değerlendirme yapılırsa, Edirne ilçelerindeki, elektrik abonesi artışı, yaklaşık, yüzde 135'tir. Bu hesapla, Edirne merkezdeki, elektrik abonesi sayısının da aynı Uzunköprü veya Uzunköprü-Keşan ilçelerindeki, elektrik abonesi artışına, paralel olarak, 4.420 veya 4.718'e yükselmesi, gerekirdi.¹³⁴⁵ Fakat tam tersine, Edirne merkezin, 1941'de 2.347'ye kadar yükselmiş olan, elektrik abonesi sayısı, 1945'te 2.013'e gerilemiştir.¹³⁴⁶ Edirne şehrinin, savaş yıllarında, gerek ekonomik ve sanayi, gerekse demografik açılardan, ciddi bir biçimde kan kaybettiği gerçeğini, elektrik abone sayıları ile ilgili bu istatistikler de açıkça göstermektedir.

Kırklareli vilâyetinde ise 1939'da, kurulu güç büyüklüklerine ve abone sayılarına göre elektrik işletmeleri, şu şekilde sıralanmaktaydı: Kırklareli elektrik santrali, 270 KVA gücünde ve 497 aboneye sahip, Lüleburgaz elektrik santrali 115

¹³⁴¹ *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193.

¹³⁴² *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:7, S. 5, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1940'tan hesaplanmıştır.

¹³⁴³ *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193'ten hesaplanmıştır.

¹³⁴⁴ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:10, S. 5-6, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1943'ten hesaplanmıştır.

¹³⁴⁵ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:10, S. 5-6, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1943; *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193'ten hesaplanmıştır.

¹³⁴⁶ *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193'ten hesaplanmıştır.

KVA gücünde ve 423 aboneye sahip bulunuyordu.¹³⁴⁷ Savaşın ilk yıllarında, Babaeski Belediyesi'ne ait, 50 KVA kurulu güce sahip, elektrik santrali de faaliyete geçmiş ve 1941'de, bu santralin de 172 abonesi, bulunmaktaydı.¹³⁴⁸ Tüm bu santraller, bulundukları bölgedeki, il veya ilçe belediyelerine, bağlı olarak, çalışmaktaydılar.

Savaşın sonunda, 1945'te ise Kırkareli vilâyetinde, faaliyette bulunan, elektrik müesseselerinin, abone sayısı, Kırklareli merkezde, 790'a, Lüleburgaz'da 460'a, Babaeski'de ise tahmini olarak, 222'ye,¹³⁴⁹ yükselmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başında, 1939'da, vilâyetteki toplam elektrik abonesi sayısı, Babaeski ilçesinin, 1941 yılı abone sayısı da katılarak söylenirse, 1.092'iken,¹³⁵⁰ savaşın sonunda, 1945'te, vilâyetteki elektrik abonesi sayısı, hatırı sayılır bir şekilde, yaklaşık yüzde otuzbeş artarak, 1.472'ye, yükselmiştir.¹³⁵¹

Son olarak, Tekirdağ vilâyetinde, 1939'da kurulu güç büyüklüklerine ve abone sayılarına göre, elektrik işletmeleri, şu şekilde sıralanmaktaydı: Tekirdağ elektrik santrali, 370 KVA gücünde ve 1.001 aboneye sahip, Çorlu elektrik santrali, 145 HP gücünde (KVA olarak gücü belirtilmemiş) ve 547 aboneye sahip, Çerkesköy elektrik santrali, 64 KVA gücünde ve 192 aboneye sahip, Malkara elektirik santrali, 72 KVA gücünde ve 182 aboneye sahip, son olarak da Hayrabolu elektrik santrali, 33 KVA gücünde ve 191 aboneye, sahipti.

Tekirdağ vilâyetindeki elektrik santrallerinin Hayrabolu elektrik santrali hariç, tümü ilçe ve il belediyeleri tarafından işletilirken, Hayrabolu elektrik santralini Elektrik Müessesesi isimli şirket işletiyordu.¹³⁵²

¹³⁴⁷ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:7, S. 5, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1940.

¹³⁴⁸ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:10, S. 5-6, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1943.

¹³⁴⁹ Babaeski'ye ait elektrik abonesi bilgileri 1945 Yılına elektrik istatistik cetvelindeki Babaeski'yle ilgili abone sayısının okunamamasından mütevellit 1941 ve 1945'te üretilen elektrik enerjisi miktarları üzerinden orantı kurularak hesaplanmak suretiyle tahmin edilmiştir.

¹³⁵⁰ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:7, S. 5, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1940; *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:10, S. 5-6, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1943'ten hesaplanmıştır.

¹³⁵¹ *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193'ten hesaplanmıştır.

¹³⁵² *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:7, S. 5, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1940.

Savaşın sonunda, 1945'te ise Tekirdağ vilâyetinde, faaliyette bulunan, elektrik müesseselerinin, abone sayısı, Tekirdağ merkezde, 1.101'e, Çorlu'da 800'e, Çerkezköy'de 284'e, Malkara'da 271'e, yükselmiştir.¹³⁵³ Hayrabolu'da ise Elektrik İşletmesi, savaş yıllarında, muhtemelen maddi ve teknik yetersizlikler nedeniyle, elektrik üretimini, sürdürememiştir. II. Dünya Savaşı'nın başında, 1939'da, vilâyetteki toplam elektrik abonesi sayısı, Hayrabolu ilçesi de katılarak söylenirse, 2.113'ken¹³⁵⁴, savaşın sonunda, vilâyetteki elektrik abonesi sayısı, yaklaşık yüzde onaltı artarak, 2.456'ya, yükselmiştir.¹³⁵⁵ Hayrabolu elektrik santraline, 1941'de istatistiklerde çalışmadığı belirtilip, yer verilmiş,¹³⁵⁶ anlaşılan o ki bu santral, 1941 – 1945 yılları arasında, faaliyetlerini durdurarak, kapanmış, bu nedenle, 1945 istatistiklerinde, bu santralden, hiçbir şekilde, bahsedilmemiştir.¹³⁵⁷

Bölgedeki, elektrik üretimi ve dağıtımı ile abone sayılarına özet olarak, bu şekilde, değinilmesinden sonra, şimdi de bölgenin su dağıtımı ve abone sayılarına kısaca değinilmeye çalışılacaktır. Trakya UMB şehirlerinde, 1938 yılı itibarıyla, sadece Edirne, Çanakkale ve Gelibolu'da, su şebekesi bulunuyordu. Bu şehirlerimizden, Edirne merkezde, 1938'de su abonesi olan, 964 hane, Çanakkale merkezde, su abonesi olan, 511 hane ve Gelibolu'da ise su abonesi olan, 21 hane bulunmaktaydı.¹³⁵⁸ 1941 Yılında yapılan, istatistiklere göre ise; Edirne merkezde, su abonesi olan, hane sayısı 1.138'e, yükselmiş, Çanakkale merkezde, su abonesi olan, hane sayısı, bir miktar azalarak, 484'e gerilemiş, son olarak da Gelibolu'da, su abonesi olan, hane sayısı, ciddi bir artış göstererek, 49'a yükselmiştir.¹³⁵⁹ Trakya UMB. şehirleri ile ilgili olarak, 1941'den, sonraki savaş yıllarına ait, su aboneliği ve su şebekesi ile ilgili istatistiki bilgiye, 1938-1947 arası, tüm yıllar incelenmesine rağmen, ulaşamamıştır.

¹³⁵³ *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193.

¹³⁵⁴ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:7, S. 5, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1940'tan hesaplanmıştır.

¹³⁵⁵ *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193'ten hesaplanmıştır.

¹³⁵⁶ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:10, S. 5-6, Cetvel No 2, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1943.

¹³⁵⁷ *Bayındırlık Dergisi*, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara, Ekim 1947, s. 178-193.

¹³⁵⁸ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:6, S. 5, cetvel ve sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1939.

¹³⁵⁹ *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T. C. Nafia Vekâleti, Yıl:10, S. 5-6, Cetvel No 3, sayfa numarası belirtilmemiş, Birinciteşrin 1943.

ALTINCI BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE VE TRAKYA’NIN GENEL EKONOMİK DURUMU, HAYAT ŞARTLARI, OLAĞANÜSTÜ VERGİ UYGULAMALARI VE BU UYGULAMALARIN NEDENLERİ

6.1. SAVAŞ YILLARINDA TÜRKİYE VE TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİ’NİN GENEL EKONOMİK DURUMU

II. Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye’deki ekonomiyi ve iktisat politikalarını inceleyen, araştırmacı ve akademisyenler, dönem içerisinde, hayat pahalılığının ve enflasyonun, çok çarpıcı bir şekilde arttığı ve bu artışın meydana getirdiği değişiklikler konusunda, benzer görüşlere sahiptirler. Bu konu ile ilgili olarak, Yahya S. Tezel:

“ Para arzı, 1938 sonundaki 219 milyon TL düzeyinden 1944 sonunda 995 milyona çıktı. Merkez Bankası’nın kamu kesimine açtığı krediler de bu dönemde 89 milyondan 773 milyon TL’ye yükseldi.”

Yukarıda kısaca alıntılanan, ifadesiyle Tezel, ülkenin savaş yılları esnasındaki, çok yüksek enflasyonuna, dikkat çekmekte ve kamu kurumlarının, çok ciddi oran ve miktarlarda, Merkez Bankası’na borçlandıklarını da eklemek suretiyle, bir anlamda, bu yüksek enflasyonun, kamu borç yükünü ve dolayısıyla hane halklarının (ailelerin) borçlarını, çok yüksek miktar ve oranlarda arttırdığını, söylemektedir.¹³⁶⁰

Yine, bir başka dönem içi ana kaynak olarak, kabul edilebilecek, bir kaynak hüviyetindeki, Başbakan Saracoğlu, 1944 Yılı Tassarruf ve Yerli Mallar Haftası, dolayısıyla verdiği nutkunda, ülkenin, içinde bulunduğu ekonomik şartları ve Merkez Bankası’nın mevcut rezerv rakamlarını açıklayıp, şu şekilde izah etmeye, çalışmaktadır:

“ Dünya harbi başlarken (1939 Ağustos sonu) tedavüldeki paramızın yekûnu 230 milyon lira idi. Buna mukabil Merkez Bankamızın kasasında yalnız 26 ton altın bulunuyordu. 1942 yılının sonunda tedavüldeki para miktarı 742 milyon liraya altın miktarı da 101 tona çıkmıştır. 1944 senesi sonlarında ise

¹³⁶⁰ Yahya Sezai Tezel, a.g.e., s. 257-258.

tedavüldeki para miktarı 970 milyon liraya altın miktarı da 196 tona çıkmıştır. Ve ayrıca da 35 milyon liralık da döviz de mevcuttur.”¹³⁶¹

Dönemin Başbakanın, yukarıda alıntılanan konuşmasında da tedavüldeki para miktarının, 1939-1942 yılları arasında, ciddi bir şekilde yükseldiğine ve dolayısıyla ülkede yaşanan, hayat pahalılığına, dikkat çekilmektedir.

Dönem hükümetlerinin, para basma politikaları ve savaşın ağır koşullarının bir sonucu olarak, Türkiye’de, savaş öncesi 1938 yılı, Toptan Eşya Fiyatları Endeksi, 100 olarak kabul edildiğinde, 1942 yılı sonunda, endeks rakamı 280’e, yine, 1944 sonunda ise endeks rakamı 454’e, yükselmiştir.¹³⁶²

Bir başka makalede, 1939 yılının ilk on ayı, 100 taban puan alınarak yapılan, bir değerlendirmede, temel gıda maddelerinin, 1942 Nisanı’nda, 233 puana ve tüketim maddelerinin ise 247 puana, çıktığı kaydedilmektedir.¹³⁶³ Sezonluk ve aylık temelde, yapılan karşılaştırmalar, ise yukarıdaki rakamlardan, çok daha çarpıcıdır.

“ 1938 Senesi fiyatları (yıl ortalaması) 100 itibar edilmek üzere tanzim edilen “ Konjonktür Dairesi Toptan Eşya Fiyatları Endeksi ” 1942 senesinin son ayında (Aralık 1942) 512’de iken (kış mevsiminin sonunda 1943 Mart ayı sonuna kadar) nisan ayına kadar süratle yükselerek dört aylık bir devre zarfında takriben % 50 artmak suretiyle 780’e çıkmış ve sonra mayıs ayında ehemmiyetli bir gerileme kaydederek 685’e inmiştir.”¹³⁶⁴

Varlık Vergisi’nin, kabul edildiği tarihlerde, 1942 yılı 7 Temmuz’unda, ülkedeki dolaşımda bulunan para miktarı, 601 milyon liraya çıkmıştı, oysaki 1939 yılı Ağustos sonu itibarıyla, dolaşımdaki paranın toplamı, 220 milyon lira idi.

Varlık Vergisi, bu gidişatı sadece yavaşlatabilmiş, 1 Kanun (Aralık) 1942’de, dolaşımdaki para miktarı, 720 milyonu kâğıt, 30 milyon liranın üzerinde de demir para ile birlikte, toplamda 750 milyon lirayı, aşmıştır.¹³⁶⁵ Yenal’a göre ise 1938 Yılı

¹³⁶¹ “ Başvekilimizin Önemli Nutku ”, *İktisadi Yürüyüş*, S. 120, 25 Birinci Kanun Aralık 1944, s. 2.

¹³⁶² Metin Toprak, a.g.m., s. 610.

¹³⁶³ “Harp ve İstihsal Fiyatları”, *İktisadi Yürüyüş*, S. 58, 1 Haziran 1942, s. 16.

¹³⁶⁴ Şefik Bilkur, “ İktisadi Konjonktür 1943 Senesinin İlk Aylarında”, *Ulus*, 30 Temmuz 1943.

¹³⁶⁵ Feridun Ergin, “Türkiye Harp Maliyesi”, *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 4, S. 2, İkinci Kanun 1943, s.160.

sonunda, ülkede, 282 milyon lira olan, dolaşımdaki para miktarı, 1942 yılında, 734 milyon liraya, çıkmıştır. Kamu kesiminin, Merkez Bankası'ndan aldığı, borç miktarı da 1938 Yılı sonu itibarıyla, 84 milyon lira iken, 1942 Yılı sonunda, 605 milyon liraya, yükselmişti. Bu demek oluyordu ki Türkiye Devleti'nin borçları, 1939 – 1942 yılları arasında, tam olarak, 6,2 kat, artmıştır.¹³⁶⁶

Dönem içinde, yayınlanan bir yazıda da 1939 yılı Ağustos'u itibarıyla, Türkiye'deki, dolaşımda bulunan paranın, toplam miktarı, 288,5 milyon lira ve 1943 yılının 15 Mayıs'ı itibarıyla ise de ülkedeki, tedavüldeki toplam para miktarı, 734,8 milyon lira, olarak gösterilmektedir.¹³⁶⁷ Bu rakamlar, II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte geçen, üç yıl içinde, daha doğrusu Varlık Vergisi'nin, uygulamasının kararlaştırıldığı, 1942 yılı Temmuz ayına kadar, geçen 34 aylık sürede, devletin resmi organlarının yayınlarına, ağırlık vererek söylenirse, ülkede dolaşımdaki para miktarı yüzde 160, civarında artmıştır.¹³⁶⁸ Diğer bazı uzman araştırmacıların, hesaplamalarına göre de ülkenin dolaşımdaki para miktarı, savaşın başından, 1942 Yılı sonlarına kadar, yaklaşık yüzde 241 oranında artmıştır.¹³⁶⁹ İhtiyatlı bir ifadeyle, sözkonusu zaman diliminde, Türkiye'deki dolaşımda bulunan para miktarının, ortalama neredeyse iki kat arttığı söylenebilir. Bu durum, aynı zamanda, 1939 Yılı başından itibaren, geçen bu zaman zarfında, ülkedeki hammadde ve eşya fiyatlarında da aşağı yukarı iki kat civarında, bir artış gerçekleştiğini ve ülkedeki enflasyonun da çok ciddi anlamda yükseldiğini, ortaya koymaktadır.

Yine dönem içinde, yayınlanan makalelerden birinde, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, 1942 yılı sonu ve 1943 yılı başı itibarıyla, şu şekilde açıklanmaktadır:

“ 1942 senesi sonunda 521'e varmış bulunan toptan eşya fiyatları endeksi 1943 senesi nisanında 781'e yükselmişken 1943 senesi sonunda 474'e kadar düşmüştür.”¹³⁷⁰

¹³⁶⁶ Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Homer Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 2003, s. 74.

¹³⁶⁷ “1943 Mali Yılı Bütçesi”, Maliye Mecmuası, S. 28, Nisan-Mayıs-Haziran 1943, s. 172-173.

¹³⁶⁸ Feridun Ergin, a.g.m., s. 160.

¹³⁶⁹ Oktay Yenal, a.g.e., s. 74.-

¹³⁷⁰ Şefik Bilkur, “ Türk Ekonomisinin 1943'teki Manzarası Sınaî İstihsal ve Fiyatlar”, *Ulus*, 06 Nisan 1945.

Yine, bir başka dönem içi yazılmış makalede, Türkiye'nin enflasyon sorunu ile ilgili olarak, 1942 ve 1943 yılları, şu şekilde, karşılaştırılmakta idi:

“ Geçen senenin son ayında (Aralık 1942) 750 milyon liraya yükselmiş olan banknot tedavülü bir ay içinde 60 milyon lira gerilemek suretiyle Ocak 1943'te 690 milyon liraya düşmüş ve şubat ayından sonra yavaş fakat daimi bir artış seyri takibetmekle beraber mayıs ayı nihayetinde ancak 734 milyon liraya varabilmiş ve bu suretle 1942 senesinin en yüksek rakamına henüz yetişememiştir.”¹³⁷¹

O günlerde, ülkede yaşanan sıkıntılara ve fiyat artışlarına, dönemin en temel gıda maddesi kabul edilen, ekmek temelinde, nazar edilirse, şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

“1938 yılı 100 addedilerse ABD'de pamuk 194 – buğday 253 nispetinde tezayüd (yükselme) etmiştir. ... Türkiye'de gene 1938 (100) kabul edersek pamuk 217'ye buğday ise 1894'e (1943 Yılı Yaz ayları – Mayıs, Haziran, Temmuz – rakamları) yükselmiştir.”¹³⁷²

Yukarıda yer alan, bu son kısa alıntı, biraz daha açılırsa, ülke ekonimisinin yaşadığı yüksek enflasyonun, savaşa katılan, diğer ülkelerdeki enflasyonla karşılaştırılması, şöyle bir manzarayı, göz önüne, sermektedir:

1943 Yılı'nın soğuk kış ayları ve takiben yeni sene mahsulünün, henüz piyasa ile buluşmadığı, 1943 Yılı'nın yaz aylarında, Türkiye'de, buğday, dolayısıyla da ekmek fiyatlarında, yaşanan artış, savaşın başlangıcına nazaran, yüzde 1.794'ü, yani az bir farkla, 18 katı, görmüştür. Aynı zaman diliminde, ABD'de – Bu ülkenin Perl Harbour Baskını ile (1941 Aralık ayı) savaşa girmesine¹³⁷³ ve bu tarihte, yaklaşık birbuçuk yıldır savaşın içinde bulunmasına rağmen – buğday fiyatında, yaşanan artış, sadece yüzde 153, yani 1,5 misli, kadardır. Dolayısıyla, Türk milletinin, en temel gıda maddesi olarak, kabul edilen, ekmekte bile, ülke savaşa girmediği halde, 1938 yılından, 1943 yazına kadar, geçen dörtbuçuk yıl zarfında yaşanan, 18 katlık bir fiyat artışı, dönemin hükümetini, bazı ciddi ve uygulaması zor radikal kararlar, almak zorunda, bırakmıştır.

¹³⁷¹ Şefik Bilkur, “ İktisadî Konjonktür 1943 Senesinin İlk Aylarında”, *Ulus*, 30 Temmuz 1943.

¹³⁷² Muhlis Ete, “Ekmek Fiyatı ve Diğer Fiyatlar”, *Ulus*, 10 Eylül 1943.

¹³⁷³ Clive Ponting, *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul, 2011, s. 735.

Trakya’da, 2. Dünya Savaşı’nın ağır şartlarının, hüküm sürdüğü o günlerde, gıda maddeleri fiyatlarının seyri, kamusal kimliği ağır basan, ticaret ve zaire borsalarından naklederek, söylenirse, kısaca şu şekildedir: 1942 Yılı buğday fiyatları ortalaması kilogramda, Tekirdağ’da 70,39 kuruşa, Uzunköprü’de 84,56 kuruşa¹³⁷⁴, Kırklareli’nde 74,78 kuruşa¹³⁷⁵, Gelibolu’da 82,09 kuruşa¹³⁷⁶ ve Edirne’de 81 kuruşa, fırlamıştır.¹³⁷⁷ Oysaki 2. Dünya Savaşı’nın başında, 20 – 25 Ekim 1939 tarihleri arasında, Edirne Borsası’nda, en kaliteli buğdayın kilogram fiyatı, 4 kuruş 37 santim ve en düşük kalitedeki buğdayın, kilogram fiyatı ise 4 kuruş 15 santimdir.¹³⁷⁸ Yani savaşın başındaki fiyat ile 1942 yılı buğday fiyatı arasında, Edirne örneği esas kabul edilirse, neredeyse 1’e 20’lik bir oran ya da 19 katlık bir fark, bulunmaktadır.

Diğer taraftan, İstanbul gibi metropelllerde, yaşanan ölüm sayıları ve ölüm oranlarındaki artış da gayet, dikkat çekicidir. Örneğin 1939 yılında, İstanbulda ölen insan sayısı, 12.462 iken, 1942 yılında, yine İstanbul’da, ölen insan sayısı, 17.766’dır.¹³⁷⁹ İki tarih arasında geçen, üç yıl içinde, İstanbul’da ölüm oranları, adet bazında 5.304, oran bazında ise yüzde 42,66 artış, göstermiştir.¹³⁸⁰ Aynı dönemde, Türkiye genelinde, 22 il merkezi ve 3 büyük şehirde ölümler, 1939’da 34.195’ken, 1942’de, 43.496’ya yükselmiştir.¹³⁸¹ İstanbul’u çıkararak, tekrar hesaplayıp, söylenirse, rakamlar, çok daha ilginç, bir hikâye, anlatmaktadır. 1938 Yılında, Türkiye geneli, İstanbul hariç ölüm sayısı, 21.733’ken,¹³⁸² 1942’de, yine İstanbul hariç Türkiye geneli (22 il merkezi ve 2 büyük şehirde) ölüm sayısı, 25.730’dur.¹³⁸³ Bir başka deyişle,

¹³⁷⁴ *Fiat İstatistikleri 1935 – 1943*, ..., s. 27.

¹³⁷⁵ *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, ..., s. 20.

¹³⁷⁶ *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, ..., s. 19.

¹³⁷⁷ *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, ..., s. 18.

¹³⁷⁸ Edirne Postası, 25.Ekim 1939.

¹³⁷⁹ TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Nüfus Hareketleri İstatistiği Evlenme, Boşanma ve Ölümler 1938-1951*, Ankara, 1953, s.151.

¹³⁸⁰ *Nüfus Hareketleri İstatistiği Evlenme, Boşanma ve Ölümler 1938-1951*, ..., s.151’den 1939-1942 arasındaki ölüm rakamları farkı bulunmuş, ardından bu fark 1939 yılı ölüm rakamına oranlanarak % 42,66 rakamı elde edilmiştir.

¹³⁸¹ *Nüfus Hareketleri İstatistiği Evlenme, Boşanma ve Ölümler 1938-1951*, ..., s.261.

¹³⁸² *Nüfus Hareketleri İstatistiği Evlenme, Boşanma ve Ölümler 1938-1951*, ..., s.261.

¹³⁸³ ¹³⁸³ *Nüfus Hareketleri İstatistiği Evlenme, Boşanma ve Ölümler 1938-1951*, ..., s.151,261’den Türkiye geneli ölüm rakamlarından İstanbul’un ölüm rakamlarının çıkarılması ile hesaplanmıştır.

Türkiye’de ölüm oranı, 22 il merkezi ve 2 büyük şehirde, yüzde 8,44’lük bir artış¹³⁸⁴ gösterirken, İstanbul’da, ölüm oranı, yüzde 42,66, yükselmiştir.

Bu incelemeye, Trakya da dâhil edilirse, bu hikâye, hem daha anlaşılır, hem de çok daha ilginç, bir hale, gelmektedir. İlginçlik daha işin başında, bu dönemle ilgili olarak verilen istatistiklerde, bölgenin üç ili Çanakkale, Kırklareli ve Tekirdağ’a yer verilirken, Edirne’ye yer verilmemesi ile başlamaktadır. Trakya’daki, üç ile istatistikte yer verilirken, içlerinde en büyük ve merkezi bir konumda bulunan, Edirne’ye, yer verilmemesi, hem de şehirde İstatistik Genel Müdürlüğü’ne bağlı bir şube varken, (İstatistikî bir çalışmanın en kolay yapılabileceği, bölge ili olmasına rağmen) son derece manidardır. Dönem içi gözlemlere dayanan ve bizzat dönem içinde, Edirne’de yaşamış, babası Edirne İtfaiyesi mensubu (Meşhur Sandıkçı) ve Edirne yerlisi, bu yıllarda 14 – 15 yaşlarındaki Edirneli (s. 181) İ.H. Soyyanmaz’a göre:

“ Açlıktan ve yetersiz beslenmeden ölen sayısı belirsiz Edirne halkı Bademlik Mezarlığı, Gogo Mezarlığı’ndaki açık ölü çukuru ve Köprüce Mezarlığı’ndaki üç büyük toplu mezar çukuruna defnedilmiştir.”

Yine Soyyanmaz, bir başka eserinde, o tarihlerde 1942 Yılı ilk ayları kış mevsimi Ocak Şubat, Mart (kısmen) her gün, 25 – 30 insanın öldüğünü ve bu ölümlerin 1944 Yılı’nın, sonuna kadar devam ettiğini, kaydetmektedir.¹³⁸⁵ Yine müellif bir başka eserinde, Edirne’de açlıktan ilk ölümlerin, 1941 Yılı sonu Aralık ayı ile başladığını kaydetmektedir.¹³⁸⁶ Bu verilerden yola çıkarak, 1942 Ocak, Şubat Mart ayları için en düşük ortalamayı bile kabul etsek, 25x120 gün hesabıyla en azından 3.000 kişinin, Edirne’de açlık ve yetersiz beslenme nedeniyle öldüğünü, yüksek değerden hesaplayarak da Edirne’de 30 x 120 gün hesabıyla 3.600 kişinin, yine aynı nedenlerle öldüğü söylenebilir. Edirne’de açlıktan ölenlerle ilgili olarak, en yüksek ve en düşük iki sayının, ortalamasının 3.300 civarında ve 3.000 kişinin üstünde, olduğu hesaplanabilir. Fakat bu tahmini rakamlar, 1941 Yılı Aralık ayında ölenleri

¹³⁸⁴ *Nüfus Hareketleri İstatistiği Evlenme, Boşanma ve Ölümler 1938-1951, ...*, s.151’den 1939-1942 arasındaki ölüm rakamları farkı bulunmuş, ardından bu fark 1939 yılı ölüm rakamına oranlanarak % 8,44 rakamı elde edilmiştir.

¹³⁸⁵ İ. Hakkı Soyyanmaz, *Destan-ı Edirne Destan Tarzı Edirne Halk Tarihi*, Edirne, 2003, s. 390 – 391.

¹³⁸⁶ İ. Hakkı Soyyanmaz, *Tulumbacılar ve Edirne Tulumbacıları*, Edirne, 2002, s. 184-185.

içermemektedir. Dolayısıyla, 1941 Aralık ayında ölenler için de günlük 5 – 10 arası bir ölüm rakamı belirlenerek, 7 x 30 gün hesabıyla, söz konusu 4 aylık devrede, Edirne’de 3.000 ila 4.000 sayıları arasında kişinin, açlık ve yetersiz beslenme nedeniyle, öldüğü tahmin edilebilir.

Nüfus istatistikleri de bu, dönem kaynağının gözlemlerini, doğrulamaktadır. Zira 1940 yılı, genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, Edirne İl Merkezi’nin nüfusu, 45.680 kişi iken, 1945’te bu sayı, 29.439’a gerilemiş, bir başka deyişle, Edirne il merkezinin nüfusu, yüzde 35,6 azalmıştır.¹³⁸⁷ Bu azalış, şehri nüfus anlamında, 1927 yılının bile, bir hayli gerisine, götürmüştür. Zira 1927 Yılı’nda yapılan, sayımda bile Edirne Merkez nüfusu, 34.528 kişi, çıkmıştır.¹³⁸⁸ 1927 – 1945 Yılları arasında, Türkiye nüfusu, ortalama yüzde 41,72 düzeyinde, artmıştır. Bu hesaplara, Edirne’nin de 1927 yılındaki nüfusu, temel alınırsa, şehir nüfusu, Türkiye ortalaması oranında bile artsa, 1945 yılında Edirne merkezinin, 48.933 kişiye, ulaşması gerekirdi.¹³⁸⁹

Yine aynı şekilde, Edirne’nin vilâyet nüfusunun da 1927’de 151 bin iken ve normal şartlar altında, bu nüfusun, aradan geçen on yılda, 213.997’ye çıkması gerekirken, 1945’te vilâyet nüfusu, hissedilir bir azalışla, 198.271’e gerilemiştir. Edirne bir daha vilâyet olarak, bu 214 binli rakamları, 1950’de, görebilecektir.¹³⁹⁰ Yine, Edirne Vilâyeti’nin, 1939 Yılı ortası itibarıyla, nüfus tahmini, 232.000 kişidir. Fakat manidar bir şekilde, 1942 Yılı’nda, nüfus artış hızı, cumhuriyet dönemi içerisinde, Edirne’de kaydedilen, en düşük değere düşerek, - % 47,46’ya, inmiştir. Vilâyette, 1941 Yılı ortasında, 243.200 kişilik bir nüfus bulunduğu, tahmin edilirken, yine, 1943 Yılı ortasında, Edirne’nin, tahmin edilen nüfusu, 221.200’dür.¹³⁹¹ Açlık ile ilgili dönem kaynağının, ifadelerini doğrulama adına, yine, 17.04.1941 tarihli, bir Bakanlar Kurulu Kararı, oldukça, dikkat çekicidir. Bu sözkonusu, Bakanlar Kurulu Kararı’nda; “TMO tarafından, Edirne ve çevresine sevkedilecek, un ve buğdayların, nakline elverişli

¹³⁸⁷ *İstatistik Özetleri Nüfus Sayımları 1927 – 1950*, ..., s. 4.

¹³⁸⁸ T. C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, İstanbul, 1961, s.35; İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923-2010, TÜİK, Ankara, 2011, s. 5’ten hesaplanmıştır.

¹³⁸⁹ *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, ..., s.3.

¹³⁹⁰ T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler Edirne*, Ankara, 1998, s.11.

¹³⁹¹ *Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler Edirne*, ..., s.11. (Yıl ortası tabiri mevzu bahis yılın 1 Temmuz günü itibarıyla cari olan nüfusu belirtmektedir.)

arabalara, ücretle çalışma, mecburiyeti konulması.”¹³⁹² şeklindeki ifade, bir hayli düşündürücüdür. Bu ifadeden, bir anlamda, şehirde, yoğun miktarda askeri nüfusun varlığının¹³⁹³ getirdiği yükün de etkisiyle gıda sıkıntısının olduğunu, çünkü Devletin, Toprak Mahsulleri Ofisi aracılığıyla bölgeye un ve buğday gönderdiğini, taşımacılık işlerinde bazı problemlerin belirmesi üzerine de taşıma işinin, çıkarılan kararname ile bu tarihten (Nisan 1941) itibaren, zorlama ile yaptırıldığı, görülmektedir. Elbette ki, Devletin, bu zorlamasının altında yatan, bir sebep aranırsa; Dönem ile ilgili kaynağın da belirttiği gibi Edirne şehir halkının, yetersiz beslenmesi ve bu yetersiz beslenmeden kaynaklanan insan ölümlerinden, daha geçerli ve tutarlı bir sebep bulmak, mümkün değildir.

Aynı zaman zarfında, İstanbul’da da ölenlerin sayısında, ciddi bir artış, gözlenmektedir. İstanbul’da, 1941 ve 1942 yılı, toplam ölü sayısı, 31.431’dir. İki yılda ölen, bu insanların, 1941 Aralık ayı ve 1942 Ocak, Şubat Mart aylarında, ölenlerinin toplam sayısı ise 7.047’dir. 1942 Nisan ayı da katılırsa, bu dönemde ölenlerin, toplam sayısı, 8.596’dır.¹³⁹⁴ Yani, İstanbulda, 1941 ve 1942 yılları içinde ölenlerin, yüzde 27,35’lik gibi, önemli bir bölümü, Aralık 1941 ile Mayıs 1942 arasındaki, beş aylık dönemde, ölmüştür.

Edirne, özelinde yaşanan, bu acı tecrübeleri, Türkiye geneli ile ilgili olarak, yapılan çalışmalar da desteklemektedir. Yine Figen Karadayı’nın, yaptığı bir çalışmada; 1935 – 1970 Dönemi incelenmiş, bu dönem içerisinde oransal olarak, kaba ölüm oranlarının, en yüksek olduğu dönemin, 1940 – 1945 yılları arası olduğu hususu, ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın, sonuçlarına göre Türkiye’nin savaş yıllarındaki kaba ölüm oranı, binde 39,6’dır.¹³⁹⁵ Bu durum da Türkiye’de, savaş yıllarında, ortalama her yıl 70.571 kişinin, öldüğünü ama bu sayının, 1935 – 1940 yılları arası ölüm oranına göre de 61.660 kişi olması gerektiğini, göstermektedir. Bu sonuçlardan hareketle, karşımıza savaş yıllarında, ülkenin kaba ölüm oranlarının, yüzde 12,63 oranında bir seviyede

¹³⁹² BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 94.32.18.

¹³⁹³ Ekim 1944 gibi geç sayılabilecek bir tarihte bile Türk Ordusu’nun 26 tümenlik en büyük kısmı Trakya’da mevzilenmiş bekliyordu. Bkz. Zehra Önder, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası*, çev. Leyla Uslu, Ankara, 2010, s. 392-393.

¹³⁹⁴ *Nüfus Hareketleri İstatistiği Evlenme, Boşanma ve Ölümler 1938 - 1951*, ..., s.144.

¹³⁹⁵ *V. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985 – 1989*, D.P.T, Ankara, s. 230; Emre Kongar, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Cilt 1-2, İstanbul, 1997, s. 379.

yükseldiği hesaplanabilir. Elbette bu veriler, tezde ulaşılabilen, bilgi ve bulguları da desteklemektedir.

Son olarak, Yerasimos da I. Dünya Savaşı'ndan 1971'e, adlı eserinde; İstanbul'da 1940 – 1944 yılları arasında, belli sebeplere dayanan ölümleri, hastalık ve sayılarla, bir tablo halinde vermektedir. Müellif, verdiği tablonun altına, aşağıdaki ifadeyi eklemek suretiyle, İstanbul'da, savaş yıllarında yaşanan, ölüm sayısı artışına, dikkat çeker:

“ Yukarıdaki rakamlar, ücretlerin en düşük olduğu dönem boyunca, kötü hayat şartlarının sonucu olan hastalıkların yarattığı ölüm sayısının arttığını, kuşkuyla yer bırakmayacak bir biçimde gösterir...”¹³⁹⁶

Müellif, ölümlere değinmeden önce, savaş yıllarındaki, tarım üretimine ve Herslag'a atıfla, tarım üretimi endeksine de değinerek; 1939 Yılı, 100 baz puan kabul edildiğinde, değişik nedenlerden dolayı Türkiye'nin, tarım üretiminin, 1942 yılı sonunda, 86 puana gerilediğini, kaydetmektedir.¹³⁹⁷ Savaş yıllarında, ciddi miktarda, askere almalar ve ordunun büyümesi dolayısıyla çalışıp, üretmeden beslenmesi gereken nüfusa, ordu mevcudundaki artışla birlikte, yaklaşık savaş öncesine nazaran, bir milyon boğazın daha katılması ile birlikte ortaya, bir başka tehlikeli tablo, çıkmaktadır. Üretilen temel gıda maddeleri, tarımsal üretimin daralmasından mütevellit, yüzde 14 düşerken, toplam işgücünden, bir milyon civarında daha insan, eksilmektedir. Üstelik, bu eksilen, bir milyon civarındaki nüfusun, tamamı erkektir.

Pekâlâ, ülkedeki enflasyonu hortlatıp, zıplatan ve halkın alım gücünü, yerlerde süründüren, gelişme neydi? Bu gelişme, yine, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin, 18 Ocak 1940'ta kabul ettiği, 3780 sayılı “Milli Korunma Kanunu”dur. Bu kanun, hükümete:

Sanayi ve maden işletmelerini kontrol etme, çalışma hayatı ile ilgili, her türlü düzenleme, değişiklik ve uygulamayı yapabilme, ithalat ve ihracata konu olan, her türlü

¹³⁹⁶ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 153.

¹³⁹⁷ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 150; Yahya S. Tezel, savaş yıllarında tarımsal hasılanın 1938 yılı 100 olarak kabul edilirse, 1941'de 86'ya gerilediğini, ardından 1942'de toparlanarak 102,4'e, 1943'te ise tekrar gerileyerek 89'a indiğini kaydetmektedir. Yahya S. Tezel, a.g.e., s.350.

emtianın, fiyatlarını belirleme, temel tüketim maddelerinin, vesikayla dağıtılması, kararlara uymayan işletmelerin, cezalandırılması, hatta işletmenin kendisine, el koyup, işletebilme, hakkını veriyordu. Çalışanlar için zorunlu çalışma yükümlülüğü, getiriliyor, sanayi ve madenlerde üretilen ürünleri, hükümet, belirli bir kâr payı eklemek sureti ile satınalabilme hakkına kavuşuyordu.

Yine hükümet, her türlü malın alımı, satımı, 3. şahıslara devri, üretimi, tüketimi, kullanımı ve naklini yasaklayabilme, ham madde ve mamul maddelerin, hangi miktarda ve hangi şartlarda alınıp, satılabileceğini belirleme, bu malların, üretim ve tüketimlerini sınırlandırabilme ve vesikaya bağlayabilme yetkisini, elde etti. Böylece, Milli Korunma Kanunu'nun, uygulanması ile birlikte, özel müteşebbis, ciddi boyutlarda engellerle karşılaşırken,¹³⁹⁸ diğer taraftan da bu kanun ile denetim altına alınan, her türlü ham ve mamül maddelerin, karaborsası, ortaya çıktı.¹³⁹⁹ Elbette ki, karaborsa, fiyatların aşırı yükselmesi ve enflasyon patlaması, demektir. İyi niyet ve beklentilerle iç piyasayı denetleyip, kontrol altına alabilmek için çıkarılan, bu kanun, uygulamada, serbest piyasanın, baskı altına alınmasının da etkisiyle, bir yandan ülke içinde, fiyatların aşırı yükselmesine, bir yandan da ekonomi, sağlık, sosyal yaşantı ve psikoloji gibi alanlarda, ciddi birtakım sorunlara, yol açtı.¹⁴⁰⁰

“... Savaşın üçüncü yılında, bir yandan para basarak Savaşın da etkisiyle artan kamu harcamalarını karşılayanın, öte yandan yasal ve polis gücü ile enflasyonu ve kıtlıkları önlemenin giderek çıkmaza girdiği görüldü...”¹⁴⁰¹

Kısaca Türkiye ekonomisinin, genel görünümü, savaşın ilk yıllarında pek de iç açıcı, değildir. Savaş uzadıkça, sıkıntılar da artarak devam etmekte, problemler savaş şartlarından dolayı çözülememekte, milletin ve devlet yöneticilerinin de moralleri, ister istemez, bozulmaktadır.

¹³⁹⁸ Doğan Avcıoğlu'da bu kanunun olumsuz yönlerine bakılarak hükümetin sıkı bir devletçiliğe yöneldiğine hükmedilebileceğini söylemektedir. Bkz. Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, C. 1, İstanbul, 1987, s. 464. Bununla birlikte MKK'yı özel teşebbüsü kısıtlayan birtakım maddelerine rağmen Aynı zamanda özel teşebbüs için korumacı ve teşvik edici bazı yönlerinin de bulunduğunu savunan uzmanlar da vardır. Bkz. Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, Ankara, 1982 İkinci Baskı, s. 248.

¹³⁹⁹ Murat Koraltürk, a.g.m., s. 591.

¹⁴⁰⁰ Murat Koraltürk, s. 591.

¹⁴⁰¹ Oktay Yenal, a.g.e., s. 74 - 75.

6.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDAKİ OLAĞANÜSTÜ VERGİ UYGULAMALARININ NEDENLERİ VE OLAĞANÜSTÜ VERGİ UYGULAMALARI

6.2.1. Olağanüstü Vergi Uygulamalarının Nedenleri

Hükümet de 2. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte giderek artan kamu harcamalarını, finanse edebilmek,¹⁴⁰² ortaya çıkan hayat pahalılığı ve yüksek enflasyonun yol açtığı, ciddi ekonomik ve yaşamsal sorunları aşmak, gibi nedenlerle, yeni kaynak arayışına, girdi.

Bu noktada, kamu harcamalarındaki en büyük artış kaleminin, ordunun mevcudunun, yukarıda da değinildiği üzere, ciddi bir oranda arttırılması ve kısa bir zaman dilimi içinde, (yaklaşık iki yıl) 150.000 kişiden,¹⁴⁰³ 1940'ta, 1.300.000 kişiye çıkmasının¹⁴⁰⁴ etkisi, çok büyüktür. Bu astronomik artış üzerine, hem bu büyük ordunun beslenmesi, giydirilmesi ve barınması, hem de yine bu büyük ordunun, silahlandırılması ve teçhizatlandırılması ile ilgili harcamalar eklenmiş, ülkenin, savaşa hazırlık harcamaları, çok ciddi bir biçimde ve sürekli olarak, artmıştır. Bu yazılanların, rakamsal ispatı, 1938 Yılı'nda, Türkiye'nin, savunma harcamaları toplamı, 101.919.015 lira iken, yaklaşık dört kat artarak, 1942'de 502.420.704 liraya, yükselmesidir. Yine, 1938 Yılı, devlet bütçesi içinde, savunma harcamalarının payı, yüzde 32,8 iken, 1942'de bu oran, yüzde 55'e, çıkmıştır.¹⁴⁰⁵ Sadece 2. Dünya Savaşı yıllarında, orduya katılan ilave insangücünün (yaklaşık 1.150.000 civarındaki askerin), iâşe ve ibatesinin, devlete maliyeti, 1942 yılı için fazladan 240 milyon, liradır. Bu ekstra yükün, savaş yıllarında, Türkiye'ye toplam maliyeti (1940 – 1945 yılları arasında) ise 1.170.000.000 lira, civarındaydı.¹⁴⁰⁶

¹⁴⁰² Murat Koraltürk, s. 591.

¹⁴⁰³ Ümit Özdağ, a.g.e., s. 133.

¹⁴⁰⁴ Mete Tunçay, "İkinci Dünya Savaşı'nın Başlarında (1939 – 1941) Türk Ordusu", *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi*, Kasım 1986, S. 35, s.36.

¹⁴⁰⁵ Ertuğrul Baydar, *İkinci Dünyü Savaşı İçinde Türk Bütçeleri*, Ankara, 1978, s. 86, Tablo 1.

¹⁴⁰⁶ Bu hesaplamalar tahminidir. Yahya S. Tezel, a.g.e., s.448; Ertuğrul Baydar, *İkinci Dünyü Savaşı İçinde Türk Bütçeleri*, Ankara, 1978, s. 86, Tablo 1; Hikmet Özdemir, *Rejim ve Asker*, İstanbul, 1989, s. 231. Yukarıda adı geçen kaynaklara dayalı olarak hesaplanıp, yaklaşık bir tahminde bulunulmuştur.

II. Dünya Savaşı yıllarında, önemli bir bürokrat olarak görev yapan¹⁴⁰⁷ ve iyi bir gözlemci olan, Şevket Süreyya Aydemir, Varlık Vergisi kanunu ile ilgili olarak, dönemin hükümetinin resmi görüşünü, şu şekilde özetlemektedir:

“ Savaş ve ihtikâr (fiyatların olağanüstü şartlar bahane edilerek aşırı yükseltilmesi) dolayısıyla kazanılan fevkalâde kazançları, kanunlarımızın vergilendirmemekte olduğu, bu sebeple bilhassa azınlıkların büyük servetler iktisap ettikleri, piyasada acele tetkikat yapılarak, kimlerin bu şekilde fevkalâde kazanç temin ettiğinin tespiti ile azınlıkların ayrı bir cetvelde gösterilmesi vs.”¹⁴⁰⁸

Aydemir’e göre, Varlık Vergisi’nin uygulamaya konulmasının nedenleri ve verginin kabul edildiği zaman zarfındaki, ülkenin iktisadi ve sosyal ortamı, şu şekildeydi:

“Fiyat kontrolünde ve çok elverişli fiyatlarla tesis veya tespit edilen stoklar elden çıkmıştır. İaşe işleri ve teşkilâtı halk nazarında ve bizzat hükümet eliyle itibarsızlaştırılmış¹⁴⁰⁹, tasfiye cihetlerine gidilmiştir.¹⁴¹⁰ Fiyatlar birden alabora olunca, yani kontrol altına alınabildikleri seviyelerden birden boşanıp havaya şahlanınca, devlet parası da makul değerini kaybetmiş, altın yükselmiştir. Neticede bütçe dengesi kalmamış ve devlet, bilhassa askerî masrafların ödenmesinde zorluklara uğramıştır. Geleceğin ihtimalleri ise, kara bir bulut gibi havayı sarmıştır. Bütün bunların neticesinde ise, muhtekir kahraman olmuş, devletin iktisadî örgütleri sarsılmış ...”¹⁴¹¹

Aydemir, Türkiye’nin o günlerde içinde bulunduğu, iktisadi ve sosyal şartları, bu şekilde kısaca özetledikten sonra, devletin, sürüklendiği iktisadi, sosyal ve ahlâkî durumları da bu sefer, okuru ile bizzat Faik Ökte’nin kitabından ve Ökte’nin kaleminden, şu cümlelerle paylaşmaktadır:

“Devlet artan masrafları emisyon yolu ile karşılama zorunda kalmıştır.

¹⁴⁰⁷ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e.,s. 130.

¹⁴⁰⁸ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 233.

¹⁴⁰⁹ Gerçekten de Aydemir’in belirttiği tarzda İaşe Teşkilatının itibarsızlaştırılması ve halkın gözünde küçük düşürülmesi ile ilgili olarak 10 Temmuz 1942 tarihli Cumhuriyet gazetesinin 2. Sayfasındaki “Şehir Haberleri” köşesinde yayınlanan, İstanbul’la ilgili “ Bu 100,000 ekmek nerelere sarfediliyormuş? Halk Birlikleri faaliyetine geçtikten sonra günde 600 çuval un tasarruf edilmeye başlandı” isimli haber örnek olarak gösterilebilir.

¹⁴¹⁰ İktidara yeni gelen Saracoğlu Hükûmeti’nin ilk icraatlarından biri; Fiat Murakabe Komisyonları, vilâyet iaşe Teşkilatı ve Subaşılıkları lağvetmek olmuştur. Bunların yerine ise murakabe vazifesi (piyasayı düzenleme görev ve yetkisi) belediyeler ve ticaret odalarına bırakılmış, gıda maddelerine el koyma kararı kalkmış, bütün gıda maddelerin fiyatları serbest bırakılmıştır. Cumhuriyet, 25 Temmuz 1942.

¹⁴¹¹ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 230 – 231.

(Bu hal ise tabiatıyla enflasyonist bir akım yaratmış, para değeri veya fiyatı sarsılmış, hazine müşkülata düşmüştür. Halkın paraya emniyeti de sarsılmıştır).

- Fiyatların alabora oluşu, istifçiliği doğurmuştur. Muhtekirlik almış, yürümüştür. Bilhassa ithalât işleri ise gayri müslim azınlık tüccarların elinde olduğu için, asıl muhtekirler bunların arasında sivrilmiş ve her tarafta birtakım şüpheli milyonerler türemiştir. (Faik Ökte'nin bu kayıtları, zaten olağanüstü bir malî müdahaleye hak verecek şartları özetlemektedir.)
- Tedavüldeki para artıp gittikçe, enflasyonun tesiri genişlemiş, piyasada para çoğalmış ve bu paranın geri çekilmesi zarurureti hasıl olmuştur. Bunun karşısında ya cebri bir istikraza gidilmek veya olağanüstü bir vergi koymak lâzımdı.

Türkiye'de gelir vergisi yoktu ve mevcut kazanç vergisi adaleti sağlayamıyordu. Vergiler az kazananların üzerine yükleniyor ve çok kazananlar, devlet mükellefiyetine kazançları nispetinde iştirak etmiyorlardı".¹⁴¹²

Yine Aydemir'e göre, Varlık Vergisi'nin, uygulamaya konulmasının, en önemli sorumluları, ilk önce Saracoğlu Hükümeti'nin Ticaret Bakanı ve ülkenin bütün ticaret ve örgütleme işlerinin koordinasyonundan sorumlu, en yüksek şahıs makamındaki Dr. Behçet Uz ve ardından, dönemin Saracoğlu Hükümeti'dir.¹⁴¹³ Zira Refik Saydam'a, II. Dünya Savaşı'nın başında, 1941'de hazırlanarak verilen, ilk raporlarda, bir tür servet vergisi niteliğindeki Varlık Vergisi uygulaması, ekonomideki kötü gidişatı, durdurmak için başvurulabilecek, en son çare olarak, önerilmekteydi.¹⁴¹⁴

Sina Akşin de Aydemir'e paralel bir görüşü, öne sürmekte ve dönemin hükümetinin, iktisat siyasetini anlatırken, Varlık Vergisi öncesi, ülkenin içinde bulunduğu, iktisadi ve sosyal ortamı ve Varlık Vergisinin nedenlerini, şöyle kaydetmektedir:

" ... 1942'de Refik Saydam'ın ani ölümü üzerine başbakanlığa Şükrü Saracoğlu geldi. Behçet Uz ticaret bakanı oldu. O güne değin fiyatlar az çok denetim altında tutulmuş, fakat üretim artırma ve ithalat olanaksızlıkları yüzünden birçok mallar ortadan kalkmış ve karaborsa oluşmuştu. Yeni hükümet uygulamayı tersine çevirerek fiyatları serbest bıraktı. Kanun gereğince kurulmuş olan İaşe Müsteşarlığı ve ona bağlı örgütler kaldırıldı.¹⁴¹⁵ Fiyatlar fırladı, genel

¹⁴¹² Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s. 231.

¹⁴¹³ Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s. 230- 232.

¹⁴¹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s. 235.

¹⁴¹⁵ Söz konusu kaldırılan komisyonlardan biri de Haziran 1940'ta çalışmaya başlayan il ve ilçe merkezlerinde fiyatları belirleyip, kontrol altına alma görevini üstlenen Ticaret Bakanlığı'na bağlı Fiyat Murakebe komisyonları'dır. Bu komisyonların da kaldırılması ile fiyatlar kısa bir süre içinde adeta

fiyat düzeyi 1942’de % 90, 1943’te % 75 arttı.¹⁴¹⁶ Çiftçi ve tüccarın, sanayicinin durumu iyileşti. Dar gelirli kentlilerin durumu çok zorlaştı. İnsanlarımız bugünkü gibi enflasyona alışık değillerdi. Büyük tepkiler ortaya çıktı. Bu sefer savaş koşullarının doğurduğu olağanüstü zenginlikleri vergilendirmek yoluna gidildi. Kasım 1942’de çıkarılan varlık Vergisi Kanunu burjuvazinin servetini(gelirini değil) bir defaya mahsus ağır biçimde vergilendirecekti...¹⁴¹⁷

Doğan Avcıoğlu’nun, bu konu ile ilgili düşünceleri de Aydemir ve Akşin’e paraleldir. Hatta Avcıoğlu, Saracoğlu Hükümeti’nin, Ticaret Bakanı, Behçet Uz’u, Akşin’e göre, daha şiddetli ve Aydemir’e göre de daha açık, bir biçimde, eleştirmektedir:

“ Fiyat kontrolü ve dağıtım usulüne en fazla ihtiyaç duyulduğu bir zamanda, Saraçoğlu Hükümeti’nin Ticaret Bakanı Behçet Uz, İngiltere’nin dâhi cüret edemeyeceği bir liberalizm şampiyonluğu yapmış ve fiyatları serbest bırakmıştır. Bunun sonucu tabiatıyla, fiyatların alabildiğine yükselmesi olmuştur...¹⁴¹⁸

Saracoğlu Hükümeti’nin, iş başına gelmesinden, kısa bir süre sonra, liberal politikaların da bir sonucu olarak, ülke genelinde, hassaten Trakya’da, buğday fiyatları, Aydemir’in ve yukarıda yer vermeye çalışıldığı üzere, birçok araştırmacının görüşlerine paralel bir şekilde, muazzam bir artış, göstermiştir. Kamusal kimliği ağır basan, ticaret ve zaire Borsaları’nda, buğdayın kilogram fiyatı ortalaması, 1941’e nazaran, 1942’de Tekirdağ’da, 8,54 kuruştan, 70,39 kuruşa, Uzunköprü’de, 8,03 kuruştan, 84,56 kuruşa,¹⁴¹⁹ Kırklareli’nde, 7,85 kuruştan, 74,78 kuruşa,¹⁴²⁰ Gelibolu’da, 9,56 kuruştan, 82,09 kuruşa¹⁴²¹ ve Edirne’de, 8,83 kuruştan, 81 kuruşa, fırlamıştır.¹⁴²² İstanbul Borsası’nda, 1942 yılında, hiç işlem yapılmamış ve fiyat belirlenmemiştir. Bununla birlikte, İstanbul Borsası’nda, 1941 yılı Kızılca buğday, kilogram fiyatı yıllık ortalaması 8,94 kuruş ve yine 1943 yılı Kızılca buğday, kilogram fiyatı yıllık ortalaması 95

uçmuştur.

¹⁴¹⁶ Yani 1941’de fiyatı 100 lira olan bir metanın fiyatı 1943’te 332,5 liraya yükseldi.

¹⁴¹⁷ Sina Akşin, a.g.e. s.236.

¹⁴¹⁸ Doğan Avcıoğlu, a.g.e., s.464.

¹⁴¹⁹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, ..., s. 27.

¹⁴²⁰ *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, ..., s. 20.

¹⁴²¹ *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, ..., s. 19.

¹⁴²² *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, ..., s. 18.

kuruştur.¹⁴²³ Hükümet'in, sert geçen kış şartları dolayısıyla, 1942 yılında, Edirne Uzunköprü'deki, ofis eliyle, sınırlı miktarda ve sadece Aralık 1942'de sattığı¹⁴²⁴ buğdayın, kilogram fiyatı ise 26 kuruştur.¹⁴²⁵ Dönemle ilgili bir yerel kaynak da Uzunköprü Ofisi'nin gerçekleştirdiği, kısa süreli ve bölge geneli için çok küçük bir miktar olarak, değerlendirilebilecek, bu buğday satışının, dönem içerisindeki aşırı soğuklar ve besin kıtlığı gibi nedenlerden, kaynaklandığını belirtmektedir. Bu kaynak devamlı, özellikle Edirne şehir merkezinde, bu aylarda, toplu ölümlerin gerçekleştiğini ve yine bu güç şartlardan dolayı, birçok kişinin, Edirne'den ayrıldığını kaydetmektedir.¹⁴²⁶

Başbakan Şükrü Saracoğlu, bizzat TBMM kürsüsünden, “Varlık Vergisi”nin gerekçisini, 11.11.1942 günü, “Memleketin Ekonomik Durumu ve Alınacak Tedbirler” isimli konuşmasında, TBMM oturumunda bulunan milletvekillerine, şu şekilde, izah etmiştir:

“ Genellikle eşya fiyatlarının bugünkü delice artışında gerçekten üretim azlığının, ithalat eksikliğinin, yanlış tedbirlerin, özellikle doymak bilmeyen aşırı isteklerin ve vurgunculuğun geniş payları vardır. Fakat bütün bunların etkisi kadar, öteki bir olay daha vardır ki o da tedavüldeki Türk parasının durmadan artması ve 700 milyona çok yaklaşmış olmasıdır. Oldukça ufak dertlere ilâç aranırken bir büyük savsaklamak elbette doğru olmazdı. Onun için öteki işlerle beraber bütün dikkat ve titizliğimizi bu yara üstünde toplamayı ve ona ilâç bulmayı en önde gelen bir görev saydık. Bu iş için tek yol, tedavüle çıkan paranın bir kısmını vergi olarak geri çekmekten ibarettir ve bu geri alış özellikle savaş yıllarında çok para kazanmış olanlardan yapılmalıdır ve bir kereliğine alınmalıdır. Bu düşüncelere dayanarak bu iş için bir kanun tasarısı hazırlamak zorunluluğunu duyduk...”¹⁴²⁷

Yine, 12.11.1942 tarihli Ulus gazetesinde, “Varlık Vergisi”nin gerekçeleri, okurlara, şu şekilde, sunuluyordu:

¹⁴²³ *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, ..., s. 21.

¹⁴²⁴ Devletin Uzunköprü Ofisi'nde çetin kış şartlarında açlıktan veya yetersiz beslenmeden kaynaklanabilecek insan ölümlerinin önüne geçebilmek amacıyla sadece 1942 yılı Aralık ayında 132.135 kilogramlık bir buğday satışı olmuştur. *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, s. 281.

¹⁴²⁵ *Fiat İstatistikleri 1935-1943*, ..., s. 27,275.

¹⁴²⁶ İ. Hakkı Soyyanmaz, *Tulumbacılar ve Edirne Tulumbacıları*, s. 184 – 185.

¹⁴²⁷ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Üçüncü Kitap Milli Şef Dönemi (1939 – 1945)*, Ankara, 1974, s. 173.

“ Şu tasnif dâhilinde vergi, kazanç ve gelir sahiplerini ve daha ziyade iktisadi şartların darlığından doğan güçlükleri istismar ederek yüksek kazançlar elde ettikleri halde kazançları ile mütenasip derecede vergi vermiyenleri istihdaf etmekte ve içinde bulunduğumuz fevkalade vaziyetin icabettirdiği fedakârlığa, bunları da kazanç ve kudretleriyle mütenasip bir derecede iştirak ettirmek maksadını gütmektedir. “¹⁴²⁸

Aynı gazetenin, başyazarı Falih Rıfkı Atay, aynı tarihli (12.11.1942) başyazısında, Varlık Vergisi’nin, kabul edilmesinin nedenini, kısaca şu şekilde, özetliyordu:

“Bu harp içinde kazanmış olanlardan, hem müstesna ve bir defalık Hazine’ye bir yardım hissesi olmak, hem de piyasadaki para bolluğunu hafifletmek üzere, varlık vergisi almak! “¹⁴²⁹

Varlık Vergisi’nin, hükümet açısından, eldeki seçeneklerden biri değil de eldeki tek seçenek ve mecburi istikâmet olduğunu, savunan yazarlar da bulunmaktadır.

“ Saraçoğlu hükümetinin % 25 kararından sonra, o ana kadar baskı altında tutulan enflasyonun açık ve dörtlü bir enflasyona dönüştüğünü, büyük kentlerin ve ordunun iâşesinin garantiye alınamadığını; ayrıca devletçe finanse edilen iâşenin hazineye maliyetinin mevcut kamu gelirleri ile karşılanamayacak kadar arttığını... “¹⁴³⁰

“ ... Savaşın üçüncü yılında, bir yandan para basarak Savaşın da etkisiyle artan kamu harcamalarını karşılamanın, öte yandan yasal ve polis gücü ile enflasyonu ve kıtlıkları önlemenin giderek çıkmaza girdiği görüldü. 1942 yılı sonunda, devlet gelirini artırmak için olağanüstü bir vergi yasası, Varlık Vergisi getirildi. ”¹⁴³¹

Yine, bu fikri savunanlardan biri olan ve dönem içinde, hem Türkiye’de hem de dünyada ve diğer komşu ülkelerde, olup bitenleri gözlemleyen, Esat Tekeli, bu verginin, bir zaruret icabı gündeme geldiğini, okuyuculara yazısında, şöyle nakletmektedir:

¹⁴²⁸ Falih Rıfkı Atay, “ Hükümet Yeni Tedbirlerini Almıştır ”, *Ulus*, 12 Kasım 1942.

¹⁴²⁹ Atay, Başvekil Saraçoğlu’nun TBMM’de yaptığı yukarıda da bir kısmını alıntılanarak naklettiğimiz uzun konuşmada Varlık Vergisi nedeni ile ilgili olarak, hem devlet hazinesine bir yardım ve rahatlama sağlamak hem de piyasadaki (dolaşımdaki) canlı para miktarını hafifletmek (azaltmak) amacıyla bu verginin uygulamaya konulmasının kabul edildiğini, okurları ile paylaşmaktadır. Falih Rıfkı Atay, “ Hükümet Yeni Tedbirlerini Almıştır ”, *Ulus*, 12 Kasım 1942.

¹⁴³⁰ Korkut Boratav, a.g.e., s. 255.

¹⁴³¹ Oktay Yenal, a.g.e., 2003, s. 74 - 75.

“Varlık vergisinin ne gibi zaruretler altında konduğunu hepimiz biliyoruz. 1942 Yılında Milli müdafaa fevkalâde masraflarının mühim bir kısmı karşılıksızdı. Ne âdi gelir kaynaklarıyla (normal, alışılmış vergiler, harçlar vb.) ne de ihtiyarî istikrazla bu karşılığı temine imkân görülemediği için ya Romanya ve Bulgaristan’da olduğu gibi mecburi bir istikraza, yahut fevkalâde bir vergiye başvurmak zaruri idi. Biz vergi yolunu seçtik. Çünkü memlekette vergi yükü, içtimai bünyemizle (sosyal yapımızla) ve vergi üsullerimizle ilgili bazı sebeplerden dolayı haklı bir tevzie tâbi tutulamamıştı...¹⁴³²

Yine, Esat Tekeli’nin, bu yorumlarını destekleyen, başka bir eserde de; Hükümetin, özellikle Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi’nin yürürlüğe konulması ile ülkedeki, ticaret burjuvazisinin ve büyük çiftçilerin, 2. Dünya Savaşı koşullarının da doğal bir sonucu olarak, haksız zenginleşmelerinin önüne geçilebilmeyi hedeflediği kaydedilmektedir.¹⁴³³ Bir anlamda, kamuoyunda yaygın olarak kabul edilen, sosyal adalet ilkesinin de bir gereği ve sonucu olarak, bu verginin yürürlüğe konulduğu kaydedilmektedir.¹⁴³⁴

Dönemin, Şükrü Saracoğlu Hükümeti açısından, en büyük problem, halkın psikolojisini ve hükümete güvenini sarsan, en büyük sıkıntı kaynağı, dönem içinde, oluşan, aşırı yüksek, enflasyondur. Saracoğlu Hükümeti ve ondan önceki Saydam Hükümeti; Bazı vergi ve resimlerin oranının arttırılması, iç borçlanmaya gidilmesi, Merkez Bankası’nın, imkân ve kaynaklarının kullanılması, emisyon hacminin arttırılması (1938 – 1945 Yılları arasında % 438 oranında emisyon hacminde bir yükselme olmuş, piyasaya bol miktarda para salınmış - basılmış -) v.b. bir sürü iktisat politikası denemiş fakat bu denenen politikalar, aşırı yüksek enflasyon meselesinde yeterli ve beklenen rahatlamayı, gerçekleştirememiştir. Büyük şehirlerde, karne ile ekmek verilmesi uygulamasına, geçildikten bir süre sonra, 13.01.1942’de ekmek ve ekmeklik hububatların tüketimi, ağır işçiler için günde 750, normal yetişkin insanlar için 375 ve çocuklar için 187,5 gram ile sınırlandırıldı. Ardından, 13.4.1942’de, yetişkinler için günlük 375 gram ekmek uygulamasında, ciddi bir kısıtlamaya gidildi ve günlük istihkak, yetişkinler için 175 grama, düşürüldü.¹⁴³⁵ Edirne’de de hububat ve un

¹⁴³² Esat Tekeli, “ Varlık Vergisini İşletenler”, *Ulus*, 1 Teşrin-i Evvel, 1944.

¹⁴³³ L. Hilal Akgül, *Ekonomide Kurtuluş Savaşı*, Altın Kitaplar, İstanbul, 2006, s. 101.

¹⁴³⁴ Bkz. Ek. 8; “Toprak Mahsulleri Vergisi’ni uygulamaya koyan kararname ve verginin uygulama talimatnamesinin ilk ve son sayfaları 3 sayfa”.

¹⁴³⁵ Mahmut Goloğlu, a.g.e., s. 146.

temiminde yaşanan güçlükler nedeniyle, ekmeğin fırınlarda serbest olarak satışından önce, 31.01.1942’de, karne usulüne, geçildi,¹⁴³⁶ ardından aynı büyük şehirlerde olduğu gibi karneli ve belirli miktarda, günlük istihkak uygulaması başladı. 11.02.1942 Tarihinde de günlük ekmek alımı; Ağır işçiler için günde 750, normal yetişkin insanlar için 375 ve çocuklar için 187,5 gram ile sınırlandırıldı.¹⁴³⁷ Ekmek sorunu ve büyük şehirlerdeki fakir ve dar gelirli halkın, beslenmesi meselesi, öyle ciddi bir hal aldı ki Saracoğlu’nun, TBMM’de 1942 sonlarına doğru yaptığı bir konuşmada, bu durumun ciddiyet ve hassasiyeti, şu şekilde, anlatılmaktaydı:

“Özellikle yiyecek fiyatlarının hiçbir ölçüye sığmayacak şekilde alıp yürümesi değişmez ve sınırlı bir gelirle geçinen milyonlarca vatandaşı bir ızdırıp uçurumu karşısında bıraktı. ... Devlet yardımının dar ve değişmez gelirli vatandaşlara yöneltilmesi gereğini anladık. Bunlar da tamamen şehirlerde oturan vatandaşlardır. Bunların toplamını 1.600.000 tahmin ettik.¹⁴³⁸ 1.600.000’den arta kalan 3 – 4 yüz bin yardıma muhtaç insanı da bölge idarelerinin tesbit etmesini uygun gördük ...”¹⁴³⁹

Saracoğlu Hükümetinin, dar gelirli ve yardıma muhtaç olarak tespit ve tahmin ettiği bu insanların, toplam sayısı 1,9 milyon – 2 milyon, arasındaydı. 1940 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, Türkiye’nin şehirli nüfusu toplamı, 4.346.249’u, buluyordu.¹⁴⁴⁰ O tarihlerde, Türkiye’de yaşayan ve 2. Dünya Savaşı’nın olumsuz koşullarının etkisiyle, yardıma muhtaç ve dar gelirli olarak tanımlanan, insanların şehirlerde yaşayan nüfusa oranı, iyimser bir tahminle, yüzde 43,7’yi,¹⁴⁴¹ kötümser bir tahminle ise de yüzde 46’yı,¹⁴⁴² buluyordu. Bu oranlar kabaca, bu tarihlerde şehirlerde

¹⁴³⁶ Ratip Kazancıgil, *Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi (1300 – 1994)*, İstanbul, 1999, s. 157.

¹⁴³⁷ *Edirne Postası*, 11 Şubat 1942.

¹⁴³⁸ Mahmut Goloğlu, *Millî Şef Dönemi (1939 – 1945)*, Goloğlu yayınları, Ankara, 1974, s. 168 – 169. 11.11.1942 Tarihli TBMM’deki Şükrü Saracoğlu’nun konuşmasının tam metni için bkz. Ali Sait Çetinoğlu, *Varlık Vergisi 1942-1944 Ekonomik ve Kültürel Jenosid*, Belge Yayınları, İstanbul, 2009, s. 104 -122, 2. Bölüm 1. Ek.

¹⁴³⁹ 1942 Yılı yaz ve sonbahar aylarında Saracoğlu Hükümeti’nin İstanbul ve Edirne gibi bazı şehirlerde ciddi bir biçimde artan ölümlerden ders alarak, 1942 – 1943 kışı için birtakım hazırlıklar yaptığını bu konuşmadan anlamaktayız. İlk etapta Saracoğlu Hükümeti devletten maaş alan 1,6 milyon kişi ve aile efradını dar gelirli ve yardıma muhtaç kişiler olarak belirlemiş, ardından her vilâyette maaş almayan dar gelirli de tespit ettirme yoluna gitmiştir. Tespit edilen ülke geneli yardıma muhtaç ve dar gelirli insan sayısı toplamının 2 milyon olduğu görülmüştür. Ali Sait Çetinoğlu, a.g.e., s. 107-108.

¹⁴⁴⁰ *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilâyetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibarile Nüfus ve Yüzey Ölçü*, ..., s. 24 (Roma Rakamlarıyla).

¹⁴⁴¹ *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilâyetler* ..., s. 24’ten, Türkiye’deki toplam şehirli nüfusa, 1,9 milyon yardıma muhtaç insan olduğu varsayılarak, oranlanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁴⁴² *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilâyetler* ..., s. 24’ten, Türkiye’deki toplam şehirli nüfusa, 2 milyon yardıma muhtaç insan olduğu varsayılarak, oranlanmak suretiyle hesaplanmıştır.

yaşayan, her iki kişiden birinin, geçinmek ve hayatını devam ettirebilmek için yardıma, ihtiyaç duyduğunu, açıkça göstermektedir.

Özet olarak, Varlık Vergisi'nin uygulamaya konulmasının, genel olarak da dönem içindeki olağanüstü vergi uygulamalarının, belı başlı nedenleri olarak:

II. Dünya Savaşı'nın, beraberinde getirdiğı koşulların da etkisiyle savunma harcamalarının artması ve hammadde sıkıntısının yaşanması, aşırı fiyat artışları karşısında hükümetin, ordunun ve özellikle şehirlerde yaşayan halkın gıdasını teminde zorlanması ilk ağızda söylenebilir.¹⁴⁴³ Bu nedenlere ek olarak, devletin, elinde müstahsilden hububatını alacak, nakit paranın kalmaması,¹⁴⁴⁴ vilâyet bazında da olsa Edirne'de açlık dolayısıyla yaşanan, toplu ölümler ve İstanbul'da ölümlerin neredeyse yarı yarıya yükselmesi, gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Bu verginin özel nedeni olarak da; Savaş koşullarının yol açtığı muazzam sıkıntı ve darlıklardan yararlanarak, vurgunculuk ve karaborsacılık gibi illegal yollarla, haksız bir surette servet edinenlerden, devletin bu kazanımların bir kısmını geri almak istemesi,¹⁴⁴⁵ hususu, ön plana, çıkmaktadır.

6.2.2. Varlık Vergisi Uygulaması

Varlık Vergisi'nin, kabul edildiğı tarihlerde, 1942 yılı 7 Temmuzunda, ülkede dolaşımda bulunan para miktarı, 601 milyon liraya, çıkmıştı. Oysaki 1939 yılı Ağustos sonu itibarıyla, ülkede, dolaşımdaki paranın toplamı, 220 milyon, liraydı. Varlık Vergisi, bu gidişatı, sadece yavaşlatabilmiş, 1. Kanun (Aralık) 1942'de dolaşımdaki para miktarı, 720 milyonu kâğıt, 30 milyon liranın üzerinde de demir para ile birlikte toplamda, 750 milyon lirayı, aşmıştır.¹⁴⁴⁶ Yenal'a göre ise 1938 Yılı sonunda, 282

¹⁴⁴³ Edward C. Clark, "Türk Varlık Vergisine Yeniden Bakış", *Yapıt*, Aralık 1984 – Ocak 1985, s. 29 - 30.

¹⁴⁴⁴ "Sözkonusu dönemde TBMM'de milletvekili olan Emin Sazak'a göre: " Harp yılları içinde hükümet eski uygulamayı (I. Dünya Savaşı yıllarında sıkça başvurulmuş ürünlere ve hayvanlara devletçe parasız el koyulması usulü.) terketmiş ve savunma ihtiyacı için çiftçiden aldığı gıda maddeleri ve hayvanların parasını ödeme yolunu seçmişti. Ancak, ilerleyen süreçte bu ödemeler devlet maliyesine çok ağır bir yük oluşturmuş, mevcut vergileri arttırmak imkânı da bulunamamıştı. Bu durumda hükümetin önündeki iki yoldan birini seçmesi gerekiyordu. Ya, çiftçiden gıda maddeleri ve hayvanları cebren parasız olarak alacak (böyle bir durumda savaşın bütün yükü tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesimin üzerine yıkılmış olacak) ya da varlık vergisi gibi olağanüstü bir yola başvurulacaktı.", Korkut Boratav, a.g.e., s. 263 264.

¹⁴⁴⁵ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, İstanbul, 1983, s. 205-207.

¹⁴⁴⁶ Feridun Ergin, a.g.m., s. 160.

milyon lira olan dolaşımdaki para miktarı, 1942 yılında 734 milyon liraya, çıkmıştır. Kamu kesiminin, Merkez Bankası'ndan aldığı, borç miktarı da 1938 Yılı sonu itibarıyla 84 milyon lira iken, 1942 Yılı sonunda, 605 milyon liraya, yükselmişti.¹⁴⁴⁷ Bu demek oluyordu ki Türkiye Devleti'nin borçları, 1939 – 1942 yılları arasında, sadece üç yılda, 6,2 kat, artmıştır.¹⁴⁴⁸

Yine dönem içinde yayınlanan, bir yazıda da 1939 yılı Ağustos'u itibarıyla, Türkiyede dolaşımda bulunan paranın, toplam miktarı 288,5 milyon lira ve 1943 yılının 15 Mayıs'ı itibarıyla ise de ülkede, tedavüldeki toplam para miktarı, 734,8 milyon lira, olarak gösterilmektedir.¹⁴⁴⁹ Bu rakamlar, II. Dünya Savaşı'nın başlamasından, Varlık Vergisi uygulamasının kararlaştırıldığı, 1942 yılı Temmuz ayına kadar, geçen 34 aylık sürede, devletin, resmi organlarının yayınlarına ağırlık vererek, söylenirse, ülkede, dolaşımdaki para miktarı, yüzde 160, diğer bazı uzman araştırmacıların hesaplamalarına göre de yaklaşık, yüzde 241 civarında, artmıştır. Bu durum aynı zamanda, 1939 Yılı başından itibaren, geçen bu zaman zarfında, ülkedeki hammadde ve eşya fiyatlarında da aşağı yukarı iki kat civarında, bir artış gerçekleştiğini ve enflasyonun da çok ciddi anlamda yükseldiğini, ortaya koymaktadır.

Dönemin resmi yayın organlarına göre, Varlık Vergisi'nin uygulamaya konulmasından itibaren, geçen yaklaşık 9 aylık bir sürenin ardından, 15 Mayıs 1943'te, ülkede dolaşımda bulunan para miktarı toplamı, 734,8 milyon liradır. Varlık Vergisi öncesinde, her ay, ülkede dolaşımda bulunan para miktarı, ortalama yüzde 5,9'luk, bir artış gösterirken, Varlık Vergisi'nin ilanı ve toplanması ile birlikte, geçen yaklaşık 9 aylık süre zarfında, ülkedeki, bu emisyon hacmi artışı, tersine dönmüş, ülkedeki emisyon hacmi, yüzde 2,03 oranında gerilemiş ve 750 milyon liradan, 734,8 milyon liraya, düşmüştür.¹⁴⁵⁰ Aylık düzeyde ise ülkedeki emisyon hacmi gerilemesi, yüzde - 0,2 gibi bir oranda, gerçekleşmiştir. Varlık Vergisi'nin uygulamaya konulmaması halinde, vergi öncesi, aylık ortalama emisyon hacmi artışı rakamlarına bakarak, 1943 yılı

¹⁴⁴⁷ Oktay Yenal, a.g.e., s. 74.

¹⁴⁴⁸ Oktay Yenal, a.g.e., s. 74'ten 1938 ve 1942 yılları devlet borçları oranlanmak suretiyle hesaplanmıştır.

¹⁴⁴⁹ “1943 Mali Yılı Bütçesi”, Maliye Mecmuası, S. 28, Nisan – Mayıs – Haziran 1943, s. 172-173.

¹⁴⁵⁰ Şefik Bilkur, “İktisadî Konjonktür 1943 Senesinin İlk Aylarında”, *Ulus*, 30 Temmuz 1943.

Mayıs'ının 15'inde, ülkedeki emisyon hacmi toplam büyüklüğünün, yaklaşık 1.192,5 milyona, ulaşması gerekirdi.¹⁴⁵¹

Varlık Vergisi, kısa vadede, dönemin hükûmetinin hesapladığı ve arzuladığı enflasyon artışını ve ülkedeki emisyon hacmini düşürmüş, hatta fiyatları ve enflasyonu en azından, yüzde 2 düzeyinde geriletmiş, gözükmemektedir. Bu anlamda, Hükûmet'in varlık vergisi ihdası ile arzuladığı en önemli hususlardan biri olan, piyasadaki para hacmi artışının durduğunu ve fiyatların bir nebze de olsa geri çekildiğini, kabul etmek gerekir. Yine dönem içinde yayınlanan, makalelerden birinde, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, 1942 yılı sonu ve 1943 yılı başı itibarıyla, şu şekilde açıklanmaktadır: “ 1942 Senesi sonunda 521'e varmış bulunan, toptan eşya fiyatları endeksi, 1943 senesi Nisan'ında, 781'e yükselmişken, 1943 senesi sonunda, 474'e kadar, düşmüştür.” Yine bir başka dönem içi yazılmış makalede:

“ Geçen senenin son ayında (Aralık 1942) 750 milyon liraya yükselmiş olan banknot tedavülü Varlık Vergisinin tatbiki neticesinde bir ay içinde 60 milyon lira gerilemek suretiyle 690 milyon liraya düşmüş ve şubat ayından sonra yavaş fakat daimi bir artış seyri takibetmekle beraber mayıs ayı nihayetinde ancak 734 milyon liraya varabilmiş ve bu suretle 1942 senesinin en yüksek rakamına henüz yetişememiştir.”¹⁴⁵²

Dönem içinde, yabancı basında çıkan bir yazıda da Varlık Vergisi uygulaması ile ilgili olarak yapılan, şu yorum, dikkat çekicidir:

“ “ Tedavüldeki paranın miktarı bakımından o kadar iyi olmamakla beraber 1943'te tarhedilen Varlık Vergisi geçici bir yardım temin etmiştir. İaşe bakımından memleketin vaziyeti düzelmiştir...”¹⁴⁵³

Varlık Vergisi'nin uygulaması, 1943'te, önce sınırlandırıldı, ardından da 1944 yılında, bu vergi, tamamen kaldırıldı.¹⁴⁵⁴ Varlık Vergisi'nin, büyük kısmı, yaklaşık yüzde 70'i, İstanbul'dan toplanmış, Türkiye çapında da toplanan vergi miktarı, 350

¹⁴⁵¹ Şefik Bilkur, “ İktisadî Konjonktür 1943 Senesinin İlk Aylarında”, *Ulus*, 30 Temmuz 1943'ten Varlık Vergisi öncesi Türkiye'de yaşanan aylık emisyon hacmi yükselme oranı dikkate alınarak, hesaplanmıştır.

¹⁴⁵² Şefik Bilkur, “ Türk Ekonomisinin 1943'teki Manzarası Sınâî İstihsal ve Fiyatlar”, *Ulus*, 6 Nisan 1945.

¹⁴⁵³ “Türkiye'nin Malî durumu Hakkında Financial Times'in Bir yazısı”, *Ulus*, 15 Eylül 1944.

¹⁴⁵⁴ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, 1995, s. 75.

miljon lirayı, bulmuştur. Bu verginin, yaklaşık yüzde 60 kadarı, gayri-müslimlerden toplanmıştır.¹⁴⁵⁵

Çanakkale’de Varlık Vergisi Uygulaması

Bir defaya mahsus olarak çıkarılan ve olağanüstü bir vergi uygulaması olan, Varlık Vergisi’nin, hukuki mükelleflerin itiraz dilekçeleri, ödemeyenlere yönelik icra takipleri, ödeme güçlüğü çekenlere yönelik, kredi kullanma prosedürleri vb. nedenlerle toplanması, yaklaşık iki mali yıla, yayılmıştır.

1942 - 1943 Malî yılında, Çanakkale vilâyeti geneli için Varlık Vergisi tahakkukatı toplamı, 2.344.000 lira olup, tamamı 1942 yılında, tahakkuk ettirilmiştir. Bu tahakkuk ettirilen, Varlık Vergisi’nin 1.601.000 lirası, 1942 – 1943 Mali yılında, yani, ilk yıl, ödenmiştir. Mükelleflerin itirazları üzerine, yetkili kurumlarca, Çanakkale vilâyeti geneli için tahakkuk ettirilen, Varlık Vergisi toplam tutarının, 372.000 liralık kısmından devlet, vazgeçmiş ve / veya vazgeçmek zorunda, kalmıştır. Böylelikle Çanakkale vilâyeti geneli için Varlık Vergisi tahakkuk miktarı toplamı, 1.972.000 liraya, düşürülmüştür.¹⁴⁵⁶

1943 - 1944 Malî yılında, Çanakkale vilâyeti geneli için Varlık Vergisi tahakkukatı toplamı, tamamı geçen yıldan kalan, 371.000 liradır. Yine 1943 - 1944 yılının, Varlık Vergisi tahsilatı toplamı ise tamamı geçen yıldan olmak üzere, 97 bin liradır. Bu vergiden, Çanakkale vilâyeti sınırları içinde yaşayan, mükelleflere ilk etapta toplamda 2.344.000 lira, tahakkuk ettirilmiştir. Çanakkale vilâyeti genelinde, devlet, Varlık Vergisi uygulamasından, 1.698.000 liralık bir tahsilat, gerçekleştirebilmiştir. Toplam tahakkukat miktarının, 2.344.000 lira olduğu düşünülürse, Çanakkale’deki Varlık Vergisi mükelleflerinden, gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının, yüzde 72,4 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁴⁵⁷

¹⁴⁵⁵ İsmet Sabit Barutçugil, *Cumhuriyetten Bu Yana Türkiye Ekonomisinin Gelişimi ve Geleceğe Bakış*, 1989, s. 27.

¹⁴⁵⁶ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945*, İstanbul, 1948, s. 197’den hesaplanarak düzenlenmiştir.

¹⁴⁵⁷ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945*, ..., s. 197’den hesaplanmıştır.

Edirne’de Varlık Vergisi Uygulaması

Edirne’de, 1942 – 1943 Malî yılında, Varlık Vergisi tahakkukatı, 1.037 bin liradır. Yine bu yılın, Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı, tamamı bu yıldan olmak üzere, 689 bin liradır.

1943 - 1944 Yılında, Varlık Vergisi tahakkukatı toplamı, tamamı geçen yıldan kalan, 177 bin liradır. Yine bu yılın, Varlık Vergisi tahsilatı toplamı ise tamamı geçen yıldan olmak üzere, 102 bin liradır.¹⁴⁵⁸

Edirne vilâyeti sınırları içinde yaşayan mükelleflere, ilk etapta toplamda, 1.037.000 liralık Varlık Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraki yıl, (1943’te) değişik nedenlerle, devlet, bu tahakkuk rakamının, 171.000 lirasından, vazgeçmiş ve / veya vazgeçmek zorunda kalmış ve Edirne vilâyeti geneli için Varlık Vergisi tahakkuk miktarı toplamı, 866.000 liraya, düşürülmüştür. Varlık vergisi için tahakkuk ettirilen bu toplam tahakkuk miktarının, 689.000 lirası, 1942 – 1943 Mali yılında ödenmiş, ertesi yılda ise tahsilat miktarı, 102.000 lirada, kalmıştır. Edirne vilâyeti genelinde, devlet, Varlık Vergisi uygulamasından, toplamda 791.000 liralık, bir tahsilat, gerçekleştirebilmiştir. Toplam tahakkukat miktarının, 1.037.000 lira olduğu düşünülürse, Edirne’deki Varlık Vergisi mükelleflerinden gerçekleştirilen, tahsilatın tahakkukata oranının, yüzde 76,2 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁴⁵⁹ Yine dönem içi bir kaynak olan, Asım US’un hatıralarında, Edirne’de, Varlık Vergisi hasılatının, 641.000 lira, olduğu kaydedilmekte, bununla birlikte, herhangi bir kaynak, belirtilmemektedir.¹⁴⁶⁰

Yine Ulus gazetesinin, 12.04.1943 tarihli, “Edirne ve civarında Varlık Vergisi tahsilatı ” başlıklı haberinde, şu hususlara, yer verilmektedir:

“ Edirne, Uzunköprü, Meriç, Keşan ve İpsala’da varlık Vergisi’nin, ikinci listesi, asılmıştır. Yeniden, Edirneye, 42.000, Uzunköprüye de 17.000 lira tarh edilmiştir. Meriç, Keşan ve İpsala’da, Varlık Vergisi tamamen ödenmiş, Edirne ile

¹⁴⁵⁸ Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ..., s. 197.

¹⁴⁵⁹ Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ..., s. 197’den hesaplanmıştır.

¹⁴⁶⁰ Asım Us, *Hatıra Notları (1930 – 1950), Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hâtıraları; Atatürk ve İnönü Devirlerine Aîd Seçme Fıkralar)*, İstanbul, 1966, s. 558.

Uzunköprü’de de asılan listelerde yazılı mikdarın, yüzde doksan beşi, tahsil edilmiştir.¹⁴⁶¹ »

Kırklareli’nde Varlık Vergisi Uygulaması

Kırklareli’nde, 1942 – 1943 Malî yılında, Varlık Vergisi tahakkukatı, 451 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı, tamamı bu yıldan olmak üzere, 296 bin liradır.

1943 - 1944 Malî yılında, Varlık Vergisi tahakkukatı toplamı, tamamı geçen yıldan kalan, 14 bin liradır. Yine, bu yılın Varlık Vergisi tahsilatı toplamı ise tamamı geçen yıldan olmak üzere, 13 bin liradır.¹⁴⁶²

Kırklareli vilâyeti sınırları içinde yaşayan mükelleflere, ilk etapta, toplamda 451.000 liralık, Varlık Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraki yıl, (1943’te) değişik nedenlerle, devlet, bu Varlık Vergisi tahakkuk rakamının, 141.000 lirasından, vazgeçmiş ve / veya vazgeçmek zorunda kalmış ve Kırklareli vilâyeti geneli için Varlık Vergisi tahakkuk miktarı toplamı, 310.000 liraya, düşürülmüştür. Varlık vergisi için tahakkuk ettirilen, bu toplam tahakkuk miktarının, 296.000 lirası, 1942 – 1943 Mali yılında, ödenmiş, ertesı yılda ise tahsilat miktarı, 13.000 lirada, kalmıştır. Kırklareli vilâyeti genelinde, devlet, Varlık Vergisi uygulamasından, toplamda 309.000 liralık bir tahsilat, gerçekleştirebilmiştir. Toplam tahakkukat miktarının, 451.000 lira olduğu düşünülürse, Kırklareli’deki, Varlık Vergisi mükelleflerinden gerçekleştirilen, tahsilatın tahakkukata oranının, yüzde 68,5 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁴⁶³

Tekirdağ’ında Varlık Vergisi Uygulaması

Tekirdağ’da, 1942 – 1943 Malî yılında, Varlık Vergisi tahakkukatı, 656 bin liradır. Yine, bu yılın Varlık Vergisi tahsilatı toplamı, tamamı bu yıldan olmak üzere, 544 bin liradır.

¹⁴⁶¹ *Ulus*, 12 Nisan 1943.

¹⁴⁶² *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 198.

¹⁴⁶³ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 198’den hesaplanarak, düzenlenmiştir.

1943 - 1944 Malî yılında, Varlık Vergisi tahakkukatı toplamı, tamamı geçen yıldan kalan, 68 bin liradır. Yine, bu yılın Varlık Vergisi tahsilatı toplamı ise tamamı geçen yıldan olmak üzere, 43 bin liradır.¹⁴⁶⁴

Tekirdağ vilâyeti sınırları içinde yaşayan mükelleflere, ilk etapta, toplamda 656.000 liralık, bir Varlık Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraki yıl, (1943'te) değişik nedenlerle, devlet, bu Varlık Vergisi tahakkuk rakamının, 44.000 lirasından, vazgeçmiş ve / veya vazgeçmek zorunda kalmış ve Tekirdağ vilâyeti geneli için Varlık Vergisi tahakkuk miktarı toplamı, 612.000 liraya, düşürülmüştür. Varlık vergisi için tahakkuk ettirilen, bu toplam tahakkuk miktarının, 544.000 lirası, 1942 – 1943 Mali yılında, ödenmiş, ertesi yılda ise tahsilat miktarı, 43.000 lirada, kalmıştır. Tekirdağ vilâyeti genelinde, devlet, Varlık Vergisi uygulamasından, toplamda 583.000 liralık bir tahsilat, gerçekleştirebilmiştir. Toplam tahakkukat miktarının, 656.000 lira olduğu düşünülürse, Tekirdağ'daki Varlık Vergisi mükelleflerinden gerçekleştirilen, tahsilatın tahakkukata oranının, yüzde 89,4 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁴⁶⁵

Yine, dönem içi bir kaynak olan, Asım US'un hatıralarında, Tekirdağ'ında Varlık Vergisi hasılatının, 570.000 lira olduğu kaydedilmekte, bununla birlikte, herhangi bir kaynak, belirtilmemektedir.¹⁴⁶⁶

Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi Genelinde Varlık Vergisi Uygulaması

1942 – 1943 Malî yılında, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, Varlık Vergisi tahakkukatı toplamı, 4.488.000 liradır. Yine, bu yılın Varlık Vergisi tahsilatı toplamı, tamamı bu yıldan olmak üzere, 3.130.000 liradır.

1943 - 1944 Malî yılında, Varlık Vergisi tahakkukatı toplamı, tamamı geçen yıldan kalan, 630.000 liradır. Yine, bu yılın Varlık Vergisi tahsilatı toplamı ise 255.000 liradır.¹⁴⁶⁷

¹⁴⁶⁴ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 199.

¹⁴⁶⁵ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 199'dan hesaplanmıştır.

¹⁴⁶⁶ Asım Us, a.g.e., s. 558.

¹⁴⁶⁷ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945...*, s. 197,198,199.

1942 – 1943 Malî yılında, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, Varlık Vergisi tahakkukatında, birinci sıradaki vilâyet, 2.344.000 lira ile Çanakkale, ikinci sıradaki vilâyet, 1.037.000 lira ile Edirne, üçüncü sıradaki vilâyet, 656.000 lira ile Tekirdağ ve dördüncü sıradaki vilâyet ise 451.000 lira ile Kırklareli'dir. 1943 – 1944 Mali yılında, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, Varlık Vergisi tahakkukatında, 371.000 lira ile Çanakkale birinci sırada, ikinci sıradaki vilâyet, 177.000 lira ile Edirne, üçüncü sıradaki vilâyet, 68.000 lira ile Tekirdağ, dördüncü ve son sıradaki vilâyet ise 14.000 lira ile Kırklareli'dir. Yine, 1942 – 1943 Mali yılında, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, Varlık Vergisi tahsilatında, birinci sıradaki vilâyet, 1.601.000 lira ile Çanakkale, ikinci sıradaki vilâyet, 689.000 lira ile Edirne, üçüncü sıradaki vilâyet, 544.000 lira ile Tekirdağ, dördüncü ve son sıradaki vilâyet ise 296.000 lira ile Kırklareli'dir. 1943 – 1944 Mali yılında, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, Varlık Vergisi tahsilatında, birinci sıradaki vilâyet, 102.000 lira ile Edirne, ikinci sıradaki vilâyet, 97.000 lira ile Çanakkale, üçüncü sıradaki vilâyet, 43.000 lira ile Tekirdağ, dördüncü ve son sıradaki vilâyet ise 13.000 lira ile Kırklareli'dir.¹⁴⁶⁸

Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde yaşayan, mükelleflere ilk etapta 4.488.000 liralık, bir Varlık Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraki yıl, (1943'te) değişik nedenlerle, devlet, bu Varlık Vergisi tahakkuk rakamının, 728.000 lirasından, vazgeçmiş ve / veya vazgeçmek zorunda kalmış ve Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi geneli için Varlık Vergisi tahakkuk miktarı toplamı, 3.760.000 liraya, düşürülmüştür. Varlık vergisi için tahakkuk ettirilen, bu toplam tahakkuk miktarının, 3.130.000 lirası 1942 – 1943 Mali yılında, ödenmiş, ertesi yılda ise tahsilat miktarı, 255.000 lirada, kalmıştır. Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, devlet, Varlık Vergisi uygulamasından, toplamda 3.385.000 liralık, bir tahsilat, gerçekleştirebilmiştir. Toplam tahakkukat miktarının, 4.488.000 lira olduğu düşünülürse, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelindeki, Varlık Vergisi mükelleflerinden gerçekleştirilen, tahsilatın tahakkukata oranının, yüzde 75,4 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁴⁶⁹

¹⁴⁶⁸ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945...*, s. 197,198,199'dan hesaplanarak, düzenlenmiştir.

¹⁴⁶⁹ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 197,198,199'dan hesaplanarak, düzenlenmiştir.

6.2.3. Buğdayı Koruma Vergisi Uygulaması

Toprak Mahsulleri Vergisi uygulaması öncesinde, tarım ile uğraşan kesimin ödediği vergilerden biri de, belki de Türkiye Vergi Tarihi'nin en ilginç vergi uygulamalarından birisi olan, “Buğdayı Koruma Vergisi”dir. 29.5.1934 Tarihinde TBMM’de, kabul edilen, 2466 No’lu bu kanun, 30.5.1934 tarih ve 2714 sayılı resmi gazetede yayınlanarak, yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁷⁰ Tam adı “ Buğdayı Koruma Karşılığı Kanunu” olan, bu kanunun ilk örneği, 2056 Sayılı “Buğday Koruma Kanunu” ile 1932’de, Öşür’ün kaldırılmasından sonra, devlet tarafından, ilk defa tarımsal ürünlere vergi anlamında müdahale edilmesiyle ortaya çıkmıştır.¹⁴⁷¹ Yukarıda da bahsedildiği üzere, tam adı 1934’te, “Buğdayı Koruma Karşılığı Kanunu” olan, bu kanun; Üreticinin ticarete konu olan ve kendi ev halkı ihtiyacı dışında kalan, buğday ve çavdar unları ile undan yapılmış, makarna, şehriye, irmik ve her nevi bisküviden, belirli bir miktar vergi alınmasını, öngörüyordu.¹⁴⁷² Daha sonraları, resmi belgelere, bu kanuna dayanarak alınan vergi, “Buğdayı Koruma Vergisi” olarak, yansıtacaktır.¹⁴⁷³ Türkiye Büyük Millet Meclisi, 24 Kanunevvel 1941 tarihinde, “Buğdayı Koruma Karşılığı Vergisi’nin Kaldırılmasına Dair Kanun”u, kabul ederek, bu kanunu, (2466 nolu) ve ilgili 2643, 2820 ve 3767 sayılı kanunları, yürürlükten kaldırmıştır.¹⁴⁷⁴ Fakat bu kanunun uygulaması, ilga edildiği tarihe kadar, tahakkuk ettirilmiş veya tahakkuk ettirilmesi gereken, alacakların tahsilini, öngörmesinden dolayı,¹⁴⁷⁵ 1942 yılı sonuna kadar, devam edecektir.¹⁴⁷⁶

Dolayısıyla, Buğdayı Koruma Vergisi ile Toprak Mahsulleri Vergisi’ni bir arada incelemekte, tarihsel bir tutarlılık vardır. Bir yönüyle 1932’de yürürlüğe giren ve Öşür’ün (aşar) ardından, tarımla uğraşan kesimden, cüzi de olsa, ilk vergi olması ve 1941’de kaldırılmasının ardından, hemen Toprak Mahsulleri Vergisi’nin, ikame edilmesi gibi nedenlerle, bu iki verginin halef – selef olarak düşünülmesi, oldukça

¹⁴⁷⁰ Resmi Gazete, Sayı: 2714, 30.05.1934.

¹⁴⁷¹ Koray Başol, *Türkiye Ekonomisi*, Anadolu Matbaası, İzmir, 1994, s.121.

¹⁴⁷² Resmi Gazete, Sayı: 2714, 30.05.1934.

¹⁴⁷³ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945...*, “içindekiler sayfası” sayfa numarası belirsiz.

¹⁴⁷⁴ Bedrettin Kolaç, “Türkiye’de Hububat Politikaları (1923-1950)”, Yeni Türkiye Yayınları, *Türkler C.* 17, s. 668.

¹⁴⁷⁵ Bedrettin Kolaç, a.g.m. s. 668.

¹⁴⁷⁶ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 168-170.

gerçekçi, bir yaklaşımdır. 1934 Yılından itibaren de unlarla birlikte, makarna, şehriye, irmik ve bisküvileri kapsar hale gelen, bu vergi uygulaması, tarım kesimindeki üreticileri, hem doğrudan, hem de dolaylı olarak ilgilendirmektedir. Bu vergi, tarihi açıdan da önem, arzetmekte ve “Toprak Mahsulleri Vergisi’nin de bir nevi öncülü konumunda bulunmaktadır. Bu durumda, ilk önce, bu verginin ilk üç yıl (1939 – 1942 yılları arasında) zarfında, Trakya Umûm Müfettişliği’ne bağlı vilâyetlerdeki ve bölge genelindeki uygulamasına, ardından da Toprak Mahsulleri Vergisi uygulamasına, kısaca bir göz atmak, daha doğru, olur.

Çanakkale’de Buğdayı Koruma Vergisi Uygulaması

Çanakkale vilâyeti’nde; 1939 – 1940 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 43 bin lirası bu yıldan, bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere, 44 bin liradır. Yine, bu yılın Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, 43 bin liradır.

1940 - 1941 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 113 bin lirası bu yıldan, bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere 113 bin liradır. Yine, bu yılın Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, 113 bin liradır.

1941 - 1942 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 33 bin liradır. Yine, bu yılın, Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, 33 bin liradır.¹⁴⁷⁷

Çanakkale vilâyeti sınırları içinde, yaşayan mükelleflere, devlet tarafından, 1939 – 1942 yılları arasında toplamda, 189 bin lirası ait olduğu mali yıllardan, bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere toplamda, 190 bin liralık, Buğdayı Koruma Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraları, 1942 Mali yılında, geçmiş yıllara ait ve ödenmeyen, bin liradan, vazgeçilmiştir. Buğdayı Koruma Vergisi’nin, Çanakkale’deki tahakkuk (gerçekleşme) rakamı toplamı da tamamı 1939 – 1942 Mali yıllarına, ait olmak üzere, 189 bin liradır.

Çanakkale’deki, Buğdayı Koruma Vergisi mükelleflerinden, gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının yüzde 99,4 civarında, olduğu hesaplanabilir.¹⁴⁷⁸

¹⁴⁷⁷ Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ..., s. 168’den hesaplanmıştır.

Edirne’de Buğdayı Koruma Vergisi Uygulaması

Edirne vilâyeti’nde; 1939 – 1940 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 216 bin liradır. Yine, bu yılın, Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, 216 bin liradır.

1940 - 1941 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 147 bin lirası, bu yıldan, bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere, 148 bin liradır. Yine, bu yılın, Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, 146 bini bu yıldan, bin lirası geçmiş yıllardan, olmak üzere, toplam 147 bin liradır.

1941 - 1942 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 2 bin liradır. Yine bu yılın, Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, 2 bin liradır.¹⁴⁷⁹

Edirne vilâyeti sınırları içinde yaşayan mükelleflere, devlet tarafından, 1939 – 1942 yılları arasında, toplamda 365 bin lirası, ait olduğu mali yıllardan, bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere, toplamda 366 bin liralık, Buğdayı Koruma Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraları, 1942 Mali yılında, geçmiş yıllara ait ve ödenmeyen bin liradan, vazgeçilmiştir. Buğdayı Koruma Vergisi’nin, Edirne’deki tahakkuk (gerçekleşme) rakamı, 1939 – 1942 Mali yıllarına ait olarak, 364 bin lira ve geçmiş yıllardan da bin lira olmak üzere, toplamda 365 bin liradır.

Edirne’deki Buğdayı Koruma Vergisi, mükelleflerinden gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının, yüzde 99,7 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁴⁸⁰

Kırklareli’nde Buğdayı Koruma Vergisi Uygulaması

¹⁴⁷⁸ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 168’den hesaplanmıştır. Buğdayı Koruma Vergisi’nin, Çanakkale’deki ne kadarlık bir miktarının terk edildiği, ödeyemeyenler ve üstlerinde o an için yeterli miktarda mal varlığı ve para bulunmadığı için kaç kişinin ceza aldığı, bu durumdaki kaç kişiye icrai takibat yapıldığı ve bu gibi kişilerin sayısı ve bu kişilere tahakkuk ettirilen verginin miktarını hesaplamak mümkün olmadığından Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatının tahakkukata oranı hesaplanırken, verginin ilk çıktığı yılda gerçekleştirilen tahakkukat esas alınmıştır. Diğer bölge illeri ile ilgili olarak da bu usul esas kabul edilerek bundan sonraki ilgili hesaplar da bu usule göre yapılacaktır.

¹⁴⁷⁹ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 168’den hesaplanmıştır.

¹⁴⁸⁰ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 168’den hesaplanmıştır. Buğdayı Koruma Vergisi’nin, Edirne’deki ne kadarlık bir miktarının terk edildiği, ödeyemeyenler ve üstlerinde o an için yeterli miktarda mal varlığı ve para bulunmadığı için kaç kişinin ceza aldığı, bu durumdaki kaç kişiye icrai takibat yapıldığı ve bu gibi kişilerin sayısı ve bu kişilere tahakkuk ettirilen verginin miktarını hesaplamak mümkün olmadığından Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatının tahakkukata oranı hesaplanırken, verginin ilk çıktığı yılda gerçekleştirilen tahakkukat esas alınmıştır.

Kırklareli vilâyeti'nde; 1939 – 1940 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 76 bin lirası bu yıldan, 6 bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere, 82 bin liradır. Yine, bu yılın Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, sadece bu yıldan olmak üzere, 76 bin liradır.

1940 - 1941 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 67 bin lirası bu yıldan, 7 bin lirası da geçmiş yıllardan olmak üzere, 74 bin liradır. Yine, bu yılın Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, sadece bu yıldan olmak üzere, 67 bin liradır.

1941 - 1942 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 9 bin liradır. Yine, bu yılın, Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, 9 bin liradır.¹⁴⁸¹

Kırklareli vilâyeti sınırları içinde yaşayan mükelleflere, devlet tarafından, 1939 – 1942 yılları arasında, toplamda 152 bin lirası ait olduğu mali yıllardan, 13 bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere, 165 bin liralık, Buğdayı Koruma Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraları, 1942 Mali yılında, geçmiş yıllara ait ve ödenmeyen, 13 bin liradan, vazgeçilmiştir. Buğdayı Koruma Vergisi'nin, Kırklareli'ndeki tahakkuk (gerçekleşme) rakamı toplamı da tamamı 1939 – 1942 Mali yıllarına ait olarak, 152 bin liradır.

Kırklareli'ndeki, Buğdayı Koruma Vergisi mükelleflerinden gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının, yüzde 92,1 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁴⁸²

Tekirdağ'ında Buğdayı Koruma Vergisi Uygulaması

Tekirdağ vilâyeti'nde; 1939 – 1940 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 173 bin lirası bu yıldan, bin bin lirası da geçmiş yıllardan olmak üzere, 174 bin liradır. Yine, bu yılın, Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, 171 bin lirası bu yıldan, bin lirası da önceki yıllardan, olmak üzere, toplamda 172 bin liradır.

¹⁴⁸¹ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 169'dan hesaplanmıştır.

¹⁴⁸² *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 169'dan hesaplanmıştır. Buğdayı Koruma Vergisi'nin, Kırklareli'ndeki ne kadarlık bir miktarının terk edildiği, ödeyemeyenler ve üstlerinde o an için yeterli miktarda mal varlığı ve para bulunmadığı için kaç kişinin ceza aldığı, bu durumdaki kaç kişiye icrai takibat yapıldığı ve bu gibi kişilerin sayısı ve bu kişilere tahakkuk ettirilen verginin miktarını hesaplamak mümkün olmadığından Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatının tahakkukata oranı hesaplanırken, verginin ilk çıktığı yılda gerçekleştirilen tahakkukat esas alınmıştır.

1940 - 1941 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 176 bin lirası bu yıldan, bin lirası da geçmiş yıllardan olmak üzere, 177 bin liradır. Yine, bu yılın Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, sadece bu yıldan olmak üzere, toplam 176 bin liradır.

1940 - 1941 Yılında, Buğdayı Koruma Vergisi tahakkukatı, 16 bin lirası bu yıldan, 4 bin lirası da geçmiş yıllardan olmak üzere, 20 bin liradır. Yine, bu yılın Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatı toplamı, 16 bin lirası bu yıldan, bin lirası önceki yıllardan olmak üzere, toplamda 17 bin liradır.¹⁴⁸³

Tekirdağ vilâyeti sınırları içinde yaşayan mükelleflere, devlet tarafından, 1939 – 1942 yılları arasında, toplamda 371 bin lirası ait olduğu mali yıllardan, 6 bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere, 377 bin liralık, Buğdayı Koruma Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Buğdayı Koruma Vergisi'nin, Tekirdağ'daki, tahakkuk (gerçekleşme) rakamı toplamı da 1939 – 1942 Mali yıllarına ait olarak, 363 bin lira ve geçmiş yıllardan da 2 bin lira olmak üzere, 365 bin liradır.

Tekirdağ'daki, Buğdayı Koruma Vergisi mükelleflerinden, gerçekleştirilen tahsilatın tahakkukata oranının, yüzde 96,8 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁴⁸⁴

Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi Genelinde Buğdayı Koruma Vergisi Uygulaması

Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, yaşayan mükelleflere, 1939 – 1942 Mali Yılları'nda, 1.069.000 lira, zamanında ödenmeyen, Buğdayı Koruma Vergileri'nin, geçmiş yıllara ait alacaklarından da 17 bin lira olmak üzere, toplamda 1.086.000 liralık bir vergi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraki yıllarda, değişik nedenlerle, devlet, bu Buğdayı Koruma Vergisi tahakkuk rakamının, 2.000 lirasından vazgeçmiş ve / veya vazgeçmek zorunda kalmış ve Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi

¹⁴⁸³ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 170'ten hesaplanmıştır.

¹⁴⁸⁴ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 170'ten hesaplanmıştır. Buğdayı Koruma Vergisi'nin, Tekirdağ'daki ne kadarlık bir miktarının terk edildiği, ödeyemeyenler ve üstlerinde o an için yeterli miktarda mal varlığı ve para bulunmadığı için kaç kişinin ceza aldığı, bu durumdaki kaç kişiye icrai takibat yapıldığı ve bu gibi kişilerin sayısı ve bu kişilere tahakkuk ettirilen verginin miktarını hesaplamak mümkün olmadığından Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatının tahakkukata oranı hesaplanırken, verginin ilk çıktığı yılda gerçekleştirilen tahakkukat esas alınmıştır.

geneli için Buğdayı Koruma Vergisi tahakkuk miktarı toplamı, 1.084.000 liraya, düşürülmüştür.¹⁴⁸⁵

Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, devlet. Buğdayı Koruma Vergisi uygulamasından, 1.069.000 lirası 1939 – 1942 Mali yılları, yıl içi tahakkuk rakamlarından, 4 bin lirası da geçmiş yıllardaki, yani 1939 Yılı öncesi ve 1941 Yılı'na kadar olan ve zamanında ödenemeyen, vergilerden olmak üzere toplamda, 1.071.000 liralık bir tahsilat, gerçekleştirebilmiştir. Daha sonraları devlet, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde tahakkuk ettirilmiş, çoğunluğu Kırklareli vilâyetine ait olan, toplam 15.000 liralık alacağından, 1942 Mali yılında, vazgeçmiştir. Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, bu verginin, toplam tahakkukat miktarının 1.086.000 lira olduğu düşünülürse, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelindeki, Buğdayı Koruma Vergisi mükelleflerinden, gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının, yüzde 98,6 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁴⁸⁶

6.2.4. Toprak Mahsulleri Vergisi Uygulaması

Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ortaya çıkan buğday kıtlığında, dünyanın her yanından buğday yardımı araması, müttefiği konumunda bulunan İngiltere ve ABD'den buğday istemesi, savaş içindeki, bir dizi dış yardım isteğinin, ilkini oluşturdu. 2. Dünya Savaşı'nın, Türkiye açısından somut olarak ortaya koyduğu gerçek, Türkiye'nin askeri gücünün yetersizliği ve halkını besleyebilmesi için gereken, en temel gıda maddesi olan, buğdayı bile, kendi imkânları ile yeterli miktarda üretemediği, gerçeğiydi.¹⁴⁸⁷

Piyasaya sürülen, buğday arzının yetersizliği nedeniyle, Refik Saydam'ın vefatının ardından, başvekilliğe atanan, Şükrü Saracoğlu'nun, hükûmet başkanı olarak, iktidara geldiği o günlerde, İstanbul serbest piyasasında, buğdayın kilogram fiyatı 50-60

¹⁴⁸⁵ Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ..., s. 168-170.

¹⁴⁸⁶ Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ..., s. 168-170'ten hesaplanmıştır.

¹⁴⁸⁷ Gülten Kazgan, *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929 – 2009) “Ekonomi Politik” Açısından Bir İrdeleme*, İstanbul, 2012, s. 85-86. Elbette, Kazgan'ın savaş yılları içindeki Türkiye'nin askeri ve zirai yeterliliği ile ilgili bu tespit kısmen doğrudur. Fakat, özellikle zirai yeterlilik hususunda unutulmaması gereken, önemli bir husus Türkiye işgücünden, savaşın getirdiği olağanüstü şartlar nedeniyle 1,1 milyon civarında insanın eksilmesi ve bu insanların tamamen tüketici konuma geçmeleridir. Söz konusu dönem içinde özellikle büyük şehirlerde yaşanan nüfus artışının gıda teminine yönelik, getirdiği ek baskı gibi hususlar da bu yetersizliğin ortaya çıkmasında hatta ürkütücü bir seviyeye gelmesinde etkili olmuştur.

kuruşa, mısırın kilogram fiyatı da 30-40 kuruşa kadar yükselmiş, bulunuyordu.¹⁴⁸⁸ Yeni gelen hükûmetin, uygulamaya koyduğu, yeni tedbirlerle, ilk etapta karaborsada fiyatlar hızla geriledi ve temmuz ayı (1942 Temmuz) sonuna doğru, buğdayın kilogram fiyatı, İstanbul’da, 60 kuruştan, 25 kuruşa kadar düştü.¹⁴⁸⁹ Fakat bu düşüş, her yerde bu şekilde, bir seyir, izlemedi. 2. Dünya Savaşı’nın getirdiği, olumsuz koşullardan, en fazla etkilenen bölge olan, Trakya’da, buğday fiyatları, 1943 yılının yazına kadar, yüksek düzeylerde, seyretti.

“Başlangıçta Saracoğlu Hükümeti’nin fiyatları serbest bırakması ile 25 kuruşlara kadar düşen buğday fiyatları yine sene sonuna doğru serbest piyasada özellikle Trakya gibi bazı bölgelerimizde 1942 yılı sonlarında 120, hatta 150 kuruşa kadar çıkmış, 1943 yılının yazına kadar da (temmuz – ağustos) ortalama buğday fiyatı 110 – 120 kuruşlarda gezmiştir.¹⁴⁹⁰

İstanbul piyasasına, benzer bir şekilde, büyük şehirlerimizden biri olan ve ülkemizin tahıl ambarı sayılan, Konya’da da, epey yükselen buğday fiyatları, 1943 senesi sonunda, 54 kuruş civarına kadar, geriledi.

“ Belli başlı zirai istihsal bölgelerimizden biri olan mesela Konya’da buğday fiyatları bir ara 1943 senesi nisanında vasatı bir hesapla 170 kuruşa kadar yükselmiş bulunması harpten evvelki seviyenin 25 misline varan bir fiyat artışı ifade etmiş ise de sene sonuna kadar bu fiyatlarda yüzde 80’i bulabilecek bir nisbette bir gerileme kaydedilmiştir. 1942 senese sonunda 521’e varmış bulunan toptan eşya fiyatları endeksi 1943 senesi nisanında 781’e yükselmişken (1939 Yılı toptan eşya fiyatları 100 kabul edilirse) ...¹⁴⁹¹

Yabancı bir yazar, savaş yıllarında, Türk milletinin çektiği sıkıntıları ve ülkedeki fakirlik ve hayat pahalılığını, çok çarpıcı bir şekilde, şöyle dile getirmektedir:

“ ... Daha Savaşın ilk günlerinde yükselmeye başlayan fiyatlar, sınır tanımaz duruma gelmişlerdi. Pek az gelişmiş olan sanayi, yüksek üretim giderlerinin sıkıntısı içinde kıvranıyor, yapılmış mallar yüksek fiyatla piyasaya çıkarılıyordu. Dış ticaret ilişkilerinin bozulması yüzünden ucuz ve kolay ithalat yapılamıyordu. 1941 ve 1942 yıllarında buğday üretiminin çok az oluşu, Türk

¹⁴⁸⁸ Yunus Nadi, “Yeni Kararın Kıymeti”, *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1942.

¹⁴⁸⁹ *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1942.

¹⁴⁹⁰ Acar’ın Ağabeyisi müstear isimli, “ Nazariyelere göre hayatın ucuzlaması şart. Fakat ...”, *Edirne Postası*, “8 Eylül 1943.

¹⁴⁹¹ Şefik Bilkur, “Türk Ekonomisinin 1943’teki Manzarası Sınai İstihsal ve Fiyatlar”, *Ulus*, 06 Nisan 1944. (1939 Yılı fiyatları 100 kabul edildiğinde)

Milletinin ana besin maddesi olan ekmekte kısıntılar yapılmasına sebep olmuştu. Bu sırada büyük bir orduyu beslemenin zorunluğu da göz önünde tutulacak olursa 1942 yılında Türk toplumunun büyük bir sosyal ve özellikle ekonomik bunalım içinde olduğu kolayca anlaşılır. Hayat son derece pahalılaşmış, en zorunlu ihtiyaç maddeleri bile karapazara düşmüş, yüksek fiyatla karapazarda alışveriş yapılması normal hale gelmişti...¹⁴⁹²

Dönemin Meclis Başkanı, Abdülhalik Renda'nın, TBMM'de yaptığı bir konuşmada, Dönemin Hükümetinin, şehirlerde yaşayan halkı ve büyük bir orduyu, eledeki nakliye vasıtaları ile beslemenin imkânsızlığını, şu cümlelerle, ortaya koymaktadır:

“ Orta Anadolu’da buğday ambarları dolup taşsa, yine İstanbul sıkıntı çeker. Mesele, buğday meselesi değil, buğday nakli meselesidir. Tek hat ile (demiryolu hattı) Anadolu’dan hem İstanbul halkını, hem Trakya’yı, hem buralardaki askerleri beslemeye imkân yoktur... ”¹⁴⁹³

Yine Toprak Mahsulleri Vergisi ile ilgili olarak, en doyurucu makalelerden birini kaleme almış olan, Suad Başar'ın makalesinde de bu verginin, yürürlüğe girmesinin, en önemli nedeni olarak, 2. Dünya Savaşı'nın doğurduğu, mecburiyetler gösterilmektedir:

“... Bunu (Bu nedeni) hiç şüphesiz İkinci Cihan Harbinin doğurduğu zaruretlerde aramak lâzımdır.”¹⁴⁹⁴

Toprak Mahsulleri Vergisi'nin, uygulamaya konulmasında; II. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği koşulların etkisiyle, savunma ile ilgili harcamalarının artması, her türlü sanayi için gerekli olan hammadde sıkıntısının yaşanması, aşırı fiyat artışları karşısında hükümetin, ordunun ve özellikle şehirlerde yaşayan halkın, gıda temininde zorlanması,¹⁴⁹⁵ devletin elinde müstahsilden hububatını alacak nakit paranın

¹⁴⁹² Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, çev. M. Ali Kayabal, İstanbul, 1974, s. 94-101.

¹⁴⁹³ Asım Us, a.g.e., s. 525, 572, 576.

¹⁴⁹⁴ Suat Başar, “ Toprak Mahsulleri Vergisi Kalkınca”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 7, S. 1-4, Ekim 1945-Temmuz 1945, s. 89.

¹⁴⁹⁵ Edward C. Clark, “Türk Varlık Vergisine Yeniden Bakış”, *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, S. 8, Aralık 1984 – Ocak 1985, s. 29-30.

kalmamas¹⁴⁹⁶ vilâyet bazında da olsa, Edirne’de açlık ve yetersiz beslenmeye bağlı, toplu ölümlerin yaşanması ve İstanbul’da aynı nedenlerle, ölümlerin ciddi artış göstermesi gibi nedenler, genel nedenler olarak, ön plana çıkmaktadır.

Bu verginin özel nedenleri olarak da; Yaşanan olağanüstü ekonomik güçlüklerin daha adil bir biçimde, toplumun tüm (burjuva ile birlikte diğer kesimlere de) kesimlerine paylaştırılması, ordunun ve büyük şehirlerin iâşesinin sağlanmasında yaşanan güçlükler ile yine devletçe, geçimi sağlanan kesimin ihtiyaçlarının, mahallinde temininden başka, bir çıkar yolun kalmamas¹⁴⁹⁷ gibi nedenler söylenebilir.

Çanakkale’de Toprak Mahsulleri Vergisi Uygulaması

Çanakkale vilâyeti’nde; 1943 – 1944 Yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, 53 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı, tamamı bu yıldan olmak üzere, 52 bin liradır.

1944 - 1945 Yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, 139 bin lirası bu yıldan, 35 bin lirası geçmiş yıldan, olmak üzere toplamda, 174 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı, 136 bin lirası bu yıldan, 34 bin lirası geçmiş yıldan, olmak üzere toplamda, 170 bin liradır.

1945 Yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, 20 bin lirası bu yıldan, 20 bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere, toplamda 40 bin liradır. Yine, bu yılın,

¹⁴⁹⁶ “Sözkonusu dönemde TBMM’de milletvekili olan Emin Sazak’a göre: “ Harp yılları içinde hükûmet eski uygulamayı (I. Dünya Savaşı yıllarında sıkça başvurulmuş ürünlere ve hayvanlara devletçe parasız el koyulması usulü.) terketmiş ve savunma ihtiyacı için çiftçiden aldığı gıda maddeleri ve hayvanların parasını ödeme yolunu seçmişti. Ancak, ilerleyen süreçte bu ödemeler devlet maliyesine çok ağır bir yük oluşturmuş, mevcut vergileri arttırmak imkânı da bulunamamıştı. Bu durumda hükûmetin önündeki iki yoldan birini seçmesi gerekiyordu. Ya, çiftçiden gıda maddeleri ve hayvanları cebren parasız olarak alacak (böyle bir durumda savaşın bütün yükü tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesimin üzerine yıkılmış olacak) ya da varlık vergisi gibi olağanüstü bir yola başvurulacaktı.” Korkut Boratav, a.g.e., s. 263 264.

¹⁴⁹⁷ Dönemin Meclis Başkanı Abdülhalik Renda’nın TBMM’de yaptığı bir konuşmada: “ Orta Anadolu’da buğday ambarları dolup taşsa, yine İstanbul sıkıntı çeker. Mesele, buğday meselesi değil, buğday nakli meselesidir. Tek hat ile (demiryolu hattı) Anadolu’dan hem İstanbul halkını, hem Trakya’ya, hem buralardaki askerleri beslemeye imkân yoktur... ”, Asım Us, a.g.e., s. 525, 572 ve 576.

Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı, 10 bin lirası bu yıldan, 9 bin lirası geçmiş yıllardan, olmak üzere, 19 bin liradır.¹⁴⁹⁸

Çanakkale vilâyeti sınırları içinde yaşayan, vergi mükelleflerine, devlet tarafından, 1943-1945 yılları arasında, toplamda 212 bin lirası, ait olduğu mali yıllardan, 51 bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere 262 bin liralık, Toprak Mahsulleri Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraları, ait olduğu mali yıl içerisinde ödenmeyen, bu vergiye ait, 1943 ve 1944 yıllarından kalan borçların, vatandaşlar, 43 bin lirasını, 1945 Mali yılında, ödemişlerdir. Geçmiş yıllara ait ve ödenmeyen borçların toplam miktarı ise 8 bin liradır. Toprak Mahsulleri Vergisi'nden kalan, bu 8 bin liralık borcun, akibeti ise tam olarak, belli değildir. Fakat en azından, devlet, bu alacağından, 1945 yılı için vazgeçmemiştir. Toprak Mahsulleri Vergisi'nin, Çanakkale'deki tahakkuk (gerçekleşme) rakamı toplamı da 1943 – 1945 Mali yıllarına ait olarak, 211 bin lira ve geçmiş yıllardan da 43 bin lira olmak üzere, 254 bin liradır.¹⁴⁹⁹ Çanakkale'deki Toprak Mahsulleri Vergisi mükelleflerinden, gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının, yüzde 96,9 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁵⁰⁰

Edirne'de Toprak Mahsulleri Vergisi Uygulaması

Edirne vilâyeti'nde; 1943 – 1944 Yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, tamamı bu yıldan olmak üzere, toplamda 123 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı, tamamı yine bu yıldan olmak üzere, 121 bin liradır.

1944 - 1945 Yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, bu yıldan 210 bin lira, geçmiş yıldan, 3 bin lira olmak üzere, toplamda 213 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı, 208 bin lirası bu yıldan, 2 bin lirası geçmiş yıldan, olmak üzere, toplamda 210 bin liradır.

¹⁴⁹⁸ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ...*, s. 194.

¹⁴⁹⁹ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 194'ten hesaplanmıştır.

¹⁵⁰⁰ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945 ...*, s. 194'ten hesaplanmıştır. Toprak Mahsulleri Vergisi'nin, Çanakkale'deki ne kadarlık bir miktarının terk edildiği, ödeyemeyenler ve üstlerinde o an için yeterli miktarda mal varlığı ve para bulunmadığı için kaç kişinin ceza aldığı, bu durumdaki kaç kişiye icrai takibat yapıldığı ve bu gibi kişilerin sayısı ve bu kişilere tahakkuk ettirilen verginin miktarını hesaplamak mümkün olmadığından Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatının tahakkukata oranı hesaplanırken, verginin ilk çıktığı yılda gerçekleştirilen tahakkukat esas alınmıştır.

1945 Yılında Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, 121 bin lirası bu yıldan, 4 bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere, toplamda 125 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı, bu yıldan 82 bin lira, geçmiş yıllardan, bin lira olmak üzere, toplamda 83 bin liradır.¹⁵⁰¹

Edirne vilâyeti sınırları içinde yaşayan mükelleflere, devlet tarafından, 1943 – 1945 yılları arasında, toplamda 413 bin lirası, ait olduğu mali yıllardan, 3 bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere, 458 bin liralık, Toprak Mahsulleri Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraları, ait olduğu mali yıl içerisinde ödenmeyen, bu vergiye ait, 1943 ve 1944 yıllarından kalan borçların, vatandaşlar 3 bin lirasını, 1945 Mali yılında, ödemişlerdir. Geçmiş yıllara ait ve ödenmeyen borçların toplam miktarı ise 8 bin liradır. Toprak Mahsulleri Vergisi'nden kalan, bu 42 bin liralık borcun, akibeti ise tam olarak, belli değildir. Fakat en azından, devlet, bu borcundan, 1945 yılı için vazgeçmemiştir. Toprak Mahsulleri Vergisi'nin, Edirne'deki tahakkuk (gerçekleşme) rakamı toplamı da 1943 – 1945 Mali yıllarına ait olarak, 413 bin lira ve geçmiş yıllardan da 3 bin lira olmak üzere, 416 bin liradır.¹⁵⁰² Edirne'deki Toprak Mahsulleri Vergisi, mükelleflerinden gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının, yüzde 90,8 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁵⁰³

Kırklareli'nde Toprak Mahsulleri Vergisi Uygulaması

Kırklareli vilâyeti'nde; 1943 – 1944 Mali yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, tamamı bu yıldan olmak üzere, toplamda 77 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı da tamamı bu yıldan olmak üzere, 76 bin liradır.

1944 - 1945 Mali yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, 191 bin lirası bu yıldan, 4 bin lirası, önceki yıldan olmak üzere, toplamda 195 bin liradır. Yine, bu

¹⁵⁰¹ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ...*, s. 194.

¹⁵⁰² *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ...*, s. 194'ten hesaplanmıştır.

¹⁵⁰³ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ...*, s. 194'ten hesaplanmıştır. Toprak Mahsulleri Vergisi'nin Edirne'deki ne kadarlık bir miktarının terk edildiği, ödeyemeyenler ve üstlerinde o an için yeterli miktarda mal varlığı ve para bulunmadığı için kaç kişinin ceza aldığı, bu durumdaki kaç kişiye icrai takibat yapıldığı ve bu gibi kişilerin sayısı ve bu kişilere tahakkuk ettirilen verginin miktarını hesaplamak mümkün olmadığından Buğdayı Koruma Vergisi tahsilatının tahakkukata oranı hesaplanırken, verginin ilk çıktığı yılda gerçekleştirilen tahakkukat esas alınmıştır.

yılın, Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı, 191 bin lirası bu yıldan, bin lirası geçen yıldan, olmak üzere, toplamda 192 bin liradır.

1945 Yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, 67 bin lirası bu yıldan, 17 bin lirası geçen yıldan, olmak üzere, toplamda 84 bin liradır. Yine, bu yılın, Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı, 50 bin lirası bu yıldan, bin lirası geçen yıllardan olmak üzere, 51 bin liradır.¹⁵⁰⁴

Kırklareli vilâyeti sınırları içinde yaşayan mükelleflere, devlet tarafından, 1943 – 1945 yılları arasında, toplamda 333 bin lirası ait olduğu mali yıllardan, 18 bin lirası da geçmiş yıllardan olmak üzere, 351 bin liralık, Toprak Mahsulleri Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraları, ait olduğu mali yıl içerisinde ödenmeyen, bu vergiye ait, 1943 ve 1944 yıllarından kalan borçların, vatandaşlar 2 bin lirasını, 1945 Mali yılında, ödemişlerdir. Geçmiş yıllara ait ve ödenmeyen borçların, toplam miktarı ise 16 bin liradır. Toprak Mahsulleri Vergisi’nden kalan, bu 16 bin liralık borcun, akibeti ise tam olarak, belli değildir. Fakat en azından, devlet, bu borcundan, 1945 yılı için vazgeçmemiştir. Toprak Mahsulleri Vergisi’nin, Kırklareli’ndeki tahakkuk (gerçekleşme) rakamı toplamı da 1943 – 1945 Mali yıllarına ait olarak, 317 bin lira ve geçmiş yıllardan da 2 bin lira olmak üzere, 319 bin liradır. Kırklareli’ndeki, Toprak Mahsulleri Vergisi mükelleflerinden, gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının, yüzde 90,8 (90,88) civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁵⁰⁵

Tekirdağ’ında Toprak Mahsulleri Vergisi Uygulaması

Tekirdağ vilâyeti’nde; 1943 – 1944 Mali yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, tamamı bu yıldan olmak üzere, toplamda 116 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı da tamamı bu yıldan olmak üzere, 114 bin liradır.

¹⁵⁰⁴ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ...*, s. 195.

¹⁵⁰⁵ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ...*, s. 195’ten hesaplanmıştır. Toprak Mahsulleri Vergisi’nin, Çanakkale’deki ne kadarlık bir miktarının terk edildiği, ödeyemeyenler ve üstlerinde o an için yeterli miktarda mal varlığı ve para bulunmadığı için kaç kişinin ceza aldığı, bu durumdaki kaç kişiye icrai takibat yapıldığı ve bu gibi kişilerin sayısı ve bu kişilere tahakkuk ettirilen verginin miktarını hesaplamak mümkün olmadığından Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatının tahakkukata oranı hesaplanırken, verginin ilk çıktığı yılda gerçekleştirilen tahakkukat esas alınmıştır.

1944 - 1945 Mali yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, 207 bin lirası bu yıldan, 2 bin lirası önceki yıldan, olmak üzere toplamda, 209 bin liradır. Yine, bu yılın, Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı, 200 bin lirası bu yıldan, bin lirası geçen yıldan, olmak üzere, toplamda 201 bin liradır.

1945 Yılında Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, 183 bin lirası bu yıldan, 9 bin lirası geçen yıldan, olmak üzere toplamda, 192 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı, 100 bin lirası bu yıldan, 4 bin lirası, geçen yıllardan olmak üzere, toplamda 104 bin liradır.¹⁵⁰⁶

Tekirdağ vilâyeti sınırları içinde yaşayan mükelleflere, devlet tarafından, 1943 – 1945 yılları arasında, 497 bin lirası, ait olduğu mali yıllardan, 10 bin lirası da geçmiş yıllardan, olmak üzere toplamda, 507 bin liralık, Toprak Mahsulleri Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Daha sonraları, ait olduğu mali yıl içerisinde ödenmeyen, bu vergiye ait, 1943 ve 1944 yıllarından kalan borçların, vatandaşlar, 5 bin lirasını, 1944 ve 1945 Mali yılında, ödemişlerdir. Geçmiş yıllara ait ve ödenmeyen borçların, toplam miktarı ise 5 bin liradır. Toprak Mahsulleri Vergisi’nden kalan, bu 5 bin liralık borcun akibeti ise tam olarak, belli değildir. Fakat en azından, devlet, bu borcundan, 1945 yılı için vazgeçmemiştir. Toprak Mahsulleri Vergisi’nin, Tekirdağ’ındaki tahakkuk (gerçekleşme) rakamı toplamı da 1943 – 1945 Mali yıllarına ait olarak, 497 bin lira ve geçmiş yıllardan da 5 bin lira, olmak üzere, 502 bin liradır. Tekirdağ’ındaki, Toprak Mahsulleri Vergisi mükelleflerinden, gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının, yüzde 99 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁵⁰⁷

Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi Genelinde Toprak Mahsulleri Vergisi Uygulaması

Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde, 1943 – 1944 Malî yılında, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı toplamı, 369 bin liradır. Yine, bu yılın, Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı toplamı, tamamı bu yıldan olmak üzere, 363 bin liradır.

¹⁵⁰⁶ Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ..., s. 196’den hesaplanmıştır.

¹⁵⁰⁷ Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ..., s. 196’den hesaplanmıştır.

1944 - 1945 Malî yılı, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, geçen yıldan kalan ve ait olduğu takvim yılından olmak üzere, toplam 791 bin liradır. Yine, bu yılın, Toprak Mahsulleri Vergisi, tahsilatı toplamı ise 773 bin liradır.¹⁵⁰⁸

1945 Malî yılı, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı, geçen yıldan kalan ve ait olduğu takvim yılından olmak üzere, toplam 441 bin liradır. Yine, bu yılın Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatı, toplamı ise 257 bin liradır.

1943 – 1945 Yılları arasındaki, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi geneli, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkukatı toplamında, birinci sıradaki vilâyet, 507 bin lira ile Tekirdağ, ikinci sıradaki vilâyet, 458 bin lira ile Edirne, üçüncü sıradaki vilâyet, 351.000 lira ile Kırklareli, dördüncü ve son sıradaki vilâyet ise 262 bin lira ile Çanakkale'dir. 1943 – 1945 Yılları arasındaki, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi geneli, Toprak Mahsulleri Vergisi tahsilatında, birinci sıradaki vilâyet 502 bin lira ile Tekirdağ, ikinci sıradaki vilâyet 416 bin lira ile Edirne, üçüncü sıradaki vilâyet 319 bin lira ile Kırklareli ve son sıradaki vilâyet ise 254 bin lira ile Çanakkale'dir.

Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelinde yaşayan, mükelleflere 1943 – 1945 yılları arasında, toplamda 1.578.000 liralık, bir Toprak Mahsulleri Vergisi, tahakkuk ettirilmiştir. Maliye Bakanlığı, bu tahakkuk ettirilen, Toprak Mahsulleri Vergisi tahakkuk rakamlarında, Varlık Vergisi uygulamasından farklı olarak, herhangi bir düzeltme veya vazgeçme (terkin) yapmamıştır. Bu nedenle, tahakkuk ettirilen Toprak Mahsulleri Vergisi rakamlarında, herhangi bir düşme veya düzeltme, gerçekleşmemiştir. Tahakkukatın, tahsilata oranının, en yüksek olduğu bölge vilâyeti, yüzde 99 ile Tekirdağ, en düşük olduğu, vilayetler ise yüzde 90,8 ile Edirne ve Kırklareli, vilayetleridir. Bölge genelinde, devlet, Toprak Mahsulleri Vergisi uygulamasından, toplamda 1.491.000 liralık, bir tahsilat, gerçekleştirebilmiştir. Bölge genelinde, en yüksek tahsilat rakamına, 773 bin lira ile 1944 yılında, ulaşılmıştır. Toplam tahakkukat miktarının, 1.578.000 lira olduğu düşünülürse, Trakya Umumî Müfettişliği bölgesi genelindeki, Toprak Mahsulleri Vergisi mükelleflerinden,

¹⁵⁰⁸ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ..., s. 197,198,199.*

gerçekleştirilen tahsilatın, tahakkukata oranının, yüzde 94,5 civarında olduğu, hesaplanabilir.¹⁵⁰⁹

Trakya Umûm Müfettişliği Bölgesi çiftçilerinden, 1939-1945 yılları arasında, alınan Toprak Mahsulleri Vergisi'nden, 1.491.000 lira ve onun öncülü konumundaki Buğdayı Koruma Vergisi'nden de 1.086.000¹⁵¹⁰ lira olmak üzere, savaş yıllarındaki vergi uygulamaları neticesinde, devletin hazinesine, toplamda 2.577.000 liralık, bir gelir, temin edilebilmiştir.

¹⁵⁰⁹ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ...*, s. 194,195,196'dan hesaplanmıştır. Yetkili makamlara verilen itiraz dilekçeleri üzerine Varlık Vergisi'nin Çanakkale'deki ne kadarlık bir miktarının terk edildiği, ödeyemeyenler ve üstlerinde o an için yeterli miktarda mal varlığı ve para bulunmadığı için kaç kişinin ceza aldığı, bu durumdaki kaç kişiye icrai takibat yapıldığı ve bu gibi kişilerin sayısı ve bu kişilere tahakkuk ettirilen verginin miktarını hesaplamak mümkün olmadığından Varlık Vergisi tahsilatının tahakkukata oranı hesaplanırken verginin ilk çıktığı yılda gerçekleştirilen tahakkukat esas alınmıştır. Diğer bölge illeri ile ilgili olarak da bu usul esas kabul edilerek bundan sonraki ilgili hesaplar da bu usule göre yapılacaktır.

¹⁵¹⁰ *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945, ...*, s. 194,198,199'dan hesaplanmıştır.

SONUÇ

Trakya 1878 – 1939 yılları arasında üç defa işgal görmüş, bu işgallerden bölgedeki tarım ve hayvancılık ile birlikte mevcut altyapısı da olumsuz olarak etkilenmiştir. Daha uzun süreli Rus ve ardından 1912’de yaşanan ve nisbeten daha kısa süreli olan Bulgar işgalini yaşamış, soluklanamadan Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı’na girmiştir. Bu savaş içinde özellikle Çanakkale Cephesi’nin tehlikeli bir hal alması üzerine, yine bölgeden ek asker toplanmış ve bir kez daha bu sefer de I. Dünya Savaşı’nın olumsuzluklarından ülkenin diğer bölgelerine nazaran daha fazla etkilenmiştir. Trakya Umûm Müfettişlik Bölgesi’ni oluşturan dört vilâyetten biri olan Çanakkale’nin merkezi ile Eceabat ve Gelibolu gibi önemli şehir merkezleri de Çanakkale savaşında büyük ölçüde tahrip edilmiş veya bu savaştan çok fazla olumsuz etkilenmiştir. Ardından yaşanan Milli Mücadele döneminde ise Yunanistan’ın işgal hareketiyle karşılaşan bölgenin, tarım ve hayvancılığı ve ekonomi altyapısı, bu işgalden, olumsuz bir şekilde, etkilenmiştir. Yunan işgal kuvvetlerinin, yakıp yıktıkları, ev ve binalar ile sürüp götürdükleri, hayvanların sayısını, tam olarak tespit etmek, yaşanan can kayıplarını, belirleyebilmek, mümkün değildir.

Sözkonusu savaşların ve bu savaşların ardından, yaşanan işgallerin, bölge nüfusu üzerinde, meydana getirdikleri tahribat, ise ayrı bir kayıptır. Bölgenin merkezi, konumunda bulunan ve Osmanlı Devleti’nin de uzun süre başkentliğini yapan, Edirne’nin bu sıkıntılı süreçler içinde, hem vilâyet nüfusu, hem de şehir merkezi nüfusu, dikkat çekici bir şekilde, azalmıştır. Yine Yunanistan ile yapılan, nüfus mübadelesi ile bölgedeki, Rum azınlığın da Trakya’dan ayrılmaları ile birlikte, bölgede, hem nüfus hem de ekonomi anlamında, ciddi kayıplar, yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin, kuruluşunun ilk yıllarında izlediği, Rumeli’den, özellikle Trakya’ya göçmen yerleştirme politikaları, bölgedeki, nüfus azalışını, kısmen telafi eder gibi olmuşsa da 1938 Yılı yazına kadar, Türk askerinin, Meteksas Anlaşması uyarınca, askerden arındırılmış bölge uygulaması nedeniyle, Edirne’ye yaklaşık, 80 kilometre bir mesafeye kadar, girememesi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu kısıtlayıcı durum, üzerine, hem yerli Trakyalılar, hem de Rumeli’nin değişik bölgelerinden gelip,

Trakya'ya yerleştirilen göçmenler, Trakya'da kalıcı hale gelememiş, gelen göçmenlerin önemli bir kısmı, bir müddet konaklayıp, Anadolu ve İstanbul'a gitmiştir.

1938 Yılı yazında, Edirne'ye, büyük miktarda Türk askerinin gelmesi ile birlikte, yöre halkının gelecekleri adına, umutları ve cesareti artmış iken, bu sefer de 2. Dünya Savaşı çıkmıştır. Savaşın başlamasından, bir süre sonra, 1941 Yılı sonbaharında, Almanya'nın, Yunanistan ve Ege adalarını işgal etmesi ve Bulgaristan'a yerleşmesi üzerine, bölgede, bir Alman işgali korkusu, başgöstermiştir. Bu sefer de, Balkan Savaşları'nın ardından, yaşanan benzer nitelikte, bölgeden, İstanbul ve Anadolu'ya doğru, yeni bir göç dalgası, yaşanmıştır.

Hiç şüphesiz ki kurtuluş Savaşı yıllarından, 2. Dünya Savaşı yıllarına kadar geçen, yaklaşık yirmi yıllık zaman dilimi içerisinde, Trakya'da meydana gelen en önemli ekonomik ve siyasi gelişme, Trakya Umûm Müfettişliği'nin kurulması, olmuştur. Trakya Umûm Müfettişliği'nin kurulması ile birlikte Trakya'nın ekonomik gelişmesi, bir hayli, hızlanmıştır. Özellikle Rumeli'den, Bulgaristan ve Romanya ağırlıklı olarak, bölgeye gelip yerleşen, göçmen sayısı da ciddi miktarlarda, artış göstermiştir. Trakya'ya yeni gelen göçmenlere, devlet eliyle, önemli yardımlarda, bulunulmuş, bölgeye yeni gelen göçmenlerin, biran önce üretici ve ekonomi için faydalı bir hale gelebilmesi için gerek toprak ve arsa dağıtımı gerekse ev inşaatlarında yardım ve çift hayvanı temini gibi belli başlı hususlarda, devlet, önemli fedakârlıklarda, bulunmuştur.

Yine Umûmi Müfettişlikçe, gerek Trakya'nın eski ahalisinin, gerekse yeni gelenlerin, istifade edebilmesi için modern kümes hayvancılığı, modern arıcılık, modern meyvecilik, modern konservecilik, modern ipekböcekçiliği, nalbantlık vb. isimlerle birçok kurslar düzenlenmiş ve bölge insanı, ekonomik alanda, daha üretken, girişimci ve bilinçli bir hale, getirilmeye çalışılmıştır. Bölgedeki, büyükbaş hayvan ırkları ile ilgili olarak, et ve süt ağırlıklı cinslerle, ayrı ayrı ıslah ve verim yükseltmeye yönelik, çalışmalar yapılmış, bölgenin en önemli endüstrilerinden biri olan, peynir endüstrisi, geliştirilmeye çalışılmıştır. Bölgede üretilen peynirin, önemli bir kısmı, yeni inşa edilen, modern buzhanelerde bekletildikten sonra, İstanbul piyasasına ihraç edilmekte, mandıracılık, bölgenin en önemli sanayi dallarından biri konumunda, bulunmaktaydı.

Trakya UMB genelinde, pancar üretimi ve diğer sanayi bitkileri ile ilgili olarak, önemli çalışmalar yapılmış, bölge halkı yöre yöre, katma değeri yüksek, pancar, tütün, gibi sanayi bitkileri, üretimine ve gül, zeytin, üzüm gibi sanayi meyveleri yetiştirmeye, yönlendirilmeye çalışılmıştır. Yeni gelen, göçmenlerle beraber, ayçiçeği ve o dönemdeki ismi lapissa (kanola) olan, sanayi bitkilerinin üretimi, yavaş yavaş başlamış, hatta Edirne, Kırklareli gibi bazı merkezlerde, yağhane adı verilen, küçük yağ imalathaneleri, kurulmak suretiyle, bu yeni sanayi bitkilerinin yağları da bölgede, üretilmeye başlanmıştır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, önemli sembollerinden biri olan, Alpullu Şeker Fabrikası, daha erken bir tarihte kurulmasına rağmen, bölge çiftçisinin, pancar tarımını öğrenip, benimsemesi, fabrikanın da tam kapasiteyle çalışmaya başlaması ile birlikte, özellikle 2. Dünya Savaşı yılları öncesinde, bölgenin, pancar ve dolayısıyla şeker üretimi, zirveye çıkmıştır. Alpullu Şeker Fabrikası, yaptığı üretimle, şeker ithalatını engelleyerek, ülke ekonomisine ve ödediği yüksek vergilerle de ülke maliyesine, çok büyük katkılarda bulunmuş, bir yandan da bölge üreticileri için, çok iyi bir gelir kaynağı olarak, bölge çiftçisinin, refahını yükseltmiştir.

Trakya Umûm Müfettişliği'nin rehberlik ve liderliğinde, Trakya'da köycülük çalışmaları da bir hayli ilerlemiştir. Trakya köyleri, altyapı açısından, oldukça gelişmiş, Trakya'nın, yaklaşık 1300 civarındaki köyünün, içme suyu problemi, büyük ölçüde çözümlenmiş, merasız köy neredeyse kalmamış, hatta merasında, yeter miktarda suyu bulunmayan köy sayısı, neredeyse yok denecek kadar, azalmıştır. Köylünün, meyve ve her türlü fidan ihtiyacını karşılamak için köylere, kollektif fidanlıklar kurulması çalışmalarına, başlanmış ve Trakya köylerinde, onlarca kollektif fidanlıklar kurdurulmak suretiyle, fidan üretimi, arttırılmıştır. Köylüler, fidan dikmeye, meyve yetiştirmeye, kerestelik kavak ve benzeri ağaçları yetiştirmeye, özendirilip, yönlendirilmiştir. Köylünün, şehre muhtaç kalmaması için her köye, okul, sağlık ocağı, cami gibi önemli ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmış, yakın ilçe merkezleri ve diğer köylerle ulaşım bağlantısı, yeni inşaa edilen veya tamir edilip elden geçirilen, yollar ile sağlanmaya, çalışılmıştır.

Trakya Umûm Mufettişliği'nin, katkı ve teşvikleriyle, bölge çiftçileri, bilinçlendirilerek, tarım kredi kooperatifleri kurmak suretiyle, ciddi bir biçimde, örgütlenmiştir. Bölge çapında yaygınlaşan, bu kooperatifler aracılığıyla, bölge üreticilerinin, mağduruyeti önlenmiş, yapılan üretimin, parasal karşılığının da üreticiye ulaşabilmesi için önemli çalışmalar, yapılmıştır. Yine, devlet eliyle, üreticilere özellikle Ziraat Bankası aracılığıyla, ciddi krediler sağlanmış, bölgedeki üretimin, finansman boyutu da böylece Ziraat bankası ve Tarım kooperatifleri eliyle, büyük ölçüde, çözülmüştür. Bu tedbirlerle, bölge üreticisinin refahı, büyük ölçüde yükseltilmiş ve üreticiyi, önemli ölçüde istismar eden ve üreticinin sırtından geçinen, tüccar, banker ve tefecilerin de bölge üreticilerine, verdikleri zarar, hafifletilip, asgari seviyeye, çekilmeye çalışılmıştır.

2. Dünya Savaşı çıkmadan önce, bölgeden, Yunanistan, Bulgaristan ve diğer Avrupa ülkelerine, ihracat yapmak için yollar aranır ve projeler geliştirilir bir hale gelinmiştir. Savaş başlamadan önce Yunanistan'la ortak bir surette, Meriç Nehri'nin (Enez'e döküldüğü, mansabından başlayarak, Osmanlı Devleti döneminde, uzun yıllar faal olan) Edirne'ye kadar olan nehir yatağının, temizlenip, derinleştirilmesi ve iki devlet arasında, ortak bir su yolu olarak, kullanılması projesi bile geliştirilirken, savaşın başlaması ile birlikte, her türlü proje, rafa kaldırılmıştır. Öncelik güvenlik olunca, diğer alanların geri planda kalması, normal karşılanabilir. Fakat 1941 Haziran'ında, Almanya'nın, Sovyetler Birliği'ne yönelmesi ve savaş açmasının ardından bile, ekonomide anlamlı bir canlanma, meydana gelmemiştir. Savaş şartları, Trakya Umûmi Mufettişlik bölgesi ekonomisinin kötüye gidişinde, birinci derecede önemli bir etken olmakla beraber, Trakya UMB. geneli için ama hasseten bu kurumun merkezi, Edirne vilâyeti için 1941 yazında, Umûmi Mufettiş Kazım Dirik'in vefatının da önemli bir yeri, vardır. Kazım Dirik'in vefatı ile birlikte, Trakya Umûmi Mufettişlik bölgesinin, ekonomik atılım ve gelişmesi, özellikle bölgedeki kırsal kesimin kalkınması ve ekonomik gelişmesi, yavaşlamıştır. Bölgeye, göçmen yerleştirilmesi işi de iç ve dış nedenler dolayısıyla durmuş, yeni, büyük ve iddialı projeler geliştirilememiş, mevcut ve ilerleyen projelere de konjunktürel ve siyasi nedenlerle (Dirik'in yerine asaleten Umûmi Mufettiş atanması bir buçuk, iki yıllık bir gecikmenin ardından yapılmıştır.) büyük ölçüde ve kararlılıkla, devam edilememiştir.

Trakyalıların çok sevdiği, Kazım Dirik'in vefatı ile birlikte, yöre halkının bilinçaltında, sahipsiz kaldığı, artık Trakya ile Ankara'nın doğrudan ilgilenmediği, gibi düşünceler artmış, öbür taraftan bölge halkının psikolojisi olumsuz etkilenmiştir. Bu süreçte halkın, devlete duyduğu güven, ister istemez azalmış, askerimizin, Almanlarla yapılan askeri anlaşma uyarınca, Edirne ve Kırklareli'nden, Silivri – Çatalca'ya doğru çekilmesi de bu kuşku ve endişeleri besliyerek, arttırmıştır. Elbette, Ankara'ya karşı duyulan bu güvensizlikte, özellikle Edirne'de, ama önemli ölçüde, bölge genelinde de 1941 sonu ve 1942'nin ilk aylarında yaşanan, açlıktan ölümler ve yetersiz beslenme durumları, Trakya kökenli Faik Öztrak'ın, İçişleri Bakanlığı'ndan ayrılması gibi farklı etkenler de vardır.

Trakya ekonomisinin gelişebilmesi için, altyapı yatırımlarına da önem verilmiş, Fransızlardan, Edirne – Uzunköprü - İstanbul Demiryolu Hattı, satın alınmış, Türkiye'nin ilk modern asfalt yolu olan, Londra asfaltı inşasına, başlanmış ve bu asfalt yol inşaatının büyük bölümü, İstanbul – Lüleburgaz arası kısım, 2. Dünya Savaşı öncesinde, tamamlanmıştır. Savaş başlamadan önce, bu asfalt yol ancak Lüleburgaz ile Babaeski arasında bir yere kadar ilerleyebilmiş, 1939 – 1945 yılları arasında ise güç bela Babeski'nin son köyü olan, Kuleli Köy'e, yani Edirne il sınırına, ulaşabilmiştir. Türkiye'nin ilk asfalt yolundan, en çok istifade eden, Trakya şehirleri Çorlu ve Lüleburgaz olmuş, kısmen Babaeski'de belirli ölçüde, bu yeni asfalt yolun nimetlerinden, yararlanabilmiştir. Asfalt yolun, Lüleburgaza kadar uzanmasıyla birlikte, Lüleburgaz'dan, İstanbul'a her gün, otobüs seferleri düzenlenmiş, bölgede ilk defa küçük ölçekte de olsa otobüs işletmeciliği ve nakliye firmaları kurulmaya başlanmış, savaş öncesinde, bölgedeki karayolu ulaşımında, önemli mesafeler, alınmıştır.

Ulaşım altyapısı anlamında, Trakya'nın en şanssız vilâyeti, hiç kuşkusuz Edirne olmuş, Edirne bu şanssızlığının bedelini, 2. Dünya Savaşı yıllarının sıkıntılı günlerinde, ödemek zorunda kalmıştır. Bu talihsiz vilâyetin, özellikle Almanların sınıra dayandığı, 1941 Yılı ilkbaharından, 1942 Yılı yazına kadar İstanbul, Avrupa ve bölgenin diğer illeriyle, demiryolu bağlantısı, kesilmiştir. Ülkede, o yıllarda az miktarda çıkarılan ve yurt dışından, güç bela ithal edilebilen petrolün, ancak ordumuzun artan ihtiyaçlarını ve ülkemizin, diğer hayati ihtiyaçlarını, karşılayabilmek için oldukça tasarruflu bir şekilde

kullanılması nedeniyle, diğer şehirlerimizle, Edirne arasında, ulaşım ve nakliye faaliyetleri yapabilmesi, neredeyse imkânsız hale, gelmiştir. Ulaşımdaki sorunlar, 1945 yılı, yani 2. Dünya Savaşı'nın bittiği yılın sonuna kadar, devam etmiştir. Almanya'nın, Haziran 1945'te, savaştan çekilmesine ve Avrupa'da savaşın sona ermesine rağmen, Edirne Belediyesi'nin, otobüs seferleri, petrol yok gerekçesiyle, Ticaret Bakanlığı'na engellenmiş, otobüsle ulaşım, ancak Aralık 1945'te mümkün olabildiği.

Edirne Uzunköprü ilçesinden, Yunan sınırına giren ve 34 km. Yunanistan'a ait topraklarda, devam ettikten sonra, tekrar Karaağaç mevkiinden, Edirne'ye ulaşan, demiryolu hattı ile ilgili olarak, Yunanlı komşularımız, çok ciddi maddi (tarife değişiklikleri ve harçlarda üç misline varan artışlar) ve psikolojik engeller çıkarmak suretiyle, Edirne'nin çevresi ile irtibat kurmasını, ciddi bir biçimde zorlaştırıp, engellemiştir. Diğer taraftan, Yunanistan'ın, Almanya tarafından işgali ile birlikte, önemli sayıda mülteci, Yunan vatandaşı da Edirne'ye, sığınmış ve Edirne ile Uzunköprü'deki, mülteci kamplarına sığınan, çok sayıdaki Yunanlı mülteci de vilâyetin, gıda imkânları üzerinde, fazladan bir baskıya, yol açmıştır. Edirne halkının ve Türk Devleti ile milletinin, mağdur ve çaresiz, Yunan halkına, en zor günlerinde, yapmış oldukları yardımlara karşılık, Edirne'ye yapılan, bu muasımca ve keyfi uygulamalar, hatta Türk trenlerini taşlamalar, bölge halkında, üzüntü ve hayal kırıklıklarına, neden olmuştur.

2. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte, Trakya Umûm Müfettişlik bölgesi vilâyetleri, bulundukları fevkalâde stratejik konumlarının bir gereği ve neticesi olarak, işgal tehdidi ile karşı karşıya, gelmiştir. Bu askeri tehditin, doğal bir sonucu olarak da ülkemiz silahlı kuvvetlerinin, yaklaşık yüzde ellibeş kadarını oluşturan, önemli bir kısmı, savaşın sonuna kadar, Trakya Umûm Müfettişliği bölgesi sınırları içinde, kalmıştır. Bu asker varlığının, yarattığı baskıyı en şiddetli hisseden, bölge vilâyetleri ise ilk etapta Edirne ve Kırklareli, ardından da Çanakkale, olmuştur.

Bölge vilâyetlerini, oldukça zorlayan, bir diğer konu da bu çok sıkıntılı günlerde, sadece bölgeden ve İstanbul'dan toplanan, ihtiyat askerleri ile birlikte, Trakya'da, 19 yaş ile 54 yaş arasındaki, tüm sağlıklı erkeklerin, ordu hizmetine, vatani görevlerini yapmak üzere, alınmasıdır. Bu gelişme üzerine, evlerinde kalan kadın, çocuk ve ihtiyar

nüfus, tarım ve hayvancılığın başta geldiği, ana geçim kaynakları ile meşgul olma hususunda, çok ciddi manada, zorlanmışlardır. Erkek gücü eksikliği nedeni ile hem topraklar, yeterli miktarda ekilememiş, hem de ekilen toprakların, bakımı yeterince yapılamamış, bağ, bahçe ve bostanlar sahipsiz ve bakımsız kalmış, hayvanlar otlatılamamış dolayısıyla eldeki hayvanlara da iyi bakılamamıştır. Bölgede, hasat mevsimi geldiğinde de çok sıkıntılı ve bir hayli zayıf, hasatlar gerçekleşmiş, dolayısıyla bölge genelinde, gıda maddeleri ve et fiyatları, Türkiye geneline nispeten, ciddi oranlarda ve yüksek seviyede, artış göstermiştir. Trakya'da, büyük ölçüde hâkim olan, karasal iklimin de etkisiyle, çok ağır geçen kış şartları, özellikle, Ergene Havzası içinde yer alan, Tunca ve Arda nehirleri kenarında, kurulu köy ve yerleşim birimleriyle, Edirne ve Uzunköprü şehirleri gibi merkezler, sık sık taşkın ve sellerle karşılaşmıştır. Böyle yıllarda, ürünler tarlada kalmış, hasat mevsiminde de elde edilen, ürün miktarı, bir hayli cılız, olmuştur. Özellikle, Edirne'de, 1939'da buğday üretimi 67 bin tondan, 1940'ta, 14 bin tona kadar, gerilemiştir. Edirne 1936'da 69 adet ile bölgenin, en çok traktöre sahip, vilâyeti iken, 1944'te, vilâyetin, traktör sayısı, 7'ye düşmüştür.

Trakya da tüm Türkiye geneli gibi dönemin, Refik Saydam Hükümeti'nin, hububata el koyma kararlarından, olumsuz etkilenmiş, ürün alma zamanı geldiğinde, yazın büyük emekler harcayarak elde ettiği ürününün tamamına, devlet tarafından el koyulan üreticiler, kış mevsimi gelip, zor günler kapıya dayanınca, devlete eliyle verdiğini, devletten, yeterli miktarda ve zamanında, alamamıştır. Ürünlere el koymalarda, çiftçi ailelerinin elinde bile, sadece yemeklik ve unluk buğday bırakılıp, geri kalan tüm hububata, el konulmuştur. Ekim mevsimi geldiğinde ise devlet, yeterli ambar ve depom yok, petrol yok, araç yok, yedek parça ve lastik yok, nakliyenin imkânı yok gibi türlü türlü bahanelere, sığınmak zorunda kalmış, çiftçilere ekip dikmek için bile yeterince, tohumluk verememiştir. Zaten eşleri ve erkek çocukları, askerde olan aileler, bir de bu gıda ile ilgili sınırlama ve sıkıntılarla karşılaşınca, yaşanan bütün bu olumsuzluklar, toplu ölümleri, ortaya çıkarmıştır.

Özellikle 1941 Yılı sonu ve 1942 Yılı başlarında, yukarıda özetlenmeye çalışılan, bütün bu olumsuzluklar, Edirne şehir merkezinde, İstanbul ve çevre illerle demiryolu ulaşımında, meydana gelen kesintinin de çarpan etkisiyle birleşince, ekmek

karneye bağlanmış, ildeki tüm buğdaya, un yapılabilecek hububat ve tüm unlara, viâyetçe, el konulmuştur. Edirne şehir merkezinin, ekmek ve gıda ihtiyacı, alınan tüm bu önlemlere rağmen, çözümlenememiş, bir yetişkin insan için uzun süre günlük ekmek istihkakı, 150 gram olarak, uygulanmıştır. Vatandaşın, ekmek satın alabileceği, şehir merkezindeki fırın sayısı, uzun müddet, bir adet ile sınırlı kalmış, bütün bu olumsuzluklar, yukarıda da değinildiği üzere, ağır kış şartları ile de birleşince, çok olumsuz sonuçlar, doğurmuştur. Edirne'nin, o dönemdeki, özel şartlarının da etkisiyle, yetersiz beslenme, tifüs, aşırı uzun geçen kış mevsimi ve soğuklar, gıdasızlık ve açlıkla birleşince, Trakya UMB. sınırları içinde, en ağır bedeli yine bölgenin en yüksek kent nüfusuna sahip merkezi olan, Edirne şehir merkezi, ödemiştir. Edirne şehir merkezinde, çok ciddi sayı ve oranda, ölümler yaşanmıştır. Bu toplu ölümler, Edirne şehrinin merkez nüfusunda, yüzde 10 – 15 civarında bir nüfus kaybına neden olmuş, şehir savaş öncesi günlerine dönmede, ciddi anlamda, zorlanmıştır. Aynı tarihlerde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bir yandan işgal ve açlıkla mücadele etmekte zorlanan, komşusu Yunanistan'a, nakliye gemileriyle, elli bin ton gıda yardımında bulunurken, diğer yandan, yine Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, kendi vatandaşı olan Edirnelilerin, açlık ve yetersiz beslenme nedeniyle, grup grup toplu mezarlara defnedilmesi hususu, oldukça manidardır.

Refik Saydam Hükümeti'nin, ardından iktidara gelen, Şükrü Saracoğlu Hükümeti'nin, uygulamaları ile Türkiye ile birlikte, bir nebze olsun rahatlar gibi olan, Trakya halkının, bu rahatlaması da aynı Türkiye geneli gibi kısa süreli, olmuştur. Saracoğlu Hükümeti'nin, yeni iktidara geldiği günlerde izlediği, dönemin şartları düşünüldüğünde, son derece aşırı olarak nitelendirilebilecek, liberal ekonomi politikaları nedeniyle, halkımız, bu sefer de hiper (aşırı derecede yüksek) enflasyonla, karşılaşmıştır. Zaten en büyük zenginliği, tarım ürünleri olan ve çoğunluğu göçmenlerden oluşan ve dolayısıyla Türkiye geneline oranla, daha az toprağa sahip bulunan bölge halkı, bu sefer de özellikle küçük ve orta boy çiftçiler için büyük bir yük olan, Toprak Mahsulleri Vergisi ile karşılaşmıştır. Dönemin normal şartlarında, zaten bire on ürün alan, anormal şartlarda bire altı, bire dört gibi oranlarda, ürün biçebilen çiftçi, elde ettiği bu ürünün de yüzde onunu, devlete vergi olarak verince, çok güç duruma, düşmüştür. Toprak Mahsulleri Vergisi uygulaması, tahmin esasına dayalı

olarak, yapıldığı için de birçok mağduriyetler yaşanmış ve çok insan bu vergi uygulamasından, zarar görmüştür. Bölge genelinde, varlık Vergisi uygulamasından etkilenen insan sayısı, Toprak Mahsulleri Vergisi uygulamasından, olumsuz olarak etkilenen, insan sayısından, çok daha az olmuş, uygulandığı yıllarda, Varlık Vergisi, bölgesel kamuoyu gündemine, çok az, gelebilmiştir.

Savaş şartlarından dolayı Trakya’da alt yapı yatırımları, iyice yavaşlamış, yapılması planlanan projeler, ya savaş sonuna ertelenmiş ya da emaneten (geçici olarak) yaptırılma yoluna, gidilmiştir. Yine, savaş şartlarından kaynaklanan, imkânsızlıklar, bölgede, inşaatı planlanan, yeni buzhanelerin inşaatını mümkün kılmamış, mandıracılar ürettikleri beyaz peynirleri için ambalaj olarak kullandıkları, tenekeyi, bulamaz hale gelmişlerdir.

Hayvancılıkla geçinenler için en büyük sıkıntı kaynaklarından biri de ot ve saman balyalarında kullanılan, ana malzeme olan telin bulunmasının, neredeyse imkânsız bir hale gelmesi, olmuştur. Çanakkaledede ise balıkçılar, avlanabilmek için gereken, ağ ipini temin etmekte çok zorlanmışlar, bu da bölgedeki balık konserveciliği ve ekonomik refahı, olumsuz etkilemiştir.

Trakya bölgesinde iş yapan, nakliye ve otobüs firmaları savaş yıllarında, sınırlı benzin kontenjanı uygulamaları nedeniyle, işlerini ya tamamen askıya almak ya da çok sınırlı bir şekilde, yapmak zorunda, kalmışlardır. Bu olağanüstü koşullarda, aşırı artan nakliye fiyatları, enflasyonun daha da öldürücü hale gelmesine, neden olmuştur. Benzin yokluğu, şehirlerin ve özellikle sanayiinin, önemli ölçüde zorluklar yaşamasına, peynir üretimi gibi elektrik ile doğrudan bağlı sektörlerde de üretimin ve kalitenin düşmesine,yol açmıştır.

Savaştan önce, özellikle yurtdışına ihracatta daha çok öne çıkan Edirne, Uzunköprü ve Tekirdağ gibi merkezler, savaş ile birlikte, yine özellikle, tarım ve hayvancılık ve hayvan ürünlerine yönelik ihracatlarında, büyük sıkıntılar, yaşamıştır. Bir yandan, Türkiye ortalamasının üstünde bir oranda, erkeğini vatani görev için seferber eden Trakya’nın, öbür yandan, ürettiği ürünlere, devletin büyük ölçüde el koyması veya yüzde on gibi dönemin şartları içinde, küçük çiftçiler için bir hayli

yüksek olan oranlarda, vergi alınması gibi nedenlerle, bölge ihracatında da önemli kayıplar, yaşanmıştır. Bu olumsuz gelişmelere, bir de ülkede ve bölgede, nakliye fiyatlarının da aşırı artması durumu eklenince, Trakya'nın ihracatı, oldukça olumsuz etkilenmiş, bırakın bölgenin ülke dışına ihracat yapmasını, Trakya illeri, kendi aralarında ve İstanbul'a olan ihracatlarında bile, bir hayli, zorlanmışlardır. Elbette bütün bu sıkıntılar, bir yandan Trakya vilâyetlerinin elinde bulunan, İstanbul piyasası ve diğer dış pazarların, büyük ölçüde kaybını da bereberinde getirmiş ve bölgenin refahında ve ekonomik kalkınma sürecinde, 2. Dünya Savaşı, Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla, Trakya UMB. genelinde, çok daha yıkıcı sonuçlara, yol açmıştır.

Özellikle Tekirdağ, bu sorunlarla baş edebilmek için buğday ihracatı yerine, İstanbul'a, un ihracatına yönelmek suretiyle, ihracatında ciddi katma değer artışı oluşturarak, bir ölçüde kayıplarını telafi edebilmiş, aynı zamanda kendi un sanayiini de savaş yıllarında, diri tutabilmiştir. Öbür yandan, Şaraphane (Tekel Tekirdağ Şarap Fabrikası) savaş yıllarında da çalışmasına devam etmiş, üretim belli ölçüde azalsa da üreticilerin refah düzeyleri, belirli bir ölçüde, korunabilmiştir. Trakya'nın orta kesimi özellikle şeker fabrikasına yakın bölgelerde, Alpulu Şeker Fabrikası'nın fiyat artışı politikası, üreticilerin ekonomik refahlarını, belirli ölçüde devam ettirmelerine, olanak tanımıştır. Fakat bu nimetten yararlanan ilçeler, nakliyede yaşanan güçlükler nedeniyle, daha çok, fabrikaya çok yakın olan, Babaeski, Lüleburgaz, Hayrabolu ve kısmen Kırklareli'nin, Babaeski'ye ve demiryoluna yakın köyleri, (demiryolu hattı dolayısıyla) olmuştur. Fakat nakliyedeki aşırı pahalılık ve kısıtlamalar, Kırklareli'ndeki bağların, hasat mevsiminde toplanan üzümlerinin, Tekirdağ Şarap Fabrikası'na, ulaştırılmasını, çok zorlaştırmış, neredeyse imkânsız, bir hale getirmiştir. Bu da Kırklareli'nde, zaten filoksera hastalığı yüzünden, ciddi bir darbe almış olan, bağcılığı, iyice zayıf düşürmüş, savaş şartlarının da etkisiyle, fiyatları yükselen pancar, ayçiçeği ve rapissa, susam vb. sanayi bitkilerinin üretiminin, daha da cazip hale gelmesi ile birlikte, bölge bağcılığı çok ciddi, zarar görmüştür. Bugün, Kırklareli bağcılığından söz etmek, neredeyse imkânsızdır.

Çanakkale, Tekirdağ ve Kırklareli, savaş yıllarını, Edirne'ye nispeten, daha rahat ve göreceli olarak, kendi ekonomik refah seviyelerini, belirli ölçüde de olsa koruyarak,

atlabilmiştir. Edirne'nin ise diğer bölge vilâyetlerine nazaran, savaş yıllarındaki ekonomik zaafiyeti ve zararı, çok daha büyük olmuştur. Daha önce de bansedildiği gibi savaş şartları ve imkânsızlıklar nedeniyle, etrafıyla karayolu ve demiryolu bağlantısı uzun süre kesilen Edirne, açlık, soğuklar, taşkın, seller, sınırdaki düşmanın yol açtığı göç ve korku dalgalarıyla, boğuşmak zorunda, kalmıştır. Bunlar yetmizmiş gibi vilâyet, benzin kıtlığından kaynaklanan, elektrik sıkıntısı, hastalıklar ve hastane yetersizliği, teneke yokluğu, buzhane yetersizliği, saman imalatında tel yokluğundan, kaynaklanan üretim noksanlığı, gibi bir dizi sorunla, boğuşmak zorunda, kalmıştır. Bu vb. sorunlar, peynirciliğin sönmesine yol açmış, Edirne'nin ve bölgenin peynir üretimi, savaş öncesine göre, yaklaşık yarı yarıya, azalmıştır. Yukarıda dile getirmeye, çalışılan bu hususlar, Edirne'yi, ekonomik anlamda da büyük bir sıkıntıya sürüklemiş ve Edirne, savaş yıllarında, Trakya Umûm Müfettişlik bölgesinin bile en çok kaybeden vilâyeti, olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

1-Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*

2-Resmî Yayınlar

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunu'ndan İstifade Eden Müesseselerin 1936 – 41 Yılı Faaliyetleri*, İstanbul, 1945.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Çanakkale İli, Kesin ve açıklamalı sonuçlar*, C. 15, Ankara 1949.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Edirne İli, kesin ve açıklamalı sonuçlar*, C. 21, Ankara 1949.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Kırklareli İli, kesin ve açıklamalı sonuçlar*, C. 38, Ankara 1949.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Tekirdağ İli, kesin ve açıklamalı sonuçlar*, C. 57, Ankara 1949.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1926-1945*, İstanbul, 1948.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Meyve İstatistiği, 1941-1945*, Ankara, 1947.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *1939 Toprak Anketi Köylününü İşlediği Toprakların*

Vüs'at ve Nevileri Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinin 1310 Köyünde Yapılmıştır, İstanbul, 1941, s. 9-10.

Başvekâlet İstatistik Umumi Murakabe Heyeti, *Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne ait 1940 yılı raporu*, Ankara, 1941.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), *İstatistik Göstergeler 1923 -1992*, Ankara, 1994.

D.P.T, *V. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985 – 1989*, Ankara, s. 230.

DPT, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara, 1963.

İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, *Trakya İstatistik Yıllığı C. II 1939*, Ankara, 1939.

İstatistik Genel Müdürlüğü, *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilâyetler, Kazalar*,

* Kullanılan fonlar ve numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

Nahiyeler ve Köyler İtibarile Nüfus ve yüzey Ölçü, TC. Başbakanlık (APK), Enstitüsü Kütüphane Koordinasyon Merkezi No: DİE 1285, Basım yeri ve yılı yok.

İstatistik Umum Müdürlüğü, *1939'da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi"*, dış kapaksız, toplam 46 sayfalık.

İstatistik Genel Müdürlüğü, *Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, Yayın No: 290, Demirbaş No: 0014886, DİE 2901948F, basım yeri ve yılı yok.

İstatistik Umum Müdürlüğü, *1939'da Trakya Umum Müfettişlik Bölgesi'nde yapılan Toprak anketi "Topraksız ve Topraklı Çiftçi Anketi"*, dış kapaksız, toplam 46 sayfalık.

İstatistik Umum Müdürlüğü, *Küçük İstatistik Yıllığı, 1941-1942*, C. 5, Ankara 1946.

İstatistik Umum Müdürlüğü, *Küçük İstatistik Yıllığı 1939-1940*, C. 3, Mehmet İhsan Matbaası, 1941.

İstatistik Umum Müdürlüğü, *Küçük İstatistik Yıllığı, 1940-1941*, C. 4, Ankara 1942.

İstatistik Umum Müdürlüğü, *Küçük İstatistik Yıllığı, 1942-1945*, Ankara, 1947.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler* Edirne, Ankara, 1998.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı Katî ve Mufassal Neticeler, Çanakkale Vilâyeti 20 İlkteşrin 1935*, C.13, İstanbul, 1937.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı Katî ve Mufassal Neticeler Edirne Vilâyeti 20 İlkteşrin 1935*, C. 19, İstanbul, 1937.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı Katî ve Mufassal Neticeler Kırklareli Vilâyeti 20 İlkteşrin 1935*, C. 34, İstanbul, 1937.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı Katî ve Mufassal Neticeler, Tekirdağ Vilâyeti 20 İlkteşrin 1935*, C. 52, İstanbul, 1937.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri, 1935 – 1943, Ticaret Borsalarında İşlem Gören Maddelerin Aylık Ve Yıllık Miktarları Ve Tartılı Ortalama Fiatları*, Ankara, 1947.

TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri 1944 – 1948 Ticaret Borsalarında İşlem Gören Maddelerin Aylık ve Yıllık Miktarları ve Tartılı Ortalama Fiatları*, Ankara, 1950.

T. C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Hayvanlar İstatistiği 1944*, İstanbul, 1946.

- T. C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri İstatistiği 1945 – 1950*, Ankara, 1952.
- T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Hayvanlar İstatistiği 1940*, İstanbul, 1942,
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Hayvanlar İstatistiği 1944*, İstanbul, 1946.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, Ankara, 1949.
- TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1944*, Ankara, 1947.
- TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *İl Özel İdareleri İstatistiği 1939 – 1947*, Ankara, 1949.
- TC. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *İl Özel İdareleri İstatistiği 1940 – 1948*, Ankara, 1950.
- T. C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği 1944*, Ankara, 1946,
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *1944-1965 Tarım İstatistikleri Özeti*, Yayın No.506, basım yeri ve yılı yok.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, C. 65, Ankara 1950.
- T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Nüfus Hareketleri İstatistiği Evlenme, Boşanma ve Ölümler 1938 - 1951*, Ankara, 1953.
- T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Trakya Küçük Sanatlar, El ve İşleri İstatistiği 1939*, İstanbul, 1942.
- T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *İstatistik Özetleri Nüfus Sayımları 1927 – 1950*, Ankara, 1953.
- T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940*, İstanbul, 1941.
- T. C. İstatistik Genel Müdürlüğü, *İstatistik Özetleri Tarım 1934-1948*, Ankara, 1949.
- T. C. Ziraat Bankası Kooperatifler Müdürlüğü Yayınları, *1967 Yılında Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri*, Ankara, 1968.
- T. C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, İstanbul, 1961.

Tekirdağ Valisi Salim Gündoğan'ın Konuşması; Tekirdağ vilâyeti Birinci Köycülük Kongresi Kararları 1941, Tekirdağ, basım yılı belli değil

TUİK, *İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923 – 2010*, Ankara, 2011.

Türkiye ŞekerFabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü, *Şeker Sanayi İstatistikleri (1926-1983)*, Ankara, 1984.

Umumî Müfettişler Toplantı Tutanakları – 1936, Yayına Hazırlayan: M. Bülent Varlık, Ankara, 2010, s. 168 – 175. (T.C. Dâhiliye Vekâleti Umumî Müfettişler Konferansında görüşülen ve Dahiliye Vekâletini ilgilendiren işlere dair toplantı zabıtlarile rapor ve hulâsası 1936, Ankara, 1937; adlı kitap belgeden aslına sadık kalınarak. bire bir olarak yayına hazırlanmıştır.)

2-Kitaplar

Arcayürek, Cüneyt, *İkinci Dünya Savaşı ve İki Cephede Türkiye*, İstanbul, 2010.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1995*, İstanbul, 2012.

Arslan, Ali, *Kasabadan Kente Bir Cumhuriyet Yürüyüşü Lüleburgaz Ekonomi ve Siyaset Tarihi*, 2. Kitap, Görünüm Yayınları, Lüleburgaz, 2011.

Akbıyık, Yaşar- Eraslan, Cezmi, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, Ankara, 2007.

Ağaoğlu, Samet, *Teşviki Sanayi Kanunu'ndan İstifade Eden Müesseselerin Vaziyeti*, Ankara, 1941.

Argon, Suphi, *Şeker Sanayii ve Pancar Ziraatinin Ehemmiyeti*, İstanbul, 1944.

Akgül, L. Hilal, *Ekonomide Kurtuluş Savaşımı*, Altın Kitaplar, İstanbul, 2006.

Aldan, Mehmet, *İz Bırakan Mülki İdare Amirleri*, Ankara, 1990.

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul, 2012.

Avcıoğlu, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni*, C. 1, İstanbul, 1987.

Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam (1938 – 1950)*, C. 2, İstanbul, 1991.

Barutçugil, İsmet Sabit, *Cumhuriyetten Bu Yana Türkiye Ekonomisinin Gelişimi ve Geleceğe Bakış*, İstanbul, 1989.

Başol, Koray, *Türkiye Ekonomisi*, Anadolu Matbaası, İzmir, 1994.

Baydar, Ertuğrul, *İkinci Dünyü Savaşı İçinde Türk Bütçeleri*, Ankara, 1978.

- Binark, İsmet, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – VI. Dönem, C. II*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.
- Boratav, Korkut, *Türkiye’de Devletçilik*, Ankara, 1982.
- Cem, İsmail *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul, 2007.
- Çetinoğlu, Ali Sait, *Varlık Vergisi 1942-1944 Ekonomik ve Kültürel Jenosid*, İstanbul, 2009.
- Deringil, Selim, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası*, İstanbul, 1994.
- Dursunkaya, Ali Rıza, *Kırklareli Vilâyeti’ni Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik, C. 1*, Kırklareli, 1948.
- Ekincikli, Mustafa, *İnönü Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, Ankara, 2007.
- Esmer, Ahmet Şükrü –Sander, Oral, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 – 1995)*, Ankara, 1996.
- Gaddis, John Lewis, *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul, 2008.
- Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Üçüncü Kitap Milli Şef Dönemi (1939 – 1945)*, Ankara, 1974.
- Hazar, Nurettin, *Kooperatifçilik Tarihi: Tarım Kredi Kooperatifleri*, Ankara, 1970.
- İnalcık, Halil, *Osmanlılar*, İstanbul, 2011.
- Jackh, Ernest, *Yükselen Hilal Türkiye’nin Dünü, Bugünü ve Yarını*, çev. Sakıp Murat Yalçın, İstanbul, 2008.
- Jaeschke, Gothard, *Türkiye Kronolojisi (1938 – 1945)*, çev. Gülayşe Koçak, Ankara, 1999.
- Karakoç, Esat, *Trakya’da Pamuk (Tekirdağ Vilâyeti)*, İstanbul, 1940.
- Karpat, Kemal H., *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul, 2012.
- Kazancıgil, Ratip, *Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi (1300 – 1994)*, İstanbul, 1999.
- Kazgan, Gülten, *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929 – 2009) “Ekonomi Politik” Açısından Bir İrdeleme*, İstanbul, 2012.
- Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara, 1996, s.401.

- Yakup Kepenek, *Gelişimi, üretim yapısı ve sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, Verso Yayıncılık, Ankara, 1990, s. 63.
- Kepenek, Yakup- Yentürk, Nurhan, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, 1995.
- Koçak, Cemil, *Türk – Alman İlişkileri (1923 – 1939), İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler*, Ankara, 1991.
- *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938 – 1945), Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma*, Ankara, 1986, s. 83.
- *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, C. 1, İstanbul, 2012.
- Kongar, Emre, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Cilt 1-2, İstanbul, 1997.
- Köknar, Nejat, *Bugünkü Edirne*, Edirne, 1949.
- Müderrişoğlu, Alptekin, *Kurtuluş Savaşı’nın Mali Kaynakları*, Ankara, 1990.
- Önder, Zehra, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası*, çev. Leyla Uslu, Ankara, 2010.
- Öymen, Altan, *Bir Dönem Çocuk*, İstanbul, 2002.
- Özdağ, Ümit, *Ordu – Siyaset İlişkisi, (Atatürk – İnönü Dönemleri)*, Ankara, 1991.
- Özdemir, Hikmet, *Rejim ve Asker*, İstanbul, 1989.
- Pelin, İbrahim Fazıl, *Finans İlmi*, İstanbul, 1942.
- Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, İstanbul, 1940.
- Ponting, Clive, *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul, 2011.
- Roberts, J. M., *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Dost Kitabevi, çev. Sinem Gül, Ankara, 2003.
- Roemer Th.- Blohm, G., “*Türkiye pancar Ziraati hakkında rapor ve Türkiye Şeker Fabrikalarına hammadde tedarikinin devamlı surette temini zımında teklifler*”, Zerbamat Basımevi, 1940, s. 32-33. (Burapor iki Avrupalı Profesör tarafından İstanbul’da 1937’de yazılmıştır. Fakat 1940’ta Zerbamat Matbaası’nda basılan bu eserin üzerinde basıldığı yer (il) ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.)
- Soyyanmaz, İ. Hakkı, *Destan-ı Edirne (Destan Tarzı Edirne Halk Tarihi)*, Edirne, 2003.
- , *Tulumbacılar ve Edirne Tulumbacıları*, Edirne, 2002.
- Tanoğlu, Ali, *Ziraat Hayatı Orta İklim Memleketlerinde*, C. 1, İstanbul, 1942.

- Tekeli, İlhan, *Göç ve Ötesi*, İstanbul, 2010.
- Tezel, Sezai Yahya, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, (1923 – 1950)*, İstanbul, 2002.
- Tokgöz, Erdinç, *Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. 2*, Ankara, 2007.
- Tüzün, Süleyman ve diğerleri, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Ankara, 2006.
- Uran, Hilmi, *Hâtıralarım*, Ankara, 1959.
- Vergottini, M. De *Göçmen Hareketleri*, çev. Nüzhet Yalkut, Ankara, 1949.
- Yaşa, Memduh ve diğerleri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923 – 1978*, İstanbul, 1980.
- Yerasimos, Stefanos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye (I. Dünya Savaşı'ndan 1971'e)*, çev. Babür Kuzucu, C. 3, İstanbul, 1987.
- Yenal, Oktay, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, İstanbul, 2003.
- Yetkin, Çetin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, İstanbul, 1983.
- Us, Asım, *Hatıra Notları (1930 – 1950), Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hâtıraları; Atatürk ve İnönü Devirlerine Âid Seçme Fıkralar*, İstanbul, 1966.
- Weisband, Edward, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, çev. M. Ali Kayabal, İstanbul, 1974.
- Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, 1986.

4-Tezler

- Burgaç Murat, *Trakya Umumi Müfettişliği*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2010.
- Çınar, Burak, *İkinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi Doğu Cephesi Ve Türkiye*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- Oluç, Mehmet, *Trakya Ziraat Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Ve İktisadiyat Enstitüsü, Basılmış Doktora Tezi, İstanbul, 1946.
- Sabit Çetin, *İkinci Dünya Savaşı'nda İstanbul ve Trakya'da Alınan Tedbirler: Pasif Korunma ve Tahliye*, Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2008.

Şen Müslime, *II. Dünya savaşı Yıllarında İzmir'in Sosyo – Ekonomik Hayatı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 1998.

Yücel, Mehmet, *1939-1945 Dönemi Türkiye İktisat Politikaları Ve İstanbul Ekonomisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.

5-Makale, Bildiri, Seminer ve Projeler

Armaoğlu, Fahir, “ 2. Dünya Harbi'nde Türkiye, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 2, Ankara, 1958, s. 142.

Asım Yücel, *Türkiye'de Para Politikası ve Fiyatlar (1923 – 1972)*, Türkiye Ekonomisinin 50. Yıl Semineri, , İstanbul, 1973, s. 526.

Atay, Falih Rıfkı, “Hükümet Yeni Tedbirlerini Almıştır”, *Ulus*, 12 Kasım 1942.

Barkan, Ömer Lütfi, “ Balkan Memleketlerinin Zirai Reform Tecrübeleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 4, S. 4, Ekim 1944, s. 455 - 554.

Başar Suat, “ Toprak Mahsulleri Vergisi Kalkınca”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 7, S. 1 - 4, Ekim 1945 - Temmuz 1945, s. 89.

Bilkur Şefik, “İktisadi Konjonktür 1943 Senesinin İlk Aylarında”, *Ulus*, 30 Temmuz 1943.

----- “Türk Ekonomisinin 1943'teki Manzarası Sınaî İstihsal ve Fiyatlar”, *Ulus*, 6 Nisan 1944.

----- “Türk Ekonomisinin 1943'teki Manzarası Sınaî İstihsal ve Fiyatlar”, *Ulus*, 6 Nisan 1945.

Burçak, Rıfkı Salim, “ İngiliz – Fransız – Türk İttifakı (19 Ekim 1939)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 3 - 4, Ankara, 1949, s. 355 - 356.

Bowen, Wayne, “ Türkiye ve İkinci Dünya Savaşı: Tarafı Fakat Savaşmayan Ülke”, Çev. Mehmet Emin Baysal”, *Türkler*, C. 16, Ankara, 2002, s. 808.

Clark, Edward C., “Türk Varlık Vergisine Yeniden Bakış”, *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, Aralık 1984 – Ocak 1985, s. 29-36.

Çalık, Ramazan, Türk – Alman İlişkileri”, *Türkler*, C. 16, Ankara, 2002, s. 820.

Ergin, Feridun, “Türkiye Harp Maliyesi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 4, S. 2, İkinci Kanun, 1943, s. 160.

- Ertem Barış, Türkiye Üzerindeki Sovyet Taleplerive Türk Sovyet İlişkileri (1939 – 1947)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 3 / 11, Spring 2010, s. 266,268,270.
- Ete, Muhlis, “Ekmek Fiyatı ve Diğer Fiyatlar”, *Ulus*, 10 Eylül 1943.
- Geray, Cevat, *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı 1923 -1961*, Türkiye İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Ankara Üniversitesi S.B.F. Maliye Enstitüsü, Ankara, 1962.
- Hiç, Mükerrerem, “ Cumhuriyet Döneminde türkiye Ekonomisi”, *Türkler*, C. 17, Ankara, 2002, s. 542.
- İktisadi Yürüyüş Dergisi anonim, “Harp ve İstihsal Faaliyetleri”, *İktisadi Yürüyüş*, S. 58, 1 Haziran 1942, s. 16.
- İleri Ülkü, “ Tek Partili Dönemde (1923 – 1946) İşçi Örgütlenmelerini Güçleştiren ve Hazırlayan Etmenler”, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C. 21, S. 5 - 6, Ağustos – Kasım 2008, s. 78 – 79.
- Jaeschke, Gothard, “ I ve II. Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası”, *Türkler*, C. 16, Ankara, 2002, s. 800 - 801.
- Karakaş, Nuri, “ 2. Dünya Savaşı’nda Krom Ticareti”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV, S. 2, Aralık 2010, s. 454.
- Kolaç, Bedrettin, *Türkiye’de Hububat Politikaları (1923-1950)*, Yeni Türkiye Yayınları, *Türkler* C. 17, s. 668.
- Kodal, Tahir, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımı’nda Çorum Vilâyeti’nin Genel Nüfus Özellikleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 19, S. 1, s. 242.
- Koraltürk, Murat, “ Türkiye Ekonomisi (1923 – 1960), *Türkler*, C. 17, Ankara, 2002, s. 583.
-, “ Cumhuriyet döneminin İktisadi Kronolojisi (1923 – 2002), *Türkler*, C. 17, Ankara, 2002, s. 583.
- Maliye Mecmuası Anonim, “ 1943 Mali Yılı Bütçesi”, *Maliye Mecmuası*, S. 28, Nisan – Mayıs - Haziran 1943, s. 172-173.
- Pınar, Vedat, “ Edirne’de İpekböcekçiliği, “ Damla Edebi, İlmi ve Köycü Dergi, S. 28 – 29, Ekim – Kasım 1945, s. 17-18.
- Saray, Mehmet, “ Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemi’ne Türk – Rus (Sovyet) İlişkileri”, *Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemi’ne Türk – Rus (Sovyet) İlişkileri I. Çalıştay Bildirileri 14 – 15 Mayıs 2010*, Ankara, 2011, s. 249.

- Sarc, Ömer Celal, “Memleketimizde Şeker Talebi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 5, S. 3-4, Nisan-Temmuz, 1944, s. 297.
- Seydi, Süleyman, “İngiliz Özel Harekât Birimi’nin (SOE) II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’deki Faaliyetleri”, *Türkler*, C. 16, Ankara, 2002, s. 828.
- Suvla, Refii Şükrü, “Dünyada ve Türkiye’de Buğday Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 4, S. 1, 1943 - 1944, s. 37 - 38.
- Tekeli, Esat, “Varlık Vergisini İşletenler”, *Ulus*, 1 Ekim 1944.
- Toprak Metin, “Osmanlıdan Devrdeden Kriz Potansiyeli ve Tek Parti Dönemi Ekonomik Krizleri”, *Türkler*, C. 17, Ankara, 2002, s. 599,610.
- Toprak, Zafer, “Türkiye’de Muhalefetin Doğuşu: II. Dünya Savaşı ve Muhalefetin Sonu”, *Toplumsal Tarih*, s. 121, Ocak 2004, s. 75.
- Tunçay Mete, “İkinci Dünya Savaşı Başlarında (1939-1941) Türk Ordusu”, *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi*, S. 35, Kasım 1986, s. 36.

6-Süreli Yayınlar: Gazete ve Dergiler

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Bayındırlık İşleri

Bayındırlık İşleri Dergisi

Cumhuriyet

Damla Edebi, İlmi ve Köycü Dergi

Edirne Postası

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

İktisadi Yürüyüş

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası

Maliye Mecmuası

Özdilek

Resmi Gazete

Toplumsal Tarih

Tarih İncelemeleri Dergisi

Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi

TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi

Ulus

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

Vatan

Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi

Yeşilyurt

7-Röportajlar

Mehmet Serez ile 20 Ağustos 2012 tarihinde yapıldı.

İsmail Sevinç ile 18 Mart 2015 tarihinde yapıldı.

EKLER

EK 1:

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
İSTANBUL
VİLİYET İDARE MEYET REİSLİĞİ
1289

30.4.1941

281582

C.H.P. Genel Sekreterliği
Yüksek Makamına
Ankara

C. H. P. Genel Sekret.

3 Mayıs 1941

57410

Eki:

19.4.941 tarih ve 1164 Numaralı yazımıza ektir:

Bir kısım Trakya ve bilhassa Çorlu kazası halkının kitle halinde hareketleri mücaviri bulunan Silivri ve Çatalca kazalarımızın köylüleri tarafından endişe ile karşılanmış ve topyekûn bir muhaceret akını tevlid etmişse de teşkilâtımızın daha başlangıçta yapmış olduğu mütemadi teşebbüs ve telkinlerle bu hareketin tamamen önüne geçilmiş ve bugün için bu kazalarımızın hiç bir köyünde bu neviden bir hareket teşebbüsü kalmayarak köylünün ziraî işleriyle meşgul bulunmakta oldukları haber alınmıştır.

Keyfiyeti derin saygılarımla arz ederim.

Reis
İzmir Mebusu

M. R. Mumukşus

Saygılarımla

28. Mayıs 1941

S. A. Öv

56703

Nö: 57280

490	01			611	120	S

T. C.
BAŞVEKÂLET
MATBUAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : — 1216

Ankara: 17 Mart 1943

Başvekâlet Yüksek Makamına

Fahrî Reisi İngilterenin Türkiye nezdindeki
Büyük Elçisi Sir Hughe Knatchbull-Hugessen, fahrî
ikinci reisi İstanbul'da Mr. James Morgan, reisi
Mr. W.G.Middleton Edwards ve azası arasında İngil-
tere Büyük Elçiliği Ticaret Müşaviri S.R.Jordan'ın
bulunduğu İstanbul'daki İngiliz Ticaret Odası aylık
bir mecmua neşretmektedir.

Bu mecmuanın 27 şubat 1943 tarihli sayısında
"Yıllık Rapor" başlığı altında bir yazı çıkmıştır.
Varlık vergisi hakkındaki dikkate şayan bu yazının
bir hülâsasını yüksek bilgilerine derin saygılarımla
arzederim.

Matbuat Umum Müdürü

(Selim Sarper)

İlişik:
bir tercüme sureti

Başvekâlete, Hariciye Vekâletine,
Ticaret Vekâletine arzolunmuştur.

030	10			85	580	19

17-3-238 1763

Türkiye'deki (İngiliz Ticaret Odası) tarafından İstanbul'da çıkarılan aylık ticaret mecmuasının 27 Şubat 1943 tarihli sayısında (Yıllık rapor) başlıklı bir yazı intişar etmiştir. Bu raporda varlık vergisine de temas edilmekte ve ezcümle denmektedir ki:

Millî Müdafaa için yapılacak fevkalâde masrafları karşılamak üzere 1942 İkinciteşrininde varlık vergisi kanunu kabul edildi. Bütün Türkiye'deki mükelleflerden alınacak vergi miktarı, 344 milyonu İstanbul'dan olmak üzere 450 milyon Türk lirası olarak tesbit edildi. 1943 İkincikânun ayı sonuna kadar bütün Türkiye'de tahmil edilen vergi miktarı tahminen 200 milyon Türk lirasına baliğ oldu.

Bu kanunun neticesi, sene zarfında 520 milyondan 763 milyon Türk lirasına baliğ olan kâğıt para tedavülünü eksiltmek olmuştur. 1943 İkincikânun nihayetinde bu rakam 702 milyon Türk lirasına inmiştir.

Her hangi bir fevkalâde vaziyeti karşılamak üzere munzam bir vergi ihdasına hiç kimse itiraz edemez, fakat mükelleflere vergi tahmil edilirken hiç bir sabit vahidi kıyasî gözetilmemiştir.

Bu kanun, mükelleflere temyiz hakkı vermemekte ve icapları ifa edilmediği takdirde de mükelleflerin şiddetle cezalandırılmalarını, hatta mecburî ameleliğe alınmalarını istilzam eylemektedir.

030 10 185 1530 19

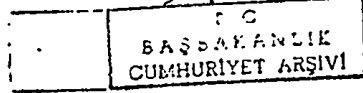
- 2 -

Sermaye üzerine konulmuş çok ağır bir vergiden başka bir şey olmayan bu verginin yalnız münferid tâcirlerin değil, aynı zamanda bütün piyasanın istikrarını hakeldar ettiğini tebarüz ettirmek lüzumunu hissetmekteyiz.

Bu vaziyet karşısında Birleşik Krallıktaki ihracatçıların; yeni teklifleri nazarı itibare alırken en geniş mânâsında ihtiyatlı bir hareket serbestisini muhafaza etmeleri iktiza etmektedir.

030 10 25 550 17

T. C.
Trakya Umumi Mufettişliği
Dairesi : Ziraat
Sayı : 3060

174 / Edirne 19 / 6 / 19 40
Sunulan Trakya mahsulü
Özet : Gülyagi hakkında

Yüksek Baş Vekilimizin huzurlarına

Dört senedenberi İsparta Belediyesinin himmeti ile Edirne merkezinde ve Lüleburgaz, Babaeski kazalarında tesisine muvaffak olduğumuz Gülistanlar günden güne inkişaf etmektedir. Bu sene de Edirne karaağacındaki Gülistan'dan kızanlıklı göçmen Murat usta eli ile ve nefis bir tarzda üçüncü mahsul alınmış ve bunlardan üç tüp sunulmuştur. İsparta Fabrikasından tahlil raporu da alınmak üzeredir. yarım asırdanberi gaip olan Gülcülük hareketinin yeniden Trakya'da hayat buluşunda sevinç duyuluyor. Bundan sonra gelişimine daha ziyade çalışılacağını yüksek saygı ile arz eylerim.

Trakya Umumi Mufettişi

K. D. D. K.

25. 6 - 240

- 4 -

24.6.1940 5855

Karşılık yazılacak yazıya, karşılık olduğu yazının gös ve sayısıyla hangi daire ve şubeden yazıldığına konulması rica olunur

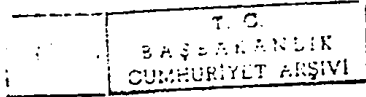
T.C.
Trakya Umumi Mufettişliği
Dairesi : Ziraat
Sayı : 4682

Edirne 2 / 9 / 1939

Önü : Gulyağı raporu E.

Eki- I :

Yüksek Başvekâlete

2/8/939 gün ve 4271 sayılı yazımıza ektir:
Edirne merkezinde üç senedenberi tesis edilmiş olan
Güllistandan Bu sene istihsal edilen Gulyağı numuneleri ev-
ce yüksek katınıza sunulmuştur. İspartaya gönderilen bir nu-
mune hakkında mütahassısın vermiş olduğu raporun bir örneği
bağlı olarak sunulduğunu büyük saygı ile arz ederim.

2 .- Yüksek Başvekâlete, Dahiliye, İktisat, Ticaret ve
ziraat Vekâletlerine sunulmuştur.

Trakya Umumi Mufettişi

K. D. K.

MT
42

9-9-1939

4-9-39 78861

Karşılık yazılacak yazıya, karşılık olduğu yazının gün ve sayısıyla hangi daire ve şubeden
yazıldığına konulması rica olunur.

7008

030	10			166	156	13

2

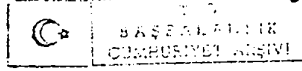
T. C.
Trakya Umumi Mufettişliği

Dairesi :
Sayı :

Edirne 1 / 193

Özü :

Ö R N E K

Edirne Gül yağının tahlil raporudur

- 1 - Gülyağı numunesi muayene edilmiştir. rengi ve kokusu iyidir. Avrupanın her hangi bir fabrikasına arz edilebilecek evsafı haizdir.
- 2 - Sıkletli izafiyesi muayene edilememiştir. Hakiki sıkletli izafiyesini bil direbilmek için asgari kırk gram yağa ihtiyaç vardır. arzu edilirse bu muayene edilip yağ aynen gönderilir.
- 3 - Tasallup derecesi muayene edilmiş, İsparta Gülyağlarına nazaran çok not san zuhur etmiştir. İspartada istihsal edilen yağlar sulanmayan kır güllerinin yağları 12 den 15 dereceye kadar, sulanan bahçe Güllerinin yağları 15 den 20 dereceye kadar gelir. Yani 12-20 dereceli suda üç dakika zarfında donma alameti gösterir numune 8 dereceye kadar donmadı. Bunada sebep içinde storepten maddesinin pek az bulunduğuna, Güllerin ekseri güneş doğduktan çok sonra toplandığına veyahut iklim itibariyle toprağın bu şekilde mahsul verdigine kanıolanak lazımdır.
- 4 - Harbi Umumîden evel Avrupadaki Gülyağı alan Fabrikalar ekseri yüksek dereceli yağları tercih etmekte idiler. Derecesi ne miktar yüksek olur sa fiyatını da 0 nispette yüksek alırlardı. Harbi Umumî den sonra Bu maddesi kısmen kalmış yani ekseri, Fabrikalar Edirne numunesi gibi storepten maddesi az ve donma hassası zayıf yağları tercih etmektedirler. Binaenaleyh numunenin derecesi düşük gelmesinde mahzur değil Bu günkü vaziyete göre faidesi var demektir.

Umumiyet itibariyle Bu seneki Edirne Gülyağı geçen seneye nispetle çok mükemmel ve şayanı taktirdir. 18/8/939

Gülyağı amili
Tahir Dereli

Aslının aynıdır. 29/8/939

[Handwritten signature]

Karşılık yazılacak yazıyı, karşılık olduğu yazının gün ve sayısıyla hangi daire ve şubeden yapıldığına konulması rica olunur.

030	10			166	156	13

T. C.

Trakya Umumi Mufettişliği

Dairesi : Ziraat

Sayı : 4271

Edirne 2 / 8 / 1939

Öz :

Edirne'de çıkarılan Gül-
yağlarından sunulduğuna
dair:

Yüksek Başvekilimizin huzurlarına

1 - Yıkm asırdanberi kaybolan gülcülük hareketi üç senedenberi yeni den Edirne'de başlamıştır. Geçen senenin gülyağı nümuneleri İktisat ve Ziraat Vekâletlerince takdir buyurulmuş ve Isparta Gülyağı fabrikasından gelen raporda da kalitesinin Bulgarya kalitesine benzetilmiştir. Bu sene biraz daha büyüyen ve Edirne'den başka Kızanlık göçmenlerinin bulunduğu Lüleburgaz Karaağaç köyünde de bir kol atan gülcülüğümüzün bu seneki örneklerinden (3) tüptü sunulmuştur.

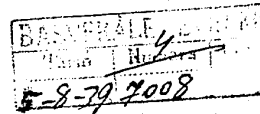
Üç senede 1300 kilo kök göndermek suretiyle yardım eden Ispartalıların Trakya'da açılmasına sebep oldukları gülcülüğün bundan sonra gelişimine daha ziyade çalışılacağını büyük saygı ile arz ederim.

2 - Yüksek Başvekilâte, Ziraat, Ticaret ve İktisat Vekâletlerine sunulmuştur.

Trakya Umumi Mufettişi

K. D. mth

Hefy
5.8.1939

Karşılık yazılacak yazıya, karşılık olduğu yazının gün ve sayısı ile hangi daire ve şube den yazıldığına konulması rica olunur.

030	10			166	156	13

T. C.
İktisat Vekâleti
İşletmeler Servisi Müdürlüğü

Sayı :

Eki

A n k a r a

4 Haziran 1941

Öz :

Bağveâlet Yüksek Makamına

Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi Umum Müdürlüğünden bu kere aldığım 29.5.1941 tarihli bir mektupta şerhîr Şirketin muntelif mntakalardaki zirafî hazırlıkları bağyanında bilhassa Trakya zirafî bölgesinde, bugünün fevkalâde şartları dolayısıyla karşılagılarkta olan bazı zorluklara işeret olunarak bunların gerek pancar zerriyeti sahası gerek şeker istihsalâtı üzerinde icra edeceği tasirler tebarüz ettirilmiş bulunduğundan keyfiyeti berveçni eti yüksek attilalarına arzederik; Şirketin bahis mevzuu mektubunda temas edilen hususlar şunlardan ibarettir.

1.) Trakya Köylorinde beş gösteren muhaceret temayüllü, pancar mntakalarında derhal tavassül olunan avins tevziâtı ve köylliye gösterilen yekün alâca ile kışken izale edilebilmiş; ise de azeri hadisler dahilinde zerriyet yapıldığı sıralarda hadis olan bu vaziyet dolayısıyla Alpullu Fabrikası sahasında yapılacak 140.000 dekar zerriyet 126.000 dekarca kalmıştır.

2.) 317 den 332 doğumlulara kadar esnan dahilindeki köylünün askeri hizmetlerine celbi dolayısıyla husule gelen erkek kolu noksanlığı tarlalardaki bakiyyanın lâyıkile yapılamamasını, bilhassa sükûn ve savkiyat zamanlarında pancarın kalıdırılması işlerinin aksamamasını mucip ve binnetice istihsal de bundan müteasir olacaktır.

3.) Erkek kolu fıkadanına zaimeten ucuşiyetle köyllü nakil vesaitinin azalması gerek Trakya'da gerek diğer yerlerde geçen sene mehmecakân beğarılan nakil işlerini bu sene arzualara uğratacaktır. Bu yüzden köyllü mutazarrır olacağı gibi fabrikalarımız eksik randemenli hatta inkitalı çalışmalara mecbur olacak, bu gayri muntazam faaliyet ayrıca istihsal masraflarının da yükselmesini intağ edecektir.

4.) Edirne Alpullu arasındaki demiryolu irtibatı köprü vaziyetleri dolayısıyla kampanyaya kadar tesis edilemediği takdirde 20.000 ton kadar tahmin edilen bu mntaka pancarlarını fabrikaya sevki edilemeyecek ve bu yüzden pancar köyllüsünün uğrayacağı büyük zarardan başka şeker istihsalâtı da 3.000 ton kadar eksilecektir.

030 10 171 178 8

Karşıhıklarda gube-adi ve sayılarımızın yazılması.

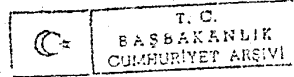
T. C.
İktisat Vekâleti
İşletmeler Servisi Müdürlüğü

Sayı :

Eki

- 2 -

Özü :

Birçoklu Şuam Müdürlüğü yukarıdaki mektuplarda
tedat olunan hususları bildirdikten sonra istihlâkın azami mikta-
rını tahilli istihlâk ile karşılamak için veki teşebbüsler netice-
sinde elde edilmesi mümkün şeker miktarının bahis mevzuu sebepler
dolayısıyla azalacağını ilâveten kayıt ve tasrih aylığı olma ile
bu ciheti de ayrıca arz eder ve derin saygılarımı sunarım.

İktisat Vekili

[Signature]

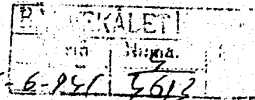
[Signature]

6. 6 941

030 10 171 188 8

Karşılıklarda şube adı ve sayılarımıza yazılması.

MT.

2

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

GİZLİLİĞİ 20/06/1964 tarih ve
03371 sayılı Onayla KALDIRILDI

Kararname

15432

Ordunun peyderpey takviyesini ikmal etmek maksadile, İstanbul ve Trakya bölgesinde bulunan ihtiyat doğumlu eratin ihtiyag nisbetinde Ordu hizmetine alınması için bir karar verilmesi; Millî Müdafaa Vekillığının 20/3/1941 tarih ve 34515 sayılı tezkeresile teklif edilmig-tir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetinin 20/3/1941 tarihli toplantısında görüşülerek genç doğumlulardan başlamak üzere 14,000 kişinin celbi kabul olunmuştur.

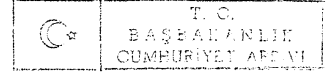
REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. <i>K. F. Vaydany</i>	Ad. V. <i>H. Menemenci</i>	M. M. V. <i>S. U. U. U.</i>	Da. V. <i>T. F. F. F.</i>	Ha. V. <i>S. S. S. S.</i>
Ma. V. <i>E. E. E. E.</i>	Mf. V. <i>Y. Y. Y. Y.</i>	Na. V. <i>A. F. C. C. C.</i>	İk. V. <i>T. T. T. T.</i>	S. İ. M. V. <i>D. D. D. D.</i>
G. İ. V. <i>S. S. S. S.</i>	Zr. V. <i>M. M. M. M.</i>	Mü. V. <i>C. C. C. C.</i>	Ti. V. <i>M. M. M. M.</i>	

080 18 01 12 54 23 2

GİZLİLİĞİ 20/06/1996 tarih ve
03391 sayılı Onayla KALDIRILDI

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

15489

20/3/1941 tarih ve 2/15432 sayılı kararnameye ekdir:

Ordunun takviyesi için İstanbul ve Trakya bölgesinde genç doğum
lulardan başlamak üzere celbolunan 14,000 kişiye ilâveten 8000 intiyat
erin daha Ordu hizmetine alınması; Millî Müdafaa Vekillığının 26/3/941
tarih ve 34551 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine, icra Vekil-
leri Heyetince 26 /3/941 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İlk. V. S. İ. M. V.
G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

030 18 01 02 96 26 4

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

15707

Kararname

Trakya'daki hayvan sürülerinin Anadolu'ya nakil masraflarına karşılık Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale emvallerine beşer bin liralık tansifat verilmesi ve bu paranın, 3967 sayılı kanunla pasif korunma işleri için verilen bir buçuk milyon liralık tansifattan karşılanması; Ziraat Vekilliğinin 19/4/1941 tarih ve 333 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekilliğinin 24/4/1941 tarih ve 1113/1653 sayılı mütaleenamesi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 6 Mayıs 1941 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmail İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
S. R. Hayatı S. R. Hayatı S. R. Hayatı S. R. Hayatı S. R. Hayatı
Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. I M. V.
S. R. Hayatı S. R. Hayatı S. R. Hayatı S. R. Hayatı S. R. Hayatı
G. I. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.
S. R. Hayatı S. R. Hayatı S. R. Hayatı S. R. Hayatı S. R. Hayatı

03 18 01 94 37 2

hükümlerin tatbikında, mintaka merkezleri ve ikametgâhları Ankara'da olan müfettişlerden :

I - Teftiş maksadiyle Ankara'dan ayrılanlara teftişte bulundukları müddetçe muvakkat tazminat verilir verilmeyeceği;

II - Verilecekse, ayrılıkları üç aydan fazla devam eden müfettişlere üç aydan sonrası için de muvakkat tazminat verilir verilmeyeceği;

Hususlarında tereddüde düşüldüğünden meselenin tefsir yoluyla halli istenilmiştir.

Yapılan tetkikat neticesinde :

1 - Mintaka merkezleri Ankara'da olan müfettişlerden Ankara'da ikamet etmeyenlere bu tazminatın verilmeyeceği hakkındaki hüküm, mintaka merkezi Ankara olduğu halde vazifesini mintaka merkezi haricinde bir yerde ifa sebebiyle, daimi olarak Ankara'da ikamet etmeyen müfettişleri istihdaf etmekte olup, vazifesi icabı Ankara'da mukim olduğu halde, teftiş maksadiyle mintakası dahilinde bir mahalle giden müfettişlerin, bu fıkra hükmünün şumulüne dahil olmayacağı;

2 - Teftiş, müfettişlerin esas vazifeleri olduğu cihetle, bunların teftiş vazifelerini ifa sebebiyle seyahatleri, (Muvakkat memuriyet) tabiriyle kastedilen ayrılma vaziyetinde telâkki edilemeyeceğinden muvakkat memuriyetle Ankara'dan ayrılanlara ait hükmün teftiş vazifesini ifa sebebiyle Ankara haricine giden müfettişlere şumulü olmayacağı;

Anlaşılmış ve vazih olan bu sebeplere binaen, kanun hükmünün tefsirine mahal olmadığına karar verilmiştir.

No.	Başlık	Düster Tertip	Cilt	Sayı	Resmî Gazete Sayısı
3656	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair kanun	3	20	1397	4253
[Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülü hakkındaki 3656 sayılı kanun ek ve tadilleri 5280 sayılı Resmî Gazetede münderic 1317 sayılı karar altına tabiiye edilmiştir.]					

No: 317 -- Toprak Mahsulleri Vergisi Talimatnamesini meriyete koyan kararname

2

8 Eylül 1943 — No: 20491

[Resmî Gazete ile neşir ve ilânı: 11 Eylül 1943 — Sayı: 5505]

Toprak mahsulleri vergisi hakkındaki 4429 sayılı kanunun 40 maddesi mucibince hazırlanarak Maliye Vekilliğinin 7/9/1943 tarihli ve 28750/39145 sayılı tezkeresiyle gönderilen ilişik «Toprak Mahsulleri

Vergisel Talimatnamesi» nin meriyete konulması; İcra Vekilleri Heyetiince 8/9/1943 tarihinde kabul olunmuştur.

1629

REİSİCUMHUR

İSMET İNÖNÜ

Başvekil
S. SARACOĞLU
Adliye Vekili
R. TÜREL
Millî Müdafaa Vekili
A. R. ARTUNKALAN
Dahiliye Vekili
H. İLMI URAN
Hariciye Vekili
N. MENEMENCİOĞLU
Maliye Vekili
F. AĞRALI
Maarif Vekili
YÜCEL
Nafia Vekili
S. SİRRI DAY
İktisat Vekili
F. UAD SİRMEN
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili
Dr. H. ALATAŞ
Gümrük ve İnhisarlar Vekili
SUAD H. ÜRCÜBLÜ
Ziraat Vekili
Ş. R. HATİPOĞLU
Münakalat Vekili
A. F. CEBESÖY
Ticaret Vekili
C. S. SİREN

Toprak Mahsulleri vergisi talimatnamesi

BİRİNCİ BÖLÜM

Mevzu ve istisnalar

A - Verginin mevzuu

I - Verginin mahiyet ve şümulü:

Madde 1 — 7/6/1943 tarihinden itibaren meriyet mevkiine girmiş olan 4429 numaralı Toprak Mahsulleri vergisi kanunu neveleri tayin edilmiş olan bir kısım Toprak mahsulleri ile ipek kozasından vergi alınmasını istihdaf etmektedir. Kanunda, verginin esas itibariyle aynen alınması usulüne istinat edilmiş bulunmakla beraber, bir kısım mahsulâtın yetiştirme ve idrak tarzlarındaki hususiyetler nazarı itibara alınarak verginin nakden alınması da derpiş olunmuştur. Her iki şekilde verginin istifasında, bir kısım mahsullerin harman yerlerinde ölçülerek tespit edilmesi ve miktarları mükelleflerin beyanı ile tesbit edilecek bir kısım mahsullerin ise tahmin kolları tarafından beyanın kontrolü esasına dayanılmıştır.

II - Vergiye tabi mahsuller:

Madde 2 — Vergiye tabi bulunan mahsullerin nevi ve mahiyetleriyle, verginin hangi esaslar dairesinde istifa edilmesi icap edeceği bağlı I No. lu cetvelde gösterilmiştir.

maddelerin vergi nisbetinin % 8 e indirilmesi; Ticaret Vekillığının iş-
arına atfen Maliye Vekillığının 22/9/1943 tarihli ve 28761/1/40581 sayılı
tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine mezkûr 17 nci maddenin son fıkrası
hükmüne tevfiқан İcra Vekilleri Heyetince 22/9/1943 tarihinde kabul
olunmuştur.

REİSİCUMHUR
İSMET İNÖNÜ

Bağvekil	Adliye Vekili	Milli Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili
Ş. SARACOĞLU	R. TÜREL	A. R. ARTUNKAL	HİLMİ URAN
Hariciye Vekili	Maliye Vekili	Maarif Vekili	Nafta Vekili
N. MENEMENCİOĞLU	F. AĞRALI	YÜCEL	SİRRI DAY
İktisat Vekili	Subhat ve İctimai Muavenet Vekili	Gümrük ve İnhisarlar Vekili	
FUAD SİRMEN	Dr. H. ALATAŞ	SUAD H. ÖRGÜBLÜ	
Ziraat Vekili	Münakalat Vekili	Ticaret Vekili	
Ş. R. HATİPOĞLU	A. F. CEBESÖY	C. S. SİREN	

Kuru Üzüm (Çekirdekli ve çekirdeksiz)
Kuru İncir
Fındık
Antep Fıstığı
İpek Kozası
Afyon
Pamuk
Patates
Zeytin Tanesi (Yağlık ve yemeklik)
Susam
Keten tohumu
Kendir Tohumu
Arçığı Tohumu

No: 337 — Milli Korunma Kanununa müsteniden Ankara, İstanbul
ve İzmir belediyelerince kurulmuş ve kurulacak olan teşkilâtın
1943 takvim yılı sonuna kadar kadro ve sair masraflarını
karşılama için bu belediyelere yardımda bulunmak
üzere Ticaret Vekâleti emrine 200.000 lira tahsisi
hakkındaki 472 sayılı Koordinasyon kararının
meriyete konulmasına dair kararname

23 Eylül 1943 — No: 20699

[Resmî Gazete ile neşir ve ilân: 20 teyrihiyle 1943 — Sayı: 5536]

Milli Korunma Kanununa müsteniden tevdi edilen vazifelerin ifası
nınnında Ankara, İstanbul ve İzmir Belediyelerince kurulmuş ve kuru-

YIL: 15

İlanların

Satırı (10) Kurşun
Yıl ve altı aylık ilan-
ların ayrıca para-
lık vapur

No. (906)

SAYISI :

15 KURŞ

Trakyaada YEŞİLYURT

Pazaritesi, Perşembe günleri öğleden sonra çıkar Cümhuriyetçi Gazete

Sahibi

A. R. Dursunkaya

Adres

Kırklareli: Yeşilyurt

Abone

Yılıgi (300) Kurşun

25

İkinci Kısım

1940

Perşembe

Matbuat Hürriyeti

Geçen Perşembe günü Büyük Millet Meclisinin kış tatili münasebetile sayın Başvekilimiz Doktor Refik Saydam'ın irad ettiği çok mühim mütakaddat bilhassa meclis ve matbuat mürakabelerine tâbi olarak yürütülen millet işlerin den bahsederken defatla ve ısrarla matbuat hürriyeti üzerinde durmuştur. Demokrat bir idare ve hükümet kurarak bu hedef üzerinde yürüyen Gümhuriyet Türkiye'si; matbuatı denildiği gibi 3 veya dördüncü kuvvet değil; hükümetin yanında, hükümet mes'uliyeti kadar üzerine mes'uliyet almış bir kuvvet ola ak tanrılığını her an, her vesile ile göstermiştir.

Ankara matbuat kongresi riyaseti kârisinden kendisi ne mahsus dürtü ve temiz ve çok samimi bir ifade ile Dahiliye Vekilimiz Özalp'la muhterem ve sevgili Başvekilimizin Millet Meclisi kürsisinde geçen gün söylediği sözler bunu en son ifade eden birer hakikatır. Türk matbuatı derubte ettiği şereflî vazifelerin ehemmiyet ve şümülünü ve bunun şereflî kadar mes'uliyet derecesini her zaman takdir eden kıymetli ellerde memleketi faydalı olmağa, en ufak memleket işinde hükümetimizin gösterdiği titizlik derecesinde hassasiyet göstermeğe çalışmış ve çalışmağa vazife bilmiştir.

Matbuat hürriyeti; bugün medenî geçinen bir çok devletlerin tahdidatına uğradığı nispette Cümhuriyet Türkiye'sinde serbest ve istiklâlini arttırmış ve bu hürriyeti hiç bir vakit sulistimâl etmeyererek bütün enerjilerini yurd işlerine tahsis etmek suretile Türk matbuatı layık olduğu mevâii almıştır. Bu mevki hükümetin yanı başıdır.

Biz matbuat erbabı ve kaleim sahipleri bu yüksek misyâkimizi her an takdir ede-

Dahiliye Vekâletinin Mühim Bir Tamimi Karşısında

Belediyemizden İstedik- lerimiz

Dahiliye Vekâleti şehir ve köylerdeki gayri sıhhi ve gayri fenni evler yerine her türlü sıhhi ve fenni tertibatı havi ucuz binalar yaptırmağa karar vererek vilâyetlerden bazı malûmat istediğini yazmıştı. Bu malûmatı aldıktan sonra Dahiliye Vekâleti bir kanun lâyhâsı hazırlayarak Meclise takdim edecektir.

Bu tasavvura nazaran memleketin geçirdiği ev sıkıntılarını derhal zail olacaktır.

Bir kere! ev kiralari mühim bir dereceyi bulmuştur. Bir çok evlerimiz tenekeden saptan, çöptendir, harapdır. İkinci; şehrin en güzel bir

yerinde parklı, bahçeli, dükkânlı karakollu her türlü ihtiyaçları bir araya getirecek 70-80 hanelik modern bir köyçeğiz nümunesi olacaktır.

Bu yer, mezbahe yolunun üzerinde mezarlığın alt tarafından sağlı sollu istismâl edilerek aşağıpınara kadar gidecek arazi üzerinde kurulmak suretile şehre bir letafet bahşedecektir.

Belediyemiz buna çok ehemmiyet ve nekadâr mümkünse okadar tahsisat koyarak ideal ve ucuz bir Kırklareli mahallesi meydana getirmek borcu karşısındadır.

Hava Tehlikesine Karşı

Pasif Korunma tecrübeleri

Yarın Kırklarelinde Hava tehlikesine karşı Pasif korunma tecrübeleri yapılacaktır. Bu tecrübelerde muhtemel bir zehirli gaz ve bomba taarruza karşı alınacak tedbirler ayaan tatbik olunacak. Bom-

ba toplama, zehirli gazdan temizleme, ve sıhhi yardım ekipleri aldıkları vazifeleri yapacaklardır Belediye hoparlörle bugün halka keyfiyeti ilân etmiştir.

Elektrik Motorumuz Geliyor

Bugün Belediye riyasetine müteahhitten gelen bir telgraf te motorun hazırlandığı ve ilk nakil vasıtasile gönderilmek üzere bulunduğunu bildirmiştir.

rek kaleminizi millet menfaatından, vatan duygularından ve vatan ve millet için bütün enerjilerle çalışan hükümetimizin siyasetinden asla ayrımadık ve ayrılmayacağız ve bunu bir vazife ve borç telâkki ediyoruz.

R. Dursunkaya

General Seyfi

Karabük fabrikaları Umum Müdürü oldu

Sabık Orman Muhafaza Umum Kumandanı General Seyfi, Karabük Devlet Demir ve Çelik fabrikaları umum müdürlüğüne tayin olmuştur.

Kurban Teberuları

Bu Kurban bayramı halkımız geçen senelere nispetle daha fazla alaka göstererek deri teberurunda bulunmuşlardır. Kurban derisi teberuru yapan hamiyetli zevatin isimlerini de gelecek sayımızda yazmağa başlayacağız.

Umumi Meclisimiz

Vilâyet Umumi Meclisi Şubatın birinci Perşembe günü toplanacaktır. B. Hamdi Kulelinin mebus seçilmesi münasebetile açık olan Babeski azalığına yedek azalar B. Mustafa Apak gelecektir. Bütçe teklifleri, vilâyet senelik raporu hazırlanmıştır.

Kırklareli İcra

Memurluğundan:

İpteklis temin edilmiş bulunan bir alacağın temini istifi için Kırklareli Yapraklı mahallesinin Namazgâh caddesinde kâin saği Mümin solu ucu Bekir, arkası Pınar Rifat ve övü Namazgâh caddesi ile mahdud 94 emlak numaralı ve 221 M. 2 miktarında ve bir dükkânı şamil bir bap haneye 1600 lira kıymet takdir edilmiştir.

1 - Satış peşin para ile olmak üzere birinci artırma 26/2/1940 Pazaritesi günü saat 14 de Kırklareli İcra dairesinde yapılacaktır. artırma bedeli takdir edilen kıymetin yüzde yetmiş beşini bulmadığı takdirde en son arttırmanın taahhüdü baki kalmak şartile satış 15 gün daha temdit edilerek 12/3/1940 Salı günü aynı saatte en fazla arttırana ihale edilecektir.

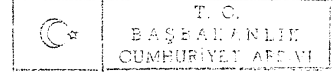
2 - Arttırma şartnamesi ilân tarihinden itibaren herkes açıktır.

3 - Arttırmaya iştirak edeceklerin gayri menkulün muhammen kıymetinin yüzde yedi buçuğu nisbetinde pey akçesi veya hât banka mektubu vermesi mecburidir.

4 - Dallah ve tapu harcı müşteriye aittir.

5 - İptekli alacaklılar ile diğer alacaklıların gayri menkul üzerindeki haklarını ve hususile faiz ve masrafa dair olan iddialarını evrakı müspitelerile 20 gün içinde dairimize bildirmeleri ve aksi halde hakları tapu sicillerile sabit olmadıkça satış bedelinin paylaşmasından hariç kılın-

GİZLİLİĞİ 20/06/1994 tarih ve
03371 sayılı Onayla KALDIRILDI

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

15489

20/3/1941 tarih ve 2/15432 sayılı kararnameye ekdir:

Ordunun takviyesi için İstanbul ve Trakya bölgesinde genç doğum
lulardan bağlamak üzere celbolunan 14,000 kişiye ilâveten 8000 ihtiyat
erin daha Ordu hizmetine alınması; Millî Müdafaa Vekillığının 26/3/941
tarih ve 34551 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine, İcra Vekil-
leri Heyetince 26 /3/941 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.
G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

030 18 01 02 96 26 6

ÖZDİLEK

YIL: 6

25/2. 1. Kânus / 1940 Pazartesi

ABONE
Yıllığı 250 Altı aylığı 125 kuruş

ADRES
Özdilek gazetesi — Lüleburgaz

SAYI: 297

BİZE VE ONLARA GÖRE

„Mihver“ is, 1940 yılıki ayas-
sal alınması yeni bir tabir ilâ
ve edildi. „Yeni Nizam“ L. Dünya bu-
runun tepesinde bir yıldızın indiril-
le a b u „Mihver“
balıya, „aspri“, „sizam“ is u-
durmak istediği kurbakalardan tedarik
etmiştir. 5 aumrah „kol“ is bir ylık
meriti budur.

Birim sızamızı „yeni sızamcılar“
is mihiace boyu kurdıkları güde şah-
lasın Türk şahmetalin „Lozan“ da
kurdugu ve „Moaro“ da tamamladığı
sizamdır. Yazıldığı bu iki asria sız-
sinden sızılarını bekliyen Türkü sız-
sında bu „düzme nizam“ tabirine
yer yoktur.

„Dilema“ kalimesi, Yussac-
dan sızma enternasional bir tabirdir.
Dilimizdeki karşılığı „ikirelilik“ tir. I.
ki kıtas birini kabul saruretini ifade
eder.

Türk karakterine tamamiyle yaban-
cı kalan bu tabiri bir Bulgar gazetesi
bize izafete geçen yazılarında birine
başlık yapmıştır. Maçhöl bir hastalığın
belini iki bölüm ettiği „Dassal Krar-
çel“ bu tabiri yazısına başına geçirir-
ceye kadar, kimbilir kap. defa. 5. su-
masrı kulus meydas sofasında düşüp
kalktı. Ayp değli bir zamanlar bizim
meydanda da böyle nasıplar oldu; o-
lurdu. Sızas gelişmekte kendisine çu-
hatlatmak yerinde olur; Bulgar sız-
sına sızas gışlıktır. Yeni takılan ikinci
gışlı, köldürüm Ferdinand'ın 918 de ki-
rılan gışlık osamlarına parçalanırdan
„Nazi“ tezgihlarında yapılmış bir
arç gışlıktır. Gören tek gışle Ak de-
siz kıyılar görkmez. „Dilema“ sız-
sında bulunan bız değil, kendileridir.
Biz, yuvarak Döşayı içine almış iki
korkusuz gışlık sahibiyiz. Bulgaristan,
osun içinde, asacı bızdehale gışlık-
bilen bir serredir. Bu mukayesede bız
bir mübalege yoktur.

„Bulgar sehirlerinin koyun“ bağ-
lı altında „Krapçel“ dostumuzun bir
yazısını okudum. Alman ve İtalyan
dostlarımızın rikatini calbe yetticesen mu-
harir, Bulgar dağlarından çıkan iki
sehrin Akdenize yasağan sızını tıksay-
mayısın, gese anıfordan oraya kadar
ışılmalık için Mihvercilere ve Sovyet
Rusya ya yaltaklanıyor.

İçin gurup tarafı gurada ki, 180
milyonluk bir Rus devletias kırık bali-
as bakımıyarak, Keradenizde kapalı
kalıgından yana yakıla bahlale Türk
bögazlanas isaret ve serrede ise poçkaş
çekiyor. Ve bunnalla umuyor ki, şahta-
de kışit kayıktan başka birşey şırlı-
yen bu iki dög çayrında donanmalar
yıkılarak Akdeniz sızına, „Dobru-
sa“ ya yasıleği gibi isilvercek.

Bulgar dostlarımızın yazılarında,
gördüğümüz gibi, isalcam yok. Son in-
gışlık bayanatından sonra, havada bir
değişiklik hissederseniz, sızın hayre!
etmayız; çışkış, be bir müddet te böy-
le gider.

Arif Necip Kaskatı

İLÂN

Lüleburgaz Kaymakamlığından:
Paslı korunmada gönüllü o-
larak çalışmak arzu eden bayan-
lardan asgarî üç olmak üzere beş
bayanın dihanerinde vacife almak
için hükümet tababetine müraca-
at etmeleri.

TİCARET VE KÂLETİNDEN

29 aumrah millî koruma
kararnamasının birinci ve altıncı
maddeleri hükümleri mäsietinden
apağıda yazılı kararlar ithahas ve
resmî yazılı ile segrinden itiba-
ren meriyete vaz' edilmiştir.

1— İthal olunan mensucat ve ip-
likler.

1— Yabancı memlekelerden
ithal olunan pamuklu ve yün-
lâ mensucat, pamuk ve yün ip-
likleri ve makaraları, memleketin
her tarafında tüccara ve esnafa
sarıdık, top, paket ve gross ola-
rak yapılacak satışlarında azami
satış fiyatı ithalatın maliyet be-
deline ikinci maddede nisbetleri
yazılı gayri nafi kârın ilâvesi sure-
tile elde edilecek fiyattan ibaretir.
İşbu azami satış fiyatına, yalnız
malıe ithal edildiği mahal haricinde-
deki satışlarından bızat satış ta-
rafından yapılacak olan hakiki nak-
liye masrafları ilâve edilebilir.

Binasenaleyh mütevasıtlarına a-
dedik se oluras olsun, bahis mev-
zus malların tüccar ve cönaî ara-
sında sarıdık, top, paket ve gross
olarak satışlarında, her yerde, tat-
bik edilebilecek fiyat hiç bir suretile
yakarında yazılı fiyatı tecavüz e-
demez.

2— Birinci maddede bahis
geçen nisbetler şunlardır:

A— Pamuklu mensucat:

a— Ham ve kaba döz mallar: yünde 8
b— Kasarlı ve ince döz mal-
lar yünde 10
c— Topu veya ipliği boyalı
mallar yünde 12
d— Merserize ve emprime mal-
lar yünde 15

B— Pamuk ipliği:

a— Döz ve kati iplikler yünde 8
b— Kıvrak iplikler yünde 10
c— Merserize iplikler, perde ve
ağ iplikleri yünde 12

C— Makara iplikleri:

a— Makaralar yünde 8
b— Müfredat üzere satılabilircek
hale getirilmiş merserize ip-
likler yünde 15

3— Birinci maddede bahis
mövzu azami satış fiyatını tayini
hususunda merkez maddede isaret
edildiği vecchie, ithalatının mali-
yet fiyatı esas alınır. Bu maliyet
fiyat, malın gümrüklenmiş olarak
ithalatının masraa teslimi be-
delinden ibaretir. Binasenaleyh ma-
lin C. I. F. bedeli, tahliye mas-
rafları, ithalatın alınan vergi ve

rezimler ile gümrükte masmela ve
mağazaya nakil masrafları işbu
maliyeti teşkil eder.

Faiz, ardiye ve sigorta ö-
cretleri, kazanç vergisi, ve sayılı
umumi masraflar maliyete itihal
edilmez.

4— İthalatçılar ithal etik-
leri malların orijinal faturası
konismento, sigorta policesi ve
gümrük makbuzu gibi maliyet
bedelinin tayinine esas olan ves-
iki Türkiye manifestura ithalatçı-
ları birliğine ibraz edecektir. Mes-
kâr birliğe, bu vesatika müste-
riden bulunsacak maliyet fiyatına
ikinci maddede yazılı kâr yünde-
sinin ilâvesi suretile elde edile-
cek azami satış fiyatının mahallî
fiyat mürakaba komisyonu bütetkik
muvafık gördüğü takdirde tadik
ve ilân edecektir.

Bu suretle tespit edilen fiyat
birinci maddede bahis edilen az-
ami satış fiyatını gösterir.

Alâkadar fiit komisyonunca
birinci fıkraya tevfiikan yapılacak
ilânlarda, halkı ve tüccarı tenvi-
re medar olacak tahsilât ve ex-
cümle malın fiyatından başka
nev'i, cinsi, miktarı, ithalatının
adı da derç olunur.

5— Keza ithalatçılar geçen
bir ay zarfında yaptıkları satış-
ların miktarlarını malın nev'i ve
cinsini fiyatını ve alıcının atreli-
ni mübeyyin bir beyannamenin

ay sonunu takip eden on gün
içinde mahallî fiat mürakabe ko-
misyonuna tevdi edeceklerdir.

6— Mal parakentliye va-
sıl oluncaya kadar, her ithalatçı
ve müteakip satıcılar müstefie-
rine verecekleri faturaya, müdat
olduğu östere kendi satış fiyatını
yazdıktan başka dördüncü maddede
mucibince tespit olunan azami
satış fiyatına dair aşağıdaki şekil-
de meşruhat vereceklerdir.

Bu faturada yazılı malların
memleketin her tarafında top (ve-
ya malın neviine göre paket, g-
ross) olarak satışlarında millî ko-
ruma kanununa mucibince ağı-
da (veya bızalarında) yazılı fiyat-
lar tecavüz edilmez işbu azami
satış fiyatına yalnız malın ithal
edildiği mahal haricindeki sat-
ışlarında bızat satış tarafından

yapılmış o'an hakiki nakliye
masrafları ilâve edilebilir.
7— Alâkadar tacirlerin
dördüncü ve beşinci maddeler
medline ilân edilecek fiyatları
takip etmeleri subayaa eyledik-
leri mallar için alacakları fatur-
alara altıncı maddede bahal geçen
meşruhatın verilmiş olmasına
dikket ve icabında bu meşruha-
tın verilmesini talep eylemeleri
ilâstıdır. (Devamı arızda

Bundan sonra her hafta kıymetli doktor Hüsnâ Gürel'in hatıra-
dikları şehrimizin tanınmış simalarının kâriatârlarını neçr edeceğis-
ilk olarak neşriyat müdürümüz Gâlekin Arda'nın karikatürünü
koyuyoruz.

SAYI: 1

ÖZDİLEK

BASIMHARİKİ
Ahmet Emin YALMAN
Vatan Evi
Cafaleolu, Molla Paşa
Sokağı 30 - 32
Telef. 54198 - Tel. VATAN 181

Cumartesi
16
MAYIS
1942

VATAN
Yıl: 2 — Sayı: 577
"DOĞRU YA DOĞRU"

1942 mahsulü için

TRAKYADAN BİR, İKİ NOT: 4

Örnek, işte hazır duruyor

Şeker şirketi memleket işlerinde memur seçimine, iş bölümüne, salâhiyet ve mes'uliyet davasına nasıl düzen verilmesi lâzım-geleceğini en canlı bir şekilde ortaya koymuştur

Yazan: **Ahmet Emin YALMAN**

Ziraatle alakası olan bir fabrika, tabiatla karşı açılan mücadele için muhkem bir kale demektir.

Sunun böyle olduğunu Alpüluda sarılı bir şekilde gördüm. Bütün bir tabiat âleminin türlü türlü ihtimallerine karşı zayıf silâhlarla tek başlarına mücadele eden köylüler bu sayede münâzam bir ordu haline geliyorlar, bağlarında bir kurmay heyet var ki verimlerinin artmasına ait çareleri düşünmüyor.

Sonra bir afet zamanlarında böyle bir fabrika, sellere karşı sağlam bir sed hizmetini görüyor.

Geçen sene Trakya'nın bazı yerleri tahliye edildiği zaman köylüler arasında herşeyi bırakıp çekilmek yollu bir istidat görülmüştü. Böyle olsaydı mahsul tam çapa zamanında yüzüstü kalacak, Alpülulu fabrikası pancar bulmaya-cek, tamamen muhtal kalacaktı.

Şeker şirketi hemen harekete geçti. Çapa faaliyetine devam için köylülere bir gün içinde yüzbinlerce liralık avans dağıttı. Tam zamanında yapılan bu müsbet hareket köylüyü teskin etmek ve yerinde tutmak bakımından bin telâkinden fazla tesir yaptı. Pancarlar uğraman köylülerin büyük bir kısmı hayvanlarıyla beraber olduğu yerlerde kaldılar, muvakkat muhacirliğin sebep olduğu zararların bir sahada oluncu önüne geçildi.

Bir idaremin, buhranlı bir dakikada müsbet bir karar verip yüzbinlerce liralık paranın sarfı mes'uliyetini üzerine alması ne demek, bir, bilir misiniz? Usul ve mevzuat dediğimiz şeylerle eli ayaklı bağlı olan hangi memur böyle bir adım atmakta cesaret edebilir?

Askerî Durum

Doğuda önemli muharebeler

Rusların taarruzla Alman hazırlıklarını bozmak istedikleri anlaşılıyor

Yazan: **İhsan BORAN**

Cezayirli Alman orduları kumandanılarından Mareşal Von Bock

Şark cephesi

Doğu cephesinin hemen bütün kısımlarında büyük hareketlere başlangıç sayılacak bir sükunet ve kaynama var. Eğer bu canlanma için taarruz oluyorsa, şimdilik üstün numarayı Ruslara vermek lâzım. Çünkü Murmansck cephesinde, Volok nokri boyunda, Leningrad cephesinde ve Donetz hattında taarruz halinde bulunan Ruslardır. Almanlar yalnız Kırım'da Kerc berrakında taarruz etmek ve Rusları ıskala mecbur ederek muvafaklıyeller kazanmaktadırlar. Fakat Rusların çok yerde taarruz etmişler, hareket frekanslarının tamamen Alman orduları önünde olmadığın da anlıyoruz. Bunun neticesi, geçen yaz başındaki durum ile cephesinin başına manzarası arasında büyük fark var. Bu fark, Rusların tekniği, cesareti ve aksiyon olarak taarruz etmelerini ve aksiyon etmelerini, Rusları fikri ile hareket etmelerini, Rusların taarruzları bu durumun bir sonucu olarak düşünülmektedir.

Hük
mah
Köylü

AOKAT, rak merkeze rumu kasun da gerek 941 942 yıl zarfı tohumluk ve sr. her nevi el konmuş rak 20 kilo ve itidatına

Rauf Çörçü ziyaf

Yeme Çörçü'e hazır

Yeni resmî söy

London, 1 büyük ele si Bay ve Baya ağıle yemegi gayriresmî d nemist: Devletler Nigere de Ba (Devamı)

kırsız N.
ipoteke
güvenlik
arafunda
libertan
4 kapağ
mahall
126 met
assesi fi
milyon ol
10 yem
la No. 3
le çevril
yük art

urhiinden
ryen no-
ndan faz-
dan No. 5
ile

13 nisbe-
di edile-

k hakkı
masrafla
e evrak
si halde
ndan ha-

artname-
ul etmiş

6 ya ka-
nan sonra
krımetin
işler ala-
nisi için
ahhaddi
tarihin
İcra Ma-
many olan
mecmu-
e bir be-

a verilen
inden en
nyaya ra-
settle ar-
faki fark
zararlar
şahsi olu-

8 harcam
niye me-
mesminde
et olmayıp
gösterilen
ve göste-
rilen

Bunun bir kısmı mes'uliyeti de şeker şirketine aittir. Vazifesi başarıken ne gibi usullerle iş gördüğünü etrafa duyurmamakta bir tevazu meselesi saymıştır. Bence memleket işlerinde tevazunun yer olamaz. Şeker fabrikaları da bu-
(Devamı: Sa. 3; Sâ. 4 te) //

Rusların Baltık
(Devamı S)

Fabrika, ve teslimat beklentisi
gerekli olan süre için Ücret

Cumhuriyetin 16.ıncı Yılında Trakya:

Bize insanlığın ve yaşayışın bütün nimetlerini bahşeden Cumhuriyet idaresinin ilânının onaltıncı yıldönümünü bugün idrak etmiş bulunuyoruz. Bu onaltı yıl içerisinde bağımsızlığımızı bir suretle ilerleyen ve yükselen Türk milletini büyük inkılaplarla cihanın takdirlerini celbetmiş ve bütün dünyaya örnek olmak kabiliyetini göstermiştir.

İşte, bu onaltı Cumhuriyet yılının onaltıncı yılı içinde Cumhuriyet idaresinin, anavatanın ayrılmaz ve bölünmez bir parçası olan Türk Trakya'ya bahşettiği sayısız nimetlerden bazıları şu şekilde minnet hislerimizle kaydedebiliriz. Türk milletinin, Türk vatanının kurtuluş ve yükselişinde rehberlik eden Ebedî şefimiz Atatürkün manevi huzuru önünde saygı ile eğilir ve bütün bu işlerin başarılmasında bütün bir teragatla yılmadan çalışan ve milletimizi yeni ve parlak istikbalere nâzil kılan Milli şefimiz İsmet İnönü'ne olan sarımsız ve gevşemez bağlılığımızı bir defa daha teyit ederiz:

16.ıncı yılda Trakya Kültür işleri:

Türk Trakyanın kalkınması davasında ele alınan işlerin başında şüphesiz kültür hayatımız gelir. Kültürün insanı teşkil, davayı teçhiz, Cumhuriyeti betonladığı, yıkılmaz bir hale koyduğu açık bir hakikattir. Cumhuriyet idaresinin kültür hayatımızda yaptığı inkılabın değerli meyvelerinden güzel Trakyanız da müstefit olduğu için minnettar ve bahiyevardır. Trakya, geçmiş bütün ihmalini ölecek bir suret ve vakıfı medeniyet her yolunda ilerleyen kültür faaliyetine de mühim bir yer ayırmıştır. Onaltı yıllık Cumhuriyet hayatımızda kazandığımız mesafeyi aldığımız ilerlik, gösterdiğimiz sürat göğsümüzü haklı olarak kabartırken bilhassa, kültür sahasında kültürün bütün anlamı yaptığımız söylemek ve bildirmek yazan için de, okuyan için de bir zevktir. Her Cumhuriyet yılını sarımsız hamlelerle atılan ve her Cumhuriyet yılını gözleri kamaştıran eserlerle kapayan halk idaresi onyedinci yıla girerken geçmiş yılın yürek açan muhasebesini yaptuktan sonra bunu millete bildirmek ve yeni yılda yapacaklarını millete söylemeyi kendisine sevinçli bir vazife saymıştır.

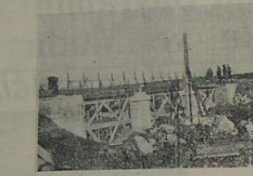
Erkek ve kadın diye ayrılık tanımayan Cumhuriyet

İnşaatta bu yıl içinde bitirilen Uzunköprü Hükümet konağı

Uzunköprü ışığa kavuşturulan değerli bir eser Elektrik santrali

Trakya yollarındaki bir köprü de hımmeli işçiler faaliyetleri

Köy öğretmen okulunda bir ders tatbikatı

idaresi kızlarının her bakımından mükemmel yetişmeleri, ileri Türkiye'yi yaratacakların kusursuz olmaları, modern Türk ailesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için Trakya'da değerli idarecilerin himayeleri ve teşvikleriyle kız enstitüleri, akşam kız sanat okulları açmış, bunların tutuklan yolda randımanlarını arttırmak maksadıyla teşkilatını genişletmiştir.

Diğer taraftan saltanatın köhne bir kârvansarayı devesinde, seviyesinde tuttuğu bina mukabil Cumhuriyetin modern bir kasaba haline koyduğu, asfalt denilen medeniyet damarları hayatımıza getirdiği köyde, orta okul açıldı. Okulun verdiği kültür ve iftiharla müte-nasip bir binaya olan ihtiyacı gözden kaçınırmaz şu birliğin içinde temelleri hemen atıldı.

Aynı zamanda onaltıncı yılda Trakya'da tesis edilen köy öğretmen okulu için de Cumhuriyet maarifine yakışan bir yapının inşasına derhal başlandı. Bundan başka Trakya topraklarının emsalsiz mahalleri gözönünde tutularak onun cömertliğinden Trakya çocuklarının azami derecede istifade edebilme çareleri istifa edilebilme müy bu yıl da toprağı kendisine bağlamasını öğrenen va-

Trakya'da hayat ışıkveren bir araziye kavuştu

tandaların artırılması, topraktan dilediğini alabilecek Türk çocuklarının çoğaltılması için meyvecilik, asırlık, arıcılık kursları teşkilatı genişletilmiş, nalbantlığa ayrıca önem verilmiştir.

Bilhassa, hepsi birer Türk yıldızı olma istidadın taşıyan ve yıldızların ışığından bütün milletin istifadesi düşünülerek kurulan Trakya talebe yurdu bu aziz davasında 17 ci yıla girerken daha hızlanmış, gözleri yaşartacak bir hal almıştır.

Şu da zikre değer ki, Türk milletinin mayası olan köylümüzün hakiki coşmasını meydana koymak yolunda büyük adımlar atılmıştır. Cumhuriyetin 17 ci yılına girerken yalnız Trakyanızın 21 köyünde kültür santrali diyebileceğimiz okulların atılan temelleri bunun açık bir delilidir.

Nafia işleri:

Cumhuriyetin en bariz ve besleyici örnek nimetleri arasında şüphesiz nafia faaliyetiminin ortaya koyduğu eserler gelir. Cumhuriyet nafiaından Trakya'da neşelenmiş ve son derecede istifa etmiştir. Bu sayede modern bir kılığa girmiş, Bilhassa son yıllarda insan bunaltan nafia faaliyetini anlamak için Trakya'ya hafif bir göz atmak kâfidir,

Bir köyümüz ilk okulunun temel taşı atılıyor

Edirne - İstanbul yolu hız almakta ve sona ermektedir. Mesafeleri uzaltan içirilmaların rolü beton köprülerle sona erdirilmektedir. Nafia köprüsü bu cümledendir. Aynı zamanda Havsa-Uzunköprü, Meriç-Uzunköprü, Keşan-Ibrice, Keşan-Ipsala, Uzunköprü-Keşan, İstanbul-Saray gibi Türk kasabaları ve şehirlerini saltanatın pamuk ipliği gibi bağlayan bu yollar Cumhuriyetinde imar edilerek kopmaz bir hale konularak bu şehirler birbirine perçinlenmiştir.

Trakya'da korkunç geceleri sona erdiren dehşetli bir tenvirat faaliyetine geçilmiştir. Edirne ve Tekirdağ elektrik santralleri yabancı şirketlerden alınmış belediyelerin verilmiştir.

Ziraat işleri:

Ziraat bakımından da anlatılması uzun yazılarla kabil olan ve gazetemizin her fırsatla sütunlarında verdiği bir çok işler vardır. Bunun için köy ve ziraat kalkınma sahasında atılan adımlara temas etmeden geçemeyiz. Yalnız bu yıl içinde her kaza merkezinde birer örnek köylerinde birer orman ve meyve fidanlığı kurulmuş, seçtik köylünün istifadesine arz edilmiş, istihlal kooperatifleri de layık olduğu derecede inkişaf ettirilmiştir.

Veteriner işleri:

Köylünün hayatı kudret ve kuvvetine büyük tesiri olan hayvancılığın ilmi ve usulî bir şekilde tedrisi için nalbant koruları açılmış ve bilhassa zırrın durakları faaliyet getirilerek köylünün damızlık kadrosu bu yıl ikmal edilmiştir.

İktisadi işler:

Nafia, ziraat, veteriner ve köycülük sahasındaki faaliyet-

Trakya'da atılmış olan damızlıklarda bir kezlerin cümlesi Trakyanın iktisadi hayatında ölçüler derecede bir ileri inkılap yapmıştır. Bundan ötürü iktisadi faaliyetimiz ve refah derecemiz geçmiş yıllarla kıyaslanabilir. Bul emez derecede bir ilerlik göstermektedir.

Ziya Gökalp ihtifali

Büyük Türk müfettihi ve içtimaiyatçısı Ziya Gökalp'ın ölümünün onbeşinci yıldönümü münaseletiyle bütün halkevlerinde ve bu yarıyanda Edirne Halkevinde de birer ihtifal yapılmıştır.

Edirne Halkevinde tertip edilen ihtifale saat 16.30 da Lise Edebiyat öğretmenleri 28 değerli arkadaşımızı Ziya Gökalp'ın mezarına defnettiler. Akşam 8.00'de Ziya Gökalp'ın mezarına defnetildi. Akşam 8.00'de Ziya Gökalp'ın mezarına defnetildi.

Büyük müfettihi aziz ve asil hatırası anı üzerine ihtifale iştirak eden gençlerimizin kadimiyatından takdirlerle kaydedildi.

Anı bir kış

Fahri Öneri kaybolmuş. Henüz 24 yaşında bulunan bu değerli gencin fikri enerjisinden memlekete bir fayda edeceği bir zaman aramızdan ebediyen ayrılmış. Kendisini tanıyanlar acı, yurt ve millet kayıptır.

Merhuma rahmet olsun sabırlar dilsin.

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Tekirdağ'da doğdu. İlkokulu Üsküdar Bekir Esener İlkokulunda, Orta Okulu Tekirdağ Namık Kemal Lisesi Orta Kısımı'nda okudu. Lise öğrenimini 1994 yılında Lüleburgaz Kepirtepe Anadolu Öğretmen Lisesi'nde tamamladı. Aynı yıl girdiği Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi bölümünden 1998 yılında mezun oldu. 1998 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. 2006 yılında “ Popüler Tarih Dergiciliğinin Gelişiminde Hayat Tarih Mecmuasının Yeri ” adlı tezi vererek yüksek lisans çalışmasını tamamladı. 2007 yılında Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalında Doktora eğitimine başladı. Doktora eğitiminde; Doç. Dr. Bülent Bakar'ın danışmanlığında “ 2. Dünya Savaşı Yıllarında Trakya Ekonomisi “ konulu tezi çalıştı. Evli ve bir erkek bir de kız çocuğu babası olan Edip DURMAZ halen Kırklareli Üniversitesi'nde Okutman olarak çalışmaktadır.